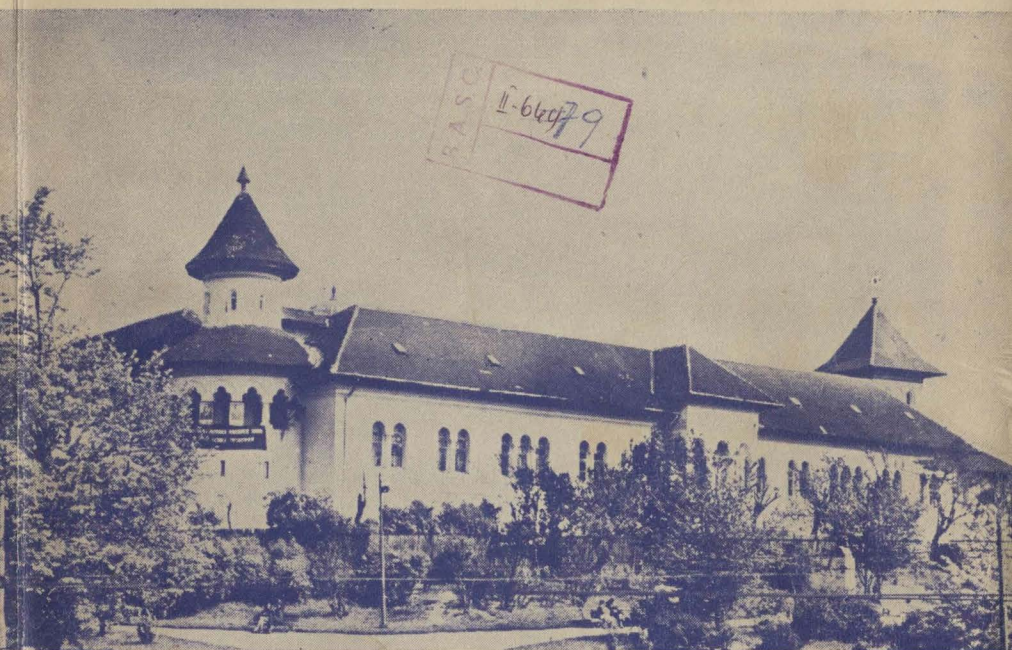
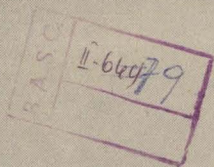

P. 1727

I
1958

REVISTA ARHIVELOR

(SERIA NOUĂ)

ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI DIN R. P. R.

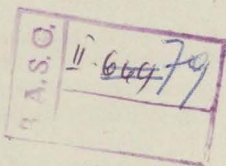
972

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN
REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

REVISTA ARHIVELOR

— SERIA NOUĂ —

1

BUCUREȘTI

1958

COMITETUL DE REDACȚIE:

C. TIMARU, *redactor responsabil*; GH. UNGUREANU, *red. resp. adjunct*; I. GH. VASILE, *red. resp. adjunct*; I. COMĂNESCU; M. FANESCU; I. LEONTE;
I. MARCUȘ; M. REGLEANU; V. TRANDAF.

Secretariat — I. GHEORGHIAN; V. PREDESCU.

II-644

CUVÎNT ÎNAINTE

ION PARASCHIV

Director General al Arhivelor Statului
din Republica Populară Română

Deschid, prin rîndurile de față, paginile noii reviste, organ cultural-științific al Direcției Generale a Arhivelor Statului.

Reaparitia, după o întrerupere de 10 ani, a organului periodic al acestei vechi instituții de cultură constituie un vechi deziderat al arhiviștilor și al cercetătorilor din țara noastră.

Reeditarea Revistei Arhivelor vine să completeze un gol în arhivistica din țara noastră și să afirme, odată în plus, grija pe care o manifestă regimul nostru democrat-popular față de tezaurul documentar al țării.

Această apariție are loc în condițiile unui puternic avînt în toate domeniile activității științifice din țara noastră, constituind un rezultat și, totodată, o necesitate a acestui avînt.

Sarcina trasată istoricilor de Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român pentru elaborarea istoriei Romîniei constituie, deopotrivă, și o sarcină pentru arhiviști, deținătorii bazei materiale documentare a istoriei, colaboratorii cei mai apropiați ai cercetătorilor științifici din toate domeniile.

În realizarea acestei sarcini, arhiviștii vor face tot ce le stă în putință pentru înlesnirea cercetării, prin întocmirea unor instrumente de informare științifică cît mai corespunzătoare.

Revista Arhivelor — Seria nouă — își propune să fie o tribună activă de dezbateri arhivistice, de informații și sezisiări asupra celor mai importante evenimente din acest domeniu, prezentînd, totodată, cercetătorului cele mai noi lucrări care-i pot fi de folos în munca sa.

Revista Arhivelor — Seria nouă — va milita cu toată energia pentru educarea cetățenilor țării în spiritul grijii și respectului față de documentele patriei, sădind în conștiința lor simțul răspunderii față de acest bun al colectivității care reflectă, în cel mai autentic mod, trecutul de luptă al poporului nostru și eforturile victorioase ale prezentului pentru construirea unei vieți noi.

Paginile revistei vor prezenta prin forța convingătoare a documentelor importanța covârșitoare a arhivelor într-un stat socialist și datoria patriotică a fiecărui cetățean conștient de a apăra și păstra aceste bunuri care, odată distruse, nu se mai pot înlocui.

Revista va publica material privind istoricul și conținutul fondurilor, atât din depozitele din patria noastră, cât și materiale din alte țări interesând istoria poporului nostru, ținând la curent, totodată, pe arhiviști și cercetători cu principalele manifestări arhivistice din țară și de peste hotare, publicații de specialitate, congrese internaționale, vizite etc.

De asemenea, nu vor lipsi din cuprinsul periodicului informații despre arhivistica țărilor de democrație populară — prietene — și în special despre arhivistica sovietică, una din cele mai înaintate din lume. Nicăieri arhivele nu se bucură de o atenție și prelucrare științifică multilaterală ca în U.R.S.S. Delegația de arhiviști români, care a vizitat de curând Arhivele de Stat din Moscova și Leningrad, a rămas profund impresionată de amploarea lucrărilor arhivisticii sovietice și de organizarea ei desăvârșită. De la modul de conservare și pînă la cele mai complexe instrumente de evidență și informare științifică, totul demonstrează elocvent cu cîtă seriozitate și simț de răspundere sînt privite documentele care asigură baza științifică a adevărului istoric.

În ceea ce privește situația existentă în țara noastră, trebuie arătat că în domeniul arhivisticii sînt încă multe de făcut.

La noi nu s-a format încă acea opinie publică de considerare a arhivelor ca un bun prețios al întregii colectivități, care trebuie să fie păstrat în așa fel încît să i se asigure o existență cît mai îndelungată.

Pe lîngă institutii și întreprinderi, care privesc cu seriozitate această problemă de stat, sînt altele care manifestă desconsiderare și dispreț pentru arhivele proprii. Dureros este faptul că, în multe cazuri, aceste atitudini vin tocmai din partea unor foruri de cultură și știință, care folosesc în mai mare măsură documentarea arhivistică, sau din partea organelor care aplică sancțiuni celor care nu respectă dispozițiile legilor privitoare la arhive. Este cazul Universității „C. I. Parhon“, care a distrus cea mai mare parte din arhiva Rectoratului de la înființare (1864) pînă în 1930, și al majorității tribunalelor din țară, care păstrează arhivele în condiții necorespunzătoare, prin subsoluri și poduri, fără să aplice instrucțiunile date de Arhivele Statului în acest sens : în aceeași situație se află unele Sfaturi populare și alte instituții centrale, regionale, raionale și comunale.

În astfel de condiții se distrug multe arhive de importanță documentară, lipsindu-se știința de valoroase informații, care, în multe situații, nu pot fi obținute pe altă cale.

Arhivelor Statului din țara noastră, ca de altfel majorității sectoarelor cultural-științifice, trecutul le-a lăsat o moștenire grea : depozite cu totul necorespunzătoare, pline pînă la refuz, într-o completă dezordine, cu mii de fonduri fără nici o evidență și degradate în procent de cel puțin 30 % : majoritatea unităților teritoriale, fără săli de studiu pentru cercetători : dotarea tehnico-materială, aproape inexistentă.

Și nici nu este de mirare, de vreme ce această instituție de stat ajunsese la un moment dat, în timpul ocîrmuirii burgheze, „să trăiască” din mila diferiților funcționari suspuși sau din subvențiile unor cetățeni particulari. Multe pagini din vechea revistă a Arhivelor Statului vorbesc despre această jalnică și rușinoasă etapă din istoria lor zbuciumată¹⁾.

În anii puterii populare și, în special, începînd din anul 1951 situația s-a schimbat radical, arhivistica din țara noastră înregistrînd succese remarcabile.

Arhivelor Statului li s-a asigurat, în primul rînd, o bază materială corespunzătoare realizării sarcinilor pentru care sînt create

Noua legislație a Arhivelor Statului, înființarea de noi unități teritoriale, mărirea considerabilă a spațiului de depozitare, înființarea de laboratoare și sectoare tehnice de igienă, conservare și restaurare a materialelor arhivistice, Muzeul Arhivelor Statului, săli de studiu corespunzătoare, mărirea numărului personalului, dotarea tehnico-materială modernă sînt aspecte din grija pe care o acordă astăzi statul nostru democrat-popular unităților sale de arhive. Bazați pe astfel de mijloace, arhiviștii au imprimat un adevărat avînd muncii de lichidare a înapoierii moștenite și de ridicare pe o treaptă nouă a arhivisticii romînești.

Evidența fondurilor din depozitele proprii — sarcină centrală în momentul de față — se desfășoară într-un ritm viu, realizîndu-se pînă în prezent, pe lîngă un număr însemnat de inventare de fonduri, și întocmirea unor instrumente de bază ca : Registrul general de arhivă, Tabulatorul fondurilor și Inventarul general al Arhivelor Statului care urmează să fie publicat în curînd. S-a întocmit, tipărit și difuzat în întreaga țară Indicatorul tip, cuprinzînd termenele de păstrare a materialelor arhivistice, care va ușura considerabil munca în arhive, la creator, și, ulterior, la unitățile Arhivelor Statului.

Publicarea instrumentelor de diferite grade de informare cunoaște o desfășurare neatinsă în trecut și ne propunem ca în acest domeniu să lărgim și mai mult activitatea noastră.

Perspectivă largi stau în fața Arhivelor Statului din țara noastră.

Datorită sprijinului și înțelegerii depline acordate de Partid, Guvern și de conducerea Ministerului Afacerilor Interne, în următorii 4—5 ani urmează să se construiască treptat localuri noi de arhive, după cerințele arhivisticii moderne. De asemenea, toate unitățile noastre vor fi dotate cu utilaje și mijloace perfecționate de conservare și restaurare.

Publicistica arhivistică urmează să se dezvolte considerabil, asigurîndu-se, în următorii 3—4 ani, publicarea de instrumente de informare științifică pentru majoritatea fondurilor deținute de Arhivele Statului.

Prin îndrumarea permanentă și controlul organelor de arhive și prin înțelegerea și grija pe care instituțiile, întreprinderile și organizațiile din țară trebuie să o acorde arhivelor proprii, vom reuși, în anii următori, ca toate materialele documentare să intre spre păstrare în depozitele

¹⁾ Cf. *Revista Arhivelor*, IV, 1, Buc., 1940, p. 119 ; *idem*, IV, 2, Buc., 1941, p. 346 ; *idem*, VI, 2, Buc., 1945, p. 292—293.

Arhivelor Statului organizate, expertizate și inventariate în conformitate cu cerințele normelor arhivistice. Aceasta va constitui o etapă nouă, superioară, arhiviștilor rămânându-le sarcina principală de a întocmi instrumente științifice de informare.

Revista Arhivelor — Seria nouă — își deschide paginile în condițiile unei orientări indisolubil legate de viața nouă pe care o trăim.

Paginile revistei stau la dispoziția lucrătorilor din arhive și a cercetătorilor științifici care doresc să-și spună cuvântul în problemele arhivisticii, pentru continua ei dezvoltare.

Sîntem convinși că Revista Arhivelor — Seria nouă — va contribui efectiv la ridicarea muncii noastre și-și va îndreptăți rostul de tribună de afirmare teoretico-științifică a arhivisticii din Republica Populară Română.

ASPECTE ACTUALE ALE PROBLEMEI ARHIVELOR DIN R. P. R.

CONSTANTIN TIMARU

Transformările fundamentale care s-au produs în viața statului nostru în anii puterii populare — cum este firesc — se oglindesc și în viața Arhivelor, care au primit un conținut nou, potrivit intereselor Statului nostru democrat popular.

Actul care marchează conținutul nou al Arhivelor este Decretul nr. 353/1957 pentru înființarea Fondului Arhivistic de Stat al R.P.R.

Conținutul lor nou constă în faptul că :

— toate actele documentare care s-au produs și se produc în activitatea multiplă a vieții noastre de stat — economică, politică, socială, cultural-științifică etc. — sînt considerate proprietatea întregului popor ;

— toate aceste documente formează Fondul Arhivistic de Stat al R.P.R., Arhivele Statului avînd obligația să îndrumeze organizarea lor pe întreg cuprinsul țării, după un criteriu științific unic, în vederea păstrării și folosirii lor în scopuri practice și științifice.

Din Decretul sus amintit reiese că în R.P.R. arhivele constituie o problemă de stat, de rezolvarea căreia s-a ocupat însăși conducerea Partidului și a Guvernului nostru.

*
* *

Asigurarea păstrării și folosirii arhivelor — a tezaurului documentar care s-a creat în decursul veacurilor pe teritoriul patriei noastre — a constituit un vechi deziderat al arhiviștilor și al cercetătorilor din țara noastră. El nu a putut fi realizat în condițiunile capitalismului, deoarece arhivele nu au constituit o sursă de exploatare și de venituri pentru conducătorii statului burghezo-moșieresc și deci nici nu-i interesau. Acest vechi deziderat se înfăptuiește astăzi, în regimul nostru democrat popular, ale cărui legi de dezvoltare, spre deosebire de legile de dezvoltare ale capitalismului, se bazează și pe creșterea continuă a nivelului cultural al maselor, la care Arhivele Statului, ca instituție de cultură, aduc o contribuție însemnată.

Nu putem spune că problema arhivelor în țara noastră a fost rezolvată prin Decretul nr. 353/1957. Prin acest Decret se fixează atât obligațiile Direcției Generale a Arhivelor Statului, cât și ale conducătorilor de instituții, întreprinderi și organizații, pentru asigurarea organizării, păstrării și folosirii arhivelor. S-a creat, deci, baza legală pentru rezolvarea problemei. Metodele, mijloacele tehnice pentru traducerea în viață a prevederilor legale, rămâne să le găsim noi. Aceasta este prima noastră obligație.

În coloanele Revistei Arhivelor vom rezerva spațiu pentru toți cei care vor să contribuie la rezolvarea problemei vaste a arhivelor în țara noastră.

Pentru început, considerăm că este necesar să dăm câteva îndrumări arhiviștilor noștri și acelor care, alături de noi, muncesc pentru traducerea în viață a prevederilor Decretului nr. 353/1957.

Vom prezenta trei aspecte ale problemei arhivelor, cunoscute de altfel, dar a căror rezolvare este vitală pentru arhivele noastre.

*
* *

Efortul în munca noastră nouă trebuie să-l îndreptăm spre lupta pentru lichidarea subaprecierii valorii arhivelor, care încă se mai manifestă în unele instituții și întreprinderi, mai ales față de arhivele vechi. Este edificatoare, în această privință, atitudinea funcționarilor Secțiunii financiare a Sfatului popular din Turnu Măgurele, care într-o pivniță adâncă, întunecoasă, umedă, în care se intră aproape tîrîș, într-o parte țin lemnele și cărbunii pentru foc, iar în partea cealaltă, jos pe pămînt, vărsată grămadă, arhiva Administrației financiare a fostului județ Teleorman, de la înființarea ei. Funcționarii secțiunii, fiind întrebați de ce țin arhiva aruncată în pivniță, au răspuns: „sînt niște hîrtoage vechi de 80—120 de ani, nu mai folosesc la nimic”. Orice comentariu este de prisos.

La fel ca Secțiunea financiară din Turnu Măgurele, procedează și Secțiunea prevederilor sociale a Sfatului popular al Orașului Stalin, care ține arhiva fostei Case de asigurări sociale într-un subsol unde este și o spălătorie și Sfatul popular al orașului Cîmpulung, Reg. Pitești, care, subapreciind rolul Arhivelor Statului, a evacuat de șase ori, în decurs de cinci ani, Filiala Arhivelor Statului, cauzînd mari stricăciuni materialelor documentare.

Arhivele judecătorești din multe localități sînt amenințate cu distrugerea din cauza condițiilor rele de păstrare. Arhiva Tribunalului Oradea s-a și distrus, inundată într-un subsol.

Aceste atitudini sînt reminiscențe ale nepăsării față de arhive, manifestate de înșiși conducătorii statului burghezo-moșieresc, care oficial au aprobat comercializarea arhivelor instituțiilor de stat, nu mai vorbim de întreprinderile particulare care erau lăsate la voia patronilor. Arhiva Tribunalului Focșani, ca și alte sute de arhive, a fost dată „Consiliului de patronaj” pentru comercializare. Tot astfel își așteptau rîndul și alte arhive, cum este cazul celei de la Turnu Măgurele, Orașul Stalin etc.

Azi, datorită intervenției conducerii statului nostru, s-a pus capăt acestor distrugeri. Totuși se mai găsesc cazuri ca cele arătate mai sus. Legea prevede și sancțiuni pentru distrugeri de arhive. Însă sancțiunea nu ajută cu nimic unei arhive distruse. Noi avem datoria să prevenim ori ce fel de distrugeri.

Cît timp toți conducătorii instituțiilor nu vor fi convinși de valoarea documentară a actelor care se produc în activitatea instituției respective, nu vor încredința organizarea lor unor oameni corespunzători și nu vor crea arhivelor condițiunile de păstrare cerute de tehnica arhivistică, nu putem spune că am asigurat existența izvoarelor documentare ale țării. Fără concursul factorilor de răspundere din conducerea instituțiilor, nu se poate concepe o bună organizare, păstrare și folosire a arhivelor.

A lăsa pe seama arhiviștilor să execute după 30—40 de ani lucrările arhivistice pe care în mod normal fiecare instituție și întreprindere este obligată să le execute zi de zi, înseamnă a lipsi țara noastră, și pe viitor, de cele mai multe izvoare documentare. A pretinde arhiviștilor să execute lucrările arhivistice pe care nu le-au executat miile de întreprinderi și instituții în zeci și zeci de ani, înseamnă a nu înțelege realitatea. Este suficient să intrăm într-un depozit cu cîteva sute de vagoane de arhivă neordonată spre a ne da seama de cîte brațe de muncă și de cît timp este nevoie pentru ordonarea și darea în folosință a unei asemenea arhive, lucru pe care instituțiile creatoare îl puteau face cu personalul obișnuit, în timpul creării arhivelor.

Pentru lichidarea rămîinerii în urmă a lucrărilor arhivistice, situația ne cere să găsim și să folosim metode de lucru expeditiv: expertizarea pe parcursul ordonării arhivelor și eliminarea de la început a categoriilor de materiale vădit nefolositoare; întocmirea inventarelor sumare în care să fie trecute unitățile de păstrare pe grupe și alte metode, care vor fi propuse Direcției Generale a Arhivelor Statului pentru a fi analizate și dacă se vor găsi bune să fie aplicate.

Pentru arhivele care se creează în prezent, arhiviștilor le revine obligația să îndrumeze și să controleze organizarea lor la instituțiile creatoare. Nici un act, nici o arhivă de pe cuprinsul țării nu se va mai distruge. Ele vor intra, la timpul lor, la Arhivele Statului, ordonate și lucrate după criteriile stabilite de Direcția Generală a Arhivelor Statului.

*
* *
*

Un alt aspect al problemei arhivelor, care se cere a fi rezolvat în interesul general al cercetătorilor, este tendința individualistă manifestată de unii șefi de instituții de a ține asupra lor documente importante și uneori chiar fragmente de fonduri, lipsind astfel pe cei interesați de posibilitatea de cercetare a unor izvoare de documentare prețioase. Deși Decretul nr. 353/1957 reglementează cine și cum are dreptul să achiziționeze sau să dețină asemenea documente, sînt totuși destul de numeroase încercările de a ieși de sub prevederile legale. Arhiviștii vor trebui să lupte împotriva oricăror încercări de fărâmițare a Fondului Arhivistic de Stat, fărâmițare

care în nici un caz nu poate fi în folosul cercetătorilor. Un exemplu este Muzeul din Sfîntu Gheorghe, care de zeci de ani deține aproximativ 100.000 de documente vechi, de valoare, fără nici o evidență, fără posibilitatea de a fi folosite. Asemenea Muzelui din Sfîntu Gheorghe sînt și alte zeci de instituții care dețin documente și le expun uneori vizitatorilor ca obiecte de curiozitate, contrar oricăror principii arhivistice și tehnice de păstrare a documentelor (de exemplu, Muzeul din Oradea, Muzeul Militar București și altele).

În trecut au fost cazuri cînd din dosarele constituite ale unor fonduri s-au scos piese, care erau atrăgătoare prin aspectul lor sau purtau semnătura vreunei personalități politice sau literare, lipsind astfel conținutul dosarului sau al fondului de datele cele mai importante. Așa, de pildă, a fost despuiat de materiale valoroase fondul „Creditul Funciar Rural“, ca și alte fonduri importante.

Toate aceste greșeli ale trecutului trebuie îndreptate spre binele și interesul general, care trebuie să primeze și aici.

Pentru întregirea Fondului Arhivistic de Stat, documentele țării noastre — cu excepțiile arătate de Decret — se concentrează la Arhivele Statului, unde s-au creat și se creează în continuu condițiuni optime pentru păstrarea și folosirea lor.

*
* *
*

Al treilea aspect al problemei arhivelor, asupra căruia insistăm, este aspectul sub care privim munca arhivistică și valoarea arhivelor în statul nostru democrat popular.

În trecut, a existat tendința de a alerga numai după documentele vechi, neglijîndu-se complet arhivele noi. Cercetările se făceau aproape numai pe baza arhivelor vechi. Nici o preocupare pentru prezent și viitor.

Subaprecierea valorii documentare a arhivelor noi, care se creează în activitatea zilnică a instituțiilor și întreprinderilor din țară, este dăunătoare activității arhivistice.

Oricît de scump ne-ar fi trecutul — și nimeni nu-i poate contesta uriașa importanță — munca noastră nu o putem orienta numai spre trecut; prezentul și viitorul sînt vitale pentru noi.

Dacă în trecut arhiviștii puteau să-și desfășoare activitatea lor în depozitele de arhive vechi, izolați de preocupările vieții sociale prezente, în condițiile vieții noastre de azi, acest lucru nu este posibil. Arhiviștii, prin munca lor, sînt chemați să contribuie efectiv la progresul societății noastre, la construirea socialismului în patria noastră. Sîntem datori să facem din arhive un organism viu care în colaborare cu celelalte instituții din țară să contribuie la ridicarea continuă a nivelului vieții materiale și culturale a poporului nostru. Altfel am lipsi întreaga noastră activitate de conținut. Este știut că noi nu muncim numai pentru a cunoaște ceva, ci vrem să cunoaștem pentru a ajuta mersul înainte al poporului nostru în toate domeniile.

Arhivele Statului sînt din zi în zi mai mult solicitate de către cercetători (istorici, economiști, aspiranți ai institutelor de științe sociale, poli-

tehnice, agronomice etc.) pentru a le pune la dispoziție sau a le indica materialele documentare care se referă la problemele actuale legate de construirea socialismului.

În Revista Arhivelor se vor publica și studii bazate pe datele arhivelor noi, studii care să constituie un ajutor în dezvoltarea producției și a productivității muncii. În al doilea număr este de dorit să avem, pe lângă articole ca: Actele de stare civilă din Moldova până la Regulamentul Organic; Registrele de stare civilă din Transilvania; Probleme de istorie oglindite în arhivele miniere din Transilvania; Eminescu și Creangă despre arhive și altele, a căror valoare documentară o apreciem, articole cu probleme și aspecte actuale din toate domeniile vieții noastre, oglindite în arhivele noi.

Credem că nu ar fi lipsită de importanță și nici lipsită de interes prezentarea unor documente cu aceleași probleme, dar cu aspecte din trecut și de azi. Alături de o condică domnească sau mănăstirească din secolul al XVIII-lea, prezentată de un arhivist, să fie prezentată și condica de socoteli a G.A.C. Gh. Dimitrov din comuna Cuza-Vodă, raionul Călărași, regiunea București, de pildă. Cele două lumi, așa cum le prezintă datele reale ale documentelor, să fie puse față în față. Lumea iobagilor și a robilor în care țăranul apare ca un animal de muncă și pe de altă parte lumea nouă, liberă, în care țăranii, stăpîni pe izvoarele de viață, se gospodăresc singuri. Să fie văzut șirul nesfîrșit al obligațiilor iobagilor față de moșieri și să fie văzute și veniturile țăranilor colectivști în cereale, bani, precum și condițiile de viață de azi în care ei sînt puși la adăpost pentru totdeauna față de sărăcie și nevoi.

La fel se pot prezenta documente din viața muncitorilor, a cărturarilor etc.

Istoricii ca și economiștii, inginerii, agronomii, medicii sau profesorii oricărei discipline trebuie să găsească cu ușurință datele necesare documentării, cînd vor să tragă concluzii pentru activitatea lor de viitor.

Cele mai complete și cele mai valoroase date necesare documentării pentru activitatea de mîine, pentru îmbunătățirea continuă a muncii, sînt cuprinse în arhivele curente ale instituțiilor și întreprinderilor. Să trezim interesul cercetătorilor, deci, și pentru aceste prețioase documente noi.

Se naște întrebarea: arhiviștii au ei posibilitatea să organizeze arhivele curente ale instituțiilor și să valorifice datele lor?

Decretul nr. 353/1957 nu numai că dă dreptul, dar și obligă organele Arhivelor Statului să îndrumeze și să controleze organizarea arhivelor instituțiilor, întreprinderilor și organizațiilor de pe întreg cuprinsul țării. Aceasta este una din îndatoririle de seamă ale Arhivelor Statului să organizeze astfel arhivele ca cercetătorii din oricare domeniu de activitate să poată urmări și stabili, pe baza datelor reale din arhive, nivelul general de dezvoltare al societății noastre într-un timp dat, sau pe ramuri de producție.

În vederea asigurării păstrării și a folosirii tuturor materialelor documentare, în cadrul fiecărei instituții se organizează arhiva pe lângă care este de dorit să funcționeze și o sală de studiu, unde se vor pune la dispo-

ziție spre cercetare materialele documentare cu aprobarea conducerii instituției respective.

Valorificarea materialelor documentare aflate în arhive nu revine arhiviștilor. În statul nostru sînt instituții care corespund tuturor sectoarelor de activitate. Lor le revine obligația să valorifice datele pe care materialele — fie din depozitele Arhivelor Statului, fie din depozitele arhivelor instituțiilor — le pun la dispoziție. Sarcina arhiviștilor este de a organiza în cele mai bune condițiuni arhivele, de a crea cele mai complete instrumente de evidență și de cercetare a documentelor, de a edita culegeri de documente după exemplul arhiviștilor sovietici.

Și arhiviștii pot face cercetări, studii — și este bine să le facă — nu însă în detrimentul muncii de organizare a arhivelor, care este sarcina centrală a muncii arhivistice în această perioadă

*
* * *

Problema arhivelor are numeroase aspecte care se cer a fi studiate și rezolvate treptat. Paginile revistei noastre stau la dispoziția tuturor acelor care doresc să sprijine munca arhivistică, ca și a acelor care, bazați pe documentele aflate în arhive, doresc să contribuie la realizarea progresului atît în domeniul istoriei, cît și în celelalte domenii ale vieții noastre, care se reflectă în materialul arhivistic pe care avem datoria să-l organizăm.

IMPORTANȚA ORGANIZĂRII ARHIVELOR STATISTICO - ECONOMICE

Prof. univ. MANEA MĂNESCU
Membru corespondent al Academiei R.P.R.

Partidul și regimul nostru democrat popular sînt purtătorul și continuatorul a tot ceea ce este înaintat și cu adevărat progresist în trecutul frămîntat de lupte al poporului.

Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român și Rezoluția Plenarei Comitetului Central al P.M.R. din 28 iunie—3 iulie 1957 au arătat necesitatea de a studia și cultiva tradițiile progresiste din toate domeniile de muncă și de luptă ale poporului nostru.

Acordînd o înaltă prețuire bogatei moșteniri culturale progresiste și democratice, regimul apreciază tot ce a creat mai de preț poporul nostru, tot ceea ce are înaintat în cultura lui.

Partidul nostru a întreprins o vastă activitate de valorificare critică, de pe pozițiile marxism-leninismului, a moștenirii noastre cultural-istorice, științifice, tehnice, literare și artistice.

Ne putem mîndri, pe bună dreptate, cu succesele pe care le-am obținut în anii regimului de democrație populară în diferite ramuri ale științei.

De o mare însemnătate pentru oamenii de știință și, în special, pentru acei care se ocupă cu cercetările de istorie este indicația dată de partidul nostru, în raportul prezentat de tov. Gheorghe Gherghiu-Dej, prim-secretar al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al Partidului, care arată că : „O sarcină de mare răspundere stă în fața istoricilor noștri, aceea de a elabora, cu forțele unui larg colectiv de cercetători științifici, o istorie a Romîniei care să sintetizeze, de pe pozițiile marxism-leninismului, tot ce s-a realizat la noi pe tărîmul științei istorice și să însemne un pas înainte în dezvoltarea acestei științe....”

Considerăm că această indicație constituie o călăuză pentru toți cercetătorii care studiază istoria economiei naționale, istoria doctrinelor economice, istoria statisticii, medicinei, a tehnicii etc.

Elaborarea riguros științifică, de pe pozițiile marxism-leninismului, a Istoriei Romîniei nu poate fi concepută fără studii serioase cu privire la istoria economiei naționale, istoria gîndirii economice romînești și istoria statisticii autohtone, care să ne ajute la înțelegerea fenomenelor sociale, la înțelegerea luptelor de clasă, motorul istoriei tuturor popoarelor.

În ceea ce privește istoria economiei naționale s-au făcut progrese remarcabile în cadrul catedrei de Istoria economiei naționale, înființate acum zece ani la Institutul de Științe Economice și Planificare „V. I. Lenin” din București, unde un grup entuziast de cercetători, în frunte cu Prof. N. N. Constantinescu, au reușit după multă străduință să adune un material valoros care constituie un început serios de periodizare și jalonare a istoriei economiei noastre naționale. De asemenea, trebuie remarcată și activitatea Secției de istoria economiei naționale de pe lângă Institutul de cercetări economice al Academiei R.P.R. unde cadre calificate au elaborat, în ultimii ani, o serie de lucrări care aduc o contribuție prețioasă pe linia gândirii economice din România.

Dar aceste începuturi îmbucurătoare nu pot fi desvoltate, adâncite și consolidate fără sprijinul unei istorii a statisticii capabile să analizeze, pe baza unor date autentice, legitățile social-economice dealungul orînduirilor sociale.

Este ușor de înțeles că fără un vast material documentar, cu privire la istoria economiei naționale și a statisticii autohtone, este greu de elaborat o istorie a poporului.

Faptul că în opera de elaborare a tratatului de istoria patriei au fost antrenați, în ultimul timp, și o serie de economiști dovedește încă odată necesitatea imperioasă a colaborării strînse dintre istorici și economiști pentru explicarea fenomenelor istorice și economice pe baze cît mai științifice. În această privință, trebuie salutată cu multă căldură inițiativa luată de redacția volumului III al Tratatului de Istoria Romîniei (Istoria modernă și contemporană), care a și introdus în colectivul de redactare o serie de economiști.

Anul acesta s-a făcut un pas mai departe pe linia istoriografiei economice prin crearea, în cadrul catedrei de Statistica ramurilor economiei naționale de la Institutul de științe economice și planificare (Facultatea de statistică), a unui curs de istoria statisticii, care, în anul școlar 1957/1958, prezintă studenților economiști de la specialitatea statistică principalele probleme ale istoriei universale a statisticii și, în deosebi, problemele istoriei statisticii romînești.

Preocupările cu privire la istoria statisticii sînt de dată relativ recentă atît în țările lagărului socialist, cît și în țările capitaliste.

Primele studii de istoria universală a statisticii și de istoria statisticii autohtone au început să fie elaborate în Uniunea Sovietică de M. V. Ptuha, membru corespondent al Academiei de Științe a U.R.S.S. și membru al Academiei de Științe al R.S.S. Ucraina.

Pînă nu demult, în literatura noastră economică nu s-a acordat atenție problemelor istoriei statisticii și cu atît mai puțin unei interpretări marxiste a ei.

Începuturi fragmentare dar meritoase sînt ale lui Tudor Stoianovici și ale colectivului catedrei de teoria statisticii de la I.S.E.P., conduse de prof. universitar Mircea Biji, care este și autorul unei valoroase prezentări a lui Ion Ionescu de la Brad ca statistician.

Catedra de Statistica ramurilor economiei naționale de la I.S.E.P. a organizat strângerea unui important material privitor la istoria statisticii universale și la istoria statisticii românești din care o parte a și fost prelucrat (v. în anexă două piese inedite). Strângerea de material arhivistic de statistică se face la Iași de istoriograful Gh. Ungureanu, șeful Arhivelor Statului din Iași, de Teodor Ludu, directorul bibliotecii I.S.E.P., pe linia bibliografiei statistice, de Institutul de cercetări economice al Academiei R.P.R. — Secția statistică —, de Biblioteca universitară Cluj (Director Mihăilescu), Biblioteca Academiei R.P.R. (Director Prof. Gh. Vlădescu-Răcoasa) etc.

În general, însă, nici pînă în momentul de față elaborarea problemelor statisticii universale, și în special a statisticii românești, n-a depășit stadiul acumulării primare a materialelor, dar și acest stadiu este încă la început. Îmbrățișarea problemelor de istorie a statisticii românești nu este ușoară.

Cercetarea arhivelor este prima și cea mai grea etapă în munca de elaborare a istoriei statisticii. Va fi un mare merit al tuturor acelor care vor înțelege acest imperativ științific, dar și patriotic, de a răspunde la acțiunea de intensificare a muncii de elaborare a istoriei statisticii autohtone chemate să sprijine, la rîndul ei, elaborarea istoriei economiei naționale, a istoriei gândirii economice românești și mai ales a istoriei patriei.

Catedra de Statistica ramurilor economiei naționale de la Institutul de științe economice și planificare „V. I. Lenin” din București și-a propus ca, pe baza materialelor pe care le-a strîns pînă în prezent și a ajutorului ce-l va mai primi din partea Arhivelor Statului și a principalelor biblioteci din țară, să elaboreze un curs, chiar numai sumar, de istorie universală a statisticii și, în primul rînd, de istorie a statisticii autohtone, pentru a veni în ajutorul lucrătorilor din domeniul statisticii și, în special, al studenților din facultățile de învățămînt superior economic.

Problema principală a periodizării istoriei statisticii românești nu a fost încă rezolvată pe deplin și acest lucru este deosebit de important chiar pentru perioada de strîngere a materialului de arhivă, deoarece periodizarea trebuie să constituie însuși îndrumarul pentru depistarea documentelor arhivistice ce se cer a fi căutate în toate arhivele, bibliotecile etc.

Materialele cu privire la viața economică a țării se reconstituie cu foarte mare greutate, iar uneori nu este cu putință să găsești nici strictul necesar pentru a reconsidera o epocă sau a explica un fenomen economic oarecare. Nu este de conceput o tratare, cît de cît serioasă, a unui fapt istoric fără material autentic de arhivă.

Reconsiderarea de pe poziții științifice marxist-leniniste a gândirii economice și a instituțiilor economice, a legităților vieții economice și sociale, caracterizarea modului de producție — forțelor și relațiilor de producție — al diferitelor orînduiri sociale din țara noastră cere neapărat și grabnic organizarea arhivelor care conțin materiale statistico-economice. Din cauza lipsei de material de arhivă cercetătorii, în loc să meargă direct la sursa de informare — arhiva —, folosesc uneori date deja „prelucrate”.

izvoare și materiale care în unele cazuri nu reprezintă baza cea mai sigură și autentică de cercetare pe care să se sprijine analiza și caracterizarea unei perioade sau a unui fenomen economic, fapt care poate duce la concluzii greșite sau chiar neștiințifice.

De vastitatea și autenticitatea materialului de arhivă consultat depinde de cele mai multe ori justetea concluziilor atunci când, bineînțeles, este prelucrat și interpretat științific. Baza încă îngustă de informare, direct de la arhivă, influențează calitatea și nivelul științific al lucrărilor economice elaborate pînă în prezent.

De aceea, inițiativa luată de Direcția Generală a Arhivelor Statului de a organiza o secție a materialelor statistico-economice este de o mare însemnătate pentru cercetătorii izvoarelor și istoriografiei economiei și statisticii. Considerăm că organizarea arhivelor statistico-economice trebuie să înceapă cu documentația statistică, avîndu-se în vedere, la identificarea, repartizarea și conspectarea lor, periodizarea pe orînduiri sociale. Schema marxistă de periodizare a istoriei poate folosi cel mai bine la adunarea materialelor statistico-economice din arhive.

Informații economico-statistice la popoarele antice de pe aria geografică locuită astăzi de romîni prezintă documentele privind numărătoarea populației, a forțelor armate și măsurătorile cadastrale după ocupația romană în Dacia.

În orînduirea feudală se urmăresc, îndeosebi, evidențele statistice făcute de domnitori, mănăstiri, biserici sau pe moșiile boierești, privind populația, starea de avere, producția agricolă, breslele, meșteșugurile, impunerile fiscale și altele, în Muntenia, Moldova și Transilvania.

Materialele arhivistice se prezintă în manuscrise, documente — care pot emana de la instituțiile de stat sau de la particulari —, dosare, condici, catagrafii etc. În Ardeal vom întîlni material statistic în urbarii, conscripții fiscale etc. În actele bisericilor se găsesc, de asemenea, unele evidențe ale populației, deoarece biserica a fost multă vreme un oficiu de stare civilă. Se găsesc date statistice și în arhivele mitropoliilor. La fel în condicile visteriei, catagrafiile isprăvnicești și în așa numitele „sămi”, cum ar fi sama visteriei, sama ocnelor etc. Lucrări statistice au mai întocmit Comisia cercetătoare a abuzurilor (catahrisuri), *Divanul împlinitor*, *Comisia pentru Regulamentul Organic* etc.

Se ajunge astfel la orînduirea capitalistă, formarea statului național român și organizarea primelor oficii statistice în Muntenia și Moldova din anul 1859.

După această dată apar și trebuie urmărite materialele statistice care privesc mai îndeaproape forțele și relațiile de producție capitaliste, industria, agricultura, forța de muncă și salarizarea ei, exportul, importul, categoriile sociale, statisticile culturale etc.

Ca ordine de urgență trebuie să căutăm materialul arhivistic din cele mai vechi timpuri și pînă la înființarea oficiilor statistice din 1859 și, în mod special, documentele privind înființarea și activitatea acestor oficii, pentru a se pregăti materiale în legătură cu aniversarea a 100 de ani de la Unirea Principatelor și crearea primelor organe ale statisticii de stat :

de asemenea, documentele care înfățișează participarea României la congresele internaționale de statistică și aportul acesteia la dezvoltarea statisticii pe plan mondial.

Repertoriizarea materialelor arhivistice trebuie să cuprindă orice material manuscris emanat de la domnitor sau administrația statului, mănăstire, biserică, mitropolie și chiar organizație de breaslă și moșie boierească, care a organizat evidențe pe registre, condici, catagrafii, tabele etc., într-o strictă ordine cronologică pentru a fixa în spațiu și în timp aspectele economice, sociale, culturale. Se urmăresc, în general, lucrările statistice de ansamblu. Repertoriizarea poate cuprinde însă și aspecte mai limitate *dacă ele sînt inedite*, dacă ele aduc o lumină nouă în cunoașterea istoriei statisticii patriei noastre.

Documentele vor fi prezentate în orice formă s-ar găsi: manuscris, document, dosar, registru, condică.

Menționăm că uneori, printre materialele propriu-zis arhivistice, se găsesc și materiale tipărite, foi volante sau chiar cărți întregi, din care unele au circulat restrîns, încît semnalarea lor este binevenită, arătîndu-se, deopotrivă, dacă au însemnări marginale, dedicații și de cine sînt semnate.

Repertoriizarea cuprinde deopotrivă și hărțile statistice, lucrările cadastrale.

În caz că arhiva are și o secție de fotografii se vor menționa nominal acelea ale economiștilor și statisticienilor, ca: N. Bălcescu, N. Șuțu. Ion Ionescu de la Brad, Dionise Marțian, Alexandru Pencovici, Grigore Vulturescu, C. Colescu și alte figuri de statisticieni (fie chiar locali).

Nu se face nici o discriminare în ceea ce privește locul de la care emană actul, naționalitatea statisticienilor, limba, redactarea, atunci cînd între documentele arhivei se găsesc documente întocmite de alte state, care au ocupat sau gospodărit temporar teritoriul nostru, de armate străine, consuli, călători străini în țara noastră.

Descrierea materialului arhivistic cuprinde deopotrivă documentele cu text, cît și documentele cu tabele cifrice.

În adnotarea materialului statistic este necesar să se precizeze următoarele:

- delimitarea temei
- spațiul geografic pe care îl cuprinde
- anii înfățișați în statistică
- ramura economiei naționale, profesiuni, forță motrică etc. de care se ocupă, toate într-o strictă ordine cronologică în cadrul secolului respectiv
- indicarea modului de înfățișare a datelor statistice (text, cifre, tabele, grafice, diagrame, hărți statistice etc.).

Este bine, de asemenea, să se dea cifrele globale pe capitole.

La recensăminte, catagrafii, se pot reproduce capetele de tabel; astfel cînd cuprind cifrele globale, vor servi ca izvor de documentație statistică pentru studiul dezvoltării metodologiei statistice.

Pentru documentele scrise în altă limbă decît limba romînă se va da și traducerea în romînește a titlului și subtitlului.

Importanța organizării arhivelor statistico-economice, a repertoriului lor și a conspectării materialelor arhivistice este de cea mai mare însemnătate pentru dezvoltarea științei economice din țara noastră. Materialele ce se vor culege vor folosi la elaborarea istoriei economiei naționale, a gândirii economice autohtone, a istoriei statisticii românești și a istoriei României.

A N E X E

(pagini inedite din istoria statisticii românești)

1.

Principatele-Unite Moldova și Valahia Ministeriul din Năuntru al Moldovei.

Spre a ne pregăti de a intra în noua epohă, ce convenția din 7/19 august 1858 au deschis Principatelor-Unite, Ministerul simțește, mai înainte de toate, neapărată trebuință de a avea o cunoștință adevărată de toate nevoile și înlesnirile locuitorilor, de toată puterea și slăbiciunea Statului. Pentru acest sfârșit, au eșit, la 1 iulie a anului curent, ordonanța domnească sub no. 185, datată din București, după care catagrafia locuitorilor și a veniturilor funciere este decretată a se săvârși fără cea mai mică întârziere.

În conformitate cu articolul 4 din zisa ordonanță domnească și cu Instrucțiunile încuviințate de Consiliul Miniștrilor, sub-scrisul, luind în privire propunerea ce i s-au făcut, să grăbește a chema ajutorul cunoștințelor și a ispitei ce aveți de localitatea în care vă aflați la lucrarea aceasta atât de importantă pentru așezarea unui viitoru fericit pentru toți locuitorii patriei noastre. Drept aceea, Ministeriul vă numește, prin aceasta, membru al Comisiunei din ocolul Hurta (?) și vă invită de a vă întruni cu ceilalți membri și de a începe lucrarea de la 1 a viitoarei luni august.

Spre a înlesni grabnica lucrare a Comisiunilor, Ministeriul au pregătit 32 de tablouri, pe care le-au încredințat delegatului său spre a se trece în ele relațiile ce veți culege din amănunța cercetare la fața locului asupra tuturor persoanelor și a obiectelor. Îngustind în acest chip, pre cît s-au putut, cadrul investigațiilor statistice, Ministeriul să măgulește a spera că lămuririle, așa cum sunt reduse fiind puține, vor putea fi luate cu toate esacteta și cu toată certitudinea de către d-voastră.

Pe lângă delegatul ce s-au numit de Ministeriu la Comisiunea din care faceți parte ca membru din partea *posisorilor*¹⁾ aveți facultatea de a cere tot agiutoriu din partea d. prefect al districtului și mai cu seamă de la d. subprefect, care înadins s-au însărcinat a fi și membru al Comisiunei de ocoale, ca așa să se poată înainta ori ce lucrare, fără cea mai mică împotrivire sau îngreuer sau prelungire.

Afară de lucrările începerei catagrafiei ce s-au pregătit a vi să da de către Administrația districtului, potrivit articolului 1 de la fața 62 a tomului al II-le din Manualul, Ministeriul vă trimite o broșură cuprinzătoare de toate instrucțiunile încuviințate de Consiliul Miniștrilor spre a vă îndomăna cu dînsa întru a începe, a face și a săvârși lucrarea cu tot succesul dorit.

Rezultatele investigațiilor d-voastre, fiind destinate a se publica spre a fi de folosință tuturor, vă vor aduce și d-voastre onoarea și recunoștința acea publică de care să învrednicesc toți acci ce servesc patriei cu dreptate și cu devuement. În această ocazie, însă, aceste prețuite calități devin cu atita mai de dorit a le avea, cu cit de la lucrarea adevărată, dreaptă și nepărtinitoare a d-voastre atîrnă nu numai așăzarea intereselor Statului, dar și desvălirea tuturor intereselor locuitorilor țerei. La aceasta gîndindu-vă în tot cursul lucrărilor d-voastre, sub-scrisul este încredințat că veți izbuti a dobîndi un rezultat mulțumitoriu și demn de a vă agonisi cu osăbire speciala recunoștință a guvernămîntului și a patriei.

Ministrul Secretar de Stat
la Departamentul din Năuntru
(ss) KATARGI

Directorul Statistice Centrale
(ss) I. IONESCU

1859 iulie
Iassi
Nr. 17298²⁾

Foaie volantă rominească, tipărită cu caractere chirilice.
Biblioteca Academiei R.P.R., nr. 330.

¹⁾ Scris de mînă cu cerneală.

²⁾ Scris cu cerneală.

ÎNVAȚATURA

Spre dezvoaltă și lărmurită ținerea în sus a populații, adică a locuitorilor, în ce chip adică trebuiește a cerca strămutările, cari din vreme în vreme s-ar putea întâmpla în populație, și a le scrie acelea în cărțile locului.

Toate strămutările ce se întâmplă în populație purced sau din înmulțire sau din scădere, însă amîndouă acestea strămutări în mai multe chipuri să întîmplă; pentru aceia de lipsă iaste ca în însămnarea strămutărilor alt și alt felu de rînduială să se ție.

Strămutările populații mai cu seamă vin din nașteri, din morți și alte feliuri de întimplări ca aceste, prin care ființa populații cu adevărat sau crește sau scade. Aicea în orînduială prea lesne și numai de sine, care trebuie a să ținca în însămnările strămutărilor.

Fiind că în cartea conșcripții fieștecare familie are deschilinita sa foac, așa dară cei de curînd născuți după policra și numele lor cel din botez în foaea aceia familii să scriu în lăuntru în care familie s-au întimplat înmulțirea și, după capetele sale, într-aceia loc să se însemneze în sus, de care să țină după cele mai mari reguli ale conșcripții: adică ficiorii nemeșilor în rubricile părinților lor, a deregătoarelor și a celorla mai de cînte feciori în rubrica ce grăește despre cei ce se țin de rîndul cîștigării de hrană și cei ce pot fi spre altă slujbă a patrii. Iară ceialaltii toți întră cei ce cresc de la 1 an pină la 12 să scriu în lăuntru, însă cu acea deschilnire, ca feciorul căruiva orășan sau om prost, spre care s-ar trage după tilcuirea ce cuprinde în instrucție, adică în învățatura ce s-au slobozit în tipariu, nescari moșie, și apoi după conșcripție sau după revizie s-au făcut moștiac moșii aceia, un fecior ca acesta în rubrica aceia să scrie în sus, care grăește despre rămășițele cele mai de aproape.

Cînd vreun om străin sau care s-au născut într-altă vecinică țară să așază cu stătutul undeva sau să sloboad vreo cîtană din cătanie ca să să apuce de găzdușag sau de meșteșug sau pentru altă ocă politicăscă, atuncea însuși din statul acela carele și l-au ales spre cîștigul hranii sale, luminată să poate vedea ca un om străin ca acesta, care și-au strămutat lăcașul sau prilejul cîștigării sale de hrană sau cătănă, de care rubrică să să ție? Și așa număra-să-va întră orășeani prin orașe, întră meșteri adevărați din orașe sau întră proști sau doară întră cei ce să țin de rîndul cîștigării de hrană și care pot fi spre altă slujbă a patrii?

Dacă moare din familie careva, unul ca acela din toate rubricile afară să scoate și în rubrica cea însămnătoare să însămniază zuoa în care au murit.

Cu mult mai deschilinită iaste înmulțirea sau scăderea care o pricinuesc unii oamenii ca aceia cari numărul lăcuiitorilor cu adevărat nice nu-l adaugă, nice nu-l înpuținează însă pentru strămutarea ființii lor totuș de lipsă este ca unii ca aceia sau dintr-o rubrică a familii într-alta să se mute sau să scrie în foaia altii familii sau doară dintr-un loc într-altul să să petriacă.

Petrecerea de pe o rubrică pe ceialaltă, mai cu samă în celea următoare întimplări să face.

De cite ori oareșcare orășan sau prost își pierde acar în ce chip ființele sale celea dintii, pentru care el au fost orășan sau prost, de atitea ori un orășan sau prost ca acela din numărul acelora între care au fost el mai nainte să scoate afară și, după a sa strămutare, sau întră cei ce să țin de rîndul cîștigării de hrană sau întră cei ce pot fi spre altă slujbă a patrii să scrie în lăuntru. Intru care întimplare și rămășița cea mai de aproape a unui orășan sau prost ca acela din rubrica rămășițelor, după ființa trupului, sau întră cei ce pot fi spre altă slujbă a patrii sau întră cei ce să țin de rîndul cîștigării de hrană sau, dacă n-au împlinit șaptespreze ani, întră cei ce cresc să scrie în lăuntru. Iarăș, dacă oarecare din grădinari și care lucră pe zi s-ar face gazdă de sat sau dintr-unul ca acela care mai nainte s-au ținut lîngă vreun oraș s-ar face orășan, așa dară unul ca acesta în rubrica ființii sale cea nouă să petrece și de are feciori i să scrie lui o rămășiță mai de aproape.

Dacă undeva vro rămășiță mai de aproape vine după moartea aceluia căruia urmază la stăpînire și biruînța a veri moșii, unul ca acela din rubrica sa cea mai dintii în rubrica orășenilor sau a proștilor să petrece.

Dacă oareșcare dintră cei ce stau în rubrica celorla ce pot fi spre altă slujbă a patrii să face gazdă sau orășan de oraș sau dacă capătă oareșcare într-un ganci vazătoriu sau surupătură, au doară au trecut de patruzeci de ani în sus, unul ca acela să scoate afară din rubrica sa cea mai din nainte, și în cea dintii sau în cea de a doua întimplare, în rubrica proștilor sau a orășenilor, iară în a triia și în a patra întimplare în rubrica ce grăește despre cei ce să țin de rîndul cîștigării de hrană să petrece.

Iară, dacă oareșcare dintră cei ce cresc au pășit în anul vieții sale al optsprăzecilea, unul ca acela în rubrica acelora cari pot fi spre altă slujbă a patrii să petreacă cu acestea însămnări. nîic sau de mijloc sau nalt, afară de cumva doar ar avea în trup cevaș ganci mare văzătoriu sau surupătură ; intru care întimplare unul ca acesta să numără întră cei ce să țin de ciștigarea hranii.

Din însuș rubrica cea despărțită de la un pină la doisprezece a celor ce cresc, poate să vedea că toți aceia tineri care au împlinit doisprezece ani a vieții sale, în rubrica celora de la treisprezece pină la șaptesprezece trăbue să să petreacă.

Cînd prin vro strămutare nice o adevărată scădere nu să face, ci numai careva din vro familie să petreacă dintr-o rubrică în cealaltă, cum ai zice, rămîne pe oareșcare rămășiță mai de aproape păstrarea găzdușagului celui prost și așa dară cu aceasta are de a păși în rubrica proștilor, atuncea numai numărul cel unu, cu care au fost scris în rubrica celor mai de aproape rămășițe, să șterge și capul său iară cu acel număr unu să însămniază în rubrica proștilor. Însă de lipsă este totdeauna pricinile, adecă ocile pentru ce să face acca petrecere, cu o cale în rubrica cea însămnătoare să să însămneze.

Întimplările acelea, intru care pentru înmulțirea sau înpuținarea trăbue a să face petrecere de pe o foaie a unii familii pe a altii familie foaie sau dintr-un loc a muta în celălalt, purced din căsătorii, cînd sau amîndouă fețele care să împreună sînt dintr-un acelaș loc și așa numai cit pășesc dintr-o familie într-alta sau fiind o față dintre cei ce să însoară dintr-alt loc (adecă sat sau oraș) să mută de pe locul acela în care au șezut pe alt loc. Întimplă-să mai încoale și întră cei rămași de părinții sluii sau slujnice, care acuma aicea, acuma într-alt loc să mută cu slujba sa, intru amîndouă feliuri de întimplări ce trăbue a să face, din tilcuirile care s-au făcut mai în sus, poate să să întăleagă.

Unul ca acela, care din vro familie afară, au pășit, din foaia familiei aceia afară să scoate și oca pentru care s-au scosusă afară în rubrica cea însămnătoare să va însămna ; iară pe foaia familiei aceia în care s-au petrecut, pe lîngă cuvioase arătări, să va scrie în lăuntru.

Dacă oareșcare familie întreagă, rămîind tot într-acelaș loc, adecă sat sau oraș, să mută dintr-o casă într-alta și numai lăcașul și-l schimbă, atuncea deschilinită foaie a familiei aceia să ia de la casa cea dintîi în care au șezut mai din nainte și să scrie supt numărul căsîi aceia în care din iznov s-au mutat. Iară de cumva vreo familie cu totul să mută din vrîn loc. așa deră, fiind că aceia în locul acela în care s-au mutatusă din iznov să scrie, foaia cea deschilinită a familiei aceia de pe locul ce l-au părăsit de tot să lapadă.

Intru strămutările ce să pot întimpla în partea femeiască sau între jidovi pot a să urma pildele cele mai dinainte ; pentru aceea dară nu-i de lipsă aicea mai nouă pilde a aduce înainte.

Singur acea întimplare mai este îndărăpt, adecă : cînd în vreun loc după isprăvitul conșcripții să fac căsi nouă sau să ridică alte lăcașuri, cari nice un numărș pină acia n-au avut, în ce rînd să să numărîzăluiască acele nîmestiuri ? Aceste acar în capul locului, acar întră căsile acelea să vor pune, care s-au numerîzăluit, totdeauna cu numărul ce urmează peste același întreg loc, fără nice o deschilinire, fie cetate, oraș sau sat, să să însămneze, fiind că intru aceste întimplări nu-i de lipsă, ba încă îi cu neputință să să asemine rîndul numerilor aritmeticești cu rîndul căsilor.

Cînd într-un loc sau într-alt niscareva căsi prin foc sau alte primejdii să pustiesc și acelea pînă la vremea revizii care în tot anul să va face nu să vor ridica au batăr nici o gătire spre aceea pină la numita vreme nu să face, unele căsi pustii dară ca acestea din cărțile ce s-au gătit pentru populație afară să vor scoate și așa și din suma cea peste tot (sumarium) afară să lasă.

Iară cînd acestea cu nenorocire pustiite căsi cu vremea iară [să] vor rădica, atuncea și cu acestea așa trăbue făcut ca și cu celelalte nîmestiuri nouă.

La Sibiu s-au tipărit prin Pătru Bart.

PROBLEMELE ACTUALE ALE ARHEOGRAFIEI NOASTRE

A. SACERDOȚEANU

Istoriografia românească este relativ destul de bogată și colorată substanțial în tematică. Probleme capitale ale istoriei noastre, ca de exemplu cunoașterea substratului etnic, procesul romanizării săvârșit în arcu carpat, osmoza din perioada migrațiilor, formarea limbii române, apariția instituțiilor de tip feudal și încheierea statelor locale, au format obiectul unor cercetări sporadice și meritorii, dar ele au rămas prea puține și nu au determinat o recunoaștere generală. Dovadă că fiecare „rezolvare” naște noi întrebări, noi puncte de îndoială. Orice chestiune a fost luată și reluată de la capăt, fără a se sfârși vreodată pritoceala critică. Desigur, istoria nu e statică și nu putem spune că cercetarea istorică poate ajunge un moment peste care nu se mai poate trece. Noi și noi puncte de vedere se ivesc necontenit și trebuie lămurite. Dar nu-i mai puțin adevărat că într-un moment oarecare se impune un consens, cînd toți pot și trebuie să înțeleagă fenomenul istoric în același mod.

Între greutățile pe care le întâmpină istoricii în elaborarea studiilor lor stă și faptul că izvoarele pe care se întemeiază nu sînt publicate în ediții științifice. Fără ediții critice cercetarea istorică stă pe loc chiar dacă aparent există o numeroasă și, în unele ramuri, o impresionantă producție istoriografică. Nu sînt rare cazurile cînd critica arată ori subrezenia izvorului folosit, ori necunoașterea tuturor izvoarelor, sau nu pe a celor mai bune. De aci decurge în mod normal caducitatea studiilor lucrate în astfel de condiții. În consecință lipsa lor de viabilitate.

Editarea izvoarelor istorice, de altfel ca a oricăror texte, nu este o chestiune ușoară. Insușirea unei metode adecvate nu este suficientă. Mai este necesară o deplină cunoaștere a problemelor despre care tratează izvorul în toată amănunțimea lor și de o perfectă stăpînire a istoriei generale în tot complexul ei de fapte și interpretări. Datorită acestor greutăți în istoriografia noastră au apărut foarte puține ediții critice, de altfel ca și în istoria literară, încă și acelea fiind departe de ceea ce ar trebui să fie. Azi, ca și acum 10 sau 20 de ani, sîntem foarte mult în urmă în această privință.

Nu se poate concepe o îmbunătățire a muncii editoriale dacă nu se folosește truda sau experiența editorilor predecesori, pozitivă sau negativă.

căci și aceasta învață. Arhivalele s-au păstrat în condiții destul de rele și descifrarea documentelor a fost adeseori anevoioasă. Primul, al doilea editor etc. au putut rezolva unele greutăți și au semnalat altele. A nu ține seama de aceste ciștișuri înseamnă a lua lucrul de la cap și nu se știe dacă se poate ajunge măcar la studiul primului editor.

La noi a porni la lucru în această privință este greu. Lipsesc lucrările auxiliare care să conducă pe cercetător în noianul bibliotecilor, arhivelor și muzeelor, adică tocmai acolo unde poate afla o informație nouă sau de unde poate căpăta sugestia unei interpretări noi. Nu avem o *bibliografie istorică critică* măcar pentru literatura fundamentală a unei chestiuni. Nu există o *expunere critică a istoriografiei românești*. Aceasta o consider de mare urgență pentru ca toată eroarea din trecut să fie elucidată prin aspectul științific marxist, de care am fost lipsiți pînă acum prin formația noastră. *Nu avem cataloage de manuscrise* și dibuim întotdeauna edițiile de texte pe fragmente sporadice sau pe texte întimplătoare. Ne lipsesc de asemenea *ghidurile* și *inventarele* de arhive și de muzee, care nu servesc numai cercetătorului, ci trebuie să fie o călăuză onestă și a oricărui cetățean care dorește să se instruiască. Din pricina aceasta atîtea tezaure excepționale rămîn încă total ascunse.

Dacă starea în care ne aflăm este nesatisfăcătoare faptul se datorește lipsei de coordonare a muncii și, mai ales, ignorării principiilor stabilite de arheografie. E vorba în primul rînd de cele esențiale și unanim recunoscute.

Cum poate decurge munca ? Principial destul de ușor. În realitate prin stăruință, multă competență și foarte multă risipă de disciplină și inteligență.

A. Mai întîi orice arheograf metodic trebuie să-și dea seama de importanța cunoașterii tuturor documentelor, despre valoarea lor categorică și relativă, despre necesitatea selectării lor și să-și determine un plan bine chibzuit pentru opera ce are de gînd să îndeplinească. Cu cît va fi mai bine documentat și mai lămurit în ce are de făcut, cu atît este mai sigur că va izbîti în condiții optime.

Condiția primordială a arheografului este să stăpînească bine istoriografia problemei. Aceasta îi dă posibilitatea să stăpînească bine și critica istorică a izvoarelor aferente temei ce are de tratat. Motive obiective arată că acest lucru este greu de făcut. Este greu de făcut, dar nu imposibil. Și dacă nu e imposibil el trebuie făcut în prealabil.

Cunoașterea literaturii unui izvor istoric întîmpină multe greutăți, totuși aceasta formează cea dintîi datorie a arheografului. Indicarea edițiilor anterioare și a comentariilor nu ajută numai pe cercetătorul care eventual folosește noua ediție, ci este ajutorul cel mai prețios noului editor însuși : îl ajută să se orienteze mai sigur, să descifreze mai bine textul, să corecteze eventualele greșeli, să-l interpreteze corect sau să rezolve probleme rămase în suspensie de la predecesori. Dacă acest lucru exhaustiv e imposibil, cunoașterea *principalelor publicații* este un lucru elementar pentru orice începător în ale istoriei.

Lipsa unui plan bine determinat e criticabilă din toate punctele de vedere : lungește timpul de muncă, prezintă material divers, dezorganizat

și greu de folosit și fără adâncirea criticii de autenticitate și veracitate. O colecție astfel alcătuită nu are o problematică și nu poate justifica nici una. Planul trebuie să se oglindească în însuși titlul lucrării. Nu întotdeauna titlurile sînt clare.

Titlul oricărei colecții de izvoare istorice trebuie să fie bine formulat încît să-i redea conținutul fără echivoc. E destul să dau un singur exemplu : *Documentele lui Ștefan cel Mare* publicate de Ioan Bogdan¹⁾. Pare clar. Ne așteptăm să aflăm toate documentele emise de marele domn prin cancelaria sa. În realitate figurează aci și *alte* documente, particulare sau oficiale, de altă proveniență. Normal titlul trebuia să fie formulat altfel, ca de pildă : *Documente privitoare la domnia (sau din timpul) lui Ștefan cel Mare*.

Dacă avem de a face cu un titlu general, însoțit de serii sau subdiviziuni, atunci grija noastră trebuie să fie mai mare atît pentru formularea titlului principal și al diviziunilor cît și pentru consecuția lor normală. Din acest punct de vedere suferă mult formularea titlului ultimei noastre mari colecții, *Documente privind* (mai corect era : *privitoare la*) *istoria Romîniei*. În loc să-i urmeze *seria* (A. Moldova, B. Țara Romînească și C. Transilvania), după care să fie arătată *partea* (veacul...) și să sfîrșească cu *tomizarea*, inversează termenul al doilea cu al treilea, ceea ce produce mare greutate la citare, mai ales în prescurtare²⁾.

Uneori indicațiile din titluri sînt de-a dreptul false. Așa, de exemplu, *Istoria Romînilor* de V. A. Urechia, nu-i o „istorie” ci o colecție de documente de la sfîrșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX, legate între ele cu cîteva cuvinte ale editorului.

Multe încurcături bibliografice fac unii autori cu indicarea edițiilor propriilor lor opere. E semnificativ în acest sens Hasdeu, care odată consideră ediția I-a publicarea în revistă a unui studiu, ediția a II-a extrasul și ediția a III-a retipărirea³⁾.

Izvoarele istorice relative la tema propusă trebuie căutate pretutindeni, în cărți obișnuite ca și în cărți rare, în biblioteci publice și particulare, în colecții de tot felul dar mai ales în arhive, din țară și din străinătate. În ce privește trecutul nostru izvoarele au fost publicate în mare parte de oameni bine intenționați dar fără posibilități materiale și nesprijiniți de nimeni, cum s-a putut : în broșuri uitate, în reviste sau gazete, uitate și

¹⁾ Buc., 2 vol., 1913 (Comisia istorică a Romîniei).

²⁾ Dovadă că așa era normal să fie titlul rezultă și din faptul că în *Introducere* (vol. I—II) absolut toți colaboratorii întrebuițează această formă : *Documente privind istoria Romîniei*, A (respectiv B. C : uneori indicînd și țara), cifra veacului și a volumului. Tot așa și în *Studii și materiale de istorie medie*, I—II, cu excepția lui Radu Manolescu, care respectă ordinea din foaia de titlu (A. II, p. 126, 146, 180). În dificultate de citare s-au găsit și colaboratorii de la всемирная история, III, Moscova, 1957, p. 825—826, care cînd respectă foaia de titlu, cînd inversează elementele, cînd greșesc, cumîndu-le pe amîndouă : „veacul XIV, C. Transilvania, veacul XIV, vol. 3 (1331—1340)”.

³⁾ O astfel de anomalie întîlnim și mai de curînd : Constantin Giurescu, *Studii de istorie socială. Vechimea romîniei în Țara Romînească și legătura lui Mihai Viteazul. Despre rumîni. Despre boieri*, Ediția a doua, Buc., 1943. Nu a existat o întîci ediție cu acest titlu ; anterior fiecare memoriu apăruse separat, ca extras sau în broșură.

ele și inaccesibile. Majoritatea acestor documente nu mai sînt azi, deci unica dovadă a existenței lor materiale rămîne cea necunoscută publicare¹⁾.

În ce privește documentele din perioade mai vechi, cînd sînt puține, republicarea lor în colecții noi, din ce în ce mai complete, este o datorie. Cît privește perioadele mai noi, cînd documentele de tot felul abundă și sînt mai totdeauna contradictorii, republicarea unora este muncă zadarnică și contrară utilului. Neselectarea lor și necercetarea *noului* pe care îl aduc este însă o greșeală de neiertat. Cititorul e indus în eroare chiar prin faptul că acesta e *ultimul document publicat* în chestiunea care îl interesează și crede că se poate dispensa de a mai cunoaște altele. Lămurirea clară pe care o dă arheografia sovietică în această privință trebuie reținută: „Problema stabilirii noutății documentului, gradului în care a fost utilizat, se pune foarte acut unui istoric-arheograf de cele mai dese ori la începutul lucrării sale, în special cînd el merge nu de la temă la document ci de la document găsit la temă. Și în această problemă studierea scrupuloasă a bibliografiei subiectului trebuie să joace un rol hotărîtor. Fără această studiere a literaturii, istoricul-arheograf riscă totdeauna să greșescă și să publice a doua oară, fără rezerve, documentul găsit de el, ca unul nou, fără să bănuiască că acest document fusese deja publicat”²⁾.

Ca să poată să-și îndeplinească sarcina cunoașterii și a selectării izvoarelor ce se pot încadra în tema ce și-a luat, arheograful trebuie să le citească și să le înțeleagă. Limba izvoarelor istorice pe care urmează să le editeze trebuie să-i fie bine cunoscută. Aceasta fără doar și poate, rare sînt cazurile cînd monoglotul poate realiza o ediție acceptabilă. Aceasta pentru simplul motiv că, mai ales în evul mediu, graiurile și limbile sînt foarte amestecate, iar cultura grămăticilor foarte variată. Încă și în timpii moderni lexicul este destul de împesărit. Textele astfel colorate devin adesea de neînțeles dacă editorul lor nu pricepe un cuvînt sau un idiotism. Dacă încearcă să facă emendații este sigur că va greși și mai mult.

Cunoașterea, pe lîngă limba țării, a uneia sau alteia din vechile limbi care au fost în uz pe teritoriul patriei, adeseori nu este suficientă. Aceasta mai ales în teritoriile de margine sau de interferență, cum este cazul la noi. De aceea, cei mai buni editori sînt poliglotii. Nu susținem prin aceasta că ei sînt scutiți de greșeli. Însă greșelile lor sînt incomparabil mai puține și mai rar fundamentale.

B. Primele condiții ce se cer arheografului fiind îndeplinite, el poate trece la etapa a doua a sarcinii sale, la munca sa specifică. Aceasta constă esențial în critica de proveniență, în transcrierea adecvată textului și colanționarea lui, eventual și emendarea, critica de autenticitate și veracitate și, în sfîrșit, comentariile strict necesare. Aceste sarcini sînt atît de elementare încît nimeni nu gîndește că poate fi altfel.

1) O repertorizare a izvoarelor istorice este o necesitate de întîi ordin. Încercările făcute pînă acum pot fi socotite ca inexistente. Cea mai serioasă contribuție o aduc Arhivele Statului, dar numai în legătură cu documentele aflate în depozitele lor și în măsura catalogării lor.

2) A. A. Silov, *Îndrumător pentru publicarea documentelor din sec. XIX și de la începutul sec. XX*, Moscova, 1939. (Publicat de Institutul istorico-archivistic). Traducerea imprimată la ciclostil de Dir. Arh. St., Buletin informativ nr. 4, Buc., 1955, p. 17.

un comentar fulminant: „în legenda actului grecesc se indică edițiile anterioare, dar nu se motivează anul, mai ales cînd acesta nici nu e în concordanță cu indictionul”¹⁾. Lipsa de concordanță există numai în această ediție, căci în toate cele anterioare (Miklosich, Iorga) și în facsimil (Laurent-Năsturel) indicția 8 e bine scrisă și citită. Deci cînd a apărut greșeala de lectură? La copist (după edițiile anterioare sau după facsimil), la colaționar, la traducător, la dactilograf, la corector sau la editor? Și iată cum din bine facem rău!

Și fiindcă aceasta e o chestiune deosebit de importantă mai stăruim puțin.

Orice adaos la text, printre rînduri sau marginal, nu se introduce în text decît dacă ne convingem că provine de la autor și s-a adaos la colaționare. Altfel se trece în notă. Glosele și scholiile, chiar dacă le presupunem contemporane, însă nu ale autorului, sînt trecute totdeauna în note fiindcă nu provin de la autorul documentului. Cînd nu e posibil să se facă disjungerea, se lasă întregul pasaj și se atrage atenția asupra transiterii lui greșite. De regulă, nici o interpolație nu trebuie lăsată în textul reprodus, ca să nu încurce pe cititor.

Tot cu ocazia transcrierii se pune și problema prescurtărilor. Astăzi este bine stabilit că paleografia fiecărei limbi își are specificul ei, greutatea ei. Între acestea întregirea prescurtărilor este esențială; pentru limba română în alfabet cirilic este și mai anevoioasă. Cu toate acestea nu toate textele românești trebuie să se bucure de același tratament, ci în raport cu vechimea și cu interesul lingvistic. A trata un original sau o traducere de pe la 1800 ca pe unele de pe la 1600, desigur că nu este științific. Așa de exemplu sîntem toți de acord că prescurtarea „vvd” într-un original sau într-o traducere de la 1800 este egală cu „voievod”, căci *acestei vremi* aparține limba traducerii și nu, să zicem, anului 1600. A evita întregirea tacită înseamnă a ocoli studiul limbii și a evita greutatea respective. Așa de exemplu, unii editori încă nu sînt convinși că prescurtările *Is Hr* înseamnă *Iisus Hristos* și chiar într-un text sau o copie de pe la 1870 întrebuințează paranteza unghiulară *I[isu]s Hr[istos]*; tot așa și la cronic[ă], deși este clar că nu poate fi altă lectură de cît „cronică”. Aceasta nu este un *uz științific* ci un *abuz pedant* împotriva actualelor reguli ortografice fixate pentru limba contemporană.

Că este necesar să se publice orice text în limba originalului sau a pseudoepigrafului, nu se mai discută azi. Categorie arătat-o Hasdeu încă cu o sută de ani în urmă. Despre Penzel, editorul în traducere al lui Schiltberger, Hasdeu spune că „făcu o mare greșeală, o greșeală neertată unui arheograf, de a obști o veche pomenință numai în tălmăcire, dosind de la ochii criticei însuș graiul isvodului, și pînă și nu pomenind de pravilele în care s-ar fi răzimînd în traducerea sa de pe ast limbaj”²⁾.

În sfîrșit, nu se îndoieste nimeni că transcrierea exactă a oricărui text, indiferent în ce limbă și alfabet a fost scris, este o chestiune din cele

¹⁾ *Idem, Introducere*, I., p. 47.

²⁾ *Focea de storia romină*, I (1859), p. 39.

mai importante pentru paleograf. Dacă este cazul să se transcrie și în alt alfabet, greutatea se mărește considerabil.

La noi aceasta este situația principală : textele scrise în semne alfabete cirilice trebuie redată în semne alfabete latine, astăzi în uz comun. Unii au propus transcrierea interpretativă, alții transliterația și alții un sistem combinat. Nu e momentul să stăruim asupra acestei probleme importante ¹⁾. Trebuie totuși anunțată.

În parte documentele diplomatice și aproape de regulă textele literare ne-au parvenit în multe copii și variante. Confruntarea tuturor acestora este un principiu dogmatic. Încă de multă vreme Hasdeu îi recunoscuse importanța : „Nu-și poate închipui cineva câtă lumină ar revărsa asupra istoriei noastre măcar contextul analitic al variantelor“ ²⁾. E bine să nu uităm această înțeleaptă învățătură.

Multe texte ne-au fost transmise corupt. Greutatea emendării lor este cunoscută. Uneori ea cere nu numai cunoștințe variate ci și divinație, mai ales pentru înlăturarea gloselor și explicarea coruptelelor!

Se știe că textele evoluează în copiile făcute, în transcrierile deosebite a căror cronologie se cunoaște. Greșelile mecanice care se presupun trebuie explicate în conformitate cu posibilitățile de confuzie oferite de scris în succesiunea sa cronologică. Aci critica va fi paleografică.

Istoria textului depinde de asemenea de condițiile materiale ale transmiterii textului. Această constatare implică necesitatea pentru critic de a cunoaște istoria cărții.

În sfârșit, se adaugă personalitatea copiștilor în explicarea greșelilor lor.

S-a spus că conjectura în mare parte este chestie de talent, de aptitudine personală. Însă ea nu e nimic dacă nu se justifică și justificarea este știință.

Comentariul unui document publicat este totdeauna necesar și bine-venit. Dar el nu trebuie să fie niciodată prolix, căci atunci esențialul se înneacă în banal și în inutil. Din păcate aici se pot aduce multe exemple negative. Și e regretabil.

Toată munca arheografului rămîne zadarnică dacă materialul ce publică rămîne supus cautiunii. El trebuie să facă toate investigațiile necesare spre a dovedi autenticitatea formală a documentului și veracitatea conținutului său. În cazul că nu poate ajunge la o concluzie hotărîtă, el trebuie să arate totuși pînă unde a ajuns cu investigațiile sale.

Neobservînd această preocupare, arheograful se califică de la sine ca incompetent.

De regulă izvoarele istorice se publică în limba în care sînt scrise. Din imposibilitate ca cititorii să cunoască toate limbile în care ele pot fi scrise, s-a recurs și la traduceri. Acestea pot fi literale sau interpre-

¹⁾ Vezi discuția problemei și propuneri la A. Sacerdoțeanu, *Ceva despre transcrierea documentelor românești*, în *Revista Arhivelor*, III, 2 (1939), p. 283—312 ; idem, *Transcrierea documentelor românești*, ibidem, VII, 1 (1946), p. 1—9 ; cf. și N. Drăganu, *Transcrierea textelor chilice*, în *Hrisovul*, I (1941), p. 46—59.

²⁾ B. P. Hasdeu, *Cronica cea mai veche a Moldovei*, comentarii în *Arhiva istorică*, III (1867), p. 33—34.

tative, după cum e natura originalului sau cui se adresează. În orice caz, pentru textele care se adresează cercetătorului istoric, traducerea interpretativă nu este recomandabilă. Ea nu se face pentru a produce o lectură literară, nu are în vedere o lectură agreabilă care nu mai pune cititorului nici o problemă. Dimpotrivă, scopul este să stîrnească în fiecare cititor, fie cît de puțin orientat într-o problemă sau alta, întrebări și îndoieli pentru a căror rezolvare să facă eforturile pe care le impune fie pregătirea sa, fie intuiția sa. Și, intuiții juste nu trebuie să așteptăm numai de la specialistul recunoscut într-un domeniu sau altul, ci și de la cei care numai incidental se apropie de texte căutînd o cale pentru soluționarea propriilor lor probleme.

Dacă textele sînt redactate greoi, pretențios sau encomiastic, traducerea este iarăși de neapărată trebuință. E de presupus că editorul s-a străduit cel mai mult să-i găsească cheia și să-i surprindă esența. Deci să o arate.

Cînd se publică textele în limba originalului sau, în lipsa lui, într-o traducere în altă limbă decît limba romînă, traducerea toponimelor, onomasticilor sau termenilor instituționali în limba romînă nu e esențialul greutății. O confruntare imediată este posibilă pentru oricine, chiar pentru cei mai puțin inițiați în limba textelor. Sarcină capitală este redarea fidelă a *sensului* noțiunilor traduse. Aceasta chiar cu riscul de a renunța la fluiditatea limbii.

În orice caz trebuie să se țină seama de anumite realități istorice. Mai întîi nu este nici o regulă că un popor întrebuintează exclusiv limba sa pentru astfel de designări. În realitate o bună parte dintre acestea el le moștenește de la predecesorii care au ocupat cîndva acel ținut sau peste care a venit poporul cel nou. Altă parte îi revine lui însuși în formele specifice limbii sale, dar nu sînt rare cazurile cînd le împrumută de la alții, chiar cînd nu sînt în contact direct și imediat. Moda, capriciul, călătoriile, războaiele își lasă inevitabil urma lor nu numai în onomastică și toponimie ci chiar în vorbirea curentă a maselor. În sfîrșit, cancelariile, locurile de încredere și notariatul sînt oficine care, urmînd o tradiție științifică și juridică, schimbă adesea caracterul lor etnografic. Traducînd numirile în limba în care redactează, aceștia contribuie la instaurarea unui proces invers: pentru buna și sigura identificare între persoană sau loc și conținutul documentului se impune contemporanului acceptarea noului termen, care cu timpul devine generalizat. De aceea nu se poate spune că editorul unui volum de documente își poate impune de la început o regulă unică după care să se conducă. Înainte de a da forma definitivă colecției sale el trebuie să cunoască bine genealogia persoanelor în chestiune, determinînd precis originea și forma numelor lor, să stăpînească suficient geografia generală și în amănunt geografia istorică a ținutului la care se referă documentele ce publică și cu ajutorul lingvisticii să-și dea seama de evoluția fonetică și semantică a cuvintelor.

În orice caz, publicarea numai a traducerii, fără textul original în față, drept justificare, nu este recomandabilă. E fapt cert că, ori cîtă străduință ți-ai da, nu se poate să nu greșești în traducere.

C. Arheograful care și-a îndeplinit toate prescripțiile indicate pînă acum ar putea fi înclinat să creadă că și-a încheiat misiunea. Totuși el n-a sfîrșit. Lucrarea pe care o prezintă cititorului trebuie să corespundă *intereselor acestuia*: să fie clară, omogenă, unitară, ușor de consultat. De aceea, modul cum se lucrează, cum se notează variantele și se alcătuieste aparatul, ca rezultat al colatajării, sistemul ortografic adoptat, problema redării cuprinsului textelor, ca și lucrările necesare orientării în colecție, nu trebuie să fie neglijate de arheograf.

Elementul esențial pentru a face orice text de înțeles este ortografia. În această privință părerile editorilor, din motive diverse, au fost împărțite. Unii au preconizat respectul desăvîrșit al „originalului” lăsînd pe seama cititorului să reconstituie sensul. Alții, dimpotrivă, avînd în vedere mai ales lipsa de sisteme ortografice în trecut și agramatismul copiștilor, cer o deosebită atenție în redarea textelor cu cea mai perfectă claritate.

Principial noi ne situăm pe aceasta a doua poziție, pe care singură o credem justă. La noi situația este și mai complicată, avînd în vedere că sîntem în zona de interferență a mai multor limbi scrise în diverse alfabete și că însăși limba noastră a stat sub influența mai multor sisteme ortografice pînă am ajuns la actualul sistem ortografic fonetic. Să luăm cîteva cazuri.

E lipsit de orice justificare și practicitate să ne lăsăm tîrîți de ortografiile și semnele grafice din secolul trecut, cînd nu avem nici o dificultate în restabilirea foneticii corecte, afară de cazul cînd e vorba de graiuri specifice sau de cuvinte dialectale. Nu folosește nimănui să păstrăm forme ca : кѣ, кѧ, кѧ, que, quă (=că) sau é (=ea), ó (=oa), ě (=ă), ori ѧ (=z). În cazul acesta nu e vorba nici măcar de *întinerirea textelor* ci pur și simplu de o transliterație normală.

Întrebuințăm majuscula și cînd? Fie că există în document, fie că nu, editorul e dator să urmeze, în redarea numelor, ortografia oficială actuală, deci inițiala oricărui nume propriu admis de acesta va fi redat prin majusculă. Greutatea însă este să știi a-l deosebi de un nume comun, căci o profesiune, de exemplu, poate fi și nume propriu: Popa, Moraru, Ciobanu etc.¹⁾ Și această precizare nu e lipsită de interes.

Punctuația este *piatra de încercare* pentru editor. Rău întrebuințată, sensul documentului poate fi schimbat total.

De asemenea trebuie atenție deosebită la împărțirea textului în fraze și alineate.

Necesitatea de a analiza un text sau un document și de a-i reda cuprinsul cît mai sintetic și obiectiv este rcunoscută azi în mod general. Aceasta se face cu ajutorul rezumatelor sau regestelor, care au scopul să reducă în mod simțitor timpul de informare al cititorului. Ce trebuie

¹⁾ Așa de ex. „sluga Ștefan Zugrav” din hrisovul lui Alexandru cel Bun (1425 ian. 30). Zugrav e nume de familie, cum arată ultimele două ediții, sau meserie, cum pare să rezulte din lipsa lui de circulație ca nume propriu. Tot așa pune problema hrisovul din 1442 martie 8, unde apare *Tatul Săbierul* (Costăchescu), *T. Săbierul* (*Doc.* ed. Acad., Moldova), în text fiind *mănicău*. Toate numele din document sînt duble : Cirstea Iucășeanu, Tatul s., Sas Dan și Dan Vlac (Costăchescu), Vicăle (*Doc.*). Nu este mai degrabă vorba de *Tatul Mucenic*?

să cuprindă, este ușor de lămurit. Cum trebuie făcute, ce se zisează și cu ce putere de sinteză se redactează este o chestiune mai grea și depinde în întregime de calitățile intelectuale ale editorului.

Trebuie spus de la început că aici se cere o atenție deosebită de lectură, o meditație continuă în sezișare și o stăruință benedictină în ordonare.

Azi nu numai pentru arheografi, dar și pentru istorici în general, este un fapt deplin recunoscut că între întâiele obligații ale editorului intră și descrierea manuscrisului autograf, original sau copie, mai ales din punct de vedere extern. Se asigură astfel garanția autenticității lui, sau măcar se dau premisele în această direcție, ori nasc eventualele suspiciuni.

Aceasta trebuie să aibă în vedere anumite elemente, să observe totdeauna aceeași ordine logică de expunere, să fie făcută în terminologie precisă și lipsită în mod absolut de ori ce prolixitate.

Este prețiozism inutil ca la fiecare rând, cuvânt sau literă scrisă cu caractere deosebite decât ansamblul documentului, cum se întâmplă de obicei cu primul rând, cu nume proprii sau nume sfinte (ex. scriptura longior, nomina sacra) să se amintească aceasta în notă de fiecare dată. Este suficient să se atragă atenția asupra acestui lucru la descrierea generală a scrisului documentului sau prin întrebuițarea unui alt caracter tipografic, arătând aceasta în prefață odată pentru totdeauna.

Lacunele din texte, mecanice sau naturale, ștersăturile, raturile sau părțile nedescrifrabile se arată de obicei prin lungimea respectivă în centimetri. Singură această indicație nu este suficientă pentru cineva care ar dori să umple lacuna cu ajutorul unor texte similare sau prin fericită divinație. Este bine să se precizeze, în funcție de restul documentului, și câte litere ar fi putut fi acolo. Indicarea numai prin puncte a literelor lipsă nu e indicată decât în epigrafie și sigilografie, unde un anumit punct specific arată lipsa unei litere.

Tot în cadrul descrierii se pun în lumină și documentele false. Cu acestea specialiștii au procedat în diferite feluri în istoriografia generală. Tot așa s-a întâmplat și la noi. Adică, unii nu fac nici o cercetare asupra documentelor ce publică și tipăresc de-a valma falsele cu autenticele. Alții aleg actele false spre a le edita separat sau ca anexă la volumul respectiv. Cei mai mulți însă intercalează falsurile la locul respectiv din colecție arătând în observații sau note îndoiala sau certitudinea despre valoarea lor probatorie. Desigur acest din urmă sistem este cel mai bun fiindcă pune documentul în locul în care voia falsificatorul să figureze. În cazul că este fals, și asigură folosirea lui nestingherită în cazul când critica diplomatică prin care a fost declarat fals s-a dovedit neîntemeiată. De altfel se știe că datele din falsurile diplomatice, dacă nu pot fi primite pentru data la care le referă falsificatorul, ele rămân valabile pentru data când s-a comis falsul și pe care căuta să le întărească ¹⁾. În critica diplo-

¹⁾ Azi e unanim recunoscut ca această categorie de acte să figureze în colecții sub data ce au, marcindu-se rezumatul la început printr-un asterisc pentru îndoială și prin două pentru fals..

matică dificultatea cea mai mare stă tocmai aici: precizarea datei cînd s-a fabricat falsul.

În ce privește punerea în pagină sînt mai multe feluri de a tipări texte însoțite de traduceri.

1. Cel mai mult se obișnuiește ca să se tipărească întîi textul, urmat imediat de traducere. Legenda o pun unii la început, alții după text iar cei mai mulți după traducere. Sistemul nu este practic fiindcă obligă pe cititor să tot întoarcă paginile ori de cîte ori are de făcut un control, iar dacă textul este lung controlul devine extrem de obositor. Cît privește indexarea, ești obligat ca fiecare noțiune să figureze de două ori, odată trimițînd la text și a doua oară la original, iar dacă figurează și în comentariu sau note atunci intervine încă odată. Pentru cercetător aceasta este destul de plictisitor, pe de-asupra răpindu-i și foarte mult timp.

2. Alții au adoptat sistemul coloanelor pe aceeași pagină, pe una textul, pe alta traducerea, iar în aparat, notele respective. Cercetătorul este foarte mult înlesnit pentru orice control iar indexarea este unitară și fără risipă de timp. Inconvenientul este de ordin tehnic; lungimea celor două coloane nu corespunde în mod absolut iar notele pot varia ca întindere și de aceea pot apărea unele locuri goale. Ca să se remedieze acest neajuns s-a recurs la un expedient tipografic, uneori textul unei coloane întinzîndu-se și în spațiul rămas liber în cealaltă coloană, iar notele dîndu-se în numerotare continuă peste amîndouă coloanele. În modul acesta tipărirea este mai costisitoare iar pagina mai puțin estetică. Toate acestea se fac în avantajul cititorului.

3. Ca să dispară aceste neajunsuri s-a schimbat punerea în pagină: textul a luat partea de sus, traducerea respectivă îi urmează la mijloc iar notele trec în josul paginii, în aparat. În felul acesta se face economie de spațiu iar indicele este iarăși unitar. Dacă scopul ediției este de a pune în evidență textul sau traducerea atunci caracterele tipografice ale acestei părți sînt cele obișnuite iar pentru cealaltă parte și pentru note putîndu-se folosi caractere mai mici.

4. În sfîrșit, se folosește și tipărirea față în față, traducerea cu textul, pagina cu număr soț și pagina cu număr fără soț, notele cuprinzînd amîndouă paginile în continuare. Paginile sînt curate și tipograful nu e pus la o prea grea încercare. Cercetătorul este înlesnit mult, iar indexarea se face o singură dată, avînd ca bază ori textul ori traducerea și numai ceea ce este în plus se ia de la al doilea factor. E forma cea mai obișnuită în ultimul timp pentru izvoare narrative.

În ce ne privește, pentru izvoarele narrative propunem tipărirea textului și traducerii pe aceeași pagină succesiv, iar pentru izvoarele diplomatice, pe aceeași pagină în coloane paralele. La unele și la altele variantele și notele să se dea peste toată lățimea paginii în numerotare continuă. Cercetătorul are totul la un loc iar indexările pot fi totale deși sînt simplitor simplificate.

În completarea celor expuse pînă acum mai adăugăm cîteva rînduri. Știința și-a impus cu timpul anumiți termeni tehnici proprii. Mulți au căpătat circulație mare și au devenit patrimoniu universal, contribuind

astfel la internaționalizarea bazelor științifice. Arheografia își are și ea termenii săi tehnici și e bine să fie folosiți după recomandările ei. Creem astfel un limbaj comun de înțelegere. Dar mai întâi el trebuie fixat printr-o înțelegere comună și autorizată. Trebuie frînată cu desăvîrșire tendița unora de a reînvia termenii arhaici pe motivul că sînt naționali. Aceștia își au locul bine meritat în istoria științei și numai acolo.

După al doilea război mondial, mai mult decît înainte, problemele de informare și documentare (în rîndul întîii fiind arhivele), ca și cele de metodologie¹⁾, au trecut pe plan internațional. Se fac eforturi susținute pentru o mai strînsă colaborare. De la aceasta nu trebuie să lipsească nici arheografia.

Necesitatea lucrărilor pregătitoare de erudiție este atît de vădită încît azi nimeni nu se mai îndoiește de acest lucru. Ele au meritul de a deschide drumul, de a arăta stadiul discuțiilor și de a atrage atenția asupra greșelilor strecurate în lucrările predecesorilor. Cîte odată unele dintre acestea par de minimă importanță, dar cînd apar la cercetători cu reputație stabilită, supără. De ce încă pot fi posibile ?

¹⁾ H. O. Meisner, *Internationale Archivorganisation*, in *Archivalische Zeitschrift*, 41 (1932), p. 282—289. Idem, *Dokumentation und Archive*, in *Dokumentation*, 1 (1953—1954), p. 149—159. Idem, *Archive, Bibliotheken und Literaturarchive*, in *Archivalische Zeitschrift*, 50—51 (1955), p. 167—183. Ș. T. Pleșakov, V. R. Hodorkovski, *Ispolzovanie dokumentalnih materialov Tsentral'nogo gosudarstvennogo arhiva kino-foto-fono dokumentov SSSR*. (Punerea în valoare a materialelor documentare din Arhiva centrală de stat a documentelor chino-foto-fono), in *Istoriceskii arhiv*, 1956, nr. 4, p. 235—258.

INSTRUCȚIUNI ARHIVISTICE ALE OFICIILOR DIN TRANSILVANIA 1575—1841

PROBLEMA REORGANIZĂRII ARHIVELOR VECHI DIN TRANSILVANIA

SIGISMUND JAKÓ

I

În urma Hotărîrii din decembrie 1948 a ședinței plenare a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român asupra intensificării activității creatoare în domeniul muncii științifice, literare și artistice, a început o muncă organizată de mare amploare și pe terenul științei istorice. De atunci apare tot mai clar faptul că problema istoriei în țara noastră este strâns legată de problema arhivelor, căci, în privința înlăturării lipsurilor, deformărilor sau chiar falsificărilor istoriografiei burgheze, izvoarele păstrate în arhivele noastre în cantități imense și încă necercetate au o importanță covârșitoare.

Valorificarea științifică a materialelor din arhive este cerută și de lucrările actuale de mari proporții pentru Tratatul de istoria României, care au mobilizat pe toți specialiștii competenți ai țării.

Lărgirea considerabilă a rețelei Arhivelor Statului, precum și luarea unei serii de măsuri energice, dovedesc că s-a sfârșit cu epoca în care, din cauza nepăsării regimului burghezo-moșieresc față de problemele arhivistice, moștenirea culturală a țării a fost expusă distrugerii și dispariției. Astăzi sîntem martorii organizării, în țara întreagă, a protecției arhivelor.

Cel mai nou rezultat al acestei activități este Decretul nr. 353 din 16 iulie 1957, care are menirea să asigure protecția statului și folosirea științifică a întregii moșteniri de acte, a patrimoniului nostru arhivistic. Față de eforturile ce se depun pentru protejarea și organizarea arhivelor, fiecare cercetător nu poate fi decît recunoscător și obligat să sprijine munca de interes public a arhiviștilor. Acest motiv determină pe autorul rîndurilor de față să contribuie la rezolvarea uneia din mulțimea sarcinilor arhivistice și anume a ordonării arhivelor, cel puțin a celor din Transilvania. Desigur că ordonarea nu este o problemă arhivistică specifică Transilvaniei. Ordonarea este o sarcină generală și, din păcate, arhive neordonate nu se găsesc numai în Transilvania. Tratarea separată a problemei

specifice a arhivelor din Transilvania este motivată însă de faptul că aici problema se prezintă mai complicat și mai variat decât în celelalte părți ale țării. Evoluția arhivelor pe teritoriile comitatelor, scaunelor secuiești și săsești de odinioară, din Transilvania, cu toate trăsăturile comune, a urmat un drum specific, de care trebuie să țină samă și arhivistul în munca de ordonare.

Se știe că arhivele din Transilvania, care au avut mai puțin de suferit de distrugerile turcești, au avut o soartă mai norocoasă decât cele din Principate. Chiar din cauza aceasta, arhivele din Transilvania, mai ales prin bogăția fără de seamă a materialului lor documentar, pun pe arhiviști în fața unor probleme specifice, de care cei de dincolo de Carpați nu se lovesc.

În această bogată moștenire istorică lipsa organizării s-a resimțit pînă în zilele noastre. Arhivele au suferit mai ales în urma ultimului război. Multe arhive s-au distrus în parte sau în întregime, iar dintre arhivele care au fost salvate de distrugere puține sînt acelea în care vechea ordine să nu fi fost serios atinsă. În ceea ce privește arhivele care au fost salvate din pragul nimicirii, acestea au fost preluate de Arhivele Statului sub forma unor mormane de hîrtie în dezordine. Astfel, problema reordonării a devenit astăzi problema cea mai arzătoare a muncii arhivistice din Transilvania.

Între arhivele comitatelor și cele orășenești din Transilvania nu sînt rare acelea care păstrează sute de mii de acte începînd cu jumătatea secolului al XVIII-lea. Prin urmare, s-ar părea că personalul din Transilvania al Arhivelor Statului a ajuns în fața unei probleme de nerezolvat, cînd interesul sintezei noi a istoriei cere de la ei ordonarea urgentă a materialului imens, provenit din arhivele salvate. Ținerea în evidență, după sistemul fișelor, aplicat pînă acum, în cazul acesta pare inoportună, deoarece ar fi nevoie de prea mult timp, pentru ca cercetătorul să poată obține o imagine clară cu privire la materialul documentar din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea. Însă cercetătorul nu poate aștepta zeci de ani ci, fără a lua în considerare abundența extraordinară a materialului, greutatea lingvistice și paleografice ce îngreuiază prelucrarea, vrea să cunoască și să folosească cît de curînd izvoarele din Transilvania.

Este deci evident că avem nevoie de un nou sistem de lucru. În Transilvania și în arhivele cu cantități de materiale asemănătoare celor din Transilvania, ordonarea nu poate fi alta decât restabilirea ordinei vechi după principiul provenienței. În acest caz, registrele auxiliare de odinioară (registre de intrare, indexuri și repertorii), alcătuite de administrația din perioada respectivă, îndrumază cercetătorul în material, fără ca arhiviștii să fie nevoiți să întocmească, printr-o muncă oboșitoare și de durată, noi fișe de evidență. Natural, fișarea pieselor de o deosebită importanță, fie prin vechimea sau conținutul lor, fie din alte puncte de vedere (mai ales diplome, piese în formă de carte, hîrtii etc.), se poate menține, însă numai ca o perfecționare a sistemului indicat mai sus.

Multe mii de ore de muncă ce se economisesc pot fi folosite de personalul arhivistic, venind astfel în viitor în ajutorul cercetărilor științifice

nu prin fișarea fiecărei piese în parte, ci prin prezentarea modernă a unor întregi arhive, părți de arhive, serii de acte. Această prezentare s-ar putea face în cadrul așa numitelor inventare de informare. Inventarele de acest fel ar putea prezenta câte o arhivă sau parte de arhivă cuprinzând toate aspectele materialului prezentat. O altă variantă a prezentării de arhive ar putea fi prezentarea tematică, respectiv conspectul tematic, care ar da informații numai din punctul de vedere al unei teme oarecare sau numai în limitele unei perioade de timp.¹⁾

Oricât de avantajos și simplu ar fi însă sistemul preconizat, rezultate bune se pot obține numai dacă personalul care execută munca cunoaște perfect funcționarea instituției creatoare de arhivă și istoricul arhivei însăși. Despre organizarea oficiilor din Principate, despre trecutul problemei arhivistice de acolo, arhivistul poate ușor extrage bogate și temeinice cunoștințe din literatura de pînă acum. În ceea ce privește Transilvania, arhivistul trebuie să dibuie în cea mai mare nesiguranță și este nevoit, chiar în cele mai neînsemnate probleme ivite în timpul muncii sale, să facă cercetări lungi în literatura de specialitate maghiară și săsească, în cele mai multe cazuri, însă, fără nici un rezultat. Dar nu numai arhivistul nu-și poate ordona bine arhiva, nici cercetătorul nu poate lucra expeditiv și nu se poate orienta repede într-o arhivă modernă cu cantități mari de material, dacă nu are o privire clară asupra organismului și competenței oficiului de odinioară care a creat arhiva.²⁾

Pentru ușurarea muncii de ordonare și de cercetare a arhivei avem deci nevoie de cercetări în domeniul istoriei instituțiilor și funcționării cancelariilor. Aceasta în general, dar mai ales în privința studiului arhivelor din Transilvania. În afară de punctul de vedere arhivistic, cer această și interesele istoriografiei țării. Atît perspectivele prezentului, și cu atît mai mult cele ale viitorului, nu lasă nici o îndoială că în cercetarea istorică modernă, organizată — precum o putem vedea și în Uniunea Sovietică — se formează o legătură directă și vie între arhive și cercetarea istorică³⁾.

¹⁾ Din literatura străină, în legătură cu întocmirea instrumentelor ajutoare moderne de arhivă v. K. G. Mityajev, *A levéltáruügy elmélete és gyakorlata* (Teoria și practica arhivisticii), Bp., 1954, p. 175—194; G. A. Knyázec, *A levéltári munka elmélete és technikája* (Teoria și tehnica muncii arhivistice), Bp., 1954, p. 52—65; Sashegyi Oszkár, *Az ismertető leltárak feladatai és módszerei* (Scopul și metodele inventarelor de informare, în *Levéltári Közlemények* (Comunicări Arhivistice), XXV, 1954, p. 77—93. Se poate cita ca un bun exemplu de inventar care servește la informarea cercetătorului: Wellmann Imre, *Az Erdélyi Kancellária levéltára* (Arhiva Cancelariei Transilvane), Bp., 1952. Exemplu ce se poate folosi în legătură cu prezentările tematice: Trócsányi Zsolt, *A Rákóczi szabadságharc történetének forrása a az Erdélyi Levéltárakban és az Erdélyi Udvari Kancellária levéltárában* (Izvoarele istoriei luptei de eliberare a lui Rákóczi în Arhivele Transilvane și în arhiva Cancelariei Aulice Transilvane), în *Levéltári Közlemények*, XXV, 1954, p. 194—210.

²⁾ Ne gândim la studii de felul acelor care ușurează în mod considerabil și munca arhivistilor noștri din Transilvania: Vörös Károly, *A polgári kori magyar törvényhatósági közigazgatás* (Administrația municipală maghiară din epoca burgheză), Bp., 1956; Josef A. Grimm, *Die politische Verwaltung im Grossfürstenthum Siebenbürgen, Hermannstadt, 1856*, I—III.

³⁾ V. *Archivarbeit und Geschichtsforschung*, Berlin (1952); Ludwig Bittner, *A történetírás és levéltártudomány* (Istoriografia și știința arhivistă), în *Levéltári Közlemények*, XX—XXII, 1942—1945, p. 4—28.

În sfârșit se va pune capăt situației în care cercetătorii mai comози, care se sperie de munca obositoare din arhivele neordonate, se mulțumesc cu materialul publicat, ceea ce reprezintă numai o parte din izvoarele existente și, prin acest procedeu, întârzie rezolvarea definitivă a problemelor de istorie. Este absolut necesar ca viitorii cercetători ai istoriei să se familiarizeze cu materialul arhivistice original. La aceasta îi va ajuta istoricul instituțiilor.

Cercetările privind istoricul instituțiilor trebuie făcute în primul rând de arhiviști, căci, cu ocazia muncii de ordonare, în fața lor apare întreg mecanismul funcționării unui oficiu.¹⁾ În această muncă arhiviștii trebuie să se sprijine pe științele auxiliare ale istoriei și dintre acestea mai ales pe noul studiu al actelor. Prin împămintenirea studiului actelor și folosirea lui, arhiviștii, în afară de cercetarea istoricului instituțiilor, ar aduce servicii importante publicării izvoarelor relative la istoria modernă, care vor avea un rol din ce în ce mai mare în istoriografia zilelor noastre.

Personalul Arhivelor Statului din Transilvania, introducând sistemul de ordonare organică bazat pe principiul provenienței, în câțiva ani ar putea transforma din nou într-un tezaur viu al istoriei arhivele din Transilvania, astăzi adevărate depozite inutilizabile de hîrtie, ajunsse în această stare din cauza nepăsării și neglijenței regimului trecut. Prin acest procedeu s-ar deschide în fața istoriei din țară, într-un timp scurt, noi izvoare de bogății aproape inepuizabile.

Ar fi o greșeală să se creadă că, prin întreprinderea de către arhiviști a acestei munci în plus, ar profita numai cercetarea istorică. Aceasta ar rezolva totodată cele două probleme fundamentale de viitor ale arhivelor noastre: problema creșterii cadrelor de specialiști și problema rolului specific care va reveni arhivelor în noua organizare a cercetării istorice. Așa dar, pe cînd întocmirea permanentă a fișelor ar reduce munca arhivistului la un mecanism fără suflet, noua metodă de organizare ar da posibilitate cadrelor tinere corespunzătoare să se pregătească pentru sarcinile cercetărilor istorice. Deși arhivele nu sînt numai depozite de material istoric documentar al țării, ci și organe de administrație de stat, prin natura materialului vechi și nou, în cadrul lor sfera de activitate se poate delimita destul de precis, munca de birou fiind în esență muncă științifică. Interesul administrației de stat este ca arhiviștii care lucrează la fonduri mai vechi să fie specialiști în istorie, deoarece numai astfel vor putea să-și îndeplinească munca cu rezultate optime. Autorul acestor rînduri, bazat pe experiența universitară și pe cea de institut de cercetări, este de părere că arhivele pot juca un rol însemnat în educarea cadrelor tinere de istorici și istoriografia va avea de sigur de suferit dacă în viitor nu se va acorda arhivelor acest rol. Dacă prin mărirea exigenței științifice munca arhiviștilor devine activitate științifică, în măsură mai mare decît este astăzi, atunci tinerii dintre elementele cele mai bune care absolvă universitatea nu vor mai avea aversiune față de munca de la arhive. Dacă arhivistica

¹⁾ Cf. Trócsányi Zsolt, *Erdély kormányzata II. Rákóczi Ferenc korában* (Guvernarea Transilvaniei în timpul lui Francisc Rákóczi al II-lea), în *Levéltári Közlemények*, XXVI, 1955, p. 148—187.

din țară va cultiva în mod organizat și sistematic științele auxiliare ale istoriei și mai ales istoria instituțiilor, studiul actelor, diplomația și paleografia, este cert că va primi elemente bune dintre cadrele tinere care se interesează de astfel de probleme. Trebuie deci să se imprime un caracter hotărât muncii științifice din arhive. Iar acest caracter — după cum am văzut — este clar definit de sarcinile protejării și ordonării materialului arhivistic.

În fața arhiviștilor, în general, și a celor din Transilvania, în special, stau astăzi greutăți foarte mari; acțiunea ce trebuie pornită pentru înlăturarea lor se poate dezvolta într-o adevărată școală de educare. Cu ocazia ordonării arhivelor se poate cristaliza istoria instituțiilor și studiul actelor din țară, iar prin această muncă vor putea crește istoricii de mîine, care vor considera arhiva ca locul lor definitiv de muncă, deoarece preocupările științifice îi leagă de acest material.

Scurta schemă a organizației instituțiilor din Transilvania, dată mai jos, nu trebuie considerată decît o orientare generală, care tocmai prin arătarea lipsurilor trebuie să stimuleze arhiviștii din Transilvania la noi cercetări. Dacă această schemă și regulamentele arhivistice de odinioară, publicate în anexă, vor ajuta cît de puțin pe arhiviștii noștri să restabilească, în arhivele date în păstrarea lor, vechea ordine care s-a descompus și să le dea în folosință cît de curînd pentru cercetări științifice, atunci aceste rînduri își vor fi atins scopul. Acest studiu intenționează să prezinte mai întîi o scurtă schiță a organizației oficiilor din Transilvania în epoca principatului, apoi în epoca Habsburgilor. În amîndouă cazurile vom examina, înainte de toate, oficiile ca niște instituții care produc arhive, apoi vom încerca să schițăm, pe baza instrucțiunilor din anexe, calea urmată de arhivistica oficiilor publice din Transilvania înainte de veacul al XIX-lea. În sfîrșit, ca încheiere, vom arăta influența ce o exercită arhivele publice asupra arhivelor particulare și asupra culturii generale arhivistice.

II

Transformarea Transilvaniei în stat independent (1541) nu a adus schimbări esențiale în orînduirea voievodatului pînă la căderea principatului (1690), deoarece în urma expansiunii turcilor viața economică din Transilvania s-a menținut pe drumul vechi al feudalismului, fără a fi atinsă de capitalismul în dezvoltare din Apus. Prin șovăielile puterii de stat, prin schimbarea deasă a dinastiilor și prin faptul că ordinele și burghezia nu reprezentau o forță destul de puternică pentru a conduce, puterea de stat a stagnat pe treapta intermediară, la care ajunsese pînă la dispariția voievodatului. Înainte de epoca Habsburgilor (1690) nu s-au format instituții de guvernămint stabile, centrale și cu o organizație corporativă, caracteristice epocii feudalismului în apogeu. Între anii 1551—1555 și 1602—1604, s-au făcut încercări din partea Habsburgilor de a înjgheba servicii stabile, dar acestea, din lipsa condițiilor menționate, n-au putut prinde rădăcini. Guvernarea principilor avea același caracter personal ca

și a voievozilor, întemeindu-se pe persoana principelui. Serviciile nu s-au transformat în organe administrative regnicolare, în „dicasterii“, ci au rămas instrumente de guvernare ale principelui. În guvernările centrale, staturile au ajuns la o oarecare influență numai sub principii slabi sau pe timpul interregnelor. Astfel staturile își aveau terenul propriu de activitate în larga autonomie a celor trei „nationes“ politice (maghiari, secui, sași)¹⁾.

Organele centrale ale guvernării erau: 1. Consiliul principelui, 2. Cancelaria, 3. Tabla, 4. Tezaurariatul. Consiliul a rămas până la sfârșit la nivelul ce-l avea în epoca medievală, pe timpul regilor ungari. Nu s-a organizat așadar ca un organ stabil de guvernare, care să țină ședințe regulate și să aducă hotărâri, ci, de la caz la caz, când se simțea nevoia, principele cerea părerea consilierilor sau poate numai a câtorva consilieri care stăteau la curte, dar la urmă hotăra tot el după cum credea de cuviință. Este evident, deci, că din activitatea unei astfel de instituții, ce nu funcționa regulat, nu a putut lua ființă nici o arhivă. Eventualele urme scrise ale activității consiliului (de pildă „votum“-urile) se depozitau în arhivele principilor, întocmai ca și ale cancelariei.

Începînd cu anul 1556, cancelaria principelui s-a împărțit în două secții, cu ajutorul cărora se îndeplineau însărcinările scripturistice în legătură cu guvernarea. Așa numita „cancelaria minor“ redacta actele scrise în legătură cu administrarea justiției cu ajutorul celor doi protonotari, care conduceau și Tabla princiară. Toate chestiunile de politică internă și externă aparțineau „cancelariei maior“, în fruntea căreia sta cancelarul suprem (summus cancellarius). Nici una din aceste cancelarii nu era un oficiu de stat de sine stătător, ci era o instituție cu caracter personal, menită să stea la dispoziția principelui. În vreme ce cancelaria minor, care se ocupa cu chestiuni de guvernămînt de mai puțină importanță, era atașată la Tablă și se bucura de oarecare independență, în centrul activității cancelariei maior a stat tot timpul persoana principelui. Tocmai din acest motiv, arhiva cancelariei nu s-a putut dezvolta aparte de arhiva principelui, ci acesta își păstra actele privitoare la guvernare în arhiva sa familială și dispunea de acestea ca și de lucrurile sale personale. Din pricina caracterului personal al serviciului, principele putea să revendice și actele ce ajunseseră în mâinile colaboratorilor săi principali. După moartea cancelarilor, principii puteau să adune în arhiva lor familială și actele oficiale rămase de la cancelari.

¹⁾ Cea mai bună prezentare a administrației vechiului principat ardelean o găsim în lucrarea sintetică a lui Ember Győző, *Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig* (Istoria administrației moderne maghiare de la Mohács pînă la izgonirea turcilor), în *A Magyar Országos Levéltár Kiadványai* (Publicațiile Arhivei de Stat Maghiare). III, sor I. Bp., 1946. Pentru unele amănunte am mai întrebuițat: Biró Vencel, *Az erdélyi fejedelmi hatalom fejlődése, 1542—1690* (Evoluția puterii princiare în Ardeal), Kolozsvár — Cluj, 1917; Janits Iván, *Az erdélyi vajdák igazságszolgáltatás és oklevéladó működése 1526-ig* (Activitatea voievozilor ardeleni ca judecători și emitenți de diplome pînă la 1526), Bp., 1940; Pécsi Anna, *Az erdélyi fejedelmi kancellária kialakulása és okleveles gyakorlata 1571-ig* (Formarea cancelariei principilor ardeleni și practica ei diplomatică pînă la 1571), Bp., 1928; Sigismund Jakó, *Organizația cancelariei voievodale ardelenene la începutul sec. al XVI-lea*, în *Hrisovul*. VI, 1946, p. 111—148.

De soarta actelor rămase de la Tablă se îngrijeau mai de aproape în special nobilii interesați datorită proceselor lor de proprietate. În mai multe diete s-a decis că actele rămase după moartea protonotarului trebuie predate familiilor interesate.¹⁾ De altfel nu s-a putut dezvolta nici o arhivă a Tablei, deoarece, după concepția medievală, dezbaterile proceselor și sentințele nu erau păstrate de autoritățile de la care emanau, ci de familiile la care se refereau. Dacă în arhiva protonotarilor s-ar fi găsit acte al căror proprietar legal nu s-ar fi putut stabili, atunci aceste acte se depozitau în locurile de adevărire, menite să păstreze actele nobililor, sau în arhivele principilor.

Deși pretutindeni, în administrația economică și financiară, s-a simțit de timpuriu nevoia de a se păstra registre și acte scrise, totuși nici pe lângă tezaurariat (vistierie) nu s-a format o arhivă aparte. Și aceasta din două motive. Primul motiv este că utilizarea și administrarea veniturilor de stat era un drept exclusiv al principelui. Tezaurariul principal era un funcționar al principelui obligat să dea seama acestuia de banii încasați. Așadar, de la sine se înțelege că materialul scris al activității sale ajungea în arhiva principelui. Al doilea motiv este că în Transilvania organul financiar, care își mai păstra caracterul său medieval, nu fusese înlocuit cu organul economico-financiar al statelor moderne: camera. Din pricină că lipsea sistemul cameral, veniturile principelui, după uzul general al epocii medievale, erau date în arendă. Așadar principele dispunea numai de organe centrale, însărcinate cu îndrumarea în problemele economice și financiare. Personalul administrativ din provincie al minelor, dijmelor etc. era format din funcționarii particulari ai arendașului. Registrele de socoteli ale acestor funcționari nu ajungeau, deci, în arhiva tezaurariatului, ci în arhivele proprii ale arendașilor sau ale angajaților acestora, bine înțelese, dacă se mai păstrau încă hîrțile administrative scoase din uz. Staturile au luat măsuri numai pentru păstrarea actelor care le priveau pe ele (registrele de dijmă, arendă, conșcripții de dare etc.), hotărînd ca aceste acte să fie predate în arhivele locurilor de adevărire.²⁾

În rezumat, putem constata că diferitele organe ale guvernării centrale, în urma slăbiciunii ordinelor din Transilvania, nu s-au dezvoltat din oficiu „ale principelui” în oficiu „ale țării” și astfel nu și-au putut dezvolta nici arhivele proprii. Materialul scris al administrației centrale se păstra în arhiva principilor, pe cînd cel care privea interesele staturilor se depozita în arhivele locurilor de adevărire.

Același drum l-a străbătut și conservarea arhivelor comitatelor și scaunelor³⁾. Comitatele transilvănene ajung la o activitate mai importantă numai după încetarea puterii voievodului cînd nobilimea vine în legătură directă cu puterea centrală. Din acest timp datează lăzile cu actele comi-

¹⁾ *Mon. Com. Trans.*, III, p. 204 ; IV, p. 122.

²⁾ *Mon. Com. Trans.*, X, p. 279.

³⁾ Referitor la formarea arhivelor comitatelor v. Föglein Antal, *A vármegyei notárius* (Notarul comitatului), în *Levéltári Közlemények*, XIV, 1936, p. 149—171 ; idem, *A vármegyei jegyzőkönyv* (Protocolul județean), în *Levéltári Közlemények*, XV, 1937, p. 142—167 ; Istványi Géza, *A megyei levéltárak első nyomai a XIV században* (Primele urme ale arhivelor comitatelor în secolul al XIV-lea), *ibidem*, p. 245—249.

tatelor, care sînt baza arhivelor județene de mai tîrziu. Materialul acestor lăzi s-a distrus, însă, în mare măsură. Arhivele nu aveau localuri stabile de conservare, ci se păstrau în locurile unde își avea reședința notarul sau vicecomitele. Cum nobilimea considera arhivele locurilor de adeverire (*loca credibilia*) ca un depozit al privilegiilor lor, pînă la sfîrșitul principatului, comitele nu prea păstrau alte acte, în afară de protocoale (procesele verbale). De aici urmează că, în afară de protocoale, cele mai multe arhive ale comitatelor nu conțin alt material arhivistic dinainte de veacul al XVIII-lea.

Mai norocoasă a fost soarta arhivelor de la orașe.¹⁾ Aici atît administrația, cît și arhiva avea un local stabil: primăria. Așadar actele n-au fost supuse primejdiilor datorate mutărilor. La îngrijirea arhivelor a mai contribuit și faptul că cetățenii nu aveau privilegii individuale, ci privilegii care priveau întreaga comunitate a orașului. Interesul individului și al comunității pretindea deopotrivă ca monumentele scrise ale vieții orașului, în epoca principatului, să fie apărute de orice pericol prin instituții. Astfel, în epoca principatului, arhivele orașelor au devenit arhivele cele mai bine administrate: locul de frunte îl ocupă arhiva din Sibiu, care cuprinde și arhiva universității săsești.

III

În viața administrativă a Transilvaniei, anchilozată în organizațiile moștenite din epoca medievală, căderea principatului sub stăpînirea Habsburgilor provoacă o întorsătură hotărîtoare. Într-adevăr, Diploma Leopoldină a enunțat menținerea neschimbată a instituțiilor de pînă atunci, dar faptul că domnitorul trăia în afară de țară și că în alte provincii dispunea de un aparat administrativ modern, a trebuit să aducă o transformare și în organizația oficiilor din Transilvania. Această transformare, deși cu lozincă „progresului”, dar în primul rînd în interesul exploatarei semicoloniale, a început odată cu introducerea noului sistem de guvernămînt care, izbindu-se de rezistența transilvănenilor, cu greu a putut face progrese decenii de-a rîndul. Deocamdată curtea s-a mulțumit să modernizeze organul guvernului din Viena, așa numita Cancelarie Aulică, lăsînd însă autorităților din provincie să-și continue activitatea în vechea formă. Guvernul din Viena n-a introdus reforme nici în administrația financiară, în Tezaurariat, cum a încercat să introducă în veacurile al XVI-lea și al XVII-lea în timpul scurtei sale stăpîniri. Deocamdată, din mecanismul învechit al administrației a modificat numai acele organe care, în noile împrejurări, s-au dovedit mai mult o piedică decît un ajutor în rezolvarea chestiunilor. Epoca marilor reforme administrative începe în Transilvania odată cu urcarea pe tron a Mariei Terezia, care s-a străduit să introducă o birocrație modernă, menită să așeze sub conducerea domnitorului toate organele administrative ale staturilor din diferitele provincii, care aveau să lucreze după principii și regulamente unitare.

¹⁾ Cf. Pálffy Ilona, *Városi levéltáraink kezdetei* (Începuturile arhivelor orășenești în Ungaria), în *Levéltári Közlemények* XVIII—XIX, 1940—1941, p. 351—379.

Organele centrale ale epocii guberniale (1691—1848) erau următoarele: 1) Cancelaria Aulică Transilvană, cu sediul la Viena, 2) Guvernul Regesc din Transilvania, 3) Tabla Regească și 4) Tezaurariatul.¹⁾

Cancelaria Aulică (*Cancellaria Caesareo-Regia Transilvanico-Aulica*) a luat ființă prin Rezoluția Alvinciana (14 mai 1693), care întregește Diploma Leopoldină. La început șeful acesteia era vicecancelarul, iar cancelarul era în fruntea „Cancelariei Provinciale” ce funcționa pe lângă guvernul. Pe măsură ce guvernul din Viena lua în mîinile sale puterea guvernului învechit, Cancelaria Aulică se ridica nu numai peste Cancelaria Provincială, ci și peste guvernul. Deși în aparență Cancelaria Aulică Transilvană era un organ analog cu Cancelaria Aulică Ungară, absolutismul din Viena i-a dat un cerc de activitate mult mai restrîns. Multă vreme nu a avut dreptul de inițiativă, ci era referentă în chestiunile ce le prezenta guvernul și expedia rezoluțiile imperiale în legătură cu aceste chestiuni. Pînă în cel dintîi an al domniei Mariei Terezia, forul direct superior al cancelariei nu era suveranul, ci așa numita conferință a curții (*Conferentia ministerialis*). În prima fază a vieții sale, Cancelaria Aulică nu era altceva decît un serviciu auxiliar transilvan al guvernului din Viena. Mai tîrziu a rămas un instrument în mîinile guvernului vinez, cu ajutorul căruia curtea, folosindu-se de divergențele celor trei națiuni care se hărțuiau între ele, și-a putut impune întotdeauna voința sa. Pentru a întări influența staturilor, dieta din anul 1741 intenționa să unifice Cancelaria Aulică Ungară cu cea transilvană. Unificarea a realizat-o, însă, numai Iosif al II-lea prin ordinul din 14 august 1782, dar nu după concepția staturilor. După căderea sistemului său (1790), Cancelaria Ungară s-a despărțit iarăși de cea transilvană, care a funcționat în mod independent pînă la înlăturarea constituției staturilor (1848). Pe timpul absolutismului austriac de după 1848 își suspendă activitatea. Cu diploma din octombrie 1860, noul regim înființează din nou Cancelaria Transilvană. Aceasta dispăre cu totul în anul 1867, cu dualismul, cînd activitatea sa este preluată de guvernul ungar.

Cancelaria Aulică a fost cel dintîi oficiu care, potrivit intenției guvernului din Viena, realizează organizația birocratică modernă.²⁾ În frunte stă, ca președinte, cancelarul aulic, care, împreună cu consilierii aulici, cu referenții și secretarii, întruniți în consiliu, discută chestiunile și formulează referatele către conferința curții sau mai tîrziu către împărat. În sfera de

¹⁾ Din cauză că istoria instituțiilor din epoca habsburgică nu este studiată, schița de mai jos, acolo unde nu este vreo altă trimitere, se bazează pe datele din următoarele lucrări oficiale sau cu caracter oficial: Benkö Josephus, *Transsilvania sive magnus Transilvaniae principatus*, Claudiopoli, 1834, I—II, Ed. secunda; *Opiniones deputationis regnicolaris systematicae*, I—III, Claudiopoli, 1810; Keresztury Josephus, *Introductio in opus collectionis normalium constitutorum*, I—II, Viennae, 1788; idem, *Constituta regia*, I—II, Viennae, 1788; Repszeli Ladislaus, *Idea actionum juridicarum*, Claudiopoli, 1742; Cserey Alexius, *Praxis procuratoria*, Claudiopoli, 1760; Vajda László, *Az erdélyi polgári magános törvényekkel való ismeretségek* (Cunoștințe despre legile civile ardelenice), I—V, Kolosvár-Cluj, 1830; Szász Carolus, *Syllogae tractatum*, Claudiopoli, 1833; Mike Sándor, *Manipulatio et stylus gubernialis*, ms. în Arhiva Istorică a Filialei Acad. R.P.R. din Cluj (citată mai departe: Arhiva Ist. Acad., Cluj). Colecția Mike Sándor.

²⁾ Cf. Tagányi Károly, *Az erdélyi udvari kancelláriai levéltár* (Arhiva Cancelariei Aulice Transilvanice), în *Századok (Secole)*, 1898, p. 129—138; Wellmann Imre, *op. cit.*

activitate a cancelariei intră nu numai problemele administrative, judiciare, religioase, ci în parte și cele camerale (*cameralia*). Încă de la înființarea ei, în afară de consiliu mai funcționau servicii auxiliare și arhiva (*Officium protocolli exhibitorum et consilii*, *Officium expedituræ*, *Officium registraturæ et archivi*, *Officium taxatoratus*), în care funcționarii necesari (*expeditores*, *protocollistæ*, *conciplistæ*, *registrantes*) ajutau la rezolvarea rapidă a actelor. Atît consiliul cît și serviciile auxiliare își îndeplineau cu punctualitate îndatoririle după normele stabilite.

Personalul cancelariei se compunea, în general, din patru consilieri referenți (*consiliarii et referendarii*), din 2—6 secretari (*secretarii aulici*), 3—4 registratori, 5—6 concipisti (*conciplistæ aulici*), 5—6 canceliști. Arhiva avea un director, un viceregistrator aulic și doi „registresteri aulici”¹⁾.

Dependența strînsă de curte, făcînd de data aceasta abstracție de pagubele imense ale exploatării semicoloniale, avea avantajul că, încă de la început, în registratura cancelariei administrarea actelor se făcea după sistemul înaintat austriac. Importanța arhivei ne-o arată nu numai instrucțiunile date registratorului în anul 1695 (Anexe, nr. 4). În anul 1755, s-a cumpărat cu mari sume de bani un frumos palat pentru Cancelaria Transilvană și pentru ca arhiva să ajungă la un local propriu definitiv și la adăpost sigur²⁾. Deși transilvănenii au cunoscut mai de timpuriu administrarea sistematică a actelor oficiale, prin Cancelaria Aulică, totuși registraturile de la oficiile provinciale ardelenе nu s-au organizat după modelul cancelariei, ci după al guberniului.

Consiliul Gubernial Regesc (*Regium Gubernium* sau *Consilium Regium Guberniale*), menit să administreze de fapt o provincie, s-a înființat în anul 1693, dînd o organizație mai modernă consiliului de odinioară al principatului. A avut reședința pînă la războiul „curuților” la Alba Iulia, de la 1703—1790 la Sibiu, iar după această dată la Cluj. Șeful era guvernatorul, iar membrii săi erau cancelarul provincial, generalul comandant, tezaurariul, președintele Tablei Regești, „praeses statuum” și de regulă 12 consilieri. Guberniul, ca locțiitor al suveranului, care era departe, trebuia, după Diploma Leopoldina, să preia partea cea mai importantă a activității principelui de odinioară. Însă această autoritate, cu o organizație medievală ce-și îndeplinea însărcinările în mod neregulat, și-a pierdut, încetul cu încetul, aproape pe neobservate, independența față de curte. În veacul al XVIII-lea, cînd Maria Terezia și Iosif al II-lea au modernizat-o printr-o serie de măsuri, această autoritate a devenit un simplu organ de execuție al guvernului central. În sfera ei de activitate intrau, în afară de chestiunile administrative și politice, chestiunile religioase, școlare, precum și cele financiare care nu aparțineau tezaurariatului (impozitele), iar ca o amintire

¹⁾ Datele privind numărul funcționarilor se află în lucrările: *Titulare Dacicum, Calendarium maius titulare si Calendarium novum et vetus* (Schematismele oficiale apărute de la 1767 încoace).

²⁾ Takács Sándor, *A magyar és az erdélyi udvari kancelláriák palotái Bácsben* (Palatele din Viena ale cancelariilor aulice ungare și transilvane), în *Századok*, 1906, p. 807; cf. *Magyar Történelmi Társ* (Magazinul istoric maghiar) XIX (1874), p. 238.

a cercului de activitate a principelui de odinioară a rămas și ca un for de apel în chestiunile judiciare.

Pe lângă guvernium, funcționa *Cancellaria Provincialis*, ale cărei lucrări au fost mult timp întrerupte din cauza conflictelor cu Cancelaria Aulică pe chestiunea sferei de activitate dar în anul 1742 a fost organizată din nou ca un oficiu de expediție. Cancelaria Provincială sau cea mare era, în același timp, și o instituție de pregătire practică a tinerilor care îmbrățișau cariera administrativă.

Ca o parte întregitoare a guverniumului era Comisariatul Suprem Provincial (*Supremus Commissariatus Provincialis*) și Contabilitatea Provincială (*Exactoratus Provincialis*). Comisariatul Suprem s-a înființat încă în anul 1691, dar numai dieta din anul 1737 a făcut din acesta un organ administrativ modern: pe baza acestei hotărâri dietale, instrucțiunile Mariei Terezia din 1744¹⁾ i-au circumscris îndatoririle. Menirea Comisariatului era să stabilească și să strângă contribuțiile militare, să încartiruiască, să aprovizioneze și să plătească armata din Transilvania, să apere populația civilă de abuzurile armatei. Președintele său era un consilier al guverniumului. Avea cancelarie și casierie separată. Chestiunile le rezolvau patru comisari de circumscripție și un număr corespunzător de funcționari auxiliari.

Contabilitatea Provincială se înființează prin ordinul lui Carol al VI-lea din anul 1730 și se organizează prin hotărârea dietei din 1737. Își începe însă activitatea numai în anul 1742²⁾. Președinte era unul din consilierii guberniali, ajutat de 14—20 de exactori, revizori și calculatori, precum și de 20—22 de canceliști. Dispunea de arhivă separată. Avea menirea să se ocupe de dări și să controleze mînuirea tuturor banilor publici.

La început guverniumul n-a fost un oficiu stabil, în sensul de astăzi al cuvîntului. Consiliul ținea ședințele plenare de obicei numai pe timpul dietelor și la termenele de judecată (*octavales*). De altfel, la sediul guverniumului erau prezenți numai doi consilieri, care se schimbau în fiecare lună, și care, ajutați de secretar și registrator, pregăteau actele intrate între timp pentru ședința următoare a consiliului. În chestiunile ce nu puteau fi amînate, guvernatorul convoca pe consilieri la o ședință extraordinară sau decidea singur. Modul acesta de rezolvare patriarhală a chestiunilor încetează numai în anul 1750, cînd regina Maria Terezia interzice așa numitul „classicum gubernium” de pînă acum și ordonă ca totdeauna consilierii să fie prezenți în număr complet la sediul guverniumului și să rezolve chestiunile care se ivesc în cadrul ședințelor ce urmează să se țină în fiecare zi.³⁾

¹⁾ Cf. Izsépy Edit, *Az 1737—1740 évi erdélyi országyűlésnek története* (Istoria dietelor ardelene din anii 1737—1740), Bp., 1943, p. 69—71.

²⁾ Ibidem, p. 73—77.

³⁾ *Opiniones deputationis regnicolaris systematicae in politicis ordinatae circa publicam administrationem*, I, Claudiopoli, 1810, p. 49. „Classicum gubernium” își găsește analogia în primul proiect al lui Consilium Locumtenentiale din Ungaria (1687). Cf. Kónyi Mária, *Az 1715—1722 évi rendszeres bizottság javaslatai* (Propunerile comisiei sistematice din anii 1715—1722), în *Jahrbuch des Wiener Ungarischen Historischen Instituts*, II, Bp., 1932, p. 140.

Prin aceste măsuri a început transformarea guberniului într-un oficiu modern și astfel administrarea actelor a trecut prin schimbări radicale. Pe lângă guberniu, încă în anul 1698, odată cu Cancelaria Provincială, se organizase o arhivă.¹⁾ Menirea acesteia nu era numai de a păstra actele curente ale guberniului, ci aici trebuiau depozitate și cărțile regești răzlețe (*libri regii*), precum și alte acte publice (*acta publica*)²⁾. În concepția inițială, deci, arhiva gubernială ar fi trebuit să îndeplinească funcția de arhivă de stat a principatului, arhivă care lipsea până acum. Colectarea actelor vechi din țară a fost împiedicată de războiul „curuților“, iar organizarea sistemului arhivistic de conservare a actelor a fost stânjenită de modul primitiv de rezolvare a actelor guvernamentale. Înainte de ordonarea arhivei de către Somlyai (Anexe, nr. 9), ordinea arhivei guberniale abia putea să meargă mai departe de o separare a rescriptelor regești (*rescripta regia*) de restul arhivei, în care actele se păstrau amestecate.

De o administrare modernă a actelor guberniului se poate vorbi abia după 25 iulie 1760, când rescriptul regal stabilește principiile fundamentale. Acest sistem nou a fost continuu perfecționat de gubernatori prin diferite dispoziții complementare. În anul 1764—1765 Andrei Hadik a introdus registrarea după ședințe și a întocmit planul de a pune în ordine vechiul material arhivistic (Anexe, nr. 9). În anul 1768, O'Donnel a ordonat registrarea sistematică a actelor și a înființat serviciul de registratură (*Officium protocolli exhibitorum*). Prin această dispoziție a făcut posibilă orientarea în actele intrate la registratură, fără nici o altă sistematizare ulterioară a acestor acte. În anul 1771 Auersperg a făcut și mai rapidă și sistematică rezolvarea actelor prin mărirea numărului personalului și prin stabilirea exactă a sferei de activitate a referenților (Anexe, nr. 10—11). Tot în acest an, Auersperg a izbutit să înființeze două posturi noi de registratori pentru a pune în ordine vechea arhivă a guberniului, operație începută încă de Hadik.

Modernizarea a fost terminată de Iosif al II-lea, care, printr-o serie de măsuri, a ridicat guberniul la rangul de autoritate supremă a Transilvaniei, loc deținut în Ungaria de Consiliul Locotenențial. În anul 1785, împăratul unește tezaurariatul cu guberniul și, potrivit noului său cerc de activitate, dă o nouă organizare acestui oficiu.

În guberniu au luat ființă două senate (*senatus*), dintre care unul se ocupă cu chestiunile administrative și economice (*politica et cameralia*), celălalt cu chestiunile judiciare (*judicialia*). Președintele acestor două senate era gubernatorul, iar în lipsă era înlocuit, mai întâi, de tezaurar, în rîndul al doilea, de „praeses statuum“. În senatul prim, opt consilieri referenți rezolvau actele, fiecare referent fiind ajutat de cîte un secretar și un concipist. Al doilea senat se compunea din șapte asesori și trei secretari. În guberniul astfel reorganizat, instrucțiunile amănunțite, apărute în 1787, au introdus sistemul care era în funcțiune în toate dicasteriile monarhiei.

¹⁾ *Mon. Com. Trans.*, XXI, p. 351.

²⁾ *Történelmi Tár* (Magazinul Istoric), 1881, p. 143—147.

Acum își primesc organizarea proprie serviciile auxiliare : registratura (arhiva curentă), expeditura și serviciul de înregistrare (*Officium exhibitorum*). Acestea sînt conduse de cîte un director, fiecare în rang de secretar gubernial. Atît Maria Terezia cît și Iosif al II-lea considerau organizarea arhivei și buna păstrare a actelor ca o condiție însemnată a unei bune administrații și de aceea puneau un deosebit accent pe organizarea arhivelor. Prin eforturi uriașe s-a încercat să se facă, potrivit principiilor moderne, ordine în vechiul material arhivistic al dicasteriilor, organizîndu-se materialul și pregătindu-se registre, indexe. De pildă în anul 1782, la registratura guberniului lucrau la arhiva veche, în afară de cei șase funcționari definitiv, șase canceliști, iar la registratură doi canceliști. Sistemul arhivistic și de mînuire a materialului, introdus de Iosif al II-lea, era atît de modern și de practic, încît cînd staturile au restabilit, după moartea împăratului, vechea situație, acest sistem a rămas totuși în vigoare. În afară de modificările neînsemnate, suferite în anul 1817, sistemul lui Iosif al II-lea s-a menținut pînă la dispariția guberniului (1848). Guvernul de scurtă durată din epoca absolutismului (1860—1867) a întrebuințat sistemul de arhivă austriac, de odinioară.

Tabla regească (*Tabula Regia Judiciaria*) e urmașa Tablei principatului de odinioară. A avut reședința, începînd din anul 1737, la Mediaș, iar din 1754, pînă la desființare, la Tîrgu-Mureș, cu o scurtă întrerupere sub Iosif al II-lea. Diploma Leopoldina a menținut neschimbat vechiul organ judiciar și Tabla a funcționat în primul deceniu al stăpînirii habsburgice după practica introdusă în veacul al XVI-lea. Ședințele ei nu erau permanente ; se convoca de două ori pe an și se țineau judecăți, în total, timp de 40 de zile. Din acest motiv procesele se prelungeau la infinit. Astfel, imperfecțiunile organului judiciar, prin al treilea deceniu al veacului al XVIII-lea, au ajuns să pricinuiască grave tulburări în domeniul judecătoresc. Reformele care nu puteau întîrzia au fost votate de dieta din 1736 și 1737. Instrucțiunile noi, date în spiritul proiectului nou, au dispus ținerea continuă a ședințelor Tablei. S-au luat măsuri ca asesorii să locuiască la sediul Tablei. Pentru a asigura rezolvarea mai sistematică a chestiunilor, s-a dispus redactarea de protocoale de ședință și s-a introdus registratura. În fruntea Tablei a ajuns, în locul lui „statuum praeses“ de pînă acum, un președinte special.¹⁾ Președintele judeca împreună cu trei protonotari și 12 asesori (*assesores actuales*). Pentru grăbirea judecăților au mai fost numiți, în 1748, încă 12 asesori supranumerari (*assesores supernumerarii*), care înlocuiau pe asesorii ce lipseau.

În anumite chestiuni, Tabla era primul for, în altele, era un for de apel. În organizarea ei, numai măsurile luate de Iosif al II-lea au adus o nouă schimbare. Într-adevăr împăratul reformator a introdus, în anul 1786, după modelul din Ungaria, două Table Districtuale (*Tabulae Districtuales*), ca prim for, iar Tabla Regească, strămutată la Sibiu, a rămas ca un for de apel, care își îndeplinea funcțiunea ajutată de cele două senate. În fruntea sistemului judiciar josefin stătea *Gubernium in Judicialibus*,

¹⁾ Izscăpy E., *op. cit.*, p. 61—68.

care prin analogie cu Tabla Septemvirală din Ungaria era cel mai înalt for de judecată.¹⁾

La Tabla Regească funcționa și directorul fiscal, care reprezenta interesele fiscolei regesc (*fiscus regius*). Însemnătatea arhivelor ne-o dovedesc instrucțiunile privitoare la actele oficiale ce se aflau în păstrarea directorului²⁾ (Anexe, nr. 14, 21).

Cel mai înalt for economic și financiar era tezaurariatul (*Regius Thesaurarius*), care pînă în prima jumătate a veacului al XVIII-lea a păstrat mult din organizația din timpul principatului. După cea dintîi instrucțiune, apărută în 1693, tezaurariul era supus guvernatorului, care, împreună cu patru inspectori (inspectorul minelor de sare și de aur, al domeniilor fiscale, al tricesimelor (vămilor) și al dijmelor), administra veniturile visteriei regale din Transilvania.³⁾ Guvernul din Viena desparte însă cîrînd tezaurariatul de guvernium și-l aduce în tot mai strînse legături cu serviciile financiare ale curții: cu Camera Aulică. Funcționarii erau recrutați mai ales dintre germanii din țările austriace sau dintre sașii din Transilvania și de aceea, pînă la sfîrșit, administrația financiară prezenta un aspect burhez german, discordant în administrația din Transilvania. Tezaurariatul — și el sub influența primelor reforme administrative ale Mariei Terezia — a primit o organizație mai modernă (1743). În anul 1786 Iosif al II-lea îl înglobează în guvernium, dar după înlăturarea sistemului său, își recapătă iarăși independența (1791). Dăinuiește pînă în anul 1848. Absolutismul austriac îl mai menține o scurtă vreme (1860—1867).

După cele două categorii principale ale veniturilor fiscale, tezaurariatul funcționa cu două secții: secția *Thesaurarius in cameralibus*, cu reședința la Sibiu, care se ocupa cu rezolvarea chestiunilor politico-cameral și îi reveneau veniturile de la sare, tricesimele, administrarea averilor fiscale și veniturile dijmelor și secția *Thesaurarius in monetariis et montanisticis* — cu reședința la început Zlatna, respectiv Alba-Iulia, apoi mai tîrziu la Sibiu —, căreia îi aparțineau diferitele servicii și forurile judiciare ale minelor, baterea de monedă și chestiunile silvice. În fruntea acestor două secții stătea *thesaurarius*, care avea în subordine consilieri, secretari și un numeros personal auxiliar.

Activitatea tezaurariatului a dat naștere la două arhive. Una provenită din registratura tezaurariatului din veacul al XVIII-lea, cealaltă conținînd actele de proprietate ale domeniilor fiscale, în cea mai mare parte din epoca principatului. Cea dintîi își avea ordinea proprie, corespunzînd, mai ales de la reformele Mariei Terezia încoace, sistemului administrativ contemporan. Arhiva fiscală, însă, mai ales fondurile vechi, a fost colecționată mai tîrziu cu mari eforturi în veacul al XVIII-lea. Între dicasteriile din Transilvania, tezaurariatul, care între funcționarii săi avea o

¹⁾ Pentru Tabla reorganizată și sistemul arhivistic al aparatului judecătoresc, v. Anexe, nr. 5 și 15.

²⁾ *Appr. Const.*, Pars IV., Tit. XVI—XVII., I; *Mon. Com. Trans.*, II, p. 97.

³⁾ Prima instrucțiune a tezaurariului a fost publicată de Szász Carolus, *op. cit.*, p. 434—439.

mulțime de străini, s-a familiarizat mai mult cu sistemul administrației austriace și cu procedeul ei de administrare a actelor (Anexe, nr. 7).

Modernizarea organizației dicasteriilor guvernului central și reglementarea administrării actelor a determinat reorganizarea oficiilor subalterne din provincie.

Societatea feudală a comitatelor, scaunelor și orașelor, îngrozită de orice inovație, ținea morțiș și în veacul al XVIII-lea, la rezolvarea patriarhală a chestiunilor, la fel ca în epoca principatului. Transformarea vechilor organe locale, proprii societății ordinelor, în organe docile noilor autorități centrale nu era o chestiune specifică Transilvaniei, ci era una din problemele generale ale guvernării de atunci din imperiul habsburgic. Așadar nu se poate înțelege pe deplin reforma administrației comitatelor și scaunelor, precum și organizarea arhivelor, decât ținând seama de tendințele guvernului austriac. Dat fiind că dintre țările monarhiei organizarea administrativă din Transilvania se asemana mai mult cu cea din Ungaria, este de înțeles că guvernul a luat aceleași măsuri în amândouă țările. Deosebirea dintre evoluția administrației din Transilvania și cea din Ungaria constă numai în faptul că modernizarea din Ungaria a început mai curînd și a obținut rezultate mai repede.

În comitate, prima condiție ce se impunea ca să ia ființă o arhivă era obținerea unei reședințe stabile a administrației lor, deci un local propriu. De altfel, prin schimbarea deasă a funcționarilor care se ocupau cu rezolvarea actelor în curs, prilejuită de mutările dese, actele vechi erau lăsate în dezordine, ca acte fără valoare. În Ungaria articolul 73 din legea din anul 1723 dispunea ca toate comitatele să-și clădească un local propriu unde să-și păstreze arhiva. Îmbogățirea sistematică a arhivei, care a luat ființă în felul acesta, a fost asigurată și de articolul 25 din legea din 1729, care prevedea ca fiecare funcționar al comitatului să depună în arhivă, la sfîrșitul anului, toate actele rezolvate de el. Cît de înapoiată era administrația provincială în Transilvania s-a văzut numai atunci cînd s-a făcut prima încercare de a aduce o îmbunătățire în rezolvarea actelor dicasteriale. Din lipsa oficiilor stabile din provincie, rezolvarea actelor nu progresa și ordinele forurilor centrale erau executate cu întîrziere. Cum însă lipsurile s-au resimțit mai mult în justiție, Maria Terezia a delegat, în anul 1762, o comisie pentru pregătirea reformei justiției comitatelor. Pe baza propunerilor făcute de această comisie, regina a înființat, în anii 1763—1764, *Tablele Continue (Tabulae Continuae)* pentru comitate și scaunele secuiești. După prescripțiile birocratice, acestea erau oficii care funcționau stabil și care, în afară de chestiunile judiciare, rezolvau și chestiunile administrative și economice ale comitatului.

Prin această reformă, guberniul a fixat în 1762—1763 sediul stabil al comitatelor și scaunelor, unde acestea își păstrau și arhivele. Prima instrucțiune pentru *Tablele Continue* din Transilvania (Anexe, nr. 8), dar și mai mult instrucțiunile date comiților în Ungaria, cele din 1752, prescriind punerea în ordine a arhivelor, sau cea din 1768, impunînd și registrarea lor, sînt o dovadă că administrarea corectă și conservarea actelor a fost una din problemele principale ale administrației comitatelor. În urma stăruin-

țelor neconținute ale dicasteriilor, societatea feudală a recunoscut și ea însemnătatea arhivelor administrative, care pînă acum erau disprețuite. În Ungaria, prin articolul 2 din legea din 1764—1765, în afară de comite, pretinde și nobilimea comitatelor dreptul de control asupra arhivei. Începînd de prin al 8-lea deceniu al secolului al XVIII-lea, comitatele consideră arhivele ca cele mai prețioase tezaure ale lor (*pretiosissimus thesaurus noster*).

Materialul administrației comitatelor sistematizate acum se îmbogățește cu fiecare zi, fapt ce impunea o îngrijire pricepută și o bună ordonare. Astfel s-a introdus la 1772 registratura și la comitate (Anexe, nr. 12). Pentru a cunoaște situația arhivelor comitatelor din Transilvania, Maria Terezia a întreprins o cercetare generală în 1769—1770. În urma lipsurilor constatate, a inițiat, atît în Transilvania cît și în Ungaria, o acțiune generală de punere în ordine a arhivelor. S-au dat pentru aceasta instrucțiuni corespunzătoare fiecărui comitat în parte. A urmat apoi sub Iosif al II-lea o a doua acțiune, de data aceasta după norme și instrucțiuni unitare. Aceste două acțiuni de organizare, care au ținut aproape 20 de ani, au introdus ordinea de astăzi în vechile arhive ale orașelor și comitatelor.¹⁾

Greutatea esențială în legătură cu organizarea arhivelor era faptul că în Transilvania comitatele nu aveau localuri proprii. În astfel de împrejurări, arhivele erau de multe ori mutate, cu toate că aceste mutări au fost categoric interzise de guvern. Cum comitatele Transilvaniei, din lipsă de fonduri, nu și-au putut clădi localuri proprii, s-a alocat, în anul 1777, din fondul provincial (*Provincial-Fond*), suma de 20.000 de florini, comitatele urmînd să construiască treptat localuri. În anul 1784, Iosif al II-lea a desființat Tablele Continue și întreaga Transilvanie, fără să se țină seama de autonomia teritorială a celor trei națiuni, a fost împărțită în 11 comitate. Cum numai trei comitate din cele 11 aveau local propriu, în anul 1787, împăratul, de comun acord cu guvernul, a alcătuit un plan unitar pentru clădirea neîntîrziată a sediilor de comitate. În baza acestui plan, materialul arhivistic al administrației comitatelor ar fi trebuit organizat separat de al justiției. În amîndouă cazurile, arhiva nouă (registratura) s-ar fi depozitat într-o cameră separată, pe etajere așezate de-a lungul pereților, iar arhiva veche, de asemenea, în camere separate. Lîngă depozit s-ar fi făcut o cancelarie pentru arhivar sau registrator. Prăbușirea grabnică a sistemului lui Iosif al II-lea (1790) a împiedicat ca problema arhivelor să ajungă la stadiul de stabilitate atins în Ungaria. Reformele au determinat interesul și înțelegerea generală pentru arhive. Îndată după moartea lui Iosif al II-lea, dieta a hotărît (art. 12 din 1791) că scaunele și comitatele sînt datorate să-și clădească local propriu, în care să-și păstreze arhivele. Același lucru a fost cerut și de dieta din 1811 (art. 8). În urma acestor hotărîri.

¹⁾ Föglein Antal, *A vármegyei levéltárak Mária Terézia korában*. (Arhivele județene în timpul Mariei Terezia), în *Levéltári Közlemények*, XIII, 1935, p. 158—170; Illéssy János, *Az erdélyi levéltárak 1770-ben*. (Arhivele ardeleni în anul 1770), în *Századok*, 1904, p. 435—446; Gárdonyi Albert, *Vármegyei és városi levéltáraink a XVIII században* (Arhivele județene și orașenești în sec. al XVIII-lea), în *Levéltári Közlemények*, XX—XXIII (1942—1945), p. 187—195.

pînă la jumătatea veacului, aproape în fiecare comitat arhiva a ajuns definitiv în localul său propriu.¹⁾

Nici în ceea ce privește organizarea arhivelor influența reformelor lui Iosif al II-lea n-a dispărut fără urmă. Deși în 1790 reacțiunea nobililor a reintrodus vechiul sistem administrativ, totuși administrarea actelor se făcea de fapt așa cum ne-o arată instrucțiunile publicate în anexe.²⁾

În vreme ce în epoca principatului, în administrația și tratarea arhivelor orașele s-au arătat mai avansate decît comitatele, după reformele tereziene și josiene această deosebire dispare. Reformele administrative firește au fost aplicate cu mai multă severitate în comitatele conservatoare decît în orașe. Din punctul de vedere al guberniului, îmbunătățirea situației de la orașe a fost deci mai puțin importantă decît cea de la comitate. Din acest motiv, s-a vorbit mai puțin în reformele administrative, din veacul al XVIII-lea, despre orașe decît despre comitate. De altfel și administrația orașelor și-a însușit reformele generale, așa încît registratura și arhiva s-au statornicit în veacul al XVIII-lea atît în orașe, cît și în comitate. Cu toate că în veacurile precedente arhivele de la orașe erau ordonate mai bine decît cele de la comitate nici în orașe nu putem vorbi de arhive bine organizate. Constatările făcute în anii 1769—1770 ne arată că orașele aveau condiții mai bune de păstrare, pe cînd în utilizarea materialului nu se deosebeau întru nimic de comitate. Este adevărat că orașele au depozitat actele administrative în localuri stabile, păstrînd însă în ordine numai documentele ce conțineau privilegiile lor.³⁾ Au trebuit să vină reformele tereziene, să se introducă registrele și să se înceapă, în sfîrșit, să se pună o ordine sistematică în actele ce stăteau îngrămădite de veacuri.

Istoria arhivelor marilor orașe Sibiu, Cluj, Brașov, Bistrița ne arată că, în ciuda încercărilor răzlețe mai vechi, numai în urma reglementărilor generale de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, depozitele de hîrtii inutile-zabile ale acestor orașe au devenit adevărate arhive. În ianuarie 1720 senatul din Sibiu a hotărît punerea în ordine și inventarierea arhivei comune naționale și municipale, găsite pe atunci în cea mai mare dezordine. Cu toate acestea, pînă în 1736 nu se făcuse aproape nimic. Abia în anul 1772 se înregistrează primele rezultate mulțumitoare, cînd senatul sibian, la sugestia guvernatorului Auersperg, angajează doi secretari pentru arhiva în curs de aranjare.⁴⁾

Senatul orasului Cluj în anul 1746 s-a mulțumit să dispună așezarea tablelor de fier la ferestre pentru a apăra arhiva de incendiu. Chiar și în 1767 actele care nu erau necesare administrației se depuneau fără nici o ordine în acest local al arhivei. Pentru a se evita în viitor dezordinea în arhivă, senatul din Cluj a propus, în 1767, introducerea registraturii și

¹⁾ Föglein Antal, *A vármegyei levéltárak első állandó őrzőbelye* (Primul loc stabil de păstrare al arhivelor comitatelor), în *Levéltári Közlemények*, XX—XXIII (1942—1945), p. 230—241.

²⁾ Este semnificativ că traducerea latină din limba germană a instrucțiunilor privitoare la organizarea arhivelor (Anexe, nr. 18), date de împăratul Iosif al II-lea, se află printre actele Comisiei staturilor, însărcinată cu reorganizarea lor (*Comissio ad redintegrationem et regulationem archivorum*).

³⁾ Illésy J., *op. cit.*, p. 436—446.

⁴⁾ *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*, XXV (1898), p. 122—123.

angajarea unui funcționar special.¹⁾ În sfârșit, la îndemnul guvernului, la 1770, doi specialiști au fost însărcinați ca în timp de doi ani să facă ordine în arhivă.

Pe același drum al modernizării vor fi pornit și arhivele celorlalte orașe. În orașele săsești, sedii de scaune, progresul era stimulat și de faptul că arhiva orașului și a scaunului erau păstrate împreună. Magistratul era stimulat astfel din două părți la o administrare sistematică a actelor depuse. Arhivele orașelor, reorganizate în urma mișcării arhivistice de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, au devenit niște servicii tot atât de moderne ca și ale comitatelor (Anexe, nr. 19).

IV

Prezentînd instrucțiunile tipărite în anexe, am fost călăuzit de gîndul că vom ajunge, cu ajutorul acestora, să cunoaștem etapele cele mai importante ale dezvoltării administrației arhivelor oficiilor transilvane. Cerințele exprimate în instrucțiuni ne dezvăluie lămurit cum a înlocuit concepția arhivistică modernă, recunoscînd și importanța actelor administrative, pe cea veche, care punea preț numai pe diplomele de conținut juridic.

Despre cerințele arhivistice ale societății feudale din Transilvania ne dau lămuriri convingătoare instrucțiunile din anul 1575 date rechizitorilor arhivelor locurilor de adevărire reorganizate (Anexe, nr. 1). În acea vreme, ca și în tot cursul evului mediu, nobilimea se simțea responsabilă numai față de locurile de adevărire care conservau diplomele de proprietate. Încă în epoca voievodatului s-a înrădăcinat uzul ca actele ce trebuiau conservate să fie depozitate în păstrarea locurilor de adevărire. În această privință, potrivit nevoilor societății agrare feudale, problema conservării materialului scris era complet rezolvată prin arhivele celor două locuri de adevărire. Aceste arhive nu păstrau conceptele sau actele, nici măcar pe cele de interes juridic, ci, potrivit uzului medieval, le păstrau numai transcrise în registre. Mărturie pentru continuarea fără modificări a sistemului de conservare a scriptelor, consecință a stagnării dezvoltării economico-sociale, stau prescripțiile rechizitorilor din Cluj-Mănăstur (1648) pentru arhiva Conventului (Anexe, nr. 3). Nou este faptul că gruparea actelor după teritoriu și obiect se face acum ceva mai diferențiat decît înainte.

Administrarea actelor după cerințele vremii nu este arătată de această prescripție din Cluj-Mănăstur, ci de instrucțiunea Camerei Regești din 1604 (Anexe, nr. 2). Acest sistem arhivistic avansat n-a izvorît din necesitățile scripturistice ale societății transilvane, ci a fost importat din străinătate. Din acest motiv n-a putut prinde rădăcini. Abia cu un veac mai tîrziu, în 1695, s-a produs prima modernizare a administrării actelor la Cancelaria Aulică Transilvană. Este caracteristic faptul că și în timpul

¹⁾ Jakab Elek, *Kolozsvár története* (Istoria orașului Cluj), III, Bp., 1888, p. 298—300.

Dezvoltat în mod detaliat: Kiss András, *Kolozsvár levéltára rendiének fejlődése a XIV századtól a XVIII. század végéig* (Dezvoltarea ordinii arhivistice a arhivei orașului Cluj din secolul al XIV-lea pînă în secolul al XVIII-lea), în *Emiék könyve Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára* (Omagiul lui Kelemen Lajos), Cluj, 1957, p. 416—425.

prefacerilor ce au urmat după epoca principatului independent numai dicasteriumul, care își avea sediul la curte, s-a putut organiza într-un oficiu modern. Dicasteriile din Transilvania, în ciuda reformelor mărunte făcute din timp în timp, au mers încă aproape o jumătate de veac pe același drum, mulțumindu-se numai cu depozitarea — fără nici o ordine — a actelor legate de activitatea lor.

O mare reformă la Cancelaria Alică a fost introducerea registraturii, unde se conserva și administra materialul arhivistic administrativ, așezat după o ordine oarecare. Repertoriile și numele notate pe acte serveau pentru orientare în noua arhivă. Dar urmele vechiului sistem n-au dispărut încă multă vreme. Actele mai importante erau transcrise în registre, fiindcă registrele erau considerate în continuare ca cel mai potrivit mijloc de conservare. Dicasteriile din Transilvania au ajuns la acest grad de dezvoltare numai prin reformele introduse prin al 4-lea și al 5-lea deceniu al secolului al XVIII-lea. Tabla Regească a introdus protocoalele de ședințe de-abia prin anul 1737. Cancelaria Provincială și Contabilitatea Provincială au ajuns la un serviciu mai organizat în 1742, iar Tezaurariatul a primit o nouă instrucțiune în 1743 (Anexe, nr. 5—7). Și registraturile acestor oficii au simțit, însă, mai mult nevoia să conserve actele decât să le așeze în ordine.

Asupra schimbărilor necesare în administrarea actelor din oficii, primul semn este instrucțiunea pentru Tablele Continue din 1763 (Anexe, nr. 8). Mersul normal al rezolvării actelor la forurile de provincie, în acest timp când organele superioare de guvernământ modernizate le invadează cu hîrtii, putea fi asigurat cu două condiții: întâi, o manipulare mai rațională a masei actelor curente, iar în al doilea rînd, pentru legătura problemelor curente cu cele antecedente, o ordine strictă în materialul din jumătatea de veac precedentă, devenit în cea mai mare parte inutilizabil. Instrucțiunile comunicate ne arată etapele principale ale marii transformări. În anii 1764—1765, din inițiativa lui Andrei Hadik, s-au făcut încercări pentru aranjarea materialului curent și vechi al guberniului (Anexe, nr. 9). După ce la 1768 s-a introdus la guberniu înregistrarea actelor și după ce, în 1771, guvernatorul Auersperg a reformat, după un sistem special, manipularea documentelor guberniale, în 1772 s-a prescris orașelor și comitatelor ținerea de registre (Anexe, nr. 10—12). Măsura în care s-a realizat această modernizare și sistematizare datorită ordinelor Mariei Terezie reiese din dispozițiile respective din *Tabularis Instructio*, emisă la 1777 (Anexe, nr. 13). Instrucțiunile pentru Tablele Continue din 1780 ne dovedesc aprecierea crescîndă acordată arhivelor și acțiunii de înregistrare și de punere în ordine a materialului arhivistic, întreprinse pe tot cuprinsul Transilvaniei (Anexe, nr. 15). Principiile de bază, metodele sistemului josefin în tratarea actelor și a arhivelor, care reprezintă punctul culminant în evoluția secolului al XVIII-lea, le putem cunoaște din regulamentele de folosire, date unul în 1785 pentru autoritățile judecătorești și altul în 1787 pentru comitate (Anexe, nr. 17—18).

Pentru supraviețuirea sau chiar fructificarea inovațiilor josefine, mărturie stau instrucțiunile de registratură ale Tezaurariatului din 1841

(Anexe, nr. 21). Aceste instrucțiuni, echivalente cu un adevărat studiu și prin proporțiile lor, dovedesc cât de mult își însușise guvernământul ardelean până la jumătatea secolului al XIX-lea metodele administrației austriace, cu cită minuțiozitate și punctualitate își rezolva actele și își îngrija scriptele depuse. De o parte instrucțiunile rechizitorilor din 1575, de cealaltă regulamentul din 1841 al Tezaurariatului; confruntarea acestor două momente ne dă posibilitatea de a aprecia schimbările hotărâtoare în domeniul arhivisticii oficiale la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Inovațiile în tratarea scriptelor oficiilor publice au făcut să se simtă foarte curînd influența lor binefăcătoare în întregul cîmp al arhivisticii transilvane. Administrația de stat modernă, pe măsură ce se formează, își întinde influența spre tot mai multe sectoare ale vieții. De sub înrîurirea activității sistematizate a noii birocrății nu se putea sustrage nici un organ, nici chiar un membru al societății. Instituții bisericești sau private, sau chiar persoane particulare, venind neconținut în contact cu aparatul de stat, fără să vrea trebuia să se adapteze la practicele lui administrative. Metodele raționale, cu care fac cunoștință acolo, le adoptă și le aplică în cîmpul lor de activitate. Mai bine se poate observa aceasta la organismul cel mai puternic, după stat, al lumii feudale, la biserică. De exemplu, Supremum Consistorium-ul bisericii reformatе din Transilvania și-a încetățenit rînd pe rînd în registratura și arhiva sa, încă de la începutul secolului al XVIII-lea, doar cu cîțiva ani întîrziere, toate inovațiile aplicate de guvernii. Manipularea corectă, introducerea registrelor pentru actele curente, a repertoriilor, indicilor pentru arhiva veche, sînt o problemă tot atît de importantă a ordonării, care se opera în arhiva Consistoriului pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, ca și ceva mai înainte pentru guvernii.¹⁾ Dezvoltarea arhivelor bisericii reformatе ne arată drumul principal de răspîndire a noilor concepții arhivistice în societatea ardeleană.

Reformatorii arhivei consistoriale provin toți dintre funcționarii reformați ai dicasteriilor laice (guvernii, tablă). Noua pătură de funcționari nu renunță la procedeele raționale deprinse în administrația de stat nici atunci cînd rezolvă actele bisericii sau chiar actele sale particulare. Luată în sens modern, aceasta constituie sistemul capilar de comunicare a reformelor jusefine în tratarea actelor pînă la cele mai mici unități ale societății. Funcționarul, învățînd să prețuiească actele, socotea acum ca o datorie a sa să pună o ordine rațională și în actele din domeniul său de activitate, bisericească sau socială. Așa a pornit pe la cumpăna secolelor al XVIII-lea pînă la al XIX-lea, aproape în același timp pe tot întinsul țării, ordonarea arhivelor particulare. Toți se străduiesc în aceste decenii — adeseori cu serioase jertfe materiale — să pună în ordine actele care le asigurau drepturile, pentru a înlesni orientarea în acest material. Familiile mai înalte — familia Bánffy, de pildă — încă de la 1796 au arhivar. Arhivarii aceștia sînt adeseori juriști distinși, cunoscători de istorie. Familiile nobile,

¹⁾ Jakó Zsigmond, *A levéltárügy története Erdélyben* (Istoria arhivelor ardelenе). În manuscris.

care nu erau în situația să angajeze arhivar, păstrau cu grijă lăzile cu acte prin avocații lor. Din istoria arhivelor familiare sau bisericești s-ar putea cita nenumărate date ca dovezi că prețuirea arhivelor, simțul pentru problemele lor specifice, pe la începutul secolului al XIX-lea se răspîndise într-adevăr în societatea ardeleană¹⁾.

A N E X E

I.

1575, septembrie-octombrie

INSTRUCȚIUNILE DATE „RECHIZITORILOR” ARHIVELOR REORGANIZATE DIN ALBA-IULIA ȘI CLUJ-MĂNAȘTUR.

Originalul se găsește în arhiva Capitlului din Alba-Iulia și este scris pe patru pagini. Se păstrează în lada nr. 3, sub nr. 546. Signatura veche : *Cista capitularis*. Fasc. VII, nr. 43.

Notă. Dieta din 1536 a secularizat averea bisericii romano-catolice, prin urmare arhivele privind proprietățile nobiliare depuse la Conventul din Cluj-Mănăstur și Capitlul din Alba-Iulia n-au mai rămas sub control arhivistice. După mai multe încercări ale staturilor ardelenice numai Ștefan Báthory a reușit să dea în anii 1574—1575 o organizare nouă acestor arhive, care sînt cele mai vechi. Mon. Com. Trans., II, p. 372—373, 506, 549, 562—563). Despre funcționarea arhivei reorganizate ne informează instrucțiunile de mai jos.

Cu toate că instrucțiunile sînt fără dată, timpul redactării se poate stabili aproape cu precizie. În chestiunea posturilor de „rechizitori” a hotărît dieta din 25 iulie — 6 august 1575. Prin urmare data aceasta este așa numitul terminus post quem. Instrucțiunile spun despre Emeric Sulyok că este protonotar. Sulyok a făcut serviciul de protonotar numai pînă la sfîrșitul anului 1575 sau cel mult pînă în februarie 1576. În anul 1576 protonotarii sînt Ștefan Dobszay și Nicolae Wesselényi. Data aceasta este așadar terminus ante quem. Instrucțiunile nu au putut fi întocmite decît în toamna anului 1575, într-un timp potrivit pentru punerea în practică a hotărîrii dietale.

Az Conventről es Capitanról valo Instruktio

1. Hogy Director vram²⁾ Suliok Imreh uramal Jteleo Mesterrel³⁾ öszve az Monostori Conventbeli leveleket szam szerént adgiak kezekben az Requisitoroknak⁴⁾.

2. Hogy az Requisitorok az leveleket Transsumalván minden esztendőbeli és Vár Megyebéli leveleket külön külön valamennyiket be irtak azoknak czinyálianak, hogy mikor leveleket kerestetnek véllek megh találhassák ; de azért az leveleket se vessessék el ; Edgiütt legienek mind feienkent mikor conferaliak az originalokkal a Transumptomokat.

3. Hogy a Conventnek a mennyire regenten hatarok uolt migh iarthattanak az Országghan és Magyar Országghan, Executioban addigh iarthassanak, tovább ne, hogy a Feiervári Capitanlannak is legien bizonyos helyek, hol exequalhassanak⁵⁾.

¹⁾ Date precise v. Jakó Zs., *op. cit.*

²⁾ Ladislau Sombori de Magyaragyzsombor, director fiscal, mai tirziu membru al regenței de pe lingă minorul Sigismund Báthory. Cf. *Erdélyi Múzeum*, 1941, p. 291—294.

³⁾ Emeric Sulyok de Lekse și Alsószopor a fost protonotarul Tablei Principale de la 1571 pînă la 1576. După demisia cancelarului Francisc Forgách în ianuarie 1576, Ștefan Báthory a încredințat conducerea cancelariei provinciale ardelenice lui Sulyok. Și-a deținut funcția pînă la moarte, în 25 ianuarie 1578. (Szádeczky Lajos, *Kovácsdzy Farkas in Magyar Történeti Eletraizok* (Biografii istorice maghiare), Bp., 1891, p. 10).

Pentru clarificarea rolului protonotarului v. Pécsi Anna, *Az erdélyi fejedelmi kancellária kialakulása és okleveles gyakorlata 1571-ig*. (Desvoltarea cancelariei princiare ardelenice și redactarea diplomelor pînă la 1571), Bp., 1936, p. 59—65. Jakó Sigismund, *Organizatia cancelariei voevodale ardelenice la începutul sec. al XVI-lea*, în *Hrisovul*, 1946, p. 115.

⁴⁾ „Rechizitorii” au fost funcționarii laici ai arhivelor locurilor de adevărire după secularizare. Cf. Papp László, *A biteles helyek története és működése az ujkorban* (Istoricul și funcționarea locurilor de adevărire în evul modern) în *Palaestra Calasanciana*, nr. 14, Bp., 1936, p. 57—61.

⁵⁾ Pentru sfera de activitate a locurilor de adevărire v. *Appr. Const.*, P. II, tit.X, art. 4.

4. Az Euocatioban egyik az Captalanok¹⁾ közül procedalhasson es hit szerent adgiak ki az Relatoriát es kiadhassa mindgiarast.

5. Az egieb executiokban tudniilik Statutiokban, Hatarjarasban, Communis Inquisitio dolgaban vajvodalis²⁾ legien mellette a reghi szokas szerént. A Statutiokor harom nap perseveralianak az Jozsagh szinen. A Relatoriát³⁾ tizenhatod napra adhassák ki, elébb ne merjék ki adni.

6. Az levelek Requisitioiban es ki adasaban eszt observaliak hogy valami fraus vagy dolus ne legien benne, oly embernek adgiának leveleket, kit megh ismerienek, hogy illeti, ne valami idegen embernek, kinek közti nincz hozzá; ez okaért hogy kárban ne hozzanak valakit.

7. Mikor Statutoria Preceptoriat visznek nekiek, ki ne adgiak aszt, hanem in specie megh tarczák az reghi mod szerent.

8. A peczetleskor mindnyáian ielen legienek.

9. Mikor valaki Requisitoriával levelet kíván, az Notarius a Conservatorral ha megh lelik. öszve giülienek es conferaliak az Originallal, ugy adgiak ki, a Notarius ő magha ki ne adhassa.

10. A peczét a reghi peczét formara legien, de az esztendő megh legien czinyálva hogy valami külömség esmertesség az regi peczettől⁴⁾.

11. Minden fassiokat es procator vallasokat be vehessenek es arrol leveletis adhassanak.

12. A levelek változásat azon keppen vegiek, mint a Generale Decretumban megh vagion irva⁵⁾.

13. Mikor valaki vallást teszen előttök, iol vegere menyenek hogy az legien az kinek magat mondja, valami larvata persona ne legien.

14. Igen oltalmazák a leveleket, hogy sok ember ne lassa, kiváltképpen Nemes ember, a mikor inquirelnak, hogy valami családságh ne következék.

15. Mindenfele executioknak, Fassioknak es egieb előttök költ dolgokrol valo leveleknek pariat megh tarczák és reponaliak.

16. A Conservatoriumbol soha egieb levelet ki ne vidgienek, se szállásokon ne tarczának, hanem tsak aszt, vagi azokat, kiket valaki requiraltatott es Transumaltatni akar véllek, Mellyeket post transumptionem ismét mindgiarast helyekre vidgienek.

17. Jozságokrol valo Privilegiumot senkinek ök ne adgiának, ha nem mindenben az Instructiohoz tarczák magokat, ez kívül ne hágiának.

18. Senkinek semmi leveleket in formam Privilegy ök ne redigalianak, hanem csak, quod propriy officy erit, abban járjanak el⁶⁾.

19. Miért hogy penigh Commune egy aránt valo is az Officium, mind az harom Requisitor közül illik es szükséges, hogy mind az onerakat egy aránt supportaliak s mind penigh annak hasznával egy aránt osztozzanak.

¹⁾ În limba maghiară „capitlu” (káptalan) designează nu numai locul de adevărire ci și titlul funcționarilor lui. Cf. Papp, *op. cit.*, p. 57, în *Történelmi Tár* (Magazin istoric), 1909, p. 159—160.

²⁾ „Homo vajvodalis” se numea în evul mediu omul laic, care îndeplinea o misiune oficială pe lângă clericul reprezentant al unui loc de adevărire. După secularizare când locurile de adevărire nu mai funcționau, „oamenii vajvodului” au îndeplinit singuri, până la 1575, introducerile în posesiune și diferitele cercetări (*Mon. Com. Trans.*, II, p. 74). Din această cauză instituția s-a bucurat de mare popularitate în societatea ardeleană. Instituția de „homo vajvodalis” corespunde într-un total cu cea de „homo regius” din Ungaria. Cf. Istványi Géza. *A Magyar nyelvű írásbeliség kialakulása* (Formarea scripturisticii maghiare), Bp., 1934, p. 69—71.

³⁾ Pentru terminologia diferitelor acte ca „relatoria, statutoria” v. Szentpétery Imre. *Magyar oklevéltan* (Diplomatica maghiară), în *Magyar Történettudomány Kézikönyve* (Manualul istoriografiei maghiare), II, 3, Bp., 1930, p. 125—128.

⁴⁾ Facsimilele sigiliilor vechi și noi v. Jerney János. *A magyar káptalanok és konventek mint bielles és biteles helyek története* (Istoria capitulurilor și conventurilor din Ungaria ca locuri de adevărire), în *Magyar Történelmi Tár* (Magazin istoric maghiar), Bp., 1856, II, Table : 29—32 78—79. Cf. Papp, *op. cit.*, p. 111—112; v. și S. Jakó. *Sigilografia cu referire la Transilvania în Documente privind istoria României, Introducere*, vol. II, p. 604—605.

⁵⁾ Taxa luată pentru actele întocmite la locurile de adevărire a fost fixată de regele Sigismund în anul 1435 (decret II, art. 10) și întărită de regele Matei Corvin cu decretul de la 1486. art. 74. (*Corpus Juris Hungarici*). Pe baza acestor decrete dieta ardeleană sub domnia lui Ioan Sigismund a reglementat taxele (*Mon. Com. Trans.*, II, p. 73—74, 82, 191—192, 218—219, 358—359; III, p. 133). Lista taxelor v. *Appr. Const.*, P. IV, Tit. 20. art. 1. Cf. Jakó, *op. cit.*, p. 577.

⁶⁾ Cf. Papp, *op. cit.*, p. 109—111.

20. Az Feiervari Captalanban az Requisitoroknak az leveleket Bánfi Pál uram ¹⁾ és Horvath Kozma ²⁾ uram udvarbiro adgiak kezekbe.

21. Teczik az hogy az egyik Captalan helybe, Mihaly Pap helyeben Andras Deakot, az Jmreh Mester ³⁾ uram deakiat az Requisitorságban válaszak, mert arra az tisztre meltoabb Szemelynek iteltetik

Juramentum Requisitorum Capituli et Conventus.

Az mindenható Atia, Fiu, és Szent lelek tellyes Szent Háromság, egy bizony Isten engemet ugy segellyen, hogy az Requisitorsághnak tisztiben az mi Kegyelmes Feiedelem Urunknak eo Nagysaganak es az egész Országának hü es igaz lészek. Az Requisitorságh, Capitulum titkait ki nem mondom s ielentem, semminemü modon és formán. Az mely Fassio az Requisitorok előtt lészen, másnak az kinek nem illik ki nem ielentem s ki nem adom semmi nemü levelet arra valo Paranczolat nélkül ki az Captalanban vagion ki nem adok es ki nem ielentek: Az leveleket diligenter megh haniom és azokat io gonduisseles allat is tartom. Es mikor Executiora megiek, az Tarsaimnak az dolgot igazan referalom, s magamis igaz executiot teszek. Az levelek irasaban penigh sen baratzágot se Atiafiságot sem fizetést, sem haragot nem nezek s nem tekintek, de minden Rendbelieknek mindenekben igazat irok. Az Requisitor Tarsaimhoz igaz leszek semminemü fassiot, Procuratoriale Constitutiokon kívül Requisitor tarsaim nélkül be nem veszek s ki sem adok. Egiebekbenis mindenekben valamelyek az en tisztemet illetik, hiven, igazan es serenyen el iárok.

Sallarium Annuum

Paratis in pecuniis accipient flor. 30, hoc est tres personae flor. 150. Tritici Cubulos singuli 20, hoc est tres Personae Cub. 60. Vini vasa Maiora singuli duo, hoc este tres Personae oct. No 6. Porcos mactabiles singuli duo, hoc est tres Personae No. 6. Insuper singulis Annis, pro singulis personis, unum Processum Decimalem a Regni Arendatore conferendum.

2

1604 ianuarie 20, Praha.

IMPĂRATUL RUDOLF ORGANIZEAZĂ REGISTRATURA CAMEREI TRANSILVANE NOU ÎNFIINȚATE ȘI ÎI REGLEMENTEAZĂ ACTIVITATEA

Părți din instrucțiunile date comisarilor regali încredințați cu reforma administrației transilvane. Instrucțiunile au apărut în *Mon. Com. Trans.*, V., p. 244—260. Părțile reproduse aici la p. 252 și 256.

Notă. După consolidarea puterii habsburgilor în Transilvania, în iunie 1602, împăratul Rudolf ia hotărîrea să înlocuiască vechea organizare a statutelor cu una nouă, mai corespunzătoare absolutismului. Instrucțiunile definitive, în care se găsesc și părțile publicate, au fost întocmite după propunerile cancelarului Dumitru Náprágyi, ale generalului Basta și ale comisarilor regali (*Mon. Com. Trans.*, V., p. 162—175; Veress Endre, *Epistolae et acta generalis Georgii Basta*, Mon. Hung. Hist., I, 34 Supl., p. 15, Bp., 1909). Pentru toate încercările de reformă administrativă v. Ember, *op. cit.*, p. 423—433.

¹⁾ Paul Bánffy de Mogyoró magistrul curții (*magister curiae*) lui Ștefan Báthory.

²⁾ Cosma Petrichevich-Horváth (1523—1590 aprilie 28), familiarul vechi al Báthoreștilor. Mai înainte a fost castelan în Brincovenesti, începînd cu 3 iulie 1571 pînă în vara anului 1576 a fost prefect al domeniilor princiere (*praefectus*) la Alba-Iulia și comite de Zărând. Pe urmă a ajuns castelan la Făgăraș. Cf. Petrichevich-Horváth Emil, *A. Mogorovich nemzetségbeli Petrichevich család története és oklevéltára* (Diplomatiarul și istoria familiei Petrichevich din neamul Mogorovich), Bp., 1934—1942, I, 1, p. 323—330; I, 2, p. 68, 77—78.

³⁾ Este vorba de protonotarul Emeric Sulyok. Diacul Andrei este identic probabil cu acei Andrei Sámsondy care între anii 1575—1580 a fost notar la Cancelaria minor (Arh. Ist. Acad., Cluj, Arhiva fam. Kuun, Fasc. II, nr. 62. Colecția Kemény József, 1580, III, 28).

[Vorbind despre donațiile din timpurile tulburi de mai înainte :]

.... Inprimis vero ut litteralia instrumenta super istis per quemcunque habita produci, exhiberi moneant, ea diligenter revideant et excutiant, et si quem illegitimum possessorem cognoverint, illum bonis cedere et ea camerae nostrae applicari decernant et prosequantur.

Similia quoque transumpta sive exempla aliorum quoque privilegiorum, libertatum, immunitatum, praerogativarum, inscriptionum, assignationum, obligationum, donationum, iurium et quorumvis litteralium instrumentorum cameralia nostra quoquo modo concernentium, quae apud eodum per quoscunque producerentur, aut alias haberi possent, diligenter describi et in unum librum redigi et registrari curent, etiamsi aliqua talia in his essent litteralia instrumenta, quae cassari deberent, ut ista ab aliis distincta et in singularem librum descripta habeantur et adserventur.

[Vorbind despre consiliul cameral :]

.... Practerea secretarius ipsis adiunctus omnibus consultationibus, deliberationibus et actionibus in consilio isto intersit, actaque et consultata atque decreta consilii scriptis complectatur et secundum ea, quae expediri necessum est, expediat. Habet idem quoque exactam curam super registraturis aliisque scripturis cameralia ista Transylvanica concernentibus, exceptis his quae ad magistrum computorum et rationes eiusdem pertinent, ita videlicet, ut quae deliberata et conclusa sunt in consilio, recte et integre scribantur et quae in codices aut regesta referenda erunt, bene atque ordinate registrentur....

.... Et quoniam permagni nostra interest, ut semper omnia scripta et acta distincto ordine fideliter adserventur, iniungimus, firmiter, ut registrator solus, vel si expeditor ob negotiorum multitudinem constituendus erit, ambo omnium literarum in rebus arduis nostris undique scriptarum exempla, acta item omnia propriis et separatis voluminibus conscribant et accurate custodiant adserventque....

3.

1648 februarie 27, Cluj

PLAN ȘI INSTRUCȚIUNI PENTRU ORGANIZAREA ȘI ADMINISTRAREA ARHIVEI CONVENTULUI DE CLUJ-MĂNĂȘTUR

Copie simplă de la începutul sec. XVIII, pe o filă, în arhiva Conventului de Cluj-Mănăștur, păstrată în arhiva Capitului din Alta-Julia. Regest: Beke Antal, *A kolozsmonostori konvent levéltára* (Arhiva Conventului de Cluj-Mănăștur), Bp., 1898, p. 132.

Modus et ordo requirendarum in Conventu Colosmonostrensi observandus per S(tephanum) P(alffy) Anno 1648, feria sexta post cinerum delineatus, secundum quem modo etiam eadem literae debent seligi et collocari.

1. Requisitor Literas in Conservatorio Requisiturus hoc ordine praeparat: Primo omnium (și literae sint recentes) recurrendum est ad Indicem Stephani Palfi¹⁾, ubi et possessionum et personarum nomina, reique qualitas continetur. 2. Mox ad libellos tales, qui literas habent transumendas. 3. AdLadulas et cistas, quae iuxta seriem Comitatum singulae suas literas continent accurrendum. 4. Ibi non inventis mox ad selectas literas veniendum, ubi diversorum literarum genera habebuntur: Puta: 1. Literae Diversorum Comitatum seu ubilibet, quae multiplices sunt, nam ibi omnia genera literarum continentur in quibuscunque supra unum Comitatum alij quoque comitatus ac Sedes Siculicales aut Districtus etiam et cetera appositi sunt; quae, quia copiosiores sunt, igitur duplici sub titulo, sub uno quidem antiquiores, sub altero vero recentiores literae continentur.

2. Literae statutoriae super quibusvis possessionibus et uniuscuiusque Comitatus, etiam si in pluribus Comitatus sita sint bona, separatim habentur.

¹⁾ Ștefan Pálffy de Enyed. Date pentru funcția lui de rechizitor la Conventul de Cluj-Mănăștur cunoaștem dintre anii 1638—1653. (Beke, *op. cit.*, p. 129. *Mon. Com. Trans.*, XI, p. 163). Sus numitul la 1667 făcea serviciu la domeniul fiscal al Gurghiului (Arh. Ist. Acad., Cluj, Colecția generală, 1667, XII, 9).

3. Literae Judiciales, ubi omnes literae per literas sententionales, adjudicatorias in tabula Principali sive in sedibus quibusvis Judiciariis Regni ordinariis ac etiam per simplices Illustrissimi Domini Principis preceptorias emanatae et executioni demandatae, separatae sunt ¹⁾.

4. Literae metales et reambulatoriae quorumcunque locorum separatae sunt.

5. Praetera sunt etiam literae majoris momenti, id est ut plurimum negotia Regnorum, Provinciarum, Regum et Principum atque Regni magnatum concernentes; quae etiam in simplicibus literis propter eorum dignitatem sequestratae sunt.

6. Porro excrevit etiam quidam liber, cujus titulus est Miscellaneae sive fragmenta aut farrago, eo quod ex multis variisque Requisitionum scriptis et minutis, quae in foliis duplicibus scripta erant et consui poterant in librum redacta sunt, et hic etiam multa subinde utilia et proficua occurrunt.

7. Ad extremum sunt libri antiquissimi sive protocolla antiquatu et lectu nedum difficillia.

Literarum seligendarum series :

Unusquisque Comitatus singillatim. Comitatus externi extra Transilvaniam. Sedes Siculicales. Introductoriae et Relatoriae ac Donationales. Sententiales sive Executionales qualescunque. Metales. Ecclesiasticas ordines concernentia. Literae pro miscellaneis in librum redigendae. Inutiles. Literae quae aliquid memorabile continentur sub titulo majoris momenti. Literae missiles cujusvis generis. Literae manumissiones continentes.

4.

1693 octombrie 31, Viena

IMPĂRATUL LEOPOLD PRESCRIE ÎNDATORIRILE REGISTRATORULUI CANCELARIEI AULICE TRANSILVANE

Fragment din instrucțiunile date vicecancelarului. Copia simplă din sec. XVIII se găsește în Arhiva Inst. Acad., Cluj. Colecția Kemény Sámuel, *Chartophylaceum Transilvanicum*, t.m. XXVII, nr. 78.

Instructio pro Vice Cancellario nostro regio aulico-transsilvanico, referendariis et secretariis aliisque cancellariae Transilvanicae personis.

...In specie vero registratori injungimus, ut tam supra assignatis horis continuo in registratura propter habendas et excipiendas inde scripturas necessarias sit et maneat; quam etiam scripturas et litteras inibi repositas ac successivis temporibus reponendas in bono ordine conservet, annotabitque easdem et omnia litteralia acta in certo inventario seu repertorio per extractum et numeros ut facilius reperiri valeant, ac nemini ejusmodi litteras et scripturas praeter referendarios et secretarios, quoties pro informatione sua indigebunt, sine praescitu et licentia vicecancelarii extradare vel communicare audebit, comunicata vero vel extradata quid, cui et quando, diligenter adnotabit et intra mensem iterum ad registratura et archivum repetet, suo quodvis loco reponendum. Nulla praeterea copia vidimata vel non vidimata ex registratura vel archivio sine vicecancellarii, si rem majoris momenti concernat, alias vero minoris considerationis copias nonnisi cum referendarii vel secretarii licentia, qui rem aut negotium expedit, est extradanda.

Resolutiones et privilegiales, donationales, confirmationales, consensus, aliaeque concessiones regiae, neenon mandata generalia, aliaeque acta litteralia prout memoria aut in necessitatibus eventuum conservatione digniora destinatis ad ea libris munde sunt inscribenda et indicibus sive repertoriis super iisdem libris habitis apponenda.

Et quia nobis ut regi omnis possessionariae collationis plenaria potestas, indeque et successionis legitima jus in omnibus bonis et juriis possessionariis baronum, magnatum et nobilium in casu, quo quis eorum sine haeredibus decesserit competere dignoscitur, proinde non tantum conveniens, sed etiam omnino necessarium fit, ut certa et specifica illorum bonorum item et pertinentiarum earundem in registratura et archivio cancellariae nostrae regiae aulicae habeatur conscriptio, ut tanto facilius caducitatis casus ad nos deferri valent ²⁾.

¹⁾ Deasupra rindului de aceeași mină : *continentur*.

²⁾ Staturile au cerut ștergerea din instrucțiune a acestui punct prejudicios pentru ele. (*Mon. Com. Trans. XXI, p. 446*).

In id quoque peculiarem curam impendet registrator, ut resolutiones et decretationes communicationumque et similia decreta omnesque aliae expeditiones statim protocollo inscribantur, idque etiam pro directione, ne si inde iterum proponantur tales materiae contrarie expeditantur.

Cum conceptus et expeditiones ad cancellariam adferuntur describendae et mundandae, eas quamprimum, nec expectata sollicitatione partium, cancellistis assignabit et inter eosdem pro suo arbitrio distribuet, servata tamen in ejusmodi laborum distributione aequalitate et discretione.

Signanter etiam adtendet et curam geret, ut omnia non tantum tempestive et correcte, sed et munde ac mundius, quae locis et personis dignioribus transmittenda sunt, describantur, ac quoque et descripta sive mandata cum originali conceptu probe conferet et revidebit, negligenter autem et non munde vel illegibiliter aut alias defectuose a cancellistis descripta statim aliter describi curabit. Et si unus aut alter ejusmodi laborem recusare vellet, id ipsum registrator boni ordinis et respectus cancellariae observandi et remedii adhibendi causa ipsemet vice cancellario nostro vel secretario, cui illa incumbit expeditio, insinuat. Et cuinam quodvis assignaverit describendum, in speciale regestrum adnotabit, quod regestrum deinde vicecancellario ad ejusdem postulationem ostendet, ut sic negligentes vel alia praemissa ratione suo non satisficientes officio, eo certius resciri possint. Sed neque ut cancellistae domum accipere queant describenda, concedet registrator, talem autem inter eos faciet scribendorum distributionem, ut antiquiora recentioribus praeponanatur, exceptis tamen publicis, aut quae nos spectant, vel ex officio expedienda, aut ecclesiasticos, captivos, viduas, pupillos, vel alias miserabiles personas concernunt vel quae specialiter a vicecancellario ut prae aliis scribantur et expeditantur sunt commissa.

Inclusa item praecipue originalia ne ad partis adversae manus deveniant, vel alterius litteris et litteralibus instrumentis misceantur. aut prorsus perdantur, ipsi registrator diligenter misceantur erit adtendendum.

An autem expeditiones partibus ad proprias manus extradandae vel ex officio ad sua loca transmittendae sint, prius interrogabit referentem causae, indeque responsam et informationem capiet. Quaelibet expedienda nobis ad subscribendum praesentata diligenter a registratore sunt annotanda et si quid fortassis apud nos remanserit non subscriptum, de eo vicecancellarius certificandus. Nemini vero nisi vel quem concernit, vel cum praescitu vicecancellarii quidquam ex protocollo communicabit.

Tandem scripturas et acta prae manibus ipsius existentia et haerentia de mense in mensem ad fasciculos componet et ad finem anni cujusque ad registraturam ponet.

5.

1737 iunie 22, Viena

INSTRUCȚIUNI ASUPRA ORGANIZĂRII ARHIVEI TABLEI REGEȘTI

Fragment din instrucțiunile pentru Tabla Regească reorganizată. Copia simplă din sec. XVIII se găsește în Arhiva Ist. Acad., Cluj, Colecția Kemény Sámuel; *Grammatophylaceum Transilvanicum*, tom. 14, p. 173–174.

Instructio interimalis Tabulae Regiae in Transylvaniae Judicariae.

...De erectione protocollorum. Quemadmodum nos publico bono consulturi formalia Tabulae Regiae protocolla, quae antehac ibi non habebantur, erigenda benigne resolvimus, ita vestrarum erit partium de loco securo, ubi illa tuto conserventur, providere, quae ut tanto majore accuratione institui et procurari possit, quinque cancellistis seu juratis Tabulae Regiae Judicariae notariis, quorum unus servitio protocollistae functurus est, ac praeterea uni janitori, qui simul calefactor erit, salaria exaeratio nostro regio ordinabimus. Protocolla autem citra dilationem ne acta oblivioni tradantur, qualibet circiter septimana per praesidem Tabulae et protonotarios revideantur, ac demum in fine cujusvis termini celebrationis judiciorum subscribantur et obsignentur, atque hoc modo instructa in archivum in securo loco praevio modo conservandum reponantur fideliterque custodiantur, ne partibus uno vel alio modo quopiam damni aut praejudicii inde eveniat. Allegationes ac deliberationes judiciales pro distinctione et faciliiori captu litigantium sive latino sive hungarico ad arbitrium partis in causam attracte cum approbatione judicum fiant; sententiae nihilominus ac mandata tam ex judiciis promanatura, quam alia latine semper expeditantur.

6.

1742 septembrie 19, Viena

INSTRUCȚIUNI PENTRU FUNCȚIONAREA REGISTRATURII CANCELARIEI
PROVINCIALE

Fragment din instrucțiunile oficiale date cancelarului provincial. Copia simplă din sec. XVIII se găsește în Arhiva Ist. Acad., Cluj, Colecția Kemény Sámuel, *Grammatophylaceum Transilvanicum*, tom 14, p. 132.

Instructio pro cancellario regio provinciali Transylvanico.

...6-to Habebit dictus cancellarius noster provincialis in cancellaria guberniali ex indultu nostro acta fungentes, et in posterum quoque functuros duos secretarios, duos registratores, unum taxatorem et cancellistas sallario provisos aliosque seu accessistas, seu propriis sumptibus subsistentes et hos quidem sine numero definito, cancellistas vero vel integro vel medio salario provisos, habita quoad eorundem numerum nationum ratione, quos constituendi et pro rerum ac temporum varietate minuendi vel augendi in arbitrio Gubernii Regii ac Statuum, a quibus partim solutionem accipiunt, stabit.

7-mo. Officium dicti cancellarii provincialis erit per substitutos suos, ut praemissum est, secretarios et registratores prospicere, ut jurati cancellistae cum vitae morumque probitate insignes sint, tum in ipsa cancellaria omnes et singuli modeste et competenter se gerant, studiis vero literaturae et juris legumque patriarum serio incumbant, nulla scripta et acta ex archivo cancellariae gubernialis absque scitu et consensu gubernatoris regii et cancellarii provincialis ulli communicentur, neque cancellistae aut alii jurati expeditiones domi describendas secum accipere praesumant, nisi licentia ipsis a cancellario vel secretario data...

7.

1743 septembrie 2, Viena

INSTRUCȚIUNI PENTRU ORGANIZAREA ARHIVEI CAMERALE

Fragment din instrucțiunile oficiale date tesaurarului. Copia simplă din sec. XVIII se găsește în Arhiva Ist. Acad., Cluj, Colecția Kemény Sámuel, *Grammatophylaceum Transilvanicum*, tom 14, p. 137.

Instructio pro inclyto Thesaurariatu Regio Transylvanico.

...6-to... Universa porro seu benevole coram Thesaurario, seu in iudicio producenda privilegia, inscriptionales, venditionales, aut alia cujuscunque speciei documenta, jura nostra regalia et bona quoquomodo tangentia describi et transumi ac in archivo camerali pro statu notitiae asservati curabit...

8.

1763 octombrie 11, Viena.

INSTRUCȚIUNI PENTRU REGISTRATURILE TABLELOR CONTINUE

Fragment din instrucțiunile oficiale referitoare la funcționarea Tabelor Continue. Copia simplă de la sfârșitul sec. XVIII se găsește în Arhiva Ist. Acad., Cluj, Colecția Kemény Sámuel, *Chartophylaceum Transilvanicum*, tom VII, *Publica regni aversionalia*, p. 512—513.

Instructio pro Continuis Comitatum Sediumque Sicularum Judiciis ad mentem Benignissimi Rescripti Regii 11-ma Octobris Anni 1763 edicti erigendis.

...11. Arhivarii incumbet acta omnia ab actuariis hoc fine sibi transponenda, nec expectata formalis semper expeditione, die statim quo transponuntur in diarium officiolatus, quod protocolum dici solet, cum eorum, qui acta concluderint deciderintque nominibus accurateque

describere, descripta qualibet hebdomade praesidi et actuariis ad revidendum exhibere, at in exitu cuiusque mensis acta interim protocollata tam suo, quam praesidis et actuarii sigillis subscriptionibusque munita conservatorii inferre, illata in accuratum chatalogum et registrum redigere, registrata insuper accuratis indicibus seu repertoriis digerere, et ea quivis accurazione fideque summa conservare, ut nihil unquam ex actis peti possit, quod non de facto in promptu haberi queat.

9.

1765 [ianuarie—mai, Sibiu]

PROIECT PENTRU ARANJAREA ARHIVEI GUBERNIALE

Conceptul se găsește în Arhiva Ist. Acad., Cluj, Colecția Kemény Sámuel, *Chartophylaceum Transilanicum*, tom VIII, *Publica regni aversionalia*, p. 81—84.

Notă. — Cu toate că conceptul este fără dată, timpul redactării se poate stabili aproape cu precizie. Știm că noul guvernator, Andrei Hadik, s-a ocupat în ultimele luni ale anului 1764 sau în primele luni ale anului următor cu reforma administrației și arhivei guberniale. (Márkó Árpád, *Hadik András*. Bp., 1944, p. 234—235). *Opinio deputationis regnicolaris in politicis ordinatae circa publicam administrationem*, Claudiopoli, 1810, p. 50). Dat fiind că Albert Somlyai de Csiksomlyó este amintit în proiect ca consilier, probabil a fost scris înainte de luna mai 1765, căci la data aceasta Somlyai a fost pensionat. (Memoriile lui Ștefan Halmágyi. *Mon. Hung. Hist.*, II, 38, Bp., 1906, p. 191, 211). După scris putem stabili că proiectul este opera lui Ștefan Halmágyi, secretar gubernial, care în timpul său era cel mai bun cunoscător al arhivei guberniale. (*Mon. Hung. Hist.*, II, 38, p. 266).

De reformando archivo in Transylvania guberniali

Priusquam reflexiones de reformando archivo in Transylvania guberniali, ut Excellentiae Vestrae relatum est, confuso ab Excellentia Vestra et Excelso Gubernio concinnari jussas aggredirer, operae pretium existimavi pauca de moderno archivi statu referre, quo et dispositione ejus ab ipsa prima institutione observata, et si dici potest confusione perspecta, necessaria ab Excellentia Vestra et Excelso Regio Gubernio ordinari possint.

Conservari videlicet in eodem archivo literalia instrumenta ordine illo, qui ab infantia archivi continua serie observatus est, exceptisque illis, quae ab illustrissimo domino consiliario aulico de Somlyai ¹⁾, tunc registratore occasione inventionis instrumentorum pro deperditione deprehensa erant hodie quoque in dua serie existere, adeo ut quoad collocata instrumenta, reflexe ad primam institutionem, archivum confusum dici non possit. Quod vero literalia omnia non semper nonnunquam vero justo serius inveniantur, non confusione instrumentorum adscribendum, verum partim non existentiae (deperditioni), partim vero primaevae institutioni adscribendum censeo. Nam

1-mo. Dantur in eodem archivo duplicia collocatorum instrumentorum repertoria, quorum alterum benignorum rescriptorum caesareo regionum, alterum vero rerum, ita dictarum, variarum extractum in se complectitur observato solum annorum ordine insertum. Unde

2-do. Cum eadem instrumenta nec secundum materias, nec secundum ordinem alphabeticum digesta sint frequenter evenire, ut dum tempus emanationis requirendi instrumenti non constat, decem et plurim annorum extractus, aucto in dies instrumentorum numero, non sine temporis dispendio evolvendi sint. Insuper

3-tio. Nec literarum Excelsae Cancellariae Aulicae, nec Incliti Generalatus, Thesaurarius. Exactoratus, Commissariatus. Tabulae Regiae etc. nullum hactenus indicem esse, verum in fasciculis saltim reponi annuat im consuevisse, quorum perinde requisitio et singularum literarum evolutio plurimum temporis requirit.

4-to. Nullos perinde Librorum Regionum guberniales expeditiones in se complectentium indices ab ipsa gubernii erectione elaboratos esse, quorum defectus requisitionem non minus reddit difficiliorem.

Hacc de collatis hactenus instrumentis.

¹⁾ Aranjarea arhivei s-a făcut între anii 1742—1754, când Somlyai era registratorul guberniului. (Arh. Ist. Acad., Cluj, Colecția Mike Sándor, *Erdélyi nemzetsegék* (Neamurile ardelen), ms. IX, Familia Somlyai).

Quoad vero quotidiana et exhibita dietim in consilio instrumenta, eadem Excellentissimo Domino Praesidi porrigi, in consilio praelegi, aut ad referendam dari, secretariis pro expeditione consignari, ad cancellariam pro expeditione mitti tandem protocollatae dari consueverunt. Cum vero vel e consilio, vel a referente consiliario secretariisque et protocollista non infrequenter rescripta et alia instrumenta auferantur, ut nonnullorum ne vestigium quidem in archivo habeatur, adeo ut dum repertoriis inseri debent, mentione saltem eorum in protocollo actorum diurnorum observato, ipsa vero instrumenta, quo delata sint ignoretur, non nisi locus vacuus in repertorio ejusmodi instrumentorum relinquatur, hoc quoque attentione Excelsi Regii Gubernii dignum putarem.

Quod igitur signata numeris 1-mo et 2-do literalia instrumenta adtinet: possent eadem, meo tenui judicio, in statu quo nunc sunt ad majorem fidedignitatem conservari, ita tamen, ut ex moderno eorum repertorio nova inventaria secundum materias elaborarentur distinguerentur eadem: 1-mo: In Religiosa; 2-do: Aulica; 3-tio: Publica seu Diaetalia; 4-to: Militaria; 5-to: Sanitatis; 6-to: Cameralia; 7-mo: Commissariatica; 8-vo: Exactoralia; 9-no: Postaria; 10-mo: Nationalia.

1-mo in Religiosa, et quidem catholicorum huicque unitorum, reformatorum, evangelicorum, unitariorum et graeci ritus Valachorum non unitorum. 2-do: Aulica. 3-tio: Provincialia seu politica.

Mentionata perinde numero 3-tio instrumenta, quae saltem alicuius considerationis esse videbuntur extrahi et juxta praemissas classes distingui deberent; prout et Libris Regiis indices elaborari et unicuique ad calcem inscribi debent.

Ubi tamen considerandum occurrit, quod siquidem diversa instrumenta unam eandemque materiam concernentia in diversis fasciculis hacenus asservari consueverint, idest: rescriptum regium, informatio eatenus submissa a dicasteriis, communitatibus et privatis vel ab omnibus simul an expediret eadem simul conservari, aut antiquo ordine retineri.

Acta in archivo guberniali existentia dividi possent.

1) In Ecclesiastica seu Religiosa; 2) In Provincialia; 3) In Militaria; 4) Cameralia; 5) Sanitatis; 6) Postaria; 7) Exotica.

1-mo. *Ecclesiastica* omnes simul religiones complectentia, 2) catholicam, 3) reformatam, 4) evangelicam seu lutheranam, 5) unitariam, 6) graeci ritus unitos vel non unitos concernentia, 7) xerodochialia, 8) matrimonialia.

2. *Provincialia* complecterentur: 1) Politica; 2) Juridica; 3) Nationalia; 4) Oeconomica; 5) Privata.

1-mo. Ad Politica referri possent: 1) Dicasterialia. 2) Instructiones officialium. 3) Instructiones, quae dividi possent mandatariorum seu deputatorum ad aulam conscriptorum. 4) Juramenti formulae. 5) Electiones et confirmationes officialium. 6) Privilegialia. 7) Articuli diaetales. 8) Acta statum publicum concernentia. 9) Libri Regii. 10) Protocolla gubernii. 11) Protocolla particularium commissionum. 12) Ordo praecedentiae. 13) Metalia locorum privatorum. 14) Metalia de limitibus. 15) Archiva. 16) Jurisdictionalia. 17) Pacificationes. 18) Nundinalia. 19) Praedones, latrones quae concernunt. 20) Viae publicae et pontes. 21) Indigenae. 22) Emigrantes. 23) Homagia. 24) Conscriptioes et connumerationes. 25) Manipulatio. 26) Hospitia. 27) Sallaria. 28) Plajasones. 29) Rebellio. 30) Aresta. 31) Servitia subditorum. 32) Contubernia opificum.

2-do. Juridica: 1) Processualia. 2) Deliberata. 3) Requisitoria. 4) Plenipotentiaria et procuratoria. 5) Productionalia. 6) Protestationes. 7) Fidejussionalia. 8) Tutela. 9) Moratoria. 10) Transumta. 11) Homicida. 12) Blasphemia. 13) Divisionalia bonorum. 14) Reversales. 15) Obligationes. 16) Debita activa et passiva. 17) Apellationes. 18) Transmissiones.

3-tio. Nationalia: 1) Comitatum. 2) Partium reapplicatarum. 3) Siculorum. 4) Saxonum 5) Valachorum.

4-to. Oeconomica: 1) Repartitiones contributionis. 2) Naturalium. 3) Laboratorum. 4) Limitationes. 5) Expensae publicae. 6) Discretionis. 7) Arenda. 8) Decimae.

5-to. Privata: 1) Communitatum. 2) Familiarum. 3) Personarum alphabetico ordine enumerandarum.

3. *Militaria*: 1) Generalatus. 2) Commissariatus Bellicus. 3) Regulamenta. 4) Insurrectio. 5) Dislocationes. 6) Excessus militares. 7) Computus. 8) Fortalitia. 9) Salgatum. 10) Gratis cruciferi. 11) Magazinalia. 12) Itinerationes. 13) Casarma. 14) Aedificationes hospitiorum militarium. 15) Armamentaria. 16) Praesidia.

4. *Cameralia* : 1) Salis transportus. 2) Nautae. 3) Tricesimales et teloniales. 4) Fiscales. 5) Apatfiano-fiscalia. 6) Provisoralia. 7) Aestimationes bonorum. 8) Metalurgia. 9) Mineralia. 10) Defectus seminis.

5. *Sanitatis* : 1) Contumacia quarantanac. 2) Praecautiones tempore pestis. 3) Lues pecorum.

6. *Postaria*.

7. *Exotica* : Quae bona in Hungaria, Banatu et Valachia practensa.

10.

1771 mai 18, Sibiu

GUBERNATORUL JOSIF AUERSPERG ANUNȚA REFORMA ADMINISTRAȚIEI GUBERNIALE

Copia simplă contemporană a acestui act se găsește în Arhiva Ist. Acad., Cluj, Colecția Bánffy Farkas, vol. *Diaetalia*.

Notă. — Deși copia pe baza căreia s-a făcut această publicație este nedată, din literatura de specialitate știm că Auersperg a înaintat planul său de îmbunătățire a administrației în consiliul din 18 mai 1771. Pentru data precisă v. *Opinio deputationis regnicolaris in politicis ordinatae circa publicam administrationem*, Claudiopoli, 1810, p. 50 ; cf. Rolf Kutschera, *Guvernatorii Transilvaniei, 1691—1774*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, IX, Cluj, 1944, p. 206.

Sacratissima Majestas Caesareo-Regia inter praecepta operationum, mihi clementer conderarum momenta et illud non postremum esse voluit, ut tam in hoc, quam aliis Magni hujus Principatus Dicasteriis bonum ordinem, qui rerum anima est, introducā, introductique observantiae quam exactissimae omni cum rigore insistam ; vel haec ipsa jubendi energica methodus poterat me quasi certum reddere, illud, quod ad Augustam Aulam de inordinata hic loci procedura per quosdam delatum est, valido succollatum esse fundamento, cum interim credulitatis, quae potissimum fallere solet, inimicus sim et non nisi plene de re convictus quidpiam statuere adveverim per modicum tempus, quo isthic versor, quantum per alia negotia licuit et in modum, qui hactenus in hocce Dicasterio, quoad negotiorum manipulationem obtinuit, indagavi, ex qua indagine, si quidem reliqua inter comperissem, acta per praesidem Gubernii haud praesentari et neque eorum omnia judicio ipsius, ast nutu exhibitorum protocollo ducentis inter dominos referentes pro referendo contra omne prorsus decorum distribui, acta ad haec compura ex tabulario Gubernii, quin registratura indicare possit, cui extradita sint ? deesse, archivum ipsum in statu admodum confuso et inordinato constitui, indicibus requisitis carere, immo aut protocollo consilii desiderari, aut vero lectam in consilio guberniali exhibitio minus sincere adscriptam haberi, nullum denique subalternorum quapiam instructione provisum esse, verbo : non illud in isthoc Dicasterio praexistisse adusque ordinem, quem bene regulatum Dicasterium exposcit, qui uno quasi ictu oculi omnia pandit, missisque aliis legaliter indicat, quid, quando exhibitum ?, cui datum ? quando relatum ?, quando seu a dominis secretariis, seu vero ex expeditura expeditum sit ? ubi item quid adhaeserit ?, aut quaerendum sit ?

Ea propter quo vel iis, quos vel adusque deprehendi defectibus commodè obviari possit advolutum manipulationis cum l-ma affuturi mensis Junii exordium sumpturae, ordinem in hocce Excelso Dicasterio Guberniali introducendum, stabilendum, atque protocollo consilii per exens inscribendum decrevi, spe fretus indubia, quavis in accurata illius observatione officii sui partes rite expleturum, ne secus, quod mihi profecto multum doleat, secundum altissima jussa ad ingrata rigoris atque severitatis inedita me confugere oporteat.

11.

1771 mai 18, Sibiu

INSTRUCȚIUNILE GUBERNATORULUI JOSIF AUERSPERG PENTRU REGISTRATURA GUBERNIULUI

Fragmente din așa-numita „Manipulatio Auerspergiana“, care reglementează administrația guberniului. Copia simplă, contemporană, se găsește în Arhiva Ist. Acad., Cluj, Colecția Bánffy Farkas, vol. *Diaetalia*. O altă copie se găsește în Colecția Kemény Sámuel, *Chartophylaceum Transilvanicum*, tom VIII, p. 67—80.

... Ut primum exhibita eo pertigerint numeris sua serie se sequentibus insignientur, de in vero protocollo exhibitorum eadem serie per unum cancellistam illico atque succinte admodum inserentur, postmodum vero per dominos protocollistas synoptice, rei essentia tamen haud neglecta, extrahentur, ita quidem ut quodlibet exhibitum in separata charta numero exhibiti in primo philerae conspectu seu capitesignanda extrahatur, cujusmodi extractus pro ipso consilii gubernialis protocollo deserviet.

Extractu taliter facto exhibita absque mora dominis registratoribus pro exquirendis necessariis anteactis et respective conficiendo indice, qui una etiam pro protocollo consilii et exhibitorum deserviet, consignabuntur, quorum unus conficiendo indici destinandus, exhibitum suo debito modo in indicem statim inducet, illudque inductum absque mor alteri pro exquirendis anteactis consignabit, exquisitione hac absoluta anteacta libro extradatorum diem et annum quando, nomen item qui extradita sunt? exhibituro accurate inscribantur, post remissionem ab inde expungenda et ad suos fasciculos reponenda.

... Conceptus expeditionum, ut primum in expeditura purizati et rubricis suis provisi fuerint, ad registraturam translocabuntur cum numerorum resignandorum specificatione, quam registratura cum actis transmissis conferet, et nullo defectu comperto specificationem expediturae subsignabit, huic recepisse loco deservituram.

Acta omnia juxta seriem sibi succedentium numerorum in fasciculis asservabuntur, singulus autem numerus philerae albae inseretur, cui adscribetur numerus, dein dies resignationis ad registraturam, nec non acta, quae sub hoc numero continentur, uti adnexum exemplar uberius perhibet.

... Philera autem de qua paulo ante dictum, numquam cum numero, quem complectitur extradanda, sed in registratura suo loco asservanda; eidemque nomen referentis, cui datus est, nec non tempus extraditionis substituendus ita fiet, ut dum denuo quaestio exoritur de eodem numero statim resciri queat, quin fiat recursus ad librum extradatorum qui amplius tempus requirit apud quem existat, praeterea dum remittitur facilis est collatio an in integritate sua sit remissus? cum rementionata phileria illud, quod extradatum est frustatim specificet.

Ad adjuvandam in exquirendis anteactis facilitatem omnibus, qui cum Excelso Gubernio correspondere consueverunt intimandum et respective insinuandum esset, ut numerus ejusdem intimati, insinuat aut repraesentationis, qui in conspectu philerae reperietur post subsumptionem dati accusent, quo fiet, ut registraturae officium absque adminiculo indicis provocatum numerum excipere et dominis referentibus submittere possit, ejusdem exquisitionis facilitandae gratia domini secretari dum in expeditione provocant ad antierius exhibitum hujus numerum in conceptu expeditionis lateraliter adnotabunt, his enim exiguo hoc ipsum stat labore exquisitionem autem anteactum multum accelerat.

Ad celeriores actorum exquisitionem pertinet et illud, ut index eodem modo conficiatur, qui modus in dictionariis usuvenit, proinde omnia nomina et materiae, quae litteris *Ab* inchoantur separatim et 1-mo loco in indicem inducentur, 2-dum autem locum occupabunt quod initiales litterae *Ac* et sic porro.

... Si quempiam dominorum referentium aut secretariorum mori contigerit, unus referens cum registratore, qui specificationem decedentis dum viveret extraditorum actorum secum adferret, exmitteretur, acta extradita recepturi, ne proinde illud inconveniens emergat, quod hac occasione scripta etiam decedentis privata officii actis ne fors intermixta perlustrare oporteat domini referentes sibi optime consulturi sunt, si acta officii in separato loco asservaverint.

12.

1772 septembrie 17, Viena

INSTRUCȚIUNI PENTRU REGISTRATURILE COMITATELOR ȘI SCAUNELOR
SECUEȘTI

Fragmente din instrucțiunile oficiale, date comiților, juzilor regești și căpitanilor districtuali. Copia simplă, contemporană, se găsește la Arhiva Ist. Acad., Cluj, Colecția Kemény Sámuel. *Cartophylaceum Transilvanicum*, tom VII, *Publica regni aversionalia*, p. 517—521.

Institutio interimalis pro Supremis Comitibus Comitatum et Supremis Judicibus Regiis Sedium Siculicalium nec non Supremis Capitanis Districtuum deserviens.

1-mo. Protocolum exhibitorum, cuius formulare adnectitur, medio unius suorum hominum. capacis attamen et diligentis, quam exactissime pro sui requisita notitia et directione concinvari facient.

Prima rubrica : numerum exhibiti pandet. Secunda : datum emanationis ejusdem, quod tamen ad instantias privatorum haud extendendum, cum illae absque dato introperrigi conserverint. Tertia : datum praesentati complectitur, ubi notandum : Quodlibet exhibitum per Supremum Officiale, aut hoc absente interimale Tabulae Continuae praesidem hac ratione : *Praesent(atum) Die T. A(nn)o T.* praesentari debere, ut sciri valeat, quando exhibitum fuerit et quamdiu irrelatum in expeditumque haeserit. Quarta : nomen referentis cui exhibitum pro relatione datum est, exprimat. Quinta : succinctum materiae extractum indigabit. Sexta : Diem et mensem relationis. Septima : conclusum. Octava : tempus expeditionis. Nona : denique an ad ejusmodi expeditionem resolutio, vel vero reformatio desideretur, ob oculos ponet, uti annexum formulare practice exhibet, hujusque protocolli adminiculo Supremis Officialis non modo in momento scire valet quot numero et cujus generis exhibita singulo mense introporrecta, relata et expedita fuerint ?, sed etiam quid adhuc referendum, expediendum aut a superiori aut inferiori informationis aut resolutionis, vel vero reformatio desideretur, ob oculos ponet, uti annexum formulare practice e regione talis modi exhibiti *NB.* inscribendum et nonnisi superveniente resolutione aut informatione, quae desideratur duabus lineis transversis signandum erit, sin vero nulla resolutio aut informatio desideretur, rubrica 8-va duabus lineolis transversis explenda erit.

.... 4-to. Ille qui protocollo exhibitorum ducit expletis primis Nro 5 rubricis, exhibita erga quietantiam domino notario transponet, singulo dictorum exhibitorum sequentibus litteris adscriptis : *M. ad D.N. Die T. A(nn)o.* Idest : Missum ad Dominum Notarium, qui ex iis extractus pro protocollo Tabulae Continuae deservientes conficiet, hisque confectis eadem concernentibus dominis referentibus cum anteactis, si quae ex Archivo desiderarentur perinde erga quietantiam transponet cum harum litterarum inscriptione : *M. a N. ad D.R. Die T. A(nn)o T.* Idest : Missum a Notario ad Dominum Referentem Die T. Anno T. Domini porro referentes expensis expendendis super quolibet exhibitum votum suum scripto concinnabunt, eidemque numerum exhibiti adscribent, factaque relatione exhibiti relegend, si proinde illud voto caeterorum aut plurium numero adprobatum exstiterit, cum exhibitis relatis domino notario erga quietantiam fine conficiendi protocolli adornandique expeditiones admanuabit singulique exhibitio sequentia adscribet : *Relat(um) Die T. A(nn)o T.* ne quo casu ex oblivione sub distincto dato expeditio emanet. Sin vero votum domini referentis votorum pluralitate aut per unanimia mutari debuerit, mutatio illa durante sessione fiet, mutatamque alta voce relegetur. Acta demum ex Archivo extradanda ad separatum librum connotabuntur, non prius cum nomine, cui extradata sunt, inde expungenda, quam post eorum in sua integritate restitutionem.

5-to. Ante relationem singuli exhibiti numerus ejusdem accusandus erit, quam accurate dominus notarius adnotabit eidemque connotationum loco deserviet, quod et protocollo exhibitorum ducens facturus est ad explendam rubricam 6-tam idem intelligendo de concluso, quod objectum est rubricae 6-tae et 8-vae.

6-to. Conceptus expeditionis eodem numero insigniendus erit, quo numero exhibitum signatum est, isque penes exhibitum in Archivo asservandus erit.

7-mo. Si exhibitum adnexa habuerit, singulum horum numero exhibiti signandum erit, ut si quo casu unum alterumve excidat, illico sciri valeat, quo spectet, quoque reponendum sit ?

8-vo. Dorsio exhibiti acclusis proviso per eum, qui protocollo exhibitorum ducit, adscribendum erit : Exhibitum praesens habet acclusa tot, ut dominus referens scire valeat, an non cum defectu hujus vel illius acclusi exhibitum introporrectum sit ? Una vero domino Notario constet an in statu integro ad Archivum penetraverit ? Comperto vero eatenus quopiam defectu, id quod deest a domino referente repetit.

.... 11-mo. In protocollo eregione extractus ejuslibet exhibiti numerum ejusdem exponet, quo fiet ut confecto super protocollo indice, etiam acta praemisso modo regulandi Archivi illico reperiri possint.

12-mo. Acta in fasciculis asservanda erunt, chartaeque extimae cujuslibet fasciculi inscribenda erunt sequentia : *Acta A(nn)i 1772. a n(ume)ro T. usque T. inclusive.*

REGULAMENTUL REGISTRATURII TABLEI REGEȘTI

Fragmente din instrucțiunile Tablei Regești, care au apărut în mai multe ediții la sfârșitul sec. XVIII și la începutul sec. XIX, sub titlul : *Instructio pro Tabula Regia Iudiciaria Transsylvanica.*

Instructio pro Tabula Regia Iudiciaria Transsylvanica.

... § 229. Curam archivi cum archivario simul habebit; atque, ut regestrans omnia acta et protocolla in debitum ordinem redigat et ad suum locum reponat, repertoria conficiat, attendet; eidemque, ubi per ordinarias reliquas suas functiones licebit, adjumento erit; instrumenta ad archivum deservientia absque jussu praesidis et Tabulae Regiae nemini extradabit, nec extradari permittet.

... § 242. Archivarius seu regestrans Tabulae Regiae, qui in cura archivi generalis protocollatae vicarius quasi et adjutor est, penes archivum continuus erit, nec sine venia praesidis se absentabit.

§ 243. Omnia acta Archivo Tabulari reposita diligenter asservabit, in ordinem redigenda ad competentes loculos reponet et registro indicibusque accurate inferet; nec illa, quae ad Archivum Tabulare spectant, sine speciali Tabulae vel praesidis jussu cuiquam extradabit; nec per quoscumque praeter praesidem, assessores et protonotarios eorumque protocollistas scrutari permittet.

§ 244. Acta ad Archivum Tabulae Regiae deservientia partim in authenticis sententiarum tabularium sub actualis vel interimalis praesidis et expedientis protonotari subscriptionibus et sigillis emanatis paribus, partim in protocollo generali per protocollistam generalem sub propria ejusdem subscriptione et sigillo expediendo, partim in protocollis causarum per protonotariales protocollistas adornatis et subscriptione referentis protonotarii munitis, partim in diversi generis exhibitis, veluti decretis gubernialibus, conceptibus et his similibus, partim denique in documentis ex judiciaria Tabulae Regiae determinatione ad archivum reponendis, vel pacto forsan partium in archivum collocandis consistunt; proinde archivarius varia haec actorum genera in distinctos loculos et fasciculos reponet et paria quidem sententiarum juxta annorum seriem et diem exhibitionis in ordinem rediget et numerice consignabit, registroque eo modo inferet, nomen actoris, in causam attracti, ingredientium, si fuerint et possessionum, si causa intuitu juris possessionarii suscitata fuisset, annumque et diem emanationis in registro accurate specificando et meritum etiam cause breviter attingendo; tandemque in rubrica statim subnectenda numerum, sub quo recensita causa inter causas ejusdem anni quaerenda sit, exprimet; illud ipsum, quod registro modo statim dicto intulit, in dorso sententiae pariter adscribet; numerum, quem in registro post declarationem sententiae in rubrica exprimebat, indorsationi praemittendo; cum conclusione tandem anni cujuslibet e memorato registro duplicem indicem alphabeticum 1-mo nomina et cognomina causantium, 2-do possessionum vel rerum liti substratarum et in actis sententiis comprehensarum indicantem formabit.

Protocollo causarum protonotarialia juxta annos et periodos ac protonotariorum ordinem collocabit et numerice signabit; eodemque ordine registro similium protocollorum inferet. Cum in fine cujuslibet protocollis index alphabeticus nomen, cognomen causantium, materiam vel possessionem liti substratam et causae statum indicans per protocollistam protonotarialem adjiciendis sit, ex hoc indice generalem omnium protocollorum unius anni indicem, nomina et cognomina causantium, cognomine tamen praeposito, possessionis item et rerum litigiosarum ut et numerum protocollis et paginam indicantem adornabit. Pari ratione.

Protocollo generalia Tabulae Regiae juxta annos et periodos in ordinem rediget, et in registro protocollis generalis eo ordine consignabit; ac tandem cum fine cujuslibet anni ex indicibus cujusvis periodi protocollis per generalem protocollistam adjiciendis generale repertorium nominum et rerum in protocollis reperibilium, addita indigitatione numeri protocollis et paginae concinnabit.

Decreta gubernialia, aliaque exhibita ad Archivum Tabulare deservientia pariter in ordinem juxta annorum et exhibitionis seriem rediget in registerum referet, indicemque accuratam modo antelato conficiet. Documenta, quae deliberato tabulari, qua suspecta ad archivum reponerentur, in involucrio, cui documentum extractus, dies item et annus conclusi tabularis adscribendus erit, obsignata in peculiari cista conservabit, nec cuiquam sine expresso Tabulae Regiae scripto exarando mandato extradabit. In registro particulari similium instrumentorum circumstantialiter specificabit, atque conclusum tabulare dorso etiam documentum adscribet. Illa denique documenta quae pacto partium ad Archivum Tabulare reponerentur, fideliter custodiet et registro eatenus formando inferet.

§ 245. Instrumenta ad Archivum Tabulare deservientia sine jussu Tabulae Regiae praesidis et Tabulae in originali nemini extradabit; si quando vero penes literas requisitorias ad praesidem et protonotarios, regionum utpote sigillorum usum habentes, dirigendas excipienda venient, ex eorundem commissione transsumptum summa fide et sinceritate adornabit, iisque, vel alteri eorum ad conferendum aut authenticandum exhibebit.

14.

[1777—1780, Viena]

INSTRUCȚIUNI REFERITOARE LA ADMINISTRAREA ARHIVEI ÎNCREDINȚATE
DIRECTORULUI FISCAL

Fragmente din proiectul instrucțiunilor destinate directorului fiscal. Copia simplă de mai târziu se găsește în Arhiva Ist. Acad. Cluj, Colecția Kemény József, *Chartophylaceum Transilvanicum*, tom. X., p. 184—189.

Projectum Instructionis Fisco-Directorialis

... 2-do... Ideo directoris erit illico post depositionem iuramenti acta universa per mutationem officii aut decessum antecessoris sibi resignanda coram commissariis a Thesaurariatu delegandis in debito ordine cum congruenti elencho et traditionis instrumento recipere. Exemplaresque hujusmodi transpositionis a se et commissariis subscribendi unum penes se conservare, alterum vero pro sui etiam securitate, ne dubietas de pluribus documentis transpositis emergere possit ad testimonium rei gestae Thesaurariatus ad Archivum Fiscale illocandum submittere.

3-tio. Acta et documenta cujuscunque meriti et considerationis durante suo officio superventura chronologiae signanda libroque registrali penes directoratum asservando inferenda sub clausura et ratiocinio registratoris interea donec speciale subjectum pro hac functione altissime denominaretur ex cancellistis senioribus magisque probatis per eundem directorem constituendi ita custodienda ordinabit, ne haec alteri quam qui iuramento obstricti sunt procuratoribus nimirum et cancellistis in quantum nimirum illis quoque pro operationum suarum conjunctione necessitas occurrerit, nec aliter nisi cum interventu archivarii pateant, extradantur aut communicentur, porro extradanda non aliter quam erga recognitionales recipientis, ubi extradata reposita fuerint rursus restituendis extradabuntur.

... 6-to. Quoniam ex actorum directoralium ordinata registratione et conservatione plurimum etiam progressus operationum hujus officii dependeat, qualiter in hoc pro utiliori tramite norma introducenda videretur, director projectum suum pro ratificatione quam primum submittet.

7-mo. Posteaquam causa aliqua definita, executata et reportata fuerit, literalia cum tota causae serie in Archivum Fisco-Directoriale Cibiny per altissimam ordinationem stabilitum submittenda erunt, non solum tutioris conservationis fine, sed ea etiam potissimum ratione, ut si casus resuscitandae penes novum gratiosum causae emergeret, media defensionis fisci manuactione praedecurrentis processus et literalium in promptu et securo semper haberi possint.

... 15-mo. Si ex subalternis alterutrum promoveri officium resignare, vel mori contingat, non solum literalia authentica, sed et quaecunque apud eos reperibilia fragmenta et consignationes ad officium praegestum pertinentes repetere et rehabere studebit, ne forte secreta et jura fisci ex his in notitiam aliorum ad quos, non pertinent, manifestentur...

15.

1780 martie 8, Viena.

INSTRUCȚIUNI PRIVIND REGISTRATURILE TABLEI CONTINUE

Fragment din instrucțiunile definitive date Tabelor Continue. Copia simplă de mai târziu se găsește în Arhiva Ist. Acad. Cluj, Colecția Kemény Sámuel, *Chartophylaceum Transilvanicum*, tom. VIII, *Publica regni aversionalia*, p. 292.

Instructio pro Tabulis Continuis Comitatum, Sedium Siculicalium et Districtuum Transylvanicorum.

... § 61. Cura archivi tabularis attentionem Supremorum Officialium et Tabularum Continuarum non minus meretur; attendent proinde Supremi Officiales et Tabulae Continuae, ut acta et documenta archivalia ad competentes suos loculos et fasciculos collocanda diligenter custodiantur, ad archiva tabularia nemo nisi iuramento adstrictus admittatur, nec protocolla aliaque instrumenta archivalia absque scitu et speciali indultu Tabulae Continuae cuipiam praeter

Tabulae commembra communicentur aut extradentur. Si quando autem seu referentibus transporentur, sive ex indultu et commissione Tabulae Continuae cuiuspiam traderentur, non modo juxta praescriptum puncti 4-ti saepe repetitae instructionis diligenter connotentur, verum recognitionales quoque a recipiente petant et praecautiones in saepius fato anno 1772 instructione hoc fine praescriptae observentur, ac post restitutionem acta ad suma locum accurate reponantur; atendent porro Supremi Officiales et Tabulae Continuae, ut indices actorum accurate formentur et continuative ducantur, quem in finem Supremi Officiales vel Tabularum praesides archivum Tabulae saepius adibunt, quavis autem angaria solemnem suscipiant archivi visitationem et an praemissae rite adimpleantur, investigabunt, ac defectu fors comperto de adhibendo efficaciori remedio cum Tabulis Continuis providebunt, immo re ita ferente ad Regium etiam Gubernium referent.

16.

1780, Viena

INSTRUCȚIUNI REFERITOARE LA ARHIVĂ, EXTRASE DIN REGULAMENTUL DE ORGANIZARE A SEMINARULUI SFÎNTA BARBARA

Fragmente de pe pagina 17 a regulamentului tipărit. Regulamentul se găsește în Arhiva Ist. Acad. Cluj, Colecția actelor imprimate, nr. 6093/1780.

Regii seminarii greco-catholici Viennae ad Sanctam Barbaram recens fundati leges atque institutiones.

Caput XI. De tabulario sive archivo et cassa.

Quum ad boni ordinis conservationem plurimum intersit, ut de rebus ad procurationem ac providentiam seminarii pertinentibus, gestisque negotiis, futuris quoque temporibus, plena habeatur cognitio, et ut, quae occurrunt, ac peraguntur negotia, non modo praesenti usu et temporum securitate, sed etiam pro successorum in officio directione, scripturarum monumento consignata et tradita conserventur, necesse est, ut tabularium seminarii, sive archivum, in tuto aliquo, nec cuilibet pervio loco, constituatur, in quod omnis generis privilegia, mandata, decreta, cancellariae regiae hungarico-aulice rescripta atque ordinationes, contractus, rationes, alumnorum testimonia. verbo: omnis generis sive disciplinam domus, sive rei familiaris curationem spectantes scripturae, debito in ordine juxta rite conficiendum syllabum, a praefecto collocentur et sollicito custodiantur.

17.

1785 noiembrie 23, Viena

REGULAMENT REFERITOR LA ADMINISTRAȚIA REGISTRATURILOR JUDECĂTORIILOR ARDELENE

Fragment din instrucțiunile generale tipărite pentru judecătorii ardeleni. Instrucțiunile se găsesc în Arhiva Ist. Acad. Cluj, Colecția actelor imprimate, nr. 8478/1785. Părțile reproduse se află la p. 34—37.

Sectio nona. De conservatione actorum et de genuina registraturarum constitutione

§ 94. Scripta exhibita, quae partibus, aut foris nequaquam restituuntur, quemadmodum et judicialia acta, postquam expeditio exarata fuerit, in registratura reponentur, atque exin registraturae acta nominantur.

Haec per separatos in folii forma fasciculos conserbantur, fasciculi vero pro materiarum diversitate distinguuntur. Unum quodve, quod reponitur, fasciculi cujusvis frustum tam numero fasciculi illius, ad quem pertinet, quam eo etiam, sub quo in eodem reponitur, in dorso signabitur. Si repositum quoddam in registratura exhibitum plura contineat adnexa, unumquodque eorum numero exhibiti, ad quod spectat, signabitur et in ipso tandem exhibitio id quoque adnotabitur, cum quot ad nexis fuerit repositum.

§ 95. Folia referadarum, conceptusque expeditionum sub iis erunt numeris reponendi, sub quibus ipsa exhibita in exhibitorem prostant protocollo et unicuique referadae folio ipsum etiam

ad idem spectans expeditionis folium illico adnectendum erit, reliqua vero registraturae acta in suos, ad quos pertinent, fasciculos chronologico erunt ordine reponenda.

§ 96. Cavendum porro erit, ne fasciculi in ingentem unquam molem excrescant, si quando ergo hic, illeve fasciculus justo grandior esset futurus, is in plures dividetur, numerus tamen idem retinebitur et in superficie adnotabitur, a quo inde numero acta fasciculus contineat.

§ 97. Pro generalibus atque normalibus peculiaris quidam liber habebitur, inque eum rite cuncta inscribentur.

Porro libro huic index quoque addetur, inque eo objectum cujusve normalis ordine alphabetico connotabitur. Caetera registraturae acta unico tantum, eoque duplici ratione instituendo sint provisa repertorio. In hoc scilicet tam nomina litigantium, quos acta concernunt, quam negotii etiam cujusque objectum, alphabetico aequo ordine consignabuntur. Quod si ad unam eandemque partem litigantem, vel ad unam candemque causam plura registraturae acta relationem habeant relate ad partem istam, vel juxta isthoc causae objectum omnes eo pertinentes registraturae actorum numeri serie continua adscribentur. Ad singulas proinde rubricas spatium quoddam sat amplum relinquere oportebit, quo nimirum ad eas si necesse fuerit, plures etiam numeri commode subnecti possint. Ne autem repertorium isthoc in excessivam molem excrescat, literae cuilibet duos separatos terniones destinare et in horum unum rubricas pro nomine partium, in alterum autem pro causae objecto inscribere oportebit.

§ 98. Praesidi, vice-praesidi, quemadmodum et iudicibus acta, si quando ea petierint, e registratura omnino dabuntur, iudicibus tamen ea duntaxat exhibebuntur, quae seu normale aliquod continent, seu cum adsignato ipsis exhibito connexionem quandam habent.

§ 99. Sed et secretariis fas esto spectantia ad expeditiones suas acta, conscio tamen praeside et cum exposita superius cautela e registratura quandoque sumere. Praeter hos e gremialibus nemini, multoque minus extraneo cuiquam citra datam a praeside facultatem seu frustum aliquod extradabitur, seu in ipsa registratura acta inspicere concedetur.

§ 100. Si quando cuipiam ex iis, qui jure isthoc gaudent quidpiam e registratura extradetur, in fasciculum illum, ex quo fragmentum illud desumptum fuerit, peculiaris illico phylera immittetur, inque ea, cui et quo sub dato quidpiam datum fuerit, adnotabitur, quae demum phylera, post quam extradatum frustum iterum restitutum fuerit, olletur, atque abrogabitur, ii porro, qui acta e registratura perceperint, reversales suas dabunt.

Liber etiam praenotationum peculiaris servabitur, inque illum, quid cui extradatum fuerit, cum omni semper exactitudine inscribetur. Librum istum registrar statim temporibus pervestigabit et post mensis cujuslibet decursum praesidi exhaerentium registraturae actorum consignmentem scriptam exhibebit, et in hac juxta frustum quodvis, diem, quo extradatum e registratura fuerat, adnotabit, quo nimirum praeses ad proximam sessionem causam detenti cognoscere et si nulla gravior subversaretur ratio, quam celerrimam actorum restitutionem adurgere possit.

§ 101. Si quae acta litigantibus ex judiciali determinatione reddita fuerint, de iis restitutis registratura reversales sibi semper dari faciat.

§ 102. Post finem hebdomadae cujusvis registrar exhibitorum protocollo numeros exhibitum illorum indicabit. quorum acta in registratura fuere reposita, juxta singula porro frusta dies repositionis, signumque simul sub quo in registratura conservantur, atque reperiuntur, adnotabitur.

§ 103. Registrar delatas ad se expeditiones illas, medio quarum relationes atque informationes petita fuere, aut super quibus post aliquod tempus denuo quidpiam exhiberi oporteat, adnotato praefixo ad haec termino connotabit et post mensis cujuslibet finem in exhibitum protocollo singillatim investigabit, an nimirum iudicii jussa executioni fuerint mandata, si quid restare adverterit, rem una cum subnexo ad quodvis exhibitum referentis nomine iudicio illico indicabit, quo nimirum a referente de re serio adurgenda relatio praestari queat et ne jussa istiusmodi in oblivionem plane veniant.

§ 104. Apud jurisdictiones, quibus tam judicialia, quam politica negotia concredita sunt, atque adeo ubi registraturae acta pro objectorum diversitate divisim atque separatim sunt conservanda, provida quaedam inter registrantes distributio ita instituetur, ut per vices mutuas plures eorum in omnibus registraturae negotiis exerceri, sibiue scientiam omnium ad servitium necessariorum comparare valeant.

§ 105. Ita et in Gubernio Judiciali et Tabula Regia registraturae atque Cancellariae individua promiscue servire debent, nonnulla quidem ex iis ad hujus illiusve praecipue fori negotia adhiberi poterunt, neque tamen unquam exclusive ad ea adhibebuntur, sed per vices semper mutuas alii aliis substituentur, partim ne idea individuum foro huic, aut illi peculiariter addictorum quaque ratione enascatur, partim vero ut individua in omni negotiorum genere exercitentur, seque usque

adeo sensim perficiant, ut mutuo sese sublevare, atque ibi praecipue adhiberi valeant, ubi labor copiosior fuerit, atque urgentior.

§ 106. Registratura pro reponendis omnibus illis actis proprie est destinata, quae apud iudicium conservanda sunt. Quare praesidi privatam suam registraturam pro iis solummodo negotiis habere fas erit, quae ad eum per se tantum, atque secreto pertractanda pervenerint ac quae proinde dicasterialiter agitata nequaquam fuerit.

18.

1787, Viena.

REGULAMENT PRIVIND ARHIVELE COMITATELOR

Fragment din regulamentul administrativ general pentru comitate. Instrucțiunile tipărite se găsesc în Arhiva Ist. Acad. Cluj, Colecția actelor imprimate, nr. 4572/1787. A apărut : Krcsztyur Josephus, *Consiliuta regia*, Pars I, tom. I, Vieniae, 1788, p. 257—267.

Amtsunterricht über die Manipulation der Komitate. Aufbewahrung der Akten

§ 48. Die Akten, welche in der Komitats Registratur zu bleiben haben, hat der Komitatsnotär, der die Aufsätze verfassen muss, und daher den Inhalt der Akten am besten kennen kann, auch der früher verhandelten Akten am meisten bedarf, zu ordnen, zu faszikulieren, zu indizieren und in die Registratursfächer einzulegen.

§ 49. Bei der Uebernahme hat er die Akten genau durchzusehen, ob die dazu gehörigen Beilagen richtig beisamm sind; bei einem sich zeigenden Abgange ist sogleich wegen Ergänzung des Abgangs Sorge zu tragen. Hierauf sind die in einem Aktenkonvolute enthaltenen einzelnen Stücke und Beilagen zu demjenigen Aufsätze, auf welchen sie Beziehung haben, und die übrigen Stücke nach dem chronologischen Gange des Geschäfts zu ordnen.

§ 50. Sind die Stücke in Ordnung gebracht, so geschieht die Faszikulierung, und zwar nach den Materien, so dass die über den nämlichen Gegenstand zur Registratur gelangenden Stücke in einem Faszikel in der Ordnung, unter sich aber nach chronologischer Reihe beigelegt und mit der Numer des Faszikels bezeichnet, zugleich aber auch in dem Gestionsprotokoll die sechste und letzte Rubrike gehörig ausgefüllt werden muss.

§ 51. Sodann sind die Stücke nach dem eigentlichen Schlagworte oder nach dem Namen der Parthey in das Registraturrepertorium einzutragen, welches aus einem Hauptindex zu bestehen hat; dieser Index muss nach dem Formular P von 5 zu 5 Jahren ununterbrochen fortgeführt werden und kann nöthigenfalls zwei Abtheilungen enthalten, davon die erste von A bis M und die letzte von N bis Z fortzulaufen hat.

§ 52. Bei Expeditionen und Aktenkonvoluten, welche verschiedene Materien enthalten, wird die Hauptmaterie in dem ihr eigenen Faszikel beigelegt, von jeder der übrigen darin enthaltenen Materien aber nach dem Formulare Q ein kleiner besonderer Auszug verfasst; in demselben die Zahl des Gestionsprotokolls, Tag, Monat und Jahr der Hauptexpedition nebst dem Faszikel, in welchem die letztere beigelegt ist, angemerkt und jeder dieser Auszüge dahin beigelegt, wohin er vermög seines Inhalts Beziehung hat.

§ 53. Wenn irgend ein Aktenstück bei einem andern als Beilage zu bleiben hat, so ist an seine Stelle nach dem Formular R ein mit der Zahl desselben bezeichnetes Blatt mit der kurzen Rubrike des Inhalts einzulegen, und auf diesem Blatte die Zahl des Faszikels, bei welchem dieses Aktenstück zu finden ist und die Zahl des Elenchus, worüber in dem folgenden § die Anweisung ertheilt wird, anzumerken.

§ 54. Jedes Aktenstück und jede dazu gehörige Beilage muss mit der Zahl des Faszikels, zu welchem es gehört, bezeichnet werden, damit man solche, wenn sie ausgehoben werden, wieder leichter an ihren Ort beizulegen wisse. Vor jedem Faszikel wird nach dem Formular S ein Bogen, welcher den Elenchus ausmacht, gelegt, auf welchem die Rubrike eines jeden darin enthaltenen und in der Folge neu hinzukommenden Stücks nach chronologischer Ordnung aufgezeichnet wird.

§ 55. Die Faszikel erhalten von aussen eine Aufschrift von der Materie und eine nach der Reihe der Faszikel fortlaufende Zahl. Alle 5 Jahre sind sie zu schliessen und neue anzufangen. Fiele aber während dieser Zeit ein Faszikel bei irgend einem Gegenstande zu gross aus, so kann er untergebunden und untergetheilt werden: nur sind den untergetheilten Faszikeln die nämlichen Zahlen und Rubriken, mit den der erste Faszikel bezeichnet ist, zu geben.

§ 56. Den Komitatsbeamten sind in ihre Wohnung aus der Komitatskanzley keine Aktenstücke ohne ausdrückliche Bewilligung des Vizegespanns zu verabfolgen, und ist diese Bewilligung nur dann zu erteilen wenn es um wichtigere und weitläufigere Ausarbeitungen zu thun ist, welche nach Befinden des Vizegespanns von dem zweyten Vizegespann oder Notär auch in ihren Wohnungen gemacht werden können, oder wenn der Komitatsbeamte durch Unpässlichkeit, die ihn zwar auszugehen, aber nicht auch zu arbeiten hindert, von der ordentlichen Besuchung der Komitatskanzley abgehalten wird.

§ 57. Ueber die ausgehobenen Stücke ist in Gleichförmigkeit des Formulars *T* ein besonderes Vormerkbuch nach der Anzahl der Komitatsbeamten zu halten, worin das Aktenstück, die Zahl des Gestionsprotokolls, der Tag an dem es erhoben worden und der Name des Aushebers von diesem selbst eingeschrieben werden muss. An die Stelle des ausgehobenen Stücks ist zugleich ein Zettel, der bloss die Zahl des Gestionsprotokolls, das Jahr, und den Namen des Aushebers zu enthalten hat, in den Faszikel zu legen, wo er bis zur Zurückstellung desselben zu bleiben hat. Bei Zurückstellung der Akten wird die Vormerkung ausgestrichen und der eingelegte Zettel zurückgestellt.

§ 58. Die ausgehobenen Akten dürfen nicht über vier Wochen ausser der Registratur bleiben. Wenn also diejenigen, welche die Akten ausgehoben, sie nicht selbst zurückstellen, müssen sie abgefordert und, falls sie noch nicht entbehrt werden könnten, dieses im Vormärkbuche und auf dem ausgestellten Empfangsschein neuerdings angemerkt werden.

§ 59. Die von Zeit zu Zeit einlangenden Patente und Normalien sind in ein besonders Buch zu sammeln und einzutragen, und hierüber ein eigener Index zu führen.

§ 60. Die Amtsstunden für das untergeordnete Komitatspersonale sind täglich auf 8 Stunden, Vormittags von 8 bis 12 Uhr und Nachmittags von 3 bis 7 Uhr festgesetzt, nur können die Komitatsbeamte an Sonn- und Feyertagen, wenn es keine dringende Geschäfte giebt, sich verabreden, wie sie sich wechselweis vertreten wollen.

61. In dringenden Fällen aber, oder wenn weitwendige Geschäfte vorkommen, hat sich das Personal auch über die Amtsstunden der Arbeit zu unterziehen, und mit Beobachtung der längeren Amtszeit so lang fortzufahren, bis die weitwendigen Geschäfte, allenfalls auch bis die wegen wichtigeren und dringenderen im Rückstand gebliebenen minder wichtigen aufgearbeitet sind.

19.

[1801 februarie, Tirgu-Mureş]

INSTRUCȚIUNI PENTRU ARHIVARUL ORAȘULUI TÎRGU-MUREȘ

Publicat după originalul păstrat în arhiva orașului Tirgu-Mureș, în revista bibliologică *Magyar Könyvszemle*, 1907, p. 93—94. Textul de mai jos este reprodus de aici.

Notă. — Cu toate că instrucțiunile sint fără dată, nu mai este discutabil că s-au întocmit în anul 1801, cînd consiliul orașenesc a însărcinat cu lucrările de reorganizare la arhiva orașului o comisie de trei membri. Propunerile acestei comisii se găsesc în arhiva municipală de la Tirgu-Mureș sub nr. 574/1801.

Instructio Archivariorum

Az Archivariusi Hivatalra ordináltatott Személyeknek, kik is azon Hivatalbéli kötelességet erőltetés nélkül magokra vállalták s ez után is felvállalják, ezek lesznek kötelességei. Ugymint : 1) Az Archivumöt és abban illokkált Leveleket mentől tisztábban tartsák, hogy azokat a mojj, por, egér vagy egyéb akármí nemű alkalmatosság, nevezetesen a nedvesség meg ne vesztegesse. 2) A melly Levelek az Archivumban illoccaltatnak, azokra olly szorgalmatos gondot viselleyenek, hogy azokból semmi legkissebb Literale instrumentum el ne tévelyedjék. Mellyre nézve : 3) Akárkinek penes ordinationem Magistratulem (mert a nélkül szabad nem lézen) akár pedig ad Mandatum Requisitorium kellett valamit kiadni, azt is a Magistratusnak hírré tévén, erga recepisse, bizonyos terminusig, mikor kiadják, arról tégyenek promemorialis Consignatiot, és annak idejében a kiadott Leveleket recipiálván, ismét az Archivumban illoccálják. 4) Az Archivumban lévő Thécának és Conservatoriumnak légyen olly recentiori memoria feltanálendő signaturája distincte minden különösségre tartozandó Levelek iránt, hogy a mikor millyen speciesu Levelek akár Individualis Személyekre nézendők, akár, a Felsőes Királyi Guternium Comissioi iránt valók, akár, a Publicumot concernálók eléadattatni kívántatnak.

azekát Repertoriumok szerint előadhassák. Mellyre nézve : 5) Készítsenek olyan Repertoriumot, hogy annak seriesse Clavisok szerint redigáltatván, annál könnyebben az előadandó leveleket megtalálhassák. 6) Az Archivum conservatioja oly móddal ragasztatik az Archivariusok kötelességéhez, hogy ottan a leveleknek ide s tova hányagatására vagy azokból való elvitelére, vagy azoknak való nézegetésére senkit, főképen extra Magistratus Személyeket ne admittályanak. Ha mikor akármely characteru Uri ember az Archivumba nézegetni valamit akarna, vagy a Felsőges Királyi Guvernium rendeléséből, vagy a Magistratus engedelméből, akkor mindketten az Archivariusok szorgalmatos vigyázásokkal jelen legyenek. 7) Az Esztendőknél végével, vagy sub initio subsequentis anni az elfolyt esztendő-béli Protocollumokat cum Subscriptione Functi Praesidis az Archivumba beadattatni, sollicitálják, és beadattatván a több Archivumbéli Levelekkel edgyütt ugy conservályák, hogy a mikor a Felsőbb rendelkezések előadattatni parantsolják, azonnal elő is adhassák. Mind ezekre pedig az Archivariusok Hittel kötelesek lévén, Annualis fizetések e Cassa Civitatis Allodiali iuxta Statum Personalem fog curralni scorsive in Florensi Rhenensibus. Accedit. 8) Két záro Kultsa lévén az Archivumnak az egyik a két Archivariusok közül edgyikénél, a másik a másikánál tartatassék, és ha mikor a Magistratus Confluxusok alkalmazosságaival valami Leveleknek az Archivumból való kikerestése kívántatik, mindenkor in promptu legyenek, in casu vero quò valamellyiknek vagy betegsége vagy más nevezetes akadályja jelen létét nem engedné, a másik Kultsot is kezéhez vevén a Levélnek kikeresésére facultassa lészen.

20.

[Cca. 1829]

INSTRUCȚIUNI PENTRU ADMINISTRAREA ARHIVEI DIRECTORALE

Fragment din instrucțiunile date directorului fiscal. Copia contemporană, fără dată, se găsește în Arhiva Ist. Acad. Cluj, Colecția generală, *Hazai Gyűjtemény*, tom. VII, p. 311—312, 319—320.

Notă. — Conceptul, care se află în Colecția Kemény József, *Chartophylaceum Transilvanicum*, tom. X, p. 195—207, dovedește că instrucțiunile acestea au fost întocmite pornind de la instrucțiunile publicate mai sus sub nr. 14.

Instructio Directoris.

1-ro ... deposito autem proevia ratione iuramento, non solum universa documenta iudicialia in loco Tabulae nostrae Regiae Iudiciariae sub custodia fiscalis protocollistae conservanda, sed et universa extrajudicialiter qualitercunque in officii operationibus intervenita acta, pro:colla utpote diaria, conceptus et consignationes erga inventionem, quoad litteralia et documenta actoratum publicum concernentia in duobus exemplaribus, quorum unum penes directoratum remanebit, alterum autem Gubernio nostro Regio pro illocatione ad archivum submittitur, et quoad ea etiam, quae pure fiscalia sunt, in duobus exemplaribus, quorum unico pariter penes directoratum retento, alterum Thesaurariatui, pro fienda illius ad Archivum Fiscale repositione exhibebitur, in praesentia respectivorum commissariorum ab antelatis Gubernio nostro Regio et Thesauriatu denominandorum, peragendam ad se recipiet, universa vero acta et litteralia instrumenta causarum publicarum in archivo directorali reposita et conservanda occasione inventionis omnium literalium instrumentorum in archivo directorali existentium in praesentia commissariorum per Gubernium nostrum Regium, quoad ea, quae actoratum publicum concernunt et Thesaurariatum, quoad illa, quae puras fiscalitates, jura fisci et aerarium nostrum regium tangunt, denominandorum peragendae in distincta specificatione regestris distincteque connotari distinctoque cubiculo, aut si illud propter habitationis angustias fieri haud posset, ad minus in distincto armario et citra omnem cum actis officii cameralis commixtionem conservari curabit. priorumque unum exemplar Regio Gubernio, horum autem itidem exemplar unum Regio Thesaurariatui nostro semper submittet.

2-do. Et quia ordinata actorum officii directoralis regulatio et conservatio non solum ad moderni directoris suorumque subalternorum in singulis obligationum partibus rite exequendis promtione ductum repanderet, verum ipsam quoque transpositionem et receptionem interveniente officii mutatione necessariam faciliteret ac successoribus quoque producendo per conlationem altissimo nostro et publico servitio, facem praeberet; proinde director noster fiscalis primariam inter alia sollicitudinem eo convertet. ut non solum diarium et protocollum exactum de

singulis officii operationibus, ad normam aliorum officiorum instituatur per ipsum directorem post effluxum singuli termini judicialis subscribendum et pro faciliori reinventione contentarum in eodem materiarum requisito indice, ad nomina familiarum, bonorum aut litis meritorum formando instruendum, acta quoque universa in debito ordine ad praescripta instructionis regio tabularis conformato conserventur.

.... 19-no. Si quidem non solum universa literalia in archivo nostro fiscali penes Thesaurarium erecto reperibilia pro exigentia officii juxta praescriptum instructionis archivalis et ordinem hactenus observatum erga recognitionales proprias seu elenchos quoque seu indices ejusdem archivi pro abundantiori officii ductu et praecognitione de consistentia universorum literalium haurienda directori fiscali communicari servitii nostri promotio leniorque cursus exposceret; in his juxta jam praedictas et subsequendas ordinationes nostras idem director noster per mutuam et tempestivam cum praefato archivo correspondentiam cunctis defectibus occurrere studebit, pro conservando nihilominus praefati archivi regulato ordine eidem quoque directori incumbet universa recipienda litteralia, posteaquam haec ad operationes directorales necessaria non essent, una cum aliis processualibus medio tempore terminatis remittere et respective quae antea archivo non illata fuissent penes specificationem transponere, ac insuper quoniam transmissionales post terminationem quoque causarum non solum, ad casum, si hae penes novum gratiosum resuscitarentur, verum ob documenta etiam eisdem authentice illata ad alios fisci usus adminiculo esse possent, ut hae tam respectu de praeterito decisarum quam ab hinc terminandarum causarum fiscalium, fisco restituantur, directori quoque una cum archivalibus attendere incumbet et si defectus respectu praeteritorum comperiretur Thesaurariatui repraesentare...

21.

1841 octombrie 12, Viena.

INSTRUCȚIUNI ADMINISTRATIVE PENTRU REGISTRATURA TESAURARIATULUI

Copia contemporană autentică se găsește în Arhiva Ist. Acad. Cluj, Colecția generală, *Acte et diplomata*, 1841, oct. 12.

Instruction für die k. siebenbürgische vereinigte Cameral, Münz und Bergwesens-Thesaurariats-Registratur.

Einleitung

1. §. Jedes Zimmer und Behältnis des Registratur-Amtes und Archives, worin Akten oder Schriften aufbewahrt werden, soll verschlossen gehalten, und nur in Gegenwart eines Registratur-Individuums geöffnet und betreten und die Schlüssel bei dem Registratur-Vortechen aufbewahrt werden.

2. §. Ausser den Registratur-Individuen ist nur in ämtlichen Angelegenheiten den hiezu berufenen Individuen der Zutritt in die Registratur gestattet. Priuate und Partheien haben ihre Bescheide vom Protokoll-, oder Expedit-Amte einzuholen.

Vom Empfang und Aufbewahrung der in die Registratur gehörigen Akten

3. §. Alle in die Registratur zum erstenmale zur Aufbewahrung gelangenden Akten sind zu Händen des Registratur-Directors, oder dessen Stellvertreters und in deren Verhinderung dem eigenen hiezu bestimmten Individuen zu übergeben.

4. §. Da alle Exhibiten vom ersten Augenblick, als sie in dem Thesaurariats-Exhibiten-Protocols-Amte erscheinen, in zwey Abtheilungen, für die Cameral- und Montan-Abtheilung abgesondert werden und jede dieser Abtheilungen ihr eigenes und abgesondertes Exhibiten-Protokoll alle Jahre mit der Zahl 1 beginnt, wornach die Akten ihre betreffende Bezeichnung und Zahl erhalten, so hat auch die Registratur in zwey Abtheilungen in der Cameral- und Montan-Registratur zu bestehen, daher sind alle zur Registratur gelangenden Aktenstücke, vorerst alsogleich nach der schon in Exhibiten-Protokoll erhaltenen Bezeichnung in die zwey Abtheilungen, nämlich in die Cameral und Montanistische abzusondern, und sodann ist die ganze Manipulation in jeder Abtheilung abgesondert, nach der Reihe der grossen Protokolls-Nummern zu beobachten und jede Zusammenlegung der Akten nach Materien durchaus zu vermeiden.

5. §. Das Expedit-Amt hat die erledigten Stücke in Cameral und Montan abgesondert, nach vollendeter Expedit-Manipulation nicht erst sitzungsweise, sondern immer alsogleich und zwar täglich in die Registratur an das § 3. bestimmte Individuum mittelst Consignation laut Beilage Nro 1. zu übergeben und den Empfang bestätigen zu lassen.

6. §. Das § 3. bestimmte Registratur-Individuum hat, nachdem es sich vorläufig von der Richtigkeit der vom Expedit übernommenen Akten überzeugt, und den Empfang bestätigt hat, noch jedes Stück, bevor es in die Manipulation genommen wird, einzeln und genau zu prüfen.

1. Ob das in die Registratur gelangte Aktenstück, ein in die Thesaurariats-Registratur gehöriges oder fremdes Aktenstück sei.

2. Wenn das Stück wirklich in die Thesaurariats-Registratur gehört, ob dasselbe vollständig und in allen Manipulations Zweigen richtig behandelt ist, z.B. ob es die Revision und Super-Revision passiert, expediert und auf allen Theilen gleich und richtig numeriert worden sei, damit es nicht in einer falschen Zahl oder Jahrgang hinterlegt werde.

3. Ob das Aktenstück nicht in ein besonderes, oder gesperrtes Archiv, einer besondern Aufbewahrung, oder eigenen Manipulation angehöre, wie z.B. wichtige Kontrakte, Uebergabs-, Eides-, Kautions-Instrumente, oder Fiskal-Archivs-Akten etc., welche dem Registratur-Direktor zu übergeben sind.

4. Die Fiskal Archiwes-Litteralien sind sogleich dem Registratur-Adjunkten einzuhändigen und durch diesen in das hierzu nach dem Formular einzuführende beim Registratur aufzubewahrende Buch einzutragen und dem Fiskal-Archiv gegen in dem genannten Buche zu geschender Empfangs-Bestätigung zu übergeben.

5. Ob die zur Eintragung in den Registratur-Normalien-Index indorsirten Normal-Vorschriften, als schon wirklich eingetragen bezeichnet sind, widrigenfalls solche Stücke dem Registratur-Adjunkten, zuzustellen sind. Laut §. 35.

7. §. Dasselbe Registratur-Individuum hat die in Thesaurariats-Registratur gehörigen Akten, für die zwei Abtheilungen die Cameral- und Montan-Registratur zu ordnen, vorzüglich die Sollagen und Rückbeilagen (*reacclusa*) für ihre eigentliche Zahl, wohin sie hinterlegt werden sollen, auszuscheiden, in den betreffenden Cameral- und Montan-Registratur-Empfangsbuch, welche für jeden Jahrgang einzeln, nach den Musterbogen Nro. 2, worauf oben bei der Zahl 1, 26, 51, 76 immer nur die Zahl des in der Frage stehenden Hunderts wohl sichtbar vorzusetzen ist, zu verfertigen sind, in Empfang zu stellen, und jedes für die Registratur in Empfang gestellte Aktenstück mit dem Zeichen z.B. bei der Exhibiten-Protokolls-Zahl mit — zu bezeichnen. Wenn von gedruckten, litografierten Normalien, Zirkularien oder Tariffen etc. mehrere Exemplarien in die Registratur gelangen, so sind von jeden Exemplar höchstens 3 Stücke unter den betreffenden Zahlen in die Registratur zu dem Aktenstück zu hinterlegen, die übrigen Exemplarien aber sogleich dem Registratur-Adjunkten zur Aufbewahrung nach dem §. 42. zu übergeben.

8. §. Zur besseren Erhaltung der Akten, Führung der Connexions-Zahlen und Vormerkung über die ausgefolgten Akten hat sowohl in der Cameral- als auch in der Montan-Abtheilung, jedes Thesaurariats-Exhibit und Referats-Bogen mit allen seinen einzelnen Theilen, das ist alle mit ein und derselben Exhibiten-Zahl bezeichneten Theile, welche zu ein und demselben Votanten oder Referats-Bogen gehören, seinen eigenen Umschlagsbogen oder Pallium nachdem beiliegenden Muster Nro. 3. zu erhalten, nur von denjenigen periodischen meistens nur durchlaufenden Eingaben z. B. Wochen-Protokolle, Wochen-Extrakte, Kassestände etc., welche im Exhibiten-Protokollsamte gesammelt und wochenweise auf einmal mit nacheinander folgenden Exhibiten-Zahlen bezeichnet, auf einem Referatsbogen aufgenommen werden, kommen so viele Zahlen, als in ein und denselben Referatsbogen aufgenommen wurden, in ein Umschlagsbogen oder Pallium hineinzulegen, auf dieser Umschlags-Bogen sind zugleich die hingelegten Stücke z. B. Exhib. : 1, Acclus. : 4, Concept. : 2, Phyl. Ref. : 1, so wie auch die auf den Referats-Bogen laut Beilage Nro. 3, gleich oben aufgezeichneten früheren Connexions-Zahlen bei „in nexu numeri“ anzumerken und sodann in jeder Abtheilung nach der Reihe der Protokolls-Nummern in Faszikel von hundert Stücken das ist z. B. von Nr. 1 bis 100, von 101 bis 200, von 201 bis 300, von 301 bis 400 u.s.w. zusammenzulegen, jeder Faszikel ist mit seiner enthaltenden Exhibiten und Jahreszahl zu überschreiben z. B. 1—100. C. 1840.

9. §. So wie die Akten vom Expedit-Amt täglich in die Registratur gelangen, daselbst nach obigen §§. 5, 6, 7, 8 empfangen und in Faszikel zusammengelegt werden, sind solche sogleich von den beiden für die Cameral- und Montan-Abtheilung bestimmten Registratur-Individuen, nach der in den folgenden §§. 31. bis 35. angegebenen Weisung zu indizieren. Beide den Index führenden Individuen haben sogleich nach der Indizierung, die an die hohe

Hofstelle zu sendenden Votanten- oder Referats-Bogen zu sammeln, und „14 Tage nach jeder Sitzung“ laut 126,6/1841 „und längstens vier Wochen nach jeder Sitzung“ dem Expeditis-Amte sitzungsweise zur Beförderung an die hohe Hofstelle gegen Empfangs-Bestätigung zu übergeben und es darf „ausser in dringenden Fällen“ kein Referats-Bogen als anteakt ausgehoben und ausgefolgt werden, bevor solcher nicht indizirt ist. In den erwähnten dringenden Fällen darf eine Ausfolgung des Referats-Bogens nur gegen ein eigenhändig vom Referenten unterschriebenes Reczepisse stattfinden, und die Individuen welche die Indices führen, sind dafür verantwortlich, dass bis zur Uebergabe der Referats-Bogen von der betreffenden Sitzung an das Expeditisamt, der ausgefolgte Referats-Bogen zurückgestellt werde, und die Indizierung erfolge.

10. §. Beim Rückempfang der von der hohen Hofstelle zurückgelangenden Referats-Bögen, oder Sitzungs-Protokollen, welche das Protokolls-Amt mittels den Serial-Bögen laut Beilage 4. der Registratur übergibt, und das §. 3. bestimmte Individuum zu übernehmen hat, sind die Serial-Bögen in einem Extra-Buche Jahrweis zu sammeln, einzubinden und aufzubewahren, weil man sonst nach Jahren die Votanten nicht erheben kann, was oft notwendig ist. Die Referats-Bögen sind für jede Abtheilung zu ordnen, in das betreffende Pallium zu hinterlegen, und sowohl in den Registrators-Empfangsbuch als auch auf den Pallium dort, wo der Referats-Bogen schon früher in Empfang gestellt erscheint durch ein Zeichen (V) die Rückkunft des Referats-Bogens von der hohen Hofstelle zu bemerken. Beim Rückempfang solcher Aktenstücke hingegen, welche aus der Registratur ausgehoben und den Expeditionen gegen Rückstellung beigeschlossen waren und mittels neuen Exhibiten wieder zurückklangen, solche reaclusa sind auf ihren betreffenden Pallium, aus welchem sie ausgehoben und in den, dazu auf der ersten Seite eingerichteten Rubriken laut §. 26. als abgesendet vorgemerkt wurden neuerdings anzumerken, unter welcher Zahl, woher und wie viel Stücke rückgelangt sind. Diese zurückgelangten Stücke (reacclusa) lassen sich von den übrigen reaclusen dadurch leicht unterscheiden, weil das Individuum in der Praesidial-Kanzlei laut §. 25. alle aus der Registratur ausgehobenen den Expeditionen beigeschlossenen Stücke mit den Buchstaben und Pagina bezeichnet unter weichen solche im Registrators-Ausgabs-Buch vorgemerkt stehen, und welche Paginal-Zahl auf jedem in die Registratur zurückklingenden Stücke wie §. 26--27 gesagt wird, ausgetrichen werden.

Von der Adjustirung oder Instruirung, Connectirung, Ausbebung, Ausfolgung und Vormerkung der Akten.

11. §. Nur die Registrators- Individuen dürfen Akten ausheben und ausfolgen. In den Registrators-Indices und Registern darf ausser den Herrn Referenten, Praesidial Secretair und den Registrators-Individuen niemand ohne Vorwissen des Registrators-Direktors suchen und Einsicht nehmen.

12. §. Für die dermal bestehenden 4 Cameral und 2 Montan Bureau in welche sämtliche zur Verhandlung kommenden Gegenstände ihrer Erledigung zugeführt werden sind sechs stabile Registrators-Individuen zu bestellen, welche die Adjustirung und Instruirung nach den 6 Referats-Abtheilungen zu besorgen und ausserdem die Vorakten für die k. Praesidial-Kanzlei, der beiden Buchhaltungen, der Salinen-Direktion dem Dreissigst-Inspektorat und Oberwaldamt auszufolgen haben.

13. §. So wie die Exhibiten täglich in Exhibit-Protokolls-Amte einlaufen, sind solche nach vollendeter Protokolls-Manipulation allsogleich sammt den von Protokolls-Amt beizulegenden lithographirten Referats-Bögen laut Muster-Beilage Nro. 5. nach den betreffenden Referats-Signaturen abgetheilt mittels Verzeichnis laut Beilage Nro. 6. in die Registratur zur Adjustirung und Instruirung abzugeben.

Gleich nach Empfang der zukommenden Exhibiten hat das betreffende Registrators-Individuum die ihm nach den verschiedenen Referenden zugewiesenen Exhibite durchzugehen und sich zu überzeugen, ob die im neuen Referats-Bogen allegirten Stücke richtig vorhanden sind, und wenn ein Ausstand obwalten sollte, solche dem Protokolls-Amte zur Adjustirung zurückzustellen.

14. §. Mit der Instruirung hat zugleich die Connectirung der Stücke auf folgende Weise zu geschehen. Erstlich ist die Zahl der frühern Verhandlung desselben Gegenstandes und wenn mehrere verschiedene Gegenstände in den neuen Exhibitum vorkommen, die Zahlen der zu nächst damit in Verbindung stehenden Verhandlungen, sie mögen im neuen Exhibitum angezogen werden oder nicht, so sind diese Connexions-Zahlen auf den neuen Referats-Bogen gleich, ebenso wie in der Beilage Nro. 5. bezeichnet ist anzumerken.

2. Sind die, mit den auf den Referats-Bogen angemerkten Connexions-Zahlen bezeichneten Stücke welche die früher zu nächst statgefundenen Verhandlung enthalten mit dem neuen

Exhibitum in Verbindung zu setzen, worunter zu verstehen dass die Zahl des neuen Exhibitums auf den Referats-Bogen der früheren Verhandlung an einem schicklichen Orte z. B. an der Rückseite der Referats-Bogen, wie in der Beilage Nro. 5. geschehen ebenfalls anzumerken ist. Endlich ist die Zahl des neuen Exhibitums auch zugleich auf den Umschlagsbogen (Pallium) des früheren mit den neuen Exhibitum in Verbindung stehenden Aktenstückes auf der 1-ten Seite oben rechts bei den Connexions-zahlen anzuführen, wie es in der Beilage Nro. 3. ersichtlich ist.

Obschon in den Bureaux darauf gedacht wird, auf den Referats-Bogen noch während der Bearbeitung so viel möglich ist, und allsogleich die Nummern der, in einer Angelegenheit schon vorgekommenen unmittelbar vorangehenden Vorakten, welche bei Bearbeitung eines Stückes benützt werden anzumerken, so soll doch die Connectirung der Akten in der Registratur nicht nur auf die unmittelbar in Verbindung stehenden Verhandlungen, sondern auch auf solche, welche einen indirekten Zusammenhang haben ja selbst analoge Fälle angewendet werden und die Connectirung soll vorzüglich der Absicht entsprechen, dass wenn ein Gegenstand durch mehrere Jahre fortdauert oder nach Jahren wieder vorkommt, man den ganzen Zusammenhang der Verhandlung leicht auffinden können, wenn auch nur eine einzige Zahl bekannt ist. Die Führung der Connexions-Zahlen auf den Umschlagsbögen hingegen geschieht dass man bei Verfolgung der Verhandlungen nach den Connexions-Zahlen nicht unterbrochen werde wenn ein in Verbindung stehendes Aktenstück mittlerweile zu einem andern Gegenstand ausgehoben und nicht vorhanden wäre.

15. §. Nach der auf die im vorhergehenden §. angegebenen Weise geschehenen Connectirung, hat das Registratur-Individuum die neuen Exhibiten mit den Bezugsakten zu belegen, und solche unverzüglich, so zwar dass die mit *Urgens* oder *ad proximum* bezeichneten augenblicklich, alle übrigen so bis 12 Uhr Mittags aus dem Protokoll in die Registratur gelangen, noch denselben Tag die später einlaufenden aber den folgenden Vormittag an das betreffende Bureau-Individuum mittels Consignation laut Beilage Nro. 7. und gegen Empfangsbestätigung zu bestellen sind.

In Fällen wo ein Gegenstand öfters zur Verhandlung kömmt und viele Vorakten auszuheben wären, hat das Registratur-Individuum damit nicht eine zu grosse Anzahl Akten unnötig ausgehoben werden, einstweilen nur die zunächst stehenden Vorakten auszuheben und sich Vorläufig die Weisung vom Herrn Referenten einzuholen ob alle Vorakten ausgehoben werden sollen oder nicht.

16. §. Jedes Aktenstück welches aus der Registratur ausgehoben und ausgefolgt wird, muss auf seinen Umschlagsbogen (Pallium), welcher nie aus der Registratur ausgefolgt werden darf, vorgemerkt werden, diese Vormerkung hat auf der 2-ten Seite des Umschlagsbogens, wie die Beilage Nro. 3 zeigt durch Bezeichnung des Datums, wann es ausgehoben, dann des Referats und der Zahl zu welcher, oder wenn diese nicht angegeben wird für wen es ausgefolgt wurde zu geschehen.

17. §. Es sind alle Jahre in der Registratur neue Vormerk- oder Ausgabs-Bücher und zwar einzeln für jedes Bureau oder Departament nach der Beilage Nro. 8. zu verfertigen. jedes derselben ist mit der Zahl 1 angefangen, zu paginiren und mit einem Buchstaben besonders zu bezeichnen z. B. das Buch zur Vormerkung der, für die Präsidial-Kanzley ausgehobenen Akten mit littera: *a*; für das Vajda Hunyader Bureau mit *b*; für das Montan Bureau mit *c*; für das Dicasterial und Fiskal Bureau mit *d*; für das Dominal und Silvanal mit *e*; für das Salinen und Contraband mit *f*; für das Dreisigst und Contumatz mit *g*; für das Oberwaldamt mit *j*; für die Salinen-Direktion mit *h*; für das Cameral-Buchhaltungs-Bureau mit *k*; für das Montan Buchhaltung mit *l*; und so weiter.

Da nun diese Ausgabsbücher immer mit Anfang eines neuen Jahres und folglich alle Jahre neue Bücher zu machen sind, so ist nothwendig darauf zu sehen, dass der einmal für ein Bureau oder Amt angenommenen Buchstab, womit das Buch bezeichnet wird, auch in der Folge immer beibehalten und folglich jedes neue Buch desselben Bureaus oder Amtes auch denselben Buchstaben fortwährend behalten.

Es darf kein Thesauriats-Aktenstück aus der Registratur ausgefolgt werden bis nicht das auszufolgende Stück in den betreffenden Vormerkungsbuch nach den Rubriken wie die Beilage Nro. 8. enthält, eingetragen und jedes ausgehobene und im Ausgabsbuch vorgemerkte Aktenstück, so oft es ausgehoben wird, mit den betreffenden Zeichen oder Buchstaben des Buches und der Seite auf welche solches vorgemerkt worden z. B. 3/a, 1/b, 24/c, etc. bezeichnet ist.

18. §. Die Registratur-Individuen haben daher jedes ausgehobene Stück, es möge zu den neuen Exhibiten für die Referate, oder für wen immer ausgefolgt werden, in das betreffende Vormerkbuch einzutragen das auszufolgende Stück aber nach den vorhergehenden § jedesmal

mit den betreffenden Buchstaben und Pagina wo es eingetragen ist zu bezeichnen und bis nicht die eigenhändige Unterschrift des Empfängers im Vormerkbuch enthalten ist, darf kein Aktenstück ausgefolgt werden.

19. §. Für diejenigen Vorakten, welche zu den neuen Exhibitum für die Referate aus der Registratur ausgefolgt werden ist die Empfangsbestätigung von den übernehmenden Bureau-Individuum auf zuzeichnen, wenn aber viele Akten beigeschlossen werden, so sind solche nicht beziehenden neuen Exhibiten nach dem § 14. in das Bureau abgegeben werden. Uebrigens sind die Anteakten welche zu den neuen Exhibiten für die Referate ausgehoben werden, nach der mit k. Thesaurariats-Präsidial-Verordnung Z. 2034—2031 (C. P.) 838 erteilten Weisung in den zu den neuen Exhibiten gehörigen Referats-Bögen auf der rechten Spalte neben den Extrakt wie in der Beilage Nr. 5 geschehen ist nicht nur mit ihren Zahlen sondern auch mit der summarischen Angabe der unter jeder Zahl befindlichen Stücke, durch das Registratur-Individuum auf zuzeichnen, wenn aber viele Akten beigeschlossen werden, so sind solche nicht auf den Referats-Bogen selbst, sondern auf einem dem Referats-Bogen beizulegenden Bogen zu verzeichnen und im Referats-Bogen ist sodann anzumerken „Acta penes Elenchum“.

20. §. Wenn Akten für die Präsidial-Kanzlei, für die Buchhaltungen und übrigen Departments oder Aemter, welche nicht zur Referat Akten ausheben, durch die hiezu befügten Individuum auf zuzeichnen, wenn aber viele Akten beigeschlossen werden, so sind solche nicht und im Buche nach dem § 18. gleichfalls so wie die Empfangsbestätigung vom Empfänger zu geschehen, werden aber die Akten durch Kanzley-Diener verlangt und abgeholt, wo die eigenhändige Unterschrift desjenigen der das Aktenstück verlangt, im Registratur-Vormerkbuch nicht verschafft werden kann, sondern durch den Kanzley-Diener geleistet werden soll, so haben diejenigen, welche durch Kanzley-Diener Akten ausheben lassen eigene Büchel nach der Beilage Nr. 9. zu führen, in welchem sie die gewünschten Zahlen eigenhändig einschreiben und jedesmal bei der letzten Zahl ihren Namen beizusetzen, widrigenfalls ist die Unterschrift der Kanzley-Dieners zur Empfangsbestätigung in Registratur-Vormerkbuch nicht hinreichend und es darf an Kanzley-Diener kein Aktenstück ausgefolgt werden.

21. §. So oft in der Thesaurariats-Registratur-Akten einer auch für die Zukunft wichtig bleibender Verhandlung ausgesucht werden so ist über derlei Akten ein Elench dem Registratur-Adjunkten zuzustellen.

Der Adjunkt hat das über derlei wichtige Verhandlungen in der Thesaurariats-Registratur bestehenden Elench-Buch laut §. 47 p. 5 zu führen und die ihm zukommende derfällige Elenche in dieses Buch einzutragen oder wenn die Verhandlung im Buch schon enthalten wäre, nach den spätern Elench zu ergänzen.

22. §. Die gänzliche Ausfolgung oder Rückstellung der Akten, Beilagen und Abschriften an Aemtern und Partheien darf nur auf höhere Anordnung und mit Vorwissen des Kanzlei-Direktors und Registratur-Vorstehers geschehen.

Wenn Akten für immer ausgefolgt oder versendet werden, so muss solches auf den Umschlags-Bogen angemerkt, auf den unter derselben Zahl rückgebliebenen Aktenstück aber auch vorgemerkt und mit der Unterschrift des Empfängers bestätigt werden.

23. §. Jedes Registratur-Individuum ist verpflichtet, in Fällen wo es durch Ausfolgung eines Aktenstückes gegen Missbrauch oder Unterschleif einen Verdacht hegt, die Ausfolgung zu verweigern, oder die Partei an den Registratur Vorsteher anzuweisen.

Von der Rückstellung und Relozirung der in die Registratur zurückkehrenden Akten

24. §. Die Rückstellung der Registratur-Akten soll nach genommenen Gebrauch ohne Verzug in den festgesetzten Kanzlei-Stunden geschehen und in den Bureau-Departaments oder bei den Aemtern sollen keine Thesaurariats-Akten durch längere Zeit in cumulo aufbewahrt werden.

25. §. Bezüglich der Rückstellung der für die Bureau zu den Referats-Bearbeitungen ausgefolgten Registratur-Akten ist mit k. Thesaurariats-Präsidial-Verordnung vom 28 December 1838 Z. 2031/C.P. die Verfügung getroffen, dass alle zur Bearbeitung der Referate ausgehobenen Akten, gleich nach der Superrevision bevor die Expeditionen an das Expeditamt abgegeben werden, in der Präsidial-Kanzlei abgesondert und unmittelbar in die Registratur mittels Verzeichnis und gegen Empfangsbestätigung täglich rückgestellt werden, die jenen Aktenstücke hingegen, welche aus der Registratur für die Referate ausgehoben und in den Expeditionen beizuschliessen kommen, werden von demselben in der Präsidial-Kanzlei bestimmtem Individuum welches die Registratur-Akten absondert und rückstellt bevor sie an das Expedit gehen, mit den Buchstaben des Registratur-Ausgabs-Buches und der Pagina, worin sie als ausgehoben

so vorgemerkt sind, wenn es nicht schon in der Registratur geschehen ist bezeichnet, und in ein besonderes Buch vorgemerkt oder verzeichnet. Dieses Verzeichnis soll wenigstens alle 8 Tage zur Adjustierung der Registratur-Vormerk oder Ausgabs-Bücher der Registratur zugestellt werden.

26. §. Zwei von den §. 12 zur Aushebung und Zurücklegung der Akten bestimmten Registratur-Individuen haben demnach die für sämtliche Referate ausgehobenen aus der Präsidial-Kanzlei laut §. 25. zurückkehrenden Registratur-Akten nach dem Verzeichnis zu übernehmen den Empfang zu bestätigen und zugleich die Vormerkungen in Registratur-Ausgabsbuch darnach zu löschen, auf das zurückkehrende Aktenstück aber die Bezeichnung des Buches und der Pagina worauf solche nach den § 17. und 18. vorgemerkt war ebenfalls auszustreichen.

Hinsichtlich der den Expeditionen beigegebenen und daher noch nicht zurückkehrenden Akten, haben dieselben Registratur-Individuen nach dem im vorangehenden §. 25. erwähnten alle 8 Tage aus der Präsidial-Kanzlei zukommenden Verzeichnis die den Expeditionen beigegebenen und nicht zurückkehrenden Akten in den Registratur-Ausgabs-Büchern ebenfalls zu löschen, zugleich aber auf den betreffenden Umschlags-Bogen, der für das abgängige Stück bestimmt ist, auf der ersten Seite in den dazu eingerichteten Rubriken anzumerken, unter welcher Zahl wohin und wie viel Stücke beigegeben wurden; vide Beilage No. 3.

27. §. Bei dem Rückempfang der Registratur-Akten von den übrigen Departements-Aemtern oder Individuen ist genau darüber zu wachen, dass das ausgehobene Aktenstück nach allen Theilen vollständig, so wie es nach dem Registratur-Ausgabsbuch ausgefolgt wurde, auch rückgestellt werde und es ist die Vormerkung und Empfangsbestätigung im Registratur-Ausgabsbuch so lange nicht zu löschen, bis nicht das Stück vollständig rückgestellt ist.

Wird hingegen die Vormerkung im Registratur Ausgabsbuch gelöscht, so muss immer und zugleich auch auf dem zurückgelangten Aktenstück wie im §. 26. die Bezeichnung des Buches und der Pagina, worin solches vorgemerkt und so eben gelöscht wurde ausgestrichen werden.

28. §. Die, zur Instruierung und Relozirung der Akten bestimmten Registratur-Individuen haben nach den ihnen jedem einzeln zugewiesenen Bureau-Departamenten oder Aemtern alle drei Monate nach Verlauf eines Quartals, über die nach den Registratur-Vormerk oder Ausgabs-Büchern aushaftenden und nicht zurückgelangten Registratur-Akten, für jedes Bureau-Departament oder Amt einzeln, Verzeichnisse zu verfassen und dem Registratur-Direktor zu dem Ende vorzulegen, dass er die ausstehenden Akten von den betreffenden Parteien reklamire.

29. §. So wie die zur Instruierung und Aushebung der Akten bestellten Registratur-Individuen für jedes Bureau und Amt bestimmt vertheilt sind, eben so hat wieder dasselbe Individuum die von dem ihm zugetheilten Bureau oder Amt in die Registratur zurückkommenden Akten unverzüglich in die betreffenden Faszikel zurückzulegen, oder zu reloziren und es dürfen durchaus keine Akten unrelozirt in der Registratur sich anhäufen.

30. §. Die zurückzulegenden Akten sind nach gehöriger Löschung der Vormerkungen, welche laut §. 26, 27. vorher zu geschehen hat, nochmals zu rewidiren, chronologisch zu ordnen und bei Zurücklegung derselben ist mit aller Aufmerksamkeit darauf zu achten: 1) Ob kein fremdes zu einer anderen Zahl gehöriges Stück irrig eingemerkt sei. 2) Ob alle unter derselben Zahl ausgehobenen Stücke auch vollständig rückgelangt sind. 3) Dass jedes Stück in die betreffende Registratur-Abtheilung am gehörigen Platz nach Zahl und Jahrgang richtig hinterlegt werde.

Von der Indicirung der Akten

31. §. Zwei Beamten der Registratur haben für jede Abtheilung derselben, das ist die Cameralische und Montanistische einen abgesonderten, eigenen und mit jedem Jahr sich schliessenden Index zu führen.

32. §. Sobald die Referats-Bögen mit den übrigen Akten nach der Expedition vom Expeditamt in die Registratur gelangt sind, haben die beiden im vorigen § erwähnten Individuen die sie betreffenden Akten alsogleich zu indiciren, so zwar, dass längstens vier Wochen nach jeder Sitzung, die gleich während der Indicirung abgesonderten Referats-Bögen sitzungsweise zur Beförderung an die hohe Hofstelle, dem Expeditamte gegen Empfangs-Bestätigung übergeben werden.

33. §. Es ist vorzüglich darauf zu sehen, dass dringende Fälle ausgenommen, kein Referats-Bogen, bevor solcher von der hohen Hofstelle zurückgelangt ist, als Voraktenstück ausgehoben werde, und Expeditamte liegt es ob, die in die Registratur abgegebenen Referats-Bögen wieder abzuverlangen und sitzungsweise wenn auch nicht vollständig längstens nach 4 Wochen

nach jeder Sitzung an die hohe Hofstelle auf die übliche Art einzusenden. In den erwähnten dringenden Fällen darf die Ausfolgung des Referats-Bogens nur gegen ein eigenhändig vom Referenten unterzeichnetes Recepisse stattfinden, und das Expedit-Amt ist verpflichtet wegen baldigen Zurückerhaltung solcher Referats-Bögen, die von demselben ausgehoben wurden besorgt zu sein.

34. §. Da der Index bei einer numerischen Registratur das wesentlichste und einzige Hilfsmittel zur Auffindung der Akten ist, so erfordert es der Dienst, dass demselben eine feste, die Willkühr und Schwankungen ausschliessende Einrichtung und Form gegeben werde.

Diesem Zwecke kann nur ein systematischer Sachindex entsprechen, welcher die vorkommenden Materien und Verhandlungen in stehenden Artikeln nach Orten, Sachen und Personen gesondert darstellt und zur Uebersicht bringt. Der beiliegende Entwurf des siebenbürgischen Cameral-Index zeigt, wie diese Aufgabe zu lösen ist und wird hiemit als Grundlage des künftig zu bearbeitenden Thesaurariats-Registratur-Index vorgezeichnet. Bei der Ausführung an Ort und Stelle werden sich die allfälligen Aenderungen rücksichtlich des Details der Geschäfte unbeschadet des Systems von selbst ergeben. Der Montanistische Index hat die ähnliche systematische Form zu erhalten.

35. §. Der Registratur-Adjunkt hat von sämtlichen in der Cameral- und Montan-Thesaurariats-Akten enthaltenen Normal-Vorschriften zwei abgesonderte Normalien-Bücher oder Indices und zwar eines für die Cameral und das andere für die Montan-Abtheilung zu verfassen und fortzuführen.

Von der Ausmerzung

36. §. Die Ausmerzung der Akten hat nach den diesfalls bestehenden Vorschriften vor sich zu gehen und bei dieser Gelegenheit müssen die vorkommenden wichtigen die Gerechtsame des Fiskus betreffenden Litteralien mittels des beim Registratur-Amt bestehenden Buches an das Fiskal-Archiv übergeben und dies auf den Umschlags-Bogen vorgemerkt werden.

Vom Archiv

37. §. Das Thesaurariats-Archiv hat ebenso wie die Registratur in zwei Abtheilungen, nämlich für die Cameral und Montan-Akten zu bestehen.

38. §. Die ältere Akten bis auf die jüngsten 20 Jahrgänge gehören in das Archiv, es ist demnach alle Jahr aus beiden der Cameral — und Montan — Registratur, wohin nur die 20 jüngsten Jahrgänge gehören, ein Jahrgang in die betreffende Archivs-Abtheilung zu hinterlegen.

39. §. Die aus der Registratur in das Archiv zu hinterlegenden Akten sind stückweise zu revidiren und der Befund auf dem Umschlagsbogen (Pallium) für das Archiv zu adjustiren.

40. §. Bei der nach §. 38. und 39. zu geschehenden Uebergabe der Akten aus der Registratur an das Archiv hat vorher die letzte Ausmerzung nämlich jener Akten, welche nach Verlauf von 20 Jahren auszumergen sind statt zu finden.

41. §. Was die Ausfolgung, Vormerkung, Rückstellung und Relozirung der aus den Archiven ausgehobenen Akten betrifft, so sind dabei dieselben Vorschriften, welche rücksichtlich der Registratur-Manipulation in den. §. 11—30. vorgeschrieben werden, zu beobachten.

Von der Besorgung der in mehreren Exemplarien vorhandenen gedruckten oder lithographirten Normalien, Cirkularen, Tariffen und Manipulations-Bögen

42. §. Die Aufbewahrung und Ausfolgung der gedruckten oder lithographirten in mehreren Exemplarien vorrätigen Normal-Vorschriften, Cirkularen etc. und Manipulations Bögen hat der Registratur-Adjunkt unter Sperre zu besorgen, worüber derselbe einen Index zu verfassen, für einen hinlänglichen Vorrath der erforderlichen Manipulations-Bögen zu sorgen und über die verabfolgten Exemplarien eine Vormerkung zu führen hat.

Anhang

43. §. Die Registratur-Beamten haben die vorgeschriebenen Amtsstunden genau zuzuhalten. übrigen haben alle Sonn — und Feiertage von 9 bis 12 Uhr Mittags und an den Werktagen von 3 bis 6 Uhr Nachmittags zwei Registratur-Individuen als sogenannte Journalisten im Amte gegenwärtig zu seyn.

44. §. Der Registrator als Amtsvorsteher hat dafür zu sorgen, dass die Geschäfte nach Verhältnis der Zeit, Erfordernis und Mühe so viel möglich unter den Individuen bestimmt und gleichmässig vertheilt werden, dass dann in Abwesenheit eines Individuums sogleich ein anderes bestimmt werde.

45. §. Die Vorgesetzten haben ferner die Arbeiten der Subalternen öfter und unerwartet einzusehen und zu prüfen, vorzüglich die Individuen, welche die Indices verfassen, genau zu überwachen, ob sie den Index vollkommen entsprechend führen, besonders sind mehrere Akten zu vergleichen wie selbe indicirt worden sind, um so fern es wegen sorgfältiger Indicierung mancher Stücke nöthig wäre, den Indicanten auch die nöthigen Anweisungen ertheilen, oder auch sonst zur ungesäumten Verbesserung sich zeigender Abgänge oder Mängel die gehörigen Einleitungen treffen zu können.

Die neu eingetretenen oder nicht eingearbeiteten Individuen in der gesammten Manipulation und vorzüglich in Verfassung und Gebrauch der Indices einzuführen und zu unterrichten, ferner zu sorgen, dass die in gegenwärtige Instruktion vorgeschriebene Manipulation in allen Theilen von allen Individuen pünktlich und gleichförmig beobachtet und ohne höhere Anordnung durchaus davon nicht abgewichen werde.

46. §. Nebst der Aufsicht und Leitung der gesammten Registratur — und Archiws — Manipulation und des Personals so wie der Aufrechthaltung der bestehenden diesfälligen Vorschriften nach dem vorhergehenden § bestehen die Obliegenheiten des Registrators insbesondere:

1. In der Besorgung und Erhaltung aller in die Registraturen und die Archiwen gehörigen Akten, Protokolle, Register, Indices und aller sonstigen Bücher;
2. In der Erledigung der hohen Thesauriats-Verordnungen und sonstigen correspondenzen;
3. In der Nachforschung und Prüfung der mit besonderen Aufträgen abverlangten Akten und Verhandlungen;
4. In der Besorgung der zu den Thesauriats-Akten gehörigen wichtigern Litteralien, Kontrakte, Uebergabs-Eides-Kautions-Instrumente u.s.w. oder deren Übergabe an das Depositenamt und Fiskal-Archiw Die Eides-Instrumente jener Individuen die in Consilio becidet werden, sollen immer mit dembetreffenden Ernennungsakt reponirt werden;
5. In der Revision der auszumerkenden Akten;
6. In der Erledigung der verschiedenen Verlaubarheiten von Licitationen, concursen etc. in den Zeitungen und deren Uebersetzungen in die betreffenden Sprachen;
7. In der Besorgung und Verrechnung der Barschaft der Thesauriats-Kanzlei-Requisiten-Fondes unter der Mitunterfertigung und Mithaftung des Adjunkten;
8. In der Besorgung aller Thesauriats-Requisiten, Utensilien, nach dem Inventarium reparatio aut novorum procuratio, vide 5294/1839;
9. In der Besorgung der für das Dicasterium angeschafften wissenschaftlichen Bücher, Karten und sonstigen Schriften nach dem Inventarium;
10. In der Beischaffung, Vertheilung und Verrechnung der Thesauriats Kanzlei- und Schreibrequisiten, Ausmittlung und Vertheilung der gesammten Thesauriats Kanzlei-Schreib- und Beleuchtungs-Pauschal-Gebühren für das Personale;
11. In der Anordnung und Abhaltung der verschiedenen Kaufs, Verkaufs, der Pachtungs Lizationen,, contracts-Verfassung für die Materialien und Arbeits-Lieferungen;
12. In der Abrechnung mit den Buchdruckern, Buchbindern, Litographen etc. für die kontraktmässig gelieterten Arbeiten;
13. In der Besorgung der verschiedenen ausserordentlichen Bestellungen, für die entfernteren Manipulations-Aemter, Kirchen und Fiskal-Herrschaften;
14. In der Besorgung und Aufsicht des Dicasterial-Gebäudes als Haus-Inspektor, dann Aufsicht und Löhnung der Dienerschaft, des Einheizers, Holzschneiders und Auszahlung sonstiger Auslagen aus dem Kanzleifond;
15. In der Ausfertigung der Akten, Abschriften, Vidimationen an Aemter oder Parteien und Verrechnung der Vidimationstaxen;
16. In der Post und Postwagens-Gebühren-Verrechnung;
17. In der Erledigung aller dem Registratur-Amt zukommenden Geschäfte;
18. In der Prüfung der aufzunehmenden Praktikanten.

47. §. Der Adjunkt als unmittelbarer Nachfolger und Vertreter des Registrators, ist gleich dem Registrator für alle Gebahrungen in der Manipulation und des Personals verantwortlich; er hat demnach:

1. In allen bei dem Registratur-Amt sich ergebenden Verhandlungen Einsicht und Einfluss zu nehmen, und nach der Weisung des Registrators, mit ihm einverständlich für die genaue Beobachtung der vorgeschriebenen Manipulations zu wachen;

2. Das Registratur-Amts-Protokoll sammt Index zu führen und Concepte zu verfassen ;
3. Die Verfassung oder Prüfung der periodischen Eingaben ;
4. Das Normalien-Buch oder Index laut §. 35. und die Vormerkung und Uebergabe der in das Fiskal-Archiv oder Depositenamt gehörigen Akten oder Litteralien nach dem § 6. p. 4 ;
5. Die Verfassung oder Prüfung der Elenche über die mittels Verordnung oder Note auszufolgenden, oder vorzulegenden Akten, so wie die Führung des Index-Buches, über elenchartete Akten, wichtiger Verhandlungen laut §. 21 ;
6. Die Besorgung und Vertheilung der gedruckten oder lithographirten Normalien, Circularen, Tariffen, Manipulations-bögen, nach dem §. 42 ;
7. Die Aufsuchung der Verhandlungen aus den Registern, Indices oder Akten über die mittels Verordnung oder von Aemtern abverlangten Auskünfte oder Akten ;
- Die Verfassung der Rechnung über den Thesaurariats-Registratur-Requisitenfond ;
9. Die Verfassung der verschiedenen Inventarien über Bücher, Schriften, Kanzlei-Requisiten, Materialien und Utensilien, und die Abhaltung der diesfälligen Inventaren ;
10. Die Adjustirung des Personal-Standes für die Schematismen ;
11. Die Abhaltung der Licitationen, Verfassung der Kontrakte über die an die Thesaurariats-Registratur als Requisiten-Besorgung zu liefernden Requisiten, Materialien und Arbeiten ;
12. Die Verfassung der Vidimationstaxe-Rechnung ;
13. Ueberhaupt leistet er Aushilfe, wo der Registrator nicht hinreicht und ist der Vertreter des Registrators in dessen Abwesenheit oder Verhinderung.

Die Obliegenheiten des übrigen Personals insbesondern ergeben sich von selbst aus dem vorausgelassenen.

Wien am 12-ten Oktober 1841.

ACTELE DE STARE CIVILĂ ÎN MOLDOVA PÎNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

GH. UNGUREANU

Actele de stare civilă, ca material arhivistic, au un istoric bogat și interesant.

Fiind create „spre dovedirea celor întii trii dintăi epoe a vieții omului, adică a nașterii, a căsătoriei și a mutării din viață”¹⁾, aceste acte au urmat și ele, într-o mare măsură, viața sbuciumată a omului.

Înființarea și ținerea permanentă și obligatorie a actelor de stare civilă, sub denumirea de „acturile mitrice”, a fost legiferată prima dată în Moldova prin Regulamentul Organic care s-a pus în aplicare de la 1 ianuarie 1832.

Și înainte de această dată se găsesc documente care dovedesc că preoții făceau însemnări de cei născuți, căsătoriți sau morți dintre poporânii parohiei respective și că aceste însemnări erau necesare pentru diferite date statistice pe care le cerea Mitropolia sau Ocîrmuirea Moldovei.

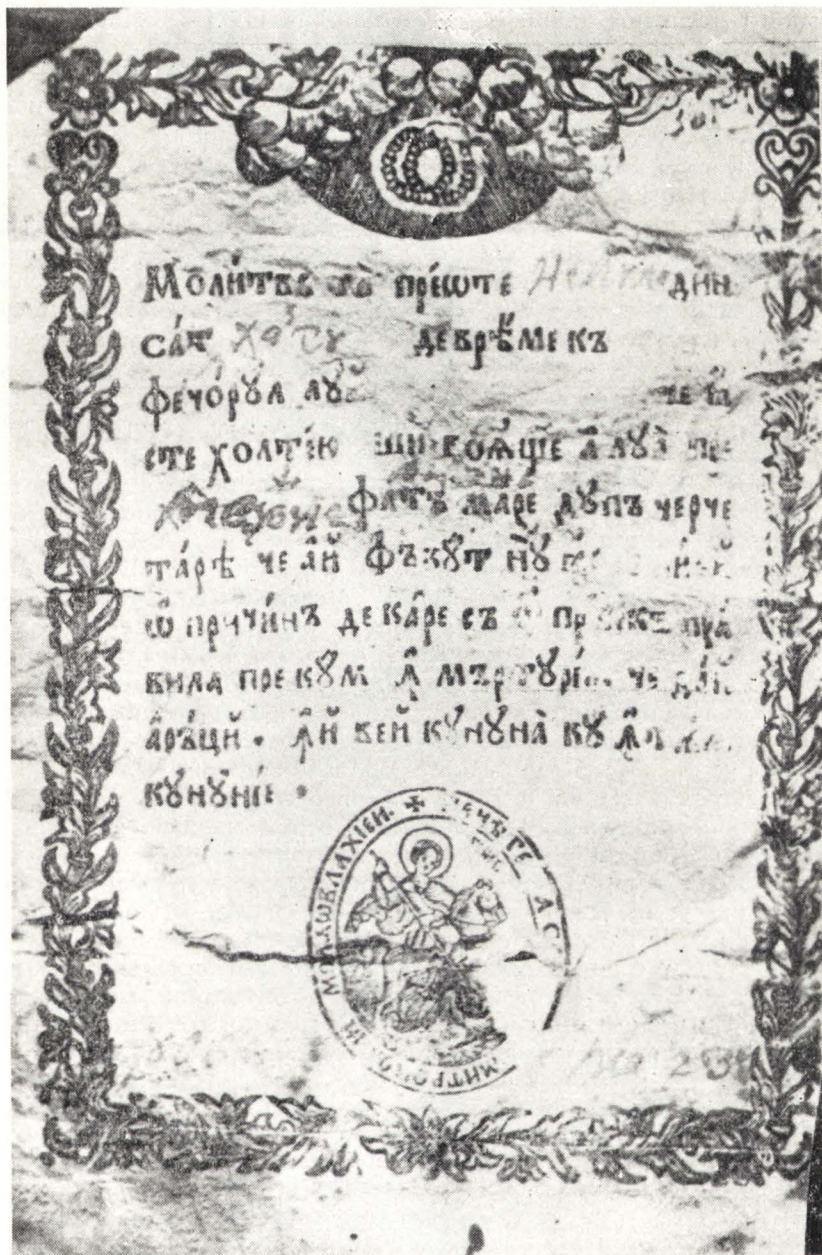
Pentru căsătorii, biserica, interesată direct, fie în a cunoaște dacă se respectau sau nu regulile sau canoanele respective și, în caz contrar, să ia la timp măsurile necesare, fie în a urmări încasarea cu regularitate a taxei ce se lua la căsătorii, a introdus în practica religioasă, încă de mult, obligația pentru preoți de a nu celebra o căsătorie fără ca mai întii să obțină din partea Mitropoliei autorizația scrisă numită „peciu”.

Procedura de eliberare a acestui document era următoarea : Mitropolia tipărea, prin „Decasterie”, în tipografia ei un formular, lăsînd loc pentru completarea de mîna a numelui preotului care celebra căsătoria, numele satului, numele mirelui și al miresei.

Formularul era întărit cu sigiliul Mitropoliei.

Mitropolia trimitea apoi protoiereilor din eparhia sa un număr din aceste formulare, numite peciuri, după ce mai întii avea grijă să noteze

¹⁾ *Regulamentul Organic al Prințipatului Moldovei*, 1831, manuscris original în Arhivele Statului din Iași, ms. 1624 ; *Regulamentul Organic al Prințipatului Moldovei. Despre Șfatul Administrativ*, Eșii, Tip. Albinci, 1837, p. 12—15 ; *Analele Parlamentare*, I, Buc., 1893, p. 156—158 ; A. Sacerdoțeanu, *Cîteva note cu privire la cercetările genealogice rominești*, în *Hrisovul*, II, 1942, p. 131 ; *Regulamentele Organice ale Valabiei și Moldovei*, în *Colecțiunea vechilor legiuri administrative*, nr. 1, Buc., 1944, f. 270.

1806. — Peciu de cununie, Arhivele Statului Iași, Mitropolia Moldovei.

în „condica peciurilor” numele protoiereului căruia i se trimiteau formularele, numărul lor și data trimiterii.

Asemenea condică de primirea și distribuirea formularelor de peciuri ținea și protoiereul. Numărul peciurilor primite trebuia să corespundă cu cel din „condica peciurilor”, care se ținea la Mitropolie.

Peciurile erau *moldovenesti* și *de robi* sau țigănești. Cele moldovenesti erau de două feluri : „de holtei” și „de văduve”.

Cînd în vreun sat oarecare se punea la cale o cununie, viitorii soți anunțau pe preotul satului, care culegea datele necesare și le comunica protoiereului. Aceste date constituiau „mărturia” de nuntă — pentru care preotul respectiv răspundea dacă se făcea sau nu cu respectarea canoanelor bisericești, ceea ce însemna să nu fie „supt vîrsta legiuită” sau să fie însurat etc. — și erau trecute de protoiereu într-o condică numită *condica mărturiilor pecurilor*. Pe baza acestei mărturii protoiereul elibera preotului formularul de peciu completat de el cu datele respective. Propriu zis „peciu” era o autorizație dată din partea Mitropoliei, pentru a se putea celebra o căsătorie, asigurîndu-se prin aceasta păzirea regulilor și canoanelor bisericești. Procedura asigura totodată și încasarea taxei pe peciuri, care aducea Mitropoliei un venit important.

Cel mai vechi peciu de cununie, care s-a găsit în arhiva Mitropoliei, păstrată astăzi la Arhivele Statului Iași, datează din anul 1806 și este dat preotului *Neculai* din satul *Hangu*, ținutul Neamț. Acest peciu are următorul cuprins ¹⁾ :

„Molitva ta preote *Neculai* din satul *Hangu* de vreme că Gheorghe feciorul lui.... ce iaste holtei și voește a lua pe *Maria* fată mare, după cercetarea ce ai făcut nu iaste nici o pricină de care să oprească pravila precum în mărturie ce dai arăți. Îi vei cununa cu întîia cununie, 1806 mai 23”.

Cu toate că actele de acest fel nu constituiau acte de stare civilă, în sensul celor înființate prin Regulamentul Organic, pentru cercetătorii trecutului ele constituiesc un bogat izvor de informație privind, în primul rînd, populația satelor noastre, pentru care documentele de felul acesta dinainte de 1832 ²⁾ lipsesc în cea mai mare parte. Nici aceste peciuri, adunate de Mitropolie de pe la parohii, fie pentru verificare, fie ca să nu se facă unele abuzuri, nu sînt prea multe, așa încît nu se poate afirma că există o colecție completă, ci doar o mică parte ce s-a putut salva pînă astăzi, cele mai multe fiind distruse atît din cauza vitregiei vremurilor trecute, cît și datorită nepăsării oamenilor față de documentele vechi.

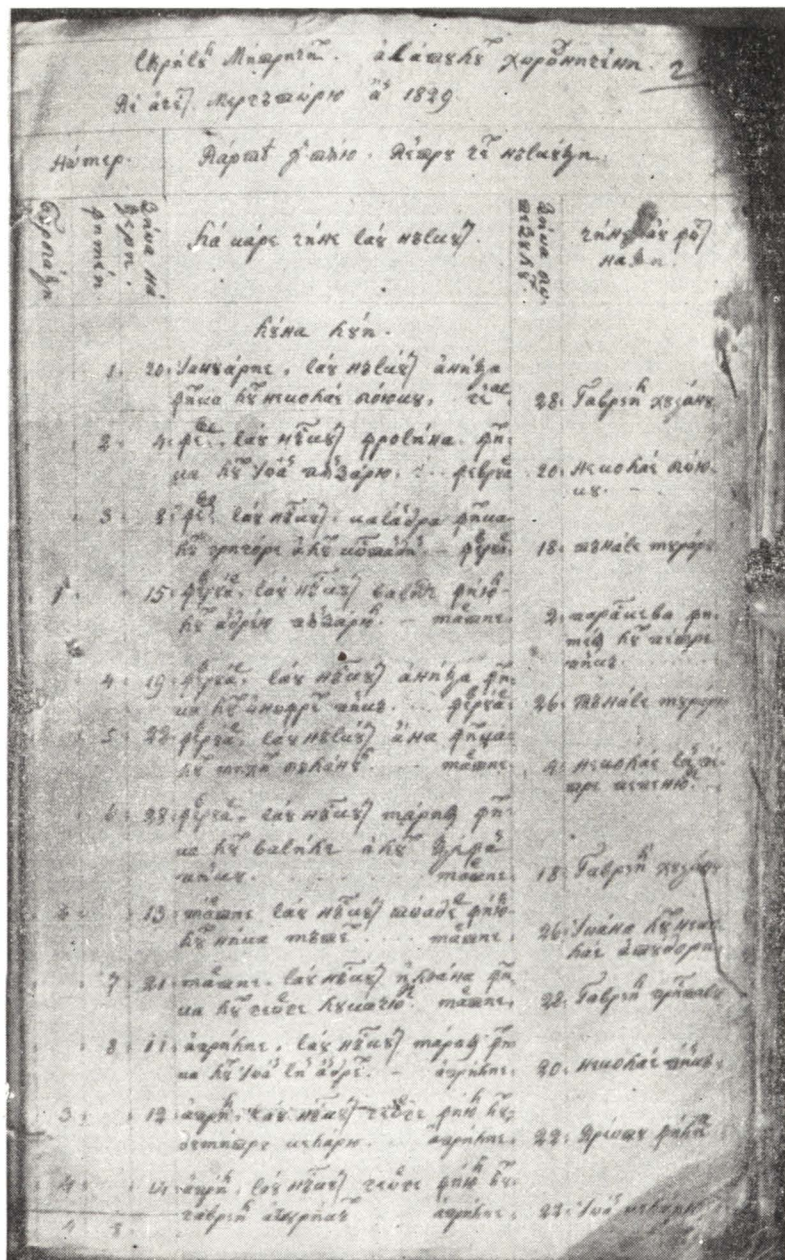
¹⁾ Arh. St. Iași, Mitropolia Moldovei, Peciuri. Cuvintele su'liniate sînt scrise cu mîna în locurile lăsate libere la tipărirea peciului.

²⁾ Și după 1832 s-a continuat eliberarea unor asemenea peciuri Mitropolia Moldovei, dos. 1/1844, „Peciurile ce se dau” ; dos. 3/1853 ș. a.

Mărturiile preoților, cuprinzînd datele necesare obținerii peciurilor, se făceau de aceștia pe o hirtie separată, intitulată „mărturie”, și se trimiteau la protoieria respectivă care le îndosaria.

Dintr-un dosar pe anul 1850 reiese că se încasase pe peciuri suma de 23.035 lei. De la 1844, venitul peciurilor îl încasa Departamentul Averilor Bisericești, nou înființat. Pentru lucrările statistice cerute isprăvniciilor de ținuturi s-au folosit și aceste peciuri de la preoți.

Cu toată strictetea în ceea ce privește eliberarea peciurilor de către Mitropolie, preoții comiteau totuși multe abuzuri, mai ales cu celebrarea de cununii ale tinerilor „sub vîrsta legiuită”, pentru a-i scăpa de „reclutație” — Mitropolia Moldovei, dos. 2/1851, f. 176.

1829. — Filă din registrul de născuți al satului Horodniceni.

În anul 1829 se pune pentru prima dată problema ținării în mod regulat a actelor de stare civilă.

Articolul 18 din instrucțiunile ¹⁾ date în 1829 pentru înființarea și organizarea Divanului Împlinitor în Moldova prevede obligația acestei instituții de a avea „condici pentru trecerea tuturor acelor din nou născuți, acelor morți și a tuturor nunților ce se vor face în târgul Iași, hotărînd pentru acesta o deosebită parte a canțileriei sale, însemnînd și vadé (termen) de cînd are să se înceapă împlinirea acestor măsuri, punînd totodată la cale ca aceasta să se înființeze și pe la toate ținuturile Cnejeiei de către ispravnicii de către care să vor trimite la fieștecare lună izvoade Divanului fără cît de puțină împiedecare”.

Pentru o executare în cît mai bune condițiuni era necesară colaborarea cu Mitropolia și Episcopiile.

Isprăvniciile trebuia să alcătuiască, pe baza datelor furnizate de protoiereii ținuturilor, condici de născuți, căsătoriți și morți. Sprijinindu-se pe aceste documente, ei trebuia să trimită lunar Divanului Împlinitor situații cifrice (vedomostii) de numărul născuților, căsătoriților și morților din ținutul respectiv.

„Formăluirea mitricilor” de către organele bisericești a fost cerută Mitropoliei Moldovei de Divanul Împlinitor la 15 martie 1829 ²⁾.

Ordine din partea Divanului Împlinitor se trimiteau în aceeași zi și isprăvniciilor ținute ³⁾, pentru executarea cestei lucrări absolut necesare pentru „statisticeștile științi” care începuseră a se aduna, în anul 1829, de același Divan.

Organelor bisericești li se lăsa libertatea de a lua cîte 10 parale de nume „ce să eu pe temeiul așezămîntului din Basarabia pentru vedomostiile de cei născuți și morți și pentru nunți și pentru formăluirea mitricilor”.

Mitropolia tipărește formulare și le distribuie tuturor protoiereilor din eparhie.

Lucrarea mergea destul de greu, mai ales după 10 septembrie 1829, cînd s-a hotărît să nu se mai ia de la locuitori nici un ban pentru această lucrare, deoarece ei considerau acest fapt ca o nouă asuprire.

Nici Divanul nu a fost destul de clar în ordinele sale și nici isprăvniciile nu au căutat să pătrundă mai bine necesitatea ținării „mitricilor”, cu atît mai mult protoiereii, iar preoții, dintre care cei mai mulți nici nu știau să iscălească, au considerat această lucrare ca fiind cu totul de prisos și nu i-au dat nici o importanță.

Din aceste începuturi de lucrări a actelor de stare civilă se găsesc astăzi doar cîteva prin fondurile arhivistice rămase de la isprăvniciile vechi ⁴⁾.

¹⁾ Arh. St. Iași, dos. lit. J. 11, f. 3—4. V. și *Indrumător în Arhivele Statului Iași*, II, 1956, f. 57.

²⁾ Ibidem, Mitropolia Moldovei, dos 2/1829, f. 5.

³⁾ Ibidem, Tr. 228, op. 316, dos. 4.

⁴⁾ Ibidem, Tr. 288, op. 316, dos. 1/1829, „Della vidomostiilor celor născuți, căsătoriți și morți”; Isprăvnicia Neamț, dos. 100/1829, „Dellă pentru cei din nou născuți și morți și pentru nunțile ce se fac, începută după cartea Divanului primită la 1829 martie 20”.

Isprăvniciiile, în loc să trimită Divanului Împlinitor numai situații cifrice de cei născuți, căsătoriți sau morți, trimiteau actele așa cum le primeau de la protoierei, fapt care a îngreuiat mult lucrările statistice.

Neconținut Divanul Împlinitor restituia isprăvniciiilor asemenea acte și le cerea, *vedomostiie lămurită în ecstract*¹⁾.

Pentru ca lucrarea actelor mitricale să fie executată în bune condițiuni și la timp, Divanul Împlinitor stăruie neconținut și la Mitropolie. La 10 septembrie Divanul arăta Mitropoliei că pînă la acea dată protoiereii nu s-au grăbit să alcătuiască „vedomostiile” cerute și că la ținutul Sucevei abia doi protoierei trimiseseră lucrările²⁾.

Din corespondența Mitropoliei cu protoiereii ținuturilor din eparhia respectivă se constată felul cum au procedat protopopii la întocmirea noii lucrări, care alcătua pentru unii neștiutori de carte o mare supărare. Ei au pornit prin ținut — spun rapoartele — și au dat poruncă preoților din sate să alcătuiască izvoade. Aceste izvoade, făcute după însemnările preoților sau după cît își aminteau aceștia, au fost trimise la protoieria respectivă. Aici, la cancelaria protoierei, este „tocmit un logofăt ca să le scrie după cum se cer la sfînta Mitropolie”.

Protoiereul din Dorohoi se plîngea în august 1829 că Isprăvnicia îi silește cu lucrarea „și unde să poate așa în grabă a le face mai ales că ținutul acesta este un păcat pe capul meu; că de mă duc de la [un] sat la altul pînă pe la Tîrgul Nou, trece peste două săptămîni”.

Același protoiereu înștiința Mitropolia că a primit „80 coale cu tipărite linii cu începutul vidomostiilor și a mitricilor și 160 coale după fila aî doilea a vidomostiilor”.

Pentru grăbirea lucrărilor, isprăvnicia trimisese „bunbașîr” la protopop, care era obligat să-l țină în casa lui cu toată cheltuiala pînă la terminarea lucrării.

Dintr-un raport³⁾ al protoierului din Botoșani aflăm că punerea în aplicare a hotărîrii Divanului Împlinitor, ca preoții să fie opriți a mai lua „havaet” cele 10 parale strînse de la locuitorii din sate pentru scrierea mitricilor, a încetinit, iar în unele locuri a făcut să înceteze cu totul lucrarea.

Din același raport aflăm în amănunt la ce se întrebuintau banii adunați: „din care bani scoțîndu-se mai întîi plata hîrtiei cite 10 parale de coală cu începutul mitricilor și a vedomostiilor și cite patru parale de celelalte următoare coale după fila al doilea, iar ceilalți bani să se facă în trei părți, din care una să se întrebuinteze în legătorie și osteneala noastră, o parte să ia scriitorul ce le va scrie la starea locului și o parte să se trimită la secretarul sfîntei Decasterii”. Locuitorii arată și ei că nu pot plăti acest nou bir căci abia „sîntem în stare a plăti birul împărătesc și havalelele ce urmează neconținut asupra noastră”.

Din alt raport al protoiereului din Botoșani din 19 iunie 1829 aflăm că în „actele mitricilor” trebuia să se treacă „numile tuturor stărilor afară

1) Arh. St. Iași, Tr. 288, op. 313, dos. 4, f. 1.

2) Ibidem, Mitropolia Moldovei, dos. 2/1829.

3) Ibidem, f. 26.

de țigani, însămnându-se întâi cei duhovnicești ,apoi boierii și mazilii, pe urmă neguțitorii și țăranii" ¹⁾).

Pregătirile din 1831 pentru introducerea actelor de stare civilă conform dispozițiilor Regulamentului Organic.

Pregătirile pentru punerea în aplicare a dispozițiilor Regulamentului Organic pentru data de 1 ianuarie 1832 începuseră încă din 1829. Pentru introducerea actelor de stare civilă în februarie 1831 Mitropolia din Iași avea dinainte tipărite „condicile mitrice ce după reglement să cer a să face și a să împărți la sate" ²⁾. Mitropolia de la Iași invita și Episcopia de la Huși să trimită un om spre a-i încredința asemenea condici tipărite „cîte trei coale de toate satele și enoriile ținurilor".

La 1 martie 1831, Episcopia de Huși primea „820 coale pentru 270 biserici, cu enorii, ce sînt în amîndouă ținuturile acestei eparhii".

Divanul Împlinitor al Moldovei, în sarcina căruia cădea toată răspunderea lucrărilor statistice, se folosește de experiența în această materie făcută în Țara Romînească, unde, încă din 4 mai 1831, Dvornicia cea Mare Dinlăuntru poruncise Mitropoliei și Episcopiiilor, „după glăsuirea Reglementului, pentru punerea în lucrare a strîngerii științei acturilor civile" ³⁾. Aceste date statistice de pe actele stării civile nu puteau fi strînse mai înainte ca actele de stare civilă să fi fost lucrate. În consecință, tot în Țara Romînească, aceeași Dvornicie scrie Mitropoliei, la 17 iulie 1831, că trebuie să pună în lucrare actele de stare civilă și-i trimite și copie de pe articolul din Organicescul Reglement care se găsea la fața (697 ⁴⁾). I se trimite și „formă", adică formular, pentru ca organele bisericesti să știe „în ce chip să să alcătuiască perilipsis de acturile țivile, adică pentru cei născuți, căsătoriti și morți pe fieștecare lună ⁵⁾).

Astfel, la 14 decembrie 1831, Divanul Împlinitor al Moldovei, scrie Mitropolitului că „prin capitolul al patrulea a Organicescului Reglement la anexul alăturat cătră acest capitol iaste arătată legiuirea și chipul cu care are a să păzi, prin Mitropolitul țării și episcopii eparhioți, de la punerea în lucrare a regulamentului pentru totdeauna acturile țivile, adecă metrice, de toți acei ce să nasc, să căsătoresc și mor ⁶⁾. Obșteasca Adunare aprobă dispoziția Divanului „cu adăogire a să face asemenea întocmai adresuri și către prefectorii celorlalte religii ⁷⁾.

Cu aceeași adresă se trimit și formularele necesare. Divanul trimite instrucțiuni și tuturor isprăvniciilor; prin acestea li se cere ca „de la 1 ghenar anul 1831 să înceapă regulata prescriere pentru acei născuți, căsătoriti și morți pe fieștecare lună și să să prestavlisească mitrice la Ministeria Pricinilor din Lăuntru, întocmai după copia anexului alăturat". Se

¹⁾ Arh. St. Iași, Mitropolia Moldovei, dos. 2/1829, f. 40.

²⁾ Ibidem, dos. A 3/1831, „Della atingătoare pentru metrice".

³⁾ Ibidem, Tr. 256, op. 281, dos. 441, f. 1.

⁴⁾ Ibidem, f. 2.

⁵⁾ Ibidem, f. 3 și 4.

⁶⁾ Ibidem, f. 9.

⁷⁾ Ibidem, f. 22.

mai cer isprăvnicilor și „extrasuri după alfavit precum pre aceasta se vor trimite neîntârziat condici de înscriere”¹⁾. Totodată se trimite în anexă și copia dispozițiilor din Regulamentul Organic „Despre acturile mitricii pentru cei ce să nasc, căsătoresc și mor”.

Fiecare isprăvnicie a răspuns Divanului pînă la 31 decembrie 1831 că a primit instrucțiunile cu anexa din Regulamentul Organic și că, „luînd în înțelegere toate cele cuprinse, va urma cu amăruntul”.

Greutăți s-au ivit multe după 1 ianuarie 1832. Totuși spre deosebire de trecut, cînd nu exista o lege fundamentală, de data aceasta autoritățile au fost obligate să execute dispozițiunile Regulamentului Organic, astfel că dacă condicile vechi de mitrici nu ar fi fost distruse — în împrejurările pe care le vom arăta cu alt prilej — am fi avut astăzi colecția completă a actelor de stare civilă, începînd cu luna ianuarie 1832.

Despre modul cum s-a lucrat, ce s-a lucrat și ce se mai păstrează astăzi din vechile condici de mitrici, începute la 1 ianuarie 1832, ne vom ocupa în partea a doua a acestui articol, care va apărea într-un număr viitor.

Anexe

1

1829 martie 15.

Divanul Împlinitor a cnejiei Moldaviei Către cinstita Isprăvnicia ținutului Sucevei

Porunca înaltei Ocirmuii fiind de a se înființa în tot cuprinsul cnejiei aceștia vidomostii pentru toți acci din nou născuți, acci morți și a tuturor nunților și anume atit de prin țiguri, cit și de prin fieștecare sat, Divanul pentru mai multă profitarisire intru împlinirea acestei măsuri, pi temelul pontului al 18-lea a ecstrucțiilor date de către Înalta Ocirmuire, au găsit de neapărată trebuință și mijlocire puterii bisericești pentru care s-au și adresarisit cu cerere către Înalt Preosfințitul Mitropolit și preosfinții episcopi a Romanului și Hușii că fără întirziere să trimită porunci către presviterii și preuții bisericești ca de îndată să înființeze asămene vidomostii, însămnind și vadé de la una a trecutei luni ghenar a anului următor și pe fieștecare lună să le dei la d-voastră dregătorii.

Drept acea, îndată după primirea aceștia, spre împlinirea voii mai înaltei naccalstvei, d-voastră nu veți zăbovi a păși cătră cuvințioasa lucrare și primind de la protopopii ținutului asemenea vidomostie, fiind că de la 1 ghenar și pînă acum nu s-au profatcsit această știință, după poruncă o veți trimite de la arătata vadé și pînă la sfîrșitul lui martie, adică pe trei luni, iar de la 1 aprilie veți alcătui în toată lămurirea pe fieștecare lună ecstract pe țiguri, ocoale și sate, atit de cei morți și născuți, cit și de toate nunțile ce să vor face și neapărat, la fieștecare sfîrșit al lunii, să le trimiteți cu înștiințare d-voastră cătră Divan, iar acum de primire aceștia și punerea ei în lucrare să așteaptă grabnic răspuns²⁾.

Grigore Ghica vornic
vel vistiernic

2

1829 martie 15

Înalt Preasfinției sale chirio chir Veniamin, arhiepiscop și mitropolit Moldaviei.

În urmaarea pontului al 18-lea a ecstrucțiilor date de către Înalta Ocirmuire acestui Împlinitor Divan de a să înființa în tot cuprinsul cnejiei aceștia vedomostie pentru toți acci din

¹⁾ Arh. St. Iași, Tr. 256, op. 281, dos. 441, f. 44.

²⁾ Ibidem, Tr. 288, op. 316, dos. 4, f. 11.

nou născuți, acei morți și a tuturor nunților, atît de prin tîrguri cit și din sate, Divanul pentru mai multă profitarîsire întru împlinirea aceștii măsuri, găsind de neapărată trebuință și mijlocire puterii bisericești, pe temeiul căruie spre împlinire voei mai înaltei nacealstvei să adresarisăște cu cinste cătră înalt preasfinția voastră și vă roagă ca să bine voiți fără întîrziere a trimite cuviincioasele porunci către protopresviteri și preoți bisericești din cuprînsul eparhiei Înalt Preasfinției Voastre ca de îndată să înființeze asemenea vedomostie, *însămînd și vadê de la 1 a trecutei luni ghenar a anului curgător și pînă la sfîrșitul lunii aceștie și să le dec pe la dregătorii finuturilor care sint poronciți a le prescrie în condiți și a le trimite la divan*; și asemenea urmîndu-se pe vremea viitoare pe fieștecare lună a da la dregători vidomostiile cerșute.

Iar acum de primirea aceștia și punerea în lucrare divanul va avea răspunsul Înalt Preasfințiilor Voastre ¹⁾.

Grigore Ghica vornic
vistiernic

Nr. 556

3

1829 iunie 19, Botoșani

*Prea cinstitei și duhovniceștii Decasterii a sîntei Mitropolii Moldovei
cu smerenie mă închin.*

Cartea cinstitei și „Duhovniceștii Decasterii din 20 a trecutei luni mai, supt nr. 230, cuprînzătoare că Înalt Preasfințitul Arhipăstor și Înalta Ocîrmuire hotărît cerîndu-i ca în tot cuprînsul cnejeii să înființeze vedomostii și mitrice de toți acei născuți, acei ce se cunună și acei ce mor, precum și vedomostii pentru a să ști toți hristianii cari să ispoveduesc și să împărtășesc și acei cari nu au nicio putare de grijă pentru datoria lor cea creștinească, cu supunere am primit la 16 a curgătoarei luni iunie și cele nouă poruncite, ca, în cuprînderea celei Înalte Ocîrmuii și a poruncii Înalt preasfințitului stăpîn, în scris, către cinstita decasterie că să trimet 120 coale hîrtie cu tipărite linii cu începutul vedomostiilor și a mitricilor și 240 coale după fila al doilea și partea a doua și a treia a mitricilor, între a căroră linii să să urmeze scrierea pînă să vor sfîrși numile numerului tuturor stărilor *afară de țigani, însămîndu-se întîi cei duhovnicești, apoi boerii și mazilii*, pe urmă neguțitorii și țărani de la care să avem a primi prin preoții satelor, de tot numele înșămînat în mitrice, născut, cununat sau mort, cite zece parale, și la vedomostii de tot gospodarul citre trei parale, din care bani să să scoată mai întîi pentru hîrtie ce va intra la scris, cite 10 parale de coala cu începutul, și patru parale de coalele celelalte, iar ceilalți bani să se facă în trei părți, din care una să să întrebuițeze la legătorie și ostencala noastră, o parte scriitorului ce le va scrie la starea locului și cite 1 leu de formular și a treia parte să o trimitem cătră secretarul Decasteriei, spre a-i întrebuița în cheltuielile ce cu sporire s-au mai adaos.

Însă vedomostiile să să trimată scrisă bine, negreșite și legate cu ecstractul cuviincios, dinpreună cu formulariile de toată biserica, pentru care ni s-au trimis două de probă, și banii pentru hîrtie cită va merge la scris, cum și acei pe hîrtia ce să va strica din greșală (fiind dator cel ce va greși-o să o plătească)..., cătră secretarul spre ași încheia sama cu *epistatul tipografiei* nu mai tîrziu pînă la 15 a următoarei.

Precum și pentru toate celelalte următoare ecstrucții pre larg am înteles.

Pentru care fac știut cinstitei Decasterii că tovarășul meu iconomul Vasilie să află dus la Iași în trebuințele sale, iar viînd să va pune în lucrare împlinirea poruncei precum se cere și sint ²⁾.

al pre cinstitei și duhovniceștii decasterii
plecată slugă,
Ilie iconom

¹⁾ Arh. St. Iași. Mitropolia Moldovei, dos. 2/1829, f. 5.

²⁾ Ibidem, f. 40.

1829 august 20, Doroboi

Înalt Preasfințite și mult milostive stăpîne,

Înalt porunca Înalt Preasfințicii voastre, supt nr. 343, cu multă supunere am primit; următor fiind poruncii încă dinainte dată am dat izvoadele cerșute la dumnealor dregătorii ținuturilor cu începutul de la întâi ghenar trecut de toți noii născuți, ai nunților și a celor ce mor, pin la sfîrșitul lunii iulie trecut. Asemenea vom da și pe lunile viitoare, pină la împlinirea de un an, păstrîndu-să și pe la fiește care biserică *întocmai ca să se prescrie în hîrtia tipărită ce am primit.*

Asemenea și vedomostiile acum să lucrează neavînd mult pin să vor săvîrși, pre care gătîndu-le îndată le vom trimite la duhovniceasca decasterie, iar de primirea poruncii și pentru că vom fi întocmai următori nu lipsim a înștiința¹⁾.

La mila Înalt Preaasfințicii voastre

cu supunere
Vasile iconom
Constantin iconom

5.

1831 decembrie 14

*Înalt Preosfințicii Sale Kirio Kir Veneamin Arhiepiscop
și Mitropolit Sucevii și Moldovii.*

Prin capitlulu al 4-lea a Organicescului Reglement la anexul alăturat cătră acest capitul iaste arătată legiuirea și chipul care are a să păzi prin Mitropolitul țării și episcopii eparhioți, de la punirea în lucrare a Reglementului pentru totdeauna, acturile țivile, adecă metrice, de toți acei ce să nasc, să căsătoresc și mor. Și fiindcă domnul deplin imputernicitul prezident au hotărît ca de la zi întâi ghenar 1832 Organicescul Reglement să să și puie în lucrare, acest Divan cu căzuta cînte adresarisîndu-să către preosfinția voastră alăturiază copie întocmai diپی a cel anex și formulariu pe cum adică au a să face și a să păzi condicile metricilor care în luna curgătoare decembrie și gătîndu-să întocmai diپی anexul și formulariul mai sus pomenit să poată după zi întâi ghenar a să și înscrie toți acei ce să vor naște, să vor căsători și să vor săvîrși din viață prin toată țara, încit la sfîrșitul fieștecărui an făcîndu-să formele în cel anex de cătră protoerei și ispravnicii ținuturilor (cărora pi deosebit li să vor da cuviincioasa enstrucții) să poată fi trimasă la Ministerul din lăuntru întocmai după cuprinderea acestuiași act.

Vestîndu-vi-să preosfințiilor voastre aceasta, veți bine voi a o împărtăși și părinților episcopi eparhioți și a porunci o întocmai urmare. Iar de primirea aceștia Divanul cu cînte pefteste a avea răspuns²⁾.

Canta vistiernic
Kanta postelnic
Iordache Roset, vistiernic

Nr. 17

S-au aprobarisit de către Obșteasca Adunare cu adăogire a să face asemenea întocmai adresuri și către prefectorii celorlalte religii.

Iordache Roset vistiernic, Mihai Sturza vornic, Ioan Luca vornic, Canta postelnic, Balș spă'ar, Beldîman spă'ar și încă două iscălituri indescifrabile.

¹⁾ Arh. Sr. Iași, Mitropolia Moldovei, dos. 2/1829, f. 12.

²⁾ Ibidem, Tr. 216, op. 28r, dos. 441, f. 9.

RELAȚIILE COMERCIALE DINTRE BRAȘOVENI ȘI RAGUZANI

(cu documente inedite despre negoțul lîinii în anul 1578)

FRANCISC PALL

Se cunoaște în general rolul important jucat de orașele săsești, mai ales de Brașov, Sibiu și Bistrița, în timpul orînduirii feudale, ca centre meșteșugărești și comerciale. Ele întrețineau un schimb intens de mărfuri cu Moldova și Țara Românească și, totodată, făceau parte dintre principalele mijlocitoare ale comerțului de tranzit între Europa apuseană și ținuturile de peste Dunăre. În ceea ce privește Moldova și regiunea Mării Negre, se știe că un rost așezător cu al orașelor săsești îndeplinea și Liovul. Activitatea negustorească de export, import și tranzit a centrelor urbane săsești cuprindea mărfuri din cele mai variate : produse naturale și materii prime, precum și articole meșteșugărești, atît din Transilvania, Țara Românească și Moldova, cît și din țările vecine, apoi din cele apusene și balcanice, ca și din Levant.

Situația comerțului săsesc în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Activitatea comercială în țările romîne nu era susținută numai de negustori sași. Alături de ei, către sfîrșitul secolului al XV-lea, în comerțul dintre orașele săsești și aceste țări întîlnim un număr tot mai mare de negustori romîni ¹⁾, ca rezultat al apariției tîrgurilor și al începuturilor formării unei

¹⁾ Barbu T. Cimpina, *Dezvoltarea economiei feudale și începuturile luptei pentru centralizarea statului în a doua jumătate a sec. al XV-lea în Moldova și Țara Românească*, extras din : *Academia R.P. Romîne. Lucrările sesiunii generale științifice din 2—12 iunie 1950*, p. (de extras) 29. Aici (cf. și n. 5) se afirmă însă că negustorii din Țara Românească, în jurul anului 1500, ar fi vindut brașovenilor articole meșteșugărești, bunăoară cuțite. În realitate, s-a întîmplat tocmai invers, adică negustorii sași „au rămas datori” negustorilor romîni un număr de cuțite pentru alte mărfuri furnizate de aceștia, după cum rezultă atît din textul documentelor citate de autor, cît și din comentariile și regestele cu care le însoțește editorul lor, I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească*, Buc. 1905, p. 221—223, 345—347, unde nu e vorba de Brașov — cum se afirmă de B. T. Cimpina — ci de Sibiu, și p.XCIV, CVII. Vezi și socotelile Brașovului și Sibiului menționate de Bogdan. „...Cuțite a putut importa Rădila la Brașov...” e o greșeală de tipar, în loc de „de la Brașov”, cum arată lămurit contextul (Bogdan, *op. cit.*, p. 223).

piețe interne în amintitele țări ¹⁾. În comerțul de tranzit al produselor orientale dinspre Peninsula Balcanică spre Brașov și Sibiu, prin Țara Românească, rolul principal îl jucau, în chip firesc, negustorii levantini (greci, turci, armeni, evrei), la care se adăugau și italieni (genovezi, venețieni), precum și raguzani ²⁾. Până în primele decenii ale secolului al XVI-lea însă, de obicei, negustorii levantini nu aduceau mărfurile lor în orașele săsești din cauza deselor războaie și în general a relațiilor dușmănoase dintre imperiul otoman și regatul Ungariei. De aceea, în majoritatea cazurilor ei își desfășeau mărfurile pe piața Țării Românești, unde le cumpărau fie negustorii orașelor săsești (sași, români din Scheii Brașovului) sau din alte părți ale Transilvaniei (din Secuime sau din alte ținuturi), fie mai ales români din Țara Românească, care le tranzitau apoi spre Transilvania ³⁾.

După dezastrul Ungariei la Mohács și după instaurarea suveranității turcești în Transilvania și pe măsură ce jugul otoman apăsa tot mai greu asupra Țării Românești, negustorii, mai ales levantini, care aveau în mîna lor negoțul de pe teritoriul imperiului otoman, cîștigau tot mai mult teren, cu sprijinul stăpînirii turcești, pe piața munteană în dauna negustorilor români, sași și uneori maghiari. Negoțul mirodeniilor și altor mărfuri din Orient spre regiunile dunărene, adică atîta cît rămăsese din acest negoț în urma deplasării axei comerțului internațional în Atlantic, prin marile descoperiri geografice, a fost acaparat tot mai mult de negustorii levantini. Nu numai atît. Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, ei nu voiau să mai țină seama de vechiul drept de depozit (*Stapelrecht*) al Brașovului și Sibiului. În temeiul căruia negustorii străini trebuia să-și depună sau să-și vîndă mărfurile în aceste orașe, fără să poată trece mai departe. Ocolind aceste orașe, ei au început să neguțătorească în întreaga Transilvanie, făcînd o concurență primejdioasă nu numai negustorilor sași, dar și celor ardeleni în general. La plîngerile acestora, dieta transilvăneană a luat măsuri în repetate rînduri (în 1551, 1559, 1577, 1578, 1579 etc.) pentru a îngîrădi și uneori chiar a opri activitatea negustorilor străini, îndeosebi greci, pe teritoriul Transilvaniei ⁴⁾. Brașovul și Sibiul au luat asemenea măsuri de apărare și pe propriile lor piețe orașenești, făcînd

¹⁾ Radu Manolescu, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Sibiul la începutul veacului al XVI-lea* (cit. Manolescu, *Relațiile cu Sibiul*), în *Analele Universității C. I. Parhon*, Buc., Seria științelor sociale (istorie), 5 (1956), p. 214; Idem, *Schimbul de mărfuri dintre Țara Românească și Brașov în prima jumătate a secolului al XVI-lea* (cit. *Schimbul dintre Țara Românească și Brașov*), în *Studii și materiale de istorie medie*, II (1957), p. 124—125, 154, 165.

²⁾ Cazuri răzlețe din secolul al XV-lea la N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, I. Văleni-de-Munte, 1915, p. 140—146.

³⁾ Manolescu, *Relațiile cu Sibiul*, p. 240—242; Idem, *Schimbul dintre Țara Românească și Brașov*, p. 120—121.

⁴⁾ Ștefan Meteș, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Ardealul pînă în veacul al XVIII-lea*, Sighișoara, 1921, p. 133, 136, 140—141. Încă din 1545 brașovenii roagă — de altfel fără succes — pe Radu Paisie, Domnul Țării Românești, să interzică negustorilor greci de a duce mărfuri în Transilvania (Manolescu, *Schimbul dintre Țara Românească și Brașov*, p. 171).

totodată eforturi de a menține pozițiile lor pe piețele externe, între care și aceea a Țării Românești ¹⁾.

Dar progresele realizate de negustorii străini pe piața transilvăneană erau favorizate și de primele semne ale decadenței negoțului săsesc, care s-au ivit tocmai în această vreme. Nu cunoaștem încă toate cauzele acestui proces, deoarece, spre deosebire de perioada anterioară, dispunem pentru a doua jumătate a secolului al XVI-lea de puține știri (publicate) cu privire la viața economică internă a orașelor săsești ²⁾. În orice caz, la acest proces au contribuit într-o măsură însemnată împrejurările politice și militare, ca războaiele dintre imperiali și turci, precum și luptele pentru stăpânirea Transilvaniei, care vor culmina la sfârșitul aceluiași secol. Atare împrejurări: frământările politice, expedițiile și ocupațiile militare stînjeneau în chip serios legăturile comerciale ale orașelor săsești, mai ales cu Europa centrală și cea apuseană, după ce negoțul lor dincolo de versantul sudic al Carpaților, la rîndul său, pierduse în parte pozițiile sale. Încă de mai înainte, prin ofensiva negustorilor levantini. Relațiile politice proaste și ostilitățile militare nu puteau fi favorabile siguranței drumurilor comerciale, ci au dus, uneori, chiar la închiderea lor.

În urma înființării pašalicului de la Buda (în 1541) și a luptelor austro-turcești, în locul vechiului drum de tranzit al negustorilor sași și în general ardeleni prin cîmpia ungară, spre Viena, a căpătat o importanță mult mai mare o altă cale de negoț, care trecea prin Cașovia spre Cehia, Germania (mai ales la Viena) și spre Polonia (mai ales la Cracovia). Este adevărat că privilegiile sașilor pentru comerțul lor apusean au fost confirmate de regele Ferdinand I. în 1552, iar principii ardeleni Ioan Sigismund, în 1561, și Ștefan Báthori în mai multe rînduri, între 1572—1583, au luat măsuri în favoarea lor, respectiv împotriva negustorilor străini ³⁾. Totuși, această deplasare a căilor comerciale a contribuit la decăderea orașelor săsești. De ea a beneficiat în schimb Clujul, mai apropiat de principalele centre

¹⁾ Otto Fritz Jickeli, *Der Handel der Siebenbürger Sachsen in seiner geschichtlichen Entwicklung*, in *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde* — Seria nouă, 39 (1913), p. 85—86.

²⁾ Registrele de socoteli ale Brașovului s-au păstrat doar fragmentar. Ele sînt deosebit de prețioase, după cum se știe, nu numai pentru istoria acestui oraș, ci și a Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei (privind listele de impuneri, veniturile orașenești, taxele vamale și cheltuielile edilitare, cheltuielile făcute cu solii trimise și primite, socotelile cetății Branului etc.). Registrele conservate, unele în întregime, altele incomplet, au fost publicate, parțial integral, parțial în rezumat, numai pînă la anul 1550 (*Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, Brașov, 1886—1896, cit. *Quellen*, vol. I—III). Din registrele de socoteli ale Sibiului s-a publicat, de asemenea, numai o mică parte, în ceea ce privește bogatul material al secolului al XVI-lea (*Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt*, I, Sibiu, 1880; Manolescu, *Relațiile cu Sibiul*, p. 210, n. 13. Din socotelile Brașovului și Sibiului în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și în secolul al XVII-lea s-au scos la iveală doar știrile care privesc pe romini, dar numai în unele serii de registre (Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XI, Buc., 1900, p. 783—883; Iorga, *Socotelile Brașovului*, în *Analele Academiei Române, Memoriile secției istorice*, seria a II-a, tom. XXI (1899), p. 119 și urm.; Idem, *Socotelile Sibiului*, ibidem, p. 271 și urm.). Mai e necesar să subliniem importanța deosebită pe care ar avea-o publicarea tuturor acestor registre.

³⁾ I. A. Grimm, *Die politische Verwaltung im Grossfürstenthum Siebenbürgen*, III, Sibiu, 1857, p. 13—14.

comerciale din Germania, Polonia, Cehia, și în același timp mai puțin expus concurenței levantine ¹⁾.

Astfel stînd lucrurile, orașele săsești nu puteau desigur aproviziona în chip satisfăcător piața Transilvaniei și nici vechile lor debușeuri externe. De aceea, negustorii străini, în primul rînd levantini, le făceau concurență pînă și la ei acasă. Din același motiv, principii Transilvaniei, în opoziție cu amintitele măsuri restrictive ale dietei — măsuri inspirate, probabil, mai ales de reprezentanții orașelor săsești — au acordat privilegiul de comerț unor negustori italieni și greci, cum sînt cele din 1571, 1577, 1585 ²⁾, ca să ne mărginim la secolul al XVI-lea. Printre negustorii străini din Transilvania și Banat se constată, în aceeași perioadă, și prezența unor raguzani. Bunăoară la Timișoara, care se afla sub stăpînirea otomană directă, exista o adevărată colonie de negustori raguzani. Ei cer, în 1582, papei Grigore al XIII-lea înființarea pentru copiii lor a unei școli catolice în acest oraș ³⁾.

Rolul secundar al linii în importul brașovean din sec. al XVI-lea. Am încercat să înfățișăm mai sus, în trăsături mari, situația comerțului săsesc în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, îndeosebi în jurul anului 1578, data celor șapte scrisori italiene, descoperite de noi în arhivele Brașovului. Ele au fost adresate de negustorul raguzan Piero di Giovanni unor negustori brașoveni în legătură cu o comandă de lînă ce-i făcuseră aceștia.

În ciuda importanței sale capitale în industria textilă, în secolul al XVI-lea lîna juca un rol secundar în importul Brașovului (se pare și în acela al Sibiului). Cantitățile relativ mici de lînă importată se explică, fără îndoială, prin bogăția Țării Bîrsei și în general a Transilvaniei în turme de oi ⁴⁾. Postăvarii brașoveni se puteau deci aproviziona, în cea mai mare parte, cu lînă indigenă pentru confecționarea stofelor produse de ei. De altfel, se știe că negustorii sași și în general ardelenii importau postavurile mai fine și mai scumpe din țările apusene: în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, din Germania, Cehia, Polonia, Țările de Jos (în parte prin mijlocirea Poloniei), din Italia nordică ⁵⁾, tranzitînd o parte din aceste mărfuri spre țările romîne. Cît privește lîna importată, ea se aducea, măcar în parte, dinspre țările romîne, fie chiar din aceste țări, fie în tranzit prin aceste țări, după cum dovedesc scrisorile analizate de

¹⁾ V. asupra acestei probleme S. Goldenberg, *Clujul în secolul al XVI-lea (Producția și schimbul de mărfuri)*, cap. IV, p. 345. 390 și urm., 406—407 (în manuscris). Mulțumesc autorului pentru amabilitatea cu care mi-a pus la dispoziție manuscrisul acestei valoroase cărți, care se află sub tipar.

²⁾ Iorga, *Studii și documente*, XII, Buc., 1906, p. IV; Jickeli, *op. cit.*, p. 87—88: *Monumenta Comitatus Regni Transylvaniae*, III (1576—1596), Budapesta, 1877, p. 217.

³⁾ Eusebius Fermendžin (= Fermendziu), *Acta Bosnae* (925—1752), în *Monumenta spectantia Slavorum Meridionalium*, vol. XXIII, Zagreb, 1892, p. 320—321; Al. Grecu [= P. P. Panaitescu], *Relațiile Țării Românești și ale Moldovei cu Raguză (sec. XI—XVIII)*, în *Studii*, 2 (1949), nr. 4, p. 113.

⁴⁾ Iorga, *Brașovul și românii*, în *Studii și documente*, X, Buc., 1905, p. 46; Manolescu, *Relațiile cu Sibiul*, p. 223.

⁵⁾ *Rechnungen*, I, p. 672; *Quellen*, I, p. 752; II, p. 842; III, p. 1082, sub cuvîntul: *pannus*; Manolescu, *Schimbul dintre Țara Românească și Brașov*, p. 155—156.

noi cu acest prilej. În orice caz, în comparație cu principalele produse de export ale Țării Românești spre Brașov, cum erau: peștele, ceara, pieile, blănurile, vitele și în comparație cu „mărfurile turcești” de tranzit, ca țesăturile orientale, mirodeniile etc., lina e amintită foarte rar și în cantități destul de mici.

Astfel, în registrele vamale ale Brașovului, publicate pentru prima jumătate a secolului al XVI-lea, o întâlnim menționată în 1503, în cinci rânduri, cu un total de peste 39 de poveri (*pondera*)¹⁾.

O povară (*pondus*) avea, după registrul vamal al Sibiului din anul 1500, aproximativ $2\frac{1}{2}$ cîntare sau măji²⁾. Deci 39 de poveri ar corespunde la $97\frac{1}{2}$ de măji. În Transilvania, încă din secolul al XVI-lea, se pare, se utiliza, în urma legăturilor cu imperiul otoman, livra sau fontul turcesc, care trebuia să fi fost folosit și în Bulgaria (provincie turcească), precum și în Țara Românească, în dependență mai strînsă de Poartă decît Transilvania. Livra otomană avea (după calculele moderne, poate prea precise pentru realitățile societății feudale, 636,955 gr³⁾). Aceasta înseamnă că 100 de livre — cîte corespundeau de obicei unei măji — echivalau cu circa 63 kg și 695 gr. Așadar, o povară (= $2\frac{1}{2}$ măji) avea cam 159 kg (mai precis 159,237 kg). Cele $97\frac{1}{2}$ de măji ar fi deci egale cu 6210,262 kg.

În registrele vamale ale Brașovului (care nu ni s-au păstrat decît pentru unii ani), despre importul de lînă mai găsim mențiunile următoare pentru prima jumătate a secolului al XVI-lea:

Anul	1542,	32,50	poveri,	echivalînd	cu	81,25	măji	—	5175,218	kg ⁴⁾
„	1543,	21,50	„	„	„	53,75	„	„	3423,606	„
„	1545,	54	„	„	„	135	„	„	8598,825	„
„	1546,	103	„	„	„	257,50	„	„	16401,462	„
„	1547,	154	„	„	„	385	„	„	24522,575	„
„	1550,	75	„	„	„	187,50	„	„	11942,812	„ ⁵⁾

¹⁾ *Quellen*, I, p. 3, 27, 28. Printre importatori figurează *Jobannes Lanifex* (țesător de lînă) cu un total de 25 (8+17) poveri; un negustor din Cîmpulung (Muscel), cu 10; unul din Troțuș cu 4 poveri. Un ungur (*Seuld Janusch* = Zöld János) și un locuitor din Șcheii Brașovului (*Dobra Bulgarus*) importă și ei, printre alte mărfuri, o cantitate mică, neprecizată, de lînă (lînă și blănuri = 3 poveri; deci nu este vorba, în acest caz de 3 poveri numai de lînă și importate numai de șchei, cum se afirmă de Manolescu, *Schimbul dintre Țara Românească și Brașov*, p. 145).

²⁾ *Rechnungen*, p. 286; Bogdan. *Doc. priv. la relațiile Țării Rom. cu Brașovul*, p. 393. la cuv. табу. Este vorba de „povara de cal” (*pondus equi*), încărcătura pusă pe spinarea unui cal (*ibidem*). Este o măsură care era în uz pentru negotul lînii încă și spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea (Dum. Z. Furnică, *Documente privitoare la comerțul românesc*, Buc., 1931, p. 27—29; doc. 1 mai 1770). Manolescu (*Schimbul dintre Țara Românească și Brașov*, p. 128, n. 4) înclină spre părerea că povara ar avea o greutate mai mică (circa 125 kg). Calculele sale se întemeiază însă numai pe datele de la începutul secolului al XVI-lea și iau în considerație livra turcească. Evident, din cauza puținătății datelor metrologice care interesează problema urmărită de noi și în general a marii diversități după timp și loc a metrologiei medievale, și evaluările noastre au un caracter foarte aproximativ (după cum vom arăta și mai jos).

³⁾ Bálint Hóman, *Magyar pénzörténet* (Istoria monetară a Ungariei), Budapesta, 1916, p. 101.

⁴⁾ *Quellen*, III, p. 205—207, 211; 5+5+14+8 $\frac{1}{2}$ poveri (cei doi importatori erau sași din Brașov).

⁵⁾ *Quellen*, III, p. 233, 293, 366, 426, 585.

Aceste calcule au însă o valoare ipotetică, de largă aproximație, deoarece nu se știe sigur dacă livra turcească era în uz în Transilvania încă din secolul al XVI-lea și cu atât mai puțin se pot face precizări în cadrul secolului cu privire la momentul de cînd a început ea să fie folosită în tranzacțiile comerciale din această sau cu această țară. De aceea, s-ar putea ca în acel veac sau măcar într-o parte a lui să se fi folosit în Transilvania maza maghiară (care avea 120 de livre), cîntărind 58 kg și 929 gr sau 59 kg și 864 gr)¹⁾, deci mai puțin ca aproximativ 5, respectiv 4 kg, decît maza socotită după livra otomană. În acest caz, o povară ar echivala cu 12½ sau 10 kg mai puțin decît în calculele de mai sus, așadar, cam 146—147, respectiv 149 kg, în loc de 159 kg.

Din prima jumătate a secolului al XVI-lea se cunosc și două contracte pentru import de lînă din Țara Românească la Brașov. Ele au fost încheiate de negustorii Dumitru și Voicu din Rîmnic (Rîmnicul Vîlcii) cu mai mulți orașeni din Brașov, desigur meșteri țesători. Din păcate, aceste învoieli redactate în slavonește nu poartă dată. Ion Bogdan, care le-a publicat din arhivele Brașovului, le considera, după forma scrierii, din secolul al XVI-lea, fără o determinare cronologică mai precisă²⁾. Numele unora din persoanele care intervin în încheierea acestor contracte fiind cunoscute și din alte izvoare, aceste acte pot fi datate cu aproximație. Astfel, primul din ele, prin care Dumitru și Voicu se angajează să aducă 40 de măji de lînă cu 8½ florini maza, lui Iacov, Tămaș și Miha, trebuie să fie din anii 1529—1532³⁾. Prin cel de al doilea contract, aceiași Dumitru și Voicu se tocimesc cu jupîn Matei și jupîn Andreiaș să le aducă 100 de măji de lînă, la prețul de 8 fl și 12 aspri. Prețul în cazul al doilea e, deci, ceva mai scăzut, corespunzînd sumei de 8 fl și 24 de dinari (1 aspru = 2 dinari ; 100 dinari = 1 florin)⁴⁾, în comparație cu 8½ fl, adică 8 fl și 50 de dinari din învoiala precedentă. Cel de al doilea contract poate fi datat, cu aproximație, între anii 1532—1546⁵⁾.

¹⁾ H ó m a n, p. 118—123.

²⁾ *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în sec. XV și XVI*, Buc., 1902, p. 239—330.

³⁾ Într-adevăr, un Dumitru din Rîmnic este amintit des printru negustorii exportatori (de produse în cantități mici) de la Brașov în Țara Românească între anii 1529—1545 (*Quellen*, II, p. 174, 228—229, 231 ; III, p. 188, 195, 199—201, 212, 240, 301). Voicu din Rîmnic este menționat și el printru aceiași negustori între anii 1542—1545 (*ibidem*, III, p. 192, 199, 204, 243, 304). — Iacov, după toate probabilitățile, e identic cu Iacob Kylling, țesător (*textor*) la Brașov, amintit între 1529—1532 (*ibidem*, II, p. 173, în lista importatorilor, p. 246, 282) și cu brașoveanul Iacob, arătat, la 20 ianuarie [1529 sau 1530, cînd a domnit Moise, voievodul Țării Românești] ca fiind dator pentru un covor unor negustori din Tîrgșor (Bogdan, *Documente și regeste*, p. 177). În 1543 sint menționați „fiii lui Iacob țesătorul” (*Quellen*, II, p. 615), acesta probabil ne mai fiind în viață. — În registrul vîgesimal al Sibiului pe anul 1500, e pomenit, de asemenea, în mai multe rînduri, un Dumitru din Rîmnic, care importa la Sibiu și exporta de aici diferite mărfuri (*Rechnungen*, II, p. 285, 287, 291, 295, 299). Ținînd seama de intervalul de timp care desparte aceste mențiuni de cele din registrele brașovene nu pare să fie vorba de personajul amintit în acestea din urmă. Totuși nu este exclus că în ambele cazuri avem de a face cu una și aceeași persoană.

⁴⁾ *Quellen*, III, p. 1076, la cuv. *florinus*.

⁵⁾ „Jupin Matei” probabil e identic cu *Matbias textor*, amintit la Brașov între 1532—1546 (*Quellen*, II, p. 281, 339, 661).

Din datele de mai sus reiese că importul maxim de lână, dintre cele cunoscute la Braşov, a fost cel din anul 1547 : 154 de poveri, adică 385 de măji. Percepîndu-se pentru fiecare povară o taxă vamală (*vigesima*) de 2 aspri, rezultă pentru întreaga cantitate de 154 de poveri suma de 308 aspri (= 6 fl şi 16 d). În acelaşi an, 1547, după 363½ de poveri de blănuri — ca să ne limităm la un singur exemplu — s-a luat ca vamă, în total, 4159 de aspri (= 83 fl şi 18 d)¹⁾. Greutatea specifică a importului de lână apare şi mai redusă²⁾ faţă de alte produse naturale sau materii prime (peşte, vite, piei), aduse la Braşov de peste graniţele sudice şi în parte răsăritene ale Transilvaniei³⁾.

Raguzanii în comerţul Peninsulei Balcanice şi al ţărilor romine în a doua jumătate a secolului al XVI-lea şi negustorul Piero di Giovanni. Cine era „Piero di Giovanni raguzanul”, autorul scrisorilor care se referă la importul braşovean de lână bulgară din 1578 ? Este vorba de unul dintre numeroşii reprezentanţi ai comerţului raguzan, care împînzeau teritoriile europene ale imperiului otoman şi ale ţărilor dunărene, aflătoare sub suzeranitate turcească. Se cunoaşte rolul important jucat de raguzani în negoţul din Europa sud-estică, îndeosebi din Peninsula Balcanică între secolele al XIII-lea şi al XVIII-lea. Ei făceau parte dintre principalii mijlocitori ai schimbului de mărfuri între Europa apuseană (mai ales Italia) şi ţările balcanice. Spre deosebire de republicile oraşeneşti italiene (Veneţia şi Genova), care stăpîneau comerţul maritim din Mediterana orientală şi din Marea Neagră, atenţia raguzanilor se îndrepta în primul rînd asupra comerţului pe uscat. Aceasta nu înseamnă însă că ei n-ar fi jucat un rol destul de însemnat şi în negoţul pe mare. În adevăr, Ragusa (Dubrovnik) dispunea şi de o flotă comercială considerabilă⁴⁾. Supusă încă de la mijlocul secolului al XV-lea suzeranităţii otomane (deşi într-o dependenţă uşoară), mica republică aristocrată de pe coastele Dalmaţiei, la adăpostul privilegiilor comerciale obţinute de la sultani, şi-a intensificat activitatea ei negustorească în regiunile din sudul Dunării, făcînd o concurenţă serioasă grecilor. Colonii de negustori şi cămătari raguzani, avînd în unele cazuri consuli şi chiar bisericele lor proprii, existau la Constantinopol şi într-o serie de oraşe ale Peninsulei Balcanice : Adrianopol, Filipopol, Belgrad, Vidin, Sofia, Tîrnova, Provadija, Silistra etc. Din Serbia raguzanii cumpărau, între alte materii prime, şi lână (ca şi, de altfel, din Spania). Pe drumurile de uscat ei îşi transportau mărfurile cu ajutorul cărauşilor

¹⁾ *Quellen*, III, p. 426. Blănurile sînt menţionate în registre, de obicei cu termenul *pelles*, iar pieile cu cel de *cutes* (a se vedea şi indicele, la termenii respectivi, p. 1073, 1083). Distincţia însă nu este consecventă.

²⁾ Cf. şi Manolescu, *Schimbul dintre Ţara Românească şi Braşov*, p. 145-146.

³⁾ Analiza sistematică şi amănunţită a importului acestor produse sau materii, la Manolescu, *op. cit.*, p. 125 şi urm.

⁴⁾ I. Tadić, *La part de Raguse au commerce méditerranéen du XVI-ème siècle*, in *Congresso Internazionale di Scienze Storiche* [Roma], VII, Firenze [1953], p. 296-297. Autorul arată că după 1580 comerţul Reguzei a început să decadă. La acest fapt au contribuit desigur — ca şi în cazul republicilor maritime italiene — şi schimbările provocate în comerţul mondial de către marile descoperiri geografice. Cf. Constantin Jireček, *Die Bedeutung von Ragusa in der Handelsgeschichte des Mittelalters*, in *Allmanach der k. Akademie der Wissenschaften*, Viena, 49 (1899), p. 401.

români din Peninsula Balcanică¹⁾. Cuvintele „cărăușie” și „cărăuși” se întâlnesc în forma românească nu numai într-una din scrisorile raguzanului Piero di Giovanni, publicate de noi acum, ci și în unele acte latino-polone privind comerțul liovean cu Moldova²⁾. Spre sfârșitul secolului al XIV-lea Vidinul era un punct de contact între comerțul raguzan și cel brașovean. De altfel, acestea se întâlneau și pe teritoriul Țării Românești, unde negustorii raguzani pătrundeau prin Bulgaria, încă de la mijlocul aceluiași secol³⁾.

Totuși în Țara Românească — precum și în Moldova și Transilvania — negoțul lor juca un rol mai puțin important decât la sud de Dunăre. Aceasta se datorește, desigur, faptului că printre negustorii străini sașii dețineau, pînă în secolul al XVI-lea, rolul principal pe piața Țării Românești, cu toată concurența grecilor, armenilor, evreilor și chiar a raguzanilor, concurență ce se făcea simțită, după cum am arătat, în special din acest secol. De aceea, raguzanii nu aveau colonii organizate și nici privilegii de negoț în nordul Dunării. După apariția, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea a coloniilor de la Sofia și Silistra se constată prezența unor negustorii raguzani și în Muntenia, ei fiind menționați din timpul primei domnii a lui Mihnea Turcitul (1577—1583). Despre unul dintre ei știm că era stabilit cu familia sa la Tîrgoviște, unde avea casă⁴⁾. Genovezul Franco Sivori, secretarul lui Petru Cercel, care a stat în Țara Românească în timpul domniei acestuia (1583—1585), în memoriile sale afirmă că „mulți raguzani fac negoț în Valahia” alături de greci, evrei și uneori turci. După el, „rominii nu fac negoț”, ceea ce apare ca o afirmație prea categorică, chiar și pentru sfârșitul secolului al XVI-lea. Acești negustori străini importă stofe de lînă, de mătase și brocard țesut cu fir de aur („postav de aur”) pentru clasa stăpînitoare⁵⁾. Pare însă surprinzător că amintitul genovez, în general bine informat asupra stărilor românești, omite să menționeze pe negustorii sași. În schimb, un alt italian, Giovanni Botero, într-o lucrare geografică, a cărei primă parte a apărut în 1591, vorbind despre țările române, spune, pe baza datelor culese din diferite izvoare (întrucît el nu vizitase niciodată aceste țări), că negoțul lor, în special al Moldovei, se afla în mîinile „armenilor, evreilor, sașilor, ungurilor, raguzanilor”⁶⁾.

¹⁾ Iorga, *Contribuțiuni la istoria Munteniei în a doua jumătate a sec. al XVI-lea*, în *Analele Academiei Române*, M.s.i., seria II, t. XVIII, 1896, p. 10—11.

²⁾ Doc. VII din anexă: Iorga, *Studii și doc.*, XXIII, Buc., 1913, p. 396 (nr. 289, 291), p. 398 (nr. 299); acte din anii 1587—1588.

³⁾ Grecu, p. 107—109.

⁴⁾ Hurmuzaki-Iorga, XI, p. 319.

⁵⁾ Ștefan Pascu *Petru Cercel și Țara Românească la sfîrșitul veacului al XVI-lea*. Sibiu, 1944, p. 175. Dar „le coyre di bovi”, ce se exportau, alături de ceară, din Țara Românească la Ruguza sau la Ancona (*op. cit.*, p. 180), nu sînt „cirezii de boi” (*op. cit.*, p. 115), ci, evident, „piei de bou”. De altfel, una din modalitățile lor de transport era pe spinarea catirului („per schena di mulo”).

⁶⁾ Claudio Isopescu, *Notizia intorno ai Romeni nella letteratura geografica italiana del Cinquecento*, în *Acad. Roum., Bulletin de la Section Historique*, t. XVI (1929), p. 60. Citatul despre boagaile Țării Românești, între care și lîna, nu aparține însă lui Botero, cum se afirmă de Șt. Pascu (*loc. cit.*), ci lui Filippo Pigafetta, care a vizitat această țară în 1595 (Isopescu, p. 65).

De asemenea, potrivit unei scrisori din 1595 a fostului voievod Mihnea, turcit între timp și devenit Mohamed, begul Nicopolei, „se găsesc mulți” negustori raguzani în Țara Românească ¹⁾. Este curios, însă, că un raport despre situația catolicismului în Țara Românească din 1581 ²⁾, ca și lucrarea sus-zisului Botero — două izvoare în care găsim date statistice despre populația orașelor muntene, menționând și numărul catolicilor sași și unguri — nu-i amintesc printre locuitorii statornici de la Tîrgoviște sau alte orașe. E probabil deci că raguzanii aflători în Țara Românească în această epocă veneau aici pentru treburile lor temporar din coloniile stabilite în Bulgaria și după terminarea acestor treburi se întorceau tot acolo ³⁾.

Raguzanii activau în țările române nu numai ca simpli negustori — cum era, vom vedea, și Piero di Giovanni — ci găsim printre ei și bancheri, creditori ai voievozilor, arendași ai dijmelor percepute de aceștia, iar unii din acești oameni de afaceri au ajuns să îndeplinească în principate chiar misiuni diplomatice. Din colonia de la Silistra, de lângă hotarele Țării Românești, colonie care în 1581 număra 40 de raguzani ⁴⁾, făceau parte Secondo de' Luccari „negustor și nobil din Ragusa” și fratele său Giovanni. Dintr-o ramură a acestei familii patriciene se trăgea și cronicarul Giacomo di Pietro Luccari, autorul bine cunoscut al unei cronici raguzane, apărute în 1605, care cuprinde și știri de istorie românească. De serviciile lui Secondo, „mare negustor la Silistra”, s-a folosit Ecaterina, mama energică a lui Mihnea Turcitul, ca să transmită, în 1581, suma de 30.000 de aspri sorei sale Marioara, stabilită la Veneția, unde Luccari avea un agent al său. Se pare că Mihnea, strîmtorat, în urma agravării jugului otoman, de cererile de tribut și de daruri tot mai mari cu care îl neliniștea Poarta, luase împrumut sume mari de la Secondo, zălogindu-i în schimb o parte importantă din lucrurile sale de preț (giuvaere), adică din tezaurul domnesc, rezultat din stoarcerea țării. Abuzînd de încrederea ce-i acordase voievodul și mama acestuia, în 1583, cu puțină vreme înainte de scoaterea lui Mihnea din prima sa domnie, Secondo a fugit cu aceste lucruri, în valoare de 30.000 de florini, întorcîndu-se la Ragusa. Mihnea a trimis pentru urmărirea lui pe banul Mihalcea, care sosind la Ragusa a obținut arestarea lui Secondo și a reușit să recupereze o parte din lucrări ⁵⁾.

Un alt om de afaceri, tot din coloniile raguzane ale Bulgariei, care a făcut carieră în țările române, în această epocă, a fost Giovanni di Marino di Polo (Poli). Foarte inteligent și întreprinzător, dar cu povniri aventuroase, el a ajuns în relații cu Mihnea în 1586, deci în a doua domnie a acestuia (1585—1591), fiindu-i recomandat de amintita sa mătușă de la

¹⁾ Iorga, *Studii și doc.*, III, Buc., 1901, p. LII—LV.

²⁾ Ferme d'izin, *Acta Bulgariae ecclesiastica (1565—1799)*, in *Mon. Slav. Merid.*, XVIII, Zagreb, 1887, p. 10—11.

³⁾ Grecu, p. 117.

⁴⁾ Ferme d'izin, *op. cit.*, p. 9—10.

⁵⁾ Iorga, *Contribuțiuni*, p. 36, 43—51, 53, 56 Pentru Luccari v. și Ferme d'izin, *op. cit.*, p. 13 (doc. 16 martie 1582, Silistra).

Veneția. *Givo*, cum i se spunea familiar¹⁾ venea din colonia raguzană de la Sofia (care, în 1581, număra 150, iar în 1586 chiar 200 de membri)²⁾, de unde ar fi plecat din pricina creditorilor săi. Încuscrindu-se în curînd cu familia domnească, îmbrăcat în haine scumpe țesute cu fir de aur, el făcea parte din anturajul domnului, avînd acces la divanul țării laolaltă cu marii boieri. În vara anului 1587, cînd sosi în țară și Pasquale, fratele său, Giovanni cutreiera Țara Romînească în căruță ca să strîngă dijma mierii pe seama voievodului. Cei doi frați transmiteau, prin conaționali lor de la Sofia, sumele destinate de doamna Ecaterina sorei sale din Veneția. Giovanni a dus apoi tratative la Constantinopol apărînd cauza lui Mihnea în fața intrigilor lui Petru Cercel, care căuta să redobîndească domnia. Înainte de a fi asvîrlit în mare de turci³⁾. În timpul șederii sale în Țara Romînească, după mărturiile invocate mai tîrziu de Petru Șchiopul în procesul purtat de el cu Givo, acesta a săvîrșit și fapte nedemne. Astfel, după ce un prieten al său, negustor raguzan stabilit la Tîrgoviște, îi încredințase cu limbă de moarte grija soției, copiilor și averii sale, Giovanni s-a dovedit nevrednic de această încredere, batjocorînd pe fiica prietenului său și luîndu-i averea⁴⁾. Divorțat în 1590 de soție, Givo s-a mutat în Moldova, unde asociîndu-se cu alți raguzani și cu niște greci a luat în arendă de la Petru Șchiopul dijma pe vite, în legătură cu care va avea apoi un îndelungat proces, în peripețiile căruia nu este cazul să intrăm aici⁵⁾. Procesul dezbătut în Austria, unde se refugiase Petru, îl face cunoscut pe Giovanni curții imperiale. Aceasta îl va însărcina cu importante misiuni diplomatice pe lîngă Aron Vodă al Moldovei, Sigismund Báthori, principele Transivaniei și Mihai Viteazul în pragul și în timpul noului război izbucnit în 1593 contra turcilor. Mihai Viteazul se afla în legături și cu alți raguzani: negustori, bancheri, diplomați, iar printre trupele sale avea și cete din părțile Raguzei, care îl ajutau în acțiunile sale anti-otomane. Prin activitatea lor multiplă, raguzanii au jucat astfel un rol pozitiv în lupta eroică a marelui voievod împotriva jugului turcesc și totodată ei au fost agenții neobosiți ai propagandei antiotomane printre popoarele subjagate din Balcani⁶⁾.

Autorul scrisorilor noastre, Piero di Giovanni, era fără îndoială, un negustor cu posibilități mai modeste decît conaționali și contemporanii săi de pe meleagurile dunărene: un Secondo de' Luccari sau un Giovanni di Marino di Polo. De altminteri, nici nu-l cunoaștem din altă parte, decît din scrisorile pe care le publicăm cu acest prilej. Dar ceea ce ni se dezvăluie de către acestea despre figura lui e prea puțin și prea vag. Unele indicii din scrisori, și anume faptul că învoiala cu privire la furnizarea linii a încheiat-o în Țara Romînească, însărcinînd pe un alt negustor să strîngă marfa de la producătorii din „Turcia“ (adică din Bulgaria) și împreju-

1) *Ibidem*, p. 75—97.

2) Ferment d'in, *Acta Bulgariae*, p. 11—12; idem, *Acta Bosnae*, p. 339—340.

3) Iorga, *Contribuțiuni*, p. 72—85.

4) Hurmuzaki-Iorga, XI, p. 317—320.

5) Iorga, *Contribuțiuni*, p. 97—98; Grecu, p. 115—116.

6) Grecu, p. 116.

rarea că brașovenii, nemulțumiți de întârzierea mărfii, l-au amenințat că vor interveni la București ca să fie „prins și legat”, ne sugerează presupunerea că Piero era unul dintre negustorii raguzani stabiliți în Țara Românească, asupra căruia își putea exercita autoritatea domnul Țării Românești ¹⁾. De aici sînt adresate sau scrise aproape toate scrisorile sale (cinci din cele șapte). Tot din aceste scrisori se desprinde faptul că el era în relații de afaceri cu alți comercianți, probabil tot raguzani, care făceau negoț de lînă — printre ei un asociat al său cu numele Marino — și că fusese în legături comerciale și înainte de 1578 cu corespondenții săi de la Brașov, unde avea „prieteni”. Amintește și despre o expediție de lînă făcută acestor corespondenți tot de el, în numele „unui alt negustor”, asociat al său, poate tot un raguzan ²⁾.

Negustorii brașoveni care au importat lînă din Bulgaria în 1578. Cei patru negustori și corespondenți brașoveni ai lui Piero, cărora le adresează scrisorile ce publicăm, sînt următorii: Mathias Fronius, Cirill Greissing, Sebastian și Iacob Felmer. Primii trei ne sînt cunoscuți și din altă parte, nu numai din aceste scrisori.

I. Astfel cel mai cunoscut și cel mai de seamă dintre ei, Mathias Fron sau Fronius (1522—1588), a ocupat pe rînd toate dregătoriile importante ale Brașovului, din care vom aminti mai jos numai pe cele mai de seamă. Fiu de preot, după studii făcute la Wittenberg, leagănul Reformei luterane, el a fost cîtva timp dascăl, apoi director al gimnaziului din Brașov, ca după aceea să îndeplinească decenii întregi funcția importantă de protonotar al orașului (1545—1571). În 1571 a fost ales pentru prima oară senator, demnitate pe care o va deține, fără întrerupere, din 1575 pînă la 1587, așadar și în vremea relațiilor sale comerciale cu raguzanul nostru. În 1578, data scrisorilor adresate de acesta lui și asociațiilor săi, el era și gref de Zărnești și Tohan, calitate în care trebuia să supravegheze administrația celor două localități ce făceau parte din domeniul Brașovului. În 1573 fusese, ca *villicus (Stadthann)*, șeful serviciilor economice și de poliție ale orașului. Între 1581—1588 a fost castelan de Bran, cetatea de pază pe cea mai importantă dintre căile de comunicație ce legau Brașovul de Țara Românească. El a fost în mai multe rînduri unul dintre reprezentanții sașilor la dietele Transilvaniei.

A făcut parte din delegația „Universității săsești”, a acestei organizații politice a sașilor ardeleni, delegație care la sfîrșitul lui decembrie 1582 a plecat în Polonia și a înfățișat lui Ștefan Báthori, regele Poloniei și principele Transilvaniei, codul de legi al sașilor. Acesta a fost revăzut și completat chiar de Fronius, pe baza lucrărilor juridice anterioare: a lui Honterus (din 1544) și a lui Bomel (din 1560), utilizînd totodată dreptul roman și cartea de legi a împăratului Carol al V-lea.

După ce a fost revizuit și în cancelaria regală și confirmat de rege prin privilegiul său dat din Cracovia, la 18 februarie 1583, codul săsesc a fost publicat, în același an, de Fronius, atît în limba latină a origina-

¹⁾ Doc. IV și VI.

²⁾ Doc. I, IV și V.

lului, cât și în traducere germană, tipărite la Brașov. Asemenea Tripartitului Werböczian, aceste *Statuta Jurium Municipalium Saxonum in Transylvania* vor rămâne în vigoare pînă la mijlocul secolului al XIX-lea (1853)¹⁾. Pentru redactarea codului, Fronius a fost înnobilit, împreună cu copiii săi, la 13 martie 1583, de către Ștefan Báthori. La 2 iunie 1584 el a plecat în solie la curtea aceluiași rege, în Polonia, „pentru treburile întregii țări” (probabil ale Universității săsești). În 1588, ultimul an al vieții sale, el a devenit, alături de Petru Hirscher, pro jude al Brașovului²⁾. O cronică brașoveană contemporană — a lui Simon Massa și Marcus Fuchs — accentuează marile sale merite, cîștigate în treburile obștești ale Brașovului și ale „întregii provincii”³⁾.

2. Cirill Greissing, fiul lui Ștefan, care fusese villicus în 1552, a deținut și el succesiv o serie de slujbe. Astfel, în 1570 administra, în calitate de *Weinherr* (*curator vini*), veniturile ce percepea orașul din desfacerea vinului spre vînzare și era unul dintre reprezentanții sașilor la dietă. În anul următor, ales senator, urmă asociatului său comercial, lui Fronius, în funcția de gref la Zărnești și Tâhhan. În anii următori a fost, la rîndul său, *villicus* și castelan de Bran. Este menționat ca jude al Brașovului în repetate rînduri (1592—1595). Tot în 1588 a fost înnobilit de Sigismund Báthori, principele Transilvaniei, împreună cu copiii săi. A murit în 1603⁴⁾.

3. Sebastian Felmer este, fără îndoială, identic cu Bastel Felmer, pe care îl găsim menționat ca senator în anii 1581—1582. Probabil e aceeași persoană și cu Sebastian Felmer, amintit în 1602 ca *aedituus* (*Kirchenvater*), deci epitrop al bisericii parohiale, slujbă ocupată totdeauna de un dregător superior al orașului. (În 1581 o deținuse Mathias Fronius). Sebastian era desigur rudă foarte apropiată cu Iacob Felmer, poate erau chiar frați, nu numai asociați în relațiile lor comerciale cu Piero. Din

¹⁾ De altfel, încă înainte de publicarea ei, lucrarea a fost discutată în repetate rînduri în adunările Universității săsești, între anii 1570 și 1582. Cu acel prilej, ea a fost revăzută de reprezentanți de seamă ai sașilor: Albert Huet (Syweg), judele „regal” al Sibîului și comitele „națiunii” săsești; Luca Hirscher „cel Marc” — judele Brașovului tocmai în această epocă (1561—1564, 1567—1590), binecunoscutul protector al lui Coresi în activitatea tipografică a acestuia și Petru Hirscher. Vezi J. Trausch, *Schrittelwörter-Lexikon der Siebenbürger Deutschen*, Brașov, 1875, p. 358—361; G. D. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, ed. a IV-a, vol. I, Sibiu, 1925, p. 294—295.

²⁾ Cronica lui Paul Sutoris, în *Quellen*, IV, 1903, p. 13; *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, publ. de Joseph Trausch, I, Brașov, 1847, p. 80—81; Friedrich Stenner, *Die Beamten der Stadt Brassó (Kronstadt)*, Brașov, 1916, p. 44; Hermann Töntsche, *Die Honteruspresse in 400 Jahren*, Brașov, 1933, p. 28—30; Joseph v. Sebestyén, *Die Wappen- und Denkmäler des Burzenländer Sächsischen Museums*, în *Mitteilungen des Burz. Sächs. Mus.*, I (1908), nr. 1—2, p. 46—47; A. Veress, *Báthori István levelezése* (Correspondența lui St. B.), II, Cluj, 1944, p. 211—215, cf. și p. 224—225 (salvconductul lui Báthori, din 2 aprilie 1583, pentru delegația din care făcea parte Fronius, cu prilejul întoarcerii sale în Transilvania). În prefața la versiunea germană a codului, Fronius îl numește pe Honterus (care a introdus reforma luterană între sași) prea iubitul său dascăl (*mein geliebster Praeceptor*).

³⁾ *Quellen*, IV, p. 83: *optime de hac urbe et tota provincia meritis*.

⁴⁾ *Über einige alte Kronstädter Familien* (din *Collectanea* lui Thomas Tartler, în *Mitteilungen des Burz. Sächs. Mus.*, 3 (1918), nr. 3—4, p. 184; *Analele lui Mibail Weiss* (1569—1612), în *Quellen*, V, 1909, p. 144—145; Hurmuzaki-Iorga, XI, p. 816 (socotilele Brașovului pe anii 1577—1578); Stenner, p. 36; Sebestyén, p. 49—50.

păcate, despre Iacob nu cunoaștem alte date, afară de mențiunea numelui său printre destinatarii scrisorilor raguzanului nostru¹⁾.

Din datele biografice înșirate în această prezentare a corespondențelor lui Piero, rezultă că ei erau patricieni, membri ai păturii conducătoare a Brașovului, unii dintre ei fiind chiar înnobilați, strângând astfel alianța aristocrației orașenești cu clasa dominantă feudală. Deținători ai unor dregătorii importante în ierarhia municipală, ei se ocupau în același timp, după cum arată scrisorile noastre, de negoț. Aceasta apare firesc atît prin poziția lor de clasă, cît și prin împrejurarea că Brașovul continua încă să fie, și în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în ciuda primelor semne de decădere a orașelor săsești, despre care am vorbit mai sus, principalul centru comercial al Transilvaniei meridionale. O serie de izvoare narative: *Chorographia Transylvaniæ* a lui Georg Reicherstorffer²⁾ și alte descrieri ale Ardealului, întemeiate în parte pe aceasta și completate cu date noi, ca a lui Giovannandrea Gromo de pe la 1565³⁾, a lui Antonio Possevino din 1584⁴⁾; apoi călători ca Jacques Bongars, în anul următor⁵⁾, sau geografi ca Giovanni Antonio Magini, în 1596⁶⁾ scot în evidență marea însemnătate a pieței brașovene, caracterul ei de important iarmaroc, la care își dădeau întâlnire, cu produsele lor, nu numai secuii, muntenii și moldovenii, ci și grecii, armenii, turcii precum și alte neamuri⁷⁾.

Am văzut însă că s-au luat măsuri împotriva concurenței acestor negustori străini pentru a apăra atît piețele locale ale orașelor săsești, cît și pe aceea a Transilvaniei în general. Dar nu se ducea numai o acțiune împotriva negustorilor străini, ci paralel avea loc și o luptă în interiorul orașelor, între bresle și negustori. Meșteșugarii și negustorii, în continuă concurență, căutau să-și apere propriile interese. Astfel la Sibiu, potrivit unei dispoziții din 1545, meșteșugarii n-aveau voie să-și vîndă produsele decît în zilele de tîrg. Statutele Brașovului din 1577 interziceau orașenilor să se asocieze cu străinii și nici măcar concetățenii nu se puteau întovărăși între ei în număr mai mare de doi în vederea negoțului, sub sancțiunea unei pedepse ce trebuia stabilită de sfatul orașenesc⁸⁾. Aceasta nu i-a împiedicat, însă, pe cei patru negustori brașoveni — dintre care unul, Fronius, era membru al sfatului și în această vreme — ca să se asocieze pentru comanda de lînă făcută în anul următor lui Piero. Se vede că patricienii brașoveni nu prea respectau statutele propriului lor oraș, atunci cînd era vorba de interesele, de cîștigul lor, deși unii unire ei (de pildă

1) Stenner, p. 39.

2) Ed. I, Viena, 1550, p. 10.

3) *Compendio di tutto il regno posseduto dal re Giovanni Transilvano....*, publ. de Aurel Decei, în *Apulum*, buletinul muzeului regional din Alba Iulia, II (1943-1945), p. 188.

4) *Transilvania*, publ. de A. Veress, Budapesta, 1913, p. 46.

5) Hurmuzaki-Iorga, XI, p. 191.

6) Isopescu, p. 75.

7) Astfel Magini (care și-a cules informațiile privind Transilvania în bună parte de la un ardelean ce studia la Padova) arată că la Brașov: „emporio di tutta la Transilvania.... al tempo de la fiera vengono hoggi Turchi, Arabi [!], Armeni, Greci, Valachi, Italiani e Poloni, con importantissime e pregiatissime merci“ (*op. cit.*, p. 75, cf. p. 71).

8) Kelo zsvári Sándor-Ovári Kelemen, *Corpus statutorum Hungariæ municipium*, I, Budapesta, 1885, p. 541 (art. 20).

Fronius) trebuia să fi participat la statornicirea acestor statute. Exemplui lor se încadrează în tabloul clasic, trasat de Engels, despre patriciatul german din același secol al XVI-lea ¹⁾).

Nu posedăm date directe care să răspundă la întrebarea: cui furnizau acești negustori lina comandată în 1578 și poate în anul precedent? Avem însă un indiciu indirect într-una din scrisorile lui Piero, în care el încearcă să astîmpere indispoziția corespondenților săi cauzată de întârzierea trimiterii lînii, spunînd că de aici nu ar urma nici un inconvenient, de vreme ce Fronius și asociații săi aveau „altă lînă pentru lucru” ²⁾, făcînd aluzie la lîna din anul trecut. Cu alte cuvinte țesătorii de postav (*lanifices*, *Wollweber* etc.) din Brașov nu trebuiau să oprească lucrul în atelierele de breaslă. Din datele menționate mai sus se pare că acești țesători în prima jumătate a secolului XVI-lea se ocupau ei înșiși de importul materiei prime de care aveau nevoie. Ei mergeau după ea în Țara Romînească sau încheiau contracte cu negustorii de acolo, fără mijlocirea unor patricieni și negustori brașoveni, ca Fronius „et compani” ³⁾, în a doua jumătate a aceluiași veac. Aceasta s-ar putea interpreta ca un indiciu al creșterii dependenței unor categorii de meșteșugari față de negustori, ceea ce nu putea decît să contribuie la accentuarea contradicțiilor dintre bresle și negustori ⁴⁾. Nu pare probabil ca să fi aprovizionat ei singuri în acești ani Brașovul cu toată lîna de import de care aveau nevoie meșteșugul țesătoriei de postav în acest oraș, cum s-ar putea deduce la prima vedere din scrisorile noastre. Mai degrabă ei vor fi asigurat materia primă numai unui grup de țesători, cum ar reieși dintr-o aluzie confuză a lui Piero, unde el amintește corespondenților săi de „oamenii voștri” (alți brașoveni?), care căutau lînă la Tîrnova ⁵⁾. Din păcate nu cunoaștem nici măcar aproximativ numărul atelierelor de țesut lînă din Brașov și împrejurimi, capacitatea lor de producție, cantitatea de lînă de care aveau nevoie și volumul lînii indigene pe care o întrebuițau. Știm doar atît că postăvarii (*Tuchmacher*) brașoveni nu voiau să renunțe, în ciuda concurenței negustorilor levantini, la piața meridională, căci în 1573 St. Báthori înștiința magistratul din Brașov că va interveni la Poartă ca postăvarilor brașoveni să li se acorde un salvconduct pentru Constantinopol ⁶⁾.

¹⁾ *Războiul țărănesc german*, ed. P. C. R., 1947, p. 34--35.

²⁾ *Doc. VI*; cf. *Doc. II*.

³⁾ *Doc. VI și VII*.

⁴⁾ *Jickeli, loc. cit.*

⁵⁾ *Doc. III*.

⁶⁾ *Jickeli*, p. 87. Primul atelier de postăvarie la Brașov a luat ființă în 1546 (Cronica lui Hieronim Ostermayer, în Josef Kemény, *Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens*, I, 1839, p. 32; cf. Grimm, III, p. 15. De obicei postăvarii, în urma dezvoltării diviziunii muncii în această ramură de producție, au ajuns să nu mai îndeplinească toate operațiile din verigile numeroase ale acestei ramuri, încît țesătoria și postăvărul s-au diferențiat. Țesătorii adeseori nu executau decît o fază anterioară a producției, iar postăvarii se ocupau cu operațiile ulterioare și cu desfacerea postavului spre vinzare (Josef Kulischer, *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters und der Neuzeit*, II, München-Berlin, 1929, p. 116). În cazul stofelor de calitate mai bună, ele treceau și prin operația tunderii, ceea ce a dat naștere chiar unei bresle deosebite (*pamitonsores*, *Tuchscherer*). Țesătorii sînt amintiți la Brașov, ca și în alte orașe ale Transilvaniei (Sibiu, Bistrița, Cluj etc.) încă din secolul al XIV-lea și al XV-lea

Comanda de lână din anul 1578. Acum să înfățișăm vicisitudinile comenzii de lână din 1578. Din păcate le cunoaștem numai din scrisorile unuia dintre protagoniștii afacerii, Piero. Totuși, prin mijlocirea cuprinsului, uneori confuz, al acestor șapte scrisori italiene, scrise în răstimpul dintre 24 aprilie și 20 septembrie 1578¹⁾, ni s-au transmis o seamă de date și din răspunsurile corespondenților săi brașoveni, care nu ni s-au păstrat în textul lor.

Către sfârșitul lui aprilie (deci când se apropie perioada de tundere a oilor) sluga lui Piero, înapoindu-se de la Brașov la acesta, care se afla în Țara Românească, îi aduse o scrisoare de la Mathias Fronius și Sebastian Felmer. Piero nu prea a putut înțelege cuprinsul acestei scrisori, „fiind scrisă foarte obscur”, dar s-a lămurit mai bine din spusele servitorului său asupra cererii lui Fronius și Felmer. În ziua următoare, la 24 aprilie, s-a grăbit să le răspundă printr-o scrisoare, expediată cu un om anume, comunicându-le că e dispus să le procure 150 de măji de „lână bună de Provadija” (*lana bona di Provato*)²⁾, deci dintr-o localitate bulgară, aproape de Varna, cam la două zile de drum spre sud-est de Silistra³⁾. Raguzanul nostru promitea să livreze această lână în termen de două luni și la prețul de 9 taleri maja. El dorea plata în bani și nu în mărfuri. Mai oferea brașovenilor tot cu acest prilej, 50—60 de măji lână de Sofia, la nevoie chiar mai mult, însă la un preț mai scump: 11 florini. Diferența de preț se explică probabil atît prin deosebirea de calitate, cît și prin depărtarea mai mare de la care ar fi trebuit adusă lina de Sofia, ceea ce ar fi majorat cheltuielile de căraușie. Trebuie să notăm că din această scrisoare rezultă o identitate de valoare între florin și taler⁴⁾, ba mai mult, chiar și între gros și taler⁵⁾. Piero propune brașovenilor, dacă sînt de acord cu condițiile de mai sus, să-i trimită un angajament în acest sens, la care el va răspunde printr-un act similar, întărit cu pecetea sa. Totodată cere un acout de 200 tl și-i roagă ca de aici înainte să i se scrie „in franco”, spre a-i putea înțelege mai bine. Nu știm precis ce vrea să spună aici: „in franco”. Poate înseamnă: în limba frîncă, adică „apuseană”, în latinește sau ita-

(St. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în sec. al XVI-lea*, 1934, p. 64—65, 142—152). Notăm că la Brașov se amintește o moară sau piuă a țesătorilor de lână (*molendinum lanificum*) la 1532 (*Quellen*, II, p. 246).

¹⁾ S. Goldenberg cercetînd de asemenea aceste scrisori, după mine, în Arhivele Statului din Orașul Stalin, le menționează cu unele erori: 4 aug. 1576, în loc de 1578; 2 oct. 1578, în loc de 20 sept. 1578 și omite să amintească de scrisoarea din 8 sept. 1578 (*Brașovul la mijlocul sec. al XVI-lea și încercarea de răzvrătire din 1557*, în *Buletinul Universităților „V. Babeș” și „Bolyai” Cluj — Seria științelor sociale*, I (1956), nr. 1—2, p. 206, n. 22).

²⁾ *Doc. I.*

³⁾ Ferme d'z in, *Acta Buğariae*, p. 6—7, 10 (nr. IX). Pentru forma *Provato* cf. *ibidem*, p. 31, 76—77. În anul 1581 locuiau la Provadija 30 de raguzani (p. 9).

⁴⁾ Tot așa și Possevino: „tre fiorini (cioè tre talleri)” (*Transilvania*, p. 62).

⁵⁾ Echivalența groșului (fic și în imperiul otoman) cu talerul ne surprinde. Nu poate fi vorba de un lapsus, deoarece Piero repetă acest lucru (vezi și *Doc. III*). După alte izvoare groșul este o unitate monetară cu mult mai mică decît florinul sau talerul: 20 gr=100 dinari=1 fl (*Quellen*, III, p. 1075, 1076 la cuv. *florenus*, respectiv *grossus*. Cf. și Iorga, *Studii și doc.*, XXIII, p. 357, 377).

lienește. Dacă această ipoteză nu este greșită ¹⁾, s-ar putea ca acea scrisoare „obscură” a brașovenilor, la care răspundea el acum, să fi fost redactată într-o altă limbă, probabil în germană.

*
* *
*

Prețul de 9 (sau chiar 11) taleri ori florini, cu cât oferea Piero brașovenilor, în anul 1578, maja de lână bulgară, față de prețul de 8 fl și 24 d sau 8 fl și 50 d, cu cât se furniza, după cum am văzut, lina românească tot brașovenilor prin anii 1529—1546, vădește o diferență de preț, explicabilă prin intervalul considerabil de timp, deosebirea de distanță în ceea ce privește transportul și poate deosebirea de calitate a produselor respective. Aceste prețuri trezesc unele nedumeriri dacă ținem seama de celelalte date, este adevărat, destul de puține, pe care le cunoaștem cu privire la prețul lînii în secolul al XVI-lea.

Într-adevăr, din registrul vigesimal al Brașovului pe anul 1503 rezultă că se percepeau 4 aspri pentru o povară de lână importată, așa zisa *vigesima* (a douăzecea parte) ²⁾, adică 5% din valoarea vamală a mărfii, fie în bani, fie în natură ³⁾. Așadar, o povară ar fi costat 80 de aspri (= 160 d, echivalând cu 1 fl și 60 d). Aceasta ar însemna că o majă (care în acea vreme era, după cum am văzut, a 2^{1/2} parte dintr-o povară) prețuia 32 de aspri (= 64 d).

Pe la mijlocul secolului al XVI-lea (în 1542—1543, 1545—1547, 1550), nu se mai luau decît 2 aspri pentru o povară de lână ⁴⁾. De aici, dacă am ține seama numai de mecanismul datelor vamale, s-ar putea deduce că între timp prețul lînii a scăzut la jumătate ⁵⁾. Prin urmare, maja de lână ar fi trebuit să coste abia 32 de dinari, cu alte cuvinte nici 1/3 de florin. Or, din contractele încheiate de Dumitru și Voicu din Rîmnic știm că ei s-au angajat cam în această epocă să importe la Brașov maja de lână cu 8^{1/4}—8^{1/2} de florini. Firește, ei trebuiau să facă acest import pe la același post vamal, din registrele căruia, pe baza vigesimei, ar rezulta un preț incomparabil mai mic pentru aceeași marfă. Chiar dacă nu admitem o identitate riguroasă între valoarea vamală și prețul de piață al produselor (acesta fiind desigur mai ridicat), diferența abisală dintre cifrele de mai sus ne derutează. Ar fi greu de admis ca să fi existat în realitate

¹⁾ Pentru identitatea epitetului „frinc” cu „apusean, latin, italian, catolic” cf. documentele din această epocă la Iorga, *Contribuțiuni*, p. 14—15, 30, 31.

²⁾ *Quellen*, I, p. 27. Cf. Manolescu, *Relațiile cu Sibiul*, p. 224.

³⁾ *Quellen*, III, p. 230; Manolescu, *op. cit.*, p. 211.

⁴⁾ *Quellen*, III, p. 366, 426. Cf. Manolescu, *Schimbul dintre Țara Românească și Brașov*, p. 146. Vechile tarife vamale ale Bistriței pentru comerțul cu Moldova, resabile și întărite de Ștefan, voievodul Transilvaniei, la 21 iulie 1412 și confirmate de regele Sigismund la 31 iulie 1414, prevăd ca taxă de *tricesima* (treizecime) pentru o povară de lână, adusă pe spinarea calului: 4 dinari (corespunzînd, așadar, la 2 aspri). Cf. Fr. Zimmermann — C. Werner — G. Müller, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, III, Sibiu, 1902, p. 526—528, 625—626. Fiind vorba de *tricesima*, în cazul acesta o povară de lână avea valoarea vamală de 120 de dinari, iar o majă 48 d (= 24 aspri).

⁵⁾ Spre deosebire de alte produse: ca blănurile și crapii, pentru care se lua aceeași vigesima în 1503 ca și în 1543 sau 1547 (*Quellen*, I, p. 2, 27; *ibidem*, III, p. 233, 426).

o asemenea diferență uriașă, chiar dacă ne-am gândi nu numai la valoarea vamală din 1542—1550, ci și la aceea din 1503. În căutarea unei explicații, ne-am putea întreba dacă vigesima, în ciuda numelui ei, reprezenta întotdeauna a douăzecea parte din valoarea sau cantitatea unei mărfi? Dacă nu cumva, măcar în cazul unor produse, ea echivala cu mult mai puțin? Pe de altă parte, este adevărat că uneori este vorba de calități inferioare, foarte ieftine, de lână, pentru care se citează un caz, după cum vom vedea, și în scrisorile lui Piero. Dar, evident, acest lucru nu se poate generaliza și nedumeririle persistă.

Să cercetăm datele din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, dintr-o epocă mai apropiată de oferta lui Piero. În privința aceasta trebuie să ne mărginim la indicațiile „limitațiilor” de prețuri pe care căutau să le impună dietele ardelene. Este vorba de prețuri maxime, care de obicei nu oglindesc prețurile reale care erau mult mai ridicate¹⁾. Astfel, în „limitația” dietei din martie 1560 se indică pentru meșteșugarii care confecționau „postavul cenușiu” (*factores panni grysei*), ceea ce ar corespunde pânurii (categoria cea mai ieftină de postav, folosită de masele populare) ca preț de cumpărare a lînii 1 fl și 50 d maja (*centenarius*). Dieta din ianuarie 1571 hotărăște ca aceiași meseriași să cumpere maja de lână cu 2 fl²⁾. Aceasta înseamnă că însăși dieta, care se plîngea că „limitațiile” nu se respectă, trebuia să admită oficial, pentru răstimpul 1560—1571, o scumpire a lînii. Urcarea prețului lînii reflectă în oarecare măsură așa-zisa „revoluție a prețurilor”, adică tendința generală de scumpire a mărfurilor ce se constată pretutindeni în Europa de pe la mijlocul secolului al XVI-lea, deși într-un ritm diferit, după țări, potrivit condițiilor lor particulare³⁾. În ceea ce privește lina, scumpirea ei era atât de mare către sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor, încît chiar „limitația” dietei din iunie 1609 a trebuit să admită ca preț 7 fl maja⁴⁾.

Prețurile impuse de „limitațiile” anterioare anului 1578, cu toate că vădesc o scumpire a lînii, totuși rămîn foarte mult în urma prețului de 9—11 fl, cît cerea Piero în acest an de la brașoveni pentru o majă de lână importată din Bulgaria. Diferența de preț de la 2 fl din anul 1571 la 9, ba chiar 11 fl din 1578, pare exorbitantă, oricît am lua în considerare eventuala deosebire de calitate între lina transilvăneană și cea bulgară, chiar dacă am presupune că hotărîrile dietale privesc lina ardeleană sau în primul rînd pe aceasta, deși ele nu fac nici o distincție în această privință, și chiar dacă ne-am gândi la cheltuielile mari de transport și la alte taxe în cazul lînii bulgare. Într-adevăr, una din scrisorile lui Piero arată că prețul majei de lână la producătorii din Bulgaria era 7 tl (= fl), dar cheltuielile pînă la Brașov și, bineînțeles, cîștigul ce trebuie să-și asi-

¹⁾ Goldenberg, cap. VII, p. 468 și urm. (din manuscris).

²⁾ *Mon. comit. Transylv.*, II, Budapesta, 1877, p. 182, 382.

³⁾ Kulischer, II, p. 330—332. Pentru scumpirea cu circa 150% a pânurii în Transilvania în perioada 1536—1609 v. Goldenberg, p. 454—455 și 503 (tabelul nr. 4).

⁴⁾ *Mon. comit. Transylv.*, VI, 1880, p. 141. La această scumpire, ca și în general la urcarea prețurilor din Transilvania, au contribuit mult frămîntările politice și pustiirile războaielor din perioada amintită. V. și Goldenberg, p. 435—436.

gure negustorul făceau ca prețul de livrare la Brașov să se ridice pînă la 9 tl sau chiar la mai mult ¹⁾). Nu rezultă însă din scrisorile lui Piero că brașovenii ar fi ridicat obiecții împotriva acestor prețuri. Se vede că ei au acceptat condițiile puse de Piero în ceea ce privește prețul lîinii de Provadija (9 tl, apoi 9¹/₂ și chiar 10 tl) ²⁾. Ei n-au reținut însă oferta sa cu privire la lîna de Sofia, al cărei preț de 11 fl (= tl) li s-a părut desigur prea scump. Evident, existau deosebiri de prețuri după calitatea produselor. Între lînă și lînă diferența putea să fie atît de mare, încît însuși Piero oferea, în numele unui alt negustor, să cedeze corespondenților săi brașoveni la prețul derizoriu de ¹/₂ tl maja, o altă calitate de lînă, expediată mai înainte la Brașov, calitate pentru care el se scuza, mărturisind că se simte cuprins de un sentiment de rușine ³⁾).

Dar nu numai problema prețului lîinii bulgare stirnește nedumeriri, căroră nu sîntem în măsură să dăm un răspuns pe deplin satisfăcător. Se poate pune și o altă întrebare: de ce erau dispuși cei patru asociați brașoveni să cumpere lînă din Bulgaria, în loc de lînă din Țara Romînească, despre care, după precedentele din prima jumătate a veacului, am putea presupune că ar fi fost mai ieftină, cel puțin pentru motivul că sursa ei fiind mai apropiată, cheltuielile de transport ar fi fost mai reduse și deci marfa trebuia să fie mai ieftină. Întrebarea se poate pune cu atît mai mult cu cît se cunosc legăturile strîne de negoț, pe care Brașovul continua să le aibă cu Țara Romînească pentru alte produse ale acesteia. Să nu-i fi prisosit ei în această epocă lînă pentru export? Este o întrebare ce-și așteaptă încă răspunsul.

*
* *

Reluînd firul desfășurării comenzii de lînă din 1578 constatăm că Iacob și Sebastian Felmer au trimis angajamentul („polița” sau „chirograful”), cerut de Piero. Într-adevăr, la 24 aprilie, acesta ceruse ca brașovenii să se oblige să-i plătească jumătate din prețul comenzii la aducerea mărții la Brașov, iar cealaltă jumătate în termen de patru luni, secotite de la data aducerii, adică a livrării mărții ⁴⁾).

Condițiile acestea seamănă cu cele stabilite în contractul amintit din 1529—1532, prin care brașovenii se îndatorau față de Dumitru și Voicu din Rinnic ca „jumătate de marfă să le-o plătească [atunci] cînd vor aduce lîna, iar jumătate... peste 6 săptămîni”. În acest din urmă contract se mai prevede: „iar dacă vor avea bani, ei să plătească odată tot, dacă le vor aduce lîna”, adăugîndu-se la sfîrșit în romînește: „și iar de nu se vor ține de cuvînt, să puie 40 florini” ⁵⁾).

Corespondenții lui Piero s-au obligat, prin actul trimis, să cumpere cantitatea oferită: 150 de măji de lînă sau chiar mai mult, făcînd să-i

¹⁾ *Doc. III.*

²⁾ *Doc. IV.*

³⁾ *Doc. V.*

⁴⁾ *Doc. I.*

⁵⁾ Bogdan, *Documente și regeste*, p. 239.

parvină și o arvună de 100 tl (în loc de 200), cît ceruse. La 14 iunie, aflîndu-se la Silistra, raguzanul roagă pe cei doi Felmer să-i comunice precis cită lîna doresc peste cantitatea menționată și să trimită încă 100 tl. Se scuză apoi că nu li s-a expediat pînă acum marfa angajată, pe care promisese — după cum am văzut — să le-o livreze în decurs de două luni.

Le aduce însă la cunoștință că a însărcinat pe un alt negustor (fără a-i preciza numele), ca să strîngă lîna. Drept urmare, acesta a plecat în „Turcia” (Bulgaria), unde ar fi și dus la bun sfîrșit însărcinarea primită, acum marfa trebuind doar să fie pusă în saci și expediată. S-ar putea, totuși, să mai treacă o lună pînă la sosirea ei la Brașov, dar Piero crede că întîrzierea nu va provoca nici un neajuns, fiindcă „știu bine — scrie el — că mai aveți pentru lucru lîna din anul trecut”. Asupra motivului care l-a determinat să însărcineze cu strîngerea lîinii pe un alt negustor, el nu e consecvent. În timp ce în a doua scrisoare a sa din 14 iunie arată că a recurs la serviciile lui din cauză că a fost bolnav, în scrisorile următoare — din 4 și 13 august, precum și din 8 septembrie — dă alte explicații destul de vagi și anume: că anul acesta nu intenționa să se ocupe de lîna, că nu voia să colecteze singur lîna, că avea altceva de făcut ¹⁾. Dar, deși spunea că negustorul celălalt trebuia să strîngă lîna „pe contul său” (adică al acelui negustor), Piero era cel ce menținea și de aici încolo legătura cu brașovenii, păstrînd în mîinile sale toate firele afacerii. El căuta să-i asigure pe brașoveni că în noua situație nu avea de cîștigat nimic din această afacere, de care se ocupa doar de dragul corespondenților săi, spre a-i servi și a le face plăcere. Se pare că în realitate acel negustor și apoi un altul, cu numele Marino, care îi va lua locul, nu erau decît intermediarii săi pentru strîngerea lîinii de la producători. Probabil și prezența lui Piero la Silistra, de unde își datează scrisoarea din 14 iunie, se datorește faptului că voia să urmărească mai de aproape această operație.

După ce a primit de la Iacob și Sebastian încă 100 tl, pe care îi ceruse, Piero le aduce la cunoștință, la 4 august, că nu poate procura lîna cu prețul de mai înainte (9 tl maja) ²⁾. Într-adevăr, arată el, revenind asupra acestui lucru cu completări în scrisorile următoare, negustorul pe care îl însărcinase să-i strîngă lîna, după ce a plecat în acest scop în „Turcia” și l-a purtat mult timp cu vorba ³⁾, i-a scris că lîna „pare scumpă”, deci n-o mai poate furniza la prețul de mai înainte, asupra căruia se învoise Piero cu corespondenții săi brașoveni, ci pretindea mai mult. Văzîndu-se „îngelat” de acel „trădător” și „ciine”, care „nu voia să se țină de cuvînt”, nici după ce raguzanul nostru s-a dus în Bulgaria, ca să stea de vorbă cu el, — Piero a hotărît să apeleze la un alt negustor, la amintitul Marino, pe care îl califică drept „om” al său. Una din scrisorile lui Piero, cea din 13 august, arată că Marino vînduse corespondenților brașoveni ai lui Piero și o altă cantitate de lîna (100 de măji) ⁴⁾. Piero scria la început (4 august)

¹⁾ *Doc. II—IV și VI.*

²⁾ *Doc. III.*

³⁾ Termenul asupra căruia se învoise cu acel negustor pentru strîngerea lîinii era sârbătoreea Sf. Ilie (20 iulie). *V. Doc. VI.*

⁴⁾ *Doc. IV.*

brașovenilor despre acest negustor că va procura lîna cu 9½ tl maja, pentru ca apoi (la 13 august) să le comunice că acest agent împreună cu servitorul său (al lui Piero) a și cumpărat 200 de măji (*cantara*), dar mai scump cu 1 tl decît „mai înainte”. Ar fi logic să vedem aici o aluzie la prețul de 9½ tl din scrisoarea precedentă, deși nu este exclus ca raguzanul să se refere la prețul anterior, convenit cu brașovenii, și anume 9 tl. Scumpirea o atribuia întîrzierii cu care s-a cumpărat lîna, din cauza primului său intermediar. Totuși a cumpărat-o „din dragoste pentru corespondenții săi, spre a nu-i lăsa fără lîna anul acesta. În sfîrșit, la 4 august, îi ruga din nou să precizeze dacă au nevoie de o cantitate mai mare de 150 de măji de lîna și nu uita să ceară să i se mai trimită, cu titlu de acout, 300 tl.

Între timp trecuse aproape îndoitul sorocului pentru care se angajase Piero, fără ca negustorii brașoveni să fi văzut un fir din lîna contractată, deși trimiseseră și un acout de 200 tl. Nemulțumirea lor, explicabilă, s-a manifestat într-o scrisoare adresată lui Piero de către Fronius și „Chirilas” Greissing. Ei interveneau, probabil în calitate de oameni cu mai multă greutate, prin poziția lor ierarhică la Brașov, decît cei doi Felmer, asociații lor.

La „plîngerile” lui Fronius și ale lui Greissing din pricina întîrzierii lîinii, Piero răspunde la 13 august (în aceeași zi în care primise rîndurile lor), trimîndu-le din Gherghița o scrisoare printr-un român. El caută să se justifice, punînd vina pe negustorul „trădător” și pe încurcăturile rezultate din atitudinea acestuia, așa cum am arătat mai sus.

După ce insistă din nou că nu cîștigă nici o lețcae (*quatrino*) din această afacere (remisă de el unui alt negustor), Piero socoate potrivit să roage pe corespondenții lui să-i acorde, pentru cheltuielile și ostenelele sale, un comision de 50 tl, repetînd totodată cererea privitoare la acoutul de 300 tl¹⁾.

De la Gherghița, Piero a plecat apoi la Silistra. De aici (din „Darstor”) poate anunța, în sfîrșit, la 20 august, celor patru corespondenți ai săi brașoveni expedierea, în aceeași zi, a primului transport de lîna, cam 65 de măji, cu care Marino se îndreaptă spre Brașov, urmînd valea Prahovei. Piero roagă pe brașoveni să nu deconteze acum, la plata primului transport, acoutul de 200 tl, ci să facă acest lucru cu ocazia livrării restului lîinii, care se va ridica la 100 de măji. În același timp stăruie pe lîngă ei ca să preia o altă cantitate de lîna, trimisă de el, dar în numele unui „alt negustor”, se pare al unui oarecare Ludwig, și depusă la vama Brașovului. Această lîna era de calitate atît de slabă, încît Piero ar fi fost bucuros s-o vîndă chiar cu o jumătate de taler maja. Probabil că Ludwig a refuzat să o primească, lăsînd-o la vamă, iar raguzanul nostru, în numele tovarășului său de afaceri (al cărui nume nu ni-l precizează), voia să scape de ea cu orice pret²⁾.

Negustorii brașoveni au primit, însă, rău primul transport de lîna, condus de Marino și de o slugă a lui Piero în orașul de la poalele Tîmpei.

¹⁾ Doc. IV.

²⁾ Doc. V.

transport însoțit de un tînăr (*garzone*), trimis de brașoveni anume în acest scop în Țara Românească sau poate chiar pînă în Bulgaria¹⁾. Pe motiv că marfa a fost trimisă prea tîrziu, ei au refuzat cîntărirea și plata lîinii din acest transport, precum și restituirea sacilor, cu toate că de aceștia era nevoie pentru transportul următor, mai ales că fuseseră procurați scump²⁾. Ca represalii brașovenii amenințau pe Piero cu arestarea, spunînd trimișilor săi că au atîția prieteni la București (adică la curtea lui Mihnea Turcitul), încît vor face ca raguzanul nostru să fie „prins și legat”.

Piero află aceste vești proaste de la Marino și servitorul său, reîntorși în Țara Românească. l-a întîlnit la Cîmpina, unde sosise la 8 septembrie, în drum el însuși spre Brașov. Dar întorsătura nefavorabilă a lucrurilor l-a determinat să se oprească aici și să adreseze, încă în aceeași zi, o scrisoare, într-un ton foarte demn și ferm lui „Mathias et compani”, protestînd împotriva celor întîmplate. Prin atitudinea lor — le reproșează el — nu s-au purtat ca „gentilomi și oameni cumsecade și negustori”. „Noi nu sîntem greci, cum vi se pare vouă”, declară el cu mîndrie. Cu alte cuvinte, brașovenii greșesc dacă îi socot pe raguzani la fel cu grecii în practica neguțătorească... De altfel, Piero nu se mulțumește să se apere de mustrări, căutînd să se justifice din nou din cauza întîrzierii, care nu ar aduce — asigură el — nici o perturbare în producția postăvăritului din Brașov (aceasta dispunînd încă de rezerve de materie primă), ci face și morală brașovenilor, criticîndu-i pentru meschinăria lor în legătură cu plata cărăușilor. „Ați dat acestor oameni, care au transportat lîna, 20 de taleri în bani și mărunți (*bani et marunzi*), reținînd un ban de fiecare taler. Prin aceasta v-ați arătat așa cum sînteți...”³⁾. De aici putem deduce că cheltuielile de cărăușie sau „chirie”, cel puțin pentru primul transport, n-au fost suportate în întregime de negustorul furnizor, ci, probabil, numai pentru parcursul Bulgaria—Cîmpina, iar de aici pînă la Brașov ele au fost plătite de brașoveni⁴⁾. Este interesantă și mențiunea „mărunților”, ca unitate monetară romînească, pe care noi n-o cunoaștem din alte mărturii contemporane.

Tot prin această scrisoare, cu care își retrimite sluga la brașoveni, Piero le cere să revină asupra atitudinii lor, dacă nu vreau să riște de a nu li se mai expedie restul lîinii comandate. În orice caz, Marino, acest *homo da bene*, are nevoie de bani pentru cheltuielile sale și de saci, ca să aducă acel rest de materie primă.

În ciuda apelului stăruitor, brașovenii n-au trimis deocamdată decît 150 de taleri. Primirea, în două rate, a acestei sume este confirmată de ultima din scrisorile ce ni s-au păstrat de la Piero, adresată, la 20 septembrie, tot din Cîmpina, lui Fronius „et compani”. Deși într-un ton mai domol decît la 8 septembrie raguzanul se plînge că zisa sumă abia acoperă plata cărăușilor primului transport. Insistă așadar să i se expedieze încă

¹⁾ Cf. *Doc. VII*.

²⁾ *Doc. V*.

³⁾ *Doc. VI*.

⁴⁾ Cf. *Doc. VII*.

400 tl, căci Marino nu dispunea atunci de bani destui pentru a achita producătorilor întreaga cantitate de lână comandată și pentru a plăti toate cheltuielile de transport și taxele vamale („*per carausia et per giurmuchi*“) ¹⁾. Piero atrage atenția corespondenților săi că fără suma menționată Marino nu va putea ridica de la producători restul lînii. El repetă amenințarea că, netrimiteînd banii ceruți, brașovenii riscă să piardă restul mărfii, care ar putea fi vîndut altora. Piero nu putea avansa personal suma necesară pentru aceste plăți, întrucît nu avea la îndemînă bani, „cum am avut altă dată, pînă cînd va veni comisarul meu“, scrie el corespondenților săi ²⁾.

Cu această scrisoare se întrerup informațiile noastre despre comanda de lână din 1578. Nu cunoaștem ultimele peripeții ale afacerii. Totuși e de presupus că negustorii brașoveni, după ce plătiseră în rate pînă atunci în total 350 tl, ca avans, vor fi răspuns la stăruințele lui Piero, trimiteîndu-i și suma de 400 tl sau măcar o parte a acesteia, pentru a obține expedierea restului lînii. Firește după ce va fi sosit la Brașov toată cantitatea de circa 150 de măji, cît comandaseră lui Piero, ei trebuiau să fi achitat și ceea ce va mai fi rămas de plată, pentru a lichida complet această interesantă afacere.

*
* *
*

Episodul comercial din 1578, expus mai sus, credem că merită să fie subliniat pentru noutatea și interesul deosebit ce-l prezintă. După cît știm, este singurul caz cunoscut pînă acum despre importul lînii bulgare pe teritoriul țării noastre. Documentele inedite prezentate de noi cu acest prilej ne arată că brașovenii întrețineau și în această vreme legături comerciale cu negustorii raguzani, se pare din Țara Romînească, fapt pentru care nu dispunem de mărturii directe afară doar de o mențiune din jurul anului 1500 ³⁾. Pe de altă parte, scrisorile lui Piero sînt cu atît mai prețioase, cu cît știrile despre negoțul lînii pe teritoriul patriei noastre, după cum am văzut, sînt extrem de puține pentru a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

De altfel, același lucru se poate spune și despre secolul următor. Începînd cu mijlocul aceluși secol cunoaștem numai cîteva documente care se referă la comerțul lînii făcut de unii boieri din Muntenia, care vindeau brașovenilor produsul moșilor lor ⁴⁾. O scrisoare, din 1651, a lui Matei Basarab către judele Brașovului amenință cu oprirea exportului de lână spre acest oraș, urmînd ca ea să fie trimisă „într-altă parte“, dacă meșterii postăvari din Brașov nu vor pregăti la termen postavul destinat „dărăbanților“, potrivit învoielii încheiate cu Domnul ⁵⁾. De la Constantin Brîncoveanu ni s-a păstrat o corespondență ceva mai bogată (din anii 1697—

¹⁾ giurmuchi = gömürüki = vamal.

²⁾ Cf. *Doc. VII*.

³⁾ I. Bogdan, *Documente și regeste*, p. 236—237; Grecu, p. 111.

⁴⁾ Iorga, *Brașovul și rominii*, în *Studii și doc.*, X, p. 46—49. Pentru scrisoarea spătarului Diicul din 29 apr. 1649, în legătură cu comerțul lînii v. și Lia Lehr, *Dezvoltarea economică a orașelor din Țara Romînească în anii 1501—1650*, în *Studii și referate privind istoria României*, I, Buc., 1954, p. 675—676.

⁵⁾ Iorga, *op. cit.*, p. 59.

1698, 1705, 1707—1708), purtată cu judele Braşovului, tot pentru postavul necesar îmbrăcării „slujitorilor” curţii domneşti¹⁾. Deşi ea nu dă desluşiri asupra provenienţei materiei prime întrebuinţate pentru confecţionarea acestui postav, totuşi probabil este vorba, măcar în parte, de lână exportată din Ţara Românească. Că această ţară dispunea de lână de export în aceeaşi epocă, ne arată o informaţie care aminteşte, la sfîrşitul secolului al XVII-lea (în 1699) despre exportul lînii, printre alte produse, din Ţara Românească şi din diferite localităţi ale Peninsulei Balcanice, la Veneţia, de către negustorii turci şi greci, care foloseau pentru transport nu numai corăbii franceze, olandeze şi engleze, ci şi corăbii răguzane²⁾.

DOCUMENTE³⁾

I

1578 aprilie 24, în Ţara Românească. Piero di Giovanni către Mathias Fronius şi Sebastian Felmer. Consimte să le furnizeze 150 de măşi de „lână bună de Provadija”. Le oferă în plus 50—60 de măşi de „lână de Sofia”, dar cu un preţ mai ridicat. Propune să se încheie învoiala cîntărită şi cere un acout de 200 de taleri.

1578 adi 24 di aprilie, în Vlachia.

Mag[nifici] ci et h[onoran] d[issi]mi sinori, saluti et cetera. Altro giorno o recente una lettera scritta da V[ost]re sinorie, in la quale non vi o potuto bene intender per eser scritta troppo scura, ma per la boca di mio servitor li o inteso melio, che li aveti ordinato circa di lana se volia fare: pasaro con V[ost]re sinorie, per quello io foro molto volentieri. Per quello che sapia come adesso mando questo homo aposto con questa lettera per cio se fa per voi di lana din Povato magic cento e cinquanta, dico n[umer]o 150. Io ve li⁴⁾ portaro a grossi nove, dico: a grossi 9 la magia lana bona di Prouato⁵⁾. E vi si portara da qui a dua mesi et per cio se volete piliare a sudeti prezio e atendere sopra⁶⁾, questo pasaro a tolieri 9, mi fareti una lettera con V[ost]ro bulo over sigilo a dare allora quando li portara la lana: la mita denari contanti et altra mita d'alora in 4 mesi contanti, perche a noi non bisonia nissuna roba. Et piu, se vi bisonara di lana di Sofia qualche 50 overo 60 magic⁷⁾, che vi si portara et se bisonara e piu di quella lana di Sofia vi si portara; et lana di Sofia vi se dara a grossi undeci, dico a fiorini XI. Manco non si potra dare et si dara a sudeto⁸⁾ tempo e se volete atender sopra pasaro, come vi o ditto di sopra, fareti una poliza e mandarete me li, acio che sera fidanza, e mandatemi per caparo tolieri 200, dico grossi 200 per oni modo. E se vi parera a V[ost]re sinorie podetti mandare insina qui uno V[ost]ro homo, acio che li facio una poliza con sigilo di mano n[ost]ra di fidanza, perche io per adesso non poso venire costi fra dua o tre⁹⁾

¹⁾ Ibidem, p. 60—78.

²⁾ Valeriu Papahagi, *Relaţiile comerciale ale Munteniei cu Peninsula Balcanică şi cu Veneţia în sec. al XVII-lea şi al XVIII-lea*, în *Revista istorică*, XIX (1933), p. 120. Pentru exportul aceleiaşi produs în sec. al XVIII-lea (1761, 1769), cf. *ibidem*, p. 124—125.

³⁾ Originalele scrisorilor care urmează se află la Arhivele Statului Oraşul Stalin, *Acte în depozit*, II, sec. XVI şi XVII, nr. 13—19. Ele sînt redactate într-un stil neîngrijit şi uneori confuz. Pentru a înlesni înţelegerea lor, am modernizat punctuaţia; am scris cu majuscule iniţiala numelor proprii (de persoane şi de locuri), în loc de minusculă, cum se află în original uneori; am întregit prescurtările, folosind paranteze drepte, am despărţit în text unele cuvinte scrise împreună; am transcris pe „consoană cu v” (cu excepţia numelor toponimice, de ex. *Brasseu*, *Prouato*, *Tarnou*). Inconsecvenţele mai importante de ortografie, dezacordurile gramaticale, greşelile de limbă, unele frînturi de fraze neterminate le-am indicat cu [!].

⁴⁾ În orig.: uelli.

⁵⁾ În orig.: prouato.

⁶⁾ În orig. cuvint repetat.

⁷⁾ În orig. urmează *di*, şters de aceeaşi mină.

⁸⁾ În orig. urmează *prezio*, şters de aceeaşi mină.

⁹⁾ În orig. urmează *tre*, şters de aceeaşi mină.

setcmane. E non altro volendomi scriver, scrivetemi in franco, acio vi poso melio intender, per aviso piacendovi salutare tuti li amici di costi et a V[ost]re sinorie vi bassio le mane e dio di mal vi guardi e vi conserva in bona sanita et aleggere.

V[ost]ro minor servo Piero di Giovanni ragusseo vi scrisi per amor.

Pe verso de aceeași mină: M[agnificis] do[mi]nis Matias Fronius et Sabastianus [!]
Felmer in Coronans [!].

Nr. 17; orig. hirtie; pacete inelară pe verso, aplicată în ceară verde.

II

1578 iunie 14, Silistra. Piero di Giovanni către Iacob și Sebastian Felmer. A primit scrisoarea lor prin care ei se obligă să cumpere 150 de măști deună și chiar mai mult, scrisoare însoțită de un acout de 100 de tuleri. Se scuza că n-a putut trimite până acum lina, dar îmbolnăvinduse a cerut unui alt negustor să strângă cantitatea amintită. Roagă să i se comunice cantitatea de lina dorită în plus și să i se mai trimită 100 tl pentru cheltuielile acelu negustor.

Nel 1578 di 14 giugno, in Silistri.

Mag[nificis] do[mi]nis et h[onoran]d[issi]mi [sinoris mei]?) Iacobo et Sabastian. Dopo che vi scrisi aposta con un homo ciera di lana¹⁾ et poi ebi un altro de V[ost]re S[ino]rie, cioie uno cirografo per magie 150 di lana et tanto piu quanto li portaro, dite che li piliareti et ancor ebi con sudeto homo li tolieri 100 per caparo che mi aveti mandato. Pero oni cosa sta bene, ma adeso vi replico e vi mando aposta questo mio servito [!] a darvi a sapere che non vi pare male perche si na adeso²⁾ non vi sia mandata deta lana, causa per esermi io stato amalat e cossi io non li o potuto recolier ne manco auto comodita, se non mi o apagiato sopra un altro marcante che lil vi recolie per suo conto e cossi li a recolto. Et altro non li a restato se non insacarli e manda[r]li. Pero vi o dato a sapere acio che sapiati e poi vedendo che gia il tempo v[ost]ro di dua mesi si apresano [!], apoi pasando il tempo che non ditti la lana per voi, non fa [!] per quello, adeso vi dio aviso se pasara un dua o tre setcmane o un mese di tempo, poi pasaro che non refuati, che abia dano quel che³⁾ portara la lana. E so bene che ancor aveti lana di ano pasato di lavorare infra tanto che capitara questa lana. Pero piacendovi di scrivermi per questa cosa come melio parera a voi, e se vi piu bisoniara di magie 150, come aveti scritto in cirografo, di modo vedetti se vi bisoniara piu, che mi scriveti di fermo quanto vi bisoniara di piu di queste 150 magie. Per aviso vi prego che faciat bene che mandati ancora 100 tolieri, perche bisoniara a questo homo per spese. Pero vi prego che non mancati di mandare per oni modo piacendovi. E non altro per adeso se non che idio vi mantiene in bona sanita et in felicit et il v[ost]ro Piero di Giovanni ragusseo vi bassie [!] le mane.

Io Piero di Giovanni scrisi aposta.

Pe verso de aceeași mină: M[agnificis] do[mini]nis Iacobo et Sabastiano Felmero n[ost]ri amici ho[norandissi]mi in Brasseuo.

Nr. 14; orig. hirtie fără pecete.

III

1578 august 4, fără loc⁶⁾. Piero di Giovanni către Iacob și Sebastian Felmer. Confirmă primirea încă a 100 de tuleri. Lina este strinsă, dar negustorul intermediar — al doilea [Marino]⁷⁾, căci renunțase la primul — spune că ea s-a scumpit și nu poate s-o procure cu prețul de mai înainte [9 tl maza], ci cu 9¹/₂ tl. Cere, cu titlu de acout, încă 300 tl.

1) Semn autograf, care îndeplinește rolul unei invocații simbolice.

2) În orig.: *salutis mei*; în realitate, trebuie să fie o scăpare, în loc de *sinoris mei*, după cum rezultă din formula inițială a *Doc. III* și *V*.

3) *Doc. I*.

4) = *sin' adesso*.

5) celălalt negustor.

6) Desigur din Țara Românească, ținând seama că scrisoarea următoare a lui Piero, din 15 august, e datată din „Valahia“ (*Doc. IV*) și că această scrisoare însăși e o urmare la răspunsul trimis de brașoveni, între timp, la cea din 4 august.

7) Cf. *Doc. V*.

† 1578 adi 4 di agosto.

Domi[ni]s et ho[noran]d[issi]mis sinoris mei Iacobo et Sabastiano saluti. Adesso che sapiati come questi giorni vi scrisierca di lana e mi mandasti 100 tolieri, adesso che sapiati certo che ¹⁾ lana pronta, ma li e tropo ²⁾ cara che sia comprata prima, compra a tolieri 7 e costara sina costi a grossi 9 e piu, perche li V[ost]ri ohmeni [!] ano dato in Tarnouo a grossi 8 per cantaro e non li ano voluto dare e cossi li e cara lana e io non o potuto andare a recoliere solo, perche li o auto di fare e cossi avevo parlatu con altro homo che li recolie per V[ost]ro conto. Poi quel homo non li a voluto stare a parola perche visto che cara; poi o trovato altro homo con quale o fato che porta lana, ma cerca piu 9 tolieri, cioie a 9 ³⁾, manco non li po dare. Per quello adesso a V[ostre] s[inorie] vi scrivo questa l[etera] apostata, acio che sapiati come costa pasa e che lana pronta, solamente che li voi piliati qualche costa di piu, come vi o scritto di sopra ⁴⁾, e cossi volendoli piliare, cossi che scrivetu una letera v[ot]ra e mandaretu ancora tolieri 200 o trecento per oni modo, perche quel homo al quale li e comprato lana li bisioniano ancor tanti, perche io in quella lana non o di fare niente, se non s'ento per amor di V[ost]re s[inorie] per servirvi. Pero, cari sinori, con questo portador di questa ano me miero ⁵⁾ respondereti e scrivereti di oni costa di quello pen[se]retu ⁶⁾ di fare. E volendo atender di costi che mandati per oni modo tolieri trecento, che sera in tuto 500 tolieri con quei primi 200 e per resto che sera di magie 150 darcti allora tuto contanti, quandovi conseniarano la lana escrivetu per certo di quanto vi bisoniara di piu lana di magie 150, acio che vi si porta per certo. Perche sono state lane questo ano tropo care, ma cento io non o di fare in queste lane [!] niente, ma solamente fecio per amor di V[ost]re s[inorie], accioche non restati questo ano senza lane. E non altro, Cristo di mal vi guardi, Piero di Giovani ragusseo vi bassia le mane.

Pe verso de aceeași mină: Ma[gni]ficis do[mi]nis Iacobus [!] et Sabastiano Felmero in Corona

Nr. 14: orig. hirtie, urme de pecete înclărat pe verso, aplicată în ceară verde.

IV

1578 august 13. [Gherghița] ¹⁾, in Țara Românească, Piero di Giovanni către Matbias Fronius și Cirill Greissing. Răspunde la „plingerile” lor din cauza întîrzierii lîinii. Roagă să i se acorde pentru oștelele sale proprii un comision de 50 de taleri. Repetă cererea de a i se mai trimite, cu titlu de acout. 300 tl.

1578 adi 13 agosto, in Vlachia.

Ma[gni]ficis et h[onoran]d[issi]mis mile salute [!]. Ogi ebi una letera da V[ost]re sinorie ala ²⁾ resposta ala mia che vi ³⁾ scrisi con mano, in la quale vi o inteso bene e come și lamentate da me, perche la lana non o portato sina adesso e perche il tempo pasato. Adesso acioche sapiati come allora quando prima mi aveti scritto: ciera la lana se vi poso servire di lana magie 200 e cossi io non avevo volia questo ano recoliere di lana, perche avevo di fare altro fato mio e cossi trovo un altro marcante e parlo se li vol fare e cossi disse che fara molto volentier, solamente se mi volieno ⁴⁾ dare a prezio come li o scritto prima letera a V[ost]re S[inorie] a tolieri 9. E cossi quando voi poi aveti mandato v[ost]ra poliza con tolieri 100 e cossi si contento quel homo e ando per fare la lana e cossi mi a tenuto a parole che li fare ⁵⁾ e li e fato. Poi mi scrise come lana pare chiata ⁶⁾ e che debio dare a V.S. a sapere. E cossi

¹⁾ = ch'è

²⁾ = più

³⁾ = 9 e mezzo

⁴⁾ adică peste cantitatea de 150 de măști.

⁵⁾ *ano me mano*, expresie de neînțeles, probabil un *lapsus calami*. Piero s-a gândit poate la: *questa [lettera] scritta con mia mano*. Cf. in acest sens: *a la mia che vi scrisi con mano* (Doc. IV).

⁶⁾ Orig. rupt.

⁷⁾ Cf. Doc. v.

⁸⁾ în orig. urmează *re...*, șters de aceeași mină.

⁹⁾ De fapt, scrisoarea precedentă, din 4 august, la care se face aluzie, a fost adresată lui Iacob și Sebastian Felmer, asociații destinatarilor (Doc. III).

¹⁰⁾ Piero folosește aici stilul direct, reproducind expresia celui negustor.

¹¹⁾ = *fară*.

¹²⁾ = *cara*.

vi o scritto allora quando mandasti altri 100 tolieri¹⁾. E cossi per dio io andai solo in Turchia a trovarmi con eso a vedere che carica lana e cossi mi dissic²⁾ che lana non dara a quel piezio, perche avera dano e cossi vedendo che non si po fare altrimenti e cossi subito io mando un homo mio et un servitor apostat per trovare lana e comprare perche o visto che me [!] inganato quel homo. E cossi adesso li ano comprato 200 cantara e cossi ano dato adesso piu cara di un toliero de che ve era prima comprati, perche non sono stato a tempo e per quello tardi tanto lana. Ma io fato questo per amor di V.S., acio che non vi laso senza lana questo ano, macar non sapese guadaniare un quatrino, come non guadagnaro. Pero V. S. prego che non me lasati in diano, almanco per le spese mia [!] daretì un 50 tolieri se vi piacere³⁾ che avevo stentato questo ano per voi. Voi sapiati se altra volta vi o parlato e domandato, piu, non. Ma questo ano un tradittor mi a inganato e poi non li a voluto stare a parola sua come un cane lui la [!], come vi mostraro le sue lettere con tempo e cossi me inganato. Cio non volevo in mezo nissun guadano, se non voluto fare a lui et piacer a V. S. Pero adesso piacendovi dare qual cosa, ben, se non che siati savi che faremo, se non che vi prego come vi o mandato dire a boca⁴⁾, che mi mandati 300 tolieri, per quello che non faciatì altrimenti, e che non fatì altrimenti, perche mi sono troppo di bisonio. Et la lana venira insieme con quella altra, cioe con quel homo chi vi a venduto quele 100 magie, perche ancor lui fato la riprovato⁵⁾. Per quello vi prego che mi mandati li detti tolieri con questo homo e di parole scrivevi asai mi perdonati. E non altro, se non che vi bassio le mani.

Piero di Giovanni ragussico

Pe verso de aceeași mină : II

Mag[nifi]cis do[m]inis Matias Fronius et Chirilas Greissug⁶⁾ in Corona. Data in Ccrona.

Nr. 18 ; orig. hirtic, pecete înclară pe verso, aplicată în ceară verde ; se poate distinge forma hexagonală a pecetii, reprezentind un fel de scut, iar pe acesta un toiag cu un șarpe înclăcit (elemente din „caduceul“ lui Mercur, protectorul mitologic al comerțului).

V

1578 august 20. Dirstor (Silistra). Piero di Giovanni către Mathias Fronius, Cirill Greissing, Iacob și Sebastian [Felmer]. Anunță expedierea primului transport de lână (circa 65 de măzi), pe caer îl duce Marino la Brașov. Să i se plătească acestuia 100 de taleri din cei 300 tl ceruți prin scrisorile anterioare (Doc. III și IV). Roagă pe destinatari să preia și o altă cantitate de lână, ce se află la vama Brașovului.

1578 adi 20 di agosto, in Darstor.

Do[m]inis et ho[noran]di[ss]i[m]is s[in]o[r]is mei Matias et Cirilus et Iacobus et Sabastianus milles [!] salutes. Ultima mia⁷⁾ vi scrisi di Giorgiza con uno Vlach apostat per pregarvi piaciendovi di mandarmi 300 tolieri, perche li bisoniava per le spese a questo homo che vi porta la lana. Poi adesso che sapiati come questo homo viene costi con lana, cioe a nome Marino, quale vi porta per adesso di lana da cantara overo magie da 65 e piu, non li a potuto portare per adesso, perche non li a auto di sacchi per invacarli. Anzi questi che porta adesso li a comprato una a da⁸⁾ 25 et altre a da 35, causa per eser state care. Petho [!] questa lana che vi porta per adesso pesateli et li recevetili e faretì conto quanto valera e li daretì denari tuti e non li resbateti quelli tolieri 200 per adesso, se non quando li portara il resto, perche sera ancora da magie 100 e quella si portara presto. Per quello vi prego non li indugiatì niente, accioche presto torrano derecano⁹⁾ con resto. et ancor vi prego che li daretì ancora tolieri 100 che sera 300

¹⁾ Doc. III.

²⁾ În orig. urmează *la...*, șters de aceeași mină.

³⁾ = *piacere*.

⁴⁾ În orig. dintr-o scăpare : *abocaca*. De fapt, n-a comunicat-o numai verbal, ci și prin scrisoarea din 4 aug. (Doc. III).

⁵⁾ Confuz. Oare Piero voia să scrie : *ancor lui [ba] fato la[na] din Prouato*, în sensul că și Marino a strins lina (acea cantitate) din părțile Provadijei ?

⁶⁾ = *Greissing*.

⁷⁾ din 13 august (Doc. IV).

⁸⁾ *denari* ?

⁹⁾ = *deretano* (dictro).

tolieri da lui. Pero vi prego che voi ¹⁾ faciati bene e la lana ²⁾ credo che vi piaceră tropo bene, come vedereti. Et ancor vi prego piacendovi di piliare quella lana che si trova costi in devana ³⁾, quella che li o mandato a m[esser] Ludui ⁴⁾ e mi fareti grande piacere perche non e mia, se non di altro marcante e mi fa asai dano e vergonia per quella lana ; pero piliateli ⁵⁾, tanto poco non si conioșera niente messculandoli, in lana asai si lavorara e vi se lasara a mezo toliero per magia. Di quello sia fato pasaro. Per quello vi prego di quanto poso et io faro tanto per voi un altra volta. E non altro, solo che dio di mal vi guardi e vi conserve [!] in bone [!] sauita.

Et jo Piero di Giovanni ragussco.

Pe verso de aceeași mină :

Mag[nifi]cis do[mi]nus [!] Matias Fronius et Iacobus et Cirilus et Sabastianos [!] in Corona. Data in Corona.

Nr. 15 ; orig. hirtie, fără pecete.

VI

1578 septembrie 8, Cimpina, Piero di Giovanni către Matbias [Fronius] și sofi. Protestează împotriva relei primiri făcute primului transport de lină la Brașov, unde destinatarii au refuzat cântărirea mărfii, plata ei și restituirea sacilor, pe motiv că a fost trimisă târziu. Răspunde la amenințările destinatarilor și le cere să revină asupra atitudinii lor.

1578 adi 8 di se[tem]brio, in Chimp[i]na.

Ho[noran]d[i]ss[i]mi, salutes. Ogi avendo [!] venuto qui in Chimp[i]na per venir me costi in Brasseuo e poi scontro qui il mio servitor et Marino quale vi a portato quella lana e mi disseno come V[ost]re S[ino]rie li aveti tratato malamente, causa non so che vol dire e non li aveti voluto pesare lana, ne dare li denari ne sachi, manco mal se avesi dato li sachi accioche si po portare altra lana. Per cio io vedendo di cosi come aveti fato oltraggio a sudeto marcante, non anvendoli pesato la lana ne manco li aveti voluto dare al manco il resto deli denari, accioche po portare il resto dela lana e cosi vedendo io, non o voluto venire per adeso costi. Pero adeso vedo che voi ussiati fare certe malizie e non ussiati fare e proceder da giutelomeni e come homeni da bene e marcanti. E voi sapiati bene che io lana non o posuto recolier questo ano per aver auto di fare e cossi per fare a voi piacere allora qua[n]do mi scrivevi [!] voi prima volta, io subito o trovato altro marcante et o parlatto con eso se potra fare tanta lana. E cossi mi dissie che fara, solamente a che prezio li pagarano ⁶⁾, e cossi io subito li o scritto a voi allora e mandato homo aposta da V[ost]re S[ino]rie. E poi quel cane li a mancato del pasaro a santo Ilia essendo e mi dissie che lana non vol dare a quel prezio, come ⁷⁾ gia vi o scritto. E cossi vedendo che quello manco del pasaro e cossi apoi trovo questo homo e li mando che facia e cossi li a fato e voi non so che fati adeso. Pero adeso vi mando derecano questo servitor mio aposta a accioche non faciati altrimenti se non che pesati quella lana bene e mandați ⁸⁾ li sachi, accioche [!] posano portare il resto di lana e mandate li denari tuti di quella lana, perche questo homo bisoniarano denari, perche non a lui denari tanti. Per quello che poi non dati colpa ame, come ditte. Aveti dito [!] ⁹⁾ perche non mandando adeso li sachi e dinari, lana non vi portara, il resto di lana. E che aveti ussiati dire che aveti auto dano da me perche lana non vi a [!] venuto ¹⁰⁾ a tempo. Per quello non fa niente, perche aveti auto di altra lana di lavorar e poi questa e [!] venuto a tempo. E voi fate adeso represali e fati come vi piace. E aveti dito ancora che aveti tanti amici in Bocaresti che me fareti piliare e ligare. Non so per che cagione, che vi sono io debitor, che non vi pago o forssi me ligareti o forssi si ligara altro incontro. Non aveti auto vergonia di parlare le simile parole, voi essendo

¹⁾ În orig. urmează *cb[e]*, șters de aceeași mină.

²⁾ lectură nesigură.

³⁾ = *dogana*.

⁴⁾ În orig. : *am...* [prescurtat] *ludui*.

⁵⁾ În orig. : *piliateli*.

⁶⁾ Piero folosește și aici stilul direct, reproducind expresia aceluși negustor (cf. *doc.* IV, n. 10).

⁷⁾ În orig. urmează *lio[=li bo]*, șters de aceeași mină.

⁸⁾ În orig. : *mamandati*.

⁹⁾ Frintură de frază neterminată.

¹⁰⁾ Construit cu *a [=ba]*, ca și în românește (*a venit*, în loc de *e venuto*, formă corectă) care se întâlnește însă și ea în fraza următoare, precum și în *Doc. VII*. Vezi însă și la începutul scrisorii de față : *avendo tenuto*, în loc de *essendo tenuto*.

homeni di consilio e di homeni da bene e aveti ussiato dire simile parole, a voi non si conviene dire simile parole, perche ancor altri si tieneno in onore, come voi altri in vigor suo, per horo [!]
non depreciați per altri, se non, secreți depreciați, perche voi sațeti bene che noi non siamo
greci come a voi pare, se non homeni da bene, come voi altri. Perho vi replico derecano
apoiche non si lamentati da me, se non vi si portara il resto di lana, perche sera v[ost]ra occasione,
perche questo homo da bene non a denari ne sachi altri per sua [!] spese. Pero per oni
modo li mandati li denari, se non voletî mandare tuti, quanto vi portara la lana e voi cavati li
V[ost]ri 200 tolieri e il resto li mandareti per oni modo. E da me non aveti nissuno [!] ragione
di lamentarvi o perche vi o voluto servire da homo da bene et li o intrato in mezo e acordato
per voi tanta lana con questo marcante e forsi me costara di borsa per 20 tolieri. Per altro, non
vi so dire altro solo che dio di mal vi guardi, di oni mal.

V[ost]ro Piero di Giovanni ragusseo.

Come si [!] chiamati homeni de [!] bene, aveti dato a questi homeni che ano portato la
lana, aveti dato 20 tolieri di bani et marunzi et aveti reteniuo un ban per toliero. Per quello
siati mostrato di quello siati. Se venise un servitor v[ost]ro da me a cercar 50 o 100 tolieri in
prestito overo bani, averia imprestatu over dato tanto, e non come aveti fato voi che bisoniato
per spesa loro per chiri [!] et aveti reteniuo et io [!] ¹⁾.

Pe verso de aceeași mină :

Do[mi]nis et ho[noran] d[issi]mis mei Matias et co[mpani], data in Brasseuo.
Nr. 19 ; orig. hirtie, fără pecete.

VII

1578 septembrie 20 [Cimpina]. Piero di Giovanni către Matbias [Fronius] și soți. Conșirmă
primirea sumei de 150 de taleri și stăruie să i se trimită încă 400 tl pentru ca Marino să poată
ridica restul linii de la producători și să poată face față celorlalte cheltuieli. Altfel destinatarii
riscă să nu primească acel rest, care ar putea fi vîndut altora.

1578 adi 20 [settem]brio.

Mag[nifi]cis Do[mi]nis sinores mei Matias et comp[a]ni salutes. Adesso che sapiati come di
Chimp[il]na vi mando apostâ il garzone vostro, apostâ che mandati al manco qualche 400 tolieri,
perche bisoniano per levare il resto di lana, perche questo homo che recolto la lana e caparato
et non a dinari di levarli e pagarli tuta ; ne manco io li o auto di aiutarli, perche non o a mano
come auto altra volta, insina non venga il mio commissario, e cossi sono io senza denari ; e per
quela lana non e venuta tuta sina ora costi, perche questo homo non a auto tuti denari a pagar
lana e per carausia e per giurmuchi. Per quello li o mandato tante volte da voi per denari e
voi mandati a poco. Pero aveti mandato altro giorno con garzone. Prima aveti dato tolieri 32,
quelo non li a bastato per uitora e poi tolieri cento e digidotto, dico tolieri 118, che fa in
tuto tolieri 150, e quelli con mala pena li a bastato per le spese di la, ne per quele che siano
portato costi. Pero vi prego e vi domando tanto che non faciatî altrimenti, se non che per
oni modo mandati 400 tolieri, perche vi dico la verita : non mandandoli adesso, restareti senza
lana, perche si vendera dove li ano caparato e se non credetti podeti mellio domandare costi
v[ost]ro giovane, quale vi a portato quella lana come lana pronta ; ma non ano denari di pagarli
tata Pero vi prego non mancati di non mandare per oni modo detti 400 tolieri, acioche altra
volta non vi o domendato denari avanti, ma perche adesso non o a mano ne manco questi homeni,
quali li ano recolto, non avo tanti denari per pagarli tuta. Pero che mandati per oni modo e
perdonatemi che tante volte vi o dato fastidio, pur se non mandati denari, non averano con che
portare il resto di lana. Per questa non altro, solo che dio di oni mal vi guardi, amin.

Piero di Giovanni ragusseo.

Pe verso de aceeași mină :

Mag[nifi]cis do[mi]nus Matias Fronius et compani n[ost]ri ho[noran]di[ssi]mis in Coronas.
In Coronas.
Nr. 16 ; orig. hirtie, fără pecete.

¹⁾ Frintură de frază neterminată. *Chiri* = *chiria*, era cheltuiala de cărauşie. Cf. expresia :
să dai cărauşilor *chirie*, dintr-o scrisoare din 4 septembrie 1801, tot în legătură cu transportul
linii, în N. Iorga, *Correspondența lui Dimitrie Aman, negustor din Craiova (1794—1834)*, Buc.,
1913, p. 169, nr. 16 (v. și p. 167 și nr. 9).

DESPRE CATAGRAFIA ȚINUTULUI PUTNA DIN ANII 1773—1774

ION IONAȘCU

În Arhiva centrală de stat a actelor vechi din Moscova, în care am putut face cercetări în octombrie 1957, se conservă un prețios material documentar relativ la Țara Românească și Moldova, care începe încă din secolul al XV-lea. Numărul pieselor crește cu fiecare veac, devenind de o remarcabilă bogăție pentru secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

Prezintă un interes deosebit pentru istoriografia românească fondul masiv intitulat „Afacerile moldovenești și munteneste”¹⁾, în care se găsesc și catagrafiile Principatelor Române, întocmite în perioada războiului rusoturc din anii 1769—1774.

Arătăm în cele ce urmează modul de alcătuire și volumul catagrafiilor Țării Românești și ale Moldovei.

Catagrafia Țării Românești, întocmită în anii 1773—1774, cuprinde numai 12 județe, lipsind cele din Oltenia. S-a scris, după cum vom vedea, în două redacții: una în românește, pe larg; alta în rusește, rezumativă. Exemplarele românești au fost înaintate Visteriei la București și, din nefericire, s-au pierdut (așa cum s-au pierdut și ciornele ce vor fi rămas la isprăvnicate, pe cînd cele alcătuite de ofițerii ruși au fost transportate cu arhiva Comandamentului militar rus la Moscova, unde se conservă în cele mai bune condiții posibile.

Pentru a se cunoaște modul de realizare a acestui recensămint (cel dintîi de acest fel ce ni s-a păstrat), lăsăm să vorbească raportul maiorului Stucolov către generalul Meder la București, din 23 iunie 1774:

Nobilului și mult stimatului domn brigadir și cavaler
Andrei Ivanovici Meder

Raport

În executarea instrucțiunii date de domnia voastră, pentru ținutul Ilfov, de mine împreună cu serdarul Marmur s-a făcut

¹⁾ Cf. Тентралний государственный архив древних актов — Т.Г.А.Д.А. — Москва (Arhiva centrală de stat a actelor vechi — A.C.S.A.V. — din Moscova), Fond 293, u. p. 187.

recensămîntul poporului, în dialectul valah, după numele și starea [fiecăruia], cu arătarea satelor și în fiecare sat a [numărului] cailor și boilor, toate acestea, conform formula-
rului, cu semnătura mea și a serdarului, iar în limba rusă [s-a
făcut] un extract de mîna mea ; de asemenea și lista nominală
a arnăuților se înaintează, pe lîngă aceasta, domniei-voastre.

Secund—maior Ivan Stucolov.²⁾

Din acest raport rezultă că recensămîntul s-a făcut de boieri munteni și ofițeri ruși, conform unor formulare precise date de Divanul Țării Romî-
nești și Comandamentul militar rus.³⁾ Acestea cuprindeau cinci rubrici :
numărul caselor, al locuitorilor dajnici, al cailor, boilor și pogoanelor de
vie. Însă cei însărcinați cu recensămîntul n-au respectat ordinea celor
cinci rubrici : la unele județe lipsește lista recapitulativă (de exemplu
Argeș, Muscel, Vlașca), iar la altele (Ilfov) există numai raportul celor
doi delegați și totalizarea statistică, fără desfășurarea analitică pe sate și
orașul București.

Pentru a da o idee de ansamblu asupra acestei catagrafii, prezentăm ur-
mătoarea situație statistică, păstrînd ordinea din dOCUMENT a județelor :

	locuitori dajnici	cai	boi	pog. de vie
1. Buzău	4.311	760	850	—
2. R. Sărat	2.336	1.431	2.286	1.465
3. Săcueni	5.967	4.893	7.989	3.177
4. Prahova	5.350	2.573	2.821	782
5. Ilfov	5.294	1.725	4.043	—
6. Dimbovița	4.199	2.707	1.662	235
7. Ialomița	3.919	1.874	4.957	95
8. Vlașca	2.725	2.247	680	28 ¹ / ₂
9. Teleorman	2.521	2.083	1.270	—
10. Mușcel	3.849	2.478	1.834	489
11. Olt	1.557	1.616	1.094	50
12. Argeș	2.755	—	—	—
	<u>44.783</u>	<u>24.387</u>	<u>29.486</u>	<u>6.321¹/₂</u>

²⁾ Cf. A.C.S.A.V., Moscova, fond 293, dos. 187, f. 84. Pe această hîrtie s-a făcut mențiune
sus : Comunicat la 25 iunie. Textul originalului este următorul :

ВЫСОКОРОДНОМУ И ВЫСОКОПОЧТЕНОМУ ГОСПОДИНУ
БРЕГАДИРУ И КАВАЛЕРУ АНДРЕЮ ИВАНОВИЧУ МЕДЕРУ

Р е п о р т

Во исполнение от Вашего высокородия инструкции в Ильфовском
цинуте мною обще с сердарем Мармуром народу учинена перепись на
воложском диалекте по званию и по именам с показанием деревень
и в каждой лошадей и волов, во всем на основании формы за подпи-
санием моим и ево сердаря рук, а по-роспски учиненой екстракт за
моею рукою, тако ж и арнаутоу имянная ведомость при сем к Вашему
высокородию представляется.

Секунд-майор ИВАН СТУКОЛОВ

23 июня 1774 года

³⁾ Există și un raport în chirilice, scris de Andrei clucerul, delegat la Teleorman, la 30
mai 1774, care aduce elemente noi față de raportul lui Stucolov (Fond 293, pach. 187, f. 124).

Ca întindere, catagrafia munteană în redacție rusă are 251 de file.

Catagrafia Moldovei, din același fond și unitate de păstrare, cuprinde două redacții. Una scrisă în chirilică românească, însumând ținuturile : Vaslui (f. 1—19), Cîmpulung (21—49), Putna (50—156), Suceava (157—169), Soroca (170—183), Cernăuți (184—270), Cîrligătura (241—367), Tecuci (368—514), Neamț (515—587). Se văd a fi întocmite în anii 1773—1774.

Într-o mapă aparte, se găsesc date pentru 11 ținuturi moldovene, începînd cu Tutova și Greceni, în redacție rusă, cu numerotare iarăși de la 1, însă dispartă, un ținut ca Vasluiul figurînd la filele 100—102, 110—120, 176—184.

Avînd ca scop principal cercetarea materialelor documentare privind trecutul orașului București, n-am putut analiza conținutul întreg al voluminoasei catagrafii moldovene, limitîndu-ne numai la partea ce cuprinde ținutul Putnei, aceasta destul de întinsă.

Pe o foaie nenumărată (între f. 49 și 50) se găsește următorul titlu în frumoasă chirilică românească : „*Ținutul Putnii. Ucedemostie de numele tuturilor oamenilor*“.

Fila 50 începe cu „*Ocol Polocislei*“ și primul sat menționat este *Homoci*, cu 97 de locuitori. Pe o coloană apar numele celor 62 de birnici, iar pe altă coloană se înscriu „rufeturile“, 35 de nume. La sfîrșit (pe f. 51) se face pe o coloană totalizarea (97 locuitori), pe o altă coloană figurează „scăderea rufeturilor“ (35), iar pe a treia „birnicii“ (62)⁴⁾.

Urmează satele din ocol : Ungureni⁵⁾, Șăndrești⁶⁾, Cornii de sus și de jos⁷⁾, Florești⁸⁾, Giurgeni⁹⁾, Scărișoara¹⁰⁾, Gălișești¹¹⁾, Gura Răcătăului¹²⁾, Zlătari și Vivorenii¹³⁾, Năneștii¹⁴⁾, Petrești¹⁵⁾.

Ocolul „*Răcăciunului*“ începe cu satul Conțăști¹⁶⁾, urmat de : Sascutul i Valea Seacă¹⁷⁾, Pănceștii¹⁸⁾, Cucova¹⁹⁾, Orbenii²⁰⁾, Scurta²¹⁾, *Parava i Teiș*²²⁾, Drăgușeni²³⁾, Gănești și Răcăciuni²⁴⁾, Mărășeștii²⁵⁾, Pădurenii²⁶⁾.

⁴⁾ Cf. anexa, satele Soveja și Vizantea, pentru înțelegerea tehnicii urmate la alcătuirea catagraficii. Transcrierea numelor satelor s-a făcut așa cum ele apar în document.

⁵⁾ Cf. f. 51—52 : 18 birnici, 27 rufeturi = 45.

⁶⁾ F. 52—54 : 76 birnici, 26 rufeturi = 102.

⁷⁾ F. 54—56 : 104 birnici, 26 rufeturi = 130.

⁸⁾ F. 56 : 24 birnici, 31 rufeturi = 55. În numărul rufeturilor intră : 3 scutiți boierești, 1 mazil, 6 popi și diaconi, 7 nevolnici și babe, 2 slujitori, 4 țigani, 3 slugi ale boierului Băty, 5 argați.

⁹⁾ F. 57 : 14 birnici, 11 rufeturi = 25.

¹⁰⁾ F. 58—59 : 50 birnici, 8 rufeturi = 58.

¹¹⁾ F. 59 : 12 birnici, 26 rufeturi = 38.

¹²⁾ F. 60 : 16 birnici, 47 rufeturi = 63.

¹³⁾ F. 61—63 : 59 birnici, 81 rufeturi = 140.

¹⁴⁾ F. 63 : 30 birnici, 11 rufeturi = 41. Are aici scutelnici Grigore Sturza.

¹⁵⁾ F. 64—65 : 25 birnici, 14 rufeturi = 39.

¹⁶⁾ F. 65 : 18 birnici, 5 rufeturi = 23.

¹⁷⁾ F. 65—66 : 42 birnici, 26 rufeturi = 68.

¹⁸⁾ F. 67 : toți cei 42 locuitori sînt la rufeturi „poștași“.

¹⁹⁾ F. 67 v : 44 locuitori, toți „poștași“.

²⁰⁾ F. 68—69 : 73 birnici, 34 rufeturi = 107.

²¹⁾ F. 70 : 35 locuitori, toți „poștași“.

²²⁾ F. 71 : 27 birnici, 10 rufeturi = 37.

²³⁾ F. 72 : 26 birnici, 9 rufeturi = 35.

²⁴⁾ F. 73—74 : 57 birnici, 24 rufeturi = 81.

Călimănești²⁷⁾, Domnești²⁸⁾, Păunești²⁹⁾, Ruginești³⁰⁾, Anghelești mocani³¹⁾, Copăcești³²⁾, Bilca mocani i țărani³³⁾, Popenii și Iuzii ot schitul Pralea³⁴⁾, Urechești mocani i Cornătel³⁵⁾, Urecheștii țărani³⁶⁾, Ploscuțenii³⁷⁾.

La ocolul *Zăbrăuți* figurează următoarele sate: „Crucea de jos i Satul Nou”³⁸⁾, Crucea de sus³⁹⁾, Străoane de jos⁴⁰⁾, Străoane de sus⁴¹⁾, Munce-lul⁴²⁾, Fitionești⁴³⁾, Diocheți⁴⁴⁾, Spărieții⁴⁵⁾ și Movilița⁴⁶⁾.

Iar ocolul *Șușița* cuprinde satele: Tăbuceștii⁴⁷⁾, „bejenari ai mănăstirii Dragomirna” din nordul Moldovei, Răcoasa⁴⁸⁾, Cîmpurile⁴⁹⁾, Soveja și Viz-zantea⁵⁰⁾.

Ocolul *Urancii* cuprinde numai următoarele 14 sate: Năruja, Poiana, Spinești, Păulești, Nerejul, Coza, Tulnici, Negrilești, Bîrsești, Găurile, Valea Sării, Colacul, Căliman și Voloșcani, cu un total de 724 de dașnici, dintre care 565 birnici și 159 rufeturi⁵¹⁾.

În ocolul *Gîrlelor* sînt satele: Căpoteștii⁵²⁾, Purcelești⁵³⁾, Bălotești⁵⁴⁾, Găgești⁵⁵⁾, Vităneștii de supt Măgură⁵⁶⁾, Cucuetii de supt Măgură⁵⁷⁾, Ire-

²⁵⁾ F. 74—75 : 39 birnici, 18 rufeturi, dintre care 3 sînt slujitori la Focșani = 57 ; moșia hanului C. Catargiu.

²⁶⁾ F. 75 v : 21 locuitori, toți la rufeturi.

²⁷⁾ F. 75 v : 11 birnici, 7 rufeturi = 18.

²⁸⁾ F. 76—79 : 131 birnici, 46 rufeturi = 177.

²⁹⁾ F. 79—80 : 49 birnici, 59 ruțași = 108.

³⁰⁾ F. 80 : 62 birnici, 6 rufeturi = 68.

³¹⁾ F. 81 : 49 birnici, 7 rufeturi = 56.

³²⁾ F. 82—83 : 57 birnici, 32 rufeturi = 89.

³³⁾ F. 83 v—84 : 47 birnici, 5 rufeturi = 52.

³⁴⁾ F. 84v—85 : 53 birnici, 2 rufeturi = 55.

³⁵⁾ F. 85 v—86 : 42 birnici, 3 rufeturi = 45.

³⁶⁾ F. 86v—87 : 38 birnici, 9 rufeturi = 47.

³⁷⁾ F. 87—89 : 111 birnici, 32 rufeturi = 143.

³⁸⁾ F. 89—91 : 84 birnici, 53 rufeturi = 137.

³⁹⁾ F. 91—93 : 80 birnici, 55 rufeturi = 135.

⁴⁰⁾ F. 93—94 : 33 birnici, 30 rufeturi = 63.

⁴¹⁾ F. 94—96 : 62 birnici, 43 rufeturi = 105.

⁴²⁾ F. 96 : 15 birnici, 24 scutiți, slugi la Iancul Razu : total 39.

⁴³⁾ F. 96—98 : 82 birnici, 28 rufeturi = 110.

⁴⁴⁾ F. 98—99 : 28 birnici, 13 rufeturi = 41.

⁴⁵⁾ F. 99—100 : 38 birnici, 11 rufeturi = 49.

⁴⁶⁾ F. 100—101 : 45 birnici, 53 rufeturi (dintre care 40 „poștași”) = 98.

⁴⁷⁾ F. 101 v : 7 birnici, 2 rufeturi = 9.

⁴⁸⁾ F. 102 : 44 birnici, 9 rufeturi = 53. Ieare birnici : Staico vornic, Pătru Cociorvă.

Anghel Vrăncanu, Chiriac Bălaur, Stoica dascăl, iar printre scutiți găsim pe un Lupul ot Cîmpuri, preoții : Enc, Coman și Ion, diaconii Crăciun și Vasile și o slugă a banului Iancu Razu.

⁴⁹⁾ F. 102—104 : 61 birnici, 31 rufeturi = 92.

⁵⁰⁾ V. anexa.

⁵¹⁾ F. 108—121 v : lipsesc sate importante ca Vidra și Nistorești. După datele lui Hugas Ingigian, în 1804, Vrancea avea „12 sate și 2.000 de case... cu judecători proprii... de sine conșușă” (v. H. Ingigian, *Valabia și Moldova*, trad. de H. Dj. Siruni, în *Analele Academiei Române*, s. III, t. IX, m.s.i., 8, Buc., 1928, p. 61).

⁵²⁾ F. 122 : 26 locuitori, toți scutiți, 13 vieri : 9 ai m-rii Dancul, 4 ai pah. Const. Palade și 2 ai spătarului Ioniță Canta : 1 slujitor de Focșani, 2 popi și 3 argați.

⁵³⁾ F. 122 : 22 locuitori toți rufeturi, dintre care 10 vieri la vornicul Const. Ruset și 3 la spătarul I. Canta.

⁵⁴⁾ F. 122—123 : 18 birnici, 27 rufeturi (10 vieri la stolnicul Enache Canta, 2 la Ioniță Canta și 1 la m-rea Sf. Spiridon), total 45.

⁵⁵⁾ F. 123—124 : 22 birnici, 24 rufeturi (4 vieri la spat. Const. Rășcanu, 2 la stol. Ion Rășcanu), total 46.

știi de supt Măgură⁵⁸⁾, Ireștii de sus⁵⁹⁾, Sărbeștii⁶⁰⁾, Cucueții de sus⁶¹⁾, Clipiceștii⁶²⁾, Vităneștii de sus⁶³⁾, Codrul Sirbilor⁶⁴⁾, Tifeștii⁶⁵⁾, Olășeștii⁶⁶⁾, Bățineștii⁶⁷⁾, „Slobozia ot morile Precistii, schitul mănăstirii Precistii ot Focșani“⁶⁸⁾, Făurei⁶⁹⁾.

În ocolul *Milcovului de sus* sînt înscrise următoarele localități : Floreștii de sus⁷⁰⁾, Pătăști⁷¹⁾, Vineșăștii⁷²⁾, Odobeștii⁷³⁾.

Catagrafia ținutului Putna se încheie cu „tîrgul Focșani“⁷⁴⁾, singurul oraș al acestui ținut în anii 1769—1774⁷⁵⁾.

Din compararea catagrafiilor întocmite în Moldova și Țara Romînească pe timpul războiului ruso-turc, încheiat cu pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774), rezultă unele deosebiri în modul de alcătuire. În catagrafia celor 12 județe muntene apar, pe lângă numărul locuitorilor dajnici (numai la județul Argeș locuitorii figurează nominal), numărul vitelor de muncă și suprafața de vie cultivată⁷⁶⁾, pe cînd aceea a ținutului Putna cuprinde numai numele tuturor dajnicilor, împărțiți în două mari categorii : birnici și „rufeturi“, fără nici o indicație asupra averii lor.

⁵⁸⁾ F. 124 v : 22 birnici, 16 rufeturi = 38.

⁵⁹⁾ F. 125 : 42 birnici, 11 rufeturi = 53.

⁶⁰⁾ F. 126 : 20 birnici, 8 rufeturi (printre aceștia, 1 vier la banul Stefan Sturza), total 28.

⁶¹⁾ F. 126 : 14 birnici, 14 rufeturi = 28.

⁶²⁾ F. 127 : 52 birnici, 12 rufeturi = 64.

⁶³⁾ F. 129 : 49 locuitori, toți rufeturi, dintre care 41 vierci : 12 la banul Roznovanu, 10 la banul St. Sturza și 19 la Mitropolie.

⁶⁴⁾ F. 129 : 11 birnici, 19 rufeturi (6 vierci la hătmanca Safta Roset, 3 la banul Răznovanu, 1 la Sf. Spiridon, 1 slugă la banul Iancu [Razu], total 30.

⁶⁵⁾ F. 129 v : 6 birnici, 35 rufeturi (10 vierci la Episcopia Huși, 7 la Sf. Spiridon, 4 la m-reă Neamț, 3 la Mitropolie, 2 la Enache Canta stol. ; 2 slugi la Iancu Razu), total 41.

⁶⁶⁾ F. 130—131 : 31 birnici, 32 rufeturi (printre care 20 vierci, la pah. Sandu Miclescu, Mitropolie, păhărniceasa Ilinca și vornicul C. Roset), total 63.

⁶⁷⁾ F. 131—132 : 31 birnici, 26 rufeturi (printre care 8 preoți și diaconi), total 57.

⁶⁸⁾ F. 132 : 21 birnici, 4 rufeturi = 25. Vornicul satului este C. Tarbă.

⁶⁹⁾ F. 132 v—133 : 22 birnici, 10 rufeturi = 32.

⁷⁰⁾ F. 133 : 28 birnici, 5 rufeturi = 33.

⁷¹⁾ F. 134 : 9 birnici, 30 rufeturi (18 vierci la m-reă Frumoasa și vornicul C. Roset ; 6 slugi la polcovnicul „Trubeșki“ și 3 la praporgie „Lazăr“, total 39.

⁷²⁾ F. 134 v—136. Continuă cu cuv. „Boteștii“. Sînt : 31 birnici, 79 rufeturi (dintre aceștia : 24 scutelnici, 7 fiind la Iordache Pașcanu ; 12 vierci la Iancu Calimah și 3 la m-reă Neamț), total 110.

⁷³⁾ F. 136—138 : 6 birnici, 82 rufeturi = 88. Intre scutiți sînt 31 vierci la : Iog. Roznovanu, Iordache Pașcanu, Sărbăni Cănanău, Enache Calimah, hătmanca Safta Roset și m-reă Neamț.

⁷⁴⁾ F. 138 : 5 birnici, 26 rufeturi = 31. Cei scutiți sînt la dispoziția aceluiași fețe boierești și m-ri din notele precedente.

⁷⁵⁾ F. 139—143 v : birnici 85, rufeturi 161 = 246. Dintre rufeturi, 73 sînt scutelnici la diferiți boieri ; apar și 35 „liuzi ai maiorului Navacovski“.

⁷⁶⁾ Cf. f. 153 v—155. N-am putut nota satele din preajma Odobeștilor și Focșanilor, cum și acest oraș, cercetarea catagrafiilor fiind lăsară pentru ultimele zile, cînd nu mai era timp.

⁷⁷⁾ În catagrafia din anul 1820 apar trei tîrguri : Focșani, Agiud și Panciu (cf. C. C. Giurescu, *Populația județului Putna la 1820, în Buletinul Societății de geografie*, LIX, Buc., 1940, p. 290).

⁷⁸⁾ Statistica recapitulativă pentru județul Ilfov (în care este inclus și orașul București, menționîndu-se „17 ciocli din București“, slujitorii divanului, agici etc.) cuprinde diverse categorii de contribuabili ca : birnici, scutelnici, poslușnici, slujitori de divan, de ținut, poștași, dirvari, aprozi, mazi, copii de casă, podari, vinători, luntrași, postăvari, marchitani, volintiri, catane, companiști, clerici, țigani etc. (cf. A.C.S.A.V. — Moscova, fond 293, dos. 187, f. 86—87).

În rîndul rufeturilor găsim : mazili, ruptași, scutelnici, slujitori, poștași, poslușnici, preoți, diaconi, călugări, văduve, nevolnici, țigani etc. În ocoalele cu podgorii, mai ales în Gîrlele, majoritatea dajnicilor sînt vieri la viile Mitropoliei, Episcopiei Huși, mănăstirilor Neamt, Frumoasa, Dancu, Sf. Spiridon-Iași, apoi ale multor boieri mari ca : Roznovanu, Canta, Ruset, Palade, Sturza, Razu, Calimah, Cănănu, Pașcanu, Miclescu etc.

Este clar că în sfera largă a rufeturilor intrau și slujitorii, iar nu invers, deci definiția dată de Ghibănescu că „aceștia formau *ciocoimea* țării” și că în anul 1763 „totalul slujitorilor se ridica la 2652 liudi... în rufeturi, slujitori, ciocoi”⁷⁷⁾, este nefundată, căci din analiza listei prezentate de dînsul (cu „946 liudi rufetul militar al curții”, „228 rufetul curții”, în care figurează pivniceri, apari, cărbunari, sahaidacari, feredegii, măturători ; „18 liudi *rufetul muncitorilor* joldunari, apari, lemnari”⁷⁸⁾, se observă fără greutate că nu în rîndul acestor exploatați poate fi descoperită *ciocoimea* din Moldova veacului al XVIII-lea.

Nu găsim menționați în catagrafia Putnei pe breslași, despre care Dionisie Fotino afirmă că „sunt în categoria poslușnicilor din Tara Muntească”, lămurind totodată că „dacă boerul nu are moșie, nu are nici breslași și nici în alt sat nu poate avea decît în al său” și deosebindu-i de scutelnici, a căror organizare „diferă de aceea din Țara Muntenească”⁷⁹⁾.

Potrivit catagrafiei din 1773—1774, ținutul Putna avea un ocol al Polocislei⁸⁰⁾, cu 14 sate (490 birnici, 343 rufeturi = 833 contribuabili), așezate în stînga Siretului, integrate ulterior în ținutul Tecuci.

Este de observat apoi că ocolul „Răcăciunului” era extrem de întins, avînd 26 de sate cu 1408 dajnici (938 birnici, 476 rufeturi⁸¹⁾ în el fiind înglobat și ocolul Luncii, prezent în catagrafia din 1820⁸²⁾.

Dacă confruntăm datele catagrafiei de la Moscova cu ale catagrafiei din anul 1820, în ce privește ocoalele : Zăbrăuțu, Sușița, Vrancea și Gîrlele constatăm următoarele : în anii 1773—1774 Zăbrăuți are 10 sate cu 777 de contribuabili (467 birnici, 310 rufeturi), pe cînd în 1820 numărul dajnicilor se ridică la 1225 : Sușița posedă 5 sate cu 475 de contribuabili (319 b., 156 r.), iar în 1820, 883 : Vrancea numără în 14 sate 724 de dajnici (565 b., 159 r.), față de 1992 în 1820 ; iar Gîrlele figurează cu 18 sate și 719 contribuabili (349 b., 370 r.), pe cînd în 1820 are 1496 de dajnici. Totalizînd numărul contribuabililor din cele 5 ocoale aflăm că în 1774 erau 4103 dajnici

⁷⁷⁾ Cf. Gh. Ghibănescu, *O pagină din istoria finanțelor Moldovei pe anul 1763*, extras din *Buletinul „Ion Neculce”*, fasc. V, Iași, 1925, p. 5.

⁷⁸⁾ *Ibidem*, p. 5—6.

⁷⁹⁾ Cf. *Istoria generală a Daciei*, trad. de G. Sion, t. III, Buc., 1859, p. 340. Fotino ne informează că prin 1818 erau în Moldova 14.000 de scutelnici și 15.000 de breslași, pe cînd într-un tablou al Vistieriei, din 1821, figurează 14.574 de scutelnici și numai 8.727 de breslași, iar în altul din 1828 găsim 24.722 de scutelnici și 12.232 de breslași (cf. Gh. Ungureanu, *Despre breslași. Contribuție la cunoașterea categoriilor fiscale din Moldova înainte de Regulamentul Organic*, în *Arhivele Statului — 125 ani de activitate, 1831—1956*, Buc., 1957, p. 259—260). În acest interesant studiu se citează un act din 25 sept. 1801, care atestă existența la această dată a categoriei fiscale a breslașilor.

⁸⁰⁾ Nu mai apare în catagrafia din 1820 (cf. Giurescu, *op. cit.*, p. 232) lista ocoalelor.

⁸¹⁾ De reținut că nu apare vechiul tirg „Agiud”.

⁸²⁾ Cele două ocoale au după 46 de ani (în 1820) un număr de 2.846 de contribuabili, adică îndoitul cifrei din 1774.

(2632 b., 1471 r.), pentru ca după trecerea a 46 de ani numărul lor să crească la 7176 de locuitori (peste 70%), saltul cel mai mare făcându-l ocolul Vrancei, de la 724 la 1992 de dajnici (o creștere de 175%), care și-ar putea găsi o explicație și în neînregistrarea multora dintre ei cu prilejul recensământului din anii 1773—1774.

A N E X Ă

f. 104

Soveja

Manea Sfirnog vor.
Radul Bănici (?) văt.
Gheorghe Geană
Chiriac Furtună
Manc Hodorogea
Constantin Furtună
Tănase Neloilul (?)
Andronache Fléșcan
Vlad Lungul
Gheorghe Neanciul
Constantin Grobnic
Stan Grobnic
Vlad Grobnic
Vasăle Grobnic
Mihaiu Băra
Stan Ivan
Năstase Băra
Răuță Băștescu
Ene Burne
Ion Buză

Radul Buză
Alde Hodoroge
Cozma Anghenic
Ion Anghenic
Stan Răduță
Radul Baște
Tănase Baște
Ion Găman
Crăciun zăt Varvariche
Pavăl Răvășăl
Coman Ciuhuman
Ion Ciuhuman
Brătilă
Matei Dobrin
Stan Dumitru
Stan Bodocan
Chircă brat lui
Manc Varvariche
Stanciul Chiciroange

f. 105

Stancul Calicu
Stancul Bălan
Vlad Mățăoanu
Sărbu Guriță
Stoica Guriță
Stanciul Guriță
Stoica Lărge
Radul Bodean
Ion Fuiore
Grigori Burduci
Răuță Mătoian
Radul sãn lui
Ion Boldean
Radul brat Crăste
Stancul Tecăluță
Irimie vătăman
Stan sãn lui
Jănga Boian
Ion Boian
Coman Negoescu
Coman Răfec
Coman Răul
Constantin Răul
Mincul Răul
Vilcul Găman
Pirvul Cojocar

Cerne[a]
Stan Bălvărău
Coman B.
Radul
Radul Strachenă
Stoica Mehedințu
Ion Tulucan
Gosav (?) sãn lui
Manc Cefalin (?)
Pavăl zăt S... (?)
Tăoder Merchca
Jănga Dogoriță
Jănga Boian
Ion Răfec
Oană Nelepcul
Radul Negoescu
Neagul Bădeanul
Jăpa
Jăgă Varvariche
Ion Cîrpă Veche
Radul Guriță
Sămion dascăl
Ion Roșul
Ursul Preluceșcan
Stoica Bădenă
Radul Roșcan

Mihăilă sîn lui
 Badul
 Ion Negoescul
 Radul Măine
 Stan
 Radul Balcul
 Coman Balcul
 Radul Balcul
 Stanciul Praja

Ștefan zăt Voineag
 Dinul
 Coman Drămbă
 Stoica sîn Părvului
 Stan Hoțe
 Busuioc Hoțe
 Stan Melcovan
 Costantin ot tam
 Mihul Vrâncean

î. 106

Sărbu Bărbălat
 Oancea Mocanu
 Stanciul Boian
 Stoica Săcărean
 Alde Fuchiță
 Ion sîn Totoci
 Gheorghe Munt[eanu]
 Moisă
 Răuță Fleșcan
 Dumitru al Săndulesi
 Mane Plopeș
 Ion Dristar
 Stanciul Băra
 Zamfir Băra
 Gheorghe zăt Vlaico
 Ion Bobocilă
 Dumitru Sfărnog
 Stanciul nepot lui
 Ion Bărnc
 Mihaiu Rotar
 Toderășco morar
 Oance Moman
 Opre Băstescul
 San[du] (?) Băstescul
 Radul Pleșa
 Ion Tătarul
 Radul Cosor
 Radul Durbaca
 Voico Genunche
 Barbul Enache
 Ion Bunghez
 Ion Hanta
 Stan Besleagă
 Radul Hanța
 Neculaiu Hanța
 Necula Moman

Ion Dispul (?)
 Ion Breazul
 Stan zăt Tănase
 Ene Costescu Bărbălițic (?) [adaos]
 Iarca Costescul
 Sîrbu brat Bărbălițescul
 Stanciul Dudul
 Ion Păragină
 Stan Cosor
 Drăgoiu Mocanu
 Mane Ciocoiu
 Constantin Chelmeș
 Chirca Moman (?)
 Bran al Nestoresi
 Ion al Nestoroe
 Pantazi Durbacu
 Sămion Apar
 Sărbu Brăncă
 Neculaiu Văcar
 Pătru Căciulă
 Stoica Pătule
 Radul Nogoescul
 Pătru Moș (?)
 Coman Brăncă
 Ion Fuiore
 Iinga Fuiore
 Stanciul Toșa (?)
 Stoica Coșa (?)
 Ion Tănțe
 Vlad Genunche
 Udre Nuor
 Bran Bunghez
 Coman Năparu
 Radul Cărști
 Sărbu a Nestoroe

î. 107

Radul Genunche
 Ion Pocilă
 Sărbul Bercan
 Ion Pastrăv
 Stanciu Fălan
 Toader Baște
 Nicul Fuiore
 Radul Anghinie
 Sandul Dristar
 Stan Măndrul

Stan zăt Nicula Moman
 Ion Duduliță
 Ion Hanăș
 Ion Grobniț
 Radul Chitocan
 Gheorghe Bălan
 Dragomir Cătcăriș (?)
 Stan Varvariche
 Nicula Velican
 Dumitru Bejanar

Mane Sfârnoc
Radul Bochiță (?)

rufeturile :

Coman Jăpa scut. m-rii
Sojeva, poslușnic
Vasile Bucioc
Stanciu Jâte
Stancul brat lui
Necula Mățăoan
Stan Răul
Stan Băcăin
Stoica
Ion
Coman Roșul
Mateiu Cătcuriciță (?)
Constantin Răul
Voineag
Ion Linar
Stan Mustață
Iuga
Radul Săcărean
Ion Cojocărilă
Staicul Ghibirdic
Radul Tomișan
Ilie Bejănar
Dumitru Sfârnog nevolnic
Vilcul nevolnic
Cârste Ticluța nevolnic
Stoica Ticluța
Schiopu nevolnic
Popa Ion Dobrin
Popa Radul
Popa Stan
Popa Coman
Diacon Radul

Gheorghe Bejanar
Stan Chirca
Jâte vezătiu
Nicula Văcar
Ion Cioban
Radul Crav
Ion Butnar
Toader Chelar
Badul Linte
Irina săraca
Stanca săraca
Marie priscornița
Bucura Eaba
Baba Dobra
Dobra Jânguleasă
Baba Dobra
Dobre, țigan m-rii Soveja
Petre, țigan
Ion, țigan
Petrea, țigan
Ion Beznă, țigan
Stroe brat lui, țigan
Ion Capră, țigan
Toader, țigan
Gheorghie, țigan
Drăghici, țigan
Sămicu, țigan
Dănilă, țigan
Stanciul, țigan
Ion, țigan
Gheorghie, țigan
Ioniță, țigan
Ion, țigan

f. 107 v.

Gheorghie, țigan
Andrei, țigan
Costantin, țigan
Chirică, țigan
Costantin, țigan
Dumitru, țigan
Radul, țigan
Ion Ciobotar, țigan
Marin, țigan

Ion, țigan
Stefan, țigan
Sandul, țigan
Nica, țigan
Vasile, țigan
Pălăde, țigan
Radul, țigan
Baba Rada Pătroac

toată suma . . .
scăderea rufeturilor .

282

40 scutelnici
5 popi
12 nevolnici
33 țigani
90

bifnici

192

282

f. 108

Vizantea.

Gheorghe Petrescul
 Ion Tătărag
 Ion, vâcar
 8 alții

rufeturi :

Ion Mitrofan scutelnic
 jăcnicroaei Șandri
 Lupul scutelnic jăcnicroaei Șandri
 4 încă " "
 4 văduve
 Ilisei monah
 Ignat monah
 Teofil monah

Nicodim monah
 Iasie Roșca monah
 Popa Ion
 Popa Enache
 Diacon Ilie Noroçe
 Diacon Petre
 Diacon Toader
 Gheorghie țigan a proorocului
 Samoil
 3 țigani
 Manca, holtei, slugă
 Filip, vizitiu
 Nistor, argat
 Ion, holtei, argat

toată suma 39
 scăderea rufeturilor: . . .

10 popi, diaconi, călugări
 6 scutelnici
 4 argați
 4 nevolnici
 4 țigani
 ————
 28

birnici 11
 ————
 39

UN DIPLOMATAR MANUSCRIS AL ȚĂRII ROMÎNEȘTI (1841)

EMIL VÎRTOSU

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea și mai ales în secolul al XVIII-lea, Țara Românească a cunoscut, pe de o parte, înființarea arhivei de registru sau la emitent și, pe de altă parte, înființarea condicilor (*chartularia*) de acte mănăstirești. Totuși, în amândouă cazurile, se poate vorbi prea puțin de înfăptuirea unei concepții unitare, generale și obligatorii privind valoarea și semnificația arhivelor de stat și a arhivelor în general, și mai mult de acțiuni și metode izolate, inițiate spre a răspunde unei nevoi practice imediate.

De atunci și ca un rezultat concret al faptelor amintite, au ajuns pînă la noi cîteva fragmente din arhiva cancelariei brîncovenesti, cîteva fragmente din arhiva cancelariei mavrocordătești și, de la sfîrșitul celui de al XVIII-lea secol, un material arhivistice mai bogat, alcătuit din marea serie a condicilor domnești, care începe la 1775, în domnia lui Alexandru Ipsilanti voievod, și se încheie o dată cu domniile pămîntene.

Dar tot pe baza ființării materialului arhivistice, adică mulțumită păstrării unor fragmente de condici, coroborate cu unele însemnări scrise pe aceste condici, constatăm că, încă din prima parte a aceluiași secol al XVIII-lea, a existat o acțiune oficială și pentru transcrierea și adunarea în condici a unora din actele mănăstirești mai importante, necesare pentru dovedirea titlurilor de proprietate asupra proprietăților lor urbane și rurale.

Unele din aceste condici au fost întocmite în domnia, probabil a doua, a lui Nicolae Mavrocordat voievod (1719—1730)¹⁾; altele în a treia domnie a lui Constantin Mavrocordat voievod (1735—1741).²⁾ Știrile pe care le avem, puține și laconice, sînt insuficiente spre a determina precis cînd, cum, cu ce scop și de cine anume s-a întocmit această operă mavrocordătească, din care

¹⁾ Acte grupate în condici ale mănăstirilor Argeș, Cîmpulung, Vîroș, Episcopia Rîmnic, Mitropolia București, cu schiturile lor (Emil Vîrtosu, *Cbirilicale note de paleografie romînească*, Buc., 1940, p. 27).

²⁾ Acte grupate în condici ale mănăstirilor Brîncoveni, Căldărușani, Fedelșciiori, Hurez, Pantelimon, Polovraci, Bucovăț, Căluș, Jitianul, Rîmnicu-Sărat și Stănești, cu schiturile lor (Emil Vîrtosu, *op. cit.*, p. 27—28).

Mai sînt și file dispartate cu acte ale mănăstirilor Hotărani, Aninoasa, Flărești, Tîrgoviște, Măreuca (Ibidem, p. 28).

ni s-au păstrat numai fragmente. Este evident însă că acțiunea de prescriere a actelor privind proprietățile mănăstirești stă în legătură, pe de o parte, cu preocuparea mavrocordătească de a alcătui un corp de cronici interne, iar pe de alta, cu introducerea unor forme noi — care se vroiau cât mai potrivite — de organizare administrativă și instituțională a țării.

Dar, pe lângă aceasta, mai era și un motiv direct, imediat. Încălțările de hotare și conflictele de proprietate se înmulțesc în secolul al XVIII-lea. Mănăstirile trebuia să aducă neconținut, în fața instanțelor de judecată, actele originale de proprietate, care, astfel, se uzau, se desfigurau și chiar se și pierdeau. În același timp, pentru actele mai vechi, scrise în limba slavă, era neapărat nevoie și de traduceri, cunoscătorii de limbă slavă fiind rari și devenind din zi în zi și mai rari.

La o sută de ani după opera arhivistică mavrocordătească, dar fără nici o legătură de continuitate cu ea și fără cunoașterea a ceea ce s-a petrecut și mai târziu în același secol al XVIII-lea, problema — deci necesitatea — întocmirii unui diplomatar manuscris, cuprinzând actele de proprietate ale mănăstirilor Țării Românești, ajunge iarăși actuală.

Astfel, la 18 octombrie 1837, prin ofisul nr. 541, Al. D. Ghica voevod arată Sfatului Administrativ Extraordinar că mănăstirile, avînd averi care formează „o mare parte de proprietate nemișcătoare” a țării, au de suferit tot felul de „împresurări” și chiar „cotropiri”. De aceea „au trebuință, toate de obște, ca să dobîndească o deslușitoare alcătuire de toate documentele pe care li s-a sprijină pomenita proprietate... să fie totdeauna în poziție de a cunoaște că nu trebuie nici să năpăstuiască, nici să năpăstuiască.” În acest scop, ofisul precizează că „este neapărată trebuință să se alcătuiască condici șnuruite, cuprinzătoare de toate documenturile mănăstirești, care scriindu-să în număr întreg, unele să se dea năstăvnicilor mănăstirești, altele să se dăpue la o deosibită arhivă a sfintei Mitropolii, iar altele la Departamentul Trebilor Bisericești, ca să fie la orice trebuință în vedere”.

Însfîrșit, ofisul hotărăște să se alcătuiască pentru toate acestea o „comisie vremelnicească”, din „boeri cu știință de asemenea lucrări”¹⁾.

În încheierea de la 24 decembrie, același an, Sfatul Administrativ Extraordinar precizează alcătuirea, activitatea și salarizarea comisiei²⁾.

În sfîrșit, la 8 decembrie 1839, ofisul nr. 533 al aceluiași domn dispune alcătuirea unui proiect de lege și trimiterea lui la Obșteasca Adunare³⁾.

În ianuarie 1840, proiectul ajunge în dezbaterea Obșteștii Adunări, unde primește modificări, una deosebit de prețioasă : aceea prin care se hotărăște ca „din copriinderea documenturilor” să se aibă în vedere și alcătuirea unei lucrări privind istoria țării, precum și o „prescurtare hronologhicească” din istoria fiecărei mănăstiri. Discutarea proiectului ține pînă la sfîrșitul lui mai 1841, cînd este votat⁴⁾.

¹⁾ Arh. St. Buc., *Feluite pricini*, dos. 1 bis 1837, f. 2.

²⁾ Ibidem, f. 3.

³⁾ Ibidem, f. 6.

⁴⁾ Prezentarea și discutarea proiectului de către Obșteasca Adunare se pot urmări în *Analele parlamentare*, IX, p. 20, 625-627; X, p. 17, 37-39, 41, 52-53, 62, 227-231.

La 7 iunie 1841, Alexandru D. Ghica voievod semnează ofisul nr. 528 întărind proiectul „pentru înscrierea prin condici a documenturilor mănăstirilor de opște, închinat și neînchinat, pe care se sprijină a lor proprietăți”.¹⁾

„Înscrierea prin condici a documeturilor mănăstirilor” rezuma însăși ideea întocmirii unui diplomatar manuscris, iar enunțarea întregului titlu arată că realizarea acestui diplomatar avea în vedere un scop practic, limitat la necesitatea de dovedire a titlurilor de proprietate, ceea ce, implicit, aducea și o limitare intrinsecă a conținutului lucrării. În ultimă analiză, prin crearea diplomatarului avea să se obțină în optime condiții apărarea proprietăților respective în fața instanțelor de judecată, împotriva acțiunilor rapace ale vecinilor limitrofi, în primul rând, și împotriva oricărei alte atingeri. Bunurile mănăstirești ispiteau pe vecini, prin ușurința cu care puteau fi rășluite și relativa lipsă de interes cu care erau apărate. Procesele de încălcări de hotare se țineau lanț, astfel că, din locaș de reculegere, mănăstirile ajung un fel de birouri advocațiale, cu un du-te-vino de oameni și de acte.

Prin diplomatarul cu care legea din 7 iunie 1841 se pregătea să înzestreze fiecare mănăstire, actele originale aveau să fie puse la adăpost, iar copiile lor autentice aveau să fie cu mai multă ușurință prezentate la judecată, fără teamă de distrugere, furt sau pierdere.

Scopul urmărit de lege avea să se realizeze prin instituirea unei „comisii”, alcătuită din patru „fete”, care să aibă „cuvenita destoinicie ca să cunoască chipul așternerii și al lămuririi documenturilor”. Sau, cu alte cuvinte, menirea comisiei era numai de a aduna și organiza într-un anume fel materialul documentar, ce trebuia apoi „prescris”.

Înainte de a prezenta pe membrii comisiei, putem spune că nici unul din ei nu avea cunoștințele necesare pentru o operă de caracterul și însemnătatea arătată. Dacă toți cunoșteau bine paleografia chirilică, din practica personală, le lipseau însă cunoștințele necesare de limbă și paleografie slavo-romină, cunoștințele de diplomatică, sigilografie, arheografie și metodele respective de lucru, înlocuindu-le pe toate acestea, în general, prin dibuiri și intuiții.

Dar, mai ales, le lipsea tuturor presentimentul dificultăților de care avea să se lovească, a precauțiilor și metodelor științifice necesare pentru întocmirea unei opere total valabile.

Unul din membrii comisiei trebuia să fie „obraz bisericesc”, ales de mitropolit și întărit de domn, pe cînd pentru ceilalți trei alegerea rămînea la dispoziția domnului.

Operația „prescrierii” actelor — cea mai importantă — intra în competența unei „cântelarii” alcătuite dintr-un secretar, din „lucrători”, adică patru scriitori, un ajutor al secretarului (registratorul) și un tîlmaci „cu știință de slovenească, pentru tîlmăcirea tuturor documenturilor slovenești”. Adăugînd la aceștia un om de serviciu („rîndaș”) și un curier („alergător”), obținem componența totală a comisiei.

Dacă alegerea secretarului revenea domniei, pentru tîlmaci trebuia consensul mitropolitului, al logofătului bisericesc (ministrul Cultelor) și întărirea

¹⁾ Copie la Arh. St. Buc., ms. 774, f. 21—22.

domnească, iar pentru scriitori și ajutor competența numirii lor revenea numai secretarului comisiei. De la început deci, rolul și puterea secretarului apar ca foarte importante; în realitate, toată răspunderea pentru calitatea și cantitatea muncii îi revine, în primul rând, lui.

Alături și în chip cu totul secundar față de scopul principal, practic și imediat, în legiuirea din 1841 se mai prevedea și un scop mai înalt, care să răspundă stadiului de conștiință națională la care ajunsese până atunciburghezia din Țara Românească. Astfel, chiar în art. 1 se prevedea că unul din membrii comisiei „carele va avea științi destoinice pentru partea istorică, va fi însărcinat a culege din copriinderea documenturilor materialul atingător de istoria țării”.

Deoarece banii necesari pentru plata comisiei și a personalului cancelariei aveau să fie luați din veniturile averilor mănăstirești și spre a se dovedi mănăstirilor înseși că lucrarea comisiei era făcută numai în interesul multiplu al lor, acelui membru care aduna din acte „materialul atingător de istoria țării” i se puna și îndatorirea „să alcătuiască și o prescurtare hronologică și istorică pentru fiecare mănăstire în parte, spre a se tipări în folosul acei mănăstiri”.

Legiuirea din 1841 cuprinde și unele prevederi de amănunt, revelatorii pentru grija — într-un anumit sens gospodăresc — pusă de la început ca lucrarea să dea rezultatele așteptate. Astfel, actele mănăstirești trebuia să se transcrie în triplu („întreit”) exemplar, „cu cea mai bună orînduială”, iar copiile, legate în condici, tot în triplu exemplar, se vor „șnurui” și se vor sigila cu sigiliul domnesc. Actele se vor trece pe moșii sau proprietăți, iar după fiecare grup de copii își vor pune semnătura membrii comisiei, pentru garantarea conformității cu originalele.

„Îndeletnicirea” comisiei fiind „vremelnicească”, durata lucrării se fixează la trei ani „cel mult”. Copiile, legalizate prin punerea sigiliului domnesc, deveneau acte autentice, destinîndu-se un exemplar din condică mănăstirii respective, al doilea „la deosebită arhivă a sfintei Mitropolii”, iar al treilea exemplar trecea la Departamentul Logofetiei Trebilor Bisericești, „ca să fie la orice trebuință în vedere”. Sensul evident al acestui al treilea exemplar este dreptul pe care și-l ia statul, împreună cu precauțiile necesare, spre a putea urmări în de aproape soarta averilor imobile mănăstirești, a le controla existența și a împiedica înstrăinarea lor.

Deși aceasta constituia, în realitate și pe cale indirectă, un preambul la secularizarea averilor mănăstirești, secularizarea cerută cu insistență încă din 1821, totuși pentru moment statul se mulțumește numai cu atât și nu reține nici chiar actele originale, după „prescrierea” lor, ci dispune numai stringerea actelor originale în formă de „dele” (dosare), numerotate, șnuruite și sigilate cu sigiliul Departamentului Credinței și trimiterea lor în păstrare iarăși pe la mănăstiri.

În sfîrșit, comisia, care lucrează sub conducerea Departamentului Logofetiei Trebilor Bisericești, mai pe scurt spus Departamentul Credinței, avea să se stabilească la Mitropolie, fiind pusă, în ultimă instanță, sub directa supraveghere a Mitropolitului, și pentru că era vorba de averile mănăstirești și pentru asigurarea păstrării în bune condiții a actelor originale, ce aveau să i se trimită prin Departamentul Credinței.

Deși întărită prin ofisul domnesc de la 7 iunie 1841, legea este tipărită în „Buletin gazetă oficială” de-abia la 12 decembrie, iar activitatea comisiei începe numai după 12 ianuarie 1842, data cînd Florian Aaron, profesor de istorie generală la Colegiul Sf. Sava și autor a unor succinte lucrări de istorie romînească, este numit secretar.¹⁾

S-a pierdut mult timp cu căutarea de membri ai comisiei, dar, mai ales, pentru punerea la punct a problemei bănești, întrucît remunerarea comisiei și a „cantelariei” avea să fie făcută — cum am văzut — din veniturile averilor mănăstirești. Trebuia deci întocmită o listă a tuturor mănăstirilor închinat și neînchinat, împărțite în patru categorii, după venituri, apoi socotită suma cu care fiecare mănăstire era datoră să contribuie la susținerea comisiei. În același timp, plățile nu se puteau angaja decît o dată cu începutul anului bugetar, echivalent cu cel calendaristic.

Iată, în parte, cauzele care au dus la începerea activității o dată cu începerea anului 1842.

Tilmaci sau translator pentru „documentele în limba slavonă” este numit, de-abia în iulie 1842, Gheorghian Peșacov din Tg. Jiu²⁾.

Singuri membrii comisiei fuseseră orînduiți, prin ofis domnesc, încă de la 7 septembrie 1841,³⁾ dar efectiv ei intră în lucru tot după ce Florian Aaron este numit secretar.

Comisia este deci alcătuită din Efrosin Poteca, egumenul mănăstirii Motrul, vornicul Iordache Golescu, Ioan Ștefan Voinescu al 2-lea și stolnicul Răducan Tocilescu.

În prealabil și în așteptarea sosirii actelor mănăstirești, cerute, ca și numirea tilmaciului, încă de la 16 martie 1842, comisia propune pe Florian Aaron ca să adune datele istorice, acel „material atîngător de istoria țării”, deoarece, ca secretar, avînd totdeauna actele la îndemînă, dispunea de mai mult timp de cercetare. Se adaugă, în același timp, și argumentul privind competența lui Florian Aaron, rezultată din pregătirea sa istorică propriu-zisă, avînd ca „specialitate a sa îndeletnicirea cu istoria”.⁴⁾ Alegerea aceasta era într-adevăr cea mai potrivită, și în raport cu componența comisiei și în raport cu activitatea anterioară de cercetare științifică a lui Florian Aaron în domeniul istoriei.

*
* *
*

Dacă legiuirea din 1841 intră în nenumărate amănunte privind metoda de lucru la comisie, în schimb omite tocmai problemele capitale de metodă. Întîi, pentru că nu precizează caracterul parțial sau total al diplomatarului ce avea să se întocmească. De pildă, în art. 4 se spune că se vor alcătui condici pentru fiecare mănăstire, „în care să se treacă și să se scrie *toate* documenturile fiecăria mănăstiri”. Articolul următor spune că „se vor trece în condici toate documenturile atîngătoare de o moșie sau a ei proprietate... urmînd asemenea pentru fiecare moșie în parte”. Vom vedea mai departe

¹⁾ Arh. St. Buc., ms. 774, f. 33 ; Comisia Documentală, dos. 1, f. 11 ; dos. 8, f. 3.

²⁾ Ibidem, Com. Doc., dos. 1, f. 177 ; v. și f. 152, 165 și 175 ; dos. 8, f. 7.

³⁾ Ibidem, ms. 774, f. 3 ; Departamentul Logofetei Trebilor Bisericești, dos. 1176/1841, f. 1.

⁴⁾ Ibidem, Com. Doc., dos. 1, f. 88.

că, în realitate, transcrierea a privit strict numai actele proprietăților *actuale* ale mănăstirilor și numai pe acelea care aveau directă și strînsă legătură cu dovedirea drepturilor respective de proprietate.

În al doilea rînd, legiuirea din 1841 nu fixează modul de transcriere a actelor, adică nu se determină condițiile paleografice, diplomatice și arheografice fundamentale pentru buna întocmire a lucrării.

Absența primei prevederi va fi rezolvată de comisie însăși, care consideră că face operă utilă, rapidă și practică, împărțind actele mănăstirești în *bune*, adică necesare pentru dovedirea titlurilor de proprietate, și *netrebnice*, lipsite de această valoare juridică. Și, consecvent cu această împărțire, se „prescriu” în condiții numai actele *bune*, iar cele *netrebnice* sînt lăsate deoparte, deși, cum se va constata ulterior, actele *netrebnice* conțineau, de cele mai multe ori, importante elemente „atingătoare de istoria țării” din toate punctele de vedere : social, economic și politic.

Dar problema fundamentală o constituia modalitatea transcrierii, problemă, așadar, de paleografie și de arheografie, despre care nu se face nici un fel de mențiune în legea din 1841.

Prima întrebare pe care ne-o punem și pe care legiuirea și comisia ar fi trebuit de asemenea să și-o pună, anume dacă avea să fie folosit alfabetul latin, primește, din nefericire, un răspuns negativ. Deși sîntem la 1842, adică la 14 ani după ce apăruse *Gramatica Rumînească* a lui Ioan Eliad; deși se inițiaseră succesiv alfabetele de tranziție, în doza din ce în ce mai mari de alfabet latin, întreagă această acțiune de introducere a alfabetului latin era încă opera inițiativei particulare, oficialitatea fiind absentă cu totul. Această totală absență se manifestă și în lucrările comisiei. Nu se spune de nimeni nici un cuvînt despre posibilitatea întrebuintării alfabetului latin. Alexandru Ghica voievod, domnul care înființează comisia, este tradiționalist, iar Gheorghe D. Bibescu voievod, domnul sub cărui cîrmuire se dezvoltă în cea mai mare parte lucrările comisiei, nu este un partizan al alfabetului latin. Mai mult decît atît ! Între membrii comisiei se manifestă la început și un spirit — izolat, este adevărat — de conservatism total, și acest lucru de la cine nu ne-am fi așteptat cîtuși de puțin : de la „părintele arhimandritul Motreanu”, adică de la cunoscutul fost bursier al statului în străinătate, Efrosin Poteca ! Acesta, „orînduindu-l din partea bisericească, arată într-adios din partea preoștintîi sale că ar fi dorit ca condicile să fie scrise cu slova și ortografia veche bisericească.”¹⁾

Faptul se petrecea tocmai în august 1842, adică la mai mult de șase luni după începerea virtuală a lucrărilor !

Lipsa unei prevederi speciale în legea din 1841 obligă comisia să nu ia atitudine directă, ci să ceară „deslegare” de la Departamentul Logofetiei Trebilor Bisericești, autoritatea tutelară. Totuși, în adresa către departament, arătînd că „scrierea cu slovele și ortografia ce să obicinuiesc în școala națională este și cea mai împrăștiată (răspîndită) și prin urmare și scriitorii din zioa de astăzi obicinuiesc aceleași slove și ortografie”,²⁾ comisia arată astfel și părerea celorlalți membri, contrarie celei manifestate de Efrosin Poteca,

¹⁾ Arh. St. Buc., ms. 774, f. 23 și Com. Doc., dos. 1, f. 223.

²⁾ Ibidem, ms. 774, f. 23 și Com. Doc., dos. 1, f. 223.

părere care cerea să se scrie tot cu slovele chirilice, dar fără aruncături pe deasupra, fără prosodii (spirite, accente, semne diacritice), așa cum ceruse și învățatul patriot, logofătul Dinicu Golescu, încă de la 9 februarie 1829.¹⁾

Departamentul Credinței supune chestiunea hotărârii domnești, sub forma a „două modeluri dă slove, cea veche și dă cea nouă”, iar Alexandru D. Ghica dispune, la 2 septembrie 1842, să se prefere „cea fără aruncături pă deasupra”.²⁾

Dar problema transcrierii, cum arătam mai înainte, n-a fost privită de la început ca importantă și, deci, nu i s-au văzut nici implicațiile paleografice, diplomatice și arheografice, implicații pe care numai lucrul însuși avea să le descopere, uneori mult prea târziu.

Pînă la 25 septembrie 1842, cînd comisia încheie un prim bilanț de activitate, „din documentele a 9 mănăstiri, trimise la comisie, s-au cercetat și s-au regulat cu toată exactitatea și luarea aminte putincioasă” actele a șase mănăstiri : Govora, Arnota, Cîmpulung, Strehaia, Glavacioc și Snagov.

Ordinea în care se lucrează pare să fie întâmplătoare, avîndu-se, desigur, în vedere ordinea în care mănăstirile își trimit actele originale și condicile vechi la comisie, prin Departamentul Credinței.

Tîlmaciul sau translatorul pentru actele în limba slavă, deși cerut cu insistență încă din martie 1842, fusese numit, așa cum s-a arătat mai sus, tocmai în iulie, în persoana lui Gheorghian Peșacov și, din această cauză, de-abia din septembrie același an au început „a să prescrie pă curat, în condici”, actele unei singure mănăstiri.³⁾

Cu același prilej, comisia mai raportează că în cel mult zece luni va putea cerceta actele mănăstirilor Cozia, Bistrița și Tismana, astfel că „în soroc cel mult de un an, lucrarea comisiei, în cît pentru ceea ce să atinge curat de atribuțiile și însărcinările ei”, nădăjduiește a le sfîrși.

Semnaleză și o „împiedicare” neprevăzută, care „amerință” să pricinuiască întîrziere. Cei patru scriitori ai comisiei lucrează la „prescrierea” unei singure condici, în triplu exemplar, dar, „după toată silința și după experiența făcută, nu se poate prescrie într-o zi decît una și jumătate, cel mult două coale de hîrtie”. Luîndu-se media între condica Strehaia : 28 coale, a Govorei : 133 coale și a Bistriței : 375 coale, se ajunge la 175 coale pentru o condică, astfel că într-un an se pot prescrie două condici, iar pentru toate vor fi necesari, consideră comisia, opt ani. Singura soluție : înmulțirea neapărată a numărului scriitorilor.

În sfîrșit, raportul mai arată că egumenii mănăstirilor închinat se împotrivesc a „răspunde banii analoghișiti pe fiecare mănăstire” pentru plata lefilor comisiei.

Totodată, neprimindu-se încă actele mănăstirilor închinat, pe care acestea nu vor să le trimită, fără ele „este cu neputință a să împlini însărcinarea ce să cere de la comisie... alcătuirea unei hronologhii și... culegerea materialului înțăgător de istoria țării”.⁴⁾

¹⁾ Emil Vîrtosu, *Din paleografia chirilică rominească*, în *Documente privind Istoria Romîniei*. Introducere, I, Buc., 1956, p. 322 și 334.

²⁾ Arh. St. Buc., ms. 774, f. 24-25.

³⁾ Ibidem, f. 26.

⁴⁾ Ibidem, f. 26-27 (conceptul raportului nr. 30 din 25 sept. 1842 către Departamentul Credinței).

Greutăți vin și din faptul că, în curgerea timpului, numirile unor moșii s-au schimbat și comisia găsește nepotriviri între numele moșiilor stăpânite efectiv de mănăstiri și numele de moșii care apar în acte. De aici nevoia unei întinse corespondențe cu mănăstirile, prin mijlocirea Departamentului Credinței, pentru obținerea de lămuriri concludente.¹⁾

De asemenea, greutatea sînt și cu aducerea actelor. Astfel, mănăstirile Sadova, Vieroșul, Rîncăciovul, Hurezii și Brîncovenii întîrzie cu trimiterea actelor și a condicilor vechi²⁾. Glavaciocul nu-și trimite condica³⁾. Răspunsurile primite ulterior de la departament, la aceste plîngerii, diferă. Hurezii și Brîncovenii, „din înaltă poruncă” s-au dovedit din rînduiala celorlalte mănăstiri și rămîn în afara prescrierii.⁴⁾ Vieroșul „se află în prigonire”, iar actele și condica veche sînt în mîinile prigonitorilor.⁵⁾ Pentru Sadova se cere Mitropoliei să răspundă dacă, eventual, nu are acte, ca să nu i se mai ceară.⁶⁾ În schimb, Rîncăciovul este obligat să aducă actele în cinci zile.⁷⁾

Greutățile de ordin administrativ sînt învinse cu ușurință. Dar mai grave sînt greutatea venite din lipsa de pregătire arheografică a comisiei. Astfel, unele mănăstiri stăpînesc moșii pentru care nu au „sineturi”, adică acte originale, dar au „condici vechi, în care se văd trecute multe sineturi atingătoare de acele moșii, dar aceste condici, cele mai multe, nu sînt adevărate de nici o autoritate publică”. Situația este oarecum asemănătoare și pentru alte moșii, care au puține acte originale, dar foarte multe copii în condicile vechi, „adeverite și neadeverite”. Întrebarea pe care o pune comisia este de a ști dacă în condicile noi trebuie să intre numai actele originale sau și copiile, „adeverite sau neadeverite”.⁸⁾

„Deslegarea” cerută o dă la 17 martie 1843, mitropolitul Neofit, care hotărăște să se treacă în noile condici și actele originale și copiile, adeverite sau nu, dar „la o asemenea întîmplare să se însemneze în condică împrejurările ce va fi, adică de sînt scoase și trecute după originale sau din condica mănăstirii, precum și dacă acea condică este întărită de vre-un domn sau nu”.⁹⁾

La 7 iunie 1843, comisia are o altă nedumerire. Sineturile cuprinzînd vînzări, cumpărări, danii sau schimburi de țigani trebuie trecute în condici în întregime sau numai „în prescurtarea, cu leatul și luna, numele celui ce dăruiește sau face schimb cu mănăstirea și sălașele sau sufletele ce dăruiește ori face schimb”? Lîngă întrebare, de astă dată, comisia formulează și o părere proprie, greșită însă, opinînd că nu este bine să se treacă acest fel de acte în întregime deoarece „s-ar împovăra în zadar condica fiecărei mă-

¹⁾ Arh. St. Buc., Com. Doc., dos. 4, f. 2 (acest fel de corespondență apare în foarte multe din dosarele Comisiei Documentale).

²⁾ Ibidem, ms. 774, f. 39.

³⁾ Ibidem.

⁴⁾ Ibidem, f. 40, răspunsul Dep. Credinței, din 12 martie 1843.

⁵⁾ Ibidem.

⁶⁾ Ibidem.

⁷⁾ Ibidem.

⁸⁾ Ibidem, f. 35, concept, din 15 februarie 1843.

⁹⁾ Ibidem, ms. 774, f. 43.

năstiri", mai ales că, din timpurile vechi și pînă atunci, cei mai mulți din acești țigani s-au și stins, cu tot neamul lor. ¹⁾

Din nefericire, „deslegarea” dată de mitropolitul Neofit consună cu soluția greșită propusă de comisie, adică se preferă o soluție relativ practică, în locul unei soluții științifice: „părerea noastră este să se treacă în prescurtare toate acele documente... și la fieșcare să se puie cîte un număr d-asupra, precum în condici, spre înlesnire de a se găsi îndată la vreme de trebuință și, apoi, acele documente să se dea a sta în păstrarea fieșcării mănăstiri”. ²⁾

De asemenea, translatorul Gheorghian Peșacov ³⁾ vrea să știe dacă Iω din titlatura domnilor trebuie transcris astfel, sau trebuie întregit în *Ioan*, care după „derivația din limba evreiască” înseamnă *plin de daruri*. Cancelaria întreabă Departamentul Credinței, la 13 decembrie 1843, și primește răspunsul dat de Mitropolitul Neofit, care propune soluția într-adevăr justă, cerînd „ca să se treacă în condici tot după cum sînt în originalele documente, adecă Iω și celelalte, căci în mai multe chipuri tălmăcindu-să înțelesul acestui cuvînt de Iω, nu să poate dovedi adevăratul sfîrșit pentru care s-au fost întrebuițat după vremi, de domnii țării aceștia, pomenitul cuvînt”. ⁴⁾

Alte întrebări ale aceluiași translator — bun cunoscător al limbii slave, dar mai puțin cunoscător al principiilor pe care se întemeiază traducerea științifică a unui text documentar vechi — caută să fixeze traducerea românească a unor formule ale actelor slavo-romîne, nu toate fericit redate în această traducere. ⁵⁾

Din aceste întrebări, ca și din altele care se vor mai ivi, rezultă că rolul comisiei nu a fost, așa cum ne așteptam, acela de a crea și impune norme științifice pentru o lucrare al cărei caracter — relativ administrativ — stătea numai în scop nu și în mijloace, ci dimpotrivă s-a mărginit, în general, la a cere „deslegări” din afara ei pentru soluții și lucrări pentru care alții ar fi trebuit să facă apel la competența ei.

Răspunzînd la raportul comisiei din 1 septembrie 1842, la 22 ianuarie 1843, Departamentul Credinței comunică părerea mitropolitului Neofit, care arată că înmulțirea numărului de copiiști nu se poate face decît cu „găsirea cu cale” a Obșestii Adunări, urmată de întărirea domnească.

În același timp, mitropolitul critică puținătatea muncii depuse de copiiști: „ne-au fost de mirare de o așa puțină lucrare ce se face, în vreme că ar fi prea îndestul pentru o coală de hîrtie, cu răstav lăsat împrejur și cu slovine în rînd, după cum să scrie condicile, să să întrebuițeze cel mult dooă ceasuri. Așa dar, lesne să poate înțelege că ori ceasurile zillii, cele mai multe, nu să întrebuițează toate, sau că să întrebuițează rău și spre dovadă

¹⁾ Ibidem, f. 56; Com. Doc., dos. 13, f. 30.

²⁾ Ibidem, ms. 774, f. 58; răspunsul poartă data: 9 iulie 1843; Com. Doc., dos. 13, f. 35.

³⁾ Pentru activitatea lui ca tilmaci la Comisia Documentală v. Mihail M. Fănescu, *Georgian Peșacov. Contribuții la cunoașterea vieții și activității sale*, în *Arhivele Statului 125 ani de activitate 1831—1956*, Buc., 1957, p. 287—301 (Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Populară Romînă).

⁴⁾ Arh. St. Buc., ms. 774, f. 61, 64; soluția îi este comunicată, la 4 februarie 1844, de Departamentul Credinței, care împărtășește părerea mitropolitului; Ibidem, Com. Doc., dos. 13, f. 162, 224, 226.

⁵⁾ Ibidem, ms. 774, f. v. și M. M. Fănescu, *op. cit.* p. 300—301.

facă-să și cercare și să va cunoaște adevărul." Astfel că „trebuie a face cu-viincioasa băgare de seamă asupra copiștilor", comisia fiind răspunzătoare pentru munca lor, atât din punct de vedere calitativ cât și cantitativ. ¹⁾

Departamentul Credinței raportează domnului situația și primește o rezoluție în care soarta comisiei și îmbunătățirile cerute erau condiționate direct de munca pe care o depunea : „Mi s-a va face raport dăslușit dă lucrarea care au săvârșit comisia într-acest soroc de un an și de s-au încheiat condicile pentru mănăstirile a cărora sineturi s-au tălmăcit și cercetat. Căci atuncea numai s-a poate socoti săvârșită lucrarea asupra unii mănăstiri când toate sineturile sânt lămurite și trecute în condică. Iar cât pentru urmarea lefilor și a aceștii comisii, oblăduirea atuncea numai va putea hotări, când va cunoaște rezultatul dobîndit în cursul acestui an". ²⁾

Raportul amănunțit al Comisiei Documentale către Departament poartă data de 6 februarie 1843. După ce face istoricul pe scurt al înființării comisiei și arată că, deși lucrările regulate ale comisiei n-au putut începe decît din luna martie 1842, din cauza întîrzierii atât a numirii secretarului cât și a pregătirii localului trebuincios, totuși încă de la început s-au adus actele mai multor mănăstiri și s-au cercetat și ordonat actele mănăstirilor Strehaia, Govora, Cîmpulung, Bistrița, Motru, Arnota, Snagov și Glavacioc ; s-a început cercetarea actelor mănăstirii Cozia, după care vor urma Tismana și Dealul. Multă „împedicare" a adus și lipsa tîlmăciului, „pentru tălmăcirea sineturilor slavone". Repetă constatarea că prescrierea actelor în condiții merge foarte greu și este nevoie de mai mulți scriitori, mai ales că actele originale sînt scrise „strîns și cu aruncături pe deasupra", iar în transcriere „fac îndoiti decît cele ce se scriu acum în rînd". Repetă și imposibilitatea de a culege „materialul atingător de istoria țării". Adaugă însă că „mădu-larul însărcinat cu partea istorică, prea cuvioșia sa părintele arhimandritul Efrosin Poteca, a lucrat introducția (la prescurtarea „hronologică și istorică" pentru fiecare mănăstire), dar neaducîndu-se și documentele mănăstirilor închinat, care sînt cele mai multe, lucrarea sa nu poate merge înainte". ³⁾

Domnul pare convins de necesitatea muncii întreprinse de comisie și de activitatea rodnică depusă pînă atunci. Hotărăște deci să se intervină la Obșteasca Adunare spre a se găsi banii necesari pentru plata lefurilor, par-tea pe care ar fi trebuit să o plătească mănăstirile închinat și pe care ace-s-tea refuză să o verse. Iar pentru înaintarea lucrărilor comisiei se decide ca fiecare departament să dea cîte doi scriitori, pe timp de trei luni, care să transcrie actele din condici. ⁴⁾

Porunca domnească se execută : singurul departament autorizat să nu trimită cei doi copişti este Obștescul Control. ⁵⁾ Adăugarea noilor scriitori detașați de la diversele departamente face să se pună în „prescriere" condi-cile a trei mănăstiri deodată. Pentru actele romînești, lucrul sporește. În schimb, „multe din documenturi fiind scrise în limba slavonească și cele mai multe fiind rupte și șterse, tîlmăciul — cu toată a sa silință ce întrebuintează

¹⁾ Ibidem, ms. 774, f. 28, 29.

²⁾ Ibidem, f. 30.

³⁾ Ibidem, l. 33—34 (concept. din 6 febr. 1843).

⁴⁾ Ibidem, f. 36, 37.

⁵⁾ Ibidem, f. 41.

— nu va prididi tălmăcirea pomenitelor acturi la atâtea mănăstiri ce sînt în lucrare, avînd trebuință tălmăcirea acestora d-o mai osebită băgare de seamă. Dintr-această pricină poate să mijlocească mare împiedicare la prescrierea în condici¹⁾.

În sfîrșit, un inconvenient mare este și deosebirea dintre scriitorii trimiși de diferitele departamente, care scriu cu „deosebită formă de slove, după cum a învățat fiecare a scri”, iar cei mai mulți cu greșeli de ortografie și punctuație²⁾. Doi scriitori, trimiși de Departamentul Trebilor din Lăuntru, „avînd slova amîndoi nepotrivită cu acea ce s-a primit pentru prescrierea în condici, s-au întors înapoi”, fără să primească alții în loc³⁾. Dar cum aceste constatări sînt raportate de-abia la 11 mai, Departamentul Credinței răspunde că neajunsurile trebuiau observate la început, la primirea scriitorilor trimiși de departamente și că răspunzătoare rămîne comisia pentru corecta prescriere a actelor, așa „încît acele condici să nu poată avea și dăspre aceasta cea mai mică greșală sau vreo neorînduială la cetirea lor și înțelesul i puterea cuvintelor”⁴⁾.

*

* *

După repetate intervenții, spre a obține de la Departamentul Credinței o soluție pentru problema actelor scrise în limba slavă, al căror număr este foarte mare și amenință să întirzie foarte mult lucrările, singurul translator existent neputînd prididi, răspunsul departamentului, purtînd data de 29 iulie 1843, aduce o soluție de ordin strict administrativ, lipsită de garanția științifică necesară unei astfel de lucrări. Arată anume că în pačetelile cu acte, odată cu hrisoavele slave „să găsesc într-insele și tălmăcirile lor, făcute după vreme, în trebuințele ce au avut mănăstirile”, și acestea trebuie să fie folosite. Dar poate tălmăciul nu-și îndeplinește datoria cu „ceruta activitate”, scrie Departamentul Credinței, și în acest caz să i se pună în vedere „a nu pierde vremea zadarnic”⁵⁾.

Acest răspuns nu mai este adresat „Comisiei pentru înscrierea prin condici a documenturilor mănăstirilor”, deoarece, prin ofisul din 29 mai 1843, îndreptat către Obșteasca Adunare, domnul, de acord cu propunerea Obșteștii Adunări, ca „să înceteze acum, vremelnicește, din lucrarea ei”. Comisia Documentală, o desființează. Această încetare a activității venea înainte de termenul de trei ani, stabilit prin lege, și era motivată prin încheierea lucrării pentru mănăstirile neînchinat și prin faptul că mănăstirile închinat nu și-au trimis încă actele.

Mai departe rămînea, însă, să lucreze „Cancelaria Comisiei pentru înscrierea prin condici a documenturilor mănăstirilor”, nume pe care îl va purta pînă la sfîrșitul anului 1851. Această „cancelarie” va avea drept țel „săvîrșirea prescrierii documenturilor ce să află pînă acum cercetate de către comisie”. Cancelaria rămînea alcătuită, ca și în trecut, din secretar,

¹⁾ Ibidem, f. 39.

²⁾ Ibidem, f. 44.

³⁾ Ibidem, f. 39.

⁴⁾ Ibidem, f. 45.

⁵⁾ Ibidem, f. 60.

cu ajutorul său (registratorul), tilmaciul, patru scriitori și „rîndașul”, aceiași oameni ocupînd posturile și avînd aceleași lefuri ca și pînă atunci. ¹⁾

Cu aceasta se încheie, în iunie 1843, un prim moment din existența și activitatea Comisiei Documentale.

*
* *

Cancelaria va lucra, pînă în septembrie 1847, în alcătuirea ei din 1842, sub conducerea secretarului Florian Aaron ²⁾, apoi a pitarului N. Simionide ³⁾, înlocuit, în octombrie 1848, prin pitarul I. Stănescu ⁴⁾, care în iulie 1849 lasă locul pitarului Chiriță Bărbucean Vrabiescu, ⁵⁾ iar din octombrie 1849 postul îl ia G. (Iorgu) Cîmpulungeanu, fost scriitor al comisiei încă de la înființare. ⁶⁾ Tîlmaci rămînea tot Gh. Peșacov.

La Departamentul Credinței exista convingerea că lucrările cancelariei se vor încheia înainte de sfîrșitul anului în curs, deoarece acum nu mai era vorba decît de munca de prescriere a actelor, muncă pentru care, pe timp de trei luni, se trimiseseră, în ajutor, copişti de la aproape toate departamentele. Totuși, observînd că lucrul nu se încheie, la 9 decembrie întreabă ce a determinat zăbovirea desăvîrșirii lucrării.

Răspunsul, datat 11 decembrie 1843, nu mulțumește departamentul ⁷⁾ — care revine cu întrebarea — dar îl determină să adauge și o a doua, concisivă: Ce nou soroc este necesar spre a isprăvi cu totul lucrarea începută?

Cancelaria, la 11 februarie 1844, prin pana lui Florian Aaron, răspunde din nou arătînd că, într-adevăr, prin porunea domnească din februarie 1843, s-au dat de la fiecare departament cîte doi scriitori, pe timp de trei luni, „pentru înaintarea și sporirea prescrierii”, dar nu s-a luat în băgare de seamă mulțimea actelor de lucrat și nu s-a calculat dacă cu ajutorul primit se va putea sfîrși lucrarea. Faptele au dovedit contrariul.

Pe lîngă aceasta, cele mai multe acte sînt „astfel de rupte, șterse, încurcate și anevoie de cetit”, încît s-a pierdut timp mult cu „deșifrarea”, pentru ca numai după această primă operație să se poată prescrie în condiții fără greșală. Iată deci o nouă cauză a întîrzierii. Iar actele originale, fiind scrise „cu o slovă foarte deasă și mărunță sau cu prescurtări și aruncături pe d-asupra, s-au îndoit și întreit, dupe cum se scrie acum în rînd”.

Răspunsul continuă cu precizarea că transcrierea trebuie făcută cu băgare de seama, fără greșeli, „cu o slovă cit se va putea mai curată și citeată”, astfel că nu se putea grăbi lucrarea. Din scriitorii trimiși de la departamente, mulți nu pot descifra sau ceti actele vechi, nici nu sînt obișnuiți a scrie mult, iute, curat și fără greșeli, astfel că sînt siliți să scrie de două ori același text, împiedecînd sporirea „prescrierii”, încît „la două mese a trebuit doi din scriitorii dați a se însărcina cu dictația”.

¹⁾ Ibidem, f. 47 (ofisul domnesc este dat în copie) v. și adresa comisiei, din 4 iunie, de luare de cunoștință, f. 48.

²⁾ Ibidem. Com. Doc., dos. 13, f. 515.

³⁾ Ibidem, ms. 775.

⁴⁾ Ibidem, ms. 777; Com. Doc., dos. 13, f. 399.

⁵⁾ Ibidem.

⁶⁾ Ibidem.

⁷⁾ Ibidem, ms. 774, f. 61—62 (raportul nr. 66, redactat de Fl. Aaron).

Dar din aceiași scriitori de pe la departamente unii au lipsit deseori, din cauză de boală și alte motive, alții au fost rechemati la departamente și s-a pierdut mult timp pînă au fost înlocuiți.

Avînd toate actele și condicile date la „prescriere”, mănăstirile au totuși neconținută nevoie de ele, pe de o parte la judecări, pe de alta la hotărnicirea unor moșii. Pentru aceasta, ele cer tot timpul copii adevărate după acele acte, iar scriitorii au fost și sînt în bună parte folosiți la scoaterea acestor copii. Tîlmăciul, fiind unul singur, nu poate pridi, deoarece actele în limba slavă sînt foarte multe, iar „la tîlmăcirea unora se întrebuintează cîte 3—4 zile și mai multe”.

Cu toate aceste greutăți, pînă acum au fost prescrise șapte condici în cîte trei exemplare, pentru actele mănăstirilor : Strehaia, Govora, Arnota, Glavacioc, Motrul, Dealul și Snagovul ; sînt în lucru condicile mănăstirilor Cozia, Cîmpulung, Bistrița și Rîncăcioș : mai rămîn de prescris numai condicile mănăstirii Tismana.

Răspunsul se încheie cu observația că, pentru terminarea lucrării, mai sînt necesare aproximativ 14 luni, din următoarele motive :

1. mănăstirile Cozia, Cîmpulung și Bistrița, aflate în lucru, sînt foarte bogate în acte :

2. pentru multe moșii mai urmează a se copia, din condicile vechi în condicile noi, actele ale căror originale nu mai există :

3. la vechile traduceri ale multor acte slave, tîlmăciul a făcut „îndreptările cuviincioase”, dar tîlmăcirile vechi trebuie să fie recopiate, spre a fi înapoiate, curate, mănăstirilor :

4. „Fiindcă după săvîrșirea prescrierii tuturor condicilor va trebui, potrivit cu duhul legiurii, a se face protocolirea și adevărea lor și fiindcă la urmarea aceasta se poate întîmpla ca să ese multe coale greșite, care urmează a se prescri din nou, este învedereat că și pentru această lucrare se cere vreme multă.”

În sfîrșit, cancelaria cere să nu i se mai schimbe des scriitorii trimiși de pe la departamente, de unde rezultă că detașarea lor continuase și după termenul de trei luni de zile fixat la început.

De asemenea, cere să se hotărască în a cui competență intră protocolirea și adevărea copiilor din condici : în competența fostei comisii sau a cancelariei ? Dacă se adoptă ultima soluție, atunci cancelaria trebuie „să ia măsuri din vreme spre a se îndeletnici și cu această lucrare a protocolirii.”¹⁾

Aducîndu-se toate acestea la cunoștința domnului, Vodă Bibescu hotărăște continuarea lucrărilor cancelariei, care neapărat trebuie să întocmească și condicile celor cinci mănăstiri rămase nelucrate, după aceasta urmînd să prezinte un nou raport.²⁾

Termene de încheiere a lucrărilor puse arbitrar: cereri de rapoarte peste rapoarte ;³⁾ preocupări de ordin strict birocratic : comisia, apoi cancelaria, intervine de nenumărate ori spre a obține hîrtia necesară condicilor ;

¹⁾ Arh. St. Buc., ms. 774, f. 66—67 ; raportul poartă nr. 4, din 11 februarie 1844 și este redactat de Florian Aaron.

²⁾ *Ibidem.*, f. 68 ; departamentul comunică rezoluția domnească la 4 iulie 1844.

³⁾ La 8 februarie 1945, Departamentul Credinței cere să i se raporteze, la fiecare început de lună, situația lucrărilor (*Ibidem.*, ms. 774, f. 69).

transformarea comisiei și apoi a cancelariei în birou de eliberat copii autentice după actele mănăstirești; trimiterea, la cerere, a unora din acte, la mănăstirile proprietare sau la Departamentul Credinței și reprimirea lor spre a fi puse în lucru; toate acestea și altele arată că, pentru administrație, comisia și apoi cancelaria este considerată și tratată drept o unitate administrativă oarecare, fără importanță, relativ inutilă sau neproductivă, de care ar fi vrut să scape cât mai curînd cu putință.

*
* *
*

Cancelaria continuă lucrul. Dar ocuparea țării de trupele turcești aduce și ocuparea de către acestea a unora din încăperile ocupate de cancelarie la Mitropolie și pun în primejdie de distrugere și risipire materialul arhivist aflat în grija cancelariei. De-abia liberarea încăperilor Mitropoliei, în 1849, readuce condiții relativ normale pentru lucru și pentru materialul arhivist.¹⁾

Un raport din 30 martie 1848 arată că se transcriseseră pînă atunci actele a 12 mănăstiri: Dealul, Motrul, Rîncăciiov, Dedulești (îchinată), Glavacioc, Snagov, Arnota, Tismana, Cîmpulung, Strehaia, Cozia și Govora. Urmează a se face protocolirea lor, pentru care cancelaria întreabă iar cine face această protocolire²⁾, întrebare care se repetase ani de-a rîndul.³⁾

Departamentul Credinței răspunde că pentru protocolire se va cere deslegarea domnească, dar, în orice caz, protocolirea se va face numai după prescrierea tuturor actelor mănăstirești.⁴⁾

Cu prilejul corespondenței dintre cancelarie și departament aflăm că mănăstirile Sadova și Vieroș nu au acte originale, ci numai condici. Condica Bistriței, fiind transcrisă în parte de scriitorii trimiși de la departamente, este plină de greșeli. Iar protocolirea este necesară și spre a se curma cere-rile, atît de frecvente, de copii oficiale după acte.⁵⁾

Chestiunea protocolirii, adică a legalizării copiilor, rămîne încă tot în suspensie și cancelaria revine asupra ei la 13 noiembrie 1850, cînd mai aflăm că s-au „înscriș”, în triplu exemplar, în condicile mănăstirilor: Cîmpulung, Glavacioc, Strehaia, Dealul, Arnota, Rîncăciiov și Dedulești, nu numai actele originale, dar și copiile din condicile vechi, afară de Rîncăciiov, care nu are condică veche. Iar la Tismana, Cozia — cu trei schituri: Cotmeana, Trivalea, Seaca —, apoi Motrul, Snagov și Govora, toate în triplu exemplar, nu s-au „înscriș în condici” decît actele originale.⁶⁾

Dar la 17 noiembrie 1850, cu prilejul unei cereri făcute de cancelarie spre a cumpăra hîrtie specială pentru condici, Departamentul Credinței îi

¹⁾ Arh. St. Buc., Com. Doc., dos. 13, f. 396, 400 și 443.

²⁾ Ibidem, ms. 774, f. 70 (concept).

³⁾ Astfel, la 23 februarie 1846, Florian Aaron arăta, din partea cancelariei, că, potrivit cu legiuirea din 1841, condicile prescrie urmează „să se protocolască și să se adevereze de inșișă mădularii comisiei, care acum se află încetată” (ibidem, Logofetia Trebilor Bisericești, dos. 970/1840, f. 367 v.).

⁴⁾ Ibidem, ms. 774, f. 71.

⁵⁾ Ibidem, f. 72.

⁶⁾ Ibidem, f. 74.

arată că, prin rezoluția lui Barbu D. Știrbei, se cere un raport privind activitatea din anul în curs și, în același timp, de la înființare, spre a decide.¹⁾

Raportul cancelariei, trimis la 28 noiembrie, repetă toate cele cunoscute pentru trecutul pînă la octombrie 1849, adăugînd și faptul că s-au scris și 937 copii de acte cerute de mănăstiri pentru judecăți, aducînd însă date noi pentru perioada octombrie 1849 — noiembrie 1850. Aflăm că în acest interval s-au scris 564 de coale cu copii după actele („sineturile”) originale ale mănăstirii Bistrița : 84 de coale cu copii de acte din condicile vechi ale mănăstirilor Strehaia, Dealul, Arnota și Dedulești ; apoi 16 coale cu copii de acte trecute întîi la „netrebnice” : 17 coale greșite pînă la 1849 ; 861 de copii de acte cerute de mănăstiri pentru judecăți, precum și un opis pentru 2500 de acte ale Mitropoliei, „cu o prescurtare mai întinsă la fiecare sinet”,²⁾ adică un inventar arhivistice mai larg.

De-abia într-o adresă a Departamentului Credinței întîlnim și informații privind nu numai cantitatea, dar și calitatea lucrului efectuat de cancelarie. Atunci, pentru întîia oară, Departamentul Credinței se plînge că multe din copiile de acte, cerute spre a fi prezentate instanțelor judecătorești, i se trimit de cancelarie cu „ștersături, răzături și ziceri întregi trecute pe d-asupra rîndurilor și, osebît, la unile, slovă ce abia poate scoate înțeles”. Și-i atrage atenția ca, pe viitor, aceste copii să fie curate, deoarece, după adevărarea (legalizarea) de către departament, ele vor servi drept acte originale.³⁾

*

* *

Activitatea comisiei, apoi a cancelariei, mărginită inițial la trei ani, durase aproape zece ani, fără ca, totuși, lucrările să ia sfîrșitul așteptat. Oficialitatea administrativă privea cu ochi vitregi această activitate, neînțelegînd în parte scopul, dar, mai ales, neînțelegînd că o astfel de lucrare cere personal pregătît, condiții speciale de lucru și o durată destul de lungă în timp. Lipsind toate acestea, nu ne vom mira că la 22 august 1851, fără să cunoaștem adevărata justificare, Vodă Știrbei oprește lucrările cancelariei și numește pe stolnicul Constantin Tocilescu, pe G. Iatropulu și pe poetul Gr. Alexandrescu, șeful Arhivelor Statului, ca, sub numirea de „Comisia întocmită pentru revizuirea cancelariei documentelor mănăstirești”, să îndeplinească atribuțiile cuprinse în titlu, adică să cerceteze cu amănuntul lucrările efectuate pînă atunci de cancelarie, spre a decide de soarta ei.

Cu aceasta începe schimbarea totală a metodei de lucru a Comisiei Documentale, moment deosebit de important pentru judecarea activității trecute și pentru inițierea unei noi activități, așa cum se va vedea mai departe.

Lucrînd de două ori pe săptămînă, cîte patru ore, într-o încăpere la Obștescul Divan, Comisia de revizuire își redactează destul de repede raportul, pe care îl înaintează domnului la 24 octombrie 1851. Constatările din acest raport reprezintă o pagină prețioasă din istoria arheografiei românești și merită să rețină din plin atenția noastră.

¹⁾ Ibidem, f. 75.

²⁾ Ibidem, f. 76 (concept).

³⁾ Ibidem, f. 78.

Misiunea Comisiei de revizuire este expusă limpede în amintitul raport. din care, pentru întâia oară, avem prilejul să cunoaştem metoda de lucru urmată de comisia şi apoi cancelaria legiurii din 1841, greşelile comise în realizarea acestui diplomatar manuscris, greşeli grave, în măsură să anuleze tot ce reprezenta ca valoare lucrarea înfăptuită.

Comisia de revizuire trebuia :

1. să cerceteze şi să se documenteze asupra adevăratului „scop de folosinţă obştească” al legiurii din 1841 ;
2. dacă lucrarea este săvârşită cu „ceruta eczactitate” şi copiile „trase” prezintă valoarea de acte autentice ;
3. dacă este de vreun folos continuarea lucrării şi care este acel folos ;
4. mijloacele spre a obţine acest folos într-un timp determinat.

Comisia de revizuire referă :

1. s-au întocmit, în triplu exemplar, condicile a şapte mănăstiri : Cîmpulung, Glavacioc, Strehaia, Rîncăcioc, Dealul, Arnota şi Deduleşti (închinată), cuprinzînd pe lîngă copiile actelor originale şi copiile actelor aflate numai în copie, în condicile vechi ;

2. condicile, în triplu exemplar, a şase mănăstiri : Snagovul, Tismana, Cozia, cu trei schituri — Cotmeana, Trivalea, Seaca —, Motru, Govora şi Bistriţa, cuprind numai copiile după actele originale şi urmează a li se adăuga copii după actele aflate numai în copie, în vechile condici.

3. toate condicile au greşeli de „prescriere”, îndreptate prin răsături sau adăugiri de cuvinte ;

4. copiile după actele originale — rupte sau şterse prin multe locuri — au fost întregite : unele după vechile condici, altele după „supoziţie”, iar la altele, cu actele inexistente în condici, s-au lăsat locuri „deschise” (albe) ;

5. cuvintele adăugate pe marginea actelor originale au fost intercalate, la copii, în rînd ;

6. s-au copiat şi actele domneşti care au numai „urmă de pecete”, deşi nu se distinge dacă a fost sigiliu domnesc şi deşi actului îi lipsea subscrierea marelui logofăt ;

7. unele condici vechi ale mănăstirilor nu au adevărata „dupe cum se urma din vechime” ;

8. sînt încă „nealese” actele mitropoliei şi ale Episcopiei Buzău ;

9. actele episcopilor Rîmnic şi Argeş, ale Eforiei Spitalurilor şi ale Eforiei Şcoalelor nu au fost încă aduse ;

10. mănăstirile Hurez şi Brîncoveni nu şi-au trimis actele, sub cuvînt că sînt ctitorii ale „casei brîncoveneşti” şi au fost exceptate de fostul domn Bibescu ;

11. mănăstirile închinat, afară de Deduleşti şi Golgota, „s-au împotrivit” să-şi trimeată actele :

12. la cancelarie se află adunate 16.170 de acte, din care sînt lucrate 7884. Numărul acesta mic de acte lucrate se explică prin starea proastă în care se află multe din ele, greutatea de a le „desifra” şi timpul pierdut cu eliberarea de copii de acte pentru pricini de judecată.

Scopul înfiinţării comisiei era, în primul rînd, asigurarea proprietăţilor mănăstireşti, ale căror acte ar ajunge cu timpul „a se desfiinţa cu totul” şi ar da loc la nesfîrşite contestaţii şi la pierderea drepturilor de stăpînire,

iar în al doilea rînd, îndreptarea și întregirea istoriei țării cu știrile scoase din actele vechi.

Lucrarea realizată de fosta comisie și de cancelaria continuatoare nu s-a făcut conform cerințelor arheografice și nu poate servi în fața justiției, din următoarele motive :

1. actele cu răsături și adăugiri pe de-supra sînt contestabile :

2. copiile scoase după condicile vechi neadeverite nu pot avea valoarea de acte autentice, ci numai de copii „neadeverite”, deci prescrierea lor „se socotește netemeinică” ;

3. la fel și actele domnești care au numai „urmă de pecete”, fără a se distinge dacă a fost sigiliu domnesc și fără a avea semnătura marelui logofăt ;

4. actele rupte și șterse sau cu adăugiri „nu pot avea putere peste înțelesul cuprins în sinele”, decît dacă vor fi „sprijinite de condicile vechi”, adevărate și chiar neadeverite. Sau, cu alte cuvinte, actele rupte, șterse sau cu adăugiri nu pot fi întregite decît în măsura înțelesului din context sau a întregirilor și adăugirilor prezente în copiile din vechile condici.

Concluzia ?

Lucrarea concepută în 1841, realizată între 1842 și 1851, este necesară, folositoare și trebuie continuată, atît pentru asigurarea proprietăților mănăstirești, cît și pentru „interesul istoric”, dar și pentru „a nu rămînea zadarnică cheltuiala făcută pînă acum”. „Folosul istoric” nu va putea fi deplin decît dacă și mănăstirile închinat și cele brîncovenești își vor aduce actele lor.

Pentru continuare este nevoie de :

I. „restatornicirea comisiei permanantă”, potrivit cu legiuirea din 1841 și alcătuită din „persoane cu experiență și activitate” :

II. adăugirea a patru scriitori, pentru continuarea lucrării și facerea copiilor cerute în justiție :

III. îndreptarea lucrării de pînă acum, înlăturîndu-se greșelile (actele „netemeinice”, „prescrierea cea greșită”) și continuarea ei după metoda indicată acum ;

IV. fixarea unui nou termen, de patru ani, pentru terminarea întregii lucrări, dar fără a se mai aștepta și actele mănăstirilor închinat, al căror număr nu se cunoaște și nici n-au fost trimise pînă acum. ¹⁾

*

* *

Raportul Comisiei de revizuire pune pentru întîia oară în valoare opera plănuită în 1841 și înfăptuită timp de nouă ani și-i arată, în același timp, fără cruțare, defectele de realizare, opinînd pentru îndreptarea și continuarea ei.

La 5 ianuarie 1852, Sfatul Adiministrativ Extraordinar, prețuind și el importanța lucrării, propune reînființarea comisiei, cu trei membri în loc de patru, renunțîndu-se pentru moment la „lucrarea istorică”. Noua comisie, căreia i se vor adăuga și patru noi scriitori, va avea grijă să facă îndreptările necesare, semnalate prin raport, spre a se putea da cu orice

¹⁾ Arh. St. Buc., ms. 774, f. 86 - 87 (concept).

preț caracterul de autenticitate copiilor prescrise în condici. Legalizarea lor avea să se facă, la finele lucrării, de o comisie alcătuită din președinții instanțelor judecătorești.¹⁾

Ofisul lui Barbu D. Știrbei, din 19 ianuarie 1852, își însușește propunerea fundamentală a Sfatului Administrativ Extraordinar, pentru reînființarea comisiei, dar hotărăște ca ea să fie formată numai din doi membri: clucerul Simion Marcovici și poetul — ajuns „paharnic” — Grigore Alexandrescu, „șeful arhivei”. „Ștatului” cancelariei i se vor adăuga numai doi scriitori și un ajutor de secretar. Pentru legalizarea condicilor nu se poate alcătui comisia propusă, deoarece „ar trebui atunci să se închiză tribunalele și Ministeriul Dreptății, ca să poată aceia a să îndeletnici întru protocolirea de o sumă numeroasă de condici”. Condicile, pe măsura terminării lor, se vor protocoli și semna de membrii comisiei și apoi se vor trimite la Ministerul Dreptății, ca să fie legalizate „după rînduiala păzită pînă astăzi”, semnîndu-se de logofătul dreptății și sigilîndu-se cu sigiliul domnesc. Iar ca prim început de activitate, noii comisii i se stabilește obligația de a îndrepta lucrarea de prescriere făcută pînă acum și a o protocoli.

Dar ofisul domnesc adaugă și o măsură de simplificare a lucrării ce revenea comisiei. Considerînd valabile vechile condici legalizate în cursul timpului prin semnătura marelui logofăt și aplicarea sigiliului domnesc, ofisul hotărăște că, atunci cînd există o condică veche, legalizată astfel, „se va mărgini comisia în prescrierea a unui îndoit (dublu) eczamplar, și aceasta în urma lămuririi sineturilor celorlalte mănăstiri”.²⁾

*
* *
*

Înarmată cu directive principiale noi și sigure, cunoscînd nerodnica experiență a primei comisii și, apoi, a cancelariei acestei comisii: cu forțe sporite prin înmulțirea numărului scriitorilor, Comisia Documentală, cum însăși se va denumi de acum înainte, pornește la lucrarea de revizuire a condicilor lucrate pînă atunci, pentru îndreptarea și, apoi, protocolirea lor. Dar, după mai puțin de o lună, își dă seama că are în față o muncă de Sisif, constatare pe care, la 18 februarie 1852, o formulează astfel:

„....începînd lucrările sale cu protocolirea condicilor prescrise, a întîmpinat mai multe greutăți, din pricina greselilor de tot felul ce găsește într-însele și a căroră întreită îndreptare și prescriere cere o pierdere de vreme foarte îndelungată. Apoi sineturile nu se găsesc trecute pe rînd, după datele lor hronologice, ba încă unele au rămas de tot netrecute, supt cuvînt de ne trebuincioase, deși, după copriinderea lor, să văd a avea o legătură directă cu cele prescrise”.

Observațiile de mai sus, unele prezentate acum pentru întîia oară, duc la concluzia că vechea lucrare trebuie desființată și începută din nou:

„Comisia, socotind că o lucrare pentru care s-au făcut și se fac atitea cheltuieli trebuie a eși cît se va putea mai regulată, mai complectă și mai eczactă, supt toate privirile: calculînd că vremea ce s-ar întrebuința pentru prescrierea din nou a condicilor ar fi mai puțină decît acea ce să perde acum

¹⁾ Arh. St. Buc., ms. 774, f. 89—90 (copie).

²⁾ Ibidem, f. 91 (copie).

cu protocolirea de două ori a unui întreit număr de coale ; căci, atunci, nu ar avea comisia să protocoalească întâiaș dată decît un singur exemplar, după care s-ar copia trei, fiecare cu o singură slovă, iar nu împestrițată la fiecare coală, după cum se prescriu acum, cu îndreptările făcute ; socotește de trebuință și în interesul lucrării a reîncepe prescrierea totală, care să se facă treptat, după îndreptarea coalelor prescrise pînă acum. Iar hîrtia să fie de forma și de calitatea cea mai bună".¹⁾

Făcînd deci, într-un anumit sens, *tabula rasa* de tot ce se lucrase pînă atunci, Comisia Documentală ia într-adevăr singura atitudine posibilă, curajoasă și rodnică. Opera la care avea să lucreze de acum înainte se va putea numi o operă nouă și, deși încheșată cu încetineală, va fi lipsită de dibuiri, meritînd a fi considerată o operă de știință, o operă valabilă.

Această mare cotitură împarte activitatea Comisiei Documentale în două părți total distincte : înainte și după februarie 1852. Despre existența și opera înfăptuită după februarie 1852 vom vorbi într-un articol următor.

¹⁾ Arh. St. Buc., ms. 774, f. 92 (concept).

CITEVA PROBLEME DE ISTORIE OGLINDITE ÎN ARHIVELE MINIERE DIN TRANSILVANIA

AL. NEAMȚU

Este incontestabil că orice lucrare de istorie pentru a avea viață trebuie să se bazeze pe cercetarea aprofundată și multilaterală a faptelor istorice. Depozitarul principal al mărturiilor acestor fapte istorice au fost arhivele, a căror organizare sistematică a început în patria noastră abia de cîțiva ani. Nu este cazul să insistăm aci asupra importanței pe care o au arhivele în viața culturală a unui popor, în general. Ceea ce vrem de data aceasta să subliniem este faptul că perspectivele de dezvoltare ale științei noastre istorice sînt încă strîns legate de valorificarea imensului material documentar pe care-l conțin tezaurile noastre arhivistice. În această ordine de idei un loc de seamă ocupă *arhivele miniere* din Transilvania, în ale căror file îngălbenite de vreme se oglindește viața zbuciumată a oamenilor muncii din importantul sector economic al mineritului.

Pornind de la acest considerent, ne permitem, în cele ce urmează, să atragem atenția asupra unor materiale documentare mai semnificative din arhivele miniere ale Transilvaniei. Socotim acest lucru cu atît mai necesar cu cît aceste arhive, în ciuda importanței lor imense, au rămas aproape complet neglijate de istoricii noștri. În acest scop ne vom referi, cu acest prilej, la prețioasa arhivă a Tezaurariatului minier (*Montan Thezaurariat*), care se păstrează la Arhivele Statului din Cluj și care este una dintre cele mai complete și mai bine organizate arhive din orașul nostru. Limitele cronologice între care se încadrează materialul documentar al acestei arhive sînt anii 1699—1931. După cum se poate observa geneza acestei arhive se leagă de evenimentul trecerii Transilvaniei sub stăpînirea habsburgică, care marchează o etapă nouă în organizarea mineritului transilvan. În ceea ce privește însă materialul documentar din prima jumătate a secolului al XX-lea, acesta este în cantitate mică și disparat. Un fond aparte formează actele „Oficiului superior minier” din Zlatna (*Oberbergamt*), dintre anii 1729—1787 ¹⁾. Majoritatea actelor sînt scrise în limba germană, după care urmează actele în limba latină și cele în limba maghiară. Munca cercetătorului în această arhivă

¹⁾ Tot ca o completare a acestei arhive a Tezaurariatului minier trebuie socotit și materialul documentar depozitat la Inspectoratul minier din Brad care, în interesul cercetărilor istorice, ar fi bine să fie adus cit mai urgent la Cluj.

este înlesnită de o bogată serie de registre și mai ales de existența unui index onomastic, toponomastic și pe materii, care permite o orientare rapidă în imensul material documentar.

*

* *

Chiar și numai după câteva sondaje incidentale, cercetătorul se poate convinge de importanța și varietatea problemelor pe care le ridică acest material arhivistic pentru istoria patriei. Se știe bunăoară că printre problemele fundamentale ale istoriografiei noastre din ultimii ani se înscrie și aceea a începuturilor capitalismului. De rezolvarea acesteia depinde însăși rezolvarea problemei nașterii și dezvoltării clasei muncitoare. În acest scop este necesar ca cercetătorul istoric să se oprească, în studierea economiei Transilvaniei în secolul al XVIII-lea, nu asupra agriculturii, ca problemă de bază și de primă importanță, ci asupra dezvoltării industriale, în special a industriei extractive. Pe această linie, cercetarea materialului documentar din arhiva Tezaurariatului minier permite studierea condițiilor în care au luat naștere relațiile capitaliste și cele două clase corespunzătoare : muncitorimea și capitaliștii. Examinarea atentă a naturii economice a câtorva întreprinderi miniere mai mari din secolul al XVIII-lea (Săcărîmb, Băița etc) face posibilă elucidarea unor probleme puțin cercetate pînă acum în legătură cu începuturile capitalismului în industria extractivă. Dintre acestea amintim câteva mai importante, ca : proveniența capitalului și formarea societăților pe acțiuni ; transformarea capitalului comercial în capital industrial ; proveniența forței de muncă și gradul de răspîndire a muncii salariate ; condițiile de muncă și de salarizare ; formele luptei de clasă în perioada începuturilor capitalismului ; dezvoltarea forțelor de producție și a tehnicii miniere etc. În general, materialul documentar din arhiva Tezaurariatului minier aruncă o lumină vie asupra politicii economice duse de Curtea din Viena în domeniile miniere ale Transilvaniei.

Astfel, se poate observa cum odată cu ocuparea Transilvaniei de habsburgi, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, zăcămintele miniere au devenit sectorul economic cel mai căutat pentru noii cuceritori. Curtea din Viena și-a îndreptat de la început toată atenția asupra mineritului, din care spera să stoarcă profituri uriașe. În acest scop regiunea minieră a Munților Apuseni a fost declarată domeniu al statului, iar bogatele zăcămintele metalifere de pe actualul teritoriu al regiunii Hunedoara au ajuns sub administrația Oficiului superior minier. Au fost luate de urgență o serie de măsuri pentru reorganizarea mineritului pe baze noi menite să ducă la sporirea producției de aur, argint, plumb, fier etc. Pe această linie perfecționarea uneltelor de producție a jucat un rol de seamă. Astfel au fost construite noi modele de șteampuri cu o capacitate mai mare pentru zdrobit minereul, s-au ridicat cuptoare de topit (*cohuri*) după modelul celor din regiunile miniere mai avansate ale imperiului habsburgic. Tot pentru sporirea productivității muncii au fost aduși din afară specialiști în tehnica minieră, capabili să facă față îmbunătățirii procesului de producție. O grijă deosebită a fost acordată și problemei calificării cadrelor locale de mineri, prin înființarea de școli miniere, menite să pregătească brațe de muncă destoinice pentru nevoile mereu crescînde ale

întreprinderilor miniere. Pentru o mai bună administrație a minelor s-au instituit organe de inspecție, care trebuia să întocmească rapoarte lunare și trimestriale despre mersul exploataărilor. Aceste rapoarte, precum și o serie de alte acte din cuprinsul arhivei Tezaurariatului minier al Transilvaniei, aruncă o lumină vie asupra tradiției îndepărtate de luptă și jertfă a minerilor din secolul al XVIII-lea, precursori ai proletariatului din zilele noastre.

Să încercăm acum să punem în lumină din bogatul material pe care-l conține pomenita arhivă a Tezaurariatului minier ¹⁾ câteva date mai semnificative care se referă la domeniile miniere ale Zlatnei și Hunedoarei în perioada începuturilor capitalismului.

Un material extrem de prețios privește minele de aur și argint din Săcărîmb (reg. Hunedoara), cea mai mare exploatare minieră din Transilvania secolului al XVIII-lea. Pe baza acestui material se poate reconstitui întreaga istorie a acestei întreprinderi miniere, a cărei exploatare a început în anul 1747. Amintim, printre altele, că „statele de plată” (*Lohnzettel*) ale acestei mine înregistrează în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea peste 800 de brațe de muncă, ceea ce este foarte important pentru precizarea gradului de răspîndire a muncii salariate în minerit. Documentele permit să se stabilească și gradul de exploatare a muncii copiilor. Astfel într-un stat de plată din anul 1771, al minelor din Săcărîmb, sînt pomeniți peste 300 de copii care lucrează la mine. Elocvente sînt și actele care vorbesc despre condițiile grele de muncă ale minerilor, despre deseale accidente, ca și despre salariile de mizerie ale acestora. În contrast cu salariile derizorii, documentele scot la lumină profiturile fabuloase ale acționarilor de aici, printre care un loc de frunte ocupă însăși împărăteasa Maria Terezia. Astfel un „bilanț” din anul 1770 arată că numai între 1 noiembrie 1769 și 8 octombrie 1770 cei 7 acționari ai acestei mine au împărțit între ei un profit net de nu mai puțin de 106.948 de florini și 47 de creițari, în timp ce totalul cheltuielilor de exploatare pentru aceiași perioadă era de 89.662 de florini și 46 de creițari ²⁾.

Instructive și deosebit de interesante pentru istoria tehnicii miniere sînt schițele și desenele reprezentînd unelte și „mașini” folosite în aceste mine la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea ³⁾. Semnificativ este și faptul că printre tehnicienii străini încep să-și facă loc și tehnicieni romîni, oameni simpli din popor, ca *Idu Crăciun*, care în anul 1779 prezintă spre aprobare forurilor miniere din Zlatna proiectul unui nou model de șteamp, încercînd să înlocuiască forța hidraulică cu forța mecanică. De asemenea, merită să fie menționat aici dulgherul *Munteanu Urs*, de la minele din Săcărîmb, care în anul 1796 construiește un model original de șteamp, iar în anul următor, 1797, prezintă proiectul unui nou tip de „ma-

¹⁾ Numită greșit și arhiva Zlatnei.

²⁾ Tezaurariatul minier, doc. 1048/1770.

³⁾ Tezaurariatul minier, doc. 1528/1806 : „*Systematische Beschreibung des Bergwerkes Szekeremb oder Nagyag von dessen Entstehung und Fortdauer nebst aller bei dem Bergbau, Tag-Manipulationen, Maschinen, und Rechnungs-Wesen vorkommenden Verbesserungen Abweichungen, von denen in anderen Bergwerkern üblichen Manipulationen, und endlichen neuen Erfindungen mit Zeichnungen und Tabellen. Beschrieben von Felix Franzénau. K. K. Berg-und Reviers-Vermalter, 1806.*

șină" de spălat minereul de aur (*Waschwerks Maschine*). Inovația tehnici-
nului român din Săcărîmb, care ducea la creșterea cu 237 % a productivității
muncii, după cum rezultă din însăși declarația administratorului minelor, a
fost apreciată de forurile miniere ale vremii ¹⁾. Alături de aceste nume, ac-
tele arhivei Tezaurariatului minier scot la lumină și nume de inovatori ma-
ghiari, ca acela al lui *Samuel Enyedi*, „mecanic” (*mechanicus*) din Cluj, care
în anul 1770 construiește o „mașină” de scos minereul din galeriile minelor
(*Hebmashine*). Documentele atestă folosirea acestui elevator al mecanicu-
lui clujan și pentru scoaterea apei din ocnele de sare ²⁾.

De mare importanță sînt și datele în legătură cu producția de aur, care
poate fi urmărită an de an, precum și informațiile privitoare la accidente
de muncă, asistența medicală, casa de ajutor a minerilor (*Bruderslade*), nu-
mărul pensionaților din cauză de accidente, boli profesionale etc.

O altă întreprindere minieră mai mare, despre care arhiva Tezauraria-
tului minier păstrează informații extrem de interesante este Băița (reg.
Hunedoara), unde în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea lucrau peste
300 de mineri. Și la această exploatare minieră numărul copiilor întrebuințați
la diferite munci auxiliare este surprinzător de mare, fapt ce denotă renta-
bilitatea utilizării acestor brațe de muncă tinere pentru acționarii minelor.
Pe linia sporirii la maximum a acestei rentabilități, documentele vorbesc
despre introducerea, la această mină, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, a
unui nou sistem de muncă numit „*Haltakkordarbeit*”, potrivit căruia minerul
urma să fie plătit în acord, după conținutul de metal prețios al minereului
extras. ³⁾ Introducerea acestui sistem de salarizare, dezavantajos pentru
muncitori, va stîrni o puternică împotrivire în rîndurile minerilor, împo-
trivire care a culminat în primăvara anului 1804 cu o grevă. Această miș-
care grevistă are o deosebită semnificație și prin faptul că la ea participă
deopotrivă mineri romîni, maghiari, germani și slovaci, înfrățiți în lupta
comună pentru revendicări economice. Greva minerilor din Băița, din pri-
măvara anului 1804, constituie un exemplu de solidaritate muncitorească,
chiar într-o perioadă cînd elementele noii orînduiri capitaliste își făceau cu
greu drum prin desîșul relațiilor feudale ⁴⁾.

Date interesante ne furnizează arhiva Tezaurariatului minier și în legă-
tură cu minele de aur „Sf. Treime” din *Fizes* (reg. Hunedoara). Astfel, din-
tr-un act din anul 1771, aflăm că la aceste mine acționarul cel mai important
era un negustor din Deva, cu numele Ștefan Bosniak, care, din totalul de
128 de acțiuni, deținea singur nu mai puțin de 30 de acțiuni, în timp ce
restul de 14 acționari aveau toți împreună numai 98 de acțiuni ⁵⁾. Fenomenul
acesta este semnificativ pentru problema transformării capitalului comercial
în capital industrial. Același negustor din Deva figurează ca acționar prin-
cipal (cu 32 acțiuni) și la minele de aur, argint și plumb din Muncelul Mic.

¹⁾ Cf. și Al. Neamțu, *Inovatori romîni în tehnica minieră din Transilvania în a doua jumă-
tate a sec. XVIII*, în rev. *Studii*, X, nr. 2, 1957, p. 97—126.

²⁾ Tezaurariatul minier, doc. 448/1770, 530/1770 și 736/1770.

³⁾ Tezaurariatul minier, doc. 186/1797, 1913/1797 etc.

⁴⁾ Idem, doc. 1334/1804, 1408/1804, 1415/1804, 1608/1804 etc. Cf. și Al. Neamțu, *Frămîntări
în rîndurile minerilor din Transilvania la începutul sec. XIX. Greva minerilor din Băița din
anul 1804*, în rev. *Studii și cercetări de istorie*, Cluj, VIII, 1957, p. 119—142.

⁵⁾ Tezaurariatul minier, doc. 24/1771.

Faptul acesta nu este lipsit de importanță, dacă ne gândim că aceeași familie de negustori, Bosniak, va acapara și monopolul băuturilor de pe domeniul minier al Zlatnei, lucru care va duce la incidentul din târgul de la Cîmpeni, din 24 mai 1782, și care va constitui preludiul mării răscoale țărănești de sub conducerea lui Horia, din anii 1784—1785.

Dar nu numai pentru istoria exploatărilor metalifere este importantă arhiva Tezaurariatului minier; istoria ocnelor de sare din Transilvania este de neconceput fără utilizarea vastului material din această arhivă. Sutele și chiar miile de rapoarte ale administrațiilor salinelor, de care se izbește cercetătorul în această arhivă, denotă marea importanță pe care a acordat-o stăpînirea habsburgică acestui articol indispensabil vieții: sarea. Și în acest sens actele vorbesc despre o serie de măsuri menite să ducă la îmbunătățirea procesului de producție, prin sporirea productivității muncii pe baza unor noi metode tehnice de exploatare. Desele instrucțiuni date de forurile superioare în secolul al XVIII-lea ilustrează cu prisosință acest fapt ¹⁾.

Cel mai impresionant material pe care îl conține însă pomenita arhivă este acela care se referă la *lupta de clasă și la formele ei* în perioada începuturilor capitalismului. Viața grea a minerilor în galerii ce amenințau în permanență cu prăbușirea — în care precursorii proletariatului de astăzi au făcut cunoștință pentru prima oară cu nemiloasa exploatare capitalistă — i-a determinat pe acești oproșiți producători de bunuri materiale să ducă o luptă aprigă împotriva opresorilor lor. Documentele arhivei Tezaurariatului minier înregistrează toate formele pe care le-a îmbrăcat această luptă împotriva exploatării, începînd cu petițiile și cu împotrivirea izolată, pînă la mișcarea grevistă a minerilor din Băița din anul 1804. Astfel un act din 12 martie 1778 precizează că minerii de la mina „Sf. Barbara” din Porcurea au rămas neplătiți timp de patru luni și că aceștia revendică salariile lor în valoare de 783 de florini și 11 creițari. Alte acte ne fac cunoscute mișcările minerilor din comitatul Hunedoarei împotriva executorilor fiscali abuzivi, cărorora ei refuzau să le plătească impozitele sporite. Astfel într-un act din 24 septembrie 1762 autoritățile hunedorene se plîng că „minerii din Certeje și Toplița au alungat cu forța armată pe executorii fiscali trimiși acolo iar pe doi dintre aceștia i-au bătut îngrozitor” ²⁾.

Împletirea exploatării feudale cu exploatarea capitalistă, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, a agravat din ce în ce mai mult situația minerilor. Totuși lupta minerilor în această perioadă are mai mult un caracter anti-feudal. Așa se explică faptul că actele pomenitei arhive vorbesc despre înregimentarea masivă a minerilor de pe domeniul Zlatnei și Hunedoarei sub steagul de luptă al iobăgimii răsculate, sub conducerea lui Horia, în anii 1784—1785. Dintre minerii participanți, unii au îndeplinit chiar rolul de

¹⁾ Oficiul superior minier (Oberbergamt), doc. 229/1787: *Instructio juxta quam Caesaro Regii Salis Fodinarum officii Colosiensis constituti ibidem Domini Officiales Fodinarumque servitores in futurum se conformare obligantur*. Pentru inovațiile în tehnica exploatării sării v. și doc. 3666/1788, 300/1789.

²⁾ „...etiam executores eo exmissos armata manu expulisse, duos executores borrende concessisse et nociva influxisse ipsis vulnera”. Cf. Tezaurariatul minier, doc. 14/1762.

căpitani în răscoală, cum au fost Rus Ioan și Mătieș Ioan din Băița, acesta din urmă amintit și ca participant la greva din anul 1804. Dîrzenia în luptă a minerilor ca și a fiilor acestora s-a verificat și cu prilejul răscoalei din 1804. Amintim aici cazul lui Ilie Stefu zis Fîrțală, fiu de miner din Săcărîmb și căpetenie de răsculați, pe care actele din timpul răscoalei îl arată ca fiind multă vreme urmărit de autorități și despre care se spune că voia să facă o nouă răscoală. „Eu voiesc — declara fiul de miner din Săcărîmb în fața unui contemporan al său — să încep din nou răscoala care a început-o Horia și n-a dus-o la sfîrșit, dar s-o încep mai bine și cu puteri mai mari decît a făcut-o el”¹⁾.

Se pare că lupta antifeudală a minerilor localnici a fost susținută chiar și de unii conducători de mine străini (*hulmani*) cum a fost cazul lui George Harceșek, originar din Dresda, pe care actele arhivei Tezaurariatului minier ni-l înfățișează ca fiind acuzat, la 26 august 1784, că a întocmit conscripția militară în cîteva sate din comitatul Hunedoarei, în vederea răscoalei, fapt pentru care autoritățile au decis „să fie pus în lanțuri și aruncat în închisoare, unde să fie ținut departe de tovărășia altora”. Acest fapt constituie o dovadă a încheșării unui front mai larg împotriva feudalismului care frîna dezvoltarea tînărului sector capitalist din industria extractivă.

Sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea va duce la consolidarea acestui sector capitalist în minerit, fapt care va determina ca centrul de greutate în lupta minerilor de la unele întreprinderi miniere mai mari, ca cele din Săcărîmb și Băița, să se deplaseze tot mai mult în direcție anticapitalistă. În acest sens, o anchetă din 6 octombrie 1791, privitoare la revendicările minerilor din Săcărîmb, stabilește că: „62 de mineri se plîng din pricina cîștigului puțin, 20 din pricina scumpirii cerealelor, 22 din pricina „șuturilor” de pedeapsă, 21 din pricina „șuturilor” de pază la mine, iar 10 pentru a li se da mai mari avansuri ajutoare din casa frăției”²⁾. Tot mai dese sînt plîngerile și protestele minerilor împotriva reținerilor abuzive din salariu și a amenzilor impuse sub diferite pretexte. Disciplina capitalistă a muncii începe să-și facă drum tot mai hotărît, iar acționarii minelor, în goana după profituri din ce în ce mai mari, recurg la introducerea unor metode de muncă și salarizare tot mai apăsătoare pentru mineri. După cum am amintit, greva minerilor din Băița, din anul 1804, a fost o ripostă împotriva acestor metode noi de exploatare capitalistă și ea constituie un moment important în tradiția de luptă a muncitorimii miniere.

Dezvoltarea forțelor de producție în industria extractivă, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, dezvoltarea care culminează cu introducerea, în anul 1838, în tehnica minieră de pe domeniul Zlatnei³⁾, a primei mașini cu aburi, va duce la ascuțirea contradicțiilor între noile forțe de producție și relațiile feudale care frînau dezvoltarea producției pe drumul capitalismului. Aceste contradicții se vor concretiza, pe plan politic, în participarea

¹⁾ Al. Neamțu, *Situația minerilor de pe domeniul Zlatnei și participarea lor la răscoala populară de sub conducerea lui Horia (1784—1785)*, în rev. *Studii*, IX, 1956, nr. 23, p. 51.

²⁾ Tezaurariatul minier, doc. 3030/1792.

³⁾ Întreg materialul, care se află în arhiva Tezaurariatului minier în legătură cu această primă mașină de aburi pe teritoriul patriei noastre, a fost transcris de subsemnatul și urmează să fie publicat cu un studiu introductiv.

masivă a minerilor la evenimentele revoluționare ale anilor 1848—1849 ¹⁾. Și în această privință arhiva Tezaurariatului minier oferă cercetătorului istoric un material bogat și variat.

Am greși profund dacă am lăsa să se creadă că materialul documentar din arhiva Tezaurariatului minier al Transilvaniei privește exclusiv numai problemele economice și tehnice legate de minerit. Această arhivă pune în lumină deopotrivă aspecte și probleme din toate domeniile vieții sociale, în întreaga lor complexitate. Dintre aceste aspecte și probleme am dori să semnalăm doar două, de data aceasta de ordin suprastructural. Este vorba anume despre *problema învățămîntului* și despre *problema organizării sanitare și a asistenței medicale pe domeniile miniere*, probleme care fără îndoială sînt strîns legate de nevoile de dezvoltare ale mineritului de tip capitalist.

În ceea ce privește prima problemă, aceea a învățămîntului, actele acestei arhive permit reconstituirea întregii rețele de școli sătăști înființate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea pe domeniul minier al Zlatnei și Hunedoarei. Rapoartele autorităților școlare precum și programul de învățămînt al acestor școli scot în evidență politica habsburgică de catolicizare și germanizare a învățămîntului sătesc. În același timp, din instrucțiunile forurilor școlare superioare, se întrezărește și celălalt obiectiv principal al școlarizării, și anume — pregătirea de cadre destoinice pentru nevoile mineritului pe baze tehnice noi. Materialul documentar din arhiva Tezaurariatului minier cuprinde date extrem de bogate în ceea ce privește o serie de aspecte ale problemei școlare în secolul al XVIII-lea, ca : înființarea de școli, mijloacele materiale de întreținere a școlilor, autoritățile școlare de control, programele de învățămînt, sistemul de recrutare și salarizare a învățătorilor, timpul de școlarizare, metodele pedagogice folosite în școală, frecvența elevilor, manualele școlare etc. ²⁾.

În sfîrșit, iată-ne ajunși la ultima problemă, pe care am voi să o subliniem ceva mai pe larg, și care, în aparență, este mai mult de domeniul cercetărilor medico-istorice. Este vorba anume despre un extrem de bogat material documentar, din arhiva Tezaurariatului minier, referitor la viața medico-sanitară, în trecutul îndepărtat, pe domeniile miniere ale Transilvaniei. Socotim necesar acest lucru deoarece credem că datoria istoricului este de a cerceta și aspectul medical al epocii de care se ocupă, întrucît acest lucru face posibilă cunoașterea cît mai deplină a condițiilor de viață ale producătorilor de bunuri materiale, al căror trecut își propune să-l reconstituie. Se știe că în procesul de producție factorul sanitar își are importanța sa și că el influențează în mare măsură aspectul vieții sociale. Astfel, nu

¹⁾ Despre participarea minerilor de pe domeniul Zlatnei la revoluția din 1848—1849, pregătește un studiu tov. Hilde Mureșan, cercetător științific de la Institutul de istorie din Cluj. La baza acestui studiu stă materialul documentar din arhiva Tezaurariatului minier.

²⁾ În ce privește problema școlară pe domeniul minier al Zlatnei în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, materialul documentar din arhiva Tezaurariatului minier a fost cercetat și prelucrat într-o amplă monografie de tov. Bozac Ileana, cercetător la Institutul de istorie din Cluj.

este întâmplător faptul că domeniul minier al Zlatnei, cuib al exploatării și leagăn al atîtor boli sociale, a fost și focarul celor mai mari frămîntări și mișcări sociale de-a lungul veacurilor. Între aceste fapte există o strînsă conexiune, de care cercetătorul istoric trebuie să țină seama. Iată de ce socotim că se impune cercetarea sistematică și valorificarea judicioasă a tuturor informațiilor de ordin medico-sanitar, menite să ducă la o cunoaștere cît mai exactă și completă a istoriei maselor populare. În acest sens arhiva Tezaurariatului minier constituie un izvor de documentație de prim ordin.

Pentru a pune în lumină valoarea acestui material documentar medico-istoric, care zace încă sub praful arhivei Tezaurariatului minier, vom semnaliza doar cîteva aspecte, ca rezultat al unor sondaje mai mult întâmplătoare.

Astfel, sute și chiar mii de acte ale acestei arhive oferă cercetătorului de istoria medicinei posibilitatea de a studia aspectele vieții medicale pe domeniul Zlatnei, începînd cu sfîrșitul secolului al XVII-lea. O serie de acte se referă la organizarea sanitară, asistența medicală în mine, personalul medical, spitale, farmacii, boli sociale, boli profesionale, epidemii, metode terapeutice, instrumente medicale, accidente de muncă etc. Interesante sînt și listele de cărți medicale care circulau în Transilvania în secolul al XVIII-lea. De mare importanță sînt și rapoartele unor medici străini, care au activat pe domeniul minier al Zlatnei în secolul al XVIII-lea, ca : Samuel Vasarhely, George Rediger, Iosif Schönbauer, Mihail Adami, Alex. Savoye, Petru Kesmarki, și în special ale medicului Andreas Etienne, care a depus, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, o activitate neobosită pentru combaterea sifilisului. Amintim că într-un raport din anul 1782 se precizează că la Cîmpeni existau în acel an patru „spitale“ (*Krankhaus*) pentru tratarea bolilor sociale, fapt care indică gradul alarmant de răspîndire al acestor boli¹⁾. Luxul de amănunte al acestor rapoarte permite stabilirea nominală a bolnavilor din diferitele „spitale“, precizarea diagnosticului, a tratamentului aplicat precum și a rezultatelor obținute. Interesante sînt și rapoartele care vorbesc despre bolile profesionale ale minerilor, despre frecvența accidentelor de muncă ca și despre neputința minerilor de a face față tratamentului medical costisitor. În acest sens este semnificativ și concludent un pasaj dintr-un raport din 19 iunie 1784 al medicului Alexandru Savoye care scrie : „Deoarece minierii, atît cei din regiunile Zlatnei cit și cei din ale Hunedoarei, au un salariu sau plată atît de mică încît abia pot să trăiască cu familiile lor, ei nu sînt în stare nicidecum să-și plătească medicamentele pe care le reclamă o boală grea și îndelungată“. Din această cauză cei săraci „— înainte de a da și ultimul ban pentru întreținerea vieții soției și a copiilor în timpul bolii — nu cheltuiesc pentru cumpărarea de medicamente, ci mai degrabă se lasă în voia sortii, așteptînd foarte adesea în liniște moartea...“²⁾. Impresionante sînt și plîngerile disperate ale minerilor din secolul al XVIII-lea, privind neputința lor de a se bucura de o asistență medicală corespunzătoare, din cauza sărăciei și a mizeriei.

¹⁾ Tezaurariatul minier (Oficiul superior minier), doc. 547/1782.

²⁾ Ibidem, doc. 831/1784.

Poate istoricul să treacă nepăsător pe lângă aceste date prețioase care oglindesc condițiile insuportabile de viață ale unora dintre cei mai oropsiți producători de bunuri materiale? Fără îndoială că nu! Datoria lui este să culeagă toate aceste informații inedite și, în colaborare cu medico-istoricii, să se străduiască să le valorifice în cadrul epocii respective. Pe linia acestei colaborări și valorificări au putut să vadă lumina tiparului, nu de mult, o serie de date prețioase noi cu privire la marele oculist român Ion Piuariu-Molnar și la activitatea acestuia printre mineri¹⁾. Tot dintr-o asemenea colaborare se va putea arunca, în curînd, o lumină nouă asupra activității celui de al doilea mare medic român din Transilvania, doctorul Vasile Popp, în perioada celor 13 ani (1829—1842) cît a activat ca medic al minerilor la Zlatna, și despre care activitate cercetările de pînă acum — din lipsă de date — nu amintesc nimic. Această afirmație ne-o întemeiem tocmai pe faptul că, recent, în arhiva Tezaurariatului minier, am depistat peste două sute de acte inedite, care privesc activitatea doctorului Vasile Popp pe domeniul minier al Zlatnei. Între aceste acte o importanță deosebită are *topografia medicală* întocmită de medicul român între anii 1839—1840, care este prima lucrare de acest fel scrisă de un autor român. De asemenea, sînt extrem de importante și rapoartele aceluiași medic privind combaterea unor epidemii și epizootii. Pentru a încheia cu acest aspect medico-istoric, socotim că nici istoria sifilisului, a acestei plăgi sociale care a bîntuit mai ales în domeniul minier al Zlatnei, nu se va putea scrie fără cercetarea materialului extrem de bogat pe care-l furnizează prețioasa arhivă a Tezaurariatului minier.

*

Chiar și numai din simpla enumerare a cîtorva date mai importante pe care le cuprinde arhiva Tezaurariatului minier din Transilvania, se pot desprinde perspectivele largi pe care le are cercetătorul istoric, care se bazează pe utilizarea materialului documentar din arhivele miniere. În vederea utilizării și valorificării pe o scară cît mai largă a acestui prețios material arhivistic, socotim că Direcția Generală a Arhivelor Statului, în colaborare cu Institutul de istorie al Academiei R.P.R., ar trebui să inițieze publicarea unei serii de volume de documente privind problemele de bază ale istoriografiei noastre, probleme a căror rezolvare este de mare actualitate mai ales acum în pragul elaborării mult așteptatului tratat de istoria Romîniei.

¹⁾ Al. Ncamțu, *Contribuțiuni documentare noi privitoare la activitatea oculistului Ioan Piuariu-Molnar*, în *Istoria Medicinii. Studii și cercetări*, Buc., 1957, p. 88—102.

REGISTRELE CONFESIONALE DE STARE CIVILĂ DIN TRANSILVANIA

LIVIU MOLDOVAN

În depozitele regionale ale Arhivelor Statului au intrat în ultimul timp, multe registre vechi de stare civilă, de proveniență confesională, care prin cuprinsul lor constituie fonduri cu totul aparte de celelalte fonduri istorice.

Pentru Transilvania importanța lor este deosebită, deoarece ele au avut valoare de drept pînă la 1 octombrie 1895, cînd s-au înființat aici registrele de stare civilă ale statului, spre deosebire de Romînia, unde legea stării civile s-a pus în aplicare de la 1 decembrie 1865.¹⁾

Preluarea acestor fonduri²⁾ a pus în fața Arhivelor Statului sarcini noi, nu numai în ceea ce privește păstrarea registrelor și deservirea cercetătorilor de istorie, dar mai ales pentru rezolvarea cererilor de extrase de stare civilă și înscrierea în registre a diferitelor mențiuni comunicate de către sfaturile populare, de exemplu decese, căsătorii, eliberări de certificate ș. a. Ni se impune deci o cunoaștere cît mai temeinică a registrelor confesionale de stare civilă și a valorii istorice și juridice a datelor pe care le cuprind. Trebuie scoasă în evidență mai ales influența exercitată de stat asupra sistemului registrelor vechi de stare civilă, arătînd totodată și dezavantajele.

Denumirea. Registrele confesionale de stare civilă, numite și registre matricole — lat. libri parochiales, magh. felekezeti anyakönyvek, germ. Kirchenbücher, Matrikeln — sînt, din punct de vedere al dreptului civil, registrele în care preoții au înscris botezații (născuții), căsătoriții și morții (libri baptisatorum, copulatorum, mortuorum). Se adaugă mai tîrziu registrele de bună învoire, adică despre declarațiile de căsătorie, registrele de confirmațiuni (miruiri), despre trecerile la și de la altă confesiune (l. aversorum et

¹⁾ *Codul civil romîn* (art. 21—86).

²⁾ Arhivele Statului au preluat registrele confesionale de stare civilă pînă la anul 1882 și chiar mai noi, de la sfaturile populare unde au fost depuse de către parohii pe baza decretului prezidențial nr. 133/1930 și a deciziei nr. 61 a Ministerului Afacerilor Interne. Registrele confesionale mai noi, nepreluate de Arhivele Statului, au rămas în păstrarea sfaturilor populare comunale și orășenești.

conversorum), despre numărul și starea credincioșilor (l. status animarum, conscriptio, numerus animarum) registrele sau cărțile (foile) de familie, registrele „ordinațiunilor”.

Unele registre vechi de stare civilă cuprind și însemnări de altă natură : despre școala primară și numele învățătorilor și al preoților, despre vaccinații, note despre starea timpului etc., care le măresc valoarea documentară.

Denumirea, „registre de stare civilă” este relativ nouă, fiind luată după Codul Napoleon din 1807 (des actes de l'état civil). În Transilvania mai obișnuită era denumirea de „registre matricole”, copiată din lat. matriculae ecclesiae, liber matriculae, care au la bază cuvîntul mater : mamă. Aceste registre s-au numit „matricole”, întrucît se întocmeau și se păstrau de obicei la parohiile de sine stătătoare numite ecclesia mater, parohie mamă — nu la filii sau diaspore, care n-aveau preoți aparte. Registrele de stare civilă se mai numeau și „mitrice”, care derivă tot de la cuvîntul mamă, dar este luat din limba greacă.

Regulamentele Organice, prin care s-au introdus în țările romîne registrele confesionale de stare civilă (1831—1832), întrebuintează ambii termeni de mai sus, tratînd despre „înscrierile stării civile”, cînd este vorba de Muntenia, dar folosind termenul „acturile mitrice pentru cei ce să nasc, căsătoresc și mor”, cînd este vorba de Moldova.

Registrele confesionale de stare civilă au avut la început numai un caracter bisericesc, după cum și numele le arată, scopul lor fiind de a consemna oficierea diferitelor ceremonii religioase : botezuri, cununii, înmormîntări etc. Importanța lor a crescut însă cînd extrasele de stare civilă eliberate pe baza lor au devenit acte dovedind starea civilă a cetățenilor, cu repercusiuni asupra drepturilor și datoriilor lor. Registrele vechi de stare civilă au devenit utile în chestiuni de tutelă, de stabilirea legitimării căsătoriilor, de schimbarea numelui și în alte proceduri juridice. Pentru stat aceste registre au procurat date importante pentru exercitarea atribuțiunilor sale de guvernare, mai ales în ceea ce privește întocmirea tabelelor de recrutare, obligația școlară și statistica populației, care fără asemenea evidente ar fi devenit cu totul iluzorii, ba chiar imposibile.

Regulamentul Organic din Muntenia (1831) dă la cap. VIII, anexa 3, o definiție sugestivă a registrelor de stare civilă¹⁾ : „Înscrierile stării civile slujesc spre dovada celor mai de frunte întîmplări ale vieții omului, adică a nașterii, a însurării și a morții sale. Curata știință a acestor întîmplări este neapărat de trebuință ca să se cunoască starea civilă a fiecărui om, adică locul și rangul ce ține el între ceilalți cetățeni și în familia sa și prin urmare să se hotărască dreptățile și îndatoririle ce le avea pă vremea cutăruia sau cutăruia întîmplări, căci și de are omul dreptăți și datorii, care să nasc și să sfîrșesc cu dînsul, dar are și altele care să desvoltesc împreună cu vîrsta sa și pentru care să îndatorează la cutare ori la cutare minut al vieții sale, acest fel sînt să zicem dreptățile și datoriile care izvorăsc din venirea lui în legiuita vîrstă, din însurarea sa, de cînd să face părinte și alte asemenea întîmplări, a cărora leatul de multe ori nu să știe și totdeauna este cu bănu-

¹⁾ *Regulamentul Organic*, Buc., 1847, p. 361, V, și A. Sacerdoțeanu, *Cercetări genealogice romînesti*, în *Hrisovul*, II, Buc., 1942, p. 127.

#2
C
m^o Domini 1695.
Aprilis?

Ego Joannis Antalsi primi anni Parochus in (sic) parochia Del 29. Apri-
lis Baptizavi infantem natum de Joanne Pat. Joannis et Anna conjugibus
in Putababura sive caribus cui imposuimus nomen Elvradus. Patris fili-
us fuit Georgius Boesker et Elvradus fuit.

Majus?

Del 14. Maji Baptizavi filium natum de Michaeli Adam et Margareta Gylly. Con-
jugibus, imposuimus nomen Johannes. Patris fuit Petrus fuit et Anna
Gylly conjuges. Junius.

— Del 2. Junij Baptizavi filium natum de Polykaro Marton et Anna Maria fide-
lykham Marton conjugibus, imposuimus nomen Anna. Patris fuit Petrus
Ihs Catharina Verle conjuges.

19. Baptizavi filium natum de Petrus de affris et Catharina konaji filia Mich-
elis konaji conjugibus, imposuimus nomen Elvradus. Patris fuit Petrus
Tamas Anna Barabos conjuges.

24. Baptizavi infantem natum de Michaeli Lator et Margareta de
affris conjugibus, imposuimus nomen Joannis et Catharina Patris fuit
Stephanus Daniel et Catharina Michael conjuges.

22. Baptizavi infantem natum de Gregorio Adam et Catharina Lator conjugibus,
imposuimus nomen Valentinus. Patris fuit Valentinus Catharina
Lator conjuges.

Julius?

2. Baptizavi infantem natum de Michaeli konaji et Catharina f. Marton conjugibus im-
posuimus nomen Petrus. Patris fuit Petrus Tamas Catharina Gylly conjuges.

Septembris

28. Baptizavi infantem natum de Francisco Drah et Catharina konaji conjugibus, imposuimus
nomen Margareta. Patris fuit Gabriel Bara et conjuges Catharina konaji.

ială dacă nu să va adevăra prin înscrisuri întrădăns legiuite pentru acest sfârșit“.

Originea și funcțiunile registrelor. Registrele confesionale de stare civilă, în sensul lor de astăzi, s-au introdus în a doua jumătate a veacului al XVI-lea prin hotărârile sinodului din Trident (1563), dar însemnări primitive și sporadice asupra populației au existat și mai înainte (tabulae sacrae, diptycha ecclesiastica). Prin hotărârile acestui sinod (sess. XXIV, cap. 1—2 de ref. matr.), biserica catolică, care a primit grele lovituri prin reformă, pentru a lega mai strâns pe credincioși de confesiunea lor, a introdus la parohii două feluri de registre : pentru botezați și pentru căsătoriți. Nu după mult timp s-au dat prin Rituale Romanum din 1614 instrucțiuni mai detaliate asupra registrelor de stare civilă, fixându-se și formularele liniate și prevăzându-se ținerea a cinci feluri de registre sau protocoale : de botez, căsătorii, morți, confirmați și despre numărul credincioșilor. Formularele indicate în acel ordin cuprindeau, pe lângă data botezului, și rubrici pentru data nașterii, registrele de botez devenind în felul acesta și registre de naștere ; se mai cerea să se noteze în registrele de născuți și căsătoriți ¹⁾ numele nașilor și al martorilor. Mai târziu s-au introdus alte registre de stare civilă, ca registrul de bună învoire (anexa nr. 10), registrul de familie (anexa nr. 13) etc. ²⁾

Instrucțiunile pentru folosirea unor formulare liniate n-au fost aplicate de preoți decât mai târziu, cei mai mulți mulțumindu-se a întocmi registrele de stare civilă sub formă de liste, un fel de pomelnice, după formula : A fiul lui B + C pentru botezați, A + B pentru căsătoriți, și A pentru morți adăugându-se și data respectivă (facsimilul nr. 2). S-a trecut apoi la înregistrarea datelor de stare civilă în formă de procese verbale (anexele nr. 1—3 și 10), după care s-au introdus registrele de stare civilă liniate cu diferite coloane (anexele nr. 4—9). Registrele liniate nu s-au introdus la aceeași dată la toate parohiile și la toate confesiunile, ci pe etape.

Nu s-au introdus toate registrele de stare civilă prevăzute prin ordine, ci numai cele de bază, totuși preoții au introdus datele despre confirmați în celelalte registre, în mod destul de regulat, dar datele despre numărul credincioșilor le-au notat foarte rar (anexa nr. 11, 12), din cauza muncii oboșitoare pe care o cerea întocmirea acelor tabele.

După exemplul bisericii catolice au început și celelalte confesiuni să introducă registre de stare civilă pentru credincioșii lor.

În Transilvania existau în veacul al XVI-lea următoarele patru confesiuni „recepte“, admise și protejate de stat : reformată, luterană, romano-catolică și unitariană ³⁾. După cum se vede din ordinea de mai sus, religia romano-catolică și-a pierdut aici rolul de religie dominantă (constitutionalis religio, sancta fides) în favoarea religiei reformate, care în veacul următor s-a hotărât și mai mult, sprijinită fiind de principii ca : Bocskai, Bathory G..

¹⁾ Makay Béla, *Felekezeti anyakönyvek* (Registrele confesionale de stare civilă), în *Magyar Jogi Lexikon* (Dicționar juridic maghiar), vol. III, Bp., 1900, p. 553—554.

²⁾ Se pare că inițial registrele românești de stare civilă, cu formulare liniate, s-au tipărit la Sibiu, în 1811, cu litere chirilice, în tipografia lui Ion Bart, sub titlul : Protocolum pentru însemnarea botezaților etc. pe seama bisericii neune. Prin slobozenia i. c. gubernium.

³⁾ ... evanghelică reformată (vulgo Calvisiana), lutherana sive augustana, romano-catolica et unitaria sive antitrinitaria.... Appr. Const., I., art. 2.

**J. 7:34.lik Ezerdöben Haza
SVLTAK**

- 5. Janu Nagy Miklos Papalci Kovai Savaival 1.
- 17. Janu Tombloca Andras Gabo Mariaival 2.
- 17. Febr Bodo Janos Logyosi Judicial 3.
- 16. Febr Ambros Istvan Gongo Kacaval 4.
- 16. Febr Diisi Kelemen Varga Honaval 5.
- 7. Mar Nagy Samuel Diisi Honaval 6.
- 9. Mar Gabo Pall Pogo Judicial 7.
- 19. Apr Janoso Gabor Diisi Kacaval 8.

1735.lik Ezerdöben Haza SVLTAK

- 25. Janu Janoso Jozab Loe Mariaival 1.
- 18. Febr Janoso Gabor Nagy Borbaraval 2.
- 10. Maj Janoso Janos B. Kallnoj Kovai Honaval 3.
- 14. Junij Bec Janos Papalci Pany Mariaival 4.
- 1. Sept. Kypodi Bura Andras Szepesi Eszter Dobosaval 5.
- 15. Oktob. Szabo Janos Szepesi Hattosi Honaval 6.

1736.lik Ezerdöben Haza SVLTAK

- 5. Aug. Novos Samuel Molna Mariaival 1.
- 3. Sept. Paz Mian Novos Molnaival 2.
- 28. Aug. Istvan Novos Kovai Honaval 3.
- 4. Decemb. Szos Fecse Anasztas Beko Eszterival 4.

Bethlen și Rakoczi. După lege, numai aceste confesiuni au fost autorizate să țină registre de stare civilă.

Religia ortodoxă a românilor transilvăneni n-a fost admisă între religiile legale, ci a fost considerată numai ca tolerată „propter regni emolumentum”, spre binele principatului ¹⁾, preoții lor nedeosebindu-se, în privința sarcinilor, de ceilalți iobagi. La 1700 o parte din românii ortodocși din Transilvania, sub presiunea Habsburgilor au trecut la religia greco-catolică, admiși fiind și ei între religiile protejate. Românii de religie ortodoxă din Transilvania sau, cum se spunea pe atunci de religie grecească neunită, au primit recunoașterea de către stat a confesiunii lor, prin art. 27 din legea din 1791, când li s-a acordat dreptul de a ține registre de stare civilă cu caracter oficial; totuși, unii preoți ortodocși au completat registre de stare civilă și înainte de acest an. Pentru cultul mozaic ținerea registrelor s-a reglementat prin art. 29 din legea din 1840.

Nu se poate ști care din aceste confesiuni din Transilvania au introdus mai întâi registrele de stare civilă, întrucât introducerea lor nu s-a făcut în mod general, ci sporadic, fiind în funcție de posibilitățile materiale (hîrtie) și de ordinele primite de la episcopii respectivi. Pe de altă parte, multe din registrele vechi s-au pierdut sau au fost ascunse de unii preoți atunci când s-a impus să fie predate sfaturilor populare.

În Regiunea Autonomă Maghiară, de exemplu, cele mai vechi registre confesionale de stare civilă, depuse la Arhivele Statului din Tîrgu Mureș, luate pe confesiuni și localități sînt din următorii ani : ²⁾

Ortodocși : orașele Sf. Gheorghe și Covasna, 1793.

Greco-catolici : com. Monor, 1771.

Romano-catolici : com. Ciucsîngeorgiu, 1684.

Armeano-catolici : orașul Gheorgheni, 1723.

Reformați : com. Bălăușeri, 1719.

Unitarieni : com. Belin, 1739.

Luterani : orașul Reghin, 1763.

Mozaici : orașele Reghin și Tîrgu Mureș, 1851.

Dar în alte regiuni s-au găsit și registre mai vechi decît acestea, astfel, în regiunea Stalin, cele mai vechi registre confesionale depuse la Arhivele Statului din Orașul Stalin, sînt următoarele : ortodocși, com. Orlat, 1784 ; reformați, orașul Făgăraș, 1651 ; luterani, com. Hosman, 1607 ; mozaici, com. Valea Lungă, 1835. S-ar putea ca în alte regiuni ale Transilvaniei să se afle registre confesionale și mai vechi. Este interesant de notat existența la Arhivele Statului din Or. Stalin a unui registru greco-catolic de stare civilă din Daia de la anul 1687, care pare a fi singurul registru românesc de stare civilă din veacul al XVII-lea, funcționarea registrelor românești de stare civilă începînd de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea. La 20 februarie 1784 împăratul Austriei Iosif al II-lea emite patenta prin care hotărăște introducerea registrelor de stare civilă tip la românii din Transilvania, arătînd amănunțit rubricile ce trebuia să cuprindă acele registre : în

¹⁾ Appr. Const. VIII, art. 1.

²⁾ L. Moldovan : *Catalogul registrelor confesionale de stare civilă din Regiunea Autonomă Maghiară, depuse la Arhivele Statului din Tîrgu Mureș* (în manuscris).

anii următori s-au dat prin instrucțiunile guberniale o serie de lămuriri suplimentare de felul cum trebuia să fie folosite acele registre: Registre românești de stare civilă au existat însă sporadic și înainte de apariția acelei patente, după cum ne dovedesc registrele greco-catolice din Monor (1771), cele ortodoxe din Satulung (1768) sau registrul amintit greco-cat. de la Daia (1687).

Limba în care s-au scris vechile registre de stare civilă nu a fost aceeași; ortodocșii și greco-catolicii le-au scris în limba română, romano-catolicii în limba latină, reformatii și unitarienii în limba maghiară, iar luteranii în limba germană. Registrele mozaicilor au fost scrise în limba germană sau în limba maghiară, uneori chiar în limba ebraică. Sub influența revoluției din 1848, au introdus și romano-catolicii limba maghiară în scrierea registrelor, dar numai pentru scurt timp, căci în 1857 s-a ordonat să se introducă din nou limba latină în scrierea acestor registre.

Armeano-catolicii au întrebuințat limba armeană pînă la 1829, după care au început să folosească limba latină, căci registrul armean din comuna Frumoasa, raionul Ciuc, cuprinde următoarea însemnare: „Vidi occasione Visitationis Canonicae in Csik Szépviz, 23 Junij 1829, ex injungo, ut in posterum Procollum hoc matriculare Lingua Latina ducatur. Nicolaus Eppus Tranniae”¹⁾.

Alfabetul întrebuințat în scrierea acestor registre diferea de asemenea după confesiuni. Românii ortodocși și greco-catolici au întrebuințat pînă în veacul trecut alfabetul chirilic. Nu se poate fixa data pînă cînd s-a folosit alfabetul chirilic, unele parohii românești din Transilvania scriau încă de la începutul veacului trecut cu litere latine și ortografie maghiară (sz=s, cz=ț etc.), dar alți preoți chiar pe la 1880 mai întrebuințau încă slovele chirilice, cu toate că episcopii lor căutau să impună întrebuințarea generală a alfabetului latin. „Trebuie să se scrie cu slove latinești sau ungurești, cum s-au poruncit de la înaltele locuri, și foile să aibă numere toate” scria protopopul ortodox verificador la 5 octombrie 1844, în registrul stării civile din Micfalău²⁾. Romano-catolicii, reformatii și unitarienii, precum și evreii mozaici, au scris cu alfabetul latin. Sașii au întrebuințat alfabetul gotic, iar armenii romano-catolici scriau cu alfabetul armean pînă la 1829, după care au introdus alfabetul latin. Toate aceste confesiuni și naționalități au introdus de la început calendarul gregorian, cu excepția românilor care au rămas la calendarul iulian.

Importanța istorică a registrelor. Majoritatea registrelor confesionale de stare civilă cuprind, pe lîngă însemnările propriu zise de stare civilă, toate ordinele primite în veacurile al XVII-lea—XIX-lea, de la vicari, episcopi, „înaltul împărătesc guberniu” al Transilvaniei sau chiar de la aula împărătească din Viena. Studiarea sistematică a acestor ordine și instrucțiuni ne ajută a ne face o idee clară asupra vieții administrative și a frământărilor sociale ale Transilvaniei din acel timp. Mai sînt demne de relevat însemnările marginale ale unor evenimente mai de seamă, pe care unii preoți, spre a nu fi uitate, le-au notat cu grijă în registrele de stare civilă.

¹⁾ Arh. St. Tg. Mureș, Reg. conf. de st. civ. 8/8.

²⁾ Idem, 219/6.

[illegible]

Aflăm astfel că la 16 martie 1778 călăreții și pedestrașii secui din Brăduț, raionul Odorhei, au pornit către Bavaria ¹⁾, sau că la 26 octombrie 1802 a fost un puternic cutremur menționat în registrul de stare civilă al comunei Mărtineni, raionul Tg. Secuiesc ²⁾, și cel al comunei Corund, raionul Odorhei, unde se precizează „ora 12” și se adaugă că a fost atât de puternic, încât „au căzut oalele din cuier și mulți oameni au leșinat” ³⁾.

În registrul reformat de stare civilă din Beu, raionul Tg. Mureș, se reflectă eoul luptelor confesionale dintre reformați și romano-catolici, care, sub Habsburgi, voiau să recâștige pozițiile pierdute. În acel registru se arată că la 14 iulie 1767 romano-catolicii au luat cu forța biserica reformată din Beu, din care cauză aceștia și-au construit, în 1777, biserică nouă. Preotul reformat notează, nu fără oarecare satisfacție, că preotul iezuit a murit în biserică lovit de dambla, iar clopotarul său a fost ucis de trăznet ⁴⁾.

Despre iobagii bisericilor privilegiate ne dă informațiuni registrul ref. de stare civilă din Voivodeni, raionul Reghin, arătând că la 1716 biserica avea iobagi pe Toth Mihály, Toth Balás și Gábor Mihály. Același registru ne dă un tabel despre datornicii bisericii în anii 1716 și 1726, arătând că pentru cei care nu și-au achitat datoriile către biserică în 1716, din cauza dobânzilor, în timp de 10 ani, datoria lor s-a dublat. Astfel, Baroth Gábor avea în 1716 o datorie de 14,10 florini, care s-a urcat pînă în 1726 la 28,20 florini. Orbán György de la 18 florini, în 1716, a ajuns la 36 florini datorie în 1726 etc. ⁵⁾.

Registrul ortodox din Gledin, raionul Reghin, ne relatează despre „diavolescul atentat de unu de dumnezeu afurisitu individuu” săvîrșit la 18 febr. 1853 în contra împăratului Francisc Iosif, pe care „cu un cuțit de cochne (de bucătărie) l-au rănit” ⁶⁾.

Din registrele bisericești mai noi se reflectă și ravagiile pe care hiterismul le-a produs în sînul populației săsești din Transilvania. Registrul parohiei luterane din Uila, raionul Reghin, cuprinde însemnări despre frămîntările preotului săsesc de acolo și se încheie la 25 februarie 1942 cînd preotul își părăsește satul și se înrolează ca voluntar în armata germană SS, ducînd cu sine încă 25 de sași la moarte ⁷⁾.

Însemnări de altă natură din aceste registre sînt tabelele copiilor „împunși de vîrsat”, adică despre vaccinări, care încep cu anul 1803. Se pare că oamenii nu prea își lăsau copiii să fie vaccinați, din care cauză s-a recurs la diferite măsuri. Registrul bisericii reformate din Armășeni, raionul Ciuc, ne păstrează ordinul din 7 aprilie 1809 al episcopiei, care prevedea că cei nevaccinați nu vor fi admiși la școală, nici în bresle, nici la cununii și că preoții sînt datori a înscrie în registre numele și pronumele copiilor și al părinților, dînd celor vaccinați adeverințele respective ⁸⁾. Din registrele vechi

¹⁾ Arh. St. Tg. Mureș. Reg. conf. de st. civ. 70/1.

²⁾ Idem, 367/1.

³⁾ Idem, 76/2.

⁴⁾ Idem, 275/4.

⁵⁾ Idem, 182/3.

⁶⁾ Idem, 143/3.

⁷⁾ Idem, 400/1.

⁸⁾ Idem, 2/1.

COLLUM
via Parochialis Lich. Sept.

viticoides Arme[illegible][illegible]

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://arhivelenationale.ro>

Protocolul Cerebriilor				
Numele și Cognomul persoanei care a făcut declarația, în limba de știință	Numele și Cognomul Nomenclaturii	Numele și Cognomul martorilor, dintr-o reprezentare locală, în limba de știință	Data și locul în care s-a făcut declarația	
1. ...	...	...	26. 11. 1862	1862
2. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
3. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
4. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
5. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
6. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
7. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
8. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
9. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
10. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
11. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
12. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
13. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
14. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
15. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
16. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
17. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
18. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
19. ...	...	...	21. 12. 1862	1862
20. ...	...	...	21. 12. 1862	1862

Protocolul O. Cerebriilor				
Numele și Cognomul persoanei care a făcut declarația, în limba de știință	Numele și Cognomul Nomenclaturii	Numele și Cognomul martorilor, dintr-o reprezentare locală, în limba de știință	Numele și Cognomul martorilor, dintr-o reprezentare locală, în limba de știință	Numele și Cognomul martorilor, dintr-o reprezentare locală, în limba de știință
1. ...	...	...	...	...
2. ...	...	...	...	...
3. ...	...	...	...	...
4. ...	...	...	...	...
5. ...	...	...	...	...
6. ...	...	...	...	...
7. ...	...	...	...	...
8. ...	...	...	...	...
9. ...	...	...	...	...
10. ...	...	...	...	...
11. ...	...	...	...	...
12. ...	...	...	...	...
13. ...	...	...	...	...
14. ...	...	...	...	...
15. ...	...	...	...	...
16. ...	...	...	...	...
17. ...	...	...	...	...
18. ...	...	...	...	...
19. ...	...	...	...	...
20. ...	...	...	...	...

de stare civilă s-ar putea studia și mortalitatea infantilă, care era cu mult mai mare ca astăzi, precum și cauzele de moarte, cu toate că unii preoți se mulțumeau a scrie la toți că au murit de moarte firească, au murit fără vreme, ori dădeau cauze neclare ca : a murit de uscătură, de umflătură de apă etc.

În vechime, grija școlilor primare era încredințată preotului local, care era directorul școlii și angaja pe învățători cu obligația de a fi totodată și cantori la biserică. Registrele confesionale de stare civilă ne dau bogate informații despre starea învățămîntului din acel timp, despre programele școlare, manualele uzuale, numărul elevilor ș. a., unele registre cuprinzînd chiar cataloage ale elevilor, de exemplu registrul romano-catolic din Iacobenii, raionul Ciuc, cuprinde cataloagele școlare pe anii 1862—1877¹⁾. Listele preoților și ale învățătorilor pe cîte două, trei sute de ani și scurta lor biografie, cuprinse în unele registre vechi de stare civilă, pot să dea informații ample pentru întocmirea monografiilor din acele localități (anexa nr. 14).

Nu trebuie trecută cu vederea nici importanța onomastică a registrelor confesionale de stare civilă. Numirile de persoane oferă posibilități nebanuite pentru identificarea diferitelor grupuri etnice și ne dau informații asupra unor familii dispărute sau migrate. Cu ajutorul registrelor se poate urmări felul cum s-au format numele de familie sau supranumele, știind că împăratul Iosif al II-lea a impus obligația ca fiecare om să aibă două nume, totuși românii aveau nume de familie și înainte de această dispozițiune, care se aplica, îndeosebi, la populația evreiască. Atragem atenția și asupra pitorescului unor vechi nume de botez românești, care au dispărut astăzi și care arată mai ales influența slavă a numelor de persoane intervenită în conviețuirea comună romîno-slavă din vechime.

Toponimia de asemenea găsește izvoare prețioase în aceste registre, dînd indicii asupra unor localități dispărute sau asupra schimbărilor de nume.

Mai notăm că din registrele vechi de stare civilă se pot face anumite calcule asupra mișcării populației și a vitalității ei (natalitate, excedent etc.) din unele epoci. Așadar, pe lângă urbariile și conscripțiile fiscale, și registrele de stare civilă pot aduce unele contribuții la clarificarea unor probleme de statistică istorică.

Importanța juridică și influența statului asupra registrelor de stare civilă. Statul a recunoscut de timpuriu caracterul de evidență asupra populației al registrelor confesionale și le-a garantat autenticitatea, influențînd prin diferite legi și ordine ministeriale calitatea acelor registre. Preoții care întocmeau registrele au primit atribuțiuni de funcționari publici cu obligația de a întocmi gratuit pe seama autorităților tabele de recrutare și alte formulare statistice sau de a elibera cetățenilor extrase de stare civilă în chestiuni de succesiuni, tutelă etc., care aveau caracter de acte publice în fața legii. Ei trebuiau să introducă în registre : mențiunile de schimbarea numelui, adopțiunile, legitimarea căsătoriilor, înfierile etc., pe baza hotărîrilor judecătorești.

Registrele confesionale de stare civilă s-au îndepărtat deci de la scopul lor pur bisericesc, luînd oarecum un caracter juridic, la care inițiatorii lor nici nu s-au gîndit. Interesul statului pentru aceste registre se explică mai

¹⁾ Arh. St. Tg. Mureș, Reg. conf. de st. civ., 11/2.

ales din grija ca nu cumva să se strecoare în ele greșeli, care ar putea duce la eludarea legii de recrutarea armatei sau ar putea atinge drepturile politice și civile ale cetățenilor, producând astfel perturbațiuni în viața lor particulară.

Preoții au dat ascultare legilor și ordinelor statului nevăzînd în ele decît o protecție a puterii de stat, menită a întări autoritatea lor personală, precum și autenticitatea actelor de stare civilă întocmite de ei. Cînd însă la sfîrșitul veacului trecut a venit statul cu sancțiuni drastice împotriva acelor care se abăteau de la instrucțiunile de stare civilă, s-a produs ciocnirea între biserică și stat, aducînd după sine înființarea registrelor de stare civilă ale statului.

Influența statului asupra completării registrelor, confesionale de stare civilă a început în veacul al XVIII-lea și s-a exercitat tot timpul pînă la sfîrșitul veacului al XIX-lea prin numeroase decrete regești și ordine ale guvernului, precum și prin unele articole de lege ¹⁾.

Cele mai importante din ele, în ordine cronologică, sînt următoarele : „Preoții sînt datori a păstra la ei registrele de stare civilă: este interzis a le împrumuta altor persoane ... (1770.I.5)“.

„Extrasele trebuie prevăzute cu semnătura conducătorului registrelor de stare civilă și cu pecetea oficiului parohial de stare civilă ... (1770.I.5)“.

„Extrasele de stare civilă trebuie să cuprindă toate cuvintele din registrele de stare civilă, mai ales numele de familie să nu fie scris în alte limbi ... (1771.V.10)“.

„Registrele de stare civilă trebuie păstrate în locuri ferite de foc: cînd izbucnește focul trebuie salvate întii registrele de stare civilă ... (1774.V.10)“.

„Registrele de stare civilă se vor păstra sub cheie ... (1778.II.2)“.

„Martorii la actele de căsătorie, precum și nașii la botezuri își vor scrie numele în registrele respective, în caz că nu știu carte vor pune degetul ... (din patența de la 1784 a lui Iosif al II-lea)“.

„Pentru întocmirea extraselor de stare civilă se vor utiliza formulare, care trebuie să cuprindă aceleași coloane ca registrul de stare civilă original ... (1789.VII.8)“.

„În registrele de botez, anul de naștere se va scrie cu litere, nu cu cifre ... (1821.VIII.13)“.

„Episcopii au datoria a supraveghia întocmirea registrelor de stare civilă din eparhia lor ... (1825.V.24)“.

„De pe registrele de botezați, căsătoriți și morți se vor întocmi dublete, care cu ocazia inspecțiilor vor fi verificate și semnate de prototopi, după care se vor trimite la forul superior bisericesc ... (1826.III.7)“.

Important a fost și articolul 23 din legea din 1827, cu privire la predarea și conservarea în arhiva autorităților civile a exemplarului al II-lea de registre, lege care recunoaște totodată caracterul de acte publice și de autenticitate legală al registrelor confesionale de stare civilă. Legea spunea următoarele :

¹⁾ Tokody Ö., *Egyházközségekre vonatkozó magyarországi törvények, királyi és kormányrendeletek tára*. (Colecția legilor și a decretelor regești și guverniale din Ungaria, privitoare la chestiuni bisericești), Timișoara, 1882.

„Pentru a evita perturbația care, prin nimicirea sau distrugerea registrelor de stare civilă din cauza unor întâmplări neprevăzute, ar amenința pe cetățeni în stabilirea descendenței lor, se hotărăște :

1. Preoții fără nici o deosebire de religie să țină de aici înainte registrele de botezați, căsătoriți și morți, în două exemplare; autoritățile civile să preia la sfârșitul fiecărui an câte un exemplar pe care să-l depună în arhiva autorității respective, dînd în schimb adeverință de primire.

2. Acest exemplar din registrele de stare civilă să se păstreze sub cheie în arhiva autorității civile și să se utilizeze numai în cazul dacă exemplarul aflat în posesiunea parohiilor s-ar pierde ori s-ar distruge, din cauza vreunui accident.

3. Pînă cînd există la parohii registre de stare civilă, oricine are nevoie de extrase date pe baza lor să le ceară și mai departe de la preotul respectiv și numai după nimicirea acelor să se adreseze arhivelor respective”¹⁾.

Articolul 40 din legea din 1868 prevedea că : „Primarii și conducătorii registrelor de stare civilă sînt răspunzători de autenticitatea actelor auxiliare cerute de la ei pentru tabelele de recrutare, de asemenea sînt răspunzători de identitatea celor chemați în fața comisiilor”²⁾.

Articolul 44 din legea din 1868 a permis parohiilor să decidă ele înseși limba în care își vor ține registrele³⁾.

Articolul 53 din legea din 1868, „despre relațiile dintre religiile creștine recunoscute” este de asemenea important deoarece a constituit punctul de plecare al conflictului dintre stat și biserică în ce privește registrele de stare civilă. conflict care a culminat mai tîrziu prin părăsirea sistemului utilizării registrelor confesionale de către stat, care și-a creat registrele sale proprii de stare civilă. Această lege dispunea că acei copii cari s-au născut din căsătorii mixte, unde tatăl este de o religie, iar mama de alta, vor urma religia părinților după sexul lor, adică băieții pe a tatălui, iar fetele pe a mamei. Preoții nu vor boteza deci și nici nu vor mai înscrie în registrele lor de născuți pe copii de alte religii, spre a-i trece astfel pe nedrept la confesiunea lor. Dispozițiunile acestora legale s-au lovit de opoziția preoțimii mai ales a celei catolice, care a continuat să boteze atît copii născuți din căsătorii mixte, cît și copii de alte religii, motivînd că ei consideră botezul numai ca un act de încreștinare, înscriau totuși pe acești copii în registrele lor de născuți⁴⁾.

Articolul 40 din legea din 1879 a voit să înfrîneze acest exces de zel al unor preoți în dauna altor religii, prevăzînd pedepse cu închisoare pentru preoții recalcitranți⁵⁾, dar fără mult efect căci preoții vinovați după ce ajungeau în fața tribunalelor erau achitați⁶⁾.

1) *Corpus Juris Hungarici*, 1740—1835, Bp., 1901, p. 458.

2) *Ibidem*, 1836—1868, Bp., 1896, p. 477.

3) *Ibidem*, p. 492.

4) *Ibidem*, p. 506.

5) *Ibidem*, 1879—1880, Bp., 1895, p. 200.

6) Hegedüs János, *Anyakönyv és házasság jogrendszere Magyarországon*. (Regimul juridic al registrelor de stare civilă și al căsătoriei în Ungaria), Nagyhecskerek, 1901, p. 4.

Ordinul nr. 10.086 din 26 februarie 1890 al Ministerului Cultelor a pus capăt acestei stări de lucruri, dispunând ca preoții care vor boteza copii de alte religii să anunțe în termen de 8 zile pe preotul religiei respective, spre a înscrice pe copil în registrul său de născuți — în caz contrar vor fi pedepsiți cu amenzi grele. Competința aplicării amenzilor a fost luată totodată de la tribunale și a fost dată organelor administrative, care au aplicat amenzile fixate de lege fără nici o milă¹⁾.

Clerul catolic a considerat aceste legi și ordonanțe ca un amestec fățiș al statului în chestiunile dogmatice și le-a contestat valabilitatea, ceea ce a dus la conflicte grave și mari nemulțumiri, din care cauză guvernul maghiar a hotărât să rupă definitiv cu sistemul înregistrărilor de stare civilă în registrele confesionale.

Prin articolul 33 din legea din 1894, pus în aplicare la 1 octombrie 1895, s-au introdus în Ungaria, deci și în Transilvania, registrele de stare civilă ale statului. Odată cu aceasta registrele confesionale de stare civilă au încetat de a mai avea caracter de acte publice; nu s-a interzis, însă, menținerea lor, dar ele vor avea pentru viitor numai caracter confesional, iar extrasele eliberate după această dată, pentru înregistrările noi, vor avea numai caracter particular. Pentru trecut, adică pînă la 1 octombrie 1895, registrele și extrasele de stare civilă confesionale își păstrează valabilitatea în fața legilor. Articolele 93 și 94 din susnumita lege cuprind în această privință următoarele dispozițiuni :

„Registrele confesionale de stare civilă completate înainte de punerea în aplicare a registrelor stării civile de născuți, căsătoriți și morți, ale statului, precum și extrasele eliberate pe baza lor, rămîn în continuare acte publice” și

„Conducătorii registrelor confesionale de stare civilă sînt îndreptățiți și obligați a elibera și pe mai departe extrase de autenticitate publică, din registrele confesionale de stare civilă completate de ei pînă la intrarea în vigoare a prezentei legi. Conducătorul de registre confesionale de stare civilă care refuză eliberarea extraselor comite infracțiune și se va pedepsi cu închisoare pînă la o lună și cu amendă în bani pînă la 600 de coroane. Judecarea infracțiunilor cade în competența judecătoriilor de ocoale²⁾).

Ministerul Cultelor a cerut prin ordinul nr. 39.633 din 1895 tuturor autorităților bisericești să pună în vedere preoților să încheie pînă la 1 octombrie 1895 exemplarul al II-lea al registrelor confesionale de stare civilă, obligați a-l întocmi conform cu articolul 23 din legea din 1827 și să-l depună la arhiva autorității civile, în prima jumătate a lunii octombrie din acel an. Ordinul s-a adus la cunoștință și autorităților civile, cu îndrumarea de a raporta ministerului pe cei care întîrzie predarea în termen a registrelor³⁾.

Este demn de notat și ordinul nr. 33.029 din 1898 al Ministerului Cultelor adresat autorităților bisericești greco-catolice și ortodoxe, în care le cere să aducă la cunoștința preoților, ca extrasele de stare civilă, pe lângă datele calendarului iulian, să aibă scrise și datele după calendarul gregorian, iar

¹⁾ *Magyarországi rendeletek tára* (Colecția ord. din Ungaria). 1890, p. 753.

²⁾ *Corpus Iuris Hungarici*, 1894—1895, Bp. 1897, p. 195.

³⁾ *Magyarországi rendeletek tára*, 1895, p. 867.

dacă datele sînt scrise numai după calendarul gregorian, pentru a evita confuziile, să se scrie pe extrase, la locul potrivit, că datele s-au scris după calendarul gregorian¹⁾.

Dezavantajele sistemului de registre confesionale. Puterea de stat a exercitat prin aceste ordine și legi o influență hotărîtoare asupra registrelor confesionale de stare civilă, spre a le putea utiliza cît mai bine în scopurile sale administrative, totuși aceste registre n-au devenit niciodată oglinda fidelă a stării civile a populației. Registrele confesionale aveau adeseori lacune sau cuprindeau corecturi și date necontrolabile, introduse ulterior, care le slăbeau veracitatea. Registrul reformat de stare civilă din Cuișed, raionul Tg. Mureș, cuprinde următoarea observație a preotului : „unele însemnări sînt greșite și murdare, fiind scrise de preoți streini și de persoane laice, de aceea a trebuit să scriu din nou 4 foi din registrul de născuți pe anii 1823—1828”²⁾.

Lipsurile acestea cu greu se puteau îndrepta deoarece își aveau rădăcina chiar în sistemul de funcționare al registrelor confesionale de stare civilă³⁾, sistem care prezenta mai multe dezavantaje și anume :

1. Împărțirea teritorială neuniformă a circumscripțiilor parohiale de stare civilă, la care s-a luat de criteriu nu suprafața ce trebuia să o cuprindă, ci s-a avut în vedere numărul credincioșilor. Regiunile care aveau mai mulți credincioși în sînul locuitorilor, aveau și preoți mai mulți în comparație cu alte confesiuni cu un număr mic de credincioși. La aceștia preoții fiind rari, cetățenii aparținători acelor confesiuni, cari voiau să se înscrie în registre, trebuiau să meargă uneori pînă la mari distanțe, pentru a declara faptele de stare civilă. Aceste călătorii oboseitoare erau legate de cheltuieli și pierderi de timp, din care cauză înscrierile în registre se făceau cu întârziere sau chiar se renunța la ele.

Altă urmare a defectuoasei împărțiri teritoriale era situația că în orașe și în comunele mari locuite de credincioși aparținători la mai multe confesiuni existau mai multe oficii de stare civilă decît ar fi fost necesar în raport cu numărul locuitorilor, din punctul de vedere al statului, întrucît fiecare confesiune își avea oficiul său aparte de stare civilă, ceea ce îngreuna ținerea unei evidențe centralizate.

2. Caracterul confesional al registrelor. Registrele confesionale de stare civilă nu cuprindeau înregistrarea faptelor de stare civilă în sine, ci pe ale *diferitelor ceremonii religioase legate de ele, ca : botezuri, cununii, înmormîntări*. Cine nu se supunea acestor ceremonii sau ritualuri bisericești nu putea fi înscris în registrele confesionale. Statul nu obliga însă pe nimeni să practice o anumită ceremonie bisericească, căci ar fi însemnat o constrîngere a conștiinței și libertății cetățenilor săi. Din această cauză multe persoane, care mai ales în veacul trecut au ieșit din sînul religiilor recunoscute de stat, n-au fost înscrise în registrele de stare civilă. Statul a căutat să îndrepte acest neajuns impunînd cetățenilor fără confesiune, să facă declarațiile de

¹⁾ *Magyarország rendeletk. tára*, Bp., 1898, p. 887.

²⁾ Arh. St. Tg. Mureș, Reg. conf. de st. civ. 291/1.

³⁾ A se vedea expunerea de motive a Ministerului de Interne și raportul comisiei administrative a Camerei Deputaților, la proiectul legii de stare civilă a statului, în lucrarea lui Lckács György, *Az állami anyakönyvi törvény magyarázata* (Comentariul legii de stare civilă), Bp., 1895, p. 1—28.

stare civilă la primăria localității de reședință, care trimitea apoi datele lor preotului de care aparțineau mai înainte, pentru a le înscrie în registrele de stare civilă, procedeu care complica și mai mult lucrările de stare civilă.

3. Controlul unilateral. Completarea registrelor confesionale de stare civilă era în funcție de conștiinciozitatea și pregătirea culturală a preoților respectivi. Unii se achitau bine de obligația lor și aveau registre bune, dar alții nu puneau nici o grijă în completarea registrelor, de aceea datele înscrise de ei erau dubioase.

Statul prin diferite legi și dispozițiuni a voit mereu să îmbunătățească calitatea registrelor confesionale, dar n-a exercitat niciodată control direct asupra lor. Controlul registrelor de stare civilă se făcea exclusiv de organele bisericești și ca urmare se constata dacă se aplică în primul rînd legile bisericești, controlul aplicării legilor statului căzînd pe plan secundar și ca urmare nici nu se prea aplicau sancțiuni pentru nerespectarea legilor statului. De exemplu legea din 1827 referitoare la întocmirea în două exemplare a registrelor de stare civilă, din care unul să fie trimis la sfîrșitul fiecărui an arhivelor județene și municipale, n-a fost respectată întocmai. Unii preoți s-au sustras de la executarea legii, iar alții au întocmit de fapt exemplarul al II-lea dar nu l-au trimis forurilor competente, ci l-au păstrat la ei, din care cauză în anul 1950 s-au primit la sfaturile populare și exemplarul al II-lea al unor parohii, mai ales pe anii 1870—1875. Nu s-au aplicat sancțiuni nici pentru pierderile sau distrugerile registrelor de stare civilă, asemenea sancțiuni nici nu existau, ci păstrarea lor în condițiuni mai bune sau mai rele era în funcție de conștiinciozitatea preotului respectiv. Unele organe bisericești de control au depus însă o rîvnă lăudabilă pentru buna completare a registrelor de stare civilă. Prototopul ortodox din Tg. Mureș scrie la 23 iunie 1869 în registrele stării civile din Corunca, raionul Tg. Mureș, următoarele observațiuni : „Unul din lucrurile cele mai de căpetenie a unui preot iaste acurata scriere a protocoalelor botezaților, cununaților și morților, leneșul va secera rușine și pedeapsă“¹⁾.

Preotul greco-catolic din Gledin, raionul Reghin, este îndrumat a-și cumpăra alt registru de stare civilă, deoarece la inspecția din 5 iulie 1852, se constată că „acest protocol nu mai este de nici o treabă, pentru că hîrtia întrînsul îi rea și mîrșavă și cumcă trebuie alt protocol a se face“²⁾.

Totuși existau preoți recalcitranți, care neglijau completarea registrelor de stare civilă conform cu instrucțiunile legale, în contra cărora nu se luau măsuri de constrîngere. S-a văzut mai înainte că la 1890, cînd Ministerul Cultelor a vrut să pedepsească pe acei preoți care nu respectau dispozițiile legii din 1868 cu privire la botezul și înmatricularea copiilor de alte confesiuni, a întîmpinat opoziția dîrză a preoțimii catolice, căreia i-a trezit susceptibilitatea confesională. Conflictul dintre stat și biserică în chestiunea registrelor confesionale, în care a intervenit și papa, nu putea fi aplanat fără știrbirea autorității statului, de aceea s-a hotărît abolirea registrelor confesionale de stare civilă, registre de care se foloseau și statul și biserica, dar care erau completate de preoți care erau slujbașii bisericii. A sosit timpul cînd înregistrarea continuă și completă a stării civile a populației trebuia să fie o

¹⁾ Arh. St. Tg. Mureș, Reg. conf. de st. civ. 287/1.

²⁾ Idem, 143/1.

sarcină exclusivă a statului, pe care să o exercite prin organele sale proprii. de aceea la 1 octombrie 1895 s-au înființat Oficiile de Stare Civilă ale Statului, puse sub autoritatea Ministerului de Interne. Aceste instituții de stat n-au avut de luptat cu greutatea începutului ca oficiile confesionale de stare civilă, întrucât s-a luat de-a gata modul de funcționare al oficiilor de stare civilă din alte țări cu experiență mai îndelungată, în special din Franța, după care s-au făcut unele schimbări cerute de condițiile locale.

Registreele confesionale de stare civilă completate până la anul 1895 au fost lăsate atunci în grija preoților respectivi, grijă care însă n-a fost prea eficientă, deoarece în cursul celor două războaie mondiale și din cauza altor calamități multe s-au pierdut ori s-au deteriorat, în caz de pericol iminent fiind lăsate în părăsire de cei care aveau datoria să le păstreze. În alte localități registrele au fost supuse unor acțiuni lente de distrugere, fiind depozitate în locuri igrasioase sau au fost distruse de șoareci și de alți dușmani ai arhivelor.

În prezent, pentru a le feri de alte pierderi și distrugereri, registrele confesionale vechi de stare civilă din Transilvania au fost depuse la serviciile regionale ale Arhivelor Statului, unde au condiții de păstrare din cele mai bune, iar cercetătorilor diferitelor probleme, indiferent de profesiunea lor, li s-a dat posibilitatea, neîntâlnită până acum, de a putea studia în liniștea sălilor de studiu ale Arhivelor Statului registrele adunate la un loc din mai multe sute de localități ale aceluiași regiuni.

A N E X E

1

1795. Registrul de nașcuți al bisericii ortodoxe din Sfintu-Gheorghe, p. 3, scris cu litere chirilice.

S-au născut prunc de parte bărbătească la ziua marți, la luna ianuarie, anul 1795, de părinți de legea grecească neunită pravoslavnică, a căruia tatăl Mihai a lui Drăghici, dar muma Linca, lăcuiori în Sf. Gheorghe. s-au botezat și cu mir s-au uns, prin mine mai jos iscălitul paroh și preot la biserica hramului Sf. Gheorghe, în ziua joi, luna ianuarie 26, anul mai sus numit. Și s-au dat în sfântul botez pruncului nume Mihai. Nași au fost David Popovici lăcuiori în Sf. Gheorghe. Cu chiar mina sa. David Popovici. paroh Sf. Gheorghe. (Arh. St. Tg. Mureș. Reg. st. civ. 183/1).

2

1794. Registrul de căsătorii al bisericii ortodoxe din Covasna, raionul Tg. Secuiesc, p.1, scris cu litere chirilice.

După strigarea cea de 3 ori în biserică și nici o împiedecare aflându-se, s-au logodit și s-au cununat mirele Mihai Manea lăcuiori în Covasna cu mireasa anume Dobra fiica a lui . . . a lăcuiorului în Rijnov, amândoi intru în căsătoria cea dintii, la ziua 18, luna noiembrie, anul 1794, prin mine mai jos iscălitul parohianesc preot al bisericii hramului Sf. Nicolae. Nun au fost Manea Furtună lăcuiori în Covasna. Cu chiar mina sa. paroh. Ioan Grid, Covasna. (Arh. St. Tg. Mureș. Reg. st. civ. 351/2).

3

1796. Registrul de morți al bisericii ortodoxe din Covasna, raionul Tg. Secuiesc, p. 2, scris cu litere chirilice.

Robul lui Dumnezeu Manea Furtună lăcuiori din Covasna de legea pravoslavnică grecească neunită au murit în ziua 3, luna martie, anul 1796, avind de la nașterea sa, ani 78. luni 3, zile . . . și după obicinuita făcută pogrebanie, prin mai jos iscălitul paroh al bisericii hramului Sf. Nicolae, s-au îngropat în ziua 5, luna noiembrie, anul mai sus numit în îngropătoarea cea de obște. Cu mina sa. Paroh Ioan Grid. (Arh. St. Tg. Mureș. Reg. st. civ. 351/3).

1824. Registrul de botezați al bisericii greco-catolice din Suseni, raionul Reghin, p. 2, coloanele scrise cu litere chirilice, iar textul cu litere latine și ortografie maghiară.

PROTOCOLUL BOTEZAȚILOR

din eparhia Gurghiului

Parohia Fălfălău

a vladiciei Făgărașului

Anul luna și ziua	Preotul boteză- toriu	Pruncul botezat și miruit	Părinții pruncului	Nănașii	Legea	Locul	Cînd s-a olțuit cu vîrsat
1824 die 4 apr.	Lupu Pintyi	Mathe miruit	Murar Ignat Simnyina	Negrea Ion Ana	unită	Biserică Felfălău	
1824 die 15 apr.	Lupu Pintyi	Oana miruită	Tholomei ex Also- Idets Oana	Din Sabe- nitza Boronya Oana	unită	în Also Idets	
1824 die 20 apr.	Lupu Pintyi	Nasztaszia miruită	Csenger Ion Mariska	Kabutz Lika Anania	unită	în Biserică Felfălău	
1824 die 16 may	Lupu Pintyi	Mariska miruită	Szemertyan Todor Nasztaszia	Kebutz Lika Anania	unită	în Felfălău	
1824 die 11 iun.	Lupu Pintyi	Nasztaszia miruită	Csenger David Mir- tsa, Oana.	Murar Ignat Szimnyina	unită	în Biserica Felfălău	
1824 die 14 iun.	Lupu Pintyi	Nasztaszia miruită	Csenger Filip Vanna	Tirnovan Mihai Paraszskiva	unită	în casa lui Filip E.	
1824 die 14 iun.	Lupu Pintyi	Paraszskiva miruită	Csenger Filip Vanna	Damian Fira	unită	la casa lui Filip E.	

(Arh. St. Tg. Mureș, Reg. st. civ. 176/2).

5

1824. Registrul de căsătorii al bisericii greco-catolice din Suseni, raionul Reghin, p. 97.

PROTOCOLUL CUNUNAȚILOR

din eparhia Gurghiului

Parohia Fălfălău

a vladiciei Făgărașului

Fețele cununate, religia lor și locul de unde sînt	Nănașii	Mărturiile înain- tea cărora s-au arătat fețele, voia la această căsă- torie	Preotul cunună- toriu	Anul, luna și ziua cununiei
Boroti Ion, Murar Nasz- taszia, unită, amîndoi din Felfălău	Damian Irimie Paraszskiva	Pap Sandor și toată Ecclesia	Lupu Pintyi	1824 die 27 ian.

(V. continuarea tabelului pe p. 178)

Fețele cununate, religia lor și locul de unde sînt	Nănașii	Mărturiile înaintea cărora s-au arătat fețele, voia la această căsătorie	Precut cununătoriu	Anul, luna și ziua cununiei
Statsile Ion din Luer, Bukur Paraszkiwa din Also Idets. M. disunitus F. unită	Sziplekan Vaszilika Maria	Albisi Etzcker Joseph, Csenger Mihai Pop Sandor	Lupu Pintyi	1824 die 30 ian.
Orojan Pasku disunitus ex Szeplak Damian Fira unită ex. Fălfălu	Triff Mihai Maria	Kabutz Lika Pop Sandor	Lupu Pintyi	1824 die 27 apr.
Ioan Iacob disunit din M. Jărai, Moldovan Maria din Fălfălu	Sandor Andris Sandor Thodora	Csenger Mihaly Popovici Todora	Lupu Pintyi	1826 die 14 febr.
Tirnovan Vaszilika unitus ey pago Also Idets Buzas Marișka	Murar Ignat Szimina	Csenger Mihaly Trif Mihai toată Ecclesia	Lupu Pintyi	1826 die 21 febr.
Negrea Ioan disunitus din Iets Buta Maria	Szilaghyi Janos Szilaghyi Jutzy	Pintyi Ieremie	Lupu Pintyi	1826 die 22 mai

(Arh. St. Tg. Mureș, Reg. st. civ. 176/2).

6

1825. Registrul de morți al bisericii greco-catolice din Suseni, raionul Reghin, p. 192.

PROTOCOLUL MORȚILOR

din eparhia Gurghiului

Parohia Fălfălu

a vlădiciei Făgărașului

Anul luna și ziua	Duhovnicul pre nume și de unde	Ingropătorul preot al locului sau altul	Mortul	Legea de care au fost	Locul unde s-au îngropat	Statul mortului	Vîrstă anii, luna, zile
1825 die 2 mart.	Lupu Pintyi	Parochus loci	Jonas Jakob	unită	In Temeteu	fecior	20 anorum
1825 die 13 mart.	Lupu Pintyi	Parochus loci	Bun Ioast	unită	In gyial la Fărăgău	prunc l-us diei	1 1/2 dierum
1825 die 13 mart.	Lupu Pintyi	Parochus loci	Csenger Nasztazia	unită	In Temeteu	fată	l-us ani
1825 die 13 apr.	Lupu Pintyi	Parochus loci	Mara Irina	unită	In Temeteu	măritată	60 anorum
1825 die 25 apr.	Lupu Pintyi	Parochus loci	Sziplekan Pestira	unită	In Temeteu	măritată	70 anorum
1825 die 13 iun.	Lupu Pintyi	Parochus loci	Botos Giorgie	unită	In Temeteul Also-Ideciului	mireană	1 1/2

(Arh. St. Tg. Mureș, Reg. st. civ. 176/2).

1864. Registrul de nașcuți (botezați, al bisericii ortodoxe din Deda, raionul Toplița, p. 14, scris cu litere latine.

PROTOCOLUL BOTEZAȚILOR

Nr. crt.	Anul, luna, ziua		Prunc sau pruncă ? sau de sint gemeni sau ambii prunci ?	Născut din pat		Numele din botez al pruncului sau pruncei	Numele, poletra, religia și meseria părinților	Patria, jurisdicția, locul nașterii și al locuinței părinților	Numele, poletra, religia și locul locuinței nașului sau al nașei	Numele și poletra moașei, locul și numărul casei unde locuiește	Este pruncul uns cu sf. mir		Este ultoit cu vărsat		Numele și poletra preotului botezător
	nașterii	botezului		legiuit	nelegiuit						este	nu	este	nu	
76	1864 aug. 20	1864 aug. 20	Pruncă	I	—	Susana	Ioan Isak și Irina, gr. răs. păstori	Deda.Comit. Turda Cerc. Ieciului.	Maria Morari Ioanuts Mark	Vasilica lui Ioanuts Curta	e	—	e	—	Ioan Popescu
77	1864 aug. 30	1864 aug. 30	Pruncă	I	—	Maria	Pascan Grigorie a Neciti și Paraschiva	Deda	Maria Pascan a lui Macinic	—	e	—	—	e	I. Popescu
78	1864 aug. 30	1864 aug. 30	Pruncă	I	—	Iftimia	Danila Gliga și Savina	Deda	Mariuca lui Ilies Ioanuts	Buta Ceria	e	—	e	—	I. Popescu
79	1864 sept. 18	1864 sept. 18	Pruncă	I	—	Palagia	Ciontea Giorgie și Docia	Deda	Mariuca lui Pascan Mihailă a Nicului	—	e	—	e	—	I. Popescu
80	1864 sept. 20	1864 sept. 20	Prunc	I	—	Ioan	Ilies Arsinte și Oana	Deda	Maria lui Maris Necifor	—	e	—	e	—	I. Popescu

1864. Registrul de căsătorii al bisericii ortodoxe din Deda, raionul Toplița, p. 10.

PROTOCOLUL CUNUNAȚILOR

Nr. crt.	Anul, luna, ziua cununiei	Numele, polecra, religia, starea, caracterul, vîrsta, locul nașterii și al locuinței mirelui	Numele polecra, religia, starea, caracterul, locul nașterii și al locuinței miresei	Numele și polecra nunului și al nunei	Numele și polecra preotului	Întîia a doua sau a treia cas.	Cînd s-au făcut vestirile	Cînd s-au făcut încredințarea sau tocmela
59	1864 febr. 9	Filimon Muntean, lingurar din Maieru, 27 ani	Mariuca Strugari, lingurărită din Deda, de 18 ani.	Muntean Chirila cu soția sa Fira	I. Popescu	I-a	19, 26 și 30 ian. 1864	în 18 ian. 1864
60	1864 febr. 10	Groza Grigorii, june, din Rîpa de Jos de 27 ani	Maria Lucanu, văduvă, de 30 ani, din Deda.	Ioan Voda cu soția Maria	I. Popescu	II-a	în 19, 26 și 30 ian. 1864	18 ian. 1864
61	1864 febr. 23	Lingurari Ioan a Neciti, din Filea, june de 25 ani, gr. răs.	Cruciția Strugari, gr. răs. fată de 18 ani, lingurărită din Deda	Cacula Toader și Cruciția din Cuesdiu	I. Popescu	I-a	în 9, 16 și 23 febr. 1864	în 8 febr. 1864
62	1864 iun. 13	Grigorie Trif, văduv de 35 ani, din Maiera, gr. răs.	Todora Ciontea, fată de 27 ani, din Deda.	Beta Ignăție și Maria din Maieruș	I. Popescu	II-a	în 7. 8 și 9 iun. 1834	în 7 iun. 1864
63	1864 oct. 8	Cîmpian Ștefan, gr. răs. june de 25 ani, din Maieru.	Sofronica Ilieș, gr. răs. văduvă de 25 ani, Deda	Ciontea Grigorie a Vlasi. Todora	I. Popescu paroh Deda	I-a	în 23 oct. și 8 nov. 1864	în 25 oct. 1864

(Arh. St. Tg. Mureș, Reg. st. civ. 384/3).

1865. Registrul de morți al bisericii ortodoxe din Deda, raionul Toplița, p. 29.

PROTOCOLUL MORȚILOR

Nr. crt.	Anul, luna, ziua		Numele, polecra, religia, caracterul, vârsta, locul nașterii și al iocuinții mortului	Numele parohului îngropătoriu	Fost-au mortul grijit suferențe sau nu	Felul morții
	morții	îngropării				
228	1863 aprilie 4 și îngropat în 6-a		Iacob a lui Ioanu lui Iosifu Tănăsai pruncu de 3 luni	I. Popescu	au fostu	firească
229	1863 aprilie 5 și îngropat în 7-a		Necita a lui Vasilica Florea lui Alexandru de 20 zile	I. Popescu parochu	au fostu	dtto
230	1863 aprilie 8 și îngropat în 10-a		Danila a Cruciții Pop pruncu de 1 anu	I. Popescu parochu	au fostu	dtto
231	1863 aprilie 8 și îngropat în 10-a		Ioana a lui Strugar Nicolaie de 5 ani din Deda	I. Popescu	au fostu	dtto
232	1863 aprilie 26 și îngropat în 28-a		Cirila Buculeu, gr. res. ca-satoritu, 57 ani din Deda	I. Popescu	au fostu	dtto

(Arh. St. Tg. Mureș, Reg. st. civ. 384/4).

10

1866. Registrul de bună învoire (declarații de căsătorie) al bisericii ortodoxe din Singeorgiu de Pădure, p. 7, scris cu litere chirilice.

În anul Domnului 1866 în ziua 8 a luni ianuarie venind înaintea noastră a subscrișilor Muica Spiridon din parohia Erdő Singeorz și Andronic Irina tot din parohia Erdő Singeorz, amîndoi de religie răsăriteană, carii vreau a pași la taina sfintei căsătorii, și după sunetul preainaltelor ordinațiuni eșite pentru căsătorii fiind întrebați deosebi unul cite unul că nu cumva de către părinții lor sau de către alții, carii le sînt lor în locul părinților, sunt siliți în vreun chip la căsătorie sau nu cumva pentru oriși careva interese private, precum pot să fie : averea sau deosebita frumseță a vrecnei părți, vreau să o facă aceasta ? s-au dechiarat fiește-carele dintre fețele numite că ele nesilite de nime, fără nici o lăcomie către avere sau frumseță, numai singur de bună voie și din îndemnul iubirii curate ce o au unii către alții doresc a pași la taina căsătoriei și totdeodată s-au dechiarat că ele din pricina silci nici odată nu vor cere despărțire de la olaltă. Care toate pentru mai bună statornicie s-au însemnat aici în protocol de către noi. Locul, anul, luna și ziua mai sus zise.

Parohul locului. ss. Ioan Brânduș

Demeter Ion }
Simion Görög }

} martori

Muica Spiridon }
Andronic Irina }

} mirii

Tot intru această zi au venit înaintea noastră și... părinții (tutorii) tinerilor sus numiți, și după pusa întrebare s-au dechiarat că dinșii nici decum nu fac silă copiilor lor la căsătoria aceasta, ci se învoiesc în căsătoria aceloră, pe care cu însăși a lor subscriere o întăresc, locul, anul, luna și ziua mai sus însemnată.

Muica Nicolae }
Kadar Iosif }

} Părinții (curatorii) mirelui și ai miresei.

(Arh. St. Tg. Mureș, Reg. st. civ. 234/7).

1852. Registrul (cartea) de familie a bisericii reformate din Cindu, raionul Singeorgiu de Pădure, p. 2.

A KENDI EV. REF. EGYHÁZKÖZSÉG CSALÁDKÖNYVE

Folyó szám	Haz szám	Család – fők					Gyermekek					Jegyzés	
		Anya Apa	neve	Születési év, ho, nap	Házasodási év, ho, nap	Halálozási év, ho, nap	Elköltözés	Neve	Születési év, ho, nap	Confirma- tio ideje	Házasodási év, ho, nap		Halálozási év, ho, nap
	2	Kátoi István			1840 márt. 17	1873	1892 febr. 8		Juliánna	1874 aug. 31		1895 febr. 26	
		felesége						Anna	1877 apr. 23				
		Kovács Sára		1848 decz. 10	1873	1888 nov. 1		Ferencz	1880 nov. 20	1898 máj. 22		1918 decz. 1	
								Lidia	1835 iun. 14	1898 máj. 22			

(Arh. St. Tg. Mureş, Reg. st. civ. 247/4).

Traducere

CARTEA DE FAMILIE A PAROHIEI EV. REFORMATE DIN CINDU

Nr. crt.	Nr. casei	Capii familiei					Copii					Observ.
		Numele { tatăl- lui mamei	Anul luna, ziua naşt.	Anul, luna, ziua, căsăt.	Anul, luna, ziua, morţii	Mutări	Numele	Anul luna, ziua, naşt.	Timpu confirm.	Anul, luna, ziua căsăt.	Anul, luna, ziua morţii	

1721. Tabel despre numărul populației din parohia romano-catolică Sindominic, raionul Ciuc, notat în registrele de stare civilă ale acelei comune.

NUMERUS ANIMARUM IN SZ. DOMOKOS 1721 13 febr.

Hospes et uxor Annorum	Filij. Annorum	Filiae Annorum	Famuli
Mathe Thamásné 43	Joannes 14		
Kosa György 34			
Mikles Judith 34			
Kosa Péter 43	Mihály 18		
Ilona 36			
Kosa János 34	Ferencz 1	Susa 5	
Bálint Erséb 28	András 3		
Gergely Balas 3)	János 10		
Balla Ersebet 28	Imre 1		
	Ferencz 4		
Miklos Peter 60	—	Katalin 14	Lászlo
Sebök Ersi 50			Ferez 18
Peter Miklos 23	Máttyás 6	Ersebet 1	
Kádár Anna 24			
Ferencz János 33	Antal 1		
Kozori Kata 30			

(Arh. St. Tg. Mureș, Reg. st. civ. 21/2).

1786. Conscriptia locuitorilor din Mărtineni, raionul Tg. Secuiesc, notată în registrele de stare civilă reformatate ale acelei comune.

Conscriptio Animarum reformatorum anno 1786 die 9 ian. in Mártonfalva

Nobiles

Michel Bartok pro	4
Gabriel Bartok	5
Parochus	4
Scholae Rector	5
Ladisl. Rákosi	8
Emeric Bartok	5
Franc Vajna	5
Josepf Bogdán	5
Joseph Kovats	5
Samuillis Kovats vid.	5
Adamus Bartok	6
Beniam Bartok	3
Stephan Bartok	4
Petri Frakas	1

65

Milites Equestres

Lazarus Czel	9
Joseph Czel	6
Gabriel Cserme	6
Michael Tusa	5
Franc. Német	2
Ladis. Német	4
Stephanus Tusa	7
Jacobi Tusa vid.	4
Franc. Szász	6
Joseph Tsekme	5

54

Mil. Pedestres.

Petri Szász vid.	6
Francisc Kupán	4

Adamus Kupán	3	Joannes Szász	4
Joseph Kupán	6	Demeter Mihály	9
Joseph Balog	3		
Anna Szabo	3		
Andreas Balogh	3		Summa 37
Moses Gál	3	Josephus Nicola	6
Andreas Gala	2	Joannes Nicola	4
Joseph Deák	4	Petrus György	6
Steph. Deák	6	Conj. Mosis Gál	1
Mich. Balog	6	Conj. Samuelis Német	1
Sigismund Balog	6	Ven. Demeter Gugány	2
Joseph Bod	7	Ladislaus Demeter	5
Samuel Német	5	Andreas Kováts	6
	67		Summa Catholicorum 68

Rustici.

Gregorius Varga	4
Daniel Szabo	3
Joannes Szabo	3
Stephanus Tompa	2
Franciscus Tompa	2
Stephani Tompa v.	5
Franciscus Gyurka	2
Joannes Gál	4
Ladislau Gál	6
Joannes Tsiki	6
Stephani Báts c.	6
Josephus Szabo	4
Conj. Abri	7
	54

Catholici

Spect. Ioannes Gyulai	1
Ladisl. Ferencz M. Ped.	7
Pauli Tusa vid.	3
Steph. Szabo Rust.	5
Steph. Demeter vid.	1
Conj. Joannis Gál Job.	1
Conj. Ladislai Gál Job.	1
Stephanus Báts	5

Valachorum

Raduly	3
Stephanus Báts	5
Berszán	8
Abri	1
Joannes Dragomir	2
Stephan Dragomir	7
Joannes Dragomir	2
Andreas Dragomir	3
Michael Dragomir	6
Simion Dragomir	5
Joannes Pásztor	6
Ladislaus Trifan	1
Michael Geligor	3
Andreas Geligor	3
Joannes Geligor	3
Andreas Geligor	5
Sanka	6
	69
Animarum Ref. Summa	240
Animarum Cath. Summa	64
Animarum Valach. Summa	69
	373
Universa Summa	373

(Arh. St. Tg. Mureş, Reg. st. civ. 367/1).

1515. — Tabelul preoţilor şi diaconilor de la biserica luterană din Batoş, raionul Reghin, notat în registrele confesionale ale acelei comune.

Series Pastorum ac Diaconorum Ecclesiae Batoschensis a Reformationii tempore usque...

A. Pastores.

1. Petrus Teorek fuit 1515 Decanus.

2. Georgius Heinricus vixit circa annum 1563, quo ex mandato Regio Limitatio V. C. Regnensis Fratrum este facta.

Joannes Berfeltinus, Patricius, apoplexia tactus anno 1632.

3. Georgius Molnar.

4. Johannes Schullerus.

5. Daniel Hellmannus, valcedixit.

6. Johannes Schenker.

7. Michaël Rener, Betuliensis, ano 1703 sept. 29 e medio Fratrum decesit.

8. Georgius Bedeus, Regnensis, Dedradino huc vocatur die 23 Januarii anno 1704. Parochialis quae interierat vinea partim, partim alterius peregrinoque ligoni suberat, a multoque subfuerat tempore, ab ipso repetitur, refoditur, pristinoque juri subjicitur, parochialibusque redincorporatur. Obiit 1710, die 18 Febr.

(Die 7 Martii insignis accepit a Batoschiensibus Rev. D-us Samuel Spalner Antistes Ecclesiae Betuliensis vigilantissimo, ast quoniam ipsemet propter lucem pestiferam Parochiam, cacteraque Templum et Scholam spectantia visitare non potuit, verum Ds. F. Idetschensis ejus vices peregit, insuper ob controversiam quandam ortam, die 3-e Apr. Repulsam dedit).

9. Georgius Lani, alias Fleischer, Patricius ex Petrivilla quidem huc vocatur die 11 Apr. anno 1710 etc.

B. Diaconi.

1. Thomas Leprich.

2. Blasius Welmannus emeritus decessit anno 1696 d. 22 Novembris.

3. Petrus Alznerius, Patricius, saltat in Pastorum hujatem postquam per 30 annorum cursum in Diaconatu serviebat.

4. Georgius Seel, Nagy-Sajoënsis, primo fuit substitutus Georgio Lani anno 1719 d. 23 Dec. dein Diaconus anno 1723, tandem Pastor anno 1729 d. 29 Julii.

5. Johannes Bedeus etc.

(Arh. St. Tg. Mures. Reg. st. civ. 399¹).

CÎTEVA PROPUNERI ÎN PROBLEMA FOLOSIRII MATERIALELOR ARHIVISTICE

ION MĂRCUȘ

Folosirea materialelor documentare din arhive, cu creșterea continuă a numărului cercetătorilor și diversitatea temelor care trebuie studiate prin întrebuintarea largă a urmelor scrise ale trecutului, pune o serie de probleme nu numai arhivistului, a cărui sarcină este să înlesnească munca de folosire prin ordonarea fondurilor, întocmirea instrumentelor de orientare în arhivă, servirea promptă a arhivelor și darea de informații, dar și cercetătorului care este pus în contact cu materialul documentar.

Nu ne referim, vorbind de folosirea materialelor arhivistice, la servirea lor în sala de studiu, la restituire și rearhivare după ce au fost consultate. Problema aceasta din urmă constituie mai mult o practică reglementată de dispozițiuni sau regulamente, care au scopul de a face materialul accesibil, de a observa ca folosirea să se facă fără a fi degradat, de a întări măsurile de vigilență în culegerea informațiilor și de a-l rearhiva la fondul căruia îi aparține, evitînd răvășirea.

Ne interesează în cele ce urmează cîteva aspecte ale folosirii materialelor arhivistice legate de împrejurările noi, cînd valorificarea tezaurelor noastre arhivistice este făcută pe o scară mult mai largă decît în trecut.

Observațiile noastre pleacă de la constatările făcute în ultimii ani la *Arhivele Statului din Cluj*, ținînd seama și de sugestiile venite din partea cercetătorilor, precum și de rezultatul constatărilor făcute în aceeași problemă a folosirii materialelor arhivistice în alte arhive decît cele din țara noastră.¹⁾

Numărul cercetătorilor arhivelor a crescut în ultimii ani în măsura în care folosirea materialelor nu se mai face numai pentru cunoașterea și interpretarea faptului istoric, ci oamenii de știință din cele mai diverse domenii de activitate caută să-și fundamenteze studiile pe informațiile documentare din arhive.

Atenției arhivistului se impun, de la început, cîteva fapte de care va trebui să țină seamă în lucrările sale, pentru a face cu puțință ca materialele arhivistice să poată fi folosite în condițiuni corespunzătoare, ca : numă-

¹⁾ Heinz Welsch, *Von der Kunst archivalische Quellen zu benutzen*, in *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, IV (1956), 5, p. 1027—1033.

rul și proveniența cercetătorilor, varietatea temelor, starea în care se află fondurile, locurile lor de depozitare, ritmul muncii de inventariere etc.

Munca arhivistului, în acțiunea de servire a materialelor documentare în scopul folosirii pentru informare, nu poate fi apreciată raportînd-o la numărul cercetătorilor și nici la frecvența lor în sala de studii, ci la numărul unităților de păstrare servite. Pentru informația căutată, în cea mai bine organizată arhivă și cu toate instrumentele de orientare, cercetătorul trebuie să consulte o serie întregă de unități de păstrare, dintre care unele se poate să nu cuprindă întocmai ceea ce caută sau informațiile aflate să fie ne semnificative și neconcludente încît discernămîntul critic îl va face să renunțe la ele. Dar pentru a obține aceste informații cercetătorul trebuie să întrebuițeze un timp prețios de lucru. Arhivistul, pe de altă parte are și el nevoie de timp pentru a servi materialele în scopul consultării. Avînd în vedere toate acestea, a aprecia activitatea arhivistului sau în general a muncitorului din arhivă, pe linia servirii materialelor pentru folosire, după numărul cercetătorilor, ar însemna să ne scape esențialul problemei. Singurul criteriu just în această privință este unitatea de păstrare servită.

Pentru servirea materialelor într-o arhivă ordonată poate fi întrebuițat personalul auxiliar al arhivelor. Ne referim la arhivarii instruiți, cărora le pot fi trecute sarcini de servire, dispensînd arhivistul de o muncă secundară prin natura ei, dar indispensabilă în orice arhivă ale cărei materiale sînt folosite pentru cercetare. Dar arhivarul, acest sprijinitor prețios al muncii arhivistului, poate fi, alături de acesta, de un real folos în munca de ordonare. Să ne gîndim numai la cantitatea materialelor care vor mai trebui organizate de acum înainte. Sub aspectul acesta, numărul arhivarilor la noi este încă destul de redus.

Se știe că în urma dislocării masive a arhivelor în timpul ultimului război — ne referim atît la fondurile care fuseseră preluate de Arhivele Statului, cît și la fondurile instituțiilor și întreprinderilor intrate după război în depozitele Arhivelor — materialele în mare parte au fost răvășite. Dacă pentru fondurile preluate mai înainte s-au depus toate străduințele ca amestecul materialelor să fie evitat, fără a se reuși în toate cazurile, arhivele intrate în depozite după război nu și-au mai păstrat, decît în mică măsură, vechea lor formă de organizare. Totuși, se impunea să fie preluate, chiar în această stare, pentru a fi ferite de distrugere. Munca de ordonare a materialelor, spre a se putea asigura folosirea lor, a trebuit să fie mai susținută în anii de după război. Trebuia să răspundem obligației morale de a face ca munca de arhivă să meargă în pas cu munca de cercetare. Iată de ce credem că pentru a servi materialele și pentru a continua munca de ordonare avem un număr prea redus de arhivari.

În legătură cu proveniența cercetătorilor, aceștia sînt membri ai institutelor de cercetări ale Filialei Academiei sau sînt cadre științifice de la cele două Universități clujene. Sînt mai rare cazurile cînd cercetătorii arhivelor nu provin din mediul universitar sau de la institutele de cercetări. Așa stînd lucrurile, oricît s-ar fi lărgit cercul cercetătorilor și s-ar fi mărit numărul lor, nu s-a făcut tot ceea ce trebuia, nu s-au atras în munca de cercetare cadre mai tinere în curs de formare. Ne gîndim în primul rînd la studenți, viitorii profesori.

Ce credem că ar trebui făcut ?

Mai întâi introducerea practicii obligatorii în arhive pentru studenții facultăților de istorie. În urma acestei măsuri ar avea de câștigat atât studenții cât și arhivele. Arhivele noastre, în stadiul actual de organizare, au încă numeroase și masive fonduri care trebuie ordonate. Prin practica în arhive studenții ar putea lua contact nemijlocit cu materialele documentare. În munca de ordonare a fondurilor ar putea cunoaște istoricul instituțiilor, structura lor organizatorică, s-ar putea familiariza cu problemele de paleografie, de cronologie și diplomatică. Ei ar avea astfel prilejul să aplice practic în munca de arhivă cunoștințele teoretice însușite la facultate și, în același timp, să și le completeze.

Astăzi, când tendința generală a învățământului este de a-l lega de problemele practice și când vorbim mereu de politehnizarea învățământului, practica obligatorie a studenților în arhive nu mai poate întârzia fără a fi soluționată.

Unul din cercetătorii noștri observa foarte just : „Și ce lucruri frumoase ar putea fi realizate de tinerii noștri studenți dacă s-ar căuta la timp să li se dezvolte interesul și gustul pentru acest izvor de informație istorică ! Este suficient să ne gândim numai la faptul că un student deprins să aprecieze importanța și rolul arhivelor s-ar strădui, în orașul sau satul în care-i va fi dat să lucreze ca profesor, să-și dea tot interesul pentru a salva de la pieire orice urmă scrisă care vorbește despre trecutul de luptă al maselor populare”¹⁾. Și nu numai a acestor acte, adăugăm noi, ci a tuturor materialelor care prezintă interes pentru studiul vieții politice, sociale, culturale etc. sau care mai au încă valoare practică.

Mergem mai departe și socotim că studenții obișnuiți cu munca de arhivă, acolo unde vor munci ca profesori după terminarea studiilor și repartizarea lor în învățământ, nu se vor limita numai la o acțiune de salvare de la pieire a documentelor, fapt ce constituie o obligație nu numai a Arhivelor Statului, ci a tuturor instituțiilor și întreprinderilor creatoare și deținătoare de arhive, ci se vor dezvolta în continuare ca cercetători.

Cîte probleme de istorie locală nu-și așteaptă cercetătorii ?

Îndrumați în timpul studiilor universitare spre munca de cercetare, cu o practică corespunzătoare în munca de arhivă, tinerii cercetători vor putea duce mai departe și valorifica cunoștințele lor în arhivele locale, nu numai studiind diferitele aspecte politice și sociale din trecut, dar legînd studiile din arhive de diferite teme de interes public și social ale prezentului. Se va putea duce apoi o acțiune de colaborare la viața culturală a localității și lega munca de specialitate de sarcinile politice ale prezentului. Sub aspectul acestor materiale arhivistice pot fi larg folosite.

În ultimii ani, aproape toate unitățile Arhivelor Statului întrebunțează în munca de ordonare a fondurilor cu bune rezultate numeroși angajați zileri. Necesitatea preluării de noi fonduri și munca de ordonare a celor existente în depozitele Arhivelor reclamă încă și de acum înainte angajarea unui astfel de personal. Prin întrebunțarea zilerilor în munca de arhivă nu este soluționată decît o latură a problemei și anume intensificarea acțiunii de or-

¹⁾ Al. Neamțu, *O comoară insuficient cunoscută : Arhivele Statului din Cluj*, în ziarul *Făclia*, Cluj, nr.3276 din 25 aprilie 1957.

ganizare a materialelor, latură care nu este de loc secundară, cînd cererile de folosire a materialelor vizează toate fondurile, începînd de la actele cele mai vechi pînă la ultimele depuneri. Sarcina restabilirii ordinii în arhive depășește, însă, forțele de muncă ale personalului permanent. În aceste condiții, s-a ivit necesitatea întăririi forțelor de muncă cu personal temporar. Dacă zilerii sînt folositori în munca de arhivă, pentru moment, dintre ei nu se recrutează cadre permanente de arhiviști, decît în cazuri izolate. Organizarea fondurilor este o școală în care ar putea fi crescute cadre de arhiviști și de cercetători ai arhivelor.

Una din primele obligații ale arhiviștilor este de a economisi timpul de lucru al cercetătorului, punîndu-i la dispoziție, pentru consultare, inventare bine întocmite pentru alegerea materialelor care îi sînt necesare. De altfel, după cum se știe, inventarierea nu are numai scopul de a înlesni folosirea materialelor, ci ea constituie prima obligație administrativă a arhivistului, care trebuie să țină o evidență cît mai precisă a materialelor documentare pentru care poartă toată răspunderea.

Cercetările pe material documentar au luat în anii regimului de democrație populară o mare extindere, în funcție de varietatea problemelor de cercetat. Cercetătorii cei mai numeroși, după cît s-a observat, provin din centrele universitare. Nu tot materialul arhivistic se află însă concentrat în depozitele Arhivelor Statului din aceste centre. Constatăm apoi că institutele intervin cu numeroase cereri de a li se împrumuta materiale din depozitele Arhivelor pentru consultare. Sînt atîtea probleme care trebuie soluționate fără a împiedica munca de folosire a materialelor, dar fără a scăpa din vedere că peregrinarea materialelor arhivistice contribuie la degradarea sau chiar la pierderea lor.

Pînă de curînd, Arhivele Statului au luptat cu o serie întreagă de greutăți fără a fi reușit să le învingă pe toate spre a-și asigura spațiul necesar de depozitare și condițiile materiale de funcționare. Sălile de studiu nu sînt încă suficient de bine amenajate pentru a asigura ambianța plăcută, necesară în munca de cercetare. Institutele de cercetări solicită să li se împrumute materiale spre a le consulta în sălile de studiu proprii. Credem că nu este just. În locul împrumutului de materiale în aceeași localitate ar fi bine venit un efort în plus din partea Arhivelor pentru dotarea sălilor de studiu cu tot confortul cuvenit, ceea ce ar determina o scădere a cererilor de împrumut.

Nu sînt rare cazurile cînd cercetătorii sînt nevoiți să irosească un timp prețios, făcînd drumuri lungi și costisitoare în alte localități pentru a consulta unele materiale documentare, fie în depozitele Arhivelor Statului, la Serviciile regionale sau la Filialele acestora, fie chiar la unele instituții care nu și-au predat încă arhivele.

Materialele arhivistice trebuie cercetate, în principiu, la locul lor de depozitare, la unitățile Arhivelor Statului. Cercetarea se face sub supravegherea arhivistului care, de la caz la caz, poate da lămuriri suplimentare în legătură cu tema sau bibliografia problemei sau poate face legătura cu materiale din alte fonduri privind aceeași chestiune. Cercetătorul se va deplasa, așadar, la unitățile Arhivelor Statului care păstrează materialul ce-l interesează.

Sînt însă cazuri — am avut și din acestea — cînd cercetătorul, reținut de obligații profesionale, nu poate părăsi localitatea, dar trebuie să cerceze, totuși, unele materiale din exterior. Va renunța la folosirea lor? Arhivele Statului nu se pot menține pe principiul rigid de a nu da în folosință materialele decît exclusiv la locul de păstrare. Pentru unele situații, examinate în parte și temeinic motivate, conducerea Arhivelor ar putea aproba împrumuturi între unitățile Arhivelor Statului, materialele urmînd a fi servite cercetătorilor pentru consultare în sala de studiu a unității Arhivelor Statului unde își are locul de muncă cercetătorul în cauză. Pentru astfel de împrumuturi se poate recurge la curieri, potrivit cu importanța și cantitatea materialelor solicitate. Această situație trebuie să rămînă o excepție de la principiul general și nu o problemă de nesoluționat, care să împiedice folosirea materialelor documentare ¹⁾.

O altă problemă în legătură cu folosirea materialelor o ridică piesele degradate.

Arhivele au de suferit și în vremuri de liniște, dacă nu sînt păstrate în condițiuni prielnice, și cu atît mai mult cînd tulburările determină deplasarea lor în masă, cînd, pe lîngă inevitabilele răvășiri, intervine lipsa de spațiu. Depozitarea în locuri improprii în astfel de condiții, pe lîngă alte inconveniente, ca imposibilitatea folosirii materialelor, duce la degradarea sau chiar la distrugerea lor. Ultimele două războaie ne-au demonstrat cu prisosință acest lucru. Din cauza condițiilor necorespunzătoare de conservare, o serie de documente au fost rupte la îndoituri, perforate de carii, spălcite din cauza umidității și a razelor solare sau scorjite de căldură. Manipularea unor astfel de piese le expune la o serie de pericole.

Acțiunea de restaurare nu a putut fi extinsă în așa măsură încît să fi putut cuprinde toate documentele sau cel puțin cea mai mare parte din ele, astfel ca documentele servite pentru folosire să fi fost mai întîi restaurate. Cu un cuvînt, restaurarea nu a putut ține pas cu cererea de folosire. Piese de arhivă degradate sînt între materialele din toate epocile și din toate categoriile, iar cererile de consultare vizează, de asemenea, materialele din toate epocile și din toate fondurile. Deasa lor întrebuințare, fără măsuri preventive, ar determina o mai mare degradare. Cercetătorul nu poate renunța la informația istorică atestată în aceste materiale, iar arhivistul are pe de o parte obligația de a nu împiedica folosirea lor, iar pe de altă parte trebuie să le ferească de pericolele la care ar fi expuse în continuare.

Avîntul pe care l-au luat cercetările sprijinite pe materiale arhivistice și varietatea temelor studiate impun luarea de măsuri grabnice de restaurare și extinderea acestei acțiuni cel puțin la un număr de centre arhivistice cu fonduri mai bogate, mai primejduite, și unde cererea de folosire este mai mare. În urma restaurării, materialele pot fi date, fără riscuri, din nou în folosință.

Cererea de folosire este mare și imediată și întrece cu mult posibilitățile actuale de restaurare, acțiune condiționată de dotarea unităților Arhivelor Statului cu utilaj, cu materiale și cu personalul de specialitate, care trebuie

¹⁾ H. Welsch, *op. cit.*, p. 1028—1029 — opinează pentru folosirea arhivelor la locul de păstrare, admițînd împrumutul numai în cazuri excepționale.

format, și aceasta în timp. Momentan, problema nu poate fi soluționată decât prin multiplicarea pieselor arhivistice, prin fotocopiere. Fotocopia poate fi folosită cu același succes, iar piesa originală poate fi, prin acest sistem, scoasă din circuitul de întrebuințare.

Prin fotocopiere se prelungește, sub altă formă, viața documentului. Multiplicarea pieselor arhivistice prin fotocopiere nu trebuie să se mărginească numai la materialele degradate. Circuitul de întrebuințare a fotocopiei în locul documentului original va trebui lărgit, între altele, și în scopul folosirii materialelor documentare. Înțelegem prin aceasta multiplicarea documentelor în câteva serii și difuzarea lor în principalele centre de cercetare. Măsurile luate de Direcția Generală a Arhivelor Statului de a dota câteva unități de pe teritoriu cu colecții de fotocopii după documentele din depozitele Arhivei Istorice Centrale este un bun început, dar nu îndeajuns de cuprinzător. Începutul acesta va trebui ca, într-un viitor apropiat, să fie extins și la fondurile unităților regionale.

Executarea de fotocopii din fondurile unităților de pe teritoriu poate satisface și nevoile Direcției Generale; în același timp fotografiile pot fi difuzate și de la o unitate la alta. La unitățile Arhivelor Statului de pe teritoriu se păstrează materiale care prin importanța lor documentară depășesc limitele regiunilor, fiind de interes general, dar legate, prin apartenența teritorială, de locul unde sînt păstrate în prezent. Pentru folosirea lor și ca măsură de protecție și vigilență, este bine ca exemplare din acestea să fie păstrate în mai multe locuri și, în primul rînd, în depozitele centrale. Aceleași probleme se pun și în ceea ce privește schimbul de materiale între Arhivele Statului de pe teritoriu.

Prin intensificarea acțiunii de fotocopiere a materialelor, Arhivele Statului pot da un sprijin imediat cercetătorilor pe linia folosirii documentelor, pot apăra originalele de degradare prin întrebuințarea prea deasă și pot răspunde unei măsuri de vigilență privind apărarea lor de pericole posibile.

În general, Arhivele noastre regionale și filiale au concentrat în depozitele lor materialele arhivistice create, în cursul timpului, de instituțiile și întreprinderile care au funcționat între limitele actuale ale regiunilor administrative. Spunem în general, fiindcă situația nu se prezintă la toate regiunile la fel. Concentrările de materiale la Arhivele Statului s-au făcut înainte de extinderea rețelei arhivistice actuale — cu arhive regionale în regiunile administrative și arhive filiale în principalele raioane — după criteriul teritorial mai larg, preluîndu-se în primul rînd fondurile care trebuia să fie salvate fără amîinare. La înființarea noilor unități ale Arhivelor Statului, fonduri ce însumau cantități masive de acte preluate de unitățile mai vechi nu au mai fost dirijate la unitățile nou înființate. Se înregistrează, așadar, și unele excepții de la principiul teritorialității, avînd în vedere ultima împărțire administrativă a teritoriului țării noastre.

Planurile de lucru ale institutelor de cercetări cuprind teme variate, iar cîmpul de investigație nu se mărginește numai la fondurile depuse la Arhivele Statului din regiune. Ne gîndim, mai întîi, la regiunile cu centre universitare și institute de cercetări cu o activitate științifică intensă. Cum pot Arhivele Statului îlesni și sprijini folosirea materialelor arhivistice de care e nevoie pentru documentare, cînd fondurile se află pe teritoriul altor regiuni ?

La toate sau la majoritatea unităților Arhivelor Statului, una din sarcinile centrale de plan, pe lângă ordonarea fondurilor, a constituit-o inventarierea materialelor arhivistice din depozite. Așadar, inventarele formează prima evidență care poate fi pusă la îndemîna cercetătorului. Este foarte normal ca Direcția Generală a Arhivelor Statului să aibă evidența tuturor materialelor de pe teritoriu. Pentru folosirea materialelor mai cu ușurință, credem că fiecare unitate a Arhivelor Statului, cu o frecvență mai mare de cercetători și cereri de folosire a materialelor, să fie în măsură să poată da relații cu privire la componența fondurilor și cuprinsul materialelor de la Arhivele Statului din alte regiuni prin cunoașterea inventarelor. Cînd inventarele se publică, ele parvin cercetătorului ca orice alte publicații de specialitate, care fac parte din domeniul său de activitate, sau pot fi consultate în bibliotecile documentare ale Arhivelor Statului; acestea sînt, însă, cazuri mai rare. Inventarele celor mai numeroase fonduri nu ajung să se publice. Dacă din aceste inventare s-ar trimite cîte un exemplar unităților Arhivelor Statului care funcționează în centre mai mari de cercetări, folosirea materialelor ar fi cu mult ușurată. Într-adevăr, dacă Arhivele Statului din Cluj, de exemplu, ar putea da relații ce materiale documentare privind o anumită problemă se află la Arhivele din alte regiuni, ar aduce un serviciu real cercetătorului, care se va deplasa în aceste localități pentru studiu sau, în urma informației primite, va aprecia dacă mai este sau nu necesar să se deplaseze. Trebuie să adăugăm că trimiterea inventarelor unei alte unități nu însemnează stabilirea de raporturi de subordonare, ci căutarea, din partea conducerei Arhivelor Statului, a mijloacelor celor mai potrivite de a face cunoscute fondurile din depozite și a înlesni folosirea lor. Se știe că cercetătorii cei mai numeroși sînt prinși de localitate prin sarcini de catedră și încadrarea ca personal științific la universități sau institutele în care își desfășoară activitatea. Centralizînd instrumentele de informare, Arhivele Statului vor răspunde obligației de a sprijini munca științifică prin mijloacele pe care le au la îndemînă¹⁾.

Inventarul general publicat de Direcția Generală a Arhivelor Statului în anul 1939 s-a situat pe linia informării cercetătorilor de pretutindeni asupra bogăției tezaurilor noastre arhivistice. Scopul lucrării a fost de a atesta existența fondurilor, cu precizarea locului de păstrare, nu de a indica cuprinsul arhivalelor. Mergînd la cuprins, ajutorul dat omului de știință va fi mult mai substanțial.

Folosirea materialelor arhivistice nu se va face numai în centrele cu institute de cercetări. Ar însemna, în acest caz, să mergem spre un centralism în dauna valorificării materialelor de istorie locală. Ca urmare a politicii statului nostru democrat popular, au luat naștere pe întreg cuprinsul țării o

¹⁾ Un exemplu de sprijinire a muncii pentru folosirea materialelor documentare, prin întocmirea prealabilă a instrumentelor de evidență, multiplicarea și difuzarea lor pentru consultare, avem în acțiunea arhiviștilor din Republica Democrată Germană, care prin cele 15 volume dactilografiate și fotocopiate de „Conspete de fonduri asupra istoriei muncitorești germane”, pregătite de Arhiva Centrală Germană din Merseburg, au urmărit scopul de a înlesni cercetarea documentelor și materialelor privind istoria mișcării muncitorești din Germania (v. articolul lui Walter Nissen, *Archivalische Forschungen zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung in den Staatlichen Archiven der Deutschen Demokratischen Republik*, în *Archivmitteilungen*, IV (1956), 3, p. 78—82.

serie de instituții de cultură : muzee, biblioteci, case memoriale etc. Amintim că depozitarea fondurilor la Arhivele Statului, în trecut, s-a făcut după criteriul teritorial mai larg, pe provincii istorice, astfel încât unele arhive regionale păstrează azi în depozitele lor materiale create pe teritoriul altor regiuni, față de ultima împărțire administrativă. Pe măsură ce vor fi întocmite, inventare acestor fonduri ar putea fi trimise unităților Arhivelor Statului care funcționează în regiunile de unde au fost ridicate materialele la o dată anterioară, în vederea aceluiași scop de informare a cercetătorului local.

Materialele arhivistice nu sînt folosite numai în scopuri științifice documentare, ci și în munci culturale și educative de masă. Din punctul acesta de vedere, ar fi necesară o mai strînsă colaborare, pe teritoriu, între Arhivele Statului și muzee. Muzeele cu caracter de expoziții permanente au nevoie, pentru ilustrarea anumitor epoci istorice, și de materiale arhivistice, care, desigur, nu pot fi expuse în original. De altfel, muzeele nici nu au calitatea de a colecționa materiale arhivistice, acestea fiind administrate de Arhivele Statului, potrivit Decretului pentru înființarea Fondului Arhivistic de Stat, dar pot face apel la Arhivele Statului pentru a li se da fotocopii după documentele care prin cuprinsul lor evocă evenimente istorice din trecutul legat de istoria locală.

Problema aceasta a ilustrării unor anumite epoci istorice prin materiale arhivistice și-au pus-o unele muzee și pînă acum, dar nu în mod just. Ele au procedat la colecționarea pieselor de arhivă pe care le-au expus în original și nu întotdeauna pe cele mai potrivite și semnificative. De multe ori s-au orientat după aspecte exterioare, ca miniaturile de pe documente, proporțiile documentelor, sigiliile atîrnate etc., cu care au atras curiozitatea vizitatorului căruia i-au dat, în cel mai bun caz, o foarte vagă imagine despre istoria scrisului și a practicii de cancelarie. În felul acesta nici muzeele nu și-au atins scopul, iar din punct de vedere al conservării arhivelor au ales metoda cea mai neindicată, căci documentele arhivistice nu pot fi expuse în original decît un timp relativ scurt, cu luarea măsurilor necesare de siguranță și protecție. Folosirea materialelor arhivistice în munci culturale și educative de masă ar putea da, prin colaborarea cu Arhivele Statului, rezultate mai bune decît în trecut și, în același timp, documentele ar fi ferite de degradare prin întrebuințarea fotocopiiilor, originalele rămînînd să fie administrate de Arhive cum este și normal și cum, de altfel, sînt și dispozițiile legale.

Arhivele Statului întreprind și ele acțiuni, pe linia muncii culturale de masă, prin popularizarea arhivelor și trezirea interesului pentru păstrarea materialelor arhivistice și folosirea lor. Expozițiile documentare organizate în ultimii ani de unele unități ale Arhivelor Statului au tins spre acest scop. Ele au marcat, totodată, momente culturale în istoria Arhivelor. Dacă prin natura lor sînt legate de unele împrejurări, momentele culturale care au prilejuit organizarea pot fi perpetuate, servind, în continuare, aceluiași scop educativ de masă și contribuind la cunoașterea importanței arhivelor și a folosirii lor. Ne gîndim, de bună seamă, la cele legate de împrejurări deosebite pentru organizarea cărora arhiviștii au recurs la materialele cele mai semnificative. Astfel, ca să dăm un exemplu, în luna aprilie din cursul anului 1957, Direcția Generală a Arhivelor a organizat la București expoziția pentru comemorarea a 125 de ani de la înființarea Arhivelor Statului. Modul

cum a fost organizată această expoziție, materialele expuse, participarea vizitatorilor — între care mari personalități politice, culturale, științifice — și răsunetul pe care l-a avut, ar fi justificat tipărirea unui catalog, care să cuprindă tematica cu un scurt rezumat al materialelor, însoțit eventual și de unele fotocopii.

Cercetătorii, după cum se știe, nu-și îndreaptă atenția numai asupra materialelor arhivistice preluate de Arhivele Statului. Din cauza insuficienței spațiului de depozitare, fonduri numeroase și masive au rămas asupra instituțiilor și întreprinderilor unde s-au format sau care le-au preluat, ca urmare a schimbărilor organizatorice intervenite.

În munca de teren, organele de control ale Arhivelor Statului au constatat că arhive întregi au fost nimicite în cursul și din cauza războiului. Numărul acestora este mult prea mare încât să nu se fi simțit nevoia unei evidențe a pierderilor. O astfel de evidență nu poate înlocui pierderile, dar în felul acesta Arhivele Statului sînt în măsură să știe ce s-a nimicit și pot da informațiile cuvenite celor pe care-i interesează arhivele în cauză. Iată un motiv pentru care cercetătorul va trebui să ia legătura cu Arhivele Statului atunci cînd recurge la folosirea materialelor arhivistice care nu au fost încă depuse la Arhive. Evidența de care vorbim se păstrează în cartoteca Arhivelor pe fișele de evidență întocmite în urma controlului pe teren.

Pentru ca folosirea materialelor arhivistice să poată fi făcută cu maximum de folos în minimum de timp trebuie ca fondurile să fie bine organizate și inventariate. Arhiviștii numai cu greu pot face față acestor două cerințe în împrejurările actuale cînd numărul cercetătorilor a crescut, temele în lucru sînt din domenii foarte diferite, iar fondurile preluate de Arhivele Statului în ultimii ani au făcut să crească, atît prin numărul lor cît și prin cantitate, volumul materialelor arhivistice din depozite. Inventarierea la zi este un scop spre care tindem pentru a scurta timpul de căutare al cercetătorului și trebuie să fie coordonată cu munca de ordonare, punînd accentul pe aceasta din urmă, care, de altfel, condiționează pe cea dintîi. Dacă reușim să avem fondurile ordonate însemnează că am deschis drumul spre întocmirea lucrărilor de evidență, făcînd astfel cu puțință folosirea materialelor arhivistice¹⁾.

Considerațiile de mai sus au fost făcute din dorința de a contribui cu cîteva sugestii la întărirea colaborării dintre Arhivele Statului și cercurile cît mai largi ale cercetătorilor, înlesnind munca de folosire a materialelor arhivistice.

¹⁾ Pentru a ușura munca de folosire a materialelor documentare, conducerea Arhivelor Statului din R. P. Ungară a recurs la întocmirea unor inventare sumare, așa-numitele Inventare de bază, în care se dau cîteva elemente esențiale asupra fondurilor ca : titlul, datele extreme, obiectul materialului arhivistic, părțile lui, cantitatea și cota de depozit, sistemul de arhivare, posibilitatea și modul de cercetare. Primul din serie este cel întocmit de Wellman Imre pentru Arhiva Cancelariei Maghiare și multiplicat în 1951.

CONSPECTUL SUMAR AL MANUSCRISELOR DE LA ARHIVA ISTORICĂ CENTRALĂ, CU UN TABEL DE CORESPONDENȚA COTELOR VECHI

MIHAI G. REGLEANU

Pînă în anul 1940, diferitele condici de o însemnătate deosebită, care aparțineau diferitelor fonduri — de pildă, cele domnești, mănăstirești, ale marilor boieri și marilor vornici, ale Divanului domnesc și judecătoresc, ale Logofetiei Dreptății etc., — erau inventariate separat, pe instituții, purtînd fiecare numărul lor de ordine, în seria respectivă sau neavînd nici unul. La 12 decembrie 1940, prin ordinul nr. 2495, se hotărăște unificarea manuscriselor (a acestor condici) într-un singur corp, cu mențiunea ca la noua inventariere să se păstreze în întregime ordinea condicilor domnești : 1—126. .

În urma acestei dispoziții, a luat ființă la Arhivele Statului Secția Manuscriselor, care cuprinde astăzi 1535 de unități de păstrare trecute într-un inventar general.

În cadrul lucrărilor arhivistice din anii trecuți am verificat, după inventarul actual, toate unitățile aflate în Secția Manuscriselor. Cu acest prilej am constatat că manuscrisele cu o vechime mai mare în Arhivele Statului, au mai multe cote de inventar. În această situație, un tabel de corespondența diferitelor cote ce au avut aceste manuscrise la Arhivele Statului și la instituția creatoare se impune cu necesitate. Deoarece cotele acestora au intrat în circulație în diversele publicații ale timpului, acest tabel de corespondență va rezolva dificultățile ce se produc la cererea materialului după trimerile acelor publicații.

În lucrarea de față am folosit un inventar al manuscriselor din anul 1865. Din acest inventar se constată că 22 de condici domnești nu erau inventariate la „*Condici domnești*“, ci la „*Diplomatice*“, purtînd numerele 104-125; condica de venituri și cheltuieli a Vistieriei (1694—1704) ¹⁾ de pe timpul lui Constantin Brîncoveanu era, de asemenea, la „*Diplomatice*“ sub nr. 126. Condicile mănăstirești au intrat la Arhivele Statului începînd cu anul 1841/1842, cînd a luat ființă Comisia Documentală, și au continuat să intre în cursul anilor, pînă aproape de anul 1900. Unele din ele s-au păstrat la Secția Bu-nurilor Publice, împreună cu documentele mănăstirești, pînă la anul 1876.

¹⁾ Publicată de C. D. Aricescu, București, 1873.

În iunie 1876, B. P. Hasdeu, directorul general al Arhivelor Statului, dă dispoziție să se depună la Secția Istorică și de Stat toate condicile de documente, pomelnice și dipticuri, spre a se așeza în bibliotecă sub titlul „manuscripte”. Pentru această colecție de manuscrise există patru inventare vechi și anume :

1) *„Inventar de condicile cu documentele și de embatichiuri ale monastirilor și așezămintelor publice din țară ce se află în Arhive, cu arătare, prin alte inventare și note, unde s-au trimis și depus unele dintr-acele condici, București 1881 decembrie 28”*. Acest inventar este format din 12 inventare separate de depunere a condicilor de la Secția Bunurilor publice la Secția Istorică și de Stat, între anii 1876—1881 — după dispoziția dată de B. P. Hasdeu — și două liste de condici de embaticuri, una pentru Mitropolia Țării Românești și alta pentru mănăstiri. Cuprinde 274 de unități de păstrare.

2) *„Conspect de starea condicelor și a caetelor de documente . . . , date domnului B. P. Hasdeu ¹⁾, în anul 1876 și următorii, cum s-au aflat în ziua de 1 aprilie 1900”* ²⁾. Este un tablou alfabetic, pe instituții, cuprinzând : numărul condicilor vechi, al celor noi ³⁾, caiete cu acte, totalul lor, condici trimise și condici aflate în cancelarie la 1 aprilie 1900. Acest „conspect” este însoțit de un inventar al condicilor în ordinea primirii lor la Secția Istorică, cuprinzând : numărul de inventar al condicii, numele instituției de la care provine și numărul filelor. Conține 171 de unități (1—171).

3) *„Inventarul condicelor de documente aflate în Secțiunea Bunurilor Publice”*, alcătuit după 1900. Acest inventar este copiat după cel precedent și are în plus 29 de unități de păstrare (1—300).

4) Ultimul inventar vechi intitulat *„Condici de documente, condici diverse”*, conține în plus 90 de unități inventariate înaintea celor 300 din inventarul precedent (1—390).

Pentru tabelele alcătuite am folosit inventarele descrise la punctele 2, 3 și 4; pe cel de la nr. 1, neavînd cota condicilor, l-am folosit numai pentru controlul existenței materialului.

Din confruntarea inventarelor vechi cu cel nou se constată o lipsă de 11 unități : 4 condici noi, 3 condici vechi, 2 caiete de copii de documente și 2 condici de venituri și cheltuieli. Dăm la sfîrșit lista acestor lipsuri.

Secția Manuscriselor cuprinde următoarele grupe :

1) Condicile domnești în număr de 126, avînd cota veche 1—126, care s-a păstrat și în inventarul actual. Din seria aceasta lipsește condica domnească nr. 13. Aici este inclusă și condica Vistieriei din timpul lui Brîncoveanu.

2) Condicile mănăstirești, în număr de 520, cu cota veche 1—300 și l-a — 90 a ⁴⁾, restul de 130 n-au fost trecute în inventarele vechi. Majoritatea acestor condici sînt scrise la mănăstiri în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și primul pătrar al secolului al XIX-lea. Unele din mănăstiri, pe

¹⁾ Date la Secția Istorică, după dispoziția lui B. P. Hasdeu.

²⁾ Inventar de evidența manuscriselor alcătuit, probabil, la luarea în primire a Direcției Arhivelor de Dimitrie Onciul.

³⁾ Cele lucrate de Comisia Documentală.

⁴⁾ Pentru deosebirea cotelor 1—90 din inventarul 2 și 3, am pus pentru această serie din inventarul 4 litera „a”.

lângă aceste condici, au avut și condici alcătuite de Comisia Documentală, între anii 1842—1860, în câte trei exemplare ¹⁾. O parte din aceste exemplare, privind mănăstirile oltene, au fost trimise Serviciului Arhivelor Statului Craiova în conformitate cu aprobarea Ministerului Educației Naționale nr. 46.163/940.

Între condicile mănăstirești au fost șase condici numite „brîncovenești”, avînd cota inventarului vechi 263—268 ²⁾. Patru din aceste condici au fost desfăcute în 1940 și legate din nou în 20 de condici separate pe mănăstiri.

În afara acestor două serii mari, manuscrisele sînt mai variate. Vom menționa aici numai pe acelea care formează o serie.

3) Colecție de acte originale privitoare la comitatul Odorhei (1635—1782), 11 unități de păstrare. Colecție necompletă, fapt constatat după numărul de ordine al volumelor și succesiunea anilor.

4) Condicile Comisiei Documentale (1841—1862), 18 u.p.

5) Condici de contabilitate și copiere de scrisori ale diferitelor Case comerciale (1799—1843), 61 u.p.

6) Dosarele comisiei pentru delimitarea raielelor (1832), 32 u.p.

7) Dosarele Comisiei pentru stabilirea fruntariei dunărene între România și Bulgaria (1895—1900), 12 u.p.

8) Departamentul de Șapte (1813—1831), 19 u.p.

9) Departamentul de Opt (1809—1831), 12 u.p.

10) Departamentul criminal din Craiova (1812—1830), 3 u.p.

11) Divanul Judecătoresc (1828—1831), 21 u.p.

12) Înalta Curte de Revizie (1842—1862), 23 u.p.

13) Înalțul Divan (1831—1854), 21 u.p.

14) Logofetia Dreptății — acte dotale (1832—1862), 29 u.p.

15) Logofetia Dreptății — vânzări prin mezat (1840—1862), 25 u.p.

16) Logofetia Dreptății — vânzări și schimburi (1831—1840), 12 u.p.

17) Logofetia Străinilor (1812—1831), 26 u.p.

18) Logofetia Țării de Jos (1825—1831), 7 u.p.

19) Logofetia Țării de Sus (1810—1831), 40 u.p.

20) Veliții boieri (1813—1829), 25 u.p.

21) Veliții vornici (1809—1831), 12 u.p.

22) Copii de pe acte depuse spre transcriere sau traducere (1412—1903). 23 u.p.

23) Condici ale isprăvnicatelor (1816—1831), 33 u.p.

24) Caiete cu lucrări ale Iuliei Hasdeu, 35 u.p.

25) Caiete cu lucrări ale studenților lui B. P. Hasdeu la Filologia comparată (1878—1898), 22 u.p.

Am socotit necesar să alcătuiesc două tabele pentru unitățile inventariate la manuscrise: A) unul pentru condicele domnești, care au o arhivare mai veche și mai multe cote: B) altul pentru condicele mănăstirești, care au o

¹⁾ Arneta, Bistrița, Cimpulung, Cotmeana, Cozia, Dealul, Dedulești, Glavacioc, Golgota, Govora, Motru, Rîncăciuv, Sadova, Seaca, Snagov, Strehaia, Tisma, Trivalea și Vierș.

²⁾ Aceste condici au fost alcătuite de Comisia Documentală, în anul 1862, din „diferite acte istorice și de ale mănăstirilor închinat și neînchinat, aflate în păstrarea Comisiei și care, din cauza deteriorărilor prin umezeala unde au fost expuse mai înainte, s-au legat acum solid spre a nu se strica cu desăvîrșire”. (Comisia Documentală, dos. 4, f. 139 v.).

arhivare mai nouă, dar care au avut și ele mai multe cote. Aceste tabele nu cuprind toate manuscrisele, ci numai pe acelea care au avut mai multe cote.

Înainte de prezentarea tabelelor, trebuie lămurit înțelesul coloanelor de la tabelul B. Primele două coloane sînt lămurite prin titlul lor, coloana a treia, a patra și a cincea arată numărul de ordine sau diferitele cote ce le-au avut la instituția creatoare; coloana a șasea bănuim că arată numărul adresei de trimitere a materialului la Arhivele Statului.

(Tabelele care urmau să figureze aici se găsesc la p. 199).

În încheiere vom arăta, pe scurt, care este cuprinsul celor două grupe mai însemnate de la Secția Manuscrise: condicile domnești și cele mănăstirești.

Condicile numite domnești, în număr de 125, cuprind copii de documente dintre anii 1775—1828¹⁾. Fiecare din aceste condici poartă pe copertă numele domnului de la care emană documentele și anii lor. În șirul numeric al acestor condici, nr. 18 (1789—1791) și numerile 55—72 (1806—1812) nu sînt condici domnești, ci ale Divanului Țării²⁾. Conținutul lor este următorul: anaforele cu hotărîri domnești, orînduirea dregătorilor în afaiurile domnești, ponturi pentru vînzarea vămilor, taxele vămilor, cărți pentru breslele de meșteșugari, cărți pentru confirmarea capilor de bresle, de vînzarea huzmeturilor, de milă și scutiri către mănăstiri și biserici, confirmări de proprietăți, privilegii și scutiri pentru boieri și boiernași, porunci către dregători, cărți de scutelnicie, zapise de vînzare și danie, hotărînicii și pitace. Manuscrisul nr. 126, socotit tot între condicile domnești, este condica de venituri și cheltuieli a Vistieriei, menționată mai sus. Urmează apoi condicile mitropoliilor, episcopiilor, mănăstirilor și schiturilor.

Mitropolia Țării Romînești are 44 de condici (127—167 : 745), conținînd copii de pe documentele moșiilor sale, socoteli de bani, zapise de împrumut, liste de egumeni, catagrafii de averi mănăstirești, arendări de moșii și locuri cu embatic. Dintre aceste condici, condica nr. 137 privește mănăstirea Aninoasa, condica nr. 138 schitul Cetățuia, condica nr. 139 cuprinde pastorale și testamente, condica nr. 140 anaforele și porunci, mai ales pentru divorțuri, condica nr. 745 pomelnicele Mitropoliei și ale altor biserici. Episcopia Argeș are 3 condici (168—170) cu copii de pe actele proprietăților. Episcopia Buzăului are 6 condici (171—176) pentru moșii și embaticuri. Episcopia Rîmnicului 7 condici (177—183).

Mitropolia Moldovei are 21 de condici (522—542) cu copii de pe actele de proprietate, Episcopia Huși 5 condici (543—546 : 652) cu documente de proprietăți.³⁾ Aproape toate mănăstirile au condici cu copii de pe actele de proprietate, schiturile mai puține, deoarece actele lor se găsesc în condicile mănăstirilor de care aparțin. Sînt condici care se referă la mai multe mănăs-

¹⁾ Condica nr. 2 conține, la sfîrșit, 8 cărți domnești și patriarhicești pentru m-reă Cozia : Mircea Voevod (1488 mai 20), patriarhul Ieremia al Constantinopolului (1592 sept.), mitropolitul Luca al Ungrovlahiei (f. d. [1605—1629]), Leon Tomșa vv. (1630 apr. 7), patriarhul Kiril Lucaris al Constantinopolului, (f. d. [1612—1638]), Matei Basarab vv. (1648 dec. 2), Paisie patriarhul Ierusalimului (1648 mai 6), Nectarie al Ierusalimului (1664 apr. 24) și Radu Leon vv. (1666 apr. 23).

²⁾ Între 15 nov. 1789, încetarea domniei lui Mavrogheni, și martie 1791, venirea în scaun a lui Mihail Suțu, țara este condusă de Divanul Țării. Între 1806—1812 conduce tot Divanul Țării.

³⁾ Primele două și ultima cuprind acte originale adunate și legate în condici de episcopul Melchisedec.

A

Seria actuală a manuscriselor condicelor domnești

Nr. actual al ms.	Nr. inventarul dinainte de 1865	Nr. din inventarul din 1865	Nr. dat de Alexandru Gheanoglu Lesvioudacs	Nr. dat de Comisia Documentală	Nr. de arhivă	Anii extremi ai actelor
1	1	—	2	1	104	1775 — 1776
2	2	—	4	2	105	1775 — 1782
3	3	1	3	—	—	1775 — 1781
4	4	2	—	—	—	1776
5	5	3	—	—	—	1776 — 1777
6	6	4	—	—	—	1777 — 1778
7	7	5	—	—	—	1778 — 1780
8	8	—	5	3	106	1778 — 1781
9	9	—	6	4	107	1779 — 1783
10	10	6	—	—	—	1783
11	11	7	—	—	—	1783 — 1786
12	12	8	—	—	—	1783 — 1786
13	13	9	—	—	—	1784 — 1786 ¹⁾
14	14	—	7	5	108	1784 — 1786
15	15	—	8	6	109	1786 — 1788
16	16	10	—	—	—	1786 — 1789
17	17	11	9	—	—	1786 — 1789
18	18	12	—	—	—	1790 — 1791
19	19	13	—	—	—	1791 — 1792
20	20	—	—	7	110	1791 — 1792
21	21	—	—	8	111	1792
22	22	14	—	—	—	1792
23	23	—	—	9	112	1793 — 1794
24	24	15	—	—	—	1793 — 1794
25	25	16	—	—	—	1793 — 1794
26	26	—	—	10	113	1793 — 1796
27	27	17	—	—	—	1794
28	28	18	—	—	—	1794 — 1795
29	29	19	—	—	—	1794 — 1796
30	30	20	—	—	—	1794 — 1796
31	31	21	—	—	—	1793 — 1796
32	32	22	—	—	—	1795 — 1797
33	33	23	—	—	—	1796 — 1797
34	34	—	—	11	114	1797
35	35	24	—	—	—	1797
36	35	25	—	—	—	1797 — 1798
37	37	26	—	—	—	1797 — 1805
38	38	27	—	—	—	1798 — 1799
39	39	28	—	—	—	1798 — 1799
40	40	—	—	12	115	1798 — 1800
41	41	—	—	—	—	1813 — 1821
42	42	29	—	—	—	1799 — 1800
43	43	30	—	—	—	1900 — 1801
44	44	31	—	—	—	1801 — 1803
45	45	32	—	—	—	1802 — 1804
46	45	33	—	—	—	1803 — 1804
47	47	34	—	—	—	1802 — 1806
48	48	35	—	—	—	1802 — 1807

¹⁾ În anul 1939 erau numai copertele : astăzi lipsesc și acestea.

Nr. actual al ms.	Nr. inventarului dinaintea de 1865	Nr. din inventarul din 1865	Nr. dat de Alexandru Geanoglu Lesviodacs	Nr. dat de Comisia Documentală	Nr. de arhivă	Anii extremi ai actelor
49	49	35	—	—	—	1802 — 1807
50	50	37	—	—	—	1803 — 1805
51	51	38	—	—	—	1804 — 1805
52	52	39	13	—	—	1805 — 1806
53	53	40	14	—	—	1805 — 1807
54	54	41	—	—	—	1806 — 1808
55	55	42	15	—	—	1808
56	56	43	—	—	—	1808 — 1810
57	57	44	—	—	—	1809 — 1810
58	58	45	—	—	—	1809
59	59	46	16	—	—	1809
60	60	47	—	—	—	1809 — 1810
61	61	—	—	13	116	1809 — 1811
62	62	48	—	—	—	1809 — 1811
63	63	—	—	14	—	1810 — 1811
64	64	49	—	—	—	1809 — 1812
65	65	50	—	—	—	1810 — 1812
66	66	—	—	15	118	1810 — 1812
67	67	51	—	—	—	1810 — 1811
68	68	—	—	16	119	1811
69	69	52	—	—	—	1811 — 1812
70	70	53	—	—	—	1811 — 1812
71	71	—	17	17	120	1811 — 1812
72	72	54	—	—	—	1812
73	73	55	—	—	—	1812 — 1814
74	74	56	—	—	—	1812 — 1817
75	75	—	—	18	121	1812 — 1818
76	76	57	—	—	—	1813 — 1814
77	77	—	—	19	122	1814 — 1818
78	78	58	—	—	—	1814 — 1815
79	79	59	—	—	—	1814
80	80	60	—	—	—	1814
81	81	61	—	—	—	1814 — 1815
82	82	62	—	—	—	1815 — 1816
83	83	63	—	—	—	1815 — 1817
84	84	64	—	—	—	1815
85	85	65	—	—	—	1815 — 1816
86	86	66	—	—	—	1816 — 1817
87	87	67	—	—	—	1816 — 1818
88	88	68	—	—	—	1817
89	89	69	—	—	—	1817 — 1818
90	90	70	—	—	—	1817 — 1818
91	91	71	—	—	—	1818 — 1819
92	92	72	—	—	—	1819
93	93	—	—	20	123	1819 — 1826
94	94	73	—	—	—	1819 — 1820
95	95	74	—	—	—	1819 — 1820
96	96	75	—	—	—	1819 — 1822
97	97	—	—	21	124	1819 — 1828
98	98	76	—	—	—	1819 — 1828
99	99	77	—	—	—	1820 — 1823
100	100	78	—	—	—	1820
101	101	79	—	—	—	1822 — 1823

Nr. actual al ms.	Nr. inventarului dinainte de 1865	Nr. din inventarul din 1865	Nr. dat de Alexandru Geanoglu Lesvioudacs	Nr. dat de Comisia Documentală	Nr. de arhivă	Anii extremi ai actelor
102	102	80	—	—	—	1822 — 1823
103	103	81	—	—	—	1822 — 1830
104	104	82	—	—	—	1822 — 1824
105	105	83	—	—	—	1822 — 1825
106	106	—	—	—	125	1822 — 1830
107	107	84	—	—	—	1823 — 1824
108	108	85	—	—	—	1823 — 1824
109	109	86	—	—	—	1823 — 1830
110	110	87	—	—	—	1824 — 1825
111	111	88	—	—	—	1824 — 1825
112	112	89	—	—	—	1824 — 1826
113	113	90	—	—	—	1825 — 1826
114	114	91	—	—	—	1825 — 1826
115	115	92	—	—	—	1825 — 1827
116	116	93	—	—	—	1825 — 1827
117	117	94	—	—	—	1825 — 1830
118	118	95	—	—	—	1826 — 1827
119	119	96	—	—	—	1826 — 1827
120	120	97	—	—	—	1827 — 1829
121	121	98	—	—	—	1827 — 1828
122	122	99	—	—	—	1827 — 1828
123	123	100	—	—	—	1825 — 1828
124	124	101	—	—	—	1828
125	125	102	—	—	—	1823 — 1825
126	126	—	—	—	126	—

B

Seria actuală a condicilor mănăstirești.

Cota actuală a ms.	Cota veche a ms.	Numere anterioare				Titlul manuscrisului
		Nr. de pe pagina anterioară a ms.	Nr. de pe copertă cu cerneală neagră	Nr. de pe copertă cu cerneală roșie	Al doilea nr. pe copertă cu cerneală roșie	
127	1	I				Mitropolia T. R.
128	2	II				" "
129	3	III				" "
130	4	IV				" "
131	5	V				" "
132	6	VI				" "
133	7	VII				" "
134	8	VIII				" "
135	9	IX				" "
136	10	X				" "
137	11	XI				" "
138	12	XII				Aninoasa
139	13	XIII				Cetățuia
140	14	XIV				Mitropolia T. R.

Cota actuală a ms.	Cota veche a ms.	Numere anterioare				Titlul manuscrisului
		Nr. de pe pagina in- terioară a ms.	Nr. de pe copertă cu cerneală neagră	Nr. de pe copertă cu cerneală roșie	Al doilea nr. pe copertă cu cerneală roșie	
141	15	XV	—	—	—	Mitropolia T. R.
142	16	XVI	—	—	—	" "
143	17	XVII	—	—	—	" "
144	1a	1	—	—	—	" "
145	35a	23	—	—	—	" "
146	—	—	55	13	4891	" "
147	—	—	60	14	5502	" "
148	—	—	—	—	—	" "
149	—	—	22	19	4891	" "
150	—	—	19	18	5073	" "
151	—	18	—	17	5073	" "
152	—	20	—	16	5073	" "
153	—	—	1	15	5073	" "
154	—	—	53	11	5073	" "
155	—	—	43	10	5073	" "
156	—	—	19	4	5073	" "
157	—	6993	—	6	5073	" "
158	—	—	17	3	5073	" "
159	—	—	4	1	5502	" "
160	—	—	15	2	5073	" "
161	—	—	20	5	4891	" "
162	—	—	29	7	4891	" "
163	—	—	35	8	4891	" "
164	—	17	—	9	5073	" "
165	240	27	—	—	—	" "
166	—	—	—	—	—	" "
167	—	41	41	—	—	" "
168	99	—	I	—	—	Ep. Argeș ¹⁾
169	100	38	II	—	—	" "
170	101	1	—	—	—	" "
171	102	1	I	—	—	Ep. Buzău
172	103	2	II	—	—	" "
173	104	3	III	—	—	" "
174	—	—	—	3	—	" "
175	—	—	—	2	—	" "
176	—	—	—	1	—	" "
177	234	17	—	—	—	Ep. Rînnic ²⁾
178	235	23	—	—	—	" "
179	271	—	3	3	—	" "
180	272	—	4	4	—	" "
181	—	28	28	6	—	" "
182	—	—	5	5	—	" "
183	—	—	1	1	—	" "
184	170	—	I	—	—	Sf. Apostoli
185	107	I	—	—	—	Arnota
186	144	14	II	—	—	Banu
187	230	—	—	—	—	"

¹⁾ Mențione în condică : Această condică este înscrisă ca dosar cu nr. 41—201/1885 la partida Mitropoliei din București.

²⁾ Mențione în condică : Venită cu rap. Ad. de Romanși nr. 78,70 febr. 9. Pachet 37. Să se treacă la condici. Hasdeu.

Cota actuală a ms.	Cota veche a ms.	Numere anterioare				Titlul manuscrisului
		Nr. de pe pagina in- terioară a ms.	Nr. de pe copertă cu cerneală neagră	Nr. de pe copertă cu cerneală roșie	Al doilea nr. pe copertă cu cerneală roșie	
188	47a					Banu
189	—					Băbeni
190	—					"
191	—					"
192	86	I	1			Bistrița
193	87	II	2			"
194	88	III	3			"
195	—	I				Arnota
196	143	I				Banu
197	95	8				Bistrița
198	96	9				"
199	97	10				"
200	98	11				"
201	—	I				"
202	—	II				"
203	—					"
204	128					Cîmpulung
205	150		I			Clocociov
206	154	II	II			Cetoceni
207	155	III	III			"
208	—					"
209	18	I				Cozia
210	300					" ¹⁾
211	22					"
212	23					"
213	24					"
214	291					"
215	—					" ²⁾
215bis	—					Dealul
216	83	21				"
217	—					"
218	148					Dedulești
219	—					Dintru-lemn
220	—					"
221	—					"
222	—					"
223	124				4231	Glavacioc
224	286					Sf. Gheorghe-Buc.
225	287					"
226	—			3		"
227	—					"
228	149				3930	Golgota
229	242	1				"
230	243	2				"
231	244	3				"
232	245	1				"
233	115	20				Govora

¹⁾ Mențiune : *fost la pach. 43, doc. nr. 1.*

²⁾ Idem : *fost la pach. 24, doc. nr. 21.*

Cota actuală a ms.	Cota veche a ms.	Numere anterioare				Titlul manuscrisului
		Nr. de pe pagina anterioară a ms.	Nr. de pe copertă cu cerneală neagră	Nr. de pe copertă cu cerneală roșie	Al doilea nr. pe copertă cu cerneală roșie	
234	—	—	—	—	—	Govora
235	78	11	11	—	—	Horez
236	—	—	70	3	—	Sf. Ioan-Focșani
237	—	—	—	—	—	" Mihai Vodă
238	—	—	18	—	—	" "
239	—	—	10	—	—	" "
240	—	—	—	—	—	" "
241	—	—	6	—	—	" "
242	—	—	19	—	—	" "
243	—	—	12	—	—	" "
244	—	—	13	—	—	" "
245	—	—	—	—	—	" "
246	—	—	7	—	—	" "
247	—	—	11	—	—	" "
248	—	—	9	—	—	" "
249	—	—	—	2	—	" Mislea
250	—	—	—	3	—	"
251	—	—	—	1	—	"
252	85	—	—	—	—	Moșru
253	—	1	—	—	3169	"
254	237	26	—	—	—	Nucet
255	172	—	—	—	4195	Plumbuita
256	166	1	—	—	—	Radu Vodă
257	167	11	11	—	—	" "
258	340	—	4	4	—	" "
259	—	—	8	11	—	" "
260	—	—	7	10	—	" "
261	—	—	9	12	—	" "
262	—	13	12	15	—	" "
263	—	15	10	13	—	" "
264	—	17	11	14	—	" "
265	—	—	1	2	—	" "
266	—	—	—	21	—	" "
267	—	3	4	7	—	" "
268	—	6	5	8	—	" "
269	—	5	6	9	—	" "
270	—	2	3	—	—	" "
271	—	—	20	—	—	" "
272	—	—	21	—	—	" "
273	—	—	22	—	—	" "
274	—	—	24	—	—	" "
275	—	—	23	—	—	" "
276	—	—	25	—	—	" "
277	—	—	27	—	—	" "
278	—	—	26	—	—	" "
279	—	—	29	—	—	" "
280	—	—	—	—	—	"
281	—	—	—	—	—	Mărgineni
282	—	—	30	3	—	"
283	—	—	2	5	—	"

Cota actuală a ms.	Cota veche a ms.	Numere anterioare				Titlul manuscrisului
		Nr. de pe pagina anterioară a ms.	Nr. de pe copertă cu cerneală neagră	Nr. de pe copertă cu cerneală roșie	A. doilea nr. pe copertă cu cerneală roșie	
284	—	—	3	4	—	Mărgineni
285	—	—	—	6	—	"
286	—	—	—	7	—	"
287	—	—	—	8	—	"
288	—	—	—	9	—	"
289	—	—	—	10	—	"
290	—	—	—	11	—	"
291	39 ^a	—	—	—	—	Răzvan
292	126	—	—	—	—	Rîncăcirov
293	289	—	—	—	—	"
294	127	18	—	—	—	"
295	140	I	—	—	—	Sadova ¹⁾
296	142	17	—	—	—	"
297	230	I	—	—	—	Sărindar
298	231	I	VII	—	—	"
299	42 ^a	—	—	—	—	"
300	43 ^a	—	—	—	—	"
301	—	—	—	—	—	"
302	285	—	—	—	—	"
303	—	—	—	—	—	"
304	—	—	1	—	—	"
305	—	—	2	—	—	"
306	—	—	—	—	—	"
307	—	—	—	—	—	"
308	—	—	12	—	—	Cotroceni
309	—	—	49 ^a	—	—	Dintrunlemn
310	—	—	—	—	—	"
311	—	—	—	—	—	Sf. Ioan București
312	—	—	—	—	—	Gruia
313	—	—	—	—	—	Bradul
314	171	I	—	—	3632	Slobozia lui Enache
315	—	—	—	—	13799	"
316	169	I	—	—	—	Spirea din Deal
317	—	1	1	—	—	Sf. Spiridon Vechi
318	—	—	2	—	—	"
319	—	—	13	—	—	Sf. Sava
320	—	—	5	—	—	"
321	—	—	23	2	—	"
322	—	—	22	1	—	"
323	—	—	—	—	—	"
324	—	—	24	3	—	"
325	41 ^a	—	16	—	—	Stavropoleos
326	116	—	—	—	—	Strehaia
327	173	—	—	—	3500	Țigănești
328	250	I	—	—	11826	"
329	42	I	I	—	—	Tismana
330	43	II	II	—	—	"
331	52	I	—	—	—	"

1) Depusă cu nr. 54.204/1871 dec. II.

2) Depusă cu adr. Min. Agr. nr. 29.990 din 21 iunie 1885.

Cota actuală a ms.	Cota veche a ms.	Numere anterioare				Titlul manuscrisului
		Nr. de pe pagina anterioară a ms.	Nr. de pe copertă cu cerneală neagră	Nr. de pe copertă cu cerneală roșie	Al doilea nr. pe copertă cu cerneală roșie	
332	53	3	—	—	—	Tismana
333	54	2	—	—	—	"
334	241	—	—	—	—	"
335	—	I	—	—	—	"
336	—	II	—	—	—	"
337	—	III	—	—	—	"
338	260	4	—	—	—	"
339	294	—	—	—	—	Văcărești
340	—	—	25	1	13237	"
341	—	—	26	2	13237	"
342	—	—	—	—	—	"
343	—	—	—	—	—	"
344	—	—	—	—	—	"
345	—	—	—	—	—	"
346	—	—	1	—	—	"
347	139	16	—	—	—	Vierș
348	292	—	—	—	—	"
349	—	I	—	—	—	"
350	120	12	—	—	—	Snagov
351	121	13	—	—	—	"
352	122	14	—	—	—	"
353	123	15	—	—	—	"
354	—	—	—	—	—	"
355	—	—	—	—	—	Sadova
356	33 ^a	—	—	—	—	Cornetul
357	25	I	I	—	—	Cotmeana
358	29	—	—	—	—	"
359	—	—	—	—	3468	"
360	250 ^{bis}	2	—	—	11862	Hagi Dina ¹⁾
361	247	—	—	—	—	Iordăcheanu
362	196	—	—	—	3612/73	Lainici ²⁾
363	253	—	—	—	—	Nămăești ³⁾
364	254	—	—	—	3(05	" ⁴⁾
365	255	—	—	—	—	" ⁵⁾
366	103	—	—	—	—	Podeni
367	36	—	—	—	3462	Seaca
368	40	—	—	—	—	"
369	41	—	—	—	—	"
370	34	—	—	—	—	Trivălea
371	—	—	—	—	—	"
372	284	—	—	—	—	Curtea Veche
373	168	I	I	—	—	Obedeanu
374	—	—	—	—	—	Acte judecătorești
375	—	—	—	—	—	Acte jud. și adm.
376	9 ^a	—	—	—	—	Epitr. Orfanilor
377	264	—	—	—	—	Socotelile m-rilor.

¹⁾ Depusă cu adr. Min. Agr. și Dom. nr. 29.990 din 21 iunie 1885.

²⁾ Idem, cu nr. 20.011 din 1873.

^{3, 4, 5)} Idem, cu adr. Adm. Dom. Stat. nr. 23.970 din 19 iunie 1880.

Cota actuală a ms.	Cota veche a ms.	Numere anterioare				Titlul manuscrisului
		Nr. de pe pagina anterioară a ms.	Nr. de pe copertă cu cerneală neagră	Nr. de pe copertă cu cerneală roșie	Al doilea nr. pe copertă cu cerneală roșie	
378	295	-	-	-	-	Licitații
379	17 ^a	-	-	-	-	Catagrafii Vâlcea
380	18 ^a	-	-	-	-	" "
381	19 ^a	-	-	-	-	" "
382	20 ^a	-	-	-	-	" "
383	21 ^a	-	-	-	-	" "
384	22 ^a	-	-	-	-	" Românați
385	23 ^a	-	-	-	-	" Dolj "
386	24 ^a	-	-	-	-	" "
387	25 ^a	-	-	-	-	" "
388	26 ^a	-	-	-	-	" Mehedinți
389	27 ^a	-	-	-	-	" Gorj
390	28 ^a	-	-	-	-	" Mehedinți
391	29 ^a	-	-	-	-	" Gorj
392	30 ^a	-	-	-	-	" "
393	31 ^a	-	-	-	-	" Vâlcea
394	33 ^a	-	-	-	-	Sf. Mormînt
395	233	-	-	-	-	" "
396	259	-	-	-	-	" "
397	-	-	96	-	-	" "
398	-	-	13	-	-	" "
399	-	-	14	-	-	" "
400	-	-	-	-	-	" "
401	-	-	-	-	-	" "
402	-	-	-	-	-	" "
403	-	-	-	-	-	" "
404	-	-	-	-	-	" "
405	-	-	-	-	-	" "
406	-	-	-	-	-	" "
407	-	-	-	-	-	" "
408	-	-	-	-	-	" "
409	-	-	-	-	-	" "
410	-	-	-	-	-	" "
411	-	-	-	-	-	" "
412	-	-	-	-	-	" "
413	-	-	-	-	-	" "
414	-	-	30	-	-	" "
415	-	-	-	-	-	" "
416	-	-	-	-	-	" "
417	-	-	-	-	-	" "
418	-	-	-	-	-	" "
419	-	-	-	-	-	" "
420	-	-	-	-	-	Minist. Justiției
421	-	-	-	-	-	Sf. Mormînt
422	-	-	-	-	-	" "
423	-	-	-	-	-	" "
424	-	-	-	-	-	" "
425	-	-	-	-	-	" "
426	-	-	-	-	-	" "
427	-	-	-	-	-	" "

Cota actuală a ms.	Cota veche a ms.	Numere anterioare				Titlul manuscrisului
		Nr. de pe coperta anterioară a ms.	Nr. de pe copertă cu cerneală neagră	Nr. de pe copertă cu cerneală roșie	Al doilea nr. pe copertă cu cerneală roșie	
428		—	—	—	—	Sf. Mormînt
429	14 ^a	—	—	—	—	Instituții T. Rom.
430	269	—	—	—	—	Sfetagoricești
431	16 ^a	—	16	—	—	Pîrvulești
432	32 ^a	—	32	—	—	Oltenița
433	40 ^a	—	96	—	—	M-ri închinăte
434	2 ^a	—	—	—	—	Ocele Mari
435	4 ^a	—	—	—	—	M-ri închinăte
436	7 ^a	—	—	—	—	Vistieria
437	48 ^a	—	—	—	—	Pogoniana
438	229	—	—	—	—	Spitalul Dudești
439	270	55	55	—	17.662	Brincovenesti
440	341	—	—	—	—	Băicoi
441	145 ^{bis}	—	—	—	—	Bradul
442	145 ^{ter}	—	—	—	—	Bucovăț
443	146	—	—	—	—	Cernica
444	—	—	15	—	—	Dintrunlemn
445	79	I	I	—	—	Govora
446	79 ^{bis}	—	—	—	—	Govora
447	110	II	II	—	—	Govora
448	114	19	—	—	—	Govora
449	77	I	I	—	3649	Horez
450	159	I	I	—	—	Sf. Ioan-Focșani
451	—	—	28	2	—	" " "
452	—	—	69	—	—	" " "
453	151	I	I	—	—	" Jitianu
454	165	—	—	—	7181	Mărgineni
455	282	—	—	—	—	"
456	288 ^{bis}	—	3	1	—	Mihai Vodă
457	237 ^{bis}	I	—	—	—	Nucet
458	118	—	—	—	—	Snagov
459	145	—	—	—	3380	Bradul
460	147	—	I	—	—	Bucovăț
461	174	I	I	—	—	Cernica
462	80	—	—	—	—	Dealul
463	109	—	—	—	—	Govora
464	160	—	—	—	5176	Sf. Ioan-Focșani
475	161	—	—	—	3606	Mislea ²⁾
466	162	—	—	—	4489	Radu Vodă
467	296	I	— ³⁾	—	—	" "
468	—	19	19	20	—	" "
469	—	—	18	21	—	" "
470	—	—	13	16	—	" "
471	—	—	16	19	—	" "
472	—	—	20	23	—	" "

¹⁾ Extras din pach. nr. 4 al m-rii Mărgineni, 1877 mai n.

²⁾ Mențiune : această condică este al doilea exemplar ; a fost trimisă la Adm. Dom. Statului pe lângă adr. Arhivei nr. 71/1879 și s-a înapoiat acum de Adm. cu nr. 24.833 din 25 iunie 1880.

³⁾ Nr. 19 pach. 90.

Cota actuală a ms.	Cota veche a ms.	Numere anterioare				Titlul manuscrisului
		Nr. de pe coperta in- terioară a ms.	Nr. de pe copertă cu cerneală neagră	Nr. de pe copertă cu cerneală roșie	Al doilea nr. pe copertă cu cerneală roșie	
473	—	—	16	—	—	Radu Vodă
474	—	10	10	17	—	" "
475	—	11	11	18	—	" "
476	—	—	25	1	—	"Sărindăr"
477	30	I	I	—	—	Trivalea
478	164	I	—	—	—	Valea
479	130	—	—	—	—	Vierșoș
480	131	II	II	—	—	"
481	132	III	III	—	—	"
482	133	IV	IV	—	—	"
483	134	V	V	—	—	"
484	135	VI	VI	—	—	"
485	135	VI ^{bis}	—	—	—	"
486	—	—	—	—	—	Acte judec.
487	—	—	—	—	—	Răvașe
488	—	—	—	—	—	Acte judec.
489	50 ^a	—	—	—	—	Comercial
490	53 ^a	—	—	—	—	"
491	54 ^a	—	—	—	—	"
492	55 ^a	—	—	—	—	"
493	56 ^a	—	—	—	—	"
494	57 ^a	—	—	—	—	"
495	58 ^a	—	—	—	—	"
496	59 ^a	—	—	—	—	"
497	60 ^a	—	—	—	—	"
498	61 ^a	—	—	—	—	"
499	62 ^a	—	—	—	—	"
500	63 ^a	—	—	—	—	"
501	64 ^a	—	—	—	—	"
502	65 ^a	—	—	—	—	"
503	66 ^a	—	—	—	—	"
504	67 ^a	—	—	—	—	"
505	68 ^a	—	—	—	—	"
506	69 ^a	—	—	—	—	"
507	70 ^a	—	—	—	—	"
508	71 ^a	—	—	—	—	"
509	72 ^a	—	—	—	—	"
510	74 ^a	—	—	—	—	"
511	75 ^a	—	—	—	—	"
512	77 ^a	—	—	—	—	"
513	78 ^a	—	—	—	—	"
514	79 ^a	—	—	—	—	"
515	80 ^a	—	—	—	—	"
516	81 ^a	—	—	—	—	"
517	82 ^a	—	—	—	—	"
518	83 ^a	—	—	—	—	"
519	84 ^a	—	—	—	—	"
520	—	—	—	—	—	"
521	—	—	—	—	—	"
522	56	I	I	—	—	Mitrop. Moldovei
523	57	II	II	—	—	"

Cota actuală a ms.	Cota veche a ms.	Numere anterioare				Titlul manuscrisului
		Nr. de pe coperta anterioară a ms.	Nr. de pe copertă cu cerneală neagră	Nr. de pe copertă cu cerneală roșie	Al doilea nr. pe copertă cu cerneală roșie	
524	58	—	—	—	—	Mitrop. Moldovei
525	59	IV	—	—	—	"
526	60	V	V	—	—	"
527	61	VI	VI	—	—	"
528	62	VII	VII	—	—	"
529	63	VIII	VIII	—	—	"
530	64	IX	IX	—	—	"
531	65	X	X	—	—	"
532	66	XI	XI	—	—	"
533	67	XII	XII	—	—	"
534	68	XIII	XIII	—	—	"
535	69	XIV	XIV	—	—	"
536	70	XV	XV	—	—	"
537	71	XVI	—	—	—	"
538	72	XVII	XVII	—	—	"
539	73	—	18	—	—	"
540	74	XIX	XIX	—	—	"
541	75	—	—	—	—	"
542	76	—	—	—	—	"
543	179	II	—	—	—	Ep. Huși
544	180	III	—	—	—	"
545	181	IV	IV	—	—	"
546	182	V	V	—	—	"
547	227	25	—	—	—	Bîrnova
548	177	I	I	—	—	Bisericiani
549	253	—	—	—	—	" ¹⁾
550	233	—	—	—	—	Bogdana
551	251	—	—	—	—	Coșula ²⁾
552	252	—	—	—	—	" ³⁾
553	218	I	—	—	—	Frumoasa ⁴⁾
554	298	—	—	—	—	" ⁵⁾
555	236	—	24	—	—	Galata
556	—	—	—	—	—	"
557	—	—	I	—	—	"
558	—	—	—	—	—	"
559	175	I	I	—	—	Neamț
560	176	II	II	—	—	"
561	276	—	4	—	—	"
562	277	—	—	—	—	"
563	278	—	—	—	—	"
564	279	—	134	—	—	"
565	293	—	34	—	—	"
565	11 ^a	—	—	—	—	"
567	—	I	I	—	—	"

¹⁾ Mențione: S-a aflat aceste copii în pach. 2 la m-rea Rîșca.

²⁾ Depusă cu adresa nr. 21.208 din 1 iulie 1881.

³⁾ Idem.

⁴⁾ Idem, cu adr. M. Cult. și Îns. r. Publice nr. 1943 din 19 febr. 1874.

⁵⁾ Idem.

Cota actuală a ms.	Cota veche a ms.	Numere anterioare				Titlul manuscrisului
		Nr. de pe coperta în- terioară a ms.	Nr. de pe copertă cu cerneală neagră	Nr. de pe copertă cu cerneală roșie	Al doilea nr. pe copertă cu cerneală roșie	
568	—	II	2	—	—	Nean.
569	—	III	3	—	—	"
570	12 ^a	—	—	—	—	"
571	34 ^a	—	—	—	—	"
572	222	I	—	—	—	Răchitoasa
573	223	II	II	—	3552	"
574	224	III	—	—	—	"
575	225	—	—	—	—	"
576	3 ^a	18	—	—	—	Rișca
577	201	I	—	—	—	Socola
578	219	I	I	—	3542	Trei Ierarhi
579	220	II	II	—	—	"
580	221	I	—	—	—	Vizantea
581	202	I	—	—	—	Brazi
582	203	—	—	—	—	"
583	204	—	—	—	—	"
584	205	—	—	—	—	"
585	206	—	—	—	—	"
586	207	—	7	—	—	"
587	208	—	—	—	—	"
588	209	—	VIII	—	—	"
589	210	—	—	—	—	"
590	211	—	X	—	—	"
591	212	—	—	—	—	" ¹⁾
592	213	—	—	—	—	"
593	214	—	—	—	—	"
594	215	—	—	—	—	"
595	216	—	—	—	—	"
596	190	—	—	—	—	Doljzești
597	191	II	II	—	—	"
598	299	—	—	—	—	" ²⁾
599	192	—	—	—	—	"
600	193	—	—	—	—	"
601	194	—	—	—	—	" ³⁾
602	196	—	—	—	—	"
603	197	—	—	—	—	"
604	—	—	—	—	—	"
605	189	I	45	—	—	Ștoboreni
606	283	—	—	—	7316	Tisa
607	13 ^a	—	—	—	—	Sf. Spiridon-Birlad
608	5 ^a	—	—	—	—	Vătășia
609	5 ^a	—	—	—	—	"
610	—	—	—	—	—	Sf. Mormint, Mold.
611	—	—	—	—	—	" " "

¹⁾ Mențione pe fila 1 : *Aceasta este condica notată în inventariu la facia 23^{1/2} schitului Bradu trimisă de On. M. de Finance cu nr. 25.961 din 10/22 iulie 1867.*

²⁾ Depusă cu adr. M. Cult. și Instr. Publ. nr. 1158 din 5 febr. 1872.

³⁾ Nr. 67 opis Episc. Roman.

Cota actuală a ms.	Cota veche a ms.	Numere anterioare				Titlul manuscrisului
		Nr. de pe coperta interioară a ms.	Nr. de pe copertă cu cerneală neagră	Nr. de pe copertă cu cerneală roșie	Al doilea nr. pe copertă cu cerneală roșie	
612	—	—	11	—	—	Sf. Mormint, Mold.
613	—	—	3	—	—	" " "
614	—	—	27	—	—	" " "
615	—	—	10	—	—	" " "
616	—	—	8	—	—	" " "
617	—	—	—	—	—	" " "
618	—	—	—	—	—	" " "
619	—	—	—	—	—	" " "
620	—	—	15	—	—	" " "
621	—	—	—	—	—	" " "
622	—	—	—	—	—	" " "
623	—	—	16	—	—	" " "
624	—	—	—	—	—	" " "
625	—	—	—	—	—	" " "
626	—	—	5	—	—	" " "
627	15 ^a	—	—	—	—	" Instit., Moldova
628	261	—	—	—	—	Asachi
629	262	—	—	—	—	"
630	262 ^{bis}	—	—	—	—	"
631	10 ^a	—	—	—	—	M-ri, Moldova
632	8 ^a	—	—	—	—	Moșii
633	45 ^a	—	—	—	—	Feredeeni
634	46 ^a	—	—	—	—	"
635	—	—	—	—	—	"
636	6 ^a	—	—	—	—	Poșta, Moldova
637	—	—	—	—	—	Nicorița
638	—	—	—	—	—	"
639	—	—	—	—	—	Sf. Sava - Iași
640	—	—	—	—	—	Trei Ierahi
641	—	—	—	—	—	" "
642	—	—	—	—	—	" "
643	—	—	—	—	—	" "
644	239	—	—	—	—	Aron Vodă
645	248	—	—	—	—	Barnovschi
646	226	1	—	—	—	Bîrnova
647	217	—	—	—	—	Brazi
648	195	—	—	—	—	Doljești
649	198	—	—	—	—	"
650	200	—	—	—	—	"
651	297	—	—	—	8026	Golgota
652	178	—	—	—	—	Ep. Huși
653	—	—	—	—	—	Sf. Munte, Mold.
654	—	—	—	—	—	Sf. Mormint, Mold.
655	—	—	—	—	—	Spital, Moldova
656	238	—	—	—	9364	Soveja
657	274	—	—	—	12499	Tg. Ocna
658	—	—	—	—	—	Hotin
659	—	—	—	—	—	"
660	—	—	—	—	—	"
661	—	—	8	—	—	"
662	—	—	—	—	—	"

Cota actuală a ms.	Cota veche a ms.	Numere anterioare				Titlul manuscrisului
		Nr. de pe coperta interioară a ms.	Nr. de pe copertă cu cerneală neagră	Nr. de pe copertă cu cerneală roșie	Al doilea nr. pe copertă cu cerneală roșie	
663	—	—	—	—	—	Hotin
664	—	—	—	—	—	"
665	—	—	—	—	—	"
666	—	—	—	—	—	"
667	—	—	—	—	—	"
668	—	—	—	—	—	"
669	—	—	—	—	—	"
670	—	—	—	—	—	"
671	90 ^a	—	—	—	—	Nucet și Banul
672	37 ^a	—	—	—	—	Palazu
673	36 ^a	—	—	—	—	"
674	—	—	—	—	—	Clăcași
675	—	—	—	—	—	"
676	—	—	—	—	—	C. Vanghelie
677	—	—	—	—	—	Moșii, Ilfov
678	—	—	—	—	—	Năsturel
679	—	—	—	—	—	"
680	—	—	—	—	—	"
681	—	—	—	—	—	Sf. Vineri - Buc
682	—	—	—	—	—	"
683	—	—	—	—	—	Șt. "Belu"
684	—	—	—	—	—	"
685	—	—	—	—	—	"Legiuiri
686	—	—	—	—	—	Șt. "Belu"
687	—	—	—	—	—	"
688	—	—	—	—	—	Cernătești
689	—	—	—	—	—	Dealul Spirii
690	152	IV	—	—	—	Cotroceni
691	153	I	—	—	—	"
692	157	V	—	—	—	"
693	—	I	—	—	—	"
694	—	—	—	—	—	"
695	51 ^a	—	—	—	—	Pantelimon
696	73 ^a	—	—	—	—	Comerciale
697	76 ^a	—	—	—	—	"
698	85 ^a	—	—	—	—	"
699	86 ^a	—	—	—	—	"
700	87 ^a	—	—	—	—	"
701	88 ^a	—	—	—	—	"
702	89 ^a	—	—	—	—	"
703	52 ^a	—	—	—	—	"
704	—	—	—	—	—	"
705	263	—	—	—	—	Bucov
706	265	—	—	—	—	Tadeu log.
707	265	—	—	—	—	Mitrop. T. R.
708	265	—	—	—	—	Ep. Rîmnic
709	265	—	—	—	—	Argeș
710	265	—	—	—	—	Cîmpulung
711	266	—	—	—	—	Vierșoș
712	266	—	—	—	—	Tismana
713	266	—	—	—	—	Cozia
						Bistrița

Cota actuală a ms.	Cota veche a ms.	Numere anterioare				Titlul manuscrisului
		Nr. de pe pagina anterioară a ms.	Nr. de pe copertă cu cerneală neagră	Nr. de pe copertă cu cerneală roșie	Al doilea nr. pe copertă cu cerneală roșie	
714	266	—	—	—	—	Strehaia
715	266	—	—	—	—	Sadova
713	266	—	—	—	—	Motru
717	266	—	—	—	—	Arnota
718	267	—	—	—	—	Brîncoveni
719	257	—	—	—	—	Hurez
720	267	—	—	—	—	Polovraci
721	267	—	—	—	—	Căldărușani
722	268	—	—	—	—	și Fedelesciori
723	268	—	—	—	—	Căluu și Bucovățul
724	268	—	—	—	—	Jitianu
725	268	—	—	—	—	R. Sărat
						Segarcea și Stănești

C

Listă de lipsurile constatate după inventarele vechi.

nr. de inventar	Titlul manuscriselor	nr. filelor
29 bis.	Cotmeana. Condică veche de scrisori a m-rii.	27
51 bis.	Tismana. Condică nouă.	706
51 ter.		648
55	Tismana. Caiet în care se află copii pentru moșia Comanii din jud. Dolj.	8
117	Strehaia. Com. Doc. Exempt. 2.	—
149 bis.	Golgota. Com. Doc. Exempt. 2.	—
152 bis.	Cotroceni. Condică conținând acte pentru moșiile din jud. Dîmbovița, Vlașca, Mușcel și Teleorman.	—
246	Golgota. Patru caiete de documente.	—
256	Doljești. Condică veche ce cuprinde inventarele de documentele moșiilor Cordăreni, Sopoteni a m-rii Doljești, metohul Episcopiei Roman.	—
280	Lainici. Pentru tot venitul și cheltuielile cese vor urma pe fiecare an. Anul 1853 iulie 12.	152
281	Lainici. Condică de venitul și cheltuiala schitului Lainici (1865—1870).	139

tiri, provenind de la cancelaria epitropiei unde erau închinate : sfetagorite, aghiorite, rumeliote etc. Unele condici, mai cu seamă ale unora din mănăstirile moldovene, sînt formate din acte originale. Afară de condicile de documente pentru proprietăți se mai găsesc pomelnice, condici de arendarea moșiilor mănăstirești, catagrafii de averea mănăstirilor, de venituri și cheltuieli, de embaticuri, zapise de răscumpărarea embaticurilor și liste de mănăstiri și biserici.

Din documentele aflate în condicile de la categoria a doua se pot desprinde aspecte importante ale caracterului feudal al mănăstirilor, aspecte ale stării și vieții țăranilor de pe moșiile mănăstirești și ale legăturii strînse între domnitori și mănăstiri ca instrument de subjugare a maselor țărești. De pildă, conținutul actelor din condici, care cuprind perioada sec. al XIV-lea — al XIX-lea, ne dă informații prețioase și clare asupra destrămării obștii satești și crearea marilor domenii feudale și vecinirea țăranilor liberi prin cotopirea cu sila, imposibilitatea de a plăti birul, închinare, împrumuturi de bani pe timpuri de mare lipsă și foamete.

La 1557 (7065) iun. 9, Mircea vv. Țării Românești întărește lui Neagoe, Vlad și Nan parte din Măgura Buzăului, cumpărată de la Toma dragomanul pe vremea „foameti”¹⁾, iar Matei Basarab vv., la 1633 (7141) aug. 13, hotărăște ca sătenii din satul Văcărești din jud. Olt să fie liberi de vecinie cu ocinele lor, pentru că, în vremea lui Simeon vv., logofătul Teodosie Rudeanu cu fratele său Vlad clucer Rudeanu, „ca niște boeri puternici”, au împresurat satul Văcărești și i-au rumînit fără voia lor, lepădîndu-le banii cu sila.²⁾

Dar tot Matei Basarab ia de la Stanciu din Găvănești uricul prin care Gavril Movilă întărise eliberarea acestuia din rumînia față de Episcopia Buzăului, pentru care plătise episcopului Efrem 30 de galbeni și hotărăște să fie din nou vecin pe veci al Episcopiei³⁾.

Condicile din categoria întâia conțin material atît privind orînduirea feudală, cît și pentru apariția și dezvoltarea relațiilor capitaliste. Prin organizarea breslelor de meseriași, pe care domnitorii le confirmă, se stabilesc drepturile și datoriile muncitorilor din diferite ateliere, durata de ucenicie cum și condițiile în care aceștia pot să-și deschidă ateliere pe seama lor. Privilegiile pentru scutirile de dări ale muncitorilor din întreprinderi industriale, ca fabrica de postav de la Pociovaliște, arată interesul domnitorilor pentru dezvoltarea industriei care le aduce și lor un venit important. Se desprind din unele documente aspecte ale luptei de clasă dintre moșierime și burghezie și apoi dintre burghezie și muncitori.

La 1797 Alexandru Ipsilant, voievodul Țării Românești, întărește orășenilor din Ploești moșia orașului, hotărînd „a-și face alișverișul lor întru toate și nesupuși la nici o dare sau havaet”, în urma judecății la Divan a orășenilor cu logofătul, vornicul, și acum banul Ianache Muruzi care, cu privilegiile de la alți domnitori, le încălcase acest drept, pretinzîndu-le clacă și dijmă⁴⁾. La 1799 sept. 27, muncitorii de la fabrica de postav din București

¹⁾ Arh. St. Buc., ms. 172, f. 101.

²⁾ Ibidem, f. 556.

³⁾ Ibidem, ms. 171, f. 341.

⁴⁾ Ibidem, ms. 34, f. 48.

se plîng domnitorului Alexandru Muruzi că sînt „prea supărați” de medelnicerul Chiriac, epistatul fabricii, care nu respectă așezămîntul dat de Alexandru Ipsilant, alcătuit după o altă jalbă a lor. Domnitorul însă hotărăște ca acel așezămînt, care îngăduia ca muncitorii să lucreze o săptămîină la fabrică și o săptămîină pentru ei, să se desființeze, ca fără temeii, poruncind să muncească tot timpul la fabrică. Muncitorii, desigur, se îndeletniceau și cu agricultura ca să-și completeze mijloacele de trai, cele obținute de la fabrică fiind neîndestulătoare. În acest document se arată și normele pe care muncitorii de diferite categorii trebuiau să le realizeze la torsul lîinii ¹⁾. Acestea sînt doar cîteva exemple, dar din acestea pot fi aduse multe și pentru aspecte foarte variate.

¹⁾ Arh. St. Buc., ms. 42, f. 62 v.

DOUĂ ETALOANE : PALMA LUI ȘERBAN VODĂ ȘI A LUI CONSTANTIN BRÎNCOVEANU

ILEANA LEONTE

Multe amănunte din istoria noastră sînt încă lipsite de preciziunea necesară bunei ei înțelegeri. Între acestea se numără și chestiunea măsurilor de tot felul, foarte variate în trecut. Unele lămuriri prețioase în această privință este drept că ne-au adus doi hotarnici, care au căutat prin activitatea lor de fiecare zi să pună de acord vechile hotarnice cu măsurătorile după sistemul metric. Ei și-au strîns observațiile lor în cîte o lucrare de bază, care își păstrează încă actualitatea. Este vorba de Al. Zanne, a cărui lucrare o publică fiul său Dimitrie Al. Zanne ¹⁾, și de Ion Brăescu, care urmărește mai ales măsurătorilor vechi agrare ²⁾.

Amîndoi acești cercetători au constatat nenumărate variante pentru aceeași măsură, de unde și motiv pentru dese judecăți. Astfel, Brăescu stabilește pentru perioada 1750—1859 că palma, etalonul cel mai obișnuit, era de 233, 250 și chiar 279 mm., de unde rezulta „un stînjîn arbitrar, întocmit după palma unuia din asistenți”, de aceea „orice lucrare ulterioară la aceeași moșie, la același hotar, nu se putea face decît cu aceeași măsură” ³⁾. În această privință sînt destule dovezi, căci pe marginea unor hotărnicii s-a însemnat și lungimea palmei adoptate la măsurătoare. Totuși, în vremea despre care se ocupă el, existau de fapt etaloane mai precise, cunoscute sub numele de *stînjînul gospod* (*domnesc*) în Moldova și *stînjînul lui Șerban Vodă* și al lui *Constantin Vodă* în Țara Romînească.

În ce privește conținutul acestora s-a ajuns la un consens. Astfel, după indicațiile lui Zanne stînjînul gospod în Moldova (= 2.23 m.) era compus din 8 palme gospod, palma din 8 palmace și palmacul din 12 linii. În Muntenia stînjînul lui Șerban Vodă (= 1,9665 m.) se împărțea în 8 palme, palma de 8, 10 sau 12 degete și degetul în 10 linii. Stînjînul lui Constantin Brîncoveanu

¹⁾ Al. Zanne, *Barem de măsuri și greutateți conținînd transformările tuturor măsurilor romine din Muntenia, Moldova și Dobrogea...*, revizuit, corectat și aranjat de Dimitrie Al. Zanne, București, 1904.

²⁾ Ion Brăescu, *Măsurătoarea pămîntului la romîni din vechime pînă la punerea în aplicare a sistemului metric*, București, 1913 (Extras din *Buletinul Societății romine de geografie*, Nr. 1, 1913).

³⁾ Ibidem, p. 8.

veanu se împărțea în 8 palme, palma în 8 sau 10 degete, degetul în 10 linii, echivalând aproximativ cu 2,02 m. Nu s-a putut impune, și hotărnicii cu această măsură se întâlnesc rar. În tot cazul stînjenu lui Șerban Vodă a fost cel mai obișnuit căci în 1840, cînd s-a hotărît o întîie unificare de măsuri trigonometrice, acesta a fost luat de bază și i s-au atribuit 10 palme, 100 degete sau 1000 linii, ceea ce a înlesnit introducerea sistemului metric ¹⁾.

Ca să se dea posibilitatea unui control al etalonului fixat, Șerban Vodă a făcut coloanele de la biserica mănăstirii Cotroceni de această lungime, și așa le-a păstrat tradiția ²⁾. Necesitatea etalonului însă s-a extins, căci într-o jalbă de la sfîrșitul sec. XVIII se vorbește de unul și la biserica din satul Cotești-Muscel, care ar fi mai mare cu două degete decît altul mai nou ³⁾.

Dar nu discutarea problemei măsurilor de lungime e scopul notei de față. Am ocazia să prezint două etaloane de acest fel de la sfîrșitul secolului XVIII. Încercînd să fac o descriere a condicilor de documente scrise de Dionisie Eclisiarhul, păstrate la Arhivele Statului din București, după o metodă ce mi-am impus, a trebuit să cercetez fiecare condică foarte amănunțit. Mare mi-a fost surpriza cînd am găsit în manuscrisul nr. 329, condica mănăstirii Tismana, între f. 252—253, două șipculițe din lemn de alun, cred, împinse în adînc lingă legătură. Le-am scos cu grijă și am constatat că sînt de măsuri inegale și au pe ele însemnări cu scrisul lui Dionisie însuși. Iată-le :

1. Prima, de 246 mm. lungime și 7 mm. lățime, are pe o parte însemnarea : „Palma domnească a lui Șarban Voevod : opt palme de acestea iaste un stînjîn de al mării sale“, iar pe cealaltă sînt trei linii în cerneală care o împart în patru părți egale. Deci stînjenu lui Șerban Vodă revine la 1,968 m.

2. A doua este de 257 mm. lungime și 7 mm. lățime, are pe o parte însemnarea : „Palma domnească a lui Costandin voevod Brîncoveanu : opt palme de acestea iaste un stînjîn domnesc de al mării sale“, pe cealaltă sînt tot trei linii în cerneală care o împart în patru părți egale. Deci stînjenu lui Constantin Brîncoveanu revine la 2,056 m.

Aceste calcule modifică puțin datele fixate mai înainte pentru echivalența celor două măsuri de lungime, amintite la începutul acestei note.

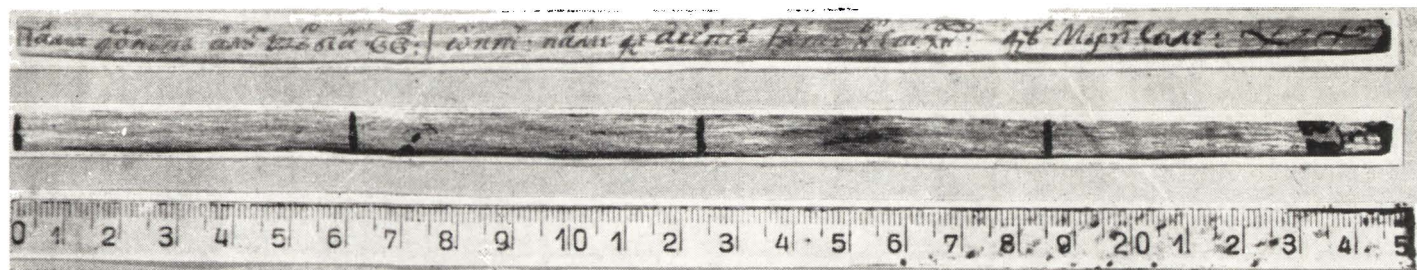
În paginile respective din condică este în adevăr transcrisă o „Foiță de toate moșiile sfintei mănăstiri Tismenii care le-am ales noi carii sîntem rînduiți den porunca cinstitei administrații fieștecare cumpărătură du pren hotară cu stînjânii lor cum arată în jos anume“, din 11 sept. 1726 (7235), dar în ea se amintesc numai stînjeni, fără specificare dacă sînt după un etalon sau altul. Desigur că Dionisie le-a reconstituit în vederea altor hotărnicii mai discutabile din vremea sa.

Faptul că nu le-a găsit nimeni pînă acum, deși sînt nenumărați cercetătorii și arhiviștii care au consultat-o, cum și norocul că nu au fost prinse și sparte de barbara șnuruire ce a suferit condica, face ca azi să avem în Muzeul Arhivelor Statului, de curînd deschis, două piese din cele mai prețioase pentru ilustrarea metrologiei din trecut. Și ele vin de la unul din cei mai conștiincioși grămățici ai noștri.

¹⁾ Al. Zanne. *op. cit.*, p. 15.

²⁾ I. Brăescu, *op. cit.*, p. 4.

³⁾ Pr. I. Răutescu, *Mănăstirea Aninoasa din jud. Muscel*, Cimpulung, 1933, p. 236.

Palma lui Șerban Voda

Palma lui Constantin Brincoveanu

CITEVA OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA CITAREA MATERIALULUI FOLOSIT DIN ARHIVELE STATULUI

MIHAI G. REGLEANU

Cercetătorul, când pornește la o lucrare, consultă mai întâi publicațiile apărute pînă atunci, în care bănuiește că va găsi date pentru lucrarea sa. și apoi trece la cercetarea materialului inedit. Publicațiile cercetate îl trimit uneori și către sursa materialului din arhive.

Dacă însă lucrările studiate nu au trimiteri corecte, atunci cercetătorul va trebui să caute singur chiar și materialul folosit de cercetătorii anteriori.

Revista *Studii și articole de istorie* a Societății de științe istorice și folclor din R.P.R. a publicat, în cele două numere, o serie de articole bazate pe materialul din Arhivele Statului. La unele din aceste articole nu se indică în mod științific materialul cercetat.

Astfel, Gheorghe Untaru, autorul articolelor *Relațiile dintre stăpînii de pămînt și țărani la începutul sec. al XIX-lea în ținutul Putna, așa cum rezultă din documente din arhiva locală*¹⁾ și *Începuturile învățămîntului public în Focșanii Moldovei*²⁾, folosește material de la Arhivele Statului Focșani, indicînd numai numărul dosarelor și fila, fără a specifica denumirea fondului din care fac parte aceste dosare și nici anul.

De asemenea, Radu Gologan, autorul articolului *Două procese pentru apărarea moșiei orașului Tîrgoviște în sec. XIX*³⁾, utilizînd material de la Arhivele Statului Tîrgoviște, menționează numai numărul dosarelor și anul, dar nu indică denumirea fondului în care se află materialul citat și fila.

În articolul *Unde a (muit Gh. Asachi cursul de inginerie*⁴⁾, N. C. Ene-scu folosește, pe lîngă alte materiale documentare, și hrisovul lui Mihail Sturza din 29 martie 1846, aflat în depozitul Arhivelor Statului București (ms. 1335), dar nu arată cota documentului, iar din depozitul Arhivelor Statului Iași folosește două dosare la care indică numărul, transportul și opusul, dar nu trece denumirea fondului și fila din dosar. În articolul *Cîteva date cu privire la prima organizare a învățămîntului public în orașul Tîrgoviște*⁵⁾, prof. Toma Svintîiu se bazează pe materialul din Arhivele Statu-

¹⁾ *Studii și articole de istorie* a Societății de științe istorice și folclor din R.P.R., t. 1956, p. 151—170.

²⁾ Idem, II, 1957, p. 441—458.

³⁾ Idem, II, 1957, p. 459—480.

⁴⁾ Idem, II, 1957, p. 345—368.

⁵⁾ Idem, II, 1957, p. 437—440.

lui Tirgoviște și citează corect tot materialul utilizat, dar pentru două dosare nu indică numărul și fila, ci numai fondul și anul.

Adrian Pricop, în articolul *Contribuții privind scutelnicia în moldova*¹⁾ pentru care, pe lângă alte materiale, folosește și documentul aflat în ms. 628 (Condica Asachi) f. 3, din depozitul Arhivei Istorice Centrale, citează astfel: „Condica Asachi doc. 261/323 (copie) pag. 3. Nu știm cine i-a indicat această cotă ; un lucru, însă, este sigur : manuscrisele de la Arhivele Statului sînt numerotate pe file și nu pe pagini.

Articolele acestea dovedesc preocuparea tot mai mare a tinerilor membri ai Societății de științe istorice și folclor de a scoate la lumină anumite aspecte din istoria patriei noastre, în toate laturile de activitate a societății. Este necesar, însă, ca materialele folosite să fie corect menționate.

Aceste studii au la bază un grup restrîns de fonduri și anume : ocîrmuirile sau isprăvnicatele județelor, magistraturile orașelor. Dar dacă ne gîndim la un studiu care necesită consultarea mai multor fonduri, pe care nu le-am indica, am ajunge la situația de a nu ne putea orienta de loc în trimerile făcute la dosare și documente.

¹⁾ Idem, II, 1957, p. 279—292.

DOCUMENTE REFERITOARE LA PRINCIPATELE ROMINE AFLATE ÎN FONDUL VORONȚOV PĂSTRAT ÎN ARHIVA CENTRALĂ DE STAT A ACTELOR VECHI DIN MOSCOVA

AL. ANDRONIC

Cercetarea arhivelor din străinătate și mai ales din U.R.S.S. constituie una din principalele sarcini ale istoricilor din țara noastră. Cît de importante sînt documentele din arhivele din U.R.S.S. ne putem da seama din recentele relatări asupra fondurilor arhivistice de la arhivele din Moscova și Leningrad, rămase mult timp necunoscute istoricilor noștri.

În ultimul timp, în arhivele din U.R.S.S. au fost descoperite o *serie* de relatări, note sau chiar lucrări cu caracter istoric, geografic, statistic, economic sau administrativ privind trecutul țărilor romînești, păstrate în fondurile P. G. Divov ¹⁾, I. P. Liprandi ²⁾ și P. D. Kiselev ³⁾.

Aceste fonduri conțin o foarte bogată sursă de informații cu privire la țărilor romînești din perioadele războiului ruso-turc din 1806—1812, a Eteriei și a războiului ruso-turc din 1828—1829.

Pentru a adînci istoricul relațiilor romîno-ruse și a cunoaște cît de informate erau fie autoritățile, fie opinia publică în genere, trebuie cercetate cît mai multe fonduri arhivistice. Acest lucru se poate face cercetînd arhivele la fața locului ⁴⁾ sau luînd cunoștință despre materialul arhivistic existent într-un fond oarecare prin intermediul publicațiilor sovietice. Această din urmă cale ne oferă posibilitatea de a prezenta istoricilor din R.P.R. unele documente, cum este cazul documentelor din fondul Voronțov, păstrat în Arhiva centrală de stat a actelor vechi din Moscova.

¹⁾ Централнѣи Gosudarstvennѣи архив древнихъ актовъ — Т.Г.А.Д.А. (Архива centrală de stat a actelor vechi — A.C.S.A.V.), fond 917, op. I, dos. 31.

²⁾ Централнѣи gosudarstvennѣи историческѣи архивъ Ленинграда — Т.Г.И.А.Л. (Архива istorică centrală de stat din Leningrad), fond 673.

³⁾ Т.Г.И.А.Л., fond 938.

⁴⁾ În ultimul timp, arhivele sovietice au fost cercetate de acad. A. Oțetea și conf. A. Vianu, care au studiat mai ales documentele răscoalci populare de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu (*Studii*, X, 1937, nr. 1, p. 246), iar mai recent de Gh. Ungureanu de la Arhivele Statului din Iași, care a studiat în special documentele referitoare la Regulamentul Organic.

În 1870, în scopul de a fi popularizată familia Voronțov, care dăduse Rusiei țariste oameni de stat reprezentativi, fideli intereselor de clasă ale înaltei nobilimi, a început publicarea „Arhivei Cneazului Voronțov”. Această publicație, care a durat pînă în 1897, cuprinde 40 de volume de documente din arhiva familiei Voronțov, selecționate pentru tipar potrivit intereselor nobilimii ruse și de pe pozițiile istoriografiei aristocrate. Materialul publicat provine din fondurile păstrate la Academia de Științe a U.R.S.S. În schimb, materialele păstrate în Arhiva centrală de stat a actelor vechi, alcătuiind fondul 1261, format din 8000 de unități de păstrare, cuprinzînd acte din perioada 1728—1890, au fost definitiv lucrate abia în 1949 și pînă în prezent n-au fost studiate de istoricii sovietici. Iată de ce V. Z. Djincearadze a putut prezenta, în 1950¹⁾, o listă a materialului provenind din fondul Voronțov, păstrat în arhiva mai sus amintită. Materialul a fost grupat astfel de cercetător : 1) relațiile diplomatice și comerciale ale Rusiei cu statele străine (p. 243—253), cuprinzînd relațiile cu Austria, Anglia, Veneția, Olanda, Hallstadt, Danemarca, Spania, China, Kurlanda, Neapolul (regatul celor 2 Sicilii), Persia, Polonia, Portugalia, Saxonia, Turcia, Franța, Suedia, Japonia ; 2) ocîrmuirea internă (p. 253—255) ; 3) finanțele (p. 255) ; 4) industria (p. 256) ; 5) problema țărănească (p. 257) ; 6) mișcarea revoluționară în Rusia (p. 257) ; 7) descoperirea și folosirea de către ruși a noilor teritorii din Oceanul Pacific (p. 257—258) ; 8) arta militară (p. 258—264), în care găsim documente referitoare la războiul de 7 ani, războaiele ruso-turcești din secolul al XVIII-lea, războiul ruso-suedez din 1788—1790, campaniile din Italia și Elveția ale lui Suvorov, războiul ruso-turc din 1806—1812, războiul pentru Apărarea Patriei din 1812 și campaniile din Europa din 1813—1815, războiul ruso-turc din 1828—1829, războiul Crimeii 1853—1856, acțiunile militare din Caucaz ; 9) documente diverse (p. 264—265).

Un an mai tîrziu au fost prezentate actele de proprietate și de interes juridico-economic provenind din fondul Voronțov, în scopul de a face cunoscute istoricilor din U.R.S.S. diversele domenii de activitate ale Voronțovilor, mai ales domeniul economic²⁾.

În cele ce urmează ne propunem a prezenta cercetătorilor romîni unele documente din arhiva Voronțov, care au legătură fie direct, fie indirect cu Moldova și Valahia.

Din lista publicată de cercetătorii sovietici, aproximativ 55 de unități de păstrare conțin acte din care un cercetător la fața locului va putea extrage informații noi referitoare la principatele dunărene. Este normal ca aceste documente, provenind din arhiva unei familii care a dat bărbați de stat aflați la cîrma imperiului rus, să se refere, în primul rînd, la relațiile cu Poarta Otomană și să cuprindă, în mod indirect, informații referitoare la țările romîne. Dar printre aceste documente se află și unele pri-

¹⁾ V. Z. Djincearadze, *Obzor fonda Voronțovih braneșcegoșea v T.G.A.D.A.* (Prezentarea fondului Voronțov păstrat la A.C.S.A.V.), în *Istoriceskie Zapiski* (Însemnări istorice), vol. 32, 1950, p. 242—265.

²⁾ V. Z. Djincearadze i F. A. Ostancovici, *Obzor boziaistvenno — imușcestvennih materialov fonda Voronțovih braneșcegoșea v T.G.A.D.A.*, în *Istoriceskie Zapiski*, vol. 37, 1951, p. 252 — 279.

vind direct Moldova și Valahia, mai ales cînd actele se referă la perioada războaielor ruso-turce.

Aceste 55 de unități de păstrare conțin acte, care din punct de vedere cronologic cuprind aproape un secol, începînd cu anul 1732 și terminînd cu anul 1830.

Cele mai vechi dosare care ne interesează sînt din 1732 și cuprind jurnalul lui Antioh Cantemir, reflectînd aspecte din viața diplomatică de la Londra. Deși se referă la Europa apuseană și la viața din Londra în perioada martie—iulie 1732¹⁾, jurnalul ar interesa pe un biograf al familiei Cantemireștilor și în special al lui Antioh Cantemir, ale cărui talente de poet și prozator sînt îndeobște cunoscute.

Printre documentele de la mijlocul secolului al XVIII-lea aflăm o descriere a Imperiului Otoman²⁾, care n-ar exclude posibilitatea înglobării și a unei sumare descrieri a țărilor romîne, precum și însemnările despre relațiile ruso-otomane³⁾, în care pe lingă latura politică a problemei apar și interesele economice, existînd și listele mărfurilor exportate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea din Rusia⁴⁾, ceea ce ar interesa pe cercetătorii din țara noastră, în măsura în care o parte din aceste mărfuri au fost importate și de Principatele Romîne.

Un foarte interesant material prezintă actele referitoare la războaiele ruso-turce purtate în mare parte pe teritoriul Principatelor. Astfel, vom găsi descrierea bătăliilor de la Focșani, Cahul, date privind încălcarea de către turci a tratatului de la Kuciuk-Kainargi, însemnări despre relațiile ruso-turce spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, tratatele comerciale încheiate în perioada 1783—1799, cuprinzînd probabil și clauze privitoare la comerțul pe Dunăre și Marea Neagră, scrisori și rapoarte ale generalilor Suvorov, Potemkin, Kamenski, M. S. Voronțov, M. Kutuzov, Bagration, care au desfășurat operațiuni militare în Moldova și Valahia, precum și dizlocarea armatei ruse în Moldova, Valahia și Basarabia, jurnalul operațiunilor lui Kutuzov în Valahia și Oltenia, relatarea celor petrecute în Oltenia în 1811, jurnalul operațiunilor armatei a 2-a în războiul ruso-turc din 1828—1829, ca și dizlocarea trupelor în timpul acestei campanii⁵⁾.

Intenția noastră este să atragem atenția istoricilor noștri în speranța că unii din cercetătorii aflați la studii în U.R.S.S. sau cei care vor pleca să poată face cercetări mai cu ușurință în arhivele sovietice și să extragă cît mai repede informațiile documentare atît de necesare întregirii cunoașterii relațiilor romîno-ruse în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea.

ANEXA

1—2) 1732. — Jurnalul ambasadorului rus la Londra, Antioh Cantemir despre viața diplomatică (Jurnalul din martie-iulie 1732). T.G.A.D.A., fond 1261, nr. 69, 70.

3) Mijloc. sec. XVIII. — Relație despre situația internă a Turciei și temeiurile politicii sale externe, intitulată „Despre Poarta Otomană”. Copie, ibidem, nr. 305.

1) V. Z. Djincaardze, *op. cit.*, p. 244.

2) *Ibidem*, p. 248.

3) *Ibidem*.

4) *Ibidem*, p. 251.

5) *Ibidem*, p. 248, 258—261.

- 4) 1754. — Relatările rezidentului rus în Turcia Obrezkov către Elisabeta Petrovna despre reacția guvernului turc la hotărîrea Rusiei de a construi pe Nipru cetatea „Sf. Elisabeta”. Copie. Ibidem, nr. 144.
- 5) A doua jum. a sec. XVIII. — Nota lui M. I. Voronțov despre relațiile ruso-turcești. Concept franc. Ibidem, nr. 312.
- 6) Fără dată. — Scrisoarea lui D. Lodighin, membru al Colegiului Comerțului, adresată lui A. Obrezkov, rezident la Constantinopol, despre comerțul ruso-turc și medi eranian, despre lista mărfurilor de import și export și despre înlăturarea piedicilor ivite în comerț. Răspunsul lui Obrezkov. Ibidem, nr. 435.
- 7) A doua jum. a sec. XVIII. — Lista mărfurilor exportate din Rusia. Franc. Ibidem, nr. 932.
- 8) După 1763. — Notă referitoare la pretențiile Rusiei și Turciei. Extrase. Ibidem, nr. 1273.
- 9) 1768. — Convorbirea dintre tilmaciul de frontieră Cerchez cu pașa de Hotin despre situația politică a Poloniei, avînd în anexă o scrisoare referitoare la mișcarea confederațiilor. Traducere. Ibidem, nr. 1599.
- 10) 1768. — Scrisorile Ecaterinei a II-a către feldmareașul Saltikov, referitoare la acțiunile militare contra Turciei. Copii. Ibidem, nr. 1854.
- 11) 1770. — Descrierea bătăliei cu Turcii lângă Focșani și pe malul Prutului a armatei I-a a lui P. A. Rumeanțev, compusă la Petersburg, după rapoartele acestuia, cu corecturile Ecaterinei a II-a. Ibidem, nr. 1856.
- 12) 1770. — Scrisoarea generalului-locotenent A. O. Bouvin despre bătălia de lângă Cahul. Copie. Ibidem, nr. 1860.
- 13) 1770. — Însemnarea lui P. A. Rumeanțev despre starca armatei turcești și despre măsurile luate pentru a asigura succesul operațiunilor împotriva Turcilor. Copie franc. Ibidem, nr. 1863.
- 14) După 1773. — Prezentarea datelor privind încălcarea tratatului de pace cu Turcii de la Kuciuk-Kainargi. Copie franc., fără semnătură. Ibidem, nr. 1286.
- 15) 1777. — Nota lui N. I. Panin către Ecaterina a II-a despre caracterul instrucțiunilor date consulului rus în Turcia, Stahiev, în problemele relațiilor ruso-turcești. Copie. Ibidem, nr. 1618.
- 16) 1783. — Însemnarea lui A. R. Voronțov despre relațiile ruso-turce. Concept. Ibidem, nr. 1003.
- 17) 1783. — Rapoartele și relatările amiralului S. C. Greig către Ecaterina a II-a despre planul operațiunilor terestre și maritime împotriva Turcilor. Ibidem, nr. 1869.
- 18—20) 1783—1799. — Tratatete comerciale între Rusia și Turcia. Proiecte. Extrase. Ibidem, nr. 601, 604, 827.
- 21) 1784—1786. — Ordinele și rescriptele Ecaterinei a II-a adresate ambasadorului rus în Turcia, Bulgakov, despre măsurile ce trebuie luate în cazul cînd Turcia va încălca tratatele încheiate cu Rusia, despre satisfacția ce trebuie obținută pentru insultele din partea Voievodului Moldovei la adresa consulului general Severin și altele. Ibidem, nr. 1007.
- 22) 1787. — Catagrafie cuprinzînd valoarea mărfurilor importate și exportate și încasarea vămilor în toate porturile și punctele vamale ale Rusiei pe anul 1786. Ibidem, nr. 877.
- 23) 1789—1790. — Scrisoarea fostului prim dragoman la Constantinopol N. Pisani, adresată vice-cancelarului Osterman cu o anexă privind „Comerțul și plutirea vaselor pe Marea Neagră”. Ibidem, nr. 722.
- 24) 1789—1790. — Scrisorile și rapoartele lui Suvorov către Potemkin. Copii și autografe. Ibidem, nr. 1881.
- 25) 1790. — Nota lui Eton despre evenimentele legate de războiul ruso-turc din 1787—1791, intitulată „Fragment istoric referitor la ultimul războiu dintre Rusia și Turcia, alcătuit de Eton”. Ibidem, nr. 1060.
- 26) 1789—1791. — Corespondența reprezentanților ruși și englezi cu guvernele lor în problema condițiilor păcii dintre Rusia și Turcia. Ibidem, nr. 1035.
- 27) Deceniul al 9-lea al sec. XVIII. — Rescriptul Ecaterinei a II-a către generalul feldmareașal P. A. Rumeanțev referitor la acțiunile militare împotriva Turcilor. Ibidem, nr. 1921.
- 28) 1791. — Scrisorile lui W. Lieds despre cneazul Potemkin și planurile lui, despre politica externă rusă, războiul ruso-turc, reglementarea relațiilor anglo-ruse și alte probleme. Ibidem, nr. 1065.

- 29) 1792. — Tratatul de pace dintre Rusia și Turcia încheiat la 29 dec. 1791 și confirmat la 29 ian. 1792. Extras tipărit, franc. și rus. Ibidem, nr. 1094.
- 30) 1793. — Notă referitoare la acțiunile militare întreprinse de armata rusă contra turcilor, dictată de Suvorov în 1793 și trimisă Ecaterinei a II-a (fără semnătură). Franc. Ibidem, nr. 1696.
- 31—32) 1803. — Depeșa lui A. R. Voronțov către Italinski, ambasadorul rus în Turcia, referitoare la caracterul relațiilor ruso-turce și răspunsul ambasadorului. Copii franc. Ibidem, nr. 12648, 1263.
- 33—34) 1810. — Recomandările generalului Kamenski adresate lui M. S. Voronțov, privind operațiunile militare din Balcani; rapoartele lui M. S. Voronțov asupra acțiunilor militare împotriva Turcilor de la Plevna, Lorcă și Selvo. Copii. Ibidem, nr. 1989, 1991.
- 35) 1810. — Ordinele pe armată ale comandantului „en chef” al trupelor rusești, generalul Kamenski II, date la Șistov și Nicopole. Ibidem, nr. 1990.
- 36) 1810. — Ordinele pe armată emise de M. S. Voronțov. Ibidem, nr. 1994.
- 37) 1810. — Notă referitoare la dizlocarea armatei rusești în Moldova, Valahia și Basarabia în perioada acțiunilor militare împotriva Turcilor. Ibidem, nr. 2255.
- 38—40) 1810—1811. — Notă referitoare la dizlocarea trupelor rusești în Moldova, Valahia și Basarabia, în 1810, și despre luptele întreprinse de armata rusă în această vreme. O scurtă descriere a campaniei din 1811 și jurnalul operațiunilor militare. Ibidem, nr. 2255—2257.
- 41) 1810—1812. — Rapoartele comandanților de companii și batalioane adresate lui M. S. Voronțov. Ibidem, nr. 1980.
- 42) 1811. — Notă intitulată: „Ideile lui Kutuzov-Smolenski, puse pe hirtie de el însuși la 9 mai 1811”, privind operațiunile împotriva turcilor în Valahia. Copie, fără semnătură, cu autograful lui M. S. Voronțov. Ibidem, nr. 2000.
- 43) 1811. — Ordinele pe armată emise de generalul P. Bagration. Copii. Ibidem, nr. 2006.
- 44) 1811. — Notă referitoare la acțiunile militare ale lui M. I. Kutuzov în Moldova și Valahia. Franc. Ibidem, nr. 2011.
- 45) 1811. — Jurnalul prescurtat al acțiunilor militare întreprinse de armata lui M. I. Kutuzov în Valahia Mare și Valahia Mică. Ibidem, nr. 2016.
- 46) 1811. — Notița lui M. S. Voronțov, intitulată „Relatarea celor întâmplate în Valahia Mică în campania din 1811”. Franc. Ibidem, nr. 2259.
- 47) 1811—1812. — Scrisorile lui Alexandru I către M. I. Kutuzov și rapoartele acestuia din urmă despre războiul cu Turcia. Copii. Ibidem, nr. 2010.
- 48) 1827. — Raportul generalului Goimar către Kiseleff despre trecerea Dunării și cucerirea punctului Rahova, informându-l despre pierderile turcești și trofeele capturate. Ibidem, nr. 2168.
- 49—50) 1828—1829. — Jurnalul acțiunilor militare întreprinse de armata a II-a în războiul ruso-turc din 1828—1829. Ibidem, nr. 2176, 2179.
- 51) 1829. — Notă privind tratativele de pace cu Turcia. Rus., franc. și turc., cu 4 însemnări în arabă. Ibidem, nr. 2178.
- 52—54) 1829. — Diverse informații privind acțiunea flotei ruse în Marea Neagră. Ibidem, nr. 2187, 2189 și 2191.
- 55) 1828—1830. — Dispoziția și dizlocarea unităților și subunităților armatei ruse în timpul războiului ruso-turc din 1828—1829. Ibidem, nr. 2182.

UN IMPORTANT DOCUMENT PRIVIND ÎNCEPUTURILE INDUSTRIEI DE HÎRTIE DIN MOLDOVA

VALERIAN POPOVICI

Într-un studiu referitor la începuturile industriei de hîrtie din Moldova am prezentat, pe baza unui material în cea mai mare parte inedit, istoricul primei fabrici de hîrtie din Moldova.¹⁾

Primele lucrări în vederea construirii acestei fabrici începuseră încă din anul 1839.²⁾ O aprobare formală de deschidere a fabricii a fost, însă, dată la 17 ianuarie 1841, acordîndu-se totodată și privilegiul cerut de Gheorghe Asachi, proprietarul acestei întreprinderi industriale.³⁾ Pentru înființarea acestei „ramuri noi” de industrie în Moldova, domnul Mihail Sturdza a pus, la 16 ianuarie 1841, următoarea rezoluție pe cererea lui Asachi :

„Sfatului nostru se recomanduește această cerere privitoare la introducerea unui însemnător ram de industrie pentru care prin anafora se va face cunoscut.”⁴⁾

Anaforaua Sfatului către domn, la rîndul ei, arăta că, „luînd întru închipuire înflorirea în care s-ar aduce industria prin statornicirea de asemenea fabrică în prințipat”, îi aprobă privilegiul cerut de șapte ani, cu condiția ca fabrica să se deschidă pînă într-un an, în caz contrar privilegiul se va anula.

Prin acest privilegiu se hotăra că în timp de 7 ani nu se mai putea deschide în Moldova o altă fabrică de hîrtie. De asemenea, Gh. Asachi obținea oprirea exportului de cîrpe, materie primă pentru fabricarea hîrtiei, cerută foarte mult pe piața transilvană.

¹⁾ V. Popovici, *Începuturile industriei de hîrtie din Moldova*, în *Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași*, Seria Nouă (Științe Sociale), fasc. 1—2/1955, p. 87—110. V. pentru aceasta și Gh. Ungureanu, *Fabrica de hîrtie a lui Gh. Asachi de la Petrodava*, în *Anuarul Liceului de băieți din Piatra-Neamț*, 1933—1934, p. 83—87 ; Augustin Z., N. Pop, *Un memoriu despre fabrica de hîrtie a lui Gh. Asachi*, în *Studii și Cercetări de bibliologie*, I, 1955, p. 238—240. În acest articol sint prezentate date deosebit de importante în legătură cu producția, cheltuielile făcute pentru un top de hîrtie și prețul de vînzare.

²⁾ V. Popovici, *op. cit.*, p. 91—92.

³⁾ *Ibidem*.

⁴⁾ Arh. St. Iași. Tr. 1764. op. 2013. dos. 1219. f. 1—4.

Trebuie subliniat faptul că industria de hîrtie în Moldova s-a dezvoltat de la început pe baze mașiniste, spre deosebire de Țara Romînească sau Transilvania, unde a fost precedată de manufacturile de hîrtie.¹⁾

Încercări de înființare a unor întreprinderi industriale de hîrtie în Moldova s-au făcut și mai înainte, în anii 1834 și 1838.²⁾

Un raport al agentului consular austriac, Raab, din Iași, către Metternich, informîndu-l pe acesta despre îndepărtarea din Moldova a unui tipograf austriac Iohann Hart de către fondatorii unei tipografii grecești, menționează și un proiect de fabrică de hîrtie la Deleni încă din 1813.³⁾

Toate aceste încercări, cunoscute pînă acum, de a se crea o întreprindere de fabricare a hîrtiei în Moldova au rămas simple proiecte pînă la înființarea fabricii din Piatra-Neamț a lui Gh. Asachi.

De curînd în secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R.P.R. s-a descoperit manuscrisul înregistrat sub nr. 3920, în care, la p. 147—148, se află hrisovul din 1 mai 1842 al lui Mihai Sturdza pentru deschiderea primei fabrici de hîrtie din Moldova.

Dat fiind faptul că este primul hrisov cunoscut pînă acum în Moldova, prin care se acordă dreptul de deschidere a unei fabrici, importanța conținutului acestui hrisov, precum și forma în care se prezintă, am apreciat că este util să-l dăm și în fotocopie și în transcriere (v. anexa), pentru a fi mai ușor de cercetat.

Hrisovul este scris pe hîrtie albă velină, fără filigran, de mărimea 39×42.2 cm. Pe prima pagină, sus, este desenat un soare care răspîndește raze, în cuprinsul căruia este scris titlul domnitorului. Documentul, pe cele trei pagini scrise, este încadrat în desene cu o anumită semnificație, cum este și acel corn al abundenței.

Toate aceste desene din chenar sînt litografiate. Cu siguranță că ele sînt opera lui Gh. Asachi, care după cum se știe, a fost și pictor. Textul documentului este scris de mînă.

La sfîrșit, pe ultima pagină scrisă, este semnătura autografă a domnitorului Mihai Sturdza, pecetea în tuș roșu, precum și alte trei semnături autografe.

*
*
*

În prima parte a documentului se arată necesitatea „înființării industriei naționale” pentru statul moldovean.

Grija deosebită pentru mărirea producției industriale indigene este motivată printre altele și de nevoia de a se ajunge la limitarea exportului de bani. De aici ar rezulta că dregătorii statului moldovean de atunci erau influențați de doctrina economică mercantilistă, care subliniază că bogăția unei țări constă în monedă, deci necesitatea de a se acumula cît mai multă monedă, prin limitarea importului, mărind cifra valorică a exportului.

Ar fi greșit însă să se tragă din aceasta concluzia că în primele decenii ale secolului al XIX-lea, în Moldova, ar fi dominat, în ceea ce privește dezvoltarea economiei, practica mercantilistă.

¹⁾ V. Popovici, *op. cit.*, p. 83.

²⁾ Ibidem, p. 90.

³⁾ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XX, p. 98, nr. CV.

În documentele vremii, în unele articole din periodice, în unele anaforale și hrisoave, se arată că singura activitate productivă a țării este agricultura. Deci existau și adepți ai teoriei fiziocrate.

Mai sînt în această vreme și susținători ai liberului schimb.¹⁾

Oricare ar fi teoriile economice întîlnite în prima jumătate a secolului al XIX-lea, fapt cert este că sub regimul domniilor regulamentare, pe baza dispozițiilor Regulamentului Organic, statul a încurajat dezvoltarea industriei.

Acest lucru apare evident din cele cinci articole ale documentului dat în anexă.

Hrisovul din 1 mai 1842 confirmă dispozițiile din anaforalele anterioare cu privire la privilegiul fabricii lui Gh. Asachi și acordă noi privilegii sau le dezvoltă pe cele vechi.

Spre deosebire de anaforaua inițială, prin care se aproba deschiderea fabricii, prin hrisov privilegiul se prelungește de la 7 ani la 12 ani, cu începere de la emiterea hrisovului, adică pînă la 1 mai 1854. Deci în acest timp nu se mai putea deschide în Moldova nici o fabrică, Gh. Asachi avînd în mod exclusiv monopolul fabricării hîrtiei în toată această perioadă.

Specificînd sorturile de hîrtie care urmau să fie fabricate: hîrtie de tipar, de scris, de desen, cartoane, hîrtie colorată etc., — ultimele trei feluri de produse nu apar în documentele cunoscute pînă acum — se extinde și dreptul de a produce „toate obiectele ce se ating de papetărie”. De asemenea, se confirmă pe timp de trei ani monopolul inițial, obținut de Asachi, de a fi furnizorul de hîrtie exclusiv pentru toate instituțiile administrative, judecătorești, comerciale și bisericești din Moldova.

În sfîrșit, în conformitate cu dispozițiile Regulamentului Organic pentru încurajarea industriei autohtone, atît fabrica cît și lucrătorii aduși de peste graniță erau scutiți de impozite, de asemenea și hîrtia ce eventual ar fi exportată.

ANEXA

1842 mai 1.

Cu mila lui Dumnezeu noi Mihail Grigoriu Sturza voievod domn Țării Moldovii.

Între măsurile ținătoare de a statornici și a sporii îndeminarea și fericirea Moldovei, care este cel întîi scop pîrinteștei noastre îngrijiri, cunoscînd că înființarea industriei naționale, este una din elementele vitale a statului, prin care să însuflă între lăcuiitori sirguința, să preluc productele cele crude și de puțin valor în manufăcturi folositoare și să împuținează exportăția somelor însemnătoare din țară, am luat în binevoitoare luare aminte anafora Svatului nostru din 6 mart anului curgător sub nr. 348, atîngătoare de înființare acei întăi fabrici de hîrtie, care d. aga G. Asachi au făcut lăngă tîrgul Petrii, pe locul său, numit Cetățue Petrodava.

Drept aceea, pe temeiul închierii Svatului în acel obiect, în privirea cheluelilor simțitoare, care d. aga Asachi au jertvit intru zidire unei asemenea fabrici, aducere de piste hotar a mașinilor trebuitoare și a unui număr de familie de fabricanți streini, cit și însuflețire industriei în țară, prin acest al nostru hrisov domnesc întărim înființarea fabriciei de hirtie a d. aga G. Asachi, cu următor privilegiu :

I. În curs de doispre-zece ani, de la data acestui hrisov, adecă pînă la 1 mai 1854, nu să va pute înființa în Moldova altă fabrică de hărtie. nici după metoda acestei acumă făcute,

¹⁾ N. Soțu, *Opere economice*, în traducerea și sub îngrijirea lui Ion Verveca, Edit. Științifică. p. 33

nici după ori care alte ce se vor mai pute afla, îndatorindu-se d. aga a spori îndeplinire acestei fabrici.

II. Afară de hirtie de tiparu, de scris, de desen, cartoane, hirtie văpsită de deosăbite formate, cvalități și mărimi, slobod este a să fabrica în ace fabrică și toate obiectele ce să ating de papetărie.

III. Nu mai puțin să dă dreptate d. agăi Asachi a face la fabrica d-sale seau aice în Iași cărți de joc de tot felu, cu păstrare însă dritului de apaldo care are statul asupra cărților și pentru care ocirmuire va lua măsurile cuvenite, fără ca industria aceasta să aibă întindere de oprire a importației de asemenea cărți.

IV. Pentru oare care înlesnire fabricii în curs de trei ani, toate instanțele administrative, judecătorești, de comerț și bisericești vor întrebuița prin a lor cancelarie hirtie moldovană cu marca țarei seau alt semn însușit acestei fabrici, poroncindu-se aspru acestor cancelerii a nu întrebuița altă hirtie, afară deacă această fabrică nu le-ar pute îndestula seau că nu ar ave hirtie de cvalitățile încuviințate de Svat, a căria preț fiind acel curent, în vreme înființării acestui privileghiu, să va urma nestrămutat în curgirea acelor trii ani, potrivit cu osăbită punere la cale făcută de Svat întru aceste, iar după trecere acestui termen, la liveranția hirtiei pe la cancelerii, fabrica Moldovei să va protimisi, fiind hirtie de preț și cvalitate acelor streini.

V. Potrivit cu legiure statornicită, nici fabrica, nici oamenii aduși de piste hotar nu se vor supune la nici o dare și deacă fabrica Moldovei ar pute produce hirtie nu numai pentru consumația din lăuntru, ci și pentru exportație, apoi hirtie scosă piste hotar va fi scutită de ori ce dare și Visteria va lua măsurile cuvenite a se trece acest drit întru condițiile contractului vămii, rămăind însă, ca încurgere acestor trii ani, să se urmeze aceasta cu invoire ce s-ar pute mai întâi face cu oțcupcicul de acum a vămii.

Pe temeiurile sus însămnate, dăm și hărăzim d. agăi G. Asachi pentru a sa fabrică de hirtie dreptățile și scutirile rostite pe termen de doispre-zece ani, puind asupra Svatului nostru îndatorire puncii în lucrare și a păstrării în toată a ei întregime această privileghie. Datu-s-au în a noastră rezidenție Iași la 1 mai de la Hs. una mic opt sute patru-zeci și doi. iar a domniei noastre în al 8-le an.

Mihail Sturza voievod (m.p.)

(Pecetea domnească).

Vel vistier procit.

N. 252.

N. 17

D. Vt. (al doilea) spatar Gane

Șaf mesăi. A. Soroceanu pitar

11. Apogee de zăpătu de lămpin, de chipin, de Decan,
Kaptowez, zăpătu blucit de deosbita, zepomate,
Kauitozi mi mōpime, arobodota a zepatpina p
au qatpina mi loate obiktare u b atine de na
utejin?

III. Noma arginosa de spectula D. Hoi haki a poci
sa pociua Drava, ca a cine pe tami kopzi
De poci de tot pociu, ka uobu poci poci poci
De aua, de kape a pe latia acryna kopzi cop,
mi uentur kape Okopmiqui la uia uobu poci
kobente, poci ka indocpua uocula ca aib poci
tindepe de oupoci a uocupstaziu de acco
ne kopzi.

15. Tindrîs oare kape gniucirpe ghabpî-
ra, şin kape de tpeu anî, toate inclanzîe.
Adminicpatîie, pîdeketopuzî, de komapî
mi tîcepirenzi, kôp şîntetîrînga upîna
şor kanziuepîa şepîie. Mardobano kô
kapua şîpîei, cear aua cernî şînosîit
arectîe ghabpîu, şorşîmîndore acîpî
arectîe. Kanziuepîa, a şîr şîntetîrînga
aîrî şepîie, a şîpîe. Deauş areauş gha-
bîkîs nîr şapîrîrîe şîndîuana, cear
kî nîr apî abî şîpîe de kbanîşîgîe
şîntîrîngîe de şbat, a kîpîa upîz
şîînd arecî kîpîet şîr şîpîe şîntîrîngîe
şîr areauş şîpîbîrîe, cî ba şîpîa nî
şîpîmîrîe şîr kîpîpîe arecîpî upîşî anî
upîpîe kî cîrîrîe şîpîe şîr kîrîrîe
şîpîe şbat şîntîrîe arecî, şîr şîr şîpîe
aîrî şîpîmîrîe şîr şîpîpîe şîpîe şîr
kanziuepîu, şîpîpîa Mardobî cî ba şîpîe
mîcî, şîînd şîpîe de upîz şîr kbanîte are-
cîpî şîpîu.

V. Noqubit kruzopipe clatopminto, niri qpatpina, niri caminu
 adomi de liute zouap/ nra bop crume ca niri o
 Dape, mi deato qpatpina Madoobu ap/ urae updon
 ie aspaue nims mai uenap/ honcomazia din de
 nris, re mi uenap/ checopiazia, atori aspaue che
 di uenae uotap, ba qpi chotit de opu re dape, mi
 Bicapipie ba nra mteopu/ kobenita a ce gure
 areau d'pue/ gnap/ kondiziu/ kontpaltuori
 bomei, pomsind gneb, ka gn kopzepu areuap
 apu/ ani es a gromte/ areuata/ kr gnboipe/ re
 cap/ uole mai gntei/ pare kr oktrariusa de abom
 a bmeu.

Ne tomopie/ er gnebmute, dom mi abpam
 D. Aoti T. Acau/ ventp/ a ca/ qpatpina de nra
 tie/ Speculogiu/ mi chotipie/ patit uetp
 min de doreap/ tere/ ani, urind acupa/ tate
 noi/ Nouap/ gndatopipe/ uonepu/ gn ashpa
 pe/ mi a abtpapue/ gn tocto a ce/ gntepu/ mi
 areuau/ Spibauu/ Datu/ car gn
 a Noaitap/ Peidomzie/ Jami/ ea
 t/ Na/ pe/ ra/ de/ ma mic/ out/ orle/
 uatp/ xau/ mi/ toi/ iapa/ Domnii/ No/
 tpe/ gn/ aa/ 8^{an}.

Handwritten signature or name, possibly "Acau".

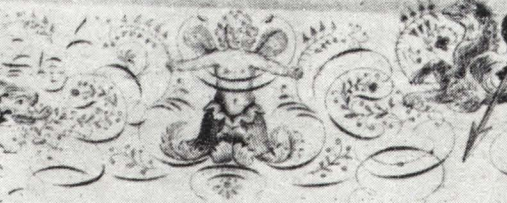
W252.

Handwritten signature or name, possibly "D. P. Chapin".

Handwritten signature or name, possibly "D. P. Chapin".

Handwritten text, possibly a date or a reference number.

UN MĂNUNCHI DE DOCUMENTE TURCEȘTI PRIVIND EVENIMENTELE DIN ȚĂRILE ROMÎNEȘTI ÎN JURUL ANULUI 1821

M. GUBOGLU

Atît marea răscoală din 1821, cît și figura lui Tudor Vladimirescu, conducătorul acestei mișcări populare, au fost cercetate în istoriografia romînă sub diverse aspecte. Studiile și publicațiile făcute de C. Aricescu, A. D. Xenopol, N. Iorga, I. C. Filitti, Emil Virtosu, D. Bodin, M. Romanescu, A. Oțetea, Nichita Adăniloaiei, S. Știrbu etc. sînt cunoscute. Este și mai cunoscută polemica și critica, uneori destul de vehementă, dintre unii autori, ceea ce a contribuit desigur la clarificarea unor probleme spinoase. De fapt tot ce s-a publicat, începînd din anul 1874 (C. Aricescu) și pînă la 1956 (N. Adăniloaiei), sînt în general contribuții valoroase pentru cercetarea acestei mari frământări sociale din istoria poporului romîn. Sînt, însă, și contribuții lipsite de valoare științifică deoarece nu aduc nimic nou pentru lămurirea acestei probleme. Așa de pildă, articolul lui I. G. Vasile intitulat : *O chemare anonimă către poporul grec la lupta împotriva jugului otoman*, din [1—7 aprilie 1821], apărut în 1957 ¹⁾ este plin de confuzii și greșeli. Citatele pe care le dă autorul nu reflectă, de fapt, ceea ce vrea să demonstreze. Din acest punct de vedere se impunea publicarea integrală a textului, ceea ce permitea specialiștilor să facă anumite aprecieri asupra valorii acestui document. Însăși datarea [1—7 aprilie 1821] ?! este ipotetică. Afirmații ca „Grecia a fost sub stăpînirea turcească între anii 1460—1821” (p. 304) nu corespund cu realitatea. Este drept că mai jos se amintește de anul 1829, dar în acest caz autorul se contrazice. În 1460 căzuse despotatul de Moreea, dar Grecia cu mult înainte se găsea sub dominația otomană. Această problemă este lămurită în lucrarea savantului grec K. Amantos, privind *relațiile greco-turce* (Atena — 1955), care încep la 1070 e.n.

De fapt se știe că după luptele de la Cossova (iul. 1389), Nicopole (sept. 1396) și Varna (nov. 1444), Anatolia și toată Peninsula balcanică erau sub dominația turcească. Imperiul bizantin în care intra și vechea Grecie, era o fantomă aproape cu două veacuri înainte de 1460.

Acțiunea eteristă și marea răscoală din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, nu pot fi cercetate în complexitatea lor, fără a ține seama și de iz-

¹⁾ În volumul festiv : *Arhivele Statului — 125 ani de activitate, 1831—1956*. Buc., 1957, p. 303—308.

voarele turcești. Deși tendențioase, ele cuprind informații bogate care aduc multă lumină în această problemă. Nu trebuie să ne mire acest fapt deoarece Imperiul turcesc era statul cel mai interesat în reprimarea acestei răscoale.

Cu toată importanța lor și pentru cunoașterea acestui episod din viața poporului nostru, izvoarele turcești au rămas pînă astăzi aproape o taină pentru istoriografia romînească. Este surprinzător că nici unul dintre istoricii romîni nu s-au străduit să cunoască și atitudinea istoriografiei otomane față de cele întîmplate în principatele dunărene în 1821. Din cei vreo 500 de istoriografi otomani de valoare inegală sînt unii care vorbesc pe larg și de acțiunea eteriei grecești și de răscoala din țările romîne¹⁾. Așa de pildă istoricul Ahmed Cevdet pașa (1822—1895), în ultimele două volume (11—12) din opera sa privind *Istoria Imperiului otoman* (*Tarih*, Istambul — 1309/1891 — 1892)²⁾ tratează pe larg mișcarea eteristă acordînd atenția cuvenită și evenimentelor de la noi. Este de reținut că Cevdet pașa a folosit și piese arhivistice ceea ce face să crească valoarea operei sale. Punctul său de vedere față de răscoala din principate este acela ce rezultă și din unele documente romînești: „Grecii vroiau să determine neapărat împotriva înaltului devlet și populația din Țara Romînească și din Moldova. Aceștia dădeau sub conducerea lor (eteriștilor greci) cetele pe care le adunaseră în continuu. O astfel de situație însă forța populația țărilor mai sus arătate să se necăjească și să sufere din pricina cheltuielilor mari. Neavînd încotro, ei (romîinii) flatau pe greci, dar în mod formal. Și grecii știau că flatarea romînilor nu este sinceră. De asemenea, și cea mai mare parte dintre boieri doreau ca această problemă să treacă pe planul tratativelor ca să scape pe de o parte de despotismul fanariot, iar pe de altă parte să lărgească privilegiile celor două țări. În același timp și Rusia era de aceeași părere“, se spune în această operă (*Tarih-i Cevdet*, XI, p. 193). O comunicare prezentată la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R. de conf. univ. Al. Vianu, privind lucrarea lui I. P. Liprandi, consilier țarist, a confirmat acest lucru³⁾. Sînt de reținut din opera lui Cevdet capitole ca: *Situația răscoalei în Țara Romînească* (XI, p. 118—129); *Izbucnirea răscoalei în Moldova* (p. 119—126); *Evenimentele din Ulahia* (p. 192—199). În „firmanul către aga de ieniceri“ este vorba de Alexandru Ipsilanti și Teodor, adică Tudor Vladimirescu (p. 263—264) etc.

Important în opera lui Cevdet nu este interpretarea, care nu poate să fie decît subiectivă, ci materialul documentar pe care îl dă în anexă. Astfel, la fiecare volum figurează o serie de documente extrase din arhivele turcești.

¹⁾ Despre viața și operele lor cf. Mehmed Sûreia, *Sigill-i osmâni jabud-i tezkere meşabire osmani* (Biografiile oamenilor iluștri), Istambul, 1892—1900, 6 volume; Brusali Mehmed Tahir, *Osmanli Muelifleri* (Autorii otomani), Istambul, 1914—1916, 3 volume și mai cu seamă F. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig, 1927, precum și *Enciclopedia islamică*, vol. I—IV (1913—1940).

²⁾ Cf. F. Babinger, *op. cit.*, p. 376—380.

³⁾ Cf. Al. Vianu și S. Iancovici, *O lucrare inedită despre mișcarea revoluționară de la 1821 din țările romîne*, în *Studii*, XI, 1 (1958), p. 67—91. Lucrarea lui I. P. Liprandi, *Răscoala pandurilor sub conducerea lui Tudor Vladimirescu din 1821... și sfîrșitul lamentabil al acestor mișcări în acel an* (în manuscris, Arh. inst. centr. — Leningrad).

De pildă, din cele 37 de documente anexate la volumul XI (p. 216—275) unele privesc direct evenimentele din țările românești. Aici, se dă și un dicționar (*lugat*) compus și folosit de căpeteniile eteriei (p. 232—235) din care aflăm că termeni ca :

<i>Kain ata</i> (socru)	= 'Ali pașa din Ianina
<i>Kaptan Iani</i>	= Karagea bei
<i>Kaptan Dimitri</i>	= Moruzi bei
<i>Kaptan Istasi</i>	= Hangerli
<i>Bade Hovar</i>	= Fanarioți
<i>Bizci</i>	= Beiul Valahiei
<i>Kübar (mari)</i>	= Sturza din Valahia
<i>Ciobani</i>	= Valahii etc.

Cifrele aveau de asemenea o anumită semnificație, indicând nume de ținuturi, orașe și persoane. De pildă :

- 1 = Petersburg
- 2 = Moreea
- 29 = Bükreș (București)
- 51 = Kalas (Galați)
- 112 = bimbașa Sava etc.¹⁾

Dintre anexe, doc. 14 reprezintă articolul 13 dintr-un proiect privind acțiunea eteriei în Țările Românești (p. 243—244). Doc. 20 din 9 oct. 1820 reprezintă „*Scrisoarea lui bimbașa Sava, unul din căpeteniile eteriei către Axantos*” (p. 251—252) ; o altă *scrisoare a lui bimbașa Sava* (p. 252) ; f.d. teșchereaua lui Scarlat bei către Halet efendi (p. 253—255). Doc. 25 este „*scrisoarea directorului Afacerilor Interne al Moldovei către nazîrul general*” [Al. Ipsilanti] (p. 258). Doc. 26 din 8 martie 1821 reprezintă o *scrisoare din Odesa (Hogea bei) către Axantos sosit la Ismail* (p. 257—258). Doc. 35 : „*tacirul lui Iacovachi privind portul Galați*” p. 269—271) etc.²⁾

Pentru adîncirea acestei probleme se impune cercetarea arhivelor turcești în special de la *Topkapı Seray* din Istanbul, care conțin un noian de documente privind și trecutul nostru³⁾. Semnalăm unele piese turcești și în fondul oriental al Bibliotecii „Vasil Kolarov” din Sofia. E drept că s-au publicat și la noi unele documente turcești în traduceri românești foarte defectuoase, cuprinzînd unele amănunte interesante pentru 1821, dar cercetătorii noștri nu prea au ținut seama de ele. Așa de pildă, *Iusuf pașa, muhafiz* și serascher de Silistra, adresîndu-se boierilor și tîrgoveților romîni spune : „Prea bine știm și prea înalta Poartă și noi și acei care au fost vinovați și amestecați grecii [că] de la dîșii vine tot răul . . .”⁴⁾. Printr-un firman din 21 mai 1821, sultanul Mahmud II cere caimacamului Negri și boierilor Țării

¹⁾ Cf. și C. Aricescu, *Istoria revoluțiunii romine de la 1821*, Craiova, 1874, p. 177—180.

²⁾ A. Cevdet, *Tarich XI* (1891), p. 11, 13, 61, 64, 65, 76, 79, 81, 82, 84, 86, 91, 93, 96, 137, 158, 160 etc. ; XI (1892), p. 44—45, 173—174, 189—191, 201, 211, 285 etc. cuprind informații privind țările romine (1814—1829).

³⁾ Cf. *Arşiv Kilavuzu* („Călăuza arhivistică”), I (1938), II (1940) etc.

⁴⁾ Codrescu-Uricarul, III, p. 223.

Românești reprimarea răscoalei provocate de greci ¹⁾. Un firman similar a fost adresat și Moldovei ²⁾. Porunca (*buirultu*) lui Chehaia bei, din 23 iulie 1821, cere isprăvniciei din Herța (Dorohoi) să ia măsuri pentru prinderea eteriștilor greci „care prin feluri de chipuri au dezbrăcat și au sărăcit pe nevinovata raia (adică țărănimea) din amîndouă aceste memlecheturi a Moldovei și a Valahiei, răpind averile voastre . . . ” ³⁾. Sultanul Mahmud II cere pașei din Vidin, printr-un firman din 11 august 1821, să ia măsuri pentru aducerea locuitorilor din Oltenia la casele lor deoarece au fost împrăștiați din cauza răscoalei provocate de greci ⁴⁾. Prin alt firman din septembrie 1821 tot sultanul Mahmud II cere vizirului său Mehmed Selim pașa, valiu de Silistra să ia măsurile cuvenite pînă la numirea noilor domni în țările românești ⁵⁾. Prin firmanul din 5 octombrie 1821, Mahmud II cere lui Bekir pașa, muhafîz de Brăila (*Ibrail*), și lui Halil pașa, cerhagi în Moldova, să ia măsuri grabnice pentru întoarcerea pribegilor pe la vetrele lor, împrăștiați din cauza tulburărilor provocate de greci ⁶⁾ etc.

În arhivele și bibliotecile românești se păstrează și o mică serie de documente turcești în traduceri defectuoase, românești sau grecești. Așa bunăoară, Mahmud II cere printr-o autografă imperială (*hatt-i humaiun*) cerțetarea abuzurilor făcute de turci și restabilirea ordinii în Țara Românească ⁷⁾. Printr-un alt hatt-i humaiun din septembrie 1821 se cere comandanților armatei otomane din Moldova să împiedice abuzurile oastei de sub autoritatea lor ⁸⁾. Buiurultu-ul, adică porunca lui Derviş pașa din Vidin, cere lui silictar ⁹⁾ aga și lui Iancu Samurcaș, caimacamul Craiovei, să nu se aducă pagube raielui, deoarece și așa au suferit din pricina insurecției grecești ¹⁰⁾. Un alt buiurultu din octombrie 1821 poruncește lui Mehmed aga, muhafîz al Bucureștiului, să înfrîneze pe ostașii nedisciplinați care nu trebuie să urmeze exemplul grecilor ¹¹⁾. În sfîrșit, conceptul unei scrisori, o versiune de firman, din 28 iulie 1822, privește alegerea domnilor pămînteni, înființarea unei oștiri pămîntene și situația grecilor din țările românești ¹²⁾ etc.

În arhivele și bibliotecile noastre, pe lângă piesele mai sus semnalate, publicate sau păstrate în diverse traduceri, s-au conservat și o serie de documente turcești care fiind în original au rămas cu totul inaccesibile cerțetătorilor noștri.

Este cît se poate de interesantă scrisoarea vizirală (*kaime*) din august 1819, în care este vorba de înăbușirea unei răscoale lângă București de

¹⁾ N. Iorga, *Izvoarele contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu*... Buc., 1921, XVI+423 p. + 2 pl., p. 287—288; V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, vol. XIII, p. 127—128.

²⁾ Const. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași*, p. 658—659 și Hurmuzaki, vol. XX, p. 658—659.

³⁾ Const. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 141—142.

⁴⁾ *Convorbiri literare*, vol. XX, 1886, p. 939—940.

⁵⁾ V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, vol. XIII, p. 141—142.

⁶⁾ *Adevărul* din 26 mai 1921 și Hurmuzaki, vol. XX, p. 687—688.

⁷⁾ Bibl. Acad. R.P.R., ms. DCCCV, f. 373—373v (grec.).

⁸⁾ Bibl. Acad. R.P.R., doc. DCXLIX/108 și o altă versiune sub cota ms. MXXXIV f. 45—45v.

⁹⁾ Căpetenia unor trupe de călăreți numiți silictari.

¹⁰⁾ Arh. St. Craiova, Glogoveanu, doc. nr. 522.

¹¹⁾ Arh. St. Buc., Condica Logofetiei Țării de Sus, ms. nr. 1076, f. 196v.

¹²⁾ Acad. R.P.R., doc. CCLIX/188 (ciornă).

oamenii lui Alexandru Suțu, ceea ce am semnalat și cu altă ocazie¹⁾ (Anexa I). Nu este exclus ca măsurile luate de acest domn împotriva răzvrătirii grecilor să-i fi adus chiar moartea prin otrăvirea de către medicul eterist Mihail Hristaris²⁾.

Printr-o scrisoare din iunie 1821, Mehmed Ahmed, comandantul oastei expediționare în Țara Românească, pretinde autorităților din București 25.000 de groși (*curuși*) pentru aprovizionarea armatei expediționare (Anexa II).

Ismail Hakkî, muhafiz de Giurgiu (*Ierkökü*), printr-o scrisoare din iulie 1821, adresându-se mitropolitului Dionisie Lupu, își exprimă nemulțumirea că nu s-au luat măsurile convenite pentru înăbușirea răscoalei: „... datoria voastră era să vă împotriviți acelor hoinari care, adunînd cîteva mii de săraci, au venit să năvălească în București. Parcă n-ați auzit că acești răufăcători care s-au introdus în oraș prin felurite mituri și provocări au turburat odihna săracilor nevinovați, au ținut calea drumeților și a celor fără ocrotire, jefuind averea și lucrurile lor, că în silnicie au necinstit pe unii și că au [pe conștiință] atîția oameni jertfiți” etc. (Anexa III).

Într-un buiurultu din 12 iulie 1821³⁾ se promite iertarea tuturor moldovenilor, grecilor și sîrbilor dacă se vor purta cinstit. În schimb, acei care au ridicat armele și sînt înclinați spre răutăți — adică eteriștii — își pun în primădie viața și avutul lor (Anexa IV).

Printr-un alt buiurultu Mehmed pașa, valiu de Silistra, motivînd executarea lui bimbașa Sava și a altor căpitani eteriști, poruncește chehaiei Hağı Gheghen aga și comandanților oștirii turcești să cruce pe cei nevinovați, iar caimacamul și boierii să convingă pe locuitori să-și reia îndeletnicirile lor obișnuite. Vorbindu-se de acțiunea eteriștilor se spune: „... avînd și căpitenie pe hainul Ipsilant, s-au vărsat în tot cuprinsul Țării Românești, aducînd în toate părțile dărăpănarea desăvîrșită prin mijlocirea celui hain și căpitenie lor, carele, în multe chipuri arătîndu-se hainlicul împotriva Prea Înaltei Porți, pe deoparte, au înșelat și din raiielele Țării Românești, pe de altă parte, iarăși au făcut multe prăzi și alte felurimi de jafuri, pricinuitoare de toată dărăpănarea țării etc.” (Anexa V).

Firmanul lui Mahmud II, din august 1821, cere căpitanilor armatei expediționare în frunte cu vizirul Mehmed Selim pașa, valiu de Silistra, vizirul Derviş Mustafa pașa, muhafiz de Vidin și mumbașirul⁴⁾ Husein să stăpînească elementele nedisciplinate din oastea lor. Amintindu-se de „hainlicul” lui Alexandru Ipsilant și al lui Mihail Suțu, domnul Moldovei, se spune: „Ne-am dat seama însă că în Țara Românească și în Moldova, săracele raiiele care n-au avut nici un amestec în tilhărie și rebeliune sînt stingerite și prigonite de unii ostași etc.” (Anexa VI).

Buiurultu-ul lui Ahmed pașa din același an cere lui N. Vogoride, caimacam al Moldovei, să nu sloboadă boierilor nimic din veniturile de la moșii și să-i cheme în țară (Anexa VII).

¹⁾ *Arhivele Statului — 125 ani de activitate...*, p. 446.

²⁾ Cf. Marcel Romanescu, *Contribuții la cunoașterea lui Tudor Vladimirescu*, în rev. „*Belcania*”, V, 1 (Buc., 1942), p. 5.

³⁾ Termenul turcesc mumbașir a intrat și în limba română cu sensul de delegat (aprod).

Firmanul de pe la sfârșitul anului 1821 poruncește valiului de Silistra rămânerea oastei turcești în Țara Românească, prevenind eventualele nedreptăți față de raia etc. (Anexa VIII).

Firmanul (din 1822) adresat lui Grigore Ghica, domnul Țării Românești, privind numirea în slujbe a pămîntenilor și scoaterea grecilor, printre altele spune: „Atît domnii fanarioți, cît și boierii influențați de ei și grupul grecilor și al indivizilor din alte nații cumpărați de ei în țară, au adus boierilor pămînteni și raielilor Țării felurite asupra și apăsări și fiecare din ei s-au amestecat în rebeliune...” (Anexa IX).

Firmanul din iulie 1822 prin care se cere înlăturarea clerului grec și desființarea școlilor grecești fondate de fanarioți: „fiind considerate focare de revoltă”, completează porunca de mai sus (Anexa X).

Scrisoarea vizirală a muhafizului de Silistra [Selim Mehmed pașa], din octombrie 1822, adresată lui [Ioan Sandu Sturza] prevede mărirea trupelor de beșlii care erau 2.000 în Țara Românească și 1.000 în Moldova, declarîndu-se împotriva organizării unor trupe de localnici pentru paza acestui principat (Anexa XI).

Printr-o altă scrisoare (*Kaime*) din decembrie 1822, tot Mehmed Selim pașa reamintește domnului Moldovei îndatorirea sa de a scoate din țară pe „ghiaurii bulgari, sirbi, albanezi și greci risipiți din cauza zurbalei din urmă, deoarece făceau spionaj în folosul consulului austriac” (Anexa XII).

În sfîrșit, printr-o scrisoare din mai 1823, același muhafiz, adică Selim Mehmed pașa, cere lui Grigore Ghica să ia măsuri de precauție pentru prinderea boierului pămîntean Alecu Vilara și predarea sa lui Hasan bei spre a fi surghiunit la Eschi-Zagra, pentru că participase la rebeliune (Anexa XIII). De asemenea, există și alte documente pe care nu le putem semnală aici. În legătură cu aceste evenimente și cu cazul boierului Vilara noi am semnalat și alte piese de la Arhivele Statului în volumul festiv mai sus-amintit ¹⁾.

Atît știrile semnalate mai sus, cît și cele 8 documente date în facsimil ²⁾, arată importanța izvoarelor turcești pentru cercetarea evenimentelor istorice din veacul trecut ³⁾. Culegerea lor din diverse opere ale istoriografiei otomane și mai cu seamă documentele din arhivele turcești, va scoate la lumină un material bogat și de o prețioasă calitate. Fără a ține seama de acest material, nu se poate concepe cercetarea mării răscoale populare din 1821 în toată complexitatea ei.

ANEXE

1

1819, aug. 26 ([12] 34, L. 3), [Istanbul]

Credinciosul meu ⁴⁾

În acest timp am fost informat și am luat cunoștință din cuprinsul raportului tău (*ariza*) că vreo 25 de neferi, ieșind pe neașteptate din București (*Bükreş*) și înarmîndu-se s-au adunat

¹⁾ *Arhivele Statului — 125 ani de activitate...* p. 446—447; cf. și H. Dj. Siruni, „*Arhiva Românească*”, IV (194c), p. 259—267.

²⁾ Din lipsă de spațiu nu putem publica și alte documente turcești pe care le-am pregătit. Acestea vor apărea, însă, în colecția: *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*. Ed. Acad. R.P.R.

³⁾ De pildă: F. Babinger se îndoiște de valoarea istoriografiei otomane din sec. XIX pentru Europa (cf. *Originea și fazele de dezvoltare ale istoriografiei otomane*, în *Revista Fundațiilor* nr. 4, apr. 1938, p. 15).

⁴⁾ Se referă la Alexandru Suțu vv. (1818—1821).

într-unul din caza'le¹⁾ și au început să provoace tulburări și că îndată au fost trimiși asupra lor oamenii numiți de tine care i-au prins într-o mănăstire, unde se baricadaseră. De aceea am scris și am trimis această scrisoare, arătând că voința împărătească este de a cerceta care este originea și cauza acestor tulburări. Deși aceste incidente au fost potolite și înlăturate momentan, totuși ne este cunoscut că izbucnirea lor la București și la Iași urmează una după alta. Dorința și scopul acestei iradele este aceea ca să se cercereze pe ascuns și să stabilești, potrivit fidelității și priceperii tale, și să ne explici în scris pricina întâririi tulburărilor de mai sus și să ne mai arăți cu claritate cauzele acestor vicii și răutăți. Deci, să arăți atenție și încredere acestei caimele.

La 3 L. 2) [12] 34

Sigiliu lui „Derviş Mehmed“³⁾

Arh. St. Buc., orig. (18,8×36,5 cm), nr. 304.

II

1820 oct. 9, [București]

Scrisoarea lui bimbași⁴⁾ Sava, unul dintre căpeteniile eteriștilor, către Axantos⁵⁾

Au fost trimise trei scrisori, una după alta, printr-un om din partea lui Miloș, beicul Serbiei (*Sirpistan*) și că plecarea lui la Galați (*Kalas*) a stîrnit bucurie. În scrisoarea ta care ne-a venit, ne scrii că potrivit celor spuse de musulmani, precum și pe baza unor știri culese din alte părți, că în caz dacă nu se va accepta propunerea care se face de Înalta Poartă, atunci se plănuiește ca să fie trimisă împotriva ta oastea de Rumelia, sub comanda lui Baba pașa. [Mai spui] că în spatele acestei afaceri se află Hurșit pașa și că în Serbia se găsește zaherea și muniții, doar pentru o săptămînă și dacă se va începe procurarea lor din Turcia și Austria aceasta va produce bănuială și că va încurca lucrurile; și că de aceea să fie anunțați unii negustori de încredere din Țara Românească, care să vină cu vasele lor, încărcate cu pulbere și gloanțe și trăgîndu-le într-un loc ascuns, în timpul nopții să fie scoase de acolo.

De asemenea, mai întrebă că în fața unui atac neașteptat al osmanli-ilor, cum trebuie să se procedeze. Tu mai aduci dovezi că la un atac al turcilor, Rusia îi va împiedica și ne va ocroti și că noi din această parte de asemenea vom da ajutor. Toate aceste detalii însă merită explicații, deoarece este o fantezie ca așa ceva să fie foarte ușor, așa cum cred unii dintre prietenii noștri ca să ne unim cu sirbii și să-i punem și pe ei în mișcare pentru răscoală.

Trimite o solie pentru Mania bei și anumite știri asupra ascederii lui *Tepedilenli* 'Ali pașa [din Ianina]⁶⁾.

III

1820 oct. 9, [București]

O altă scrisoare din partea [lui Bimbașa Sava] :

Astăzi, veniseră la noi Lazaki și fiul postelnicului Stavrakî, baș-capuchehaia Țării Românești. Mühürdar'ul lui [Alex.] Suțu bei. În timpul discuției a arătat că tatăl său fiind invitat la sublima Poartă i s-a acordat din partea padișahului o cutie (*kuțu*) ornată cu pietre prețioase din partea marelui vizir, o blană de samur, iar din partea lui Halet efendi⁷⁾, el [Stavrakî] a fost onorat cu un cal împodobit. Eu am spus că : „Asemenea cîste nemaivăzută nu poate să fie fără motiv, ci el trebuie să fi făcut o treabă folositoare statului“. Atunci el [fiul lui Stavrakî] a zis că : „el nu a făcut treaba, ci această operă a fost începută de altcineva“. De

¹⁾ *Kaza* — unitate administrativă (plasă).

²⁾ L — abrevierea lunii [Șevva]l.

³⁾ Derviş Mehmed pașa, mare vizir : 1819—1820.

⁴⁾ A dat în românește *Bimbașa*, însemnînd „căpitan peste 1000“, un fel de maior.

⁵⁾ Xantos, fondatorul societății secrete Eteria („Frăția“).

⁶⁾ Traducere din *Tarîb-i Cevdet XI*, p. 351—352.

⁷⁾ Reis-efendi — Ministrul de Externe.

aceea dind prilej pentru mai multe întrebări și comentarii cu am spus că: „Oare înaltul devlet se gîndește la vreun război?” Atunci el a zis: „Nu, nu, nu e vorba de război, dar unii dintre fanarioșii noștri, organizînd o alianță secretă cu Munster și Capo d'Istria din țara rusească, vor să provoace răscoala popoarelor creștine aflate în Turcia și în felul acesta vor să-și piardă viețile și averile lor. Or, aceste evenimente au fost aflate acum de înaltul devlet și s-a poruncit ca valiul Scodra, care se întoarce la Ianina (*Iania*), înîndu-se cu valiul de Bosnia, Malik pașa, să urmărească situația și mișcările populației mai sus arătate din Serbia. Despre aceste evenimente nu știe nici terizmanul Înaltei porți și nici Calimachi bei. Dacă s-ar afla că această informație a fost răspîdită de mine înseamnă că e sfîrșitul meu”. Zicînd astfel, el m-a sfătuit ca să nu transmit la alții!).

IV

1820, dec. 13 (*Rebi'ul-abir* 7)

Buiurultiu către căimăcamu

Pămîntenii boieri mari, din întîmplările urmati, s-au răzlețit în țări streine pusti hotar, și moșiile lor s-află în pămîntul Moldaviei. Vor fi oprite toate veniturile fără a putea strînge și a lua la dinșii nimic, precum și zaherea să nu poată a lua ei nimic. Precum și hainii domni a vremii, acareturile și obicinutele lor venituri și acelea iar, pe rînduiala celorlalți, un an, precum va fi veniturile lor, le veți face cunoscut, adică de cînd s-au iscat vrajba aceasta, pe rînduiala și obiceiul ce s-au luat și ce s-au cheltuit de către dumnica dintr-aceli venituri, precum și mai denainte, cari trebuie să fie înasămnat în caidurile visteriei. Căci ceri trebuința a și cerceta toati izvoadile visteriei și a altor departamenturi pentru toate luaturile și daturile a și trimeti aice, și de aicea la Târgigrad.

Așadar, asupra acestor cercetări, fiind rînduit slăvirea teftedar-efendi, precum prin scrisoarea sa v-au făcut cunoscut, vei și fi următoriu întocma pe cuprinderea mai sus, ca pentru toate moșiile a domnilor și a boierilor ce sint astăzi depărtați, a și ține veniturile lor, și lor a nu li se slobozi nimic, ca cerând ei veniturile, răspunsul să le fie a și întoarci la urma lor.

Pe cuprinderea aceasta întocmai să fii următoriu, fără a greși întru nimic.

Luna Rebi'ul-ahir²⁾ 7 [1236].

Ahmet pașa

Acad. R.P.R., doc. CXXXIII/124, trad. rom. impachetat în hîrtie pecetluită cu pecete în ceartă roșie.

[Pe hîrtia pecetluită scrie]:

Întru chiar cînstită mina dumisale vel vornic al obștăi, să să dea.

[Înăuntrul copertei]: „Buiurdiul către Vogoride“.

V

1821, apr. 10 ([1] 236, N. 6)

Către cînstitul mitropolit,

Se raportează că:

S-a primit scrisoarea (*kaime*) voastră trimisă către capuchehaia Țării Rominești la Giurgiu (*Ierköku*), prin călărașul vostru. Așa cum s-a dat povățuire ca scrisorile trimise nouă să ne parvină fără a li se rupe peceteile, noi am și primit-o cu pecetea neatinsă. Și după ce am dat-o la citire cuiva care cunoaște limba voastră, am aflat că ați scris capuchehaieliu [voastre din Giurgiu] să ne roage ca deocamdată să nu trimitem oștire, intrucît ați auzit că oștirile otomane de la Giurgiu vor sosi în cîrînd la București. Reiese de aici că ați cerut ocrotire pentru sărmanele raiile de asupriri și silinicii.

Cu toate că, potrivit poruncii venite de sus, această ocrotire este o datorie morală a voastră, iar alungarea din București și din împrejurimi a citorva mii de oameni ar fi

¹⁾ Cf. *Tarib-i Cevdet*, XI, p. 352.

²⁾ Rebi'ul-ahir — a 4-a lună lunară musulmană.

بوشاده بکری بش نفر قد اشخاص بفتة بکیش قصبه سندن خروج و لحاظ اذالك برنج و
 تجم ابله اجرای فساد اجترای ابله کرای انبار اذالته دد حال طرکون اوز بزینه اومر تعیین
 اولنه رق محض اولدق ماسترون جمله سی حیاً اغذ و گرفت اولنه رق عارضة مذکوره بروجه
 دفع اولش اولدق اغاده سی عاری وارد اولون عریضه ک منظور وظایم مذکور اولدق فساد
 خاکبای هایون شاهانه به دق عرض و تقیم ابله منظم نظر جناب بکی ستانی اولشد
 اقدام و اهتمامکله عارضة مرقومه شمسیلک دفع و تکیه اولش ایدده یاش
 و بکیش درونق بربری متعاقب بویله بیوجه اعتول حدود الب برنج قهریک و فساد
 نشان ایچی ظاهر اولدق بینه بن: بو خصوصک منشأ و سببک کیککی تحقیق
 مقتضای اوده سینه دن اولغله مقتضای صداقت و عدلیتک اوند فساد مذکورک سبب
 و کتی و جمله ایدده ساز و مناعی و کیککی تحقیق و بقیق ایضک بطرفه علی الارضاح
 تحریر و اشعاره مبارک اتمالک ایچون قائمه تحریر و ارسال الفشرد اده شالو اولدق

بروجه کزد حرکت دق اییده سن

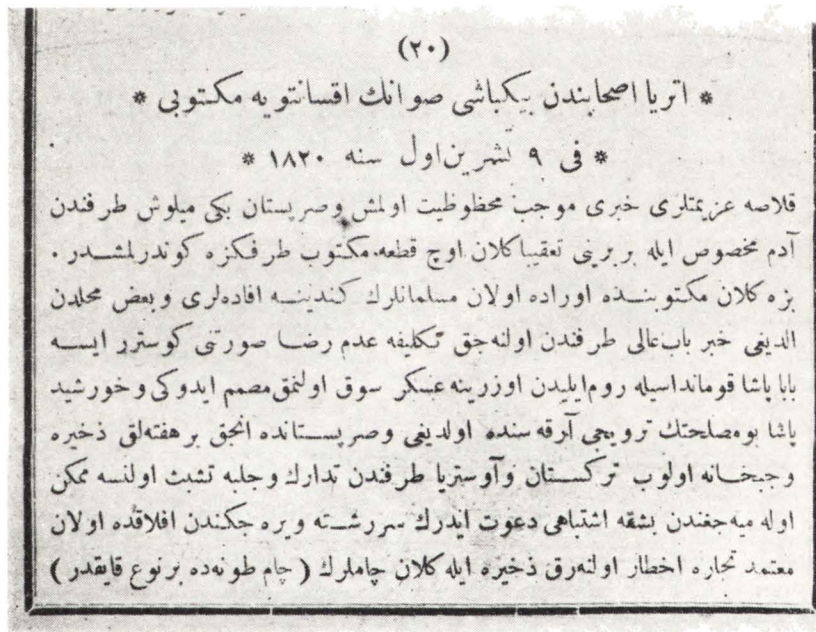
fost cu puțință și cu toate că, așa cum cere credința voastră, cu toții, mari și mici trebuie să asculte de mitropoliți, datorită voastră a fost să vă împotriviți acelor hoinari care adunăd câteva mii de săraci, au venit să năvălească în București.

Parcă n-ați auzit că acești răufăcători, care s-au introdus în oraș prin felurite mituiri și provocări, au stricat odihna săracilor nevinovați, au aținut calea drumetilor și a celor fără ocrotire, jefuind averea și lucrurile lor, că în silnicie au stricat cinstea unora și că au [pe suflet] atîția oameni jertfiți.

Printr-o scrisoare imperială (*batt-i bumaian*), prietenul nostru, mărișă sa Scarlat beci, a fost numit domn al Țării Românești. El, la rindul său, a trimis caimacamii în țară pe cinstiții boieri Negri¹⁾ și Ștefanachi²⁾. La intrarea lor în București ei și-au dat seama că acest vilaiet a în-părăție se găsește într-o stare haotică, de pe urma zdruncinărilor și turburărilor; [de aceea] ei s-au întors la noi spunind că nu este cu puțință șederea într-o astfel de țară.

Tu, parcă n-ai auzit de aceasta? Încă, mai mult. Cu toate că era un lucru sigur pentru noi și pentru voi toți că în această afacere Rusia n-a avut nici un amestec și deosebit cu toate că vi s-a trimis în zilele din urmă o înștiințare scrisă din partea căpeteniei credinței voastre de la patriarhie, pentru scoaterea și alungarea din sinul credinței voastre a acelor care au cutezat [să săvîrșească] zisele fapte, nu este [totuși] lămurit pentru noi de ce nu ați pus-o în faptă și care vă este scopul cînd trimiteți scrisori unui astfel de om, cum este capucheaia³⁾?

Toată lumea știe, că totdeauna cînd s-a ivit în vreun oraș sau în vreo cetate astfel de răzvrătiri sau turburări, chiar cu întindere mai mare, ele au fost stinse prin voința împărătească.

1820 oct. 9 (1235). — Scrisoarea lui Bimbașa Sava către Xantos, căpetenia Eteriei (p. 351 din *Tarih-i Cevdet*: continuarea în fotocopia următoare).

¹⁾ Negri — caimacam al Țării Românești 1821—1822.

²⁾ Ștefanachi — caimacam al Moldovei 1821—1822.

³⁾ *Capuchebaiu* — un fel de agent diplomatic la Poartă și administrator în anumite cetăți turcești.

خفی محملرینه باروت و قورشون تحمیل اولوب ماینده قرار و ربه جک ستمس
بر حمله ایلا ساشه رق اخراج اولمقدن بشقه چاره اولدینی و بقیه عثمانلو طرفدن
بر هجوم و قوع بولدینی حالد نوجهله حرکت اولمقی لازم کله جکی استعلام صدند
اولدیفندن بز دخی بابا پاشا ماموریتی خلاف اولوب اولمقدن بولنان ترکرک ترویج
مرام مخصوصلری ایچون نشر اراجیف ایتملرندن عبارت و اوبله بزخی قوع بوله جق
اولسه بيله روسیه لو منع و حمایت ایده جکی و بو طرفدن دخی امداد اوله جینی و ارسنه
شک و اشتباهدر دیو و بوکا مقیس نیجه ادله مقعه سرد و ایراد اولمشدر .

شو تفصیلدن مقصدم رفقا مژدن بعضیلرینک صر بلو ایل برلشک و اناری حرکت
و طنبیان ایتمدیرمکی بک اسهل ظن و کان ایتمکری بروهم و خیال اولدینی بیادر .
مانیه بکنه کوندیرلک اوزره طلب اولنان بر عدد سیف دخی ناقل مکتوبمزله ارسال
اولدی تبه دللی علی پاشا دائرة محاصره یه انش اولدینی بکی کلان اخبار دندر .

* ینه مرقوم طرفندن دیگر مکتوب *

بوکون لازا کی ایله صوجو بک مهرباری اولان افلاق باش قبو کتخدای
پوستلقوز استاورا کنک اوغلی بزه کلشاییدی . انای مصاحبتده پدیری مرقوم
باب عالی به جلب اوله رق جانب پادشاهیدن احسان اولنان بر مجوه قوطی کندینه
اعطا و طرف صدر اعظمیدن بر ثوب سمور اکسا اولدقدن سکره حالت اقدیدن
دخی دونامش آت و بر یله زک تلطیف اولدینی حکایه صره سنده بویه فوق العاده
بز التفاتک اصل و سببی نهی اولیوب البته دولته منفعتلو لیش کورمشدر دیدیکمده
ایشی اوکورمدی انجق بو طرفدن بشقه سنک اثر اقدامیدر دخی ده زیاده تحری
و سؤاله سبب ویردیکندن بز دخی آیا دولته یه نیک حربه متعلق افکاریمی اوله دیدیم .
یوق یوق حرب کلدر فقط بزم فانیلاردن بعضیاری روسیه اولک سنده مستر
وقو دیستریا ایله بر اتفاق خفی تشکیل ایدوب ترکستانده بولنان خرسیتان ملتق طغیان
ایتمدیرک و بوسبیله جان و خاتمانلری انانیتمک ایستلر بوقضیه ایسه دولته یه شمعی
عکس ایتش و یانیسده ن عودت ایدن اشقودره و البسی و مالک پاشا بوسه و البسیله
برلشهرک و حوالی صریستانده ایلشهرک اهالی مرقومه نیک حال و حرکتلرینه کوز
قولاق اوللری امر اولمشدر . بوقضیه دن باب عالی باش ترجمانی و قالیما کی بک
دخی خبرلری یوقدر بولاقدی بزدن تفوه اولدینی خبر آله جق اولسه بئدیکنز
کوندیر دهرک آخره نقل ایتمک ایچون قسم ویرمشدر .

(علکساندری)

[illegible]1821 apr. 10 ([1]236 N. 6). — *Scrisoarea lui Ismail Hakki către mitropolitul Dionisie Lupu.*

Voi de asemenea știți că nimeni dintre dregătorii sau ostașii pe care el [sultanul], binevoiește să-i numească, nu îndrăznește să săvârșească ceva samavolnic și asupra lor. Astfel fiind, tu și cei din țară, de ce ai avut frică de acești ostași împărătești care vin din voința împărătească și în chip...¹⁾ și nu ai avut frică de vagabonzi ?

Toate raelele din oraşul Bucureşti şi din împrejurimi sînt înscrise în cataografiile împăra-
teşti şi este cu neputinţă ca vreuna din ele să fie părăsită. Mulţumită împăratului nu lipseşte

¹⁾ În original un cuvânt indescifrabil.

nimănui măcar un fir de păr. La sosirea oștirii, sintem datori cu toții să ocrotim [raielele]. Știi și tu că acesta este adevărul.

Dacă tu n-ai avut vreun amestec în răutățile întâmplate pînă acum, atunci chiamă la tine pe toți oamenii cinstiți și cu cap, pentru a arăta fiecăruia că îi va fi de folos să dea ascultare înaltei voințe, și pentru a-i îndemna la supunere și la viață de bună înțelegere.

Izgonește pe toți răsculații și bandiții care se găsesc în București și trimite la noi cîțiva ipochimeni din cei mai înțelepți, cu un mahzar, arătînd că cei cinstiți și tu n-ați avut nici un amestec, cerînd înscăunarea caimacailor la București potrivit poruncii împăratești. În felul acesta poate se va da cererilor voastre incuviințarea cuvenită.

Dacă însă, nu se vor îndrepta și se va prelungi rebeliunea, jefuindu-se lucrurile și averile săracilor și turburîndu-se liniștea oamenilor cinstiți, atunci nu va fi nici un pic de iertare pentru pagubele pîcînute, iar despăgubirea se va cere de la tine și de la boierii de vază; și chiar viața voastră va fi în primejdie.

Așadar, această scrisoare a noastră să fie pentru tine un prilej de a te gîndi adînc. Capuchehaiaua n-a mîncat pîinea țării. Numai domnii au dreptul să trimită aici capuchehaiele lor, iar domnul este bci, prin voința împăratească. Dacă ați fi fost însuflețit de simțămîntul bunei cuviințe, ați fi fost dator să vă îndreptați cu dorința voastră către caimacami și nicidecum către capuchehaiaua care este dintr-o clasă de jos.

Se vede din toate acestea că scopul vostru este să treacă vremea. Acest caz nu se aseamănă cu altele.

Trebuie să vă purtați întocmai după cum vi se scrie.

Prin intrarea oștirii musulmane nu va lipsi nimănuia nici un fir de păr.

Pentru apărarea de acești vagabonzi a tuturor, mari și mici, de ambele sexe, din Țara Romînescă, să lipsească orice neîngrijire și slăbiciune în nimicirea și stingerca lor, potrivit [dorinței] înaltei oblăduiri și bunăvoinței împăratului nostru.

[1] 236, [Rege]h 6

Ismail Hachi
mirimiran ¹⁾
muhafizul Giurgiului

Acad. R.P.R., orig. turc. (31 × 47,5), nr. DCCCIV, 61, f. 93.

VI

1821, iunie 5 (1236, Șaban 29)

Datorită răscoalei izbucnită de cîțva timp în [Țara Romînescă] țărani (*raiele*) satelor din împrejurimi fiind risipite, am fost însărcinat cu nimicirea bandiților.

Numai că, deoarece este de trebuință a asigura proviziile oștenilor, trebuie să fie împărțită între breslele înstărite suma de 25.000 piaștri și să fie încasată prin mijlocirea voastră a tuturor. Spre a fi socotită pe urmă, după sosirea măriei sale domnului vostru, și totodată să fie arătată rîvna cîrută pentru a asigura bunăstarea oștenilor, a raielelor și săracilor cinstiți.

Așadar, vi s-a scris această scrisoare pentru ca să vă grăbiți a împărți [această sumă] între bresle și a încasa, urmînd ca această sumă să fie socotită cu domnul.

Deci, să aveți toată silința pentru îndeplinirea celor scrise.

29 Șaban 1236

Elhağ, Ahmed
Chehaiaua ²⁾ șefului portar al palatului,
Comandant al oștirii biruitoare.

[Numele de pe sigiliu]
Mehmed Ahmed

Muzeul de arheologie și istoria Bucureștilor, orig. nr. 39.199.

¹⁾ *mirimiran* — formă persană pentru *beilerbei* — „guvernator general”.

²⁾ *Chebaia* — intendent (cf. „Encl. Ist.”, II, 769).

VII

1821, august 10--19 (1236 Z'il-ka'de 11--20).

Vouă veziri glorioși mareași luminați, poruncitori ai lumii, îndreptători ai dregătorilor nerodului, diriguitori ai treburilor obștești cu minte pătrunzătoare, aducători la bun sfârșit a treburilor obștii cu judecată dreaptă, întăritori ai așezămintelor împărăției și fericirei, susținători ai stilpilor înaintării și ai măreției.

Voi care sînteți încărcăți cu toate milele dumnezeiești: valiule de Silistra-vezirul meu Mehmed Selim pașa, și muhafizul Vidinului — vezirul meu Derviş Mustafa pașa, a căror slavă și putere să fie mereu sporite, și tu, slavă a luminaiilor și frunțășilor ghedaclii¹⁾ în palatul meu împărătesc, fost agă al celor două companii, care ai fost numit acum mumbașir pentru treaba arătată mai jos, tu Huscin, fie-ți sporită slava ta.

La sosirea acestei sfinte porunci, știut să vă fie că: după cum toată lumea știe, trădătorii Alexandru fiul lui Ipsilant, fostul domn al Țării Românești și răutăciosul Mihail, domnul Moldovei, unindu-se au îndrăznit a săvîrși atît în Țara Românească cît și în Moldova, felurite acte de trădare, și au stîrnit în [aceste] provincii tulburări și au dat îndemnuri.

Fiindcă dorința milostivă împărătească a noastră este să ocrotim de orice fel de asuprire și apăsare sările raele, care au nevoie de înalta noastră protecție, și fiind osebită trebuință a apării de acest fel de tulburări cele două principate socotite cheler al împărăției noastre, și a asigura repaosul și liniștea raelelor, s-au pus în mișcare toate mijloacele și silințele, și cu ajutorul și mulțumită binefăcătorului dumnezeu, tilharii au fost nimiciți.

Ne-am dat seama însă că în Țara Românească și în Moldova, sările raele care n-au avut nici un amestec în tilhărie și rebelie, sînt stîngherite și prigonite de unii ostași. Averile și lucrurile lor [precum] și moșiile unor boieri, sînt [uate] în silnicie, lucru cu totul protivnic pravilelor de acum ale împărăției noastre și neincuviințat atît după legiurile sfinte, cît și după judecată, și prin urmare protivnice voinței dumnezeiești și dorinței noastre împărătești în orice privință.

Este sigur însă că asemenea lucruri nu sînt săvîrșite de către trupele țiruitoare ale ienicerilor, [care sînt] totdeauna supuse și ascultătoare față de poruncile împărătești și nici [nu sînt săvîrșite] de către alte trupe credincioase împărăției, ci ele sînt săvîrșite de către unele elemente fără minte și care nu sînt în stare să deosebiască cerințele vremii și ale situației.

Cu toate că în urma unei sfinte porunci, a fost din timp promulgată porunca mea împărătească și a fost trimisă în toate părțile pentru a fi nimicite și omorite acele raele răzvrătite care au luptat în ciocnirile singeroase din vremea tilhăriei și a rebeliei, organizate de bandele grecești în unele părți ale împărăției mele, [de asemenea] și pentru a fi sechestrate averile lor, iar copiii și familiile lor să fie prinse, totuși voința mea augustă este [aceea] să se meargă pe [aceia] linie de comportare, [potrivit căreia] să fie luate sub oblăduirea binevoitoare a împărăției mele, ca și mai înainte, acele dintre raele care păstrează o purtare cinstită sau [care], deși [au fost] amestecate în turburările și răutățile întimplare, au arătat totuși căință și supunere sinceră, [precum] și băgare de seamă ca să nu se întimplă ceva împotriva.

De aceea, trebuință este ca împărăția să numească în acest scop un om cu pricepere și bună cunoaștere [a lucrurilor].

Deci, tu, sus zisul slujbaş al palatului, avînd însușirile zise, și însuflindu-ne nădejdea că vei împlini slujba bine și cu credință, s-a dat înalta mea împărătească poruncă pentru numirea ta în această slujbă.

Așadar, voința mea augustă este să pleci fără zăbăvă de aici și ajungînd acolo să cercetezi starea și purtarea ostașilor pomeniți, a acelor dintre ei care au jefuit și au spart averile și acareturile raielor nevinovate, și să le faci cunoscută prin ofițerii lor rînduiala dată de la împărăție și cuprinsul acestui înalt firman al meu. Să faci tot ce este trebuincios pentru împiedecarea și îndreptarea lor și să te ferești de tot ce este împotriva.

Deci, s-a dat și ți s-a înmînat înalta mea poruncă pentru numirea ta în această slujbă.

Așa fiind, voința mea nestrămutată este ca, pentru a se pune în faptă firmanul meu împărătesc, tu trebuie să pleci fără zăbăvă acolo și să aduci la cunoștința ostașilor pomeniți, cu frumosul și prin ofițerii lor, poveștele și îndrumările de mai sus. Să fii cu toată băgarea de seamă și să ai toată stăruința pentru a împiedica vreo încercare de apăsare asupra acestor raele nevinovate sau vreo [atingere] silnică a averilor lor.

¹⁾ Kediklii — trupe turcești.

Să știi, dar, că nu este suferită nici o neîngrijire în această privință și trebuie să împlinești tot ce este prevăzut să îndeplinești, tot ce cere priceperea ta, să slujești fără șovăire, să-ți împlinești slujba cu credință și silință și să te ferești de toate cîte sînt împotriva.

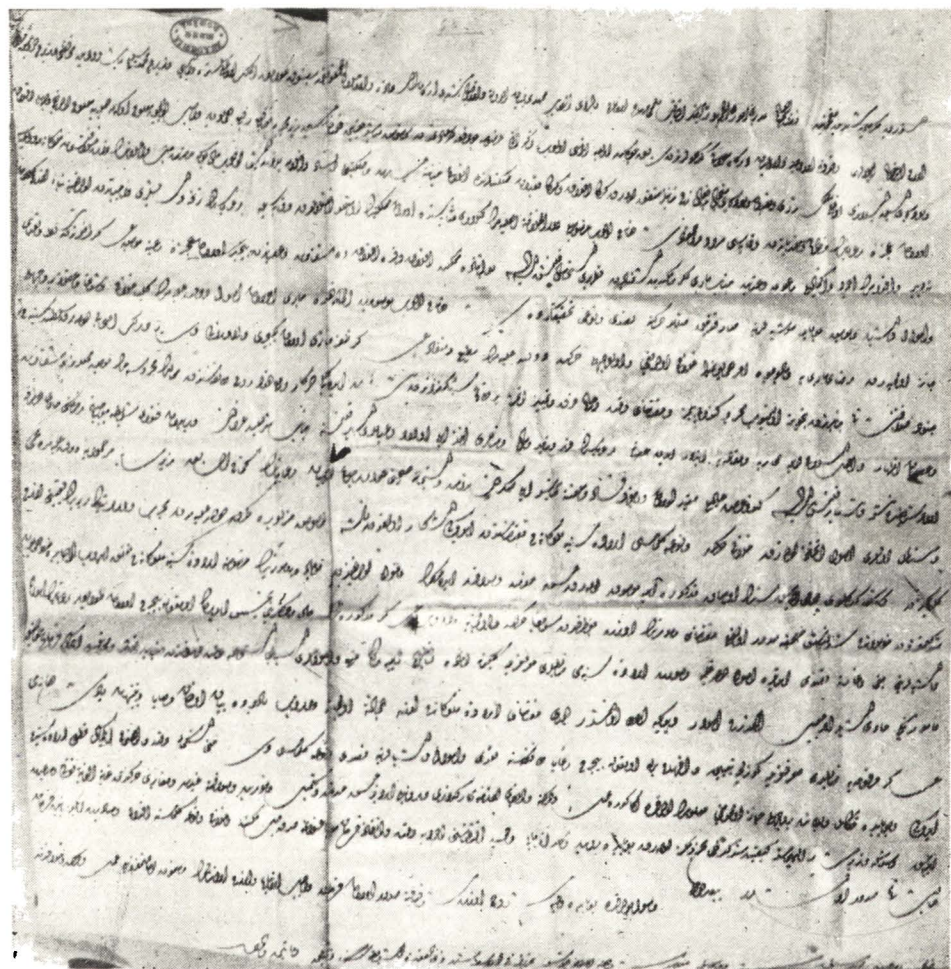
Iar voi veștii mai sus arătați, porunca mea augustă este că luînd și voi cunoștința de tot ce se prevede, să fiți cu toată străduința pentru îndeplinirea cea desăvîrșită a înaltului meu firman și pentru împiedicarea acelor care stau împotriva.

Așadar, am poruncit să urmați întocmai cum este prevăzut în augusta mea poruncă ce va sosi [acolo] și căreia lumea trebuie să i se supui și să o urmeze și să vă feriți de tot ce este împotriva.

Să știți că este scris și să dați crezare semnului nostru împărătesc.

S-a scris la mijlocul sfintei luni Zi'l-ka'de, din anul una mie două sute treizeci și șase.

Acad. R.P.R., orig. (54,5 × 68,5 cm.), nr. D.C.CIV/63, f. 96.

VIII

1821, decembrie 5—15 (1237, Rebi' 1 evl.)

Alt firman către prea înălțatul Silistra-valesi ¹⁾.

Primind această poruncă a noastră, și se face cunoscut că, deși avem știință că se arată din partea ta toată grija și silința pentru a nu se întâmpla sărmanci noastre raiale ceva potrivit voinței noastre, din partea oștirilor împărătești, trimise în provincia Țării Românești, după marea noastră bunătate și milostivire, pentru a o scăpa de apostafi, care au distrus totul, și pentru liniștirea și odihnirea acestor raiale a noastre, dar pentru ca să crească silința și băgarca de seamă de a nu se face cea mai mică nedreptate acestor raiale și vătămare moșilor boierilor din partea vreunui dintre oșteni, deși ți-a fost trimisă mai înainte altă poruncă a noastră cu un mumbașir anume, și deși nădăjdum că s-a lucrat după înalta noastră voință că este o mai mare liniște și odihnire în această provincie de cum a fost în zilele domnilor, dar fiindcă sint peste măsură de mari nedreptățile ce s-au făcut acestor raiale de către apostafi și că ambele provincii Țara Românească și Moldova sint chelarul nostru împărătesc, este foarte trebuincios să se arate toată grija și silința pentru apărarea și păzirea acestora de către cei trimiși de Înaltul Devlet al nostru, pentru ca ele să ajungă din nou la starea lor dinainte și să se prelungească deci șederea oștirilor noastre în aceste două provincii pentru păzirea lor.

Deci, cunoscind tu din nou că este împotriva sfintei legi și a dorinței noastre împărătești să fie nedreptățită, raiaua aflată sub umbra aripei noastre împărătești, vei fi cu toată băgarea de seamă și îți vei da toată silința pentru a nu avea loc vreo nedreptate în această raia ²⁾. Și dacă vreunul dintre ostași ar îndrăzni să supere și să nedreptățească pe cineva dintre raiele, îndată acesta să fie pedepsit cu asprime.

Aceleași lucruri au fost scrise deja și gearcagiului din Moldova și muhafizului de la Vidin.

Deci, cunoscind toate acestea vei face întocmai cele poruncite după fireasca ta cumingerie și înțelepciune încredințându-te semnului nostru sfânt.

S-a scris acest [firman] pe la mijlocul lunei Rebi'ul evvel, în anul 1237.

Această traducere a firmanului a venit la București la 14 dec. 1821.

Acad. R.P.R., ms. gr. nr. 720, f. 82v—83, suret; ms. rom. nr. 323, f. 329. Text grecesc.

IX

[1822 iulie 20—29 (1237 Zi'l-ka'de evl.)]

Pildă printre emirii neamului mesiei, voievodul Grigore Ghica, domn al Țării Românești. la primirea firmanului împărătesc să fie cunoscut că :

Fiind înlăturate tulburările și neorânduilele din Țara Românească și din Moldova, socotite ca parte a împărăției mele, drept o favoare împărătească și miluire regească, ți-am dat ție demnitatea de domn al Țării Românești.

În scopul de a întări rânduiala în țară și a asigura liniștea și pacea locuitorilor țării și a raielilor, d-ta și boierii care veniseră cu d-ta la Istanbul, ați înfățișat la pragul împărăției mele o adresă în formă de mahzar, în limba greacă, din a cărei traducere am aflat de rugămintea voastră și anume :

Avind în vedere că în timpul foștilor domni fanarioți un grup de preoți greci au luat cu sila bisericile țării [voastre] pentru ei și au pricinuit felurite răutăți, ați cerut îndepărtarea și izgonirea acestor preoți, iar în ce privește amănarea uneia din dările pentru bisericile din alte regiuni ale împărăției mele, din partea bisericilor din Țara Românească, ați cerut ca pentru încasarea lor, patriarhul grec să nu trimită de aici vreun preot, ci să se urmeze printr-o cerere Porții; iar Poarta, din partea ei, să înștiințeze pe capuchehaiaua țării în această privință și ca chestiunea pomenitei slujbe să fie îndeplinită în acest fel ați mai cerut pentru a nimici rădăcinile turburărilor desființarea școalelor grecești, care erau înființate de către domnii fanarioți pentru a pregăti tulburări.

Dorința mea împărătească nefiind altceva decît întărirea bunei rânduiei și a păcii în țară, asigurarea liniștei și a mulțumirii raelelor sărace și a locuitorilor și pe de altă parte cererea voastră potrivit trebuințelor, am dat înalta mea poruncă în această privință...

Arh. St. Buc., suret turc (18.8 × 36.5 cm.), nr. 303, la „Fotografii de documente”, pach. 4, nr. 11.

¹⁾ Valiu — guvernator (beilerbei).

²⁾ Raia — țaran, indiferent de credință.

X

[1822]

Către prietenul meu credincios, magnificul bei, cel plin de slavă, de demnitate și de înțelepciune.

Cu toate că capuchehaiaua voastră de aici ne-a înștiințat prin viu grai de scrisoarea voastră prin care i-ați făcut cunoscut că în clipa cea de față recrutați 4710 oșteni înarmați pentru a-i întrebuința în ținuturile Moldovei și în alte părți, totuși nu s-a înțeles scopul acestei recrutări. Se cere că așa reclamă paza țării.

În clipa de față în Țara Românească se găsesc 2000 beșlii¹⁾, iar în Moldova 1000. Atunci cînd într-o țară ființează două feluri de oșteni armați, avînd îndatoriri asemănătoare, este sigur că se primejdiesc neajunsuri între ei, ținînd seama de firea ostășească, pe care toți și au încercat-o.

Afară de aceasta, numărul de acum al beșliilor a fost orînduit chiar după cererea ce ați făcut-o la Istanbul. Se vede însă că în starea de acum pentru paza țării este nevoie de un număr mai mare de ostași.

Dacă este așa, atunci nu mai e nevoie a recruta un alt soi de ostași, ci trebuie să fie alcătuită o trupă de beșlii dintre musulmanii cinstiți, luați într-un număr îndestulător și puși sub ascultarea bașbeșliagă²⁾, apoi, prin mijlocirea acestuia și a voastră, să fie trimiși la locurile unde este trebuința de ei. Nădăjduiesc că vă veți adresa nouă în această privință, ca și noi să cerem incuviințarea Înaltei porți.

Nădăjduiesc de asemeni că de acum înainte, în chestiunile de acest fel și altele asemănătoare, nu ne veți înștiința pe ocolite și fără amănunte, ci în chip clar, scriindu-ne de-a dreptul nouă 1236 rebi ul-ahîr 7.

Mehmed Selim

Obs. O altă adresă ca cea de mai sus se repetă la 16 dec. 1822 (Arh. St. Buc., doc. turc. nr. 106/XII).

Încă două adrese în chestiunea beșliilor, una pentru Țara Rom., alta pentru Moldova, în vederea reducerii numărului lor, cu data de 5 mai 1824 (Arh. St. Buc., doc. turc. nr. 832 și 108/XII). Problema reducerii numărului beșliilor, în urma comportării lor necorespunzătoare se pusesse încă prin adresa din sept. 1823 (Arh. St. Buc., doc. turc., nr. 297).

Arh. St. Buc., orig. turc. (23,5 X 48,9 cm.), nr. 77/VIII.

XI

1822 decembrie 2 (1238 rebi l-evvel 17)

Una din îndatoririle voastre prevăzute în înalta poruncă împărătească era și scoaterea din țară a ghiaurilor bulgari, sirbi, albanezi și greci, împrăștiți în vremea zurbalei din urmă.

Cu toate acestea însă, majoritatea prăvăliașilor din Galați sînt și acum încă dintre raelele din Filipopol și împrejurimi; iar unii spioni, sub numire de sudiți din Iași, locuiesc [tot] la Galați (*Kalas*). Afară de aceasta, la Galați mai locuiește sub ocrotirea consulului austriac și banditul din ceata voluntirilor comandată de Peto, după cum reiese din știrile sigure nu de mult.

Din cerințele slujbei voastre face parte și una din prevederile înaltei porunci împărătești, adecă de a cerceta acest fel de ipochimeni³⁾ și a-i împiedica și izgoni potrivit cuvîntului ce l-ați dat.

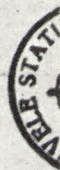
Așadar, dacă acești sudiți sînt înscrîși ca raele ale împărăției otomane, este oprită înscrierea lor și ca sudiți. Iar dacă într-adevăr sînt sudiți austriaci, atunci trebuie cercetat care este pricina că ei locuiesc acolo fără a avea vreo afacere; și dacă din cercetările făcute se vor învedera cele aflate mai înainte, va trebui să faceți cele convenite pentru îndepărtarea lor.

¹⁾ *Beșlii* — cavalerie ușoară la turci; ostași turci, lăsați în Principate pentru ordine (*Înfl. Orient.*, II, 1, p. 48).

²⁾ *Beșliagă* — căpitan de beșlii (*ibid.* p. 49—50).

³⁾ *Ipochimeni* — persoane, indivizi.

ذره امر الله سبحانه و قدوة و بدو کسی بقدری کیفا و بدو ضمت عواقب باقیه توفیق رفیع هادی و اصل اولجه معلوم اوله که
 محاکم مدونه یا شاهانه مدنه اوله افتاده و بدو مملکتی ترکته ایرد شوکی و افتدولک الحاقه هذه انرفاعی لایسته بیک
 اوله اهالی و کمره نسلک اعاده اوله نه سایش و راضی بی کمال و اسباب راشی و استیغنی ستمصال ضمت بر لویو یار لر بر نه
 و بدو راضی و نیش و لغاسه ازده سینه مدوکان ضمت بدو دل افتد و بدو لغی سیک مدعی الیه سوسنک کریم صدق الله و صدق
 اوله نه یا طرفه و کشفه برابر و کساد توکلش اوله چند فقر بر لویو یار لر نه و بار عطف و فقرار مدوکان خفصه کریم بر قطعه رونی العیار
 عصفان تقدیمه زجره نازده کرد قادر ط قریه اوله و بدو دره لر و اندر لایچ بودار لر و کرل و دودر ممکن استغنی با بدو کرل
 روح طافری و آخر مدوکرل صلی بر لویو یار نه و دعا یا محکمه و دودر لویو نواز و تقدیری و مدو فادو حمله کنت بر دکره و خلدی
 اوله نه و بدو نه بدو کرل هیچ بر نه نه استغنی اوله جفته جفته بدو دره حکره ممکنه جرنی و کتی امد و خصوصیاتش بر لویو اهل کرل
 و جوب اولو و معتقد لویو با راضی و نیش و استغنی و لویو مدو و روح و بر نه نه هیچ بر نه نه استغنی امدی بر و جوب و نازده
 اوله نه ناکه قنصی خصوصی رجا و استغنی و لویو و نازده راضی و کساد شاهانه کنت ممکن و مجر و ریکت تزیید راضی و
 راضی مدو کمره نه عبادت و بدو استغنی و نازده ملاطافه قضای وقت و صلح و اوله نه نازده استغنی و لویو یار لر نه
 ساعده و کساد نه عبادت و بدو استغنی و نازده ملاطافه قضای وقت و صلح و اوله نه نازده استغنی و لویو یار لر نه
 استغنی و لویو یار لر نه استغنی و نازده ملاطافه قضای وقت و صلح و اوله نه نازده استغنی و لویو یار لر نه
 مدوکرل اوله نه ناکه کمره نه عبادت و بدو استغنی و نازده ملاطافه قضای وقت و صلح و اوله نه نازده استغنی و لویو یار لر نه

Cit privește raelele care au dugheni, dacă într-adevăr sînt din Filipopol și împrejurimi, trebuiau îndepărtați din țară, așa cum cere și înalta poruncă.

Prin urmare, cercetați-i și dacă se adevărește că sînt dintre raelele Rumeliei ¹⁾ a unci faceți tot ce trebuie ca să fie îndepărtați din țară și să fie trimiși în ținuturile lor.

Nădăjduiesc că vă veți purta totdeauna potrivit înalțelor porunci împărătești.

[12]38, rebi ul-evvel 17

Mehmed Selim

Arh. St. Buc., orig. turc. nr. 49/VIII.

XII

F. d. [1822].

Pildă printre emirii neamului lui Mesia, voievodul Grigore [Ligor] Ghica, domnul Țării Românești, ale căruia zile să se sfîrșească cu bine, cînd va sosi ilustra parafă împărătească, să fie cunoscut :

Pentru a liniști tulburările și neorînduielele întimplale în Țara Românească și Moldova, socotite ca parte a împărăției turcești, și pentru a întări liniștea ce a fost adusă locuitorilor nevinovați ai acestor țări, s-a dat împărătească poruncă a mea pentru numirea domnilor dintre boierii pămînteni și domnia Țării Românești și-a fost încredințată ție.

La pragul nostru împărătesc s-a primit din partea ta și a boierilor veniți cu tine la Istanbul o adresă în chip de mahzar și în limba greacă. Din traducerea ei am aflat rugămintea voastră, anume :

Atît domnii fanarioți, cit și boierii influențați de ei, cit și grupul grecilor și al înșilor din alte nații cumpărați de ei în țară au adus boierilor pămînteni și raelilor țării felurite asuprilor și apăsări și fiecare din ei a fost amestecat în rebelie. Prin urmare, nici unul dintre ei nu prezintă garanție de acum înainte.

Din această pricină ați cerut ca în toate slujbele mici și mari ale țării să fie numiți numai pămînteni cinstiți, destoinici, credincioși și să nu fie încuviințată numirea în vreo slujbă a grecilor și celor de altă origină.

Dorința mea împărătească nefiind altceva decît a întări liniștea și pacea locuitorilor țării și a raelilor slabe, iar rugămintea voastră fiind cu totul potrivită cu cerințele vremurilor și cu împrejurările, s-a dat împărăteasca mea încuviințare pentru cele cerute și s-a scos firmanul corespunzător împărătesc.

Așadar, după ce luați cunoștință de încuviințarea mea împărătească pentru cele cerute, trebuie să fii cu băgare de seamă și cu silință cuvenită la îndeplinirea celor trebuincioase, după cerințele priceperii și ale credinței.

Arh. St. Buc., surse (19,5 × 30 cm.), nr. 301.

XIII

1823 mai 24 (13 Rumażan 1238)

Către prietenul meu credincios, maiestorul bei, cel plin de mîrire, de demnitate și de înțelepciune.

Printre-o înaltă irade s-a poruncit trimiterea în exil la Zagara-i-Atic (Eschi Zagora) ²⁾ a lui Alecu Vilara, unul dintre boierii pămînteni ai Țării Românești, care în timpul răzvrătirii a fost printre răufăcători. [Acest lucru a fost făcut] deoarece dorința împărătească este să fie liniște în țară și deoarece este trebuință să se pună capăt intrigilor în jurul numitului boier. iar hați humaiunul dat în această privință a fost trimis prin slăvitul Ali aga.

Cînd slăvirea sa vă va aduce la cunoștință aceasta, să fiți cu băgare de seamă pentru că, dacă numitul aude și fuge, atunci voi veți fi răspunzători. Așadar, atîrnă de înțelepciunea voastră să nu dați de bănuț nimănui, să nu destăinuți nimănui nimic, să nu suferiți amestecul altora și să nu lăsați ca numitul boier să audă ceva și să fugă. Deci, să-l chemați cu toată băgare de seamă și să-l predați lui Hasan bei, pentru ca fără să se dea loc la vreun neajuns

¹⁾ Rumeli — Turcia europeană (cf. *Encl. Isl.* III, p. 1259—1262).

²⁾ Starii-Zagora în nord-estul R.P. Bulgaria.

să fie trimis la noi spre a fi dus la Zagara-i-Atic, locul exilului său. Să nu precupețiți silințele voastre pentru aceasta.

Acum să te văd. Să dai dovadă de credință către împărăția otomană și să faci toate cite sînt de trebuință pentru împlinirea voinței împărătești. Aceasta este dorința noastră ¹⁾).

[12]38, Ramazan 13

Mehmed Selim

Arh. St. Buc., orig. turc. (20,5 × 37), nr. 269.

¹⁾ Porunca a fost executată, după cum se vede dintr-o altă scrisoare a aceluiași Mehmed Selim, din 7 iulie 1823 (dată = 27 şevval 1238), prin care el mulțumește domnului pentru prinderea și trimiterea lui Al. Vilara. Vezi : Arh. St. Buc., orig. turc., nr. 337.

UN VECHI INVENTAR DE ARHIVĂ, POMARIUS, 1546.

GH. DUZINCHIEVICI

Nu știm când au luat ființă Arhivele de la Sibiu. Cine știe în ce clădire, care de mult nu mai există, se vor fi depozitat privilegiile acordate sașilor veniți în mai multe etape în Transilvania și stabiliți în locurile în care îi găsim și astăzi? Știrile relative la arhivele sibiene încep odată cu anul 1545 când primarul Sibiului, Petru Haller, care a gospodărit orașul din anul 1542 până în 1566, cu unele întreruperi¹⁾, și care a cumpărat, pentru instalarea Primăriei, imobilul ce există și astăzi, în care această instituție a funcționat până acum câțiva ani. În această clădire au fost concentrate arhivele²⁾, care au stat acolo până în anul 1923, când au fost mutate în depozitele de beton, construite special pentru adăpostire de documente, în care se găsesc și astăzi.

Primarului Petru Haller îi revine meritul de a fi dispus organizarea și inventarierea arhivelor de la Sibiu. El a încredințat această lucrare lui Cristian Pomarius (Baumgarten), notar sibian între anii 1546—1547³⁾.

Nu se cunoaște încă în toate amănuntele viața lui Pomarius. Se știe că a fost un om învățat și că a avut funcția de notar în orașul său natal, Bistrița, funcție care presupune că deținătorul ei era un bun cunoscător al limbii latine. În acest timp a redactat inventarul documentelor bistrițene, sub titlul: „Fassionum ac Judiciorum ephemeridarum Liber civitatis Bistricien-

¹⁾ Fr. Zimmermann, *Chronologische Tafel der Hermannstädter Plebane, Oberbeamten und Notare in den Jahren 1500 bis 1884*, in *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*, Neue Folge, 19 Band, Hermannstadt, 1884, p. 534—535 și nota 47, p. 568.

²⁾ Idem, *Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation*, Hermannstadt, 1887 (introducerea).

³⁾ Fr. Zimmermann, *op. cit.*, p. 534. V. și J. Seiverts, *Nachrichten von Siebenbürgischen Celebren und ihren Schriften*, Pressburg, 1785, p. 339—340; *Die Familie der Herrn und Grafen Haller von Hallerstein in Siebenbürgen*, in *Archiv des Vereines...*, Neue Folge, 3 Band., II Heft, Kronstadt, 1858, p. 170; *ibidem*, nota 17; J. Trausch, *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literarische Denk-Blätter der Siebenbürger Deutschen*, III, Kronstadt, 1871, p. 68—71; K. Fabritius, *Das Religionsgespräch zu Schässburg im Jahre 1538 und des Weissenburger Propstes nachherigen Graner Erzbischofs Anton Verantius. Briefe am Siebenbürger Sachsen*, in *Archiv des Vereines...* Neue Folge, 10 Band, II Heft, Hermannstadt, 1872, p. 261; Fr. Teutsch, *Aus der Zeit des sächsischen Humanismus*, in *Archiv des Vereines...* Neue Folge, 16 Band, II Heft, Hermannstadt, 1881, p. 241; R. Schuller, *Christian Pomarius. Ein Humanist und Reformator in Siebenbürger Sachsenlande*, in *Archiv des Vereines...* Neue Folge, 39 Band, I Heft, Hermannstadt, 1913, p. 225.

sis" ¹⁾. Mai știm că a alcătuit și un inventar al arhivelor brașovene, care, din păcate, s-a pierdut.

Inventarul arhivelor sibiene, un manuscris de 207 pagini, legat în pergament, scris pe hîrtie, în limba latină, era gata la 25 septembrie 1546 ²⁾, așa cum se vede din „introducerea” care precede inventarul și care este de fapt un fel de raport adresat senatului sibian : „Christianus Pomarius senatui Cibiniensi integerrimo felicitatem”.

Titlul original al inventarului este „Regestum literarum in cellas ordinatorum 1546”. Mai târziu, Johann Roth, notar provincial între anii 1603—1617 ³⁾, a dat inventarului următorul titlu : „Repertorium Privilegiorum inclitae Universitatis Saxonum in Transsylvania” ⁴⁾.

Introducerea la acest inventar este o expunere originală asupra venirii și stabilirii sașilor în Transilvania în timpul regelui Bela al IV-lea, după marea invazie a tătarilor. Nu este locul să discutăm această părere; am reprodus-o numai. Interesantă este însă părerea, absolut valabilă și astăzi, despre însemnătatea documentelor pentru cunoașterea trecutului istoric. Pomarius spune categoric că documentele „merită să fie păstrate pentru ca să puteți cunoaște (se adresează membrilor senatului sibian) ceea ce... n-ați cunoscut aproape deloc”. Se mai spune în introducere că documentele, prin grija primarului Haller, au fost puse în cutii (theca).

Titlul dat de Pomarius inventarului ne arată că arhivele sibiene erau păstrate în camere, deci era o mare cantitate de arhivalii.

Notarul Pomarius s-a străduit să ordoneze unele documente după cuprins, notînd fiecare grup de documente cu o literă a alfabetului și cu numere arabe. Totul este destul de puțin limpede și nefolositor astăzi din cauză că rezumatele documentelor sînt prea succinte și, din cauză că nu se indică data și locul de emitere, nu putem preciza cîte din documentele pe care le-a avut Pomarius în mîna mai există și astăzi căci, fără îndoială, unele s-au păstrat. Cu toate marile lipsuri pe care le are, inventarul lui Pomarius își păstrează toată valoarea în istoria evoluției Arhivelor Statului din țara noastră ⁵⁾.

După cum rezultă dintr-o însemnare a lui Ștefan Simonius, notar sibian începînd din anul 1617 pînă la 28 decembrie 1623, cînd a murit, însemnare făcută pe inventar la data de 12 septembrie 1619, inventarul început de Pomarius era în uz și în el se mai făceau încă înregistrări de documente în secolul al XVII-lea ⁶⁾, probabil, însă, că anul 1619 este ultimul.

Inventarul este prevăzut cu un indice care începe de la pagina 135.

¹⁾ J. Trausch, *op. cit.*, p. 70—71; Fr. Schuller, *Schriftsteller Lexikon der Siebenbürger Deutschen*, IV, Hermannstadt 1902, p. 342; R. Schuller, *op. cit.*, p. 224. Cf. și Fr. Zimmermann, *Urkunden des Stadtarchivs Bistritz in Siebenbürgen von 1286 bis 1526*, in *Archivalische Zeitschrift*, XII, München. 1887, p. 75—76.

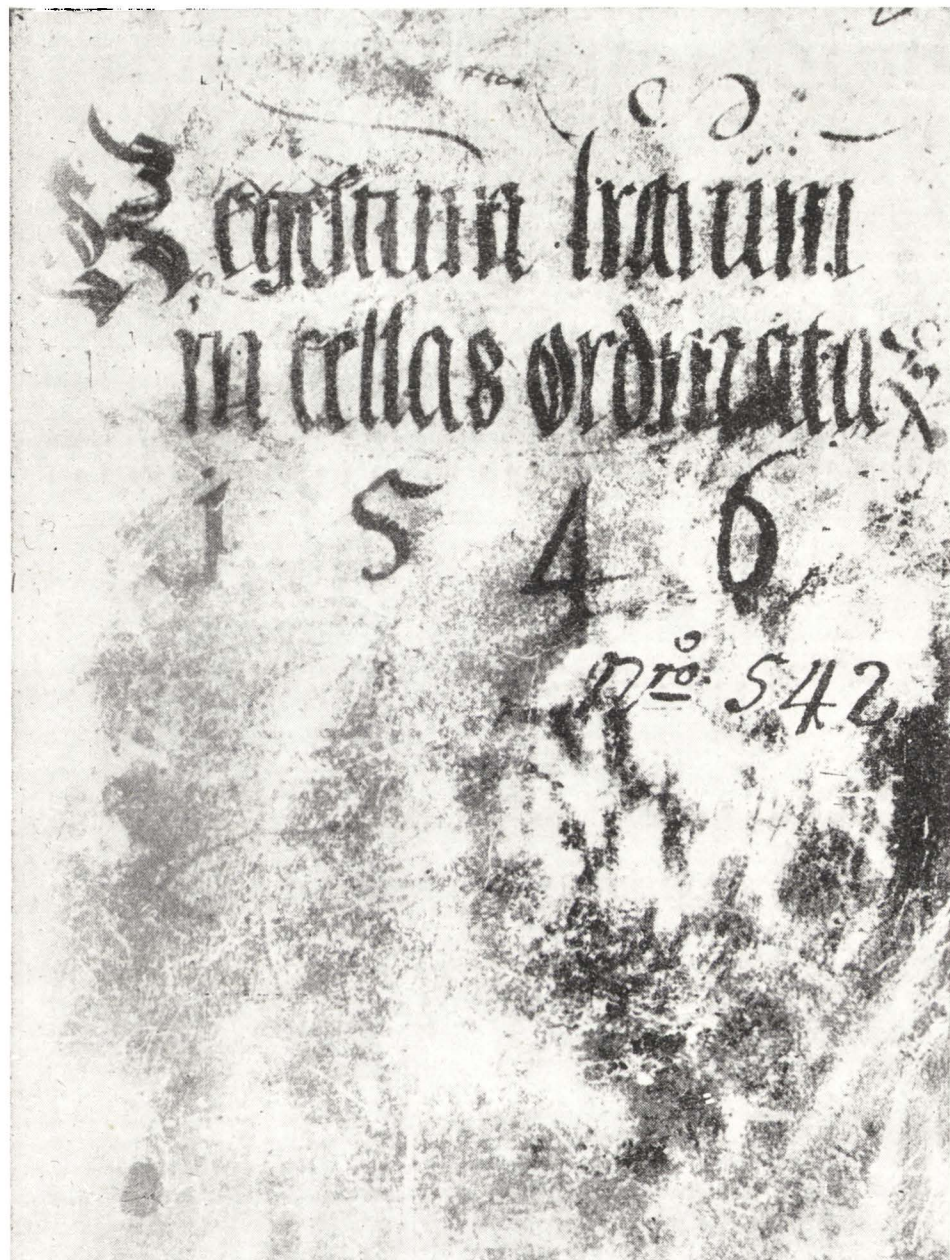
²⁾ Arh. St. Sibiu, Documenta Litteralia, nr. 542, L. 17.

³⁾ Fr. Zimmermann, *op. cit.*, p. 538—539.

⁴⁾ Arh. St. Sibiu, Documenta Litteralia, nr. 542, L. 17. Pentru identificarea titlului al doilea dat inventarului, să se vadă notița de sub acest titlu, datorită unui arhivist modern al fostei Arhive săsești.

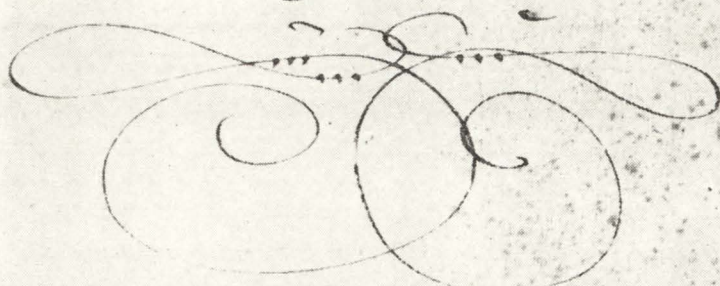
⁵⁾ *Beschreibung der vom Hermannstädter Notarius Christian Pomarius in Jahre 1546 verfassten Regesten der damals in sachsischen Notional-Archiv befindlichen Urkunden*, in *Archiv des Vereines...* Neue Folge, 3 Band. II Heft, Kronstadt, 1858, p. 196—198; R. Schuller, *op. cit.*, p. 224.

⁶⁾ Arh. St. Sibiu, Documenta Litteralia, nr. 542, L. 17, p. 105 a inventarului.

Coperta inventarului alcătuit de Christianus Pomarius, aflat la Arhivele Statului Sibiu.

Repertorium Privilegor^{um}
incl^{ite} Vniuersit^{atis}
Saxonum in Tran^s-
sylvania

(Dieser Titel ist
entstanden von Provinzialnoten Johann Kott.
Wanglers in den Aufzeichnungen im Herrn. K. K. K.
Archivprotokoll vom Jahre 1603, S. 285/6)

Foia de titlu a inventarului lui Pomarius.

A: Huc & heca ecclesiastica continentur

1. Littere Papales: ne Cibimien. citentur
ad Curiam Romanam.
2. Privilegium. & Cibimien sunt prom
prepositure. et non alter
3. Donatio super Prepositura. à
Papa data
4. Confirmatio ordinationis. super
Prepositura Ecclesie Sancti
Ladislai. de Libinio. pro divi
ni cultus augmento &c.
5. Littere. pro Prepositura Sancti Ladj
singula continen. et Regie
et propria Indulta. ecclesie
et plebeano data &c

S

Si p[ro]m iudicio p[re]d[ic]ta crimina contributio	nob[il]um. —	G. G.
Ibid. N. Saxonib[us] turbant[ur].	—	G. G.
Anna. R. X. uir. et L. uir. falua —	—	G. G.
Sombor contra Joannem S. S. R. R.	—	R. R.
Saxones Ladislaus Rex n[ost]r[us] p[ro]p[ri]am p[ro]p[ri]am suam.	—	R. R.
Sittue et Boltacum diuidant[ur]	—	R. R.
Saxones coram p[ro]p[ri]o iudice conueniant[ur]	—	C.
Sigilandum rubra cera —	—	C.
Saxones ibi[us] sunt et n[on] fortunas indagare	—	G. G.
p[ro]p[ri]a h[ab]ent lib[er]a —	—	G. G.
Saxonum Privilegia confirmat Rex Ferdinandus.	—	C. C.
Si p[ro]m iudicio p[re]d[ic]ta crimina no[n] dicent[ur] inter Nob[il]es.	—	C. C.
Saxones ann[ua] p[ro]p[ri]a datur et si p[ro]m iudicio p[re]d[ic]ta crimina.	—	C. C.
Sittuensium Malacium —	—	C. C.
Sittue h[ab]ent et Boltacum n[on] h[ab]ent —	—	C. C.

Filă din indicele inventarului lui Pomarius.

UN DOCUMENT PRIVITOR LA MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ DIN PRAGA DIN ANUL 1844

ELENA LIMONA

În arhivele din Republica Populară Română se întâlnesc adesea materiale documentare care prezintă interes pentru țările vecine și prietene.

A face cunoscute cel puțin pe unele din acestea, în limitele îngăduite de cadrul unei reviste, este — credem — un serviciu adus nu numai acestor țări, ci și cauzei comune care ne leagă.

La Arhivele Statului Or. Stalin se păstrează, printre actele provenite de la Eduard cavalier de Schobeln, aghiotantul mareșalului principe Alfred Windisch-Grätz — de al cărui nume se leagă înăbușirea insurecției cehice din Praga din iunie 1848 și a revoluției din Viena din același an — o scrisoare în limba germană, în copie ¹⁾, adresată de arhiducele Ștefan, principe-lui Windisch-Grätz.

Situația pe care o aveau muncitorii din fabricile de stambă imprimată din Praga și împrejurimi, în vremea când principele Alfred Windisch-Grätz era comandant al Boemiei (1840—1848), nu va fi fost alta decât aceea descrisă de Fr. Engels ²⁾, când vorbește despre muncitorii din aceeași ramură industrială din Anglia, unde mașinismul „scosese din pâine” pe foarte mulți muncitori, iar cei care rămăseseră erau prost plătiți și supuși unui orar de muncă arbitrar. „Un singur muncitor, ajutat de un copil, îndeplinește cu mașina munca efectuată înainte vreme cu mîna de 200 de muncitori ; o singură mașină furnizează 28 de yarzi (80 de picioare) de stambă imprimată pe minut. Din această cauză, muncitorii din această ramură sînt într-o situație nenorocită”.

Dăm această scrisoare în traducere.

Alteță !

Prin măsurile luate de autorități s-a restabilit liniștea și ordinea printre muncitorii fabricilor de stambă imprimată din Praga și împrejurimi.

¹⁾ Arh. St. Or. Stalin, Acte Honterus, nr. 225.

²⁾ Fr. Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia*, Ed. pt. Lit. Pol., 1953, p. 185 ș. u.

Atingerea acestui scop și înăbușirea oricărei alte dezordini încercate de plebe se datorește în mod esențial sprijinului larg-văzător și energic pe care armata cezaro-crăiască l-a acordat autorităților cu deosebit zel și neobosită perseverență.

De aceea mă simt obligat să exprim, în numele guvernului, vii mulțumiri pentru această contribuție încununată de succes a armatei cezaro-crăiești la menținerea liniștei și siguranței publice și totodată vă rog să binevoiți a aduce la cunoștință și tuturor trupelor aceste mulțumiri ale mele.

În mod special însă binevoiți a primi, Alteța Voastră, mulțumirile mele recunoscătoare pentru dispozițiile militare excelent executate, prin care ați venit în întâmpinarea dorințelor autorităților în toate privințele.

Totodată rog pe Alteța Voastră să împărtășească recunoștința mea și domnului general de brigadă baron de Sunstenau, care, înainte de sosirea Alteței Voastre, avea conducerea comandamentului general și care a dat autorităților ajutor neprecupețit, precum și domnului aghiotant al comandantului general, maiorul de Schobeln, a cărui activitate neobosită și ale cărui măsuri prompte și adaptate scopului au contribuit în mod esențial la atin-gerea țelului.

Praga, 27 iunie 1844.

E[rz] H[erzog] Stephan

Alteței Sale, Domnului general comandant principele Windisch-Grätz.

FILE DINTR-UN MANUSCRIS MEDIEVAL DESCOPERITE ÎN COPERTA UNUI REGISTRU.

AL. RUSU

În cursul lucrărilor de inventariere a fondurilor din depozitele Arhivelor Statului Arad, ne-a căzut în mână un registru vechi.

Cercetînd registrul, am constatat că acesta conține însemnări din secolul al XVIII-lea privind veniturile și cheltuielile administrației pieței orașului Aradul-Nou.

Registrul are copertele îmbrăcate în piele, aplicată pe scoarțe de lemn. Scoarța de deasupra fiind deteriorată la un colț a dat posibilitatea să se observe că între suportul de lemn și îmbrăcămintea de piele sînt suprapuse niște file de manuscris. Acest material a fost întrebuințat desigur de legătorul registrului spre a umple golul dintre lemn și piele pentru ca pielea să fie bine întinsă. Acest lucru este de altfel explicabil, ținînd seama de faptul că hîrtia era rară și scumpă pe vremea aceea, meșterii legători fiind astfel nevoiți să recurgă la diferite documente de care nu mai aveau nevoie acei care dădeau cărțile la legat.

Ne-am dat imediat seama că ne aflăm în fața unor documente vechi, care trebuie scoase cu grijă din scoarța registrului.

Lucrarea a mers cam greu, filele fiind lipite cu un clei ordinar.

Am încercat cea mai simplă metodă, dizolvarea cleiului prin umezeală și căldură.

După ce am scos pachetul de file manuscrite, lipite una de alta, l-am pus între niște coli de sugativă umezită unde l-am ținut aproximativ 30 de minute.

După ce materialul a devenit maleabil, a fost ținut deasupra unui reșou electric, la o distanță de 10—15 cm. Prin acest procedeu cleiul s-a înmuiat, iar apoi a putut fi îndepărtat dintre file cu ajutorul unui cuțit fin. Astfel, cu multă grijă, filele suprapuse au fost separate. S-a procedat așa de la strat la strat, fiindcă pachetul avea o grosime de 2,50 cm.

Prin metoda aceasta am reușit să apărăm hîrtia, destul de rezistentă de altfel, chiar dacă unele file am fost nevoiți să le scoatem în bucăți dar, procedînd astfel, scrisul nu s-a șters.

Unele file au fost măcinate de carii, care au trecut din scoarța de lemn în filele de hîrtie și în piele.

Pachetul conține 69 de file.

Analizînd aceste hîrtii, am constatat că sînt scrise cu caractere gotice medievale. Este vorba, probabil, de un fragment dintr-o cronică scrisă între anii 1572—1608, indicație ce se găsește chiar în textul documentelor. Cîteva file conțin date cu caracter juridico-economic, în legătură cu niște contracte privind cumpărarea și împărțirea unor pămînturi ale unui oarecare Maximilian Bursa și testamentul acestuia.

Nu s-a putut încă determina localitatea de unde provin aceste documente.

Este necesar să se facă cercetări mai minuțioase pentru descifrarea completă a textelor și numai după aceea se va putea cunoaște cu precizie și în amănunt conținutul acestor documente.

PREȚUIREA ARHIVELOR DE CĂTRE MIHAI EMINESCU ȘI ION CREANGĂ

GH. UNGUREANU

Au trecut mulți ani de cînd am avut pentru prima dată fericirea să citesc în original slova nemuritorilor Eminescu și Creangă.

Era prin anul 1929 cînd, după un timp de ucenicie arhivistică, norocul mi-a scos în cale în arhiva uitată a fostei Prefecturi a județului Iași fragmente din vechea arhivă a fostului Revizorat școlar al județelor Iași și Vaslui.

Aici, printre dosare ninse de praful vremilor, am găsit și cîteva resturi din arhiva anilor 1875—1876, timp în care Eminescu funcționase ca revizor școlar.

Această arhivă păstrată în condițiuni din cele mai puțin indicate, care au avut ca rezultat pierderea multor acte și deteriorarea în bună parte a celor care mai rămăseseră, a fost luată în păstrare de Arhivele Statului din Iași.

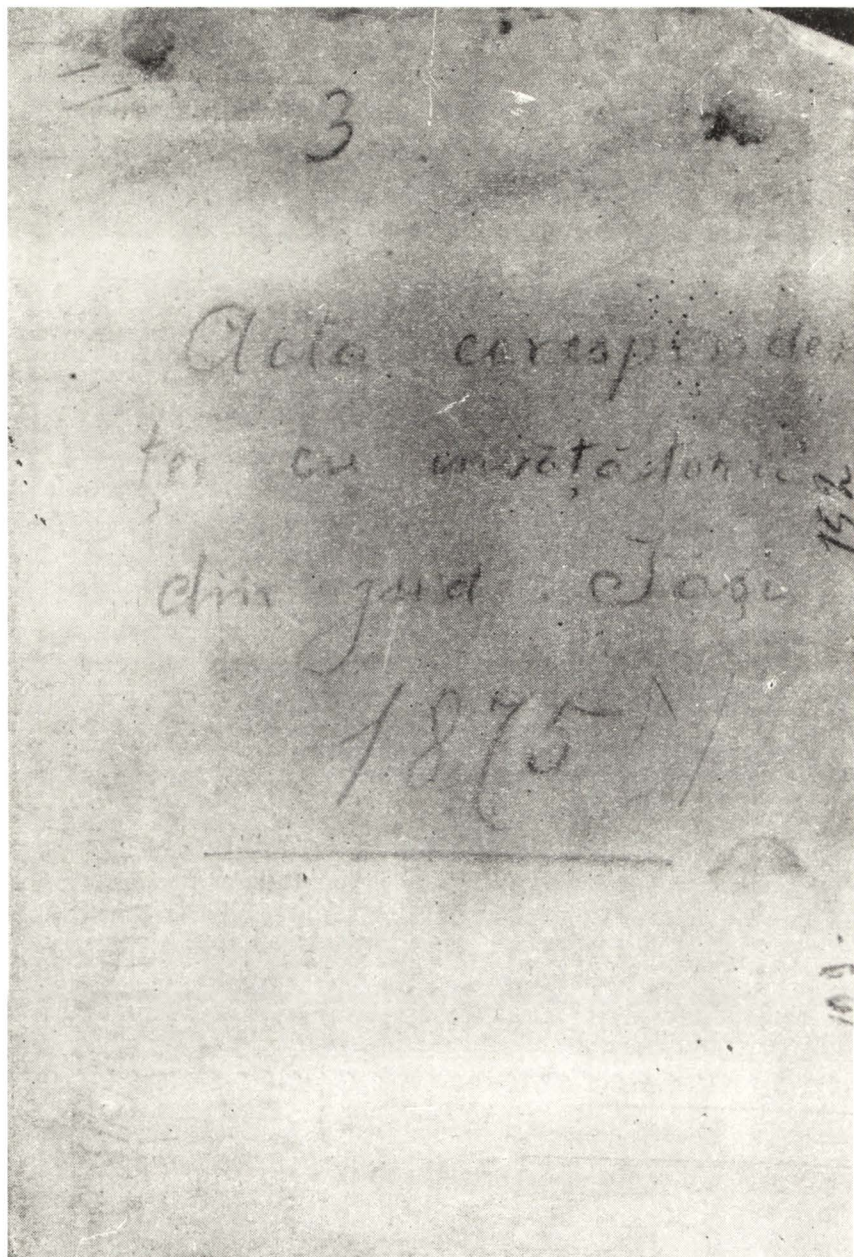
Mai tîrziu, peste cîteva ani, găseam la fosta școală primară Mihail Kogălniceanu, care continua vechea „Școliță din Sărărie“ unde fusese institutor Ion Creangă, arhiva din anii 1870—1874.

Și aceste scumpe documente au fost ridicate și duse la Arhivele Statului.

Între aceste materiale documentare se găsesc parte din dosarele și registrele alcătuite de Eminescu și Creangă în timpul cînd au condus aceste instituții de cultură, constituind mărturii indiscutabile despre prețuirea pe care Eminescu și Creangă au dat-o arhivelor instituțiilor pe care vremelnice le-au condus.

Încă de atunci, de cînd ca începător în ale arhivisticii găseam aceste valoroase documente și admiram, plin de emoție, slova mărunță și atît de frumoasă cu care Eminescu însemna numărul paginilor, rezoluțiile pe diferite hîrtii sau titlurile de dosare și slova viguroasă cu care Creangă scria titluri de registre, corespundea cu autoritățile sau redacta procese verbale în activitatea sa didactică, am păstrat neștirbit sentimentul de admirație și respect pentru prețuirea pe care acești doi titani ai culturii românești au dat-o unei activități considerate în acea vreme cu totul fără importanță.

Această desconsiderare a vechii societăți față de arhive a determinat desigur pe biografia acestor doi mari scriitori să negligeze cu totul această

1375. Titlul scris cu creion roșu de M. Eminescu pe coperta unui dosar.
Arh. St. Iași, Revizoratul școlar Iași.

1875. Veston
1
State de prezență
pe trimestrul al III^{le}
876
Jud. Iași
Punat - 1875

1875. Titlul scris cu creion roșu de M. Eminescu pe coperta unui dosar.
Arb. St. Iași, Revizoratul școlar Iași.

România
Scola primărie rurale

Comuna Cîrniceni

No. 69

1875, August 5.

„D-nul Vestali Niculaiu posesă”
Atestat de patru clase primare cu media generală
1871 No. 32 din 1871. Școala din Sărârie
Act de promoție în cl. II gimn. Media generală
4,35 / corigent la limba română / Gimnaz.
Ștef. cel mare No. 45 / 1874 / 75 /

Dosarul coresp. cu școalele
din jud. Iași. M. Eminescu

Domnule Revizor!

Sub semnătură, cu onoare și cu respect, pe
Vămile Vestale Niculaiu deservind de curată primărie de
prima clasă în Săp. după Atestatul ce l-a posedat, pre-
cun și de un Act de Promoție de clasa I. de la Șin-
nău Ștefan cel Mare, spre a pune vor de alți numi c-o.
Să-l fac promotor la școala din Comuna Cîrniceni din ple-
na Turia acest județ pe lângă semnătură, în local-
itate. Șt. Tr. 1875 extras de la acest post pentru neapăin

Bine văd a primar Domnule Revizor și cu aca-
debit, mele considerativ și vă conștient.

Invat. M. Lăzărescu

Domnule Școale

Revizor școale și Judec. Săp.

1875. Rezoluție scrisă de M. Eminescu pe raportul institutorului din com. Cîrniceni.
„D-nul Vestali Niculaiu posedă: Atestat de patru clase primare cu media generală șase No. 32
din 1871. Școala din Sărârie”. „Act de promoție în cl. II gimn. Media generală 4,35 (corigent la
limba română). Gimnaz. Ștef. cel Mare No. 45/1874/75”. „Dosarul coresp. cu școalele din
jud. Iași. M. Eminescu”. Arb. St. Iași. Revizoratul școlar Iași.

problemă, considerînd că este o scădere să legi de activitatea unor oameni mari înfăptuiri minore.

Astăzi arhivele sînt bunuri culturale ale întregului popor. Ele formează tezaurul istoric de neprețuit, izvor nesecat de informații pentru toți cercetătorii trecutului patriei noastre.

La crearea, evidența și buna păstrare a unei mici părți din acest scump tezaur cultural, Eminescu și Creangă au contribuit în vremea cînd această muncă nu era nici apreciată, nici ajutată.

Astăzi cinstim memoria acestor mari gînditori, arătînd și prețuirea dată de ei arhivelor și, mai mult, sperăm să servească de exemplu atît arhiviștilor, a căror muncă este azi și apreciată și ajutată, cît și șefilor de instituții pentru arhivele ce le au în subordine.

Abia numit revizor școlar, Mihai Eminescu raporta ¹⁾ Ministerului Instrucțiunii, la 19 iulie 1875, că „predecesorul meu, d-nul Agură, *lăsîndu-mi arhiva acestui revizorat nu tocmai în bună regulă*, n-am putut încă forma tabloul de reorganizarea școalelor pentru amîndouă județele, ci numai pentru acel de Iași“.

Același raport mai arăta și greutatea pe care o întîmpină în rezolvarea diferitelor circulări și ordine rămase nerezolvate de la fostul revizor, deoarece nu se găseau anumite lucrări, arhiva prezentîndu-se sub formă de hîrtii răzlețe, nefiind alcătuite dosare pe probleme. „Despre circulara dvs. telegrafică nr. 5229 n-am știut nimic pînă la primirea celei din urmă telegramă. *Cercetînd hîrțiile (căci dosare nu le putem numi)* am găsit cum că această însărcinare trebuia s-o fi îndeplinit d-nul Agură, care a știut a se dispensa de ea“.

Fără multă zăbavă Eminescu, deși singur în toată cancelaria revizoratului ²⁾, a pus ordine în arhivă ca un vechi și pasionat arhivar. „Hîrțiile răzlețe“ le-a clasat pe ani, apoi pe județe și plăși; în cadrul acestei clasări a constituit dosare pe diferite probleme. A pus la fiecare dosar cîte o copertă, pe care a scris cu creion roșu, citeț, problema la care se refereau hîrțiile din el. Astfel, dosarul cu nr. 1 era constituit din acte privind statele de prezență, pe fiecare trimestru școlar aparte, alt dosar cuprindea corespondența cu învățătorii din județul Iași, altul cu învățătorii din județul Vaslui etc.

Nu posedăm inventarul vechi al acestei arhive făcut de Eminescu, dar din rezoluțiile scrise de Eminescu pe diferite hîrtii se poate reconstitui, în mare parte, nomenclatorul de dosare pe care l-a făcut el arhivei revizoratului.

Astfel, aproape după fiecare rezoluție, el făcea însemnare de dosarul unde trebuia clasată hîrtia respectivă: „Acta cor. cu școalele din jud. Iași“, „Ad acta corespondență cu Ministerul“, „Acta corespondenței cu Prefectura“ etc.

Eminescu a numerotat și filele din dosare, uneori cu același creion roșu.

La destituirea din revizorat, în împrejurările cunoscute, Eminescu a predat ³⁾ succesoriului său provizoriu, institutorul I. A. Darzeu, arhiva în-

¹⁾ Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instr., dos. 2821/1875, f. 137. Citat și în Mircea Ștefan, *Mihai Eminescu revizor școlar*, Buc., 1956, p. 191—192.

²⁾ Mircea Ștefan, *op. cit.*, p. 46. Eminescu raporta Ministerului că el, ca revizor, „împreunează toate activitățile unei cancelarii într-o singură persoană, fiind curier, copist, registator, administrator, examinator etc.“

³⁾ Arh. St. Buc., Min. Instr. nr. 3098/1876, f. 179.

Lista
objectorum necessariorum

Obiectum necessarium

1. Una elapsoză, ciudată a formei, în la tota subalbe.
1. Una elapsoză, cu inscripțiuni scolis: Sola prin
ca succursala de bascu. V. 2. 1. M. Lott.
1. Una ficană, asomându-se cu inscripțiunea
de lei și totă ei din 1867, păzindu-se: Clasa I.
1. Unii ornici de pariet.
1. Una cataviră, cu saltoruri și incantații.
1. Una elapsoză, cu incantații pentru arătarea scoliei
3. Trei secune în cornelorie.
2. Două coșe, cu cercuri de fier.
1. Una putina pentru conservarea apă, cu ceruri
de fier și acoperită cu copaciu.
- Inst. A. C. Orzeș

Indt. J. C. Orange

1870. Listă de obiectele și mobilierul necesar „Școlitei” din Sărărie. Printre cele cerute este și un dulap, cu incinetoare, pentru arhiva școlii. Arb. St. Iași, Școala primară M. Kogălniceanu.

ventariată și păstrată în bune condițiuni, care a ajuns în situația arătată la Arhivele Statului din Iași¹⁾.

Numit institutor la școala primară din Trei Ierarhi, la 15 septembrie 1864, Ion Creangă va funcționa aici la clasa I-a, secțiunea a II-a, pînă la 14 octombrie 1870, dată la care a fost „permutat”, la cerere, la „Școala primară sucursală de băieți nr. 1” sau „Școlița din Sărărie”, cum îi plăcea lui să o numească²⁾. Aici Creangă era singurul institutor și prin urmare lui îi revenea toată răspunderea pentru bunul mers al instituției, pe care o găsea într-o stare mizerabilă. Căsuța în care era instalată școala era într-o stare deplorabilă, mobilierul lipsea în cea mai mare parte, precum și obiectele de primă necesitate, încît „numai cu multe suferințe din partea d-lui institutore se poate susține această școliță și că cel mai devotat om s-ar putea descuraja în asemenea situații”³⁾.

Arhiva școlii, puțină cîtă era la vremea lui Creangă, nu era aranjată și păstrată în bune condițiuni. Nici registrele necesare nu existau. Astfel Creangă, constatînd lipsa registrului pentru trecerea proceselor verbale de inspecțiile făcute școlii, cumpără⁴⁾ el din salariu acest registru, îi pune o etichetă de hîrtie albă tăiată în formă de inimă, așa cum văzuse poate în arhivele instituțiilor mai mari, și scrie titlul : „Registru constatator inspecțiunilor făcute la școală primăria nr. VII, sucursala de băieți nr. 1, din Iassi, de diferite persoane oficiale, 1870 octombrie 31”⁵⁾. Deschide apoi registrul cu următorul proces verbal : „Prescriptu Verbale. Anul una mie opt sute șapte zeci, luna octombrie trei-zeci și una, sub-semnatul institutore școalei primare de băieți nr. VII, sucursala nr. 1 din Iassi, deschide registrul prezintă constatator inspecțiunilor făcute acestei școale de diferite persoane oficiale însărcinate cu această misiune, conform art. 72 din regulamentul de ordine și disciplină pentru școalele primare de ambele sexe din țară. Institut I. Creangă”. Numerotează apoi filele registrului. Creangă ține registrul de intrare și ieșire a hîrtilor, păstrează la dosarele școlii copii de pe toate hîrțile pe care le adresa Primăriei orașului și altor instituții în legătură cu bunul mers al școliței lui dragi.

Pentru păstrarea acestei mici arhive, Creangă obține de la Primărie — după multe insistențe — *un dulap cu încuietoare pentru arhiva școlii*.

Cînd Creangă a fost nevoit să plece de la această școliță, din împrejurările cunoscute, el a predat succesorului cu inventar „mobilierul și data școalei” printre care și arhiva care constă din două registre și „două dosare sigilate de d. institutore Creangă pentru lucrările relative la interesele școalei de la anul 1866 pînă astăzi”⁶⁾.

Dosarele cusute, numerotate, hîrțile scrise cu îngrijire, purtînd fiecare număr de înregistrare, registrele bine întreținute sînt și astăzi un model de felul cum înțelegea acest mare om al școlii să se îngrijească de ordonarea, evidența și păstrarea arhivei și constituie un material documentar de mare valoare istorică.

1) Arh. St. Iași, Revizoratul Școlar Iași.

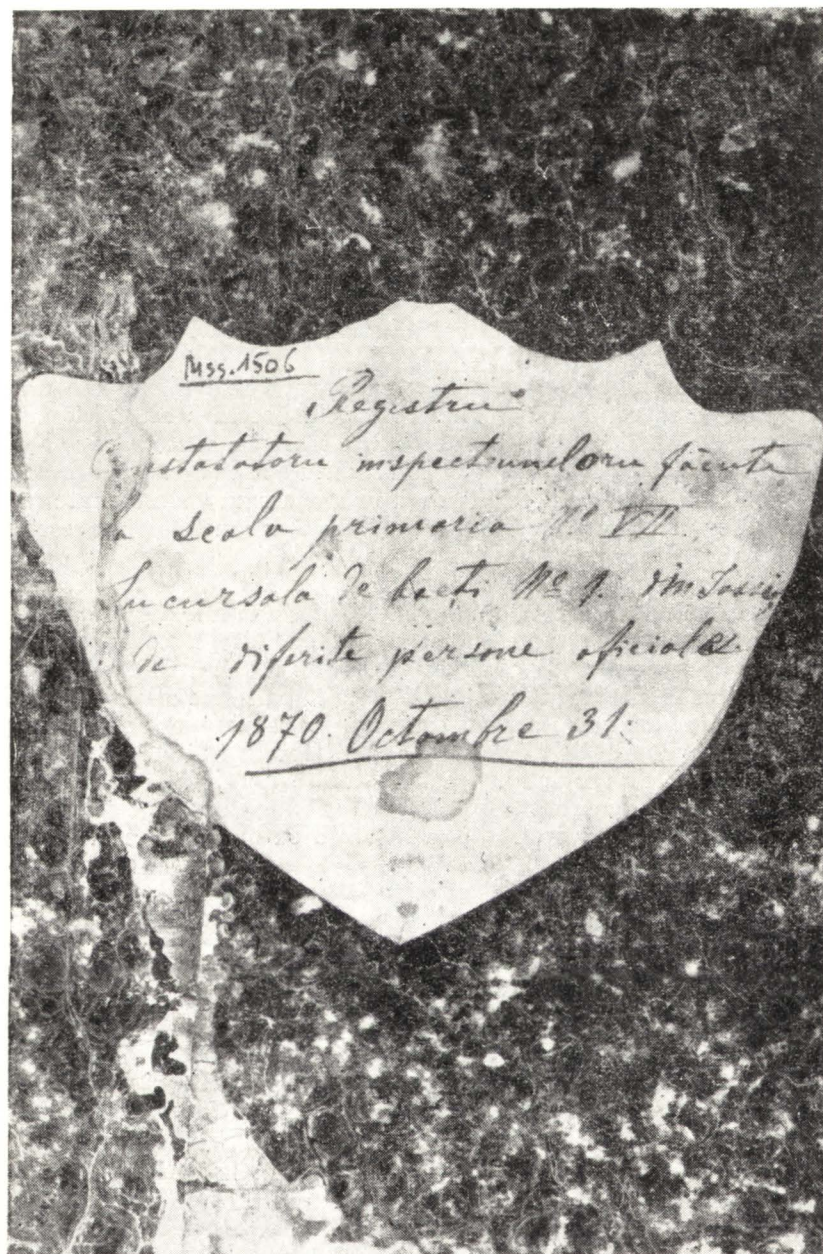
2) Gh. Ungureanu, *Din viața lui Ion Creangă, documente inedite*, Buc., 1940, p. 76—91.

3) *Ibidem*.

4) Tot el a cumpărat și două sigilii, precum și alte materiale necesare micii registraturi.

5) Arh. St. Iași, ms. 1506.

6) Arh. St. Iași, Școala primară M. Kogălniceanu, Iași.

1870. Coperta registrului cumpărat de I. Creangă pentru arhiva școlii. Arb. St. Iași, ms. 1506.

Proscrispțiune verbală.

Anului una mie optu sute șaptezeci
luna Octombrie trei zeci și una, sub semnătura
institutei școlii primariă de hăiț. N. V.
Incurșala N. 1. din Iași, deschide registrul
prezintă constatatoru inspectuorilor facute
acestei școli de diferite persoane oficiale
măsurate cu acesta misiune, conform
art. 72. din regulamentului de ordine și disci-
plină pentru școlile primare de ambe sexe din țară.

Institut. I. Creangă

1870. Procesul-verbal scris de I. Creangă pe prima pagină a registrului destinat înscrierii
inspectuilor școlii. Arh. St. Iași, ms. 1506.

1872. 10/22

Primăria
Școala de băieți № 1.
Str. Săbău
A. 1.

Al. 2

Domnule Primar,

Sub semnatura mea innoie a munită deosebită
pe lângă celelalte - catalogul semestral al
școlarelor claselor, de la școala menționată
notă, cu notele semestrale, și a la cea
membru semestralui, I^a al anului școlar
1871-72, însoțite de un prescriptiv verbal,
prin care se înnotă membrii președintelui
~~școlii~~ în acest semestru, membrii școlari
lor înscrise în registru de înscrișuri, și cota
legelă de înscrivere, metoda instruirii, etc.
și materia de șă putându-se în înscrivere
aceluia semestru, precum și înscriverea
faptă în școala în privința
înscriverea fizică ~~etc.~~ etc.

Prin urmare, vă rog, d. le Primar, încredințare
la d. le Primar înscriverea și respectul
d. le Primar
D. Creangă
Școala de băieți
Școala de băieți al. urbei Săbău

1872. Ciorna unei adrese scrise de I. Creangă către Primăria Iași
Arb. St. Iași, Școala primară M. Kogălniceanu.

UN DOCUMENT DIN 1907

MIHAI APOSTOL

Marea răsccoală țărănească din 1907 a intrat în istoria țării ca o pagină însîngerată. Spontaneitatea și violența cu care a izbucnit sînt justificate pe deplin de nemulțumirile adînci ale țărănimii, provocate de mizeria apăsătoare în care se zbătea de veacuri.

Mărturiile protestatarilor, evocări vibrante din marea dramă a țărănimii, constituie de fapt aspre rechizitorii adresate cîrmuitorilor de atunci ai țării.

„Un statistician bizar a făcut socoteala că dacă s-ar fi înșirat cadavrele țărănești în lungul și în latul căii Victoriei, pe de o parte a cheiului Dîmboviței și pînă dincolo de piața mare, majestatea sa ar fi putut să meargă de la palat pînă în dealul Mitropoliei, ca să citească mesajul de deschidere a Camerelor, pășind pe un covor moale de carne țărănească”¹⁾.

Masacrele ar fi fost poate mult mai mari dacă nu s-ar fi ivit în sînul armatei răzmerițe, care au silit guvernul să înceteze execuțiile. Nemulțumirile din armată fac pe mulți ostași să refuze să tragă în țărani și chiar să treacă de partea răsculaților. Datorită acestui fapt guvernul, pentru mai multă siguranță, trimite soldați din Moldova să înăbușe răscoalele țărănești din Muntenia și invers.

Un document, care se păstrează la Arhivele Statului din Ploești²⁾, consemnează una din multiplele nemulțumiri. Este o carte poștală închisă, adresată generalului — comandant al Corpului 4 de armată, purtînd ștampila oficiului poștal Bacău cu data de 3 iulie 1907. Documentul este scurt, dar dezvăluie starea mizeră a ostașilor și nemulțumirea lor :

„Să trăiți D-le General !

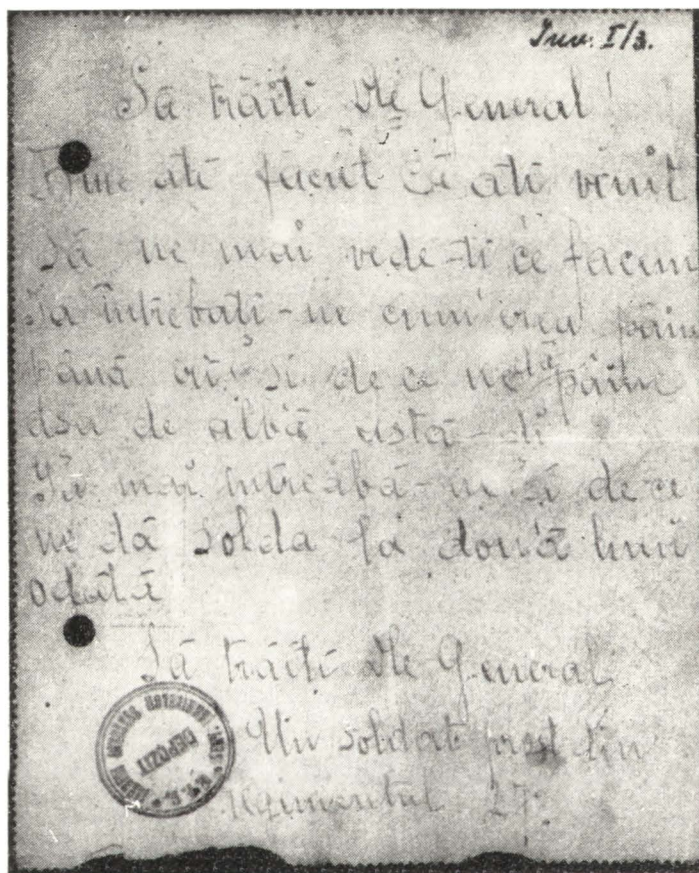
Bine ați făcut că ați venit să ne mai vedeți ce facem. Ia întrebați-ne cum era pîinea pînă eri ? și de ce ne dă pîine așa de albă astăzi. Ia mai întreabă-ne și de ce ne dă solda la două luni odată.

Să trăiți D-le General
Un soldat prost din regi-
mentul 27.”

¹⁾ N. D. Cocca, *Pamflete*, Buc., 1956 p. 57.

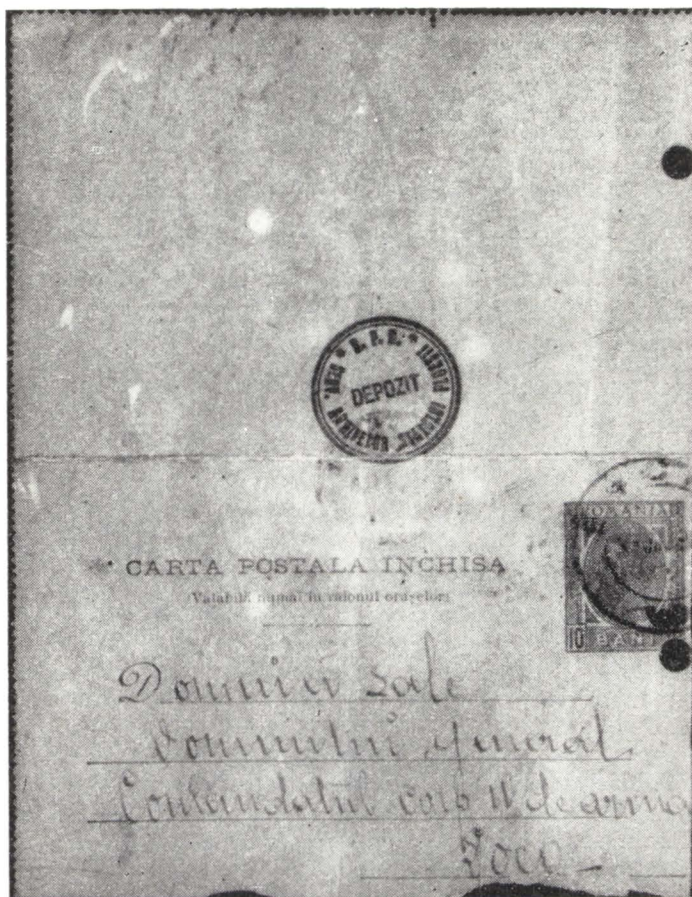
²⁾ Arh. St. Ploești. Colecția „Diverse”, I/3.

Indignarea ostașului, rămas anonim pentru noi, este indignarea unanimă a camarazilor săi de arme. Este semnificativ faptul că ea își face loc după ce gazeta „România Muncitoare” publică un manifest prin care îndeamnă pe ostași să nu tragă în frații lor răsculați. Și după cum istoria a consemnat au fost destui ostași răzvrătiți, mai ales dintre rezerviști ¹⁾, care au fost apoi judecați și condamnați la ocnă pe viață.

1907 iul. 3. Bacău. — Scrisoare anonimă a unui soldat către comandantul Corpului IV de armată.

¹⁾ Răscoala țărănilor din 1907, vol. 3, 1949, p. 52 unde, în cadrul „Revistei „faptelor” și „ideilor” dintre 5—23 martie 1907, făcută în cabinetul Președinției Consiliului de Miniștri al lui Dimitrie D. Sturdza” se arată că „21. Rezerviștii trebuie pedepsiți fără milă, dacă în aceste momente grele nu se supun ordinelor”.

Adresa scrisorii din 1907 iul. 3, Bacău.

ECOUL PROCLAMAȚIEI DE LA ISLAZ ÎN ORAȘUL VĂLENI

ION BURTOIU

Ideile înălțătoare ale Proclamației de la Islaz, proclamație redactată de Nicolae Bălcescu, care printre altele cerea cu insistență egalitatea în drepturi politice, emanciparea clăcașilor, dezrobirea ȝiganilor, au fost primite cu entuziasm de masele populare.

În regiunea Ploești, unde revoluția de la 1848 a fost pregătită de Nicolae Bălcescu, care primise sarcina să mobilizeze ciocănașii de la Ocna Telega, conținutul proclamației a umplut de speranțe inimile asupriților, care nădăjduiau să cîștige libertatea socială și națională după care rîvneau de secole.

Documentul ¹⁾ care face subiectul notei de față este grăitor în această privință și el contribuie la cunoașterea mai profundă a luptei duse în regiunea Ploești pentru libertate și progres.

Scrisoarea, pe care o dăm mai jos în întregime, este redactată de N. Stere, locuitor al orașului Văleni, ca răspuns la o scrisoare pe care acesta o primise din partea lui Ion Gherasim Gorjan, animator și propagator de frunte al ideilor pașoptiste în orașul Ploești.

Deși această scrisoare conține o pronunțată notă de misticism, ea reflectă totuși cu putere aspirațiile spre libertate ale maselor populare, dornice ca cele prevăzute în proclamație să se înfăptuiască.

Scrisoarea, scrisă cu litere chirilice, a fost găsită în fondul Tribunalului Prahova într-o grămadă de foi volante și are următorul conținut :

Zmerită Plecăciune,

Cu cinste am primit scrisoarea dumneavoastră de la 22 ale următorului și am înțeles *cele coprinse ale adevăraților romîni precum le-am văzut prin proclamație și precum le înștiințați, atotputernicul dumnezeu să le întărească cîrma și să le fie întregitor* ²⁾).

Pe moașa Maria am chemat-o și destul am silit-o, dar zice că acum cîrînd nu poate veni, peste vră-o două săptămîni poate veni.

¹⁾ Arh. St. Ploești, Colecția „Diverse”. I/1.

²⁾ Sublinierea aparține autorului.

Boala epidemică tot mai însemnează și pă în sate și pă la cîte unul. precum și p-aci prin Văleni.

Complimenturi la cumnata Eufrosina, Zamfirica vă sărută mîinele rămînînd al Dumneavoastră plecat și supus

N. Stere

1848 iunie 26, Văleni

Domnului meu Domn Ion Gherasim Gorjan
cu respect la Ploești.

SĂRBĂTORIREA A 200 DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA ARHIVELOR NAȚIONALE MAGHIARE

În zilele de 12—16 iunie 1956 a avut loc la Budapesta, într-un cadru festiv, sesiunea jubiliară de 200 de ani de la înființarea Arhivelor Naționale Maghiare. La lucrările acestei sesiuni au participat delegații din U.R.S.S., țările de democrație populară și Austria; din partea Consiliului Internațional al Arhivelor de pe lângă U.N.E.S.C.O., Charles Braibant, directorul Arhivelor Naționale Franceze.

Delegația română a fost compusă din tov. I. Paraschiv, directorul general al Arhivelor Statului și Iléana Leonte, șeful Serviciului Folosire și Publicare.

Considerăm necesar să prezentăm atmosfera generală în care au avut loc comunicările și discuțiile și spiritul tovarășesc de care au fost animați toți participanții.¹⁾

Zilele petrecute la Budapesta cu această ocazie nu au fost numai utile, ci și excepțional de plăcute; confrății arhiviști maghiari n-au cruțat nici un efort spre a ne face să simțim ospitalitatea și spiritul tovarășesc care caracterizează poporul maghiar.

Discuțiile au avut loc în cadrul următoarelor două probleme propuse de arhiviștii maghiari, de o egală importanță și pentru arhivistica generală: 1. situația Arhivelor de Stat Maghiare în ultimii zece ani; 2. folosirea internațională a materialelor arhivistice.

Sedinta festivă de deschidere a avut loc în ziua de 12 iunie în sala de conferințe a Academiei Maghiare. Ea a fost consacrată cuvintului de deschidere al tov. Borşa Ivan, șeful Direcției Centrale a Arhivelor Maghiare, și salutului adus de delegații tuturor țărilor participante. Cu acest prilej s-au înminat decorații unui număr de arhiviști maghiari. Foarte emoționantă a fost în special decorarea unui bătrîn arhivar pentru munca devotată în arhivă timp de 44 de ani.

După amiază a avut loc deschiderea expoziției organizate de Arhive în scopul prezentării valorilor păstrate în Arhivele țării, avind ca temă ilustrarea arhivărilor în trecut, protecția materialului manuscris, evoluția scrisului în Ungaria, monumente ale artei decorative, documente habsburgice, instrumente de scris de altădată. Au fost expuse documente privind istoricul arhivelor maghiare din epoca arpadiană pînă la 1944, documente maghiare de după eliberare, portretele fiurilor reprezentative ale istoriei arhivelor maghiare și ale conducătorilor lor. Între acestea este prezentat și Kazinczy Ferenc (1759—1811), unul din poeții maghiari care a contribuit la formarea limbii literare maghiare și care a fost, o mare parte din viață, arhivist. Pentru o mai clară viziune a modului de lucru din acea vreme și din respect pentru memoria lui au fost expuse aici masa lui de lucru, scaunul și lucrări manuscrise făcute de acesta în timpul activității sale în cadrul Arhivelor.

Pentru o bună prezentare a întregii tematici au colaborat cu Arhivele și diverse muzee și biblioteci care dețineau obiecte ce ilustrau momentul comemorat.

Ziua s-a încheiat cu recepția oferită de Secretariatul Consiliului de Miniștri, care a avut loc în saloanele de recepție ale Academiei Maghiare.

A doua zi a fost folosită pentru vizitarea depozitelor Arhivei Naționale și ale Arhivei Centrale Economice, de care vom mai vorbi. După amiază oaspeții străini au vizitat orașul Budapesta, oprindu-se la monumentele mai importante ca: parlamentul, basilica romano-catolică, monumentul construit în 1895 cu prilejul împlinirii a 1000 de ani de la așezarea ungarilor în Cîmpia Panonică, cetatea, catedrala încoronării lui Ștefan I, fortăreața de pe muntele Gelert, castelul Huniade (copie fidelă a castelului din Hunedoara), stadionul etc.

¹⁾ Comunicările și dezbaterile sînt publicate în *Levéltari Közlemények*, an 27, Bp., 1956.

Ziua de 14 iunie a fost rezervată referatelor privind situația arhivelor după eliberare. În afară de referatul tov. Borsa I. s-a dat citire și referatelor cu privire la această chestiune ale tuturor delegaților. Din referatele delegaților străini a reieșit importanța care se dă arhivelor economice, arhivelor particulare și completării documentare prin microfilme.

Vineri, 15 iunie, membrii sesiunii au făcut o excursie la Eger pentru vizitarea Arhivei regionale, bogat depozit de documente începând cu secolul al XII-lea. Acest depozit de arhivă, care ocupă celelele fostei temnițe, cuprinde peste 1500 m.l. de arhivă, provenită de la 120 de comune din regiune. În depozit arhivele sînt așezate pe materii și au, majoritatea, indici contemporani lor. Cu acest prilej a fost vizitată și arhiva episcopiei romano-catolice, unde se păstrează arhiva capitlului și a locului de încredere (loca credibilia) de la Eger. Biblioteca episcopiei se află într-o clădire separată, azi Școala pedagogică, construită în vremea Mariei Terezia, prin anii 1760—1780 și conține 76.000 de volume; între acestea peste 700 sînt incunabile. S-a vizitat apoi cetatea și monumentele istorice din oraș între care, în amintirea vremurilor întunecate ale istoriei maghiare, mai stăruie încă un minaret.

În ziua următoare au fost susținute referatele privind folosirea internațională a materialelor arhivistice. În afară de tov. Vörös Caroly au mai susținut referate delegații din: Franța, Republica Democrată Germană, Republica Populară Polonă, Republica Populară Română și Republica Cehoslovacă. Din referate a rezultat necesitatea schimbului de microfilme, a schimbului de experiență și de materiale metodologice folosite în munca arhivistică; delegatul cehoslovac a propus chiar schimb de originale.

Din referatul delegației romine au fost remarcate propunerile cu privire la unificarea terminologiei arhivistice și schimbul de mulaje sigilografice și heraldice.

După terminarea discuțiilor, la invitația Institutului de Istorie a Partidului, a fost vizitată arhiva și muzeul acestui institut cu care ocazie s-au dat lămuriri asupra felului cum s-a constituit arhiva Partidului.

Trebuie să accentuăm deosebita grijă depusă în păstrarea acestei arhive, în totalitatea ei. Laboratorul de microfilmare este dotat cu cele mai noi aparate. Impresionează secția albumelor de fotografii, privind mișcarea muncitorească internațională, atît pentru bogăția informației, cît și pentru ușurința cu care pot fi folosite. Astfel, am avut prilejul să găsim în aceste albume fotografii ale unor frunți ai mișcării muncitorești din țara noastră.

Din cele 2 referate susținute de arhiviștii maghiari și ca rezultat al vizitării arhivelor și a expoziției, se constată că arhivistica maghiară este preocupată de două probleme.

1. Oprirea distrugerii nesăbuite a arhivelor vechi și noi.

Pentru aceasta s-a dat o nouă structură organizatorică. În vîrful piramidei stă Centrul Național al Arhivelor Maghiare, organ coordonator al muncii arhivistice, dependent de Secretariatul Consiliului de Miniștri. Funcționează în local propriu, utilat adecvat și încadrat cu arhiviști de înaltă calificare. S-au creat, de asemenea, două arhive centrale: a) Arhiva Națională Maghiară și b) Arhiva Economică Centrală.

Menționăm că în orașul Budapesta mai funcționează Arhiva orașului Budapesta și Arhiva regiunii Budapesta care cuprinde Arhiva fostului comitat Pesta—Pilis—Polt—Kiskun.

În afară de acestea, s-au păstrat ca unități separate, dar dependente de același centru al arhivelor, toate arhivele municipale, care au putut fi încadrate cu personal științific de calificare arhivistică adecvată. Există bogate arhive eclesiastice (ale ierarhiei bisericești, ale capitulurilor, mănăstirilor și parohiilor), socotite proprietate particulară. Arhiviștii maghiari cer ca pe lîng arhivele fondurilor locurilor de încredere să intre în patrimoniul statului ca bunuri create de biserică prin bunăvoința administrației politice și care nu au nici o contingență cu chestiunile de cult sau dogmă.

Arhiva Națională are local propriu anume construit, cu sălile de lucru separate de depozite, laborator de microfilmare și laborator de restaurare, care efectuează lucrări pentru toate unitățile de arhive.

Depozitele fiind prea înalte, fiecare etaj a fost despărțit printr-un planșeu metalic transformîndu-se astfel în cîte 2 etaje arhivistice, încît materialul de pe polița de sus a rafturilor să poată fi luat cu ușurință, fără scară, de un om de talie mijlocie.

Rafturile sînt instalate numai în mijlocul depozitelor, toate sînt metalice și cu polițe mobile, cu un spațiu liber de circa 3—10 cm pentru aerisire. Spațiul de circulație este de circa 1—1,20 m, transportul materialelor făcîndu-se numai cu căruciorul. Documentele diplomatice sînt păstrate în sefuri metalice, fiecare document în plic, în ordinea cotelor. Actele de interes deosebit prin conținut, prin forma artistică de prezentare sau prin bulele de aur pe care le au sînt păstrate în case de fier, special construite, cu pereți dubli.

Materialele arhivistice sînt aranjate în depozite după criteriul periodizării lor arhivistice. Fiecare perioadă formează o secție. Dar în fiecare secție sînt un număr apreciabil de grupe după caracteristica materialelor și a datelor de formare, de exemplu, colecția actelor anterioare anului 1526, colecția de hărți și planuri, acte judecătorești, grupa filmelor, administrative, financiare etc.

Evidența materialului din fiecare depozit este ținută printr-o cartotecă tematică și una cronologică. Colecția Mohaciană mai are în plus indicele emitenților, tabla de corespondență a vechilor cote, regeste analitice foarte dezvoltate, redactate în două serii, una în ordine cronologică, alta în ordinea cotelor.

Rețeaua unităților de arhive s-a mărit și tendința de creștere continuă pe măsura formării personalului de specialitate.

2. A doua problemă este munca științifică de specialitate.

Pentru aceasta arhiviștii maghiari s-au preocupat de :

a) realizarea unei evidențe a tuturor fondurilor și colecțiilor existente, prin alcătuirea de inventare de bază.

b) tipărirea sau poligraficarea de ghiduri și inventare, cataloage și materiale documentare.

c) documentarea în munca arhivistică a Arhivei Naționale Maghiare prin schimb de publicații cu străinătatea (în biblioteca documentară figurează aproape 50 de reviste arhivistice străine și se depune interes pentru procurarea tuturor manualelor, ghidurilor, inventarelor și cataloagelor arhivistice publicate atît în Europa cit și în restul lumii).

În afară de aceste două probleme esențiale, atenției sesiunii s-au impus și alte probleme de a căror rezolvare depinde realizarea sarcinilor arhivistice.

Așa de pildă o problemă greu de rezolvat o constituie pregătirea cadrelor arhivistice. În momentul de față, în lipsă de absolvenți ai unei școli superioare de specialitate, se recurge la cadre dintre absolvenții Facultății de istorie cu practica de un an în Arhiva Națională Maghiară, înainte de angajarea provizorie. Conducerea Arhivelor Maghiare consideră timpul acesta de practică insuficient. Cunoașterea limbii și paleografiei latine este obligatorie pentru oricare arhivist maghiar. Fără îndoială că, în aceste condiții, munca arhivistică maghiară va avea numai de cîștigat.

Problema fundamentală a arhivisticii o constituie însă selecționarea atît a arhivelor vechi cit și a celor noi. S-a constatat că și în arhivistica maghiară s-au făcut greșeli în această privință, mai ales în ultimul timp. Ca atare, arhiviștii maghiari au ajuns la concluzia că orice selecționare făcută numai în fața materialului duce la aprecieri nu numai personale, dar și greșite și poate duce chiar la rezultate cu totul dăunătoare documentării istorice. Drept urmare, arhiviștii maghiari consideră absolut necesar ca înainte de a se trece la selecționarea unui fond să se studieze în amănunt istoricul lui, modul cum s-a creat și ce operațiuni ulterioare s-au făcut asupra lui. Și aceasta pentru fiecare fond în parte, chiar dacă unele fonduri sînt similare sau identice. Studiarea acestora a arătat că deși la bază a stat aceeași lege care a generat aceeași instrucțiune, practica fiecărui registrator sau arhivar a fost deosebită. În consecință, orice selecționare se face numai după ce se studiază istoricul fiecărui fond, modul său de arhivare și importanța fiecărei categorii de acte ; numai după acest studiu prealabil, care poate dura 2—3 luni pentru fiecare fond, se fac propuneri asupra materialelor ce trebuie să fie reținute și a celor care pot fi supuse distrugerii.

Pentru o informare mai rapidă și în direcția legăturii cu materialele arhivistice maghiare, s-a reluat publicarea revistei *Levéltári Közlemények* care tratează probleme privind dezvoltarea științei arhivistice, diferite ramuri ale muncii arhivistice (clasarea, selecționarea, inventarierea etc.), dezvoltarea științelor auxiliare (diplomatica, paleografia, heraldica, cronologia), istoria arhivelor, istoricul organelor creatoare de fonduri. Revista mai publică recenzii ale cărților apărute în patrie sau în străinătate și sistematic recenzia revistelor de arhivistică străine care se primesc în Ungaria.

Elementul principal al sesiunii maghiare de la Budapesta a fost determinarea bazei de documentare pentru istoria Ungariei. Această bază, cum este și firesc, nu poate fi luată în considerare decît în mod arhivistic. Aceasta impune neapărat schimb de documentare între toate statele care s-au eliberat de sub stăpînirea monarhiei habsburgice, printre care ne numărăm și noi.

Atenția cu care am fost înconjuțați în timpul delegației noastre în Ungaria, schimbul de păreri, cunoașterea arhiviștilor din celelalte țări, problemele puse care depășesc limitele unui stat, dar vin categoric în sprijinul documentării științifice internaționale, ne-au arătat perspectivele ce se pot deschide prin contactul direct între oamenii de specialitate pentru progresul arhivisticii și pentru întărirea legăturilor de prietenie între țări.

ION PARASCHIV și ILEANA LEONTE

AL III-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL AL ARHIVELOR

În zilele de 25—29 septembrie 1956 s-a ținut în Italia, la Florența, cel de al III-lea Congres Internațional al Arhivelor la care au participat peste 800 de delegați din 43 de țări, precum și reprezentanți din partea U.N.E.S.C.O., O.N.U. și un număr de arhiviști din Republica Democrată Germană, ca invitați personali.

Arhivele Statului din țara noastră au fost reprezentate de o delegație formată din : Ion Paraschiv, directorul general al Arhivelor Statului, Ion Comănescu, șeful Serviciului Organizare și Metodică din Direcția Generală și Gheorghe Ungureanu, șeful Arhivelor Statului Iași.

La 25 septembrie s-a ținut o ședință restrinsă a Biroului Organizației Mondiale a Arhivelor cu participarea numai a șefilor delegațiilor țărilor care făceau parte din organizație și cite trei delegați din partea țărilor care au cerut să fie admise în organizație. În acea ședință s-au dezbătut și soluționat următoarele probleme :

aprobarea gestiunii financiare pe anii dintre Congresul al II-lea și al III-lea ;
primirea în Organizația Mondială a Arhivelor a celor opt țări care au cerut să fie admise, printre care U.R.S.S., R.P. Polonă, R.S.S. Ucraineană, R.P. Română etc. ;

stabilirea întrunirii la cel de al IV-lea Congres Internațional al Arhivelor pentru anul 1960 la Stockholm ;

discutarea problemei simplificării terminologiei arhivistice și a instituirii ulterioare a unei comisii care să facă propuneri în acest sens ;

alegerea noului președinte al Consiliului Internațional al Arhivelor, Riccardo Filangieri, vechi arhivist din Italia, care, deși pensionar, este rechemat în funcția de superintendent (inspector general al arhivelor).

În aceeași zi a avut loc și deschiderea oficială a congresului. Solemnitatea s-a desfășurat în sala de ședințe a palatului comunal al Florenței, numit Palazzo Vecchio, prezidată fiind de ministrul de interne al Italiei.

Primul a luat cuvântul primarul Florenței, apoi Charles Braibant, fostul președinte al Consiliului Internațional al Arhivelor și Riccardo Filangieri, noul președinte al consiliului, după care a vorbit ministrul de interne al Italiei, Fernando Tambroni, care, după ce a adresat urări de bun soset congresiștilor, a declarat deschis cel de al III-lea Congres Internațional al Arhivelor și a urat succes lucrărilor.

Înainte de deschiderea Congresului s-au distribuit tuturor delegaților, pentru studiu, reperate tipărite privind cele trei probleme care urmau să se dezbată și anume :

1. *Noi instalații de arhive*, referat alcătuit de Ingvar Andersson, directorul Arhivelor Statului din Suedia ;

2. *Selecționarea arhivelor*, referat alcătuit de J. H. Collingridge — Anglia ;

3. *Arhivele particulare*, referat alcătuit de Riccardo Filangieri, inspector general al Arhivelor italiene.

Dezbaterile celui de al III-lea Congres Internațional al Arhivelor au început la 26 septembrie ora 10, în sala de festivități a Arhivelor Statului din Florența, situate în Palatul Uffizi, cu prima temă „Noi instalații de arhive”.

Limbile oficiale au fost franceza, engleza și italiana. Totuși, difuzarea prin căști a discuțiilor s-a făcut și în limbile rusă, germană și spaniolă.

Delegații înscriși la cuvânt au arătat realizările ce s-au făcut în țările respective în privința noilor instalații de arhive.

Din referatul tipărit și din discuțiile purtate s-a constatat că în puține țări s-au construit localuri noi pentru depozitele de arhive. În general, arhivele sint adăpostite în localuri vechi, cărora li s-au făcut unele amenajări.

Materialele arhivistice trebuie să fie ferite de lumina solară directă, iar un sistem special trebuie să reglementeze temperatura și umiditatea aerului din depozite. Localurile pentru păstrarea peliculelor trebuie să aibă o umiditate relativă și săli pentru filmotecă unde este necesară o temperatură permanentă de 20°.

Clădirilor vechi, destinate pentru păstrarea materialelor arhivistice, trebuie să li se facă amenajările necesare, să fie ferite de incendiu, umezeală și să aibă o ventilație cit mai bună. Pe cit se poate să se izoleze administrația de depozite, funcționind fiecare în imobile separate. Localul administrației să fie legat de cel al depozitelor prin coridoare de comunicație.

În încheierea discuțiilor privind problema imobilelor pentru arhive, autorul referatului, Ingvar Andersson, a arătat că soluțiile puse pe marginea referatului său au fost foarte utile și a cerut ca, împreună cu soluțiile ce se vor da, să fie publicate în revista „Archivum”.

Charles Braibant, președintele ședinței, a încheiat discuțiile arătând că una din cerințele esențiale pentru organizarea, păstrarea și folosirea materialelor documentare din arhive este aceea a localurilor. Fără localuri noi și special construite în acest scop, orice amenajare și orice metodă nu are decit un caracter provizoriu, iar unele contribuie chiar la distrugerea materialelor documentare. Însuși sistemul „compactus” propus de delegații Franței este dăunător deoarece nu se poate scoate cu ușurință materialul cerut pentru cercetări.

În ziua de 27 septembrie 1956 au început discuțiile pe marginea celei de a doua probleme — „Selecționarea arhivelor”. Asupra acestei teme s-au purtat cele mai multe și variate discuții. S-au înscris la cuvânt 74 de persoane, însă, timpul fiind limitat, n-au putut să vorbească decit 27, ceilalți au depus în scris, la secretariatul congresului, observațiile lor.

Delegația de arhiviști romini a întocmit un documentat referat în ce privește problema selecționării, pe care l-a predat la secretariat.

Din referatul tipărit și din discuții s-a desprins clar că selecționarea materialelor arhivistice este o problemă foarte importantă, care a preocupat și preocupă în gradul cel mai înalt pe arhiviștii din lumea întreagă.

Toți vorbitorii au arătat că în țările respective s-au făcut greșeli mari în ce privește selecționarea arhivelor, greșeli care au dus la distrugerea multor acte importante, întrucit s-a ținut seama de anumite probleme de moment, nu și de ceea ce ar interesa în viitor. S-a arătat, de asemenea, că majoritatea funcționarilor administrativi de la instituții și întreprinderi apreciază valoarea materialelor arhivistice numai din punct de vedere practic, neglijind complet valoarea științifică pentru viitor.

Unii delegați au propus depozite intermediare unde să se adune materialele arhivistice ieșite din folosința practică și unde funcționari administrativi, împreună cu arhiviști, să facă selecționarea cu atenție, după trecerea unei perioade de timp destul de îndelungate (50—100 de ani).

În unele țări, materialele de arhivă considerate ca nefolositoare, în urma selecționării, au fost totuși microfilmate înainte de a fi distruse, ca pentru orice eventualitate să poată fi cercetate.

Pe baza discuțiilor s-a ajuns la concluzia că selecționarea materialelor arhivistice trebuie făcută după anumite metode științifice. Rolul hotărîtor în această muncă de răspundere revine arhivistilor, care trebuie să controleze și să îndrumeze munca la arhivele diferitelor instituții și întreprinderi. Pregătirea lor trebuie să fie temeinică și multilaterală, pentru că numai așa vor putea aprecia ce materiale trebuie păstrate permanent, avînd importanță documentar-științifică și ce materiale pot fi înlăturate ca nefolositoare.

Trebuie să existe o colaborare strînsă între arhiviști și personalul administrativ al instituțiilor și întreprinderilor creatoare de arhive, atît în ceea ce privește modul de constituire și clasare a actelor, cit mai ales în ceea ce privește selecționarea. Este absolută nevoie să se înființeze comisii mixte formate din arhiviști și personal administrativ care să facă selecționarea materialelor de arhivă. Aceste comisii să fie ajutate în muncă de oameni de știință, juriști, istorici etc., cărora să li se fixeze o plată în raport cu pregătirea și cu munca efectuată.

Arhivele particulare au constituit a treia problemă înscrisă pe ordinea de zi a congresului. Discuțiile pe marginea acestei teme s-au purtat în ziua de 28 septembrie. Referatul alcătuit de Riccardo Filangieri la un înalt nivel științific a provocat multe discuții. Astfel s-au înscris la cuvânt 65 de delegați, dintre care, dat fiind timpul limitat, au vorbit numai 27, ceilalți au predat la secretariatul congresului, observații scrise.

Din discuții a reieșit clar că în țările capitaliste nu există legi care să reglementeze problema arhivelor particulare. Statul, prin bună înțelegere cu proprietarii arhivelor particulare (bănci, întreprinderi etc.), intervine pentru păstrarea lor. Arhivele Statului intră în

posesia acestor arhive prin achiziții, donații sau depuneri sub formă de depozit legal. Unele din aceste arhive se microfillează.

Discuțiile au arătat că multe arhive particulare sînt păstrate în condiții rele, din care cauză unele acte importante s-au distrus fără posibilitate de reconstituire. În administrarea arhivelor particulare, Arhivele Statului respective nu au dreptul să se amestece în nici un fel.

Mulți delegați au pus în discuție și arhivele de familie, care sînt foarte importante, conținînd informații prețioase din toate punctele de vedere. Parte din aceste arhive au intrat în Arhivele Statului respective sau au fost vindute în străinătate, în întregime sau fragmentar.

Majoritatea delegaților din țările capitaliste au arătat că singur statul poate oferi toată garanția de păstrare și punere în folosire a materialelor documentare provenite din arhivele particulare. În țările socialiste Arhivele Statului se interesează îndeaproape de buna păstrare și folosire a arhivelor particulare, dînd îndrumări de felul cum trebuie clasate și ordonate.

Delegatul U.R.S.S. s-a declarat întru totul de acord cu referatul lui Riccardo Filangieri, care conchide că singur statul poate asigura buna păstrare și folosire a tuturor arhivelor din țara respectivă, fie publice, fie particulare.

La acest punct de pe ordinea de zi delegația romînă a făcut unele observații, care au fost susținute în cadrul ședinței. S-a arătat că în R. P. Romînă problema arhivelor particulare și în special a celor de familie a preocupat pe arhiviști încă de mult timp și că aceștia au luptat necontenit pentru a le aduce în depozitele Arhivelor Statului. În majoritatea lor, arhivele particulare din R. P. Romînă n-au fost cunoscute de cercetătorii istorici decît în mică măsură. În Arhivele Statului au intrat multe arhive de familie în întregime, dar mai multe în fragmente prin achiziții, donații și depuneri sub formă de depozit. În ultimii ani, datorită sprijinului material substanțial dat Arhivelor Statului, colecția acestor arhive a crescut mult prin cumpărări.

Deși dreptul de proprietate, în cazul arhivelor particulare, este respectat, trebuie să luptăm să educăm cetățenii ca să depună arhivele lor la Arhivele Statului. Nu se va putea ajunge la această situație decît atunci cînd cetățenii de pretutindeni vor avea o educație nouă și aceasta va deveni posibil prin efortul plin de abnegație al arhiviștilor de pretutindeni.

Terminîndu-se și discuțiile asupra ultimei probleme, președintele congresului a adus mulțumiri tuturor participanților, arătînd că are speranța că în intervalul de 4 ani, care ne despart de viitorul congres de la Stockholm, se vor înlăptui unele din dezideratele arhiviștilor.

Cel de al III-lea Congres Internațional al Arhivelor a fost foarte bine organizat, problemele la ordinea de zi bine alese, iar dezbaterile s-au purtat la un înalt nivel științific. Acest congres a oferit arhiviștilor din țările participante prilejul de a cunoaște munca arhivistă din alte țări, de a face comparații cu realizările și lipsurile din țara lor și, în consecință, de a trage învățămintele necesare.

Tipărirea în mai multe limbi a referatelor, privind cele trei probleme de pe ordinea de zi a congresului, și împărțirea lor din timp fiecărui delegat a ușurat mult munca, a redus timpul afectat ședințelor, dînd astfel posibilitatea delegaților să vadă muzeele, arhivele, și orașul Florența cu toate bogățiile sale artistice și culturale.

Congresul a dat ocazia să se stringă legăturile dintre arhiviștii din lumea întreagă, în scopul comun de a se găsi metodele cele mai potrivite pentru îmbunătățirea situației arhivelor.

Din discuțiile ce au avut loc s-a putut vedea clar că pentru dezvoltarea muncii arhivistice, în general, este nevoie de sprijin material efectiv, acordat de fiecare stat în parte, și desigur și de sprijin moral.

Organizatorii congresului și în special arhiviștii italieni, cărora le aducem mulțumiri și pe această cale, au depus toate eforturile pentru ca lucrările să se desfășoare în condițiile cele mai bune, oferind delegaților, în timpul rămas liber între ședințe, posibilitatea de a face mici excursii în împrejurimile Florenței, cu care prilej delegații au văzut orașele Prato, Olliviera, Fiesole și Siena, în acesta din urmă avînd loc și închiderea congresului.

Arhiviștii romîni au avut ocazia să viziteze, în afară de Arhivele Statului din Florența, arhivele din Roma, Siena și Veneția, arhiva Vaticanului, iar în drum spre Italia pe cele din Austria. Peste tot s-a constatat grija deosebită pentru o cît mai bună păstrare a materialelor arhivistice care formează tezaurul național, izvor nesecat de informație pentru cercetările științifice.

Astăzi, muncii arhivistice din țara noastră i se acordă atenția cuvenită. Problemele arhivistice, mult frămîntate și în alte părți, sînt o continuă preocupare a arhiviștilor noștri care muncesc cu devotament pentru rezolvarea lor.

ION PARASCHIV
ION COMĂNESCU
GH. UNGUREANU

CEA DE A DOUA SESIUNE A ARHIVIȘTILOR DIN REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANĂ

Administrația Arhivelor Statului din Republica Democrată Germană a organizat, la sfârșitul lunii iunie 1957, o sesiune științifică a arhiviștilor din Germania Democrată la care au participat, pe lângă personalități oficiale, numeroși invitați.

Din Republica Federală Germană a participat o delegație formată din 11 arhiviști. Arhivele Statului din U.R.S.S. au fost reprezentate de tov. L. I. Jacovlev, împreună cu alți doi delegați, cele din Republica Cehoslovacă de tov. Zdenek Samberger, Arhivele din Republica Populară Ungară de tov. Antal Szedő, iar cele din țara noastră de tov. I. Paraschiv, directorul general al Arhivelor Statului și I. Mărcuș, șeful Serviciului regional Cluj.

Lucrările sesiunii s-au ținut în orașul Leipzig în zilele de 24—27 iunie. Cu prilejul acesta a fost organizată o expoziție de documente vechi privind istoria și dezvoltarea orașului, deschisă la 24 iunie. Prezentarea materialelor a fost făcută de dr. Ernst Müller de la Arhivele din Leipzig.

În programul sesiunii au fost înscrise o serie de comunicări, unele privind situația organizatorică și dezvoltarea arhivisticii în Republica Democrată Germană, cum a fost comunicarea directorului Administrației Arhivelor Statului dr. Karl Höhnelt, despre *Dezvoltarea arhivisticii de stat după Congresul de la Weimar din 1952 al arhiviștilor și perspectivele muncii noastre în cel de al doilea cincinal* sau despre sarcinile arhiviștilor și istoricilor, temă tratată în comunicarea făcută de prof. dr. Gerhard Schilfert, președintele Consiliului Științific al Arhivelor, cu titlul *Obligațiile comune ale arhivistului și istoricului*. Pe lângă acestea au fost urmărite cu viu interes comunicările despre *Regionalism și centralism în arhivistica de stat*, de prof. dr. Helmut Kretschmar, directorul Arhivei principale regionale saxone din Dresda, și *Problema arhivelor economice*, de dr. Hanns Gringmuth-Dallmei, directorul Arhivei principale regionale din Magdeburg.

Deschiderea oficială a sesiunii s-a făcut la 25 iunie. După cuvântul de deschidere rostit de Herbert Grünstein, în numele ministrului Afacerilor Interne, și după salutul adresat sesiunii de Erich Uhlrich din partea orașului Leipzig, delegații străini au adresat salutul lor arhiviștilor germani întruniti în sesiune de lucru. A urmat apoi conferința amintită a directorului Administrației Arhivelor.

În expunerea sa, dr. Höhnelt s-a ocupat pe larg de situația arhivelor din anul 1952 până în prezent, analizând evoluția organizatorică, sarcinile arhiviștilor în stringerea fondurilor, ordonarea și păstrarea lor în bune condițiuni, întocmirea instrumentelor de orientare în arhive, sarcinile științifice ale arhiviștilor, legăturile lor cu istoricii și planurile comune de lucru, dotarea arhivelor cu mașini și utilaje pentru laboratoare de restaurare și ateliere foto, problema formării cadrelor tehnice și de specialitate.

Citeva cifre, chiar dacă nu vor fi suficient de grăitoare, pot servi ca indicații pentru cunoașterea muncii arhiviștilor din Republica Democrată Germană. Astfel, în 1954, Arhivele Statului din Republica Democrată Germană aveau concentrate în depozitele lor aproximativ 153.000 m. l. de arhivă, pentru ca în decurs de doi ani depunerile să crească cu încă 20.000. așa încît, la sfârșitul anului 1956, cantitatea materialelor arhivistice să fie de 173.226 m. l. La acestea se adaugă 190.000 de documente, dintre care numărul cel mai mare, 50.000. se află în depozitul Arhivei principale regionale din Dresda.

Bibliotecile documentare posedă 300.000 de cărți.

Unele Arhive au reușit să ordoneze aproape în întregime cea mai mare parte a fondurilor pe care le dețin. Astfel, Arhiva Centrală Germană din Merseburg are 96% din fonduri

complet ordonate, iar Arhiva principală regională din Magdeburg 85%. Situația ordonării fondurilor la Arhivele Statului din întreaga țară este de 73% ordonate integral, 10% ordonate parțial și 17% neordonate.

Starea bună de ordonare a Arhivelor a permis întocmirea și publicarea de conspecte asupra fondurilor, ca cele două volume publicate în 1954 și 1955 de Arhiva principală regională din Magdeburg (volumele III—V sînt programate pentru anii 1957—1959), apoi cele publicate de Arhiva principală regională din Dresda, Ghidul Arhivelor publicat de Arhiva Centrală Germană din Potsdam sau conspectele păstrate în manuscris la Arhiva principală regională din Weimar sau la Arhiva Centrală Germană din Merseburg.

Întocmirea instrumentelor de lucru a înlesnit, cum era și natural, servirea unui însemnat număr de cercetători. În 1953 Arhivele Statului aveau 1652 de cercetători, dintre care 27 din Republica Federală; din alte țări nici unul. În 1956 numărul cercetătorilor s-a ridicat la 2909. Dintre aceștia, 124 au fost din Republica Federală, iar 179 din alte țări.

Au fost înființate laboratoare de restaurare a materialelor documentare — cel mai bine utilat funcționează pe lângă Arhiva principală regională din Dresda —, ateliere foto, ateliere de legătorie. Atelierul de legătorie din Dresda este dotat, între altele, cu o mașină de broșat acte.

Pentru valorificarea științifică a materialelor arhivistice au fost inițiate o serie de lucrări, între care unele în colaborare cu cercetătorii istorici, ca: *Documente privind istoria mișcării muncitorești germane* etc.

Problema cadrelor pentru Arhive, pregătite la Institutul de Arhivistică, la Școala de Arhivistică din Potsdam sau prin alte forme de învățămînt, între care și învățămîntul prin corespondență, a format o preocupare continuă a conducerii Administrației Arhivelor Statului.

Întreaga muncă arhivistică de pe teritoriul Republicii Democratice Germane este îndrumată și controlată de Administrația Arhivelor Statului din Ministerul de Interne, ajutată de Consiliul Științific al Arhivelor. Această are în subordine Arhivele Centrale Germane din Potsdam și Merseburg, Arhivele principale regionale din Dresda, Magdeburg, Potsdam, Weimar și Schwerin, cele 12 arhive regionale cu sediul în Altenburg, Bautzen, Glauchau, Gotha, Greifswald, Greitz, Leipzig, Lühben, Meiningen, Merseburg, Oranienbaum și Rudolfstadt, precum și instituțiile arhivistice de învățămînt.

Conferința profesorului Schilfert despre *Obligațiile comune ale arhivistului și istoricului* a fost citită, în ziua de 25 iunie, de dr. Walter Niessen, directorul Arhivei Centrale Germane din Merseburg, autorul nefiind încă sosit din România unde se afla ca invitat. Tema conferinței a fost axată pe ideea colaborării strînse și continue dintre istorici și arhiviști pentru cunoașterea trecutului după documentele scrise. Arhivistul îndrumază munca arhivistică, asigură materialelor documentare condiții de păstrare corespunzătoare, le organizează, întocmește instrumentele de evidență necesare. Între el și istoric se menține o continuă legătură de informare reciprocă. Studiile științifice trebuie să se sprijine pe materialul documentar. Publicațiile de documente constituie o sarcină la care arhivistul trebuie să contribuie din plin.

După conferința profesorului Schilfert, în aceeași zi, a fost vizitată cea de a doua expoziție organizată la Leipzig, cu ocazia sesiunii arhiviștilor, conținînd documente privitoare la istoria mișcării muncitorești saxone între 1830 și 1918. Prezentarea a fost făcută de dr. Alfred Opitz de la Arhivele din Dresda.

La 26 iunie lucrările sesiunii s-au continuat cu comunicarea *Regionalism și centralism în arhivistica de stat*, ținută de Hellmut Kretschmar, directorul Arhivelor din Dresda.

În concentrarea materialului documentar, criteriul centralismului nu poate fi aplicat exclusiv, după cum nici criteriul regionalismului nu poate fi considerat ca singurul valabil. Aceste două sisteme trebuie aplicate cu prudență, cazurile particulare trebuind să fie studiate în mod special. Acestea sînt concluziile la care ajunge profesorul Kretschmar, după ce analizează problema din punct de vedere al arhivelor, al cercetătorilor, al personalului arhivistic de specialitate și al administrației.

În continuarea lucrărilor, directorul Arhivelor din Magdeburg, dr. Hanns Gringmuth-Dallmer, a făcut o comunicare despre *Problema arhivelor economice*. Examinînd problema după situația specifică a arhivelor economice de pe teritoriul Germaniei Democratice, concluziile la care ajunge autorul și propunerile pe care le face merită să fie studiate fiindcă indică măsuri concrete pentru soluționarea problemei arhivelor economice.

Autorul preconizează crearea de secții economice în Arhivele Statului. Alte soluții, ca de exemplu organizarea de arhive economice centrale, cu filiale, sau crearea de depozite pentru arhivele economice, centrale și regionale, se lovesc de numeroase greutăți, ca insuficiența spațiului de depozitare, concentrarea prea mare de materiale într-un singur loc etc.

Un interes tot atît de susţinut au trezit comunicările făcute în şedinţele de specialitate pe secţii din 26 şi 27 iunie. Au făcut comunicări : dr. Erich Neuss, despre *Munca ştiinţifică în arhivele economice şi interpretarea lor*, Fritz Wiegand, *Păstrarea, publicitatea şi popularizarea materialului arhivistic orăşenesc mai nou*, Lothar Wallraf, *Dezvoltarea arhivelor regionale şi probleme principale ale structurii lor interne*. Gerhard Schmid, *Legătoria actelor mai noi* şi, în sfîrşit, dr. Helmut Lötze, *Pregătirea arhivistică*.

Ultimele cinci referate, susţinute în şedinţele secţiilor, au prilejuit largi desbateri la care au participat, în număr mare, şi arhivişti din Republica Democrată Germană.

După încheierea lucrărilor sesiunii, invitaţii de peste hotare au fost conduşi într-o foarte instructivă excursie de studii, în cursul căreia au fost vizitate o serie de instituţii de cultură, muzee şi monumente istorice, precum şi Arhivele din Merseburg, Weimar, Dresda şi Potsdam, unde au luat contact direct cu organizarea Arhivelor germane şi sistemul de lucru al arhiviştilor.

După constituirea Republicii Democratice Germane, arhiviştii germani au obţinut succese importante în munca lor, datorită înţelegerii largi şi sprijinului acordat de conducerea statului democrat german.

Cu toate pierderile suferite în urma războiului, problema depozitării materialelor arhivistice a fost soluţionată în mare parte.

În privinţa personalului, conducerea Arhivelor de Stat din Republica Democrată Germană se preocupă nu numai de arhivişti şi de cadrele ajutătoare care lucrează în Arhivele Statului şi care se pregătesc în Institutul de Arhivistică şi în Şcoala tehnică de arhivistică, anume în Potsdam, ci şi de întreaga reţea a muncitorilor din arhivele instituţiilor şi întreprinderilor, pentru care au înfiinţat diferite forme de învăţămînt.

Arhivele, în ansamblul lor, constituie o preocupare nu numai a arhiviştilor, ci şi a oamenilor de cultură în general. Colaborarea arhiviştilor cu istoricii a făcut cu putinţă planificarea unor lucrări de mare amploare, ca cea privind istoria mişcării muncitoreşti din Germania.

Legăturile internaţionale ale Arhivelor din Republica Democrată Germană, concretizate în schimburi de publicaţii, de fotocopii şi microfilme, vizite reciproce, excursii de studii, au contribuit mult la lărgirea experienţei şi la progresul muncii arhivistice.

ION PARASCHIV
ION MĂRCUŞ

DIN ARHIVISTICA SOVIETICĂ

CONSTATĂRI ALE DELEGAȚIEI DE ARHIVIȘTI ROMINI LA MOSCOVA ȘI LENINGRAD

Arhivistica sovietică se bucură de un prestigiu din ce în ce mai larg pe plan internațional, ceea ce determină o adevărată afluență de delegații din țările lagărului socialist și din alte țări care doresc să vadă Arhivele din U.R.S.S. și să învețe din practica avansată a arhiviștilor sovietici.

Între 18 noiembrie și 7 decembrie 1957, o delegație de arhiviști romini, compusă din tov. I. Faraschiv, directorul general al Arhivelor Statului, I. Comănescu și I. Gh. Vasile, șefi de serviciu din aceeași direcție generală și Gh. Ungureanu șeful Serviciului Arhivelor Statului Iași, la invitația Direcției Generale a Arhivelor U.R.S.S. a vizitat Arhivele din Moscova și Leningrad, împlinindu-se astfel o veche și arzătoare dorință a arhiviștilor romini.

Vizita a durat 20 de zile, în care timp delegația noastră a vizitat marile depozite de arhive, a vizitat sălile de studiu și a avut convorbiri cu șefii secțiilor din cadrul Direcției Generale a Arhivelor U.R.S.S., de la care a primit multe și prețioase informații pentru munca noastră de viitor.

În tot timpul vizitei, delegația noastră a fost înconjurată de atita bunăvoință și de dorința sinceră de a ne informa despre toate laturile arhivisticii sovietice, încât așteptările noastre au fost cu mult depășite, iar rezultatele călătoriei foarte fructuoase.

Arhivistica sovietică se află la un nivel mult superior și poate servi de exemplu oricărei țări, atit sub raportul organizării, păstrării și evidenței, cit și sub cel al folosirii în scopuri științifice a materialului documentar. Ordinea și curățenia este specificul depozitelor arhivelor sovietice. Grijă deosebită pentru păstrarea în bune condițiuni a materialelor documentare, pasiunea pentru munca arhivistică și bunăvoința față de cercetători este specificul arhivistului sovietic.

În cele ce urmează vom prezenta, despre arhivistica sovietică, următoarele :

- 1) scurt istoric al Arhivelor din U.R.S.S. ;
- 2) organizarea și funcționarea Direcției Generale a arhivelor U.R.S.S. (G.A.U.) ;
- 3) modul de pregătire a cadrelor ;
- 4) păstrarea, arhivarea și restaurarea materialelor documentare ;
- 5) conținutul, în linii generale, al celor mai importante arhive din Moscova și Leningrad și modul lor de folosire ;
- 6) concluzii.

1. Scurt istoric al Arhivelor din U.R.S.S.

Încă din secolul al XVI-lea exista la Moscova o arhivă „împărătească” ; aici se păstrau, în 231 de lăzi, cum reiese dintr-un inventar din secolul al XVI-lea, arhivele vechi împărătești, cit și ale cnezilor unite cu Moscova : Tver, Riazan, Smolensk, Novgorod, Pscov și altele.

Această arhivă, atit de importantă, a fost jefuită și o parte din materiale transportate peste graniță de către intervențiștii polonezi, la începutul secolului al XVII-lea.

În afară de aceasta se mai găseau la Moscova arhivele ordinelor.

În această perioadă, documentele se păstrau în formă de suluri, de caiete sau cărți.

Arhive s-au mai format și în diferite localități, în cancelariile aparatului de stat local. Începând cu secolul al XVII-lea apar arhivele moșierești particulare, încit, către sfârșitul aceluiași secol, socotind și bogatele arhive mănăstirești, se înmulțesc arhivele în statul rus.

Reformele lui Petru I au determinat și reorganizarea arhivelor: instituțiile noi care aveau să creeze arhive după alte norme au preluat și arhivele instituțiilor desființate, iar materialele mai vechi au devenit arhive istorice. Astfel, prima arhivă istorică a fost alcătuită în 1724 de Petru I din materialele vechi ale Departamentului Afacerilor Externe, dându-i-se numele de „*Arhiva generală a vechilor treburi de stat*”, deși, încă din 1720, printr-un regulament, se hotărîse separarea arhivei de cancelarie, creîndu-se și funcțiunea de arhivar și totodată stabilindu-se și normele de predare a dosarelor din cancelarie la arhivă, dar n-a fost aplicat îndată, instituțiile continuînd să-și păstreze arhivele.

În urma reformei guberniale din 1775 și a înființării ministerelor, pe lângă noile instituții guberniale și județene, s-au format arhive istorice din arhivele instituțiilor desființate, iar la Petersburg (1780) și Moscova (1782) s-a format, de asemenea, cite o arhivă istorică: *Arhivele Statului din S. Petersburg* și *Arhivele Statului din Moscova*.

În aceiași vreme s-a format și *Arhiva istorică a domeniilor moșierești* și *Arhiva botârniciilor* (mai târziu *Arhiva centrală a botârniciilor*).

În 1819 a luat ființă *Arhiva din Moscova a Marelui Stat Major*, care primea spre păstrare materialele documentare ale vechilor instituții și unități militare ale imperiului.

În 1834 a fost creată la Petersburg *Arhiva statului*, pentru păstrarea documentelor relative la familia imperială, adică arhivele cele mai importante din punct de vedere politic pentru țarism; aci a fost inclusă și *Arhiva istorică din Petersburg*, despre care am amintit mai sus.

În anul 1852 s-a creat la Moscova *Arhiva Ministerului de Justiție*.

În anul 1867 se înființează *Arhiva științifico-militară*, alcătuită din materiale istorico-militare.

În același timp s-au înființat și arhivele istorice locale în orașele Kiev și Vilna la 1852, în Vitebsk la 1863 și în Harkov la 1880.

Volumul arhivelor de la diferitele instituții crescînd, în decursul vremurilor, s-a procedat la selecționări, care au avut în vedere mai mult valoarea practică a actelor, nu valoarea științifico-istorică; procedîndu-se astfel s-au distrus, în Rusia Veche, ca de altfel și la noi, multe arhive importante.

Lipsa unei conduceri unitare a arhivelor istorice și sistemul necorespunzător de păstrare a arhivelor administrative au făcut pe cei care le apreciau importanța să propună reorganizarea administrației lor.

Astfel, N. V. Kalaceov (1819—1885), directorul arhivei din Moscova a Ministerului de Justiție și D. I. Samokvasov (1843—1911) au propus organizarea Arhivelor Statului așa fel ca să concentreze periodic arhivele curente ale instituțiilor și crearea unui organ central pentru îndrumarea muncii arhivistice din întreaga Rusie și pentru pregătirea cadrelor de arhiviști, dar guvernul a respins propunerea.

În 1884 au fost create *Comisiile guberniale științifico-arhivistice*, în vederea protejării arhivelor de distrugerii, însă aceste comisii nu si-au putut îndeplini sarcina ce li se încredințase, ele neavînd acces în arhivele instituțiilor, fiindu-le permis doar să aleagă din cantitatea de arhive destinate distrugerii documentele pe care le-ar fi socotit importante.

În timpul țarismului, arhivele erau aproape inaccesibile cercetătorilor.

În perioada primului război mondial, arhivele, neavînd o conducere centrală, n-au putut asigura păstrarea materialelor documentare, nici aduna documentele războiului. Revoluția burgheză-democratică din februarie 1917 n-a îmbunătățit situația arhivelor; ba mai mult, pentru a șterge urmele activității lor criminale, mulți reprezentanți ai birocrației țariste au distrus sau și-au însușit materiale de valoare, unele fiind scoase peste graniță de către alții înfrinți.

Guvernul provizoriu din Petrograd a împrăștiat arhive importante prin diferite orașe; parte din acestea s-au distrus.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a pus capăt stării haotice în care se găseau arhivele, prin decretul Consiliului Comisarilor Poporului „*Asupra reorganizării și centralizării fondului arhivistic*” din 1 iunie 1918, semnat de V. I. Lenin, în virtutea căruia arhivele instituțiilor guvernamentale desființate au format un singur fond arhivistic de stat.

Astfel, în Uniunea Sovietică, arhivele au devenit un bun al întregului popor și servesc multilateral interesele practice și științifice ale poporului sovietic.

Conducerea Fondului Arhivistic de Stat a fost încredințată *Direcției Generale a Arhivelor din Comisariatul Poporului pentru Instrucțiune*.

În 1938, printr-o nouă organizare a Arhivelor sovietice, *Direcția Generală a Arhivelor Statului* a trecut în cadrul *Ministerului de Interne*, unde funcționează și în prezent. Arhivele republicilor sînt conduse, la rîndul lor, de cite o *Direcție Centrală a Arhivelor*, subordonată, din punct de vedere tehnic, *Direcției Generale a Arhivelor U.R.S.S.*, iar din punct de vedere administrativ *Ministerului Alacerilor Interne* al republicii respective. Considerăm că acest sistem de organizare favorizează desfășurarea muncii arhivistice după metode unice, ceea ce e absolut necesar, avînd în vedere imensitatea teritoriului U.R.S.S. și cantitatea enormă a materialelor arhivistice existente și care se creează pe acest teritoriu.

2. *Organizarea și funcționarea Direcției Generale a Arhivelor U.R.S.S. (G.A.U.)*

Direcția Generală a Arhivelor (G.A.U.) este condusă de un director general, ajutat de doi directori generali adjuncți.

În cadrul direcției generale funcționează, în afară de secțiile cu atribuții administrative, 9 secții de specialitate, conduse de cite un șef, ale căror atribuții se extind asupra tuturor unităților Arhivelor din întreaga Uniune; acestea sînt:

I. *Secția organizare și control* — pregătește materialul de organizare (regulamente, instrucțiuni etc.) pentru toate unitățile Arhivelor, întocmește planurile de muncă ale Direcției Generale, verifică, în vederea aprobării, planurile de muncă ale Arhivelor Centrale și ale republicilor și urmărește îndeplinirea lor, controlează respectarea ordinelor, instrucțiunilor și regulamentelor și dă îndrumări în diferite probleme organizatorice și metodice.

De asemenea, se ocupă de pregătirea continuă a cadrelor Arhivelor Centrale și din republici, organizînd cursuri profesionale pentru diferitele categorii de lucrători din arhive, începînd chiar cu directorii, face propuneri de angajare de cadre noi, de promovare a celor meritoriși și de înlăturare a celor necorespunzători. Fiecărui inspector îi sînt repartizate, pentru îndrumare și control, citeva Arhive centrale și republicane, dîndu-i-se astfel posibilitatea să cunoască bine atît personalul cît și modul de desfășurare a muncii.

II. *Secția inspectorilor pentru arhivele departamentale și tehnice* — îndrumază și controlează organizarea și modul de păstrare a materialelor documentare aflate la organele și instituțiile centrale de stat.

Aceleași atribuții exercită și față de instituțiile ce creează material tehnic — institute de proiectări, organizații — și față de cele ce creează materiale kino-fono-foto — studiouri cinematografice, agenții de presă, redacții de ziare și reviste etc., care sînt aduse în depozitele Arhivelor la trei ani după crearea lor.

III. *Secția metodică științifică* — întocmește instrucțiuni și dă îndrumări metodice pentru munca de arhivă din instituții, organizații și unități ale Arhivelor Statului asupra păstrării, prelucrării tehnico-științifice și folosirii materialelor documentare ce creează sau dețin. La întocmirea instrucțiunilor folosește practica arhivistică din Uniunea Sovietică și lucrările de specialitate din diferite țări.

Pe lîngă Secția de metodică funcționează o *Comisie metodică*, sub conducerea șefului secției, formată din arhiviști din cadrul Direcției Generale, de la Arhivele Centrale, din profesori de la Institutul istorico-arhivistic și din reprezentanți ai instituțiilor administrative.

Această comisie pune în discuție, lunar, probleme de metodică și face propuneri scrise Direcției Generale, care decide. Astfel, instrucțiunile pentru arhivele tehnice au fost discutate într-o sedință cu reprezentanții a 21 de organizații economice mari: ingineri, arhitecți, topometri etc.

Secția de metodică lucrează în prezent la întocmirea unui manual arhivistic privind munca practică a arhiviștilor, în timp ce Institutul istorico-arhivistic pregătește un manual pentru studenți, care va cuprinde mai ales capitole de istorie și teorie a arhivisticii. A fost trecută în plan, de asemenea, întocmirea de instrucțiuni pentru unificarea sistemului de registratură.

Prin Comisia metodică se dau avize pentru cursurile de la Institutul istorico-arhivistic, precum și pentru toate lucrările arhivistice în curs de publicare.

Tot pe lîngă această secție mai funcționează și un *Cabinet metodic*, în care sînt prezentate diferitele laturi ale muncii arhivistice din Uniunea Sovietică prin instrucțiuni, fișe de evidență materialelor arhivistice, fotocopii de documente și de piese kino-fono-foto restaurate, grafice ce redau frecvența și activitatea din sălile de studiu etc.

Cabinetul dă consultații lucrătorilor Arhivelor Uniunii Sovietice, celor ai arhivelor instituțiilor și organizațiilor economice și cercetătorilor.

Secția de metodică are și o bibliotecă de specialitate de peste 20.000 de volume, ce stă la dispoziția arhiviștilor.

IV. Secția de completare, evidență și expertiză — are ca primă sarcină ținerea evidenței centralizate a fondurilor din Arhivele Uniunii Sovietice, printr-o cartotecă centrală.

Ține o evidență centralizată a tuturor instituțiilor și organizațiilor din Uniunea Sovietică, acestea fiind obligate să se înregistreze la Arhivele Statului respective într-un anumit termen de la înființare sau să facă cunoscută schimbarea sediului sau încetarea activității.

Intervine în problemele de repartizare a fondurilor între diferitele unități ale Arhivelor (centrale, republicane, regionale etc.), ținând seama, în rezolvare, de profilul acestora.

Se pronunță, de asemenea, asupra delimitării fondurilor istorice (pre-revoluționare), de cele sovietice.

În Uniunea Sovietică arhivele sînt lăsate la instituțiile ce le-au creat 5—15 ani, iar cele ce prezintă importanță practică mai îndelungată, 40 de ani. Starea civilă rămîne la sfaturile populare 70 de ani.

Atît Arhivele centrale cit și cele din republici sau din regiuni achiziționează materiale documentare prin donație sau cumpărare.

Unitățile Arhivelor Statului nu preiau materiale neexpertizate decît dacă nu aparțin nimănui.

Controlul expertizării materialelor arhivistice este încă una din sarcinile acestei secții. Expertizarea însăși se face de către comisiile de expertiză ale instituțiilor și organizațiilor respective, lucrările fiind înaintate, pentru verificare și aprobare, comisiilor de expertiză și control ale Arhivelor Uniunii Sovietice (republicane, regionale și raionale). Comisiile de expertiză și control sînt formate din arhiviști și oameni de știință, artă și literă.

V. Secția de folosire și informații — este centrul de informare al Direcției Generale a Arhivelor din Uniunea Sovietică. Ea organizează folosirea materialelor documentare în scopuri științifice, politice și practice, îndrumează activitatea sălilor de studiu ale tuturor unităților Arhivelor de Stat.

În anul 1956 sălile de studiu ale Arhivelor Uniunii Sovietice au fost frecventate de peste 15.000 de cercetători, punindu-li-se la dispoziție 850.000 de unități de păstrare. Numărul cercetătorilor este în creștere, iar temele studiate sînt foarte variate.

În anul 1956 au fost date peste 1000 de informații științifice foarte prețioase C.C. al P.C.U.S., Comitetului de Stat al Planificării, ministerelor, instituțiilor științifice, presei și radioului.

Fiecare arhivă are sala sa de studiu al cărei personal face parte din schema arhivei.

În Uniunea Sovietică folosirea materialelor nu este limitată prin dată, pentru diferite studii folosindu-se chiar documentele cele mai recente. Documentele secrete și strict secrete se dau în studiu numai cu aprobare specială.

Sălile de studiu se conduc după un regulament special în care sînt trecute obligațiile cercetătorilor și ale personalului sălii de studiu.

Fiecare cercetător are dosarul său, care se întocmește o singură dată, iar fiecărei unități de păstrare (dosar, registru, condică etc.) i se atașează foaia de folosire, care este de mare folos pentru cercetător.

Arhivele particulare, achiziționate prin donație, nu se pun la dispoziția cercetătorilor decît cu aprobarea donatorului; după moartea acestuia și aceste arhive sînt date în folosire.

Extrasele făcute de pe materialele documentare rămîn la cercetător; copiile și fotocopiile se trimit la instituția care a recomandat pe cercetător.

Împrumuturile de materiale documentare din depozitele Arhivelor sînt rare și pe termen scurt. Se folosesc foarte mult fotocopiile și microfilmele.

De pe materialele din depozitele Arhivelor Uniunii Sovietice se eliberează cetățenilor diferite copii și certificate care au valoare de original; numai în anul 1956 s-au literat 2 milioane de asemenea acte.

O altă sarcină a Secției de folosire este îndrumarea organizării expozițiilor de documente atît la unitățile Arhivelor, cît și la alte instituții (biblioteci, muzee etc.); în anul 1957

a dat îndrumări pentru organizarea a peste 100 de expoziții cu ocazia comemorării a 40 de ani de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

VI. *Secția de publicare* — organizează munca de publicare și difuzare a lucrărilor de tehnică arhivistică și a culegerilor de documente. Elaborează principiile de bază ale publicațiilor arhivistice, cum și instrucțiunile speciale pentru diferitele genuri de publicații și întocmește planul de perspectivă (4 ani) pentru acest sector de muncă. La întocmirea instrucțiunilor colaborează cu organele de partid, cu Institutul de istorie și cu alte institute științifice, iar culegerile de documente în mai multe volume sînt editate în colaborare cu Institutul de istorie.

Organizează periodic conferințe critice cu funcționarii arhivelor centrale și din republici în vederea deprinderii cu munca de publicare, în cadrul cărora se analizează aspectele pozitive și negative ale publicațiilor. Recenzarea publicațiilor este încă una din sarcinile secției. În prezent se ocupă cu întocmirea unei bibliografii generale a lucrărilor de specialitate.

În ultimul timp a publicat un ghid al tuturor arhivelor din Uniunea Sovietică.

Parte din funcționarii acestei secții se ocupă ei înșiși de pregătirea unor publicații de documente trimise de diferite republici, pentru o temă oarecare, deoarece, fiind puține la număr, republicile respective n-ar putea să le publice separat; socotesc necesar să facă acest lucru pentru a învăța în mod practic munca de publicare.

Secția dirijează publicațiile făcute în comun cu țările de democrație populară (Bulgaria, China, Polonia etc.).

Unitățile Arhivelor Statului din Uniunea Sovietică editează culegeri de documente și fără colaborare din afară, aceasta devenind o sarcină aproape exclusiv a Arhivelor.

VII. *Laboratorul de cercetări științifice* — are ca sarcini principale cercetarea și aplicarea celor mai bune sisteme de păstrare a materialelor documentare și a metodelor de microfilmare. Se mai ocupă de culegerea datelor necesare restaurării materialelor documentare. Toate lucrările ce se execută aici necesită personal bine pregătit: ingineri cinești, fizicieni, chimiști și microbiologi, care au de executat lucrări de înaltă tehnicitate, cu aparate din cele mai moderne.

VIII. *Secția tehnică* — se ocupă de înzestrarea Arhivelor cu materialele specifice muncii arhivistice și de problema construirii de localuri pentru Arhive în întreaga Uniune Sovietică.

În afară de problema construirii de localuri, secția se ocupă cu dotarea acestora în vederea unei bune conservări a materialului arhivistic.

IX. *Secția relațiilor cu străinătatea* — este nou înființată.

Sarcinile acestei secții sînt relațiile științifice multiple ale Direcției Generale a Arhivelor U.R.S.S. cu Arhivele din alte țări și primirea delegațiilor ce vizitează Arhivele Sovietice. Ea a luat naștere ca urmare a interesului deosebit pe care-l trezește arhivistica sovietică în rîndul arhiviștilor de pretutindeni care se concretizează în dorința de a obține valoroasele publicații arhivistice sovietice și de a întreține relații cu arhiviștii sovietici.

Personalul acestei secții are pregătire universitară și cunoaște limbi străine.

În cadrul Direcției Generale a Arhivelor Uniunii Sovietice, pe lângă unele arhive centrale mai importante și pe lângă arhivele republicilor funcționează cîte un Consiliu științific format din arhiviștii cei mai pregătiți, din reprezentanți ai Academiei de științe, ai institutelor științifice, ai muzeelor, ai bibliotecilor, ai Arhivelor Partidului, scriitori etc. Ele sînt prezidate de către directorii unităților de Arhive respective și se întrunesc cînd e nevoie, de 3—4 ori pe an.

Arhivele Centrale.

Materialele documentare provenite de la organele centrale imperiale rusești și de la cele ale Uniunii Sovietice sînt concentrate în Arhivele Centrale ale Uniunii Sovietice de la Moscova și Leningrad. Aceste Arhive sînt conduse de cîte un director și au în schema lor, pe lângă secții care dețin materiale, secții asemănătoare cu cele ale direcției generale, după necesitate: de evidență, de folosire, de publicare, laborator de microfilmare și restaurare etc.

Astfel la Moscova sînt 7 arhive centrale și anume:

1. Arhiva centrală de stat a actelor vechi;
2. Arhiva centrală istorică de stat din Moscova;
3. Arhiva centrală de stat a Revoluției din Octombrie și a construirii socialismului;
4. Arhiva centrală istorică militară;
5. Arhiva centrală de stat a Armatei Roșii;

6. Arhiva literaturii, științei și artei ;
7. Arhiva kino-fono-foto (din Krasnogorsk), iar la Leningrad sînt 2 Arhive centrale și anume :
8. Arhiva centrală istorică de stat din Leningrad ;
9. Arhiva centrală a flotei maritime militare.

3. Modul de pregătire a cadrelor.

Personalul necesar muncii arhivistice din întreaga Uniune Sovietică, atît pentru Arhivele Statului, cit și pentru arhivele departamentale sau ale instituțiilor și organizațiilor, este pregătit la Institutul istorico-arhivistic din Moscova. Anual se face — pe întreaga Uniune — planificarea forțelor de muncă. Institutul primește studenți din toate republicile, în raport cu necesitățile, iar la terminarea studiilor, aceștia se întorc de obicei în republica respectivă.

În prezent institutul are 2000 de studenți repartizați în trei facultăți :

- 1) *Facultatea de zi* are cei mai mulți studenți, durata cursurilor fiind de 5 ani ;
- 2) *Facultatea seară* este frecventată de personalul ce lucrează în arhivele din Moscova și care nu are studiile necesare și
- 3) *Facultatea prin corespondență*, pentru lucrătorii din arhivele Uniunii Sovietice, care nu au studiile necesare.

Durata studiilor la aceste două din urmă facultăți este de 5 ani și jumătate.

După absolvirea institutului, studenții sînt plasați la Arhivele Statului sau la arhivele instituțiilor și organizațiilor.

Absolvenții institutului pot să urmeze aspirantura, ale cărei cursuri durează 3 ani. Ca aspiranți sînt primiți și funcționarii Arhivelor Statului cu studii superioare, după o funcționare de cel puțin 3 ani.

În ultimii trei ani studenții fac practică la Arhivele Statului timp de o lună și jumătate, în anul 4 fac practică la diferite instituții o lună, iar în anul 5 fac, de asemenea, practică o lună pentru publicarea documentelor.

Programa analitică a institutului este foarte bogată, cuprinzînd discipline variate, ceea ce asigură o pregătire multilaterală a studenților, viitori arhiviști. De asemenea, practica studenților la Arhivele Statului și în arhivele altor instituții le completează cunoștințele și-i leagă de activitatea lor viitoare.

4. Păstrarea, arhivarea și restaurarea materialelor documentare.

Această latură a arhivisticii sovietice ne-a impresionat și ne-a interesat în mod deosebit pentru că este foarte avansată și ne-a oferit o seamă de aspecte din care am tras învățăminte pentru munca noastră viitoare.

Secția tehnică despre care am vorbit mai sus ține evidența spațiului de depozitare existent, a nevoilor de spațiu ale Arhivelor din întreaga Uniune, apreciază urgența și face propuneri pentru construirea de depozite. Proiectele construcțiilor sînt executate de diferite institute de proiectări, ținînd seama de indicațiile tehnice date de această secție.

Majoritatea depozitelor vizitate au fost construite special pentru arhive, începînd din a doua jumătate a secolului trecut ; cîteva au fost amenajate în vederea întrebuințării ce li s-a dat, ca depozitul Arhivei istorice militare de pe str. Baumscaia din Moscova, fost palat al lui Petru cel Mare, depozitul Arhivei kino-fono-foto din Krasnogorsk și depozitul Arhivei centrale istorice din Leningrad, fost palat al Sinodului și Senatului țarist.

Depozitele special construite pentru arhive îndeplinesc condițiile tehnice recomandate de arhiveconomie în general. Sînt depozite cu mai multe etaje, foarte solid construite. Etajele sînt despărțite prin plafoane de beton, iar înălțimea fiecărui etaj nu depășește 2,50 m, înclt materialele se pot manipula cu ușurință.

Depozitul în care se află Arhiva actelor vechi, deși are, ca și depozitele vecine, înălțimea mai multor etaje, ele nu sînt despărțite prin plafoane de beton continue ci numai printr-un plafon metalic în formă de zăbrele ca și la depozitul Arhivelor Centrale din Viena. Părerea

noastră este că acest sistem de depozite asigură o mai bună aerisire, dar, în caz de incendiu, înlesnește propagarea rapidă a focului, de aceea nu este recomandabil.

Depozitele au încălzire centrală; temperatura medie pe care o recomandă arhivistica sovietică este de 12—14 grade. Ele au de asemenea și un sistem de aer condiționat care asigură umiditatea necesară. Aparată perfecționată măsoară temperatura și umiditatea depozitelor; constatările sînt zilnic trecute într-un registru.

În majoritatea depozitelor sînt rafturi de lemn, vopsite, prevăzute la capete cu scinduri și cu polițe de asemenea de scinduri. Depozitul Arhivei kino-fono-foto din Krasnogorsk, depozitul Arhivei istorice a armatei în parte și depozitul Arhivei flotei maritime din Leningrad sînt dotate cu rafturi metalice. Adăogăm că depozitul Arhivei flotei maritime a fost construit special pentru arhivele Consiliului de Stat, în anul 1886, în întregime din oțel și beton.

Constatăm deci că grija pentru materialul arhivistic în Uniunea Sovietică, ca și pentru materialul documentar în general este destul de veche; s-a format o adevărată tradiție a respectului față de asemenea bunuri. De aci și cantitatea uriașă a materialelor documentare existente în Uniunea Sovietică.

Șeful Secției tehnice, aflînd că în R.P.R. va începe construirea de localuri speciale pentru arhive, a oferit sprijinul său la definitivarea proiectului.

Materialele se păstrează pe fonduri și înăuntrul fondurilor clasate după regulile ce ne sînt cunoscute tuturor.

Dosarele se păstrează în cutii de carton al căror format permite așezarea dosarelor în poziție orizontală și pe lat. Capacele cutiilor se deschid în jos și înspre intervalul dintre rafturi, încît, pentru a scoate materialul, nu e nevoie de scos cutia din raft, ci numai de lăsat capacul în jos, ceea ce permite ca, pe polițe, cutiile să fie așezate cîte două, una peste alta, practicînd întrebuițată mai în toate depozitele.

Altă dată materialele de format mare ce permiteau să fie făcute sul se păstrau așa (svitki, stolbți); acum acestea sînt desfăcute, întinse, călcate și așezate în mape de mărimea lor. Așa sînt păstrate pergamentele, planurile, hărțile și altele asemenea. Menționăm că în Arhivele sovietice există suluri formate din mai multe file de hirtie lipite una de alta (pînă la 900), ajungînd la lungimi de sute de metri; acestea se deslînesc și se reconstituie în forma filelor unei cărți.

Manuscrisele și cărțile sînt păstrate în poziție verticală, ca și la noi.

Arhiviștii sovietici ne-au arătat că nu toate arhivele, din întreaga Uniune, sînt păstrate astfel; în unele depozite materialele sînt legate cu sfoară în pachete și păstrate în condiții nesatisfăcătoare.

Depozitele speciale ca cel amenajat la Krasnogorsk pentru materialul kino-fono-foto și ca cel al Arhivei Institutului de marxism-leninism au cutii de carton și metalice, după cum materialul de păstrat constă din fotografii, materiale fonice sau filme. La Arhiva Institutului de marxism-leninism asemenea materiale originale sînt păstrate într-un depozit subteran, în dulapuri metalice asigurate cu un sistem de aerisire și umezire continuă.

După ce am arătat cum se prezintă depozitele de arhivă și cum se păstrează în ele materialele arhivistice, adică arhivarea lor, să trecem la altă latură a muncii de păstrare a materialului arhivistic și anume la restaurarea lui.

Dacă depozitele, modul de păstrare a materialului arhivistic și curățenia ne-au provocat admirația pentru arhiviștii sovietici, lucrările de igienă și restaurare ne-au uimit de-a dreptul.

Mai întîi să arătăm că această sarcină revine *Secției centrale de restaurare*, care are sediul în localul Direcției Generale și se ocupă de materialul aflat aici, adică de materialul Arhivei Revoluției, al Arhivei Armatei Roșii și al Arhivei centrale a actelor vechi. Restaurează, contra cost, și materiale ale diferitelor ministere și instituții, nepreluare încă de Arhivele Statului. Pe lîngă celelalte Arhive centrale din Moscova are filiale care se ocupă cu igiena și restaurarea materialelor din Arhivele respective.

În cadrul acestei secții funcționează mai multe subsecții și anume: Subsecția fotocopii; Subsecția microfilme; Subsecția igienă și restaurare; Subsecția legatorie și confecție de cutii și mape.

În toate Arhivele sovietice, acțiunea de fotocopiare și microfilmare este foarte intensă, în primul rînd pentru a da în folosință fotocopii și microfilme, spre a cruța originalele, în al doilea rînd pentru a trimite asemenea materiale diferitelor instituții și întreprinderi precum și în străinătate și în al treilea rînd pentru a face întregirea unor fonduri ce se află împărțite între două sau trei unități ale Arhivelor, în felul acesta originalele rămîind în locurile inițiale de depozitare.

Depozite de arhivă din Moscova.

În sala de restaurare intră materialul prăfuit, pătat, ilizibil sau aproape putred și iese curat, cu scrisul reînviat și legat. Înainte de restaurare, materialele sînt fotografiate sau microfilmate, pentru a se putea aprecia gradul de deteriorare la care se ajunsese cum și cel al eficienței sistemului de restaurare.

Măsurile igienice pentru prevenirea deteriorării materialului formează obiectivul Laboratorului de cercetări științifice. Se folosesc din plin aspiratoarele de praf.

Și materialele kino-fono-foto se restaurează. Filmelor li se redă periodic umiditatea cu ajutorul unei mașini destul de ingenioase; am văzut una la Arhiva kino-fono-foto de la Krasnogorsk și alta la Arhiva Institutului de marxism-leninism. Filmele se desfășoară de la un capăt al mașinii și se înfășoară la celălalt. Pe parcurs filmul trece printr-un sistem de băi, apoi prin altul de uscare, printr-un punct de control și în josul acestuia se înfășoară la loc. Materialele de înregistrare fonică și fotografiile sînt de asemenea curățate, restaurate sau reproduse.

5. *Conținutul, în linii generale, al celor mai importante arhive din Moscova și Leningrad și modul lor de folosire.*

I. În Arhivele Statului

1) *Arhiva centrală de stat a actelor vechi din Moscova.*

În această arhivă se găsește tot ce s-a păstrat pînă azi din fondurile și colecțiile Rusiei (în total 2949), începînd din secolul al XI-lea pînă în secolul al XIX-lea, materialul cel mai bogat provenind din sec. XVI și XVII.

În acest material se găsesc bogate informații despre lupta de clasă, despre lupta țăranilor conduși de Pugaciov, Razin, Bolotnicov și despre cultura rusă etc.

Numeroase sînt și știrile în legătură cu vechile relații dintre Țările Române și Rusia.

Astfel se află aci scrisoarea din anul 1637 a mitropolitului Varlaam prin care cerea materiale de tipar pentru cărți în limba valahă. Ni s-au arătat de asemenea cărți domnești din cancelaria voevodului Moldovei Vasile Lupu ca scrisoarea din 13 septembrie 1638, prin care cerea de la ȧarul Moscovei, Mihail Teodorovici, buni pictori de icoane, iar în alte scrisori trimitea ȧarului știri politice în legătură cu turcii; în 1641, Vasile Lupu mulțumește pentru pictorii trimiși și totodată informează despre evenimentele în legătură cu turcii. De asemenea, ni s-a arătat scrisoarea originală a mitropolitului Dosoftei din Iași către patriarhul Ioachim prin care-l roagă să-i trimită tipografie, instrumente și liere în limba valahă, pentru tipărirea cărților.

Ni s-a arătat o parte din manuscrisele originale ale lui Dimitrie Cantemir printre care „Istoria ieroglică în douăsprezece părți împărțită, așijderca cu 66 de sentinții frumos împodobită, Dimitrie Cantemir”, ce face parte din fondul 181, nr. 1419 și „Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor, întii în limba latinească izvorit, iar acum pe limba rominească scos cu truda și osteneala lui Dimitrie Cantemir, voevodul și de moșie domn al Moldovei și al svintei rosieneshii împărății Cneaz în Sanct Petersburg în anul 7225/1717”, care face parte din același fond, nr. 1420 și a fost folosit de Bantaș Camenschi la 1783.

Ni s-a mai arătat și o condică din Cancelaria lui Ivan al III-lea din anul 1497 în care este înserat și ceremonialul de căsătorie a „Elenei Valașanca”, este vorba de Elena fiica lui Ștefan cel Mare, căsătorită la Moscova cu Dimitrie, fiul ȧrului Ivan al III-lea.

Tot aici se mai păstrează și importanta catagrafie a Moldovei din anul 1771—1774 și două planuri ale orașului Iași, unul din 1777 și altul din 1790, după care ni s-au dat fotocopii; primul plan al orașului Iași, cunoscut pînă acum, era din anul 1819.

Această arhivă are și o foarte bogată bibliotecă de specialitate și tipărituri vechi, de 200.000 de volume, care este în continuă creștere. În această bibliotecă se găsesc cărți tipărite în toate statele europene privind istoria, filosofia, jurisprudența, medicina etc. din anii 1485—1825.

2) *Arhiva centrală istorică de stat din orașul Moscova.*

Cuprinde 1074 de fonduri, dintre veacul al XV-lea și anul 1934; în general marea majoritate a documentelor sînt pînă la 1917, însă sînt unele materiale și peste această dată, pînă în 1934. În majoritate sînt fonduri create de instituțiile ȧriste de urmărire politică,

fonduri ale partidelor politice, ale oamenilor politici și ale militanților sociali din Rusia secolului XIX și XX.

În aceste arhive se găsește un mare număr de documente privind activitatea revoluționară ilegală a lui Lenin și a celorlalți revoluționari.

Dintre anii 1903—1904 se păstrează materialele documentare privind organizațiile revoluționare din diferite orașe din Rusia și ale partidului social-democrat.

Dintre fondurile amintite, 387 sînt fonduri personale, conținînd 171.766 de unități de păstrare, dintre care unele privesc pe decembriștii Trubețcoi, Muraviev, Pușcin, Muhanev, Iacușchin și alții.

Arhiva istorică centrală de stat posedă o bogată bibliotecă în care se află foarte multe lucrări tipărite în ilegalitate, în țară sau peste graniță, de către organizațiile revoluționare, reviste, ziare, etc.

3) *Arhiva centrală de stat a Revoluției din Octombrie și a construirii socialismului în U.R.S.S.* din orașul Moscova.

Cuprinde 5307 fonduri arhivistice dintre anii 1917—1946.

Este una din marile arhive care păstrează materialul documentar privitor la istoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, la istoria formării și dezvoltării primului stat socialist din lume.

La baza formării acestei arhive stă hotărîrea Consiliului Comisarilor Poporului a R.S.F.S.R. din 21 septembrie 1920, semnată de V. I. Lenin, pentru crearea de arhive și biblioteci speciale pentru păstrarea materialelor documentare referitoare la istoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și a P.C. (b). Chiar atunci a și luat ființă Arhiva centrală de stat a Revoluției din Octombrie și a construirii socialismului, la început ca a 4-a secțiune a Arhivei de Stat a R.S.F.S.R., iar din 1925 ca Arhivă centrală de stat de sine stătătoare sub numele de Arhiva Revoluției din Octombrie și din 1941 — Arhiva centrală de stat a Revoluției din Octombrie și a construirii socialismului.

Aici se păstrează fonduri arhivistice care cuprind documente de deosebită importanță, privind activitatea marilor conducători ai poporului și partidului, făuritorii victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, creatorii și conducătorii statului sovietic. Aici sînt concentrate fondurile arhivistice create de organele superioare ale puterii de stat, ale organelor conducerii de stat, ale justiției și procuraturii, ale congreselor Sovietelor, ale sesiunii și prezidiului Comitetului executiv central, ale Consiliului superior al economiei naționale, ale tribunalelor revoluționare, ale institutelor de cercetări științifice și ale instituțiilor de cultură și învățămînt.

Tot aici se găsesc și arhivele create de Guvernul Provizoriu și de diferitele „guverne” revoluționare, care au existat pe teritoriul U.R.S.S. în timpul războiului civil și al intervenției armatelor străine.

Arhiva posedă, de asemenea, o foarte bogată bibliotecă unde se păstrează cea mai mare colecție de tipărituri (cărți, ziare, reviste, manifeste, afișe) din perioada Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, a războiului civil și a intervenției străine. Biblioteca numără peste 130.000 de cărți și broșuri, 48.913 numere de ziare etc.

Această extrem de importantă arhivă constituie cel mai bogat izvor de informație pentru cercetătorii istoriei societății sovietice.

4) *Arhiva centrală istorico-militară din orașul Moscova.*

Este una din cele mai bogate arhive din U.R.S.S. Păstrează în depozitele sale, care ocupă palatul lui Petru cel Mare, cum am arătat mai sus, 15.716 fonduri arhivistice din veacul al XVI-lea și pînă în anul 1918, care totalizează aproximativ 4 milioane unități de păstrare.

Această arhivă s-a înființat în anul 1797, ca depozit general de hărți și planuri, iar de la 1812 s-a transformat în arhivă de război a planurilor topografice.

În această arhivă majoritatea fondurilor o formează fondurile create de diferite unități ale armatei ruse și fondurile arhivistice create de marile comandamente ale armatei ruse.

În fondurile create de colegiul militar de război se găsesc multe materiale documentare privind uzurile tariste, uzurile Senatului și în legătură cu războiul țaranilor sub conducerea lui Ucaziiov.

Are și o foarte bogată bibliotecă în care se găsesc multe tipărituri și broșuri dintre care unele unice.

Tot aici se află și o mare colecție de planuri dintre secolele XVII și XIX, atlase generale ale Rusiei și ale altor țări, planuri topografice, administrative, astronomice etc., cum și materiale documentare, extrem de prețioase, privind istoria războaielor purtate de armata rusă și în special războaiele cu turcii și japonezii.

Și aici se găsește un deosebit de prețios material documentar care privește istoria țării noastre, începînd cu veacul XVIII. În trecere prin Principate, armatele ruse au făcut prin

ingineri și unități topografice și geodezice speciale diferite planuri, statistici, situații etc., care pentru noi constituie un deosebit de important izvor de informație istorică; astfel între anii 1829—1833, s-au lucrat niște „Statisticești științi” ce cuprind date foarte prețioase despre Moldova și Țara Românească. Statistici asemănătoare există și din anul 1849. Există de asemenea două planuri ale orașului Iași din sec. XVIII, de pe care, prin amabilitatea deosebită a tov. Bogdanov, am primit fotocopii.

5) *Arhiva centrală de stat a Armatei Roșii din Moscova.*

A fost înființată în anul 1941 și păstrează 31.444 de fonduri arhivistice dintre anii 1918—1940.

În aceste fonduri sînt materiale privind înființarea și organizarea Armatei Roșii, toate acțiunile militare împotriva anglo-americanilor, japonezilor, francezilor și a altor intervenționiști precum și a rușilor albi, în anii războiului civil; majoritatea materialelor o formează acelea în legătură cu Partidul Comunist al U.R.S.S. în frunte cu Lenin, pentru înființarea Armatei Roșii și pentru întărirea statului sovietic.

Arhiva are o secție care păstrează documente privind literatura științifică în legătură cu problemele armatei.

6) *Arhiva centrală de stat pentru literatură și artă din orașul Moscova.*

Această arhivă centrală de stat a fost înființată în 1941, în Moscova, cu scopul de a aduna și păstra materialul documentar referitor la dezvoltarea literaturii și artei pe teritoriul U.R.S.S.

Deși înființată în timpul războiului, a reușit totuși să adune și să păstreze cu mare grijă un important număr de documente ale scriitorilor, publiciștilor și oamenilor de artă. Astăzi se găsesc adunate aici un număr de 1.945 de fonduri ce cuprind documente dintre veacul al XVIII-lea și anul 1934 și numără peste 1.500.000 de unități de păstrare.

Aici se găsesc scrisori și manuscrise ale oamenilor de știință, literați și oameni de artă ruși și sovietici ca: M. N. Lomonosov, G. R. Derjavin, D. I. Fonvizin, N. M. Karamzin, A. I. Krilov, A. S. Griboedov, A. S. Pușkin, A. V. Kolțov, N. V. Gogol, M. I. Lermontov, I. S. Turgheniev, M. G. Cernișevski, M. E. Salticov-Șcedrin, L. N. Tolstoi, I. E. Repin, A. P. Cehov, A. Serafimovici, M. Gorki, A. V. Lunacearski, A. S. Makarenko, D. A. Furmanov, S. S. Prokofiev, V. V. Maiakovski, N. A. Ostrovski etc.

Materialele documentare privind pe Pușkin, Gorki și Tolstoi sînt în majoritate la muzeele care s-au creat în casele memoriale respective.

Cele mai bogate fonduri sînt ale lui Cernișevski, Serafimovici și Prokofiev.

Aici am văzut o copie contemporană a manuscrisului lui Radiscev din 1790 a vestitei opere „De la S. Petersburg la Moscova” și manuscrise ale lui Lomonosov din 1764.

În arhivă se păstrează documente în legătură cu cultura și arta din alte țări printre care și România.

7) *Arhiva centrală de stat a documentelor kino-fono-foto din Krasnogorsk.*

A fost înființată în anul 1926 sub denumirea de Arhiva kino-foto, cu scopul de a se aduna și păstra materialele de acest fel create de Serviciul ilustrațiilor.

În 1933 s-a contopit cu Arhiva de stat a înregistrărilor fonice. În 1934 a devenit Arhiva centrală le stat a documentelor kino-fono-foto.

Aici se păstrează aproximativ 60.000 de fotografii, filme, înregistrări fonice diferite dintre anii 1856—1932.

În această arhivă se păstrează un mare număr de filme de cinematograf mute și sonore, fotografii și diferite înregistrări fonice, oglindind evenimentele Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, ale războiului civil și ale intervenției militare străine și ale construirii socialismului. Tot aici se află adunată și păstrată cu mare grijă o mare cantitate de materiale referitoare la marele război de apărare a patriei.

8) *Arhiva centrală istorică de stat din orașul Leningrad.*

Păstrează 1.349 de fonduri arhivistice începînd cu secolul al XVIII-lea și pînă în 1917, care totalizează aproximativ $7\frac{1}{2}$ milioane de unități de păstrare.

Este cea mai mare arhivă de stat din U.R.S.S.

Aici se păstrează fondurile arhivistice create de organele supreme ale imperiului rus începînd cu secolul al XVIII-lea.

Arhiva are și o bogată bibliotecă de specialitate numărând peste 200.000 de volume, completată cu numeroase periodice.

Se mai găsesc și informații privind istoria patriei noastre. Astfel am văzut un manuscris din 1808 intitulat „Istoria Moldovei și Valahiei din vechi și până în zilele noastre”. Erau anexate la manuscris și câteva copii de pe documente vechi din care unul din 1497 de la Ștefan cel Mare. Manuscrisul a fost cercetat și utilizat de istoricul rus Palanzov. Tot aici am văzut o parte din fondul personal al lui P. D. Kisseleff ce cuprinde documente importante privind elaborarea Regulamentului Organic și punerea lui în aplicare la 1 mai 1831 în Țara Românească și la 1 ian. 1832 în Moldova, cum și o parte din fondul colonelului Liprandi — care a fost în Principatele Române în anul 1827 — în care este expusă clar situația administrativă, economică și politică din Țara Românească și Moldova.

Cu prilejul comemorării a 40 de ani de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Arhiva centrală istorică din Leningrad a făcut o expoziție cu documente originale, fotocopii, manifeste și publicații diferite în legătură cu marile evenimente, ceea ce dovedește încă odată că Arhivele sovietice desfășoară o activitate strâns legată de actualitate.

9) *Arhiva centrală de stat a flotei maritime din orașul Leningrad.*

Această arhivă centrală a fost înființată în 1934 având ca bază arhiva Ministerului Marinei.

Cuprinde 3.084 fonduri arhivistice din secolul XVII și până în anul 1940.

Aici se păstrează fondul colegiului amiralității (1718—1827), al cancelariei viceamiralului Bredalea, al amiralului Kușev, al generalului feldmareșal al flotei, I. G. Cernișev, și diferite materiale documentare privind luptele marinei ruse.

Se păstrează de asemenea și fonduri personale ca ale amiralului S. O. Macarov, E. A. Alexeev, A. S. Menșikov și alții, cum și fonduri privind războaiele flotei maritime sovietice dintre anii 1917—1940. Are și o bogată bibliotecă de specialitate.

În aceste fonduri se găsesc multe materiale de la Petru I, întemeietorul flotei rusești, și materiale documentare geografice privind diferite expediții ale flotei din sec. al XVIII-lea ca cele din Alasca, Kamciata și strimtoarea Bering, cum și materiale privind cercetările hidrografice.

Se mai găsesc de asemenea documente privind luptele flotei în Marea Neagră în timpul războaielor cu turcii și al războiului Crimeii din secolul al XIX-lea.

Multe materiale documentare privesc luptele eroice ale flotei de sub comanda amiralului Macarov și acțiunea eroică a cruciatorului „Aurora”, cum și materiale provenind de la marii comandanți de oști A. B. Suvorov, M. I. Cutuzov și P. A. Rumeantșev.

II. *În alte instituții.*

1. *Direcția Arhivei Ministerului de Externe.*

În afara Arhivelor Statului la Moscova se mai păstrează o deosebit de importantă arhivă la Ministerul Afacerilor Externe. În cadrul Ministerului există o Direcție a Arhivei care are în sarcina sa păstrarea în cele mai bune condiții a arhivelor, evidența și folosirea de către cercetători; mult timp această arhivă a fost ținută ca secretă.

În această arhivă se găsesc documente deosebit de importante în legătură cu istoria țării noastre. Aici se găsește majoritatea rapoartelor consulilor ruși în principatele române (Moldova și Țara Românească) începând cu anul 1781. Am văzut rapoartele consulilor ruși la București și Iași: Lascarev, Severini, Pini, Minciachi, Tumanski, Kotzebue etc. Acestea conțin știri extrem de prețioase privind istoria patriei noastre. Astfel Pini scrie adevărate pagini de istorie pentru perioada 1813—1819.

Aici am văzut multe documente iscălite de boierii Principatelor către „Curtea protectoare a Rusiei” (Gh. Asachi, Gh. Roset Roznovanu, M. Sturza etc.).

Modul cum au fost elaborate Regulamentele Organice se poate vedea clar din documentele păstrate la această arhivă. Tot aici se păstrează și manuscrisul original (exemplarul al II-lea al Regulamentului Organic al Țării Românești (1831) precum și un exemplar din Regulamentul Organic al Moldovei, ediția din 1835).

Aici se păstrează o parte din arhiva lui Kisseleff și a lui Mircovici, vicepreședintele divanului Moldovei.

Un raport al Consiliului administrativ al Valahiei din 5 ianuarie 1814 către Kisseleff ne dezvăluie știri importante privind arhivele din acest principat. Raportul arată că, „dacă

arhivele nu au atins încă nivelul regularității cerute, aceasta este din lipsa de experiență în această materie a amployaților însărcinați cu aceasta cit și a marelui număr de acte trimise la Arhiva Statului grozav amescuate (pêl-mêle)". În același raport se arată lipsa totală de preocupare pentru arhive a vechii administrații.

Tot aci se păstrează arhiva administrației ruse în Principatele Romine, dintre anii 1828—1834.

2. Arhiva Institutului de marxism-leninism din Moscova.

La Institutul de marxism-leninism din Moscova se găsește o bogată și deosebit de importantă arhivă.

Aici se găsesc păstrate cu mare grijă și în condițiuni optime materiale documentare privind activitatea Partidului Comunist începînd de la primele cercuri marxiste pînă în prezent. Materialele sînt împărțite în trei secții : 1) Documente privind viața și activitatea lui K. Marx și F. Engels ; 2) Documente privind viața și activitatea lui V. I. Lenin ; 3) Istoria Partidului Comunist. Mai este și o secție de documente kino-fono-foto.

Aici am văzut file din manuscrisul lui Marx pentru opera sa Capitalul, apoi manuscrise din marca operă a lui V. I. Lenin. De asemenea ni s-a arătat un caiet original din anul 1903 în care Krupscia copia scrisorile cifrate ale lui Lenin și apoi le dădea la Iskra.

Ni s-au arătat și materiale în legătură cu revoluționari romini.

3. Biblioteca Lenin din Moscova — Secția de manuscrise.

Biblioteca Lenin din Moscova, care funcționează din anul 1862, este cea mai mare bibliotecă din lume, atît prin numărul cărților (20 milioane) cit și prin valoarea lor.

Am vizitat și secția de manuscrise instalată în vechiul local al bibliotecii, în care se păstrează aproximativ 32.000 de manuscrise, apoi o bogată colecție de arhive literare, documente diferite și chiar fragmente de fonduri (Kisseleff) ; cel mai vechi manuscris este din secolul al XI-lea.

Aici este și o expoziție permanentă cu diferite manuscrise, scrisori, broșuri rare, documente mai importante etc.

Astfel, pe lingă multe rarități văzute aici este și un manuscris al lui Giordano Bruno din anii 1589—1591 scris în latinește, apoi autografe ale lui Copernic, ale lui Petru cel Mare, ale lui Napoleon I, scrisori ale lui Emil Zola, Flaubert, Romain Roland, Victor Hugo, o scrisoare originală a lui Goethe, bogății documentare incalculabile păstrate cu grijă, dragoste și folosite din plin de cercetătorii istorici. Mai există de asemenea manuscrisul constituției lui Muraviov și un manuscris al lui Lomonosov, manuscrise ale lui Derjavin și Pușkin, manuscrisul operei lui Dostoievski — Frații Karamazov și Crimă și pedeapsă — cum și o cronografie, un manual de cosmografie și altul de aritmetică din sec. XVII.

În această secție există și material documentar care interesează de aproape pe cercetătorii istoriei țării noastre. Astfel am văzut pravila lui Moxalic din secolul al XVII-lea, manuscrise ale lui D. Cantemir și materiale documentare privind activitatea lui Kisseleff în Principate.

4. Muzeul istoric din Moscova.

Vizitînd muzeul istoric din Moscova am văzut expuse în tematica respectivă și unele documente și manuscrise originale. Majoritatea manuscriselor și documentelor erau mulate sau copii atît de bine executate încît dacă nu ar fi fost indicat în titlu nu ai fi putut observa aceasta ; e vorba de „copii figurate”. Originalele — puține la număr — erau în vitrine speciale acoperite cu huse de stofă pentru a împiedica pătrunderea luminei.

5. Biblioteca Salticov-Scedrin din Leningrad.

Am văzut în călătoria noastră scurtă la Leningrad — orașul erou — una din cele mai frumoase și mai bogate biblioteci, care posedă, pe lingă un mare număr de cărți, din care unele foarte rare, și o bogată colecție de manuscrise și documente.

Ea a fost fondată în anul 1814. Pînă la revoluție avea 3.288.000 de cărți, după care volumul ei a crescut vertiginos, astăzi numărînd peste 11.000.000, scrise în 84 de limbi diferite. Are aproximativ 1300 de colaboratori științifici.

Secția de manuscrise păstrează azi 330.000 de originale sau copii de pe documente în 50 de limbi.

Aici am văzut documente și manuscrise începînd cu papirusul egiptean din secolul al X-lea înainte de creștinism ; sînt 4 papirusuri. Tot aici se păstrează un manuscris rar cu iscă-

litura lui Ion Hus — cehii nu posedă un asemenea exemplar — apoi manuscrise arabe cu extraordinar de frumoase ornamente și un manuscris indian pe frunze de palmier.

Secția are de asemenea numeroase manuscrise și documente în limba franceză, care, în majoritate, au fost achiziționate de către ambasadorul rus la Paris, Dumbrovski, în timpul revoluției din 1789 cind francezii le aruncaseră pe piață.

Secția rusă de manuscrise începe cu un original din sec. al XI-lea, un manuscris muzical, frumos împodobit și ferecat în metal și un manuscris al „Alexandriei” din secolul al XV-lea.

Posedă, de asemenea, manuscrise și documente de la Cernîșevski, Glinka, Repin, Balachirev, Musorgski, Rimski-Corsakov.

Secția de manuscrise mai posedă o bogată colecție de stampe, fotografii, desene, dintre care atenția ne-a fost reținută mai mult de o stampă care reprezintă zidirea și sistemul de lucru al catedralei Isacscii Sobor din Leningrad, înfățișând o mulțime de oameni care trag pietrele colosale de granit, minaiți din urmă de un om cu biciul.

Tot aci se află și cronica lui Simeon logofătul din 1638, scrisori către D. Cantemir și Antioh Cantemir. Într-o vitrină era expusă harta Caucazului a lui Dimitrie Cantemir și manuscrisul original al lui Antioh Cantemir „Satira Filareta”. Am remarcat câteva tipărituri vechi românești și citeva evangheliare pe pergament.

Timpul scurt nu ne-a dat puțință să cercetăm acest tezaur neprețuit și izvor nesecat de informații pentru multe din faptele trecutului îndepărtat.

III. Folosirea materialelor arhivistice.

Arhivele de azi din U.R.S.S. sînt departe de arhivele din trecut. Au dispărut barierile grele pe care le pusesese țarismul între cercetătorul însetat de adevăr și izvorul nesecat de informație care sînt arhivele. Arhivele sînt puse la îndemîna tuturor cercetătorilor. Săli de studii spațioase s-au creat pe lângă fiecare arhivă, unde, într-o liniște desăvîrșită și în condiții de lucru admirabile, cercetătorilor le sînt puse la dispoziție materialele documentare necesare.

Arhivistul, lucrător în arhivele din U.R.S.S., prin educația științifică ce a primit-o, prin pasiunea și dragostea ce o poartă materialelor documentare, deoarece el este pătruns de importanța lor, s-a ridicat deasupra vechilor arhiviști devenind și istoric prin participare la ediții de documente și la volume de studii istorice.

Dar în afară de cercetarea în sala de studii, cercetătorii sînt sprijiniți în lucrările lor din ce în ce mai substanțial și prin volumele de documente publicate științific de către Arhive.

Arhivele din U.R.S.S. au sarcina de a publica culegeri de documente (sbornice) pe anumite teme, pe baza cărora istoricii pot cu ușurință să întocmească monografiile, lucrări diferite de specialitate, fără să fie nevoiți să se mai deplaseze la sediul arhivelor, fără să-și mai piardă timpul cu descifrarea și transcrierea documentelor.

Aceste publicații de mare valoare, parte ieșite de sub tipar — de ex. documente privind revoluția din 1905—1907 — multe altele în curs de tipărire, sînt în adevăr sprijinul cel mai prețios pe care arhivele sovietice îl dau cercetătorilor de pretutindeni.

Dar mai mult decît atît: cercetătorul nu mai este silit să transcrie documentele în sala de studii, laboratoarele înzestrate cu aparate de microfilmare sau de fotografiat ușurează munca de cercetare punînd la dispoziția petiționarilor microfilme sau fotocopii, cercetătorii rămînînd să facă numai munca de depistare și cererea cu indicația cotei respective.

Arhivele sovietice sînt larg folosite și de oamenii muncii, care găsesc cu ușurință actele necesare. Adunarea arhivelor în depozite sigure, păstrarea în bune condițiuni și o evidență clară au transformat arhivele într-un bun al întregului popor de care se pot folosi deopotrivă cercetătorii științifici și oamenii muncii; numai în anul 1956 s-au eliberat de arhive peste 2 milioane de certificate, copii legalizate etc.

Dar și instituțiile, organizațiile, organele conducerii de stat cer sprijinul arhivelor în diferite probleme. Astfel arhivele au furnizat multe materiale documentare pentru diferite lucrări tehnice ușurînd munca și totodată realizîndu-se și economii. Astfel, pentru Canalul Volga-Don, Arhivele au dat planuri vechi și documente în legătură cu lucrările, realizîndu-se de către constructori, prin acest ajutor al Arhivelor, o economie de circa 2 milioane de ruble. În ceea ce privește restaurarea monumentelor de artă și istorice, la care omul nou sovietic ține atît de mult, arhivele contribuie din plin cu stampe vechi și documente care arată restauratorilor forma originală pe care o avea monumentul supus restaurării.

În lucrările arheologice, de asemenea, arhivele dau un sprijin efectiv indicînd, pe bază de documente, locuri istorice sau unde, în trecut, întîmplările au dus la descoperiri care astăzi sînt făcute în mod științific.

O latură deosebit de importantă a folosirii materialelor documentare este aceea a expozițiilor, arhivele devenind prin aceasta un factor activ în educarea maselor populare.

Materiale documentare de mare valoare și care nu sînt accesibile decît cercetătorilor în sălile de studiu sînt expuse prin expoziții temporare, de aniversare sau comemorative, spre a fi văzute de toți oamenii muncii, care, prin explicațiile juste date de arhiviști, pot înțelege și înțelegări mai clare, pe baza bogăției trecutului istoric, mărețiile telurilor socialismului.

Arhivele din Moscova și Leningrad, cu prilejul sărbătoririi împlinirii a 40 de ani de la Marea Revoluție din Octombrie, au organizat expoziții de documente originale deosebit de valoroase, fotografii, stampe diferite, manifeste, broșuri și alte materiale documentare cu privire la acest mare eveniment al omenirii.

Concluzii.

Cu ocazia acestei vizite ne-am dat seama că modul de organizare a Arhivelor sovietice și nivelul muncii din unitățile ce am vizitat pot servi de exemplu celor ce voiesc să facă din arhive un adevărat bun cultural al poporului.

Nivelul înalt al arhivisticii sovietice nu este numai rodul strădaniei unor arhiviști pasionați, ci al întregului popor care are un adevărat cult pentru tot ce amintește de trecutul patriei, cîm ne-am putut da seama — și nu este nici o exagerare — din neobișnuita afluență la expoziții și muzee care, dacă cetățenii sovietici n-ar fi atît de disciplinați, am putea spune că sînt luate cu asalt.

Ne-am dat seama, în sfîrșit, că ceea ce constituie cheazășia creșterii continue a nivelului arhivisticii sovietice este modestia sinceră a arhiviștilor sovietici, pregătirea lor temeinică și dorința de a se informa, de a afla tot ceea ce i-ar putea ajuta în muncă, alături de promptitudinea de a informa și a ajuta din toată inima pe cei ce le solicită ajutorul.

Astfel, în toate convorbirile ce am avut și în convorbirea de închidere a vizitei noastre ne-am legat reciproc ca pe viitor să ținem o strînsă legătură, prin schimb de publicații, prin consultări și prin publicații comune, ceea ce, desigur, deschide perspective de continuă dezvoltare muncii noastre arhivistice. Pentru început s-a convenit asupra pregătirii a trei colecții tematice de documente.

Ținem să menționăm că la celelalte ajutoare pe care Uniunea Sovietică le-a acordat țării noastre se adaugă și cel dat arhivisticii, ajutor pe care noi ne vom strădui să-l facem cît mai rodnic.

Tot ce am văzut în Uniunea Sovietică ne-a impresionat și ne-a uimit. Dar ceea ce ne-a stîrnit cu adevărat admirația sînt oamenii sovietici, sînt rușii a căror proverbială ospitalitate nu a fost desmințită nici de această dată. Toți oamenii cu care am venit în contact, arhiviștii în primul rînd începînd cu tov. Belov, directorul general al Arhivelor U.R.S.S. și cei doi adjuncți ai săi, tovarășii Iacovlev și Prokopenko și continuînd cu șefii Secțiilor, ai Arhivelor Centrale și cu alți arhiviști ca : O. V. Șablovski, I. N. Firsov, T. Gr. Kolenkina, L. N. Krivoșein, L. L. Smactunovici, E. A. Bucișin, A. I. Loghinova, V. N. Șumilov, A. F. Butenko, G. V. Bogdanov, A. F. Gorhenko, S. T. Pleșacov, N. I. Rodionov, M. Gr. Motilek, V. V. Budlin, N. M. Rasipnova și alții ne-au arătat o bunăvoință ce greu poate fi redată prin cuvinte : oameni minunați, sinceri, prietenoși, de neuitat.

Am învățat multe pentru munca noastră arhivistică.

Ne-am înspălat întăriți în convingerea noastră că Uniunea Sovietică e de neînvins, că pentru ea prietenia și pacea nu sînt vorbe goale și nu în zadar oamenii cinstiți din lumea întreagă, pentru a trăi în pace și a avea prieteni devotați, își îndreaptă privirile către Marea Uniune Sovietică.

Ne-am întors în patrie hotărîți să îmbunătățim munca noastră, să ne străduim zi de zi pentru a crea o opinie de masă pentru păstrarea și valorificarea științifică a rezaurului nostru istoric, să depunem tot efortul posibil pentru ridicarea instituției noastre la nivelul înalt atins de Arhivele din Moscova și Leningrad.

Marca noastră prietenă, Uniunea Sovietică, țara marilor realizări culturale și științifice, ne va fi sprijin și exemplu în viitor pe drumul spre progres al activității arhivistice în Republica Populară Romină.

ION PARASCHIV
ION COMĂNESCU
ION GH. VASILE
GH. UNGUREANU

DELEGAȚII ARHIVISTICE ȘI CERCETĂTORI DE PESTE HOTARE LA ARHIVELE STATULUI IN ULTIMII ANI

Este în general cunoscut că multe dintre cele mai importante izvoare ale istoriei poporului român se găsesc, datorită diverselor împrejurări, în arhivele, bibliotecile și muzeele de peste hotarele țării noastre. Nu este însă mai puțin adevărat că materialele documentare aflate în depozitele Arhivelor Statului din țara noastră constituie un tezaur de informații istorice nu numai pentru istoria patriei noastre, dar și pentru aceea a popoarelor vecine cu care poporul român a avut timp de secole legături de natură politică, economică, culturală etc. Așa se explică de ce în ultimul timp, numeroși oameni de știință de peste hotare, în special din țările de democrație populară, veniți în baza diverselor acorduri culturale prin intermediul Academiei Republicii Populare Romine sau al Institutului pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea, au cercetat materiale documentare de la Arhivele Statului și de la alte instituții de cultură din țara noastră.

Astfel, în anul 1955 cercetătorii străini au studiat materiale aflate la Arhivele Statului din București, Cluj, Tg. Mureș, Alba Iulia, Or. Stalin, Sibiu și Galați, referitoare la următoarele teme: influența mișcării muncitorești din România asupra literaturii romine (perioada 1871—1905); David Ferencz și mișcarea antitrinitară; documente literare în legătură cu scriitorul Zsigmond Moricz; mișcarea revoluționară națională din timpul renașterii bulgare; relațiile comerciale dintre Cehoslovacia și Principatele Romine.

În același an, profesori sau personalități culturale străine, venite în vizită din R. P. Chineză, R. D. Germană și Austria au vizitat Direcția Arhivelor Statului. De asemenea, Arhivele Statului din Iași au fost vizitate de profesori universitari, academicieni și savanți sovietici, bulgari, unguri, cehi, poloni, chinezi, germani, francezi, artiști de la Filarmonica din Praga, ansambluri sovietice și bulgare și unele delegații ministeriale de la Ministerul Culturii din R.S.S. Moldovenească și Uruguay etc.

În anul 1956, dintre cercetătorii de peste hotare care au studiat la Arhivele Statului amintim pe profesorul universitar Marin Ivanov Mihov, directorul Muzeului Militar din Sofia, care a cercetat și fotocopiat materiale documentare din secolul al XIX-lea de la Direcție și de la unele unități din țară ale acesteia, privind războaiele ruso-turce și în special participarea voluntarilor bulgari alături de armata rusă în războiul Crimeii (1853—1856).

Ivan Nicolov Undjiev, colaborator științific la Institutul „Hristo Botev” de pe lângă Academia de Științe a R.P. Bulgaria, a cercetat la Arhivele Statului din București, Iași, Galați și Constanța materiale documentare din secolul al XIX-lea, referitoare la trecutul poporului bulgar.

Frantisek Kavka și Jan Misianik din R. Cehoslovacă au cercetat la Sibiu și Or. Stalin, primul documente privind relațiile dintre Principatele Romine și Boemia în secolul al XVII-lea, iar al doilea materiale privind viața și activitatea esculanților și anabaptilștilor slovaci din secolul al XVII-lea. Dr. Ladislav Makry, muzicolog din R. Cehoslovacă, a cercetat la Alba Iulia, Iași, București materiale muzicale boeme și slovene și manuscrise liturgice.

VI. Storojiuc, docent la Universitatea de Stat din Chișinău, a cercetat materiale arhivistice privind „Răscoalele țărănești din 1907 și influența revoluției din 1905 asupra mișcărilor țărănești din România”.

Mai amintim pe Dr. David Zoltan, arhivist din R. P. Ungară, șeful depozitului de hârtii al Arhivelor Statului din Budapesta, care a cercetat materialul cartografic manuscris românesc de până la 1848. Pandy Kardos Pál a cercetat materiale referitoare la revoluția de la 1848, legate de istoria literaturii (în special Petőfi), iar Keserrő Bálint a cercetat, în anii 1956 și 1957, la Sibiu, Cluj, Deva, Or. Stalin și Tg. Mureș materiale privind poezia maghiară la sfârșitul secolului al XVII-lea.

De asemenea, în anul 1957, Agnes Várkonyi a studiat la Arhivele Statului Cluj, Tg. Mureș, Alba Iulia, Sighișoara, Sibiu, Or. Stalin și Arad protocoalele sesionale dintre 1702 și 1709 și materiale documentare privind răscoala lui Francisc Rakoczy dintre anii 1700 și 1709, executând 1245 de fotocopii.

Szabolcsi Miklos a cercetat documente privind viața scriitorului maghiar Iosef Attila.

Prof. Lucasz Kurdybacha și prof. Ion Dobjanski din R. P. Polonă au cercetat în anul 1957 la Cluj materiale documentare referitoare la arienii polonezi, iar prof. Zygmunt Mlinarski a făcut cercetări la Arad.

Chirilă Nicolova Karatodorova din R. P. Bulgaria a studiat la Direcția Arhivelor Statului documente referitoare la mișcarea revoluționară bulgară din 1868.

Expoziția Direcției Generale a Arhivelor Statului, deschisă cu ocazia aniversării a 125 de ani de la înființarea Arhivelor Statului, a fost vizitată de profesori și de arhiviști din U.R.S.S., R. D. Germană, R. P. Bulgaria și R. P. Ungară și de studenți din R. D. Germană. În această privință merită a fi citate cuvintele prof. dr. Szántó Imre din Budapesta: „Expoziția Arhivelor Statului oglindește în mod fericit moștenirea luptelor comune româno-maghiare pentru libertate și luptele de clasă. Expoziția a adâncit și mai mult prietenia dintre popoarele noastre”.

MIHAIL M. FĂNESCU

PUBLICAȚIILE ARHIVELOR STATULUI apărute între anii 1947-1958

Prima publicație a Arhivelor Statului datează de acum aproape 100 de ani.¹⁾ Totuși de o activitate mai susținută în această privință se poate vorbi abia începând cu anul 1925, odată cu reluarea apariției unei publicații periodice, *Revista Arhivelor*, și mai ales după 1939 când se începe publicarea unor serii de lucrări arhivistice deosebit de importante.

În special între anii 1947-1958 se constată în acest domeniu o activitate ale cărei rezultate merită a fi semnalate.²⁾ În această perioadă a apărut seria indicilor cronologici și s-a început publicarea de cataloage arhivistice, îndrumătoare etc.

Începem această scurtă expunere cu seria indicilor cronologici, din care primul a apărut în anul 1947. Din totalul de 24 de indici prevăzuți au apărut pînă în prezent 21 de volume și anume: 20 de volume pentru fondurile mănăstirești din Țara Românească și unul pentru o arhivă modernă, aceea a Comandamentului militar bănățean.

Fiecare volum din această serie³⁾ alcătuiește după criteriul fondului arhivistic cuprinde o pretață în care se arată metoda de lucru

și o descriere a materialelor (documente în foi volante și în manuscrise), care sînt indexate în cuprinsul său.

În cuprins documentele sînt clasate în ordine cronologică. La fiecare document se reproduse data (anul erei noastre și acela al creației) precum și celelalte elemente (indiction, crug, etc.). Conținutul documentului este redat succint prin unul sau mai multe cuvinte indice (Schlagwort), după care se dă cota originalului și a altor forme sub care apare acesta (copii în foi volante, copii în manuscrise, rezumate, mențiuni și inserții ale documentului respectiv în alte documente), limba în care este scris și scurte indicații bibliografice.

Aceste publicații au făcut posibilă realizarea unei evidențe exacte a unor fonduri feudale din Țara Românească și trecerea la întocmirea de cataloage și publicații de documente. Colecția *Documente privind istoria României. B. Țara Românească* este întocmită, în ceea ce privește materialele documentare din Arhivele Statului, și pe baza acestor lucrări.

Cu ajutorul unor astfel de lucrări se pune în circulație un material documentar nepre-

¹⁾ P. Teulescu, *Documente istorice*, seria întâi, Buc., 1860.

²⁾ Pentru publicațiile apărute pînă în anul 1947, data încetării apariției *Revistei Arhivelor*, și după această dată, v. *Arhivele Statului — 125 ani de activitate, 1831-1956*. Buc., 1957, p. 126-127.

³⁾ Indici cronologici privind documentele orînduirii feudale provenite de la mănăstirile din Țara Românească. Din cele 24 de volume, cite s-au prevăzut, au apărut 21, celelalte fiind în lucru. Au apărut: 2. Ion I. Șucu, *Episcopia Argeș*, Buc., 1951, 156 p.; 4. idem, *Episcopia Rimnicul Nouului Severin*, Buc. 1954, 234 p.; 5. Ion Gh. Vasile, *Mănăstirile Sf. Apostoli-București, Arnota-Vilcea,*

Băbeni-R. Sărat, Baia de Aramă-Mebădinti și Banul-Buzău, Buc., 1950, 164 p.; 6. Cl. Mihăilescu, *Mănăstirile Bistrița-Vilcea și Bradul*, Buc., 1948, 136 p.; 7. I. Fănuică, *Mănăstirile Brîncoveni, Brebu, Bucovăț. Fuliga și Butoiu*, Buc., 1949, 81 p.; 8. Vangheer N. Antoniu, *Mănăstirile Căldărușani și Căluș*, Buc., 1953, 95 p.; 9. Ion I. Șucu, *Mănăstirile Cimpulung, Căscioarele, Cernica, Cetățuia, Ciocanul, Ciorogirla și Clocociov*, Buc., 1949, 178 p.; 10. Il. Leonte, M. Fănecu și L. Papadopol, *Mănăstirile Comana, Crnet, Cotmeana, Cotroceni*, Buc., 1954, 261 p.; 11. A. Sacerdoteanu, *Mănăstirile Cozia, Casna, Dălbăuți, Dealul, Dedulești, Dintrunleu, Sf.*

lucrat, elementul esențial al indicelui cronologic fiind acela de a arăta existența materială a actelor.

La început s-au întocmit indici cronologici numai pentru fondurile mănăstirești din epoca feudală. Ulterior s-a întocmit un indice cronologic și pentru o arhivă modernă, aceea a Comandamentului militar bănățean, pentru anii 1721—1815.

O altă categorie de lucrări apărute în perioada 1947—1958 o formează cataloagele arhivistice. În anul 1947 a apărut *Catalogul documentelor Țării Românești*.¹⁾ După aproape 70 de ani de la prima lucrare similară scoasă de C. D. Aricescu, pe atunci director

general, Arhivele Statului relua publicarea cataloagelor de documente aflate în depozitele sale.²⁾ În anul 1957 s-a tipărit primul volum din *Catalogul documentelor moldovenești*.³⁾

În prima lucrare s-au publicat numai rezumatele documentelor foi volante, originale sau copii. În cea de a doua lucrare s-au publicat în afară de rezumatele documentelor foi volante și acelea ale documentelor din manuscrise precum și rezumatele din listele de documente (*perilipsisuri*), care nu aveau evidență înainte de această lucrare. De aceea materialul fișat a fost enorm, aproximativ 100.000 de fișe, care prin contopiri succesive a fost redus la cele 1986 de rezumate de documente cite conține această lucrare.

La ambele lucrări fiecare rezumat cuprinde următoarele elemente: data și locul de emitere, emitentul, destinatarul, obiectul, înștițuțiile și toate topicele. După aceia se indică cota (fondul, pachetul, numărul), urmată de o descriere diplomatică detaliată și unele indicații bibliografice, dându-se edițiile mai importante în care a mai fost publicat actul respectiv.

Lucrările sînt completate cu cite o listă cronologică a *logofetilor*, *alta* a *gramăticilor*, o *tablă* de corespondență pe fonduri a cotelor raportate la numărul de ordine din *Catalog* și un indice alfabetic onomastic, toponimic și de lucruri.

Catalogul documentelor moldovenești, cu unele lipsuri, este totuși de un prețios ajutor la detectarea documentelor nepublicate încă în colecția de *Documente privind istoria României*. De asemenea, cu ajutorul acestei lucrări se pot descoperi și îndrepta unele greșeli făcute la editarea colecției amintite ca, de exemplu, unele documente publicate de două ori, la date diferite, sau altele cu date greșit citite și transcrise⁴⁾.

În anul 1955 a apărut o altă lucrare de același gen, *Catalogul documentelor românești de la Arhivele Statului de la Orașul Stalin*.⁵⁾ Lucrarea cuprinde în prima parte (p. I—XLVII) o prefață, o amplă introducere — studiu, o listă a scriitorilor de acte românești

³⁾ *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului*, vol. I. 1387—1620, Buc., 1957. 576 p.; v. și recenziile de N. Stoicescu și H. Chircă, în *Studii. Revistă de istorie*. X. 1957, nr. 5, p. 207—209.

⁴⁾ Vezi N. Stoicescu și H. Chircă, *loc. cit.*

⁵⁾ *Catalogul documentelor românești de la Arhivele Statului de la Orașul Stalin*, Buc. 1955, XLVII + 599 p.; v. și recenziile: C. Șerban, în *Studii. Revistă de istorie*. X. 1957, nr. 1, p. 236—238 și *Arhivist*, nr. 1—2 (1957), revistă ce apare în R.F. Iugoslavia.

Ecaterina-București și Fedeleșciori, Buc., 1947, 179 p.; 12. Ion I. Șucu, *Mănăstirile Găvanul, Sf. Gheorghe-Buzău, Sf. Gheorghe Nou-București, Ghibbiu, Glavacioc și Golgota*, Buc., 1953, 87 p.; 14. Radu Sc. Greceanu, *Mănăstirile Hurezi, Iordăcheanu, Sf. Ioan-București*, Buc., 1951, 177 p.; 15. *Mănăstirile Sf. Ioan-Focșani, Igbiabul, Jitia și Roaba, Măgureanu-București, Mamul, Mărcuța și Mărgineni*, Buc., 1958, 248 p.; 16. Radu Sc. Greceanu, *Mănăstirile Mihai Vodă-București, Mislea, Motru, Nămăești, Nișon și Nucetul*, Buc., 1949, 179 p.; 17. I. Comănescu, *Mănăstirile Pantelimon, Pasărea, Plătărești, Plumbuita, Podeni, Poiana Mărului, Polovragi și Predeal*, Buc., 1950, 93 p.; 18. Ileana Leonte, *Mănăstirea Radu Vodă*, Buc., 1948, 544 p.; 19. Idem *Mănăstirile Rimnicul Sărat, Rîncăcirov, Răzvan, Rătești, Recea, Rogoz, Sadova, Sărințar, Sf. Sava-București, Seaca-Mișetești*, Buc., 1951, 186 p.; 20. Vasile Gh. Ion, *Mănăstirile Slobozia lui Enache și Apostolache, Snagov, Spirea din Deal, Sf. Spiridon Nou și Sf. Spiridon Vechi*, Buc., 1954, 175 p.; 21. Idem. *Mănăstirile Stavropoleos, Strebaia, Surpatele, Suzana, Tîrșor și Țigănești*, Buc., 1955, 139 p.; 22. Ileana Leonte, *Mănăstirile Tismana și Trivalea*, Buc., 1951, 164 p.; 23. Ion I. Șucu, *Mănăstirile Văcărești, Valea, Vieroș, Vișorita, Zamfira, Zlătari*, Buc., 1952, 248 p.; *Indice cronologic nr. 24*, din care au apărut două volume, cuprinde actele arhivei militare (Arhivele Statului Timișoara). I (1721—1800), Buc., 1952, 180 p.; II (1801—1815). Buc., 1955, 303 p.

¹⁾ Ion-Radu Mircea, *Catalogul documentelor Țării Românești*, I (1369—1600), Secția Istorică de la Arhivele Statului din București, Buc., 1947, XVI + 324 p.

²⁾ *Indice de documente aflate în Arhiva Statului și nepublicate încă*, în *Revista istorică a Arhivelor României*, Buc., 1874 și 1876 (2 broșuri).

de pe lângă magistratul oraşului Braşov, dintre anii 1578—1799 şi o altă de scriitorii de acte româneşti din vechiul Braşov, preoţi şi dascăli la biserica Sf. Nicolae şi diferiţi mireni dintre anii 1696—1772 şi notele la introducere.

Urmează, în ordine cronologică, rezumatele a 3758 de documente dintre anii 1521—1799 (p. 1—598).

Dintre problemele mai importante — unele analize şi în introducere, care se pot studia pe baza acestui material, menţionăm următoarele: evidenţa arhivelor oraşului Braşov până la 1800; scurt istoric al fondurilor din care fac parte documentele cuprinse în lucrare: scriitorii de acte româneşti din Ţara Birsei; elemente diplomatice ale acestor acte şi cuprinsul lor; unele consideraţii istorice cu privire la locuitorii romini din Braşov şi Ţara Birsei; comerţul şi nauii negustori ai epocii; meserii şi bresle; dări şi abuzurile dregătorilor şi numeroase informaţii de ordin economic şi politic privind Ţara Românească şi Moldova. Ar fi fost necesar ca lucrarea să fie însoţită de un indice ce ar fi uşurat mult cercetarea ei.

Arhivele Statului Iaşi au publicat în anul 1947 lucrarea „*Îndrumător în Arhivele Statului Iaşi*”¹⁾, al cărei scop este de a prezenta sintetic istoricul şi cuprinsul unor fonduri sau colecţii arhivistice. Primul volum se ocupă, printre altele, de arhiva Mitropoliei Moldovei, de aceea a Comitetului central de inspecţiune şcolară şi de a Secretariatului de Stat al Moldovei, de inventarul pergamentelor de la Arhivele Statului Iaşi, de catastrăile moldoveneşti până la 1860 etc. Prezentarea materialului arhivistic pe fonduri, cu datele extreme şi indicarea în mare a problemelor care ar putea fi urmărite, înlesneşte pe cercetător în munca sa indicându-i ce fonduri trebuie să consulte.²⁾

Este prima încercare de manual istoric arhivistic în literatura noastră de specialitate.

În al II-lea volum al aceleiaşi lucrări.³⁾ apărut în anul 1956 prin grija Direcţiei Arhivelor Statului, arhiviştii de la Iaşi prezintă în prima parte un număr de parusoreze fonduri provenind de la Visteria Moldovei (1761—1861), Hătmânia Moldovei (1825—1832), Departamentul Pricinilor Străine (1824—1832), arhivele isprăvniciilor, Comisiile re-

vezuitoare ale catahrisurilor din Moldova între 1830—1831, Divanul Împlinitor al Moldovei (1828—1832), Ministerul Justiţiei (1832—1862), Miliţia Moldovei (1830—1862), Divanul de întărituri (1831—1862) etc.

Partea a doua cuprinde o serie de studii şi prezentări de piese arhivistice. Un indice de materii, nume şi toponimice, facilitează mult cercetarea acestei lucrări.

În anul 1950, Arhivele Statului din Timişoara au publicat *Conspectul arhivelor din Banat* care este un fel de inventar general, o prezentare sumară în cifre a arhivelor din Banat, cu indicarea generală a conţinutului.⁴⁾

Se poate constata că toate lucrările prezentate mai sus sînt instrumente de evidenţă pentru materialele din depozitele Arhivelor Statului de la Bucureşti şi din ţară. Scopul întocmirii lor a fost desigur şi acela de a forma rapidă a cercetătorilor şi crăparea materialelor documentare de distrugere prin cercetări inutile.

În afară de acestea au apărut şi unele lucrări cu un caracter deosebit.

În această categorie trebuie menţionate două publicaţii care au drept scop să dea îndrumări de felul cum trebuie întocmite lucrările arhivistice. Astfel, în anul 1948 au apărut „*Instrucţiuni arhivistice*” în care se dau îndrumări de modul cum trebuie întocmite cele şase lucrări arhivistice care se adresează cercetătorului de arhive din afară: ghidul arhivei, manualul istoric arhivistic, inventarul general de arhivă, inventarul arhivistic, indicele cronologic şi catalogul general de arhivă. Instrucţiunile de mai sus reprezintă „o sinteză a principiilor la care a ajuns azi arhivistica şi diplomatica, adaptate situaţiei în care se găsesc depozitele noastre arhivistice. Nu izvorăsc din teorie pentru teorie, ci sînt rezultatul unor cercetări îndelungate, al unor informări de tot felul şi al unei verificări cu materialul nostru însuşi.”⁵⁾

În anul 1953 au apărut „*Instrucţiuni privitoare la întocmirea fişelor pentru evidenţa fondurilor arhivistice*”, instrucţiuni ce conţin norme pentru fişarea documentelor feudale, ordonarea şi transcrierea fişelor, detetarea documentelor publicate şi pentru inventarierea arhivelor moderne.

Cele două publicaţii susmenţionate, primele de acest fel din ţara noastră, prezintă o deosebită importanţă întrucît pe baza lor s-au întocmit principalele lucrări arhivistice dintre anii 1947—1958. De altfel, unele din instrucţiunile ce le conţin au fost cunoscute de

¹⁾ *Îndrumător în Arhivele Statului Iaşi*. Iaşi, 1947, IV + 96 p.

²⁾ *Ibidem*, p. 4.

³⁾ *Îndrumător în Arhivele Statului din Iaşi*. II. Buc., 1956. 196 p.

⁴⁾ Gr. Popiţi, *Conspectul Arhivelor din Banat*, Buc., 1950, 75 p.

⁵⁾ Aurelian Sacerdoţeanu, *Instrucţiuni arhivistice*, Buc., 1948, 47 p.

arhiviștii noștri, cu mult înainte de a fi publicate, sub forma de circuli.

În anul 1935 s-a publicat lucrarea *Tabele sincronice*,¹⁾ care cuprinde un studiu deosebit de util asupra cronologiei musulmane și tabele de transformare a anilor turcești (hegira) în anii erei noastre. Tabelele de calcul sînt astfel întocmite încît datele din era noastră corespundătoare hegirei, se pot afla în cel mai scurt timp. Este prima lucrare de acest gen în țara noastră.

Tabelele sînt de un real folos în munca arhivistă, deoarece în depozitele noastre se găsesc multe documente turcești, dat fiind legăturile politice și economice pe care le-a avut țara noastră cu turcii timp de mai multe secole.

Cu ocazia sărbătoririi a 125 de ani de activitate a Arhivelor Statului de la București și Iași a apărut un volum festiv consacrat acestui eveniment.²⁾

Articolele introductive sînt semnate de I. Parasciv, director general al Arhivelor Statului, academician prof. P. Constantinescu-Iași și conf. univ. D. Berlescu.

Urmează un istoric al Arhivelor Statului tratînd perioada dintre anii 1831—1936. În introducerea acestuia se face o privire retrospectivă asupra situației arhivelor din țara noastră pînă la înființarea Arhivelor Statului.

În capitolele următoare se tratează despre legislație și organizare, personal și Școala de arhivistă, local și mobilier, preluări de materiale documentare și selecționarea lor, grija pentru păstrarea în bune condițiuni a arhivelor, măsuri de igienă și restaurare, folosirea materialelor documentare și dezvoltarea Arhivelor Statului. Un număr de patruzeci de anexe, în care se reproduc principalele legi, regulamente și instrucțiuni și lista conducătorilor Arhivelor Statului de la București și Iași începînd cu anii 1831—1832, completează lucrarea.

Urmează o serie de optsprezece studii și articole și anume :

¹⁾ Mihail Guboglu, *Tabele sincronice — Datele begirei și datele erei noastre, cu o introducere în cronologia musulmană*, Buc., 1935, LXIII + 330 p. + 3 pl.; v. recenzii: I. Matei, în *Studii*, Revistă de istorie, IX (1936), nr. 2—3, p. 174—175; Octavian Iliescu, în *Studii și cercetări de numismatică*, I (1937), p. 477—478; N. Grigoraș, în *Studii și cercetări științifice*, Istorie, VII (1936), fasc. 1, p. 188—189; Grumel, *Revue des études byzantines*, Paris, 1937, p. 260—261; *Voprosi Istorii*, nr. 5 (1938), p. 213—214.

²⁾ *Arhivele Statului — 125 ani de activitate. 1831—1936*, Buc., 1937, 512 p.

Constantin Turcu, *Norme pentru organizarea cancelariei moldovenești în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*;

Const. A. Stoide, *Contribuții la cunoașterea cronologiei documentelor slavo-române din Ardeal*;

Gr. Popiți, *Mișcări de rezistență și răzvrătire în Banat în anii 1774—1775*;

Virgil Apostolescu, *Distrugerea de arhive în „Focul cel Mare” de la Iași din 1827*;

Gheorghe Ungureanu, *Despre breslași. Contribuție la cunoașterea categoriilor fiscale din Moldova înainte de Regulamentul Organic*;

Mihail M. Fănescu, *Gheorghean Peșacov. Contribuții la cunoașterea vieții și activității sale*;

I. Gh. Vasile, *O chemare anonimă către poporul grec, la lupta împotriva jugului otoman din [1—17 aprilie 1821]*;

Mihail Regleanu, *Contribuții documentare cu privire la revoluția din 1848 în Țara Românească*;

Elena Limona, *Acte relative la breslele din Brașov*;

Elena Mureșan, *Arhiva orașului Dej*;

Al. Bălintescu, *Documentele Glogoveanu găsite la Craiova în anul 1933*;

Ion Șucu, *Înaltul Divan*;

Olivia Pescariu, *Arhiva orașului Gherla*;

Candic C. Muslea, *Fondul „Bran”*;

Dimitru Limona, *Un catastif al unui campanist sibian din veacul al XVIII-lea*;

Constantin Turcu, *Fabrica de buscă de la Luncani — Bacău (1817)*;

Mihail Guboglu, *Documentele turcești din Arhivele Statului și importanța lor pentru cercetările istorice*;

Gheorghe Popescu, *Intocmirea registrului general de arhive și a tabulatorului fondurilor pentru evidența de bază a materialelor arhivistice*.

Lucrarea se încheie cu rezumate în limbile rusă și franceză.

Puțin mai înainte, cu ocazia redeschiderii Muzeului Arhivelor Statului, la 27 aprilie 1937, s-a tipărit o broșură cu același titlu, în care se publică un succint istoric al Arhivelor Statului din țara noastră.³⁾

În anul 1938 a apărut o publicație de documente,⁴⁾ privind meșteșugarii și neguțătorii din trecutul Craiovei. Lucrarea cuprinde un număr de 261 de documente (p. 12—329) dintre anii 1666—1865, precedate de un amplu studiu introductiv (p. 3—42). Documentele prezintă date importante des-

³⁾ *Arhivele Statului — 125 ani de activitate. 1831—1936*, Buc., 1937, 35 p.

⁴⁾ *Meșteșugari și neguțători din trecutul Craiovei*, Buc., 1937, 373 p.

pre istoria tirgului Craiovei, istoria meșteșugurilor și a neguțătorilor Craiovei din secolul al XVII-lea până în 1865. Se găsec, de asemenea, bogate informații despre manufacturi și fabrici, despre răscoala paten-tarilor din Craiova din anul 1860. Un indice general ușurează mult cercetarea lucrării. S-a reluat astfel o activitate științifică în care s-a realizat prea puțin până în prezent și care sperăm că va continua paralel cu publicarea de instrumente de evidență (inventare, indici cronologici, cataloage etc.).

Înainte de a încheia această expunere, este necesar să amintim că în aceeași perioadă au fost pregătite o serie de lucrări¹⁾:

Inventarul arhivistic al Înalțului Divan (1831—1847), supremă instanță de judecătă în Țara Românească în timpul Regulamentului Organic. Lucrarea cuprinde rezumatele a 2.089 de procese judecate de această instanță în perioada amintită și un indice general destul de bogat;

Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului de la Orașul Stalin, vol. I (1577—1854), care cuprinde rezumatele a 2.498 acte din fondurile arhivistice ale unor negustori brașoveni;

Inventarul protocoalelor din arhiva orașului Sibiu, (1522—1700);

Indice cronologic nr. 13, care cuprinde actele din fondurile mănăstirilor Govora, schitul Gruia, Hagi Dina și Hotărani;

Indice cronologic nr. 3, care cuprinde 5.184 de acte din fondul episcopiei Buzău dintre anii 1428—1881.

MIHAIL M. FĂNESCU

Istoriescii arhiv, 1957.

Atât ca bogat izvor de documentare, cit și ca exemplu de prezentare a documentelor istorice și a problemelor ridicate de activitatea arhivistică, revistele de specialitate care ne vin din alte țări și în special din U.R.S.S. reprezintă pentru arhiviștii din țara noastră un prețios ajutor. Facem o prezentare sumară a cuprinsului celor 6 numere ale revistei „*Istoriescii arhiv*”, apărute în anul 1957, oferind astfel unele indicații bibliografice celor interesați, îndrumându-i spre revistă. Nr. 1 al revistei „*Istoriescii arhiv*” pe anul 1957 cuprinde:

DOCUMENTE: *Correspondența C.C. al P.M.S.D.R. cu organizațiile locale de partid, în anii noului avânt revoluționar*, p. 3—45, cuprinde 31 de scrisori ale unor activiști de partid, precum și ale unor organizații de partid, din diferite orașe ale Rusiei, adresate C.C. al P.M.S.D.R. Aceste scrisori reflectă

problemele de bază ale activității P.M.S.D.R., în această perioadă a luptei revoluționare: și constituie din acest punct de vedere o valoroasă sursă de informare pentru istoricii care se ocupă de evenimentele care au precedat Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Scrisorile provin din fondul documentar al Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.M.S.D.R. Articollul introductiv aparține unor cercetători științifici de la același institut. Articolul este completat de două fotocopii de scrisori și o hartă pe care sunt schițate legăturile C.C. al P.M.S.D.R. cu organizațiile locale din întreaga Rusie în anii 1912—1914.

— *Despre evenimentele de la Lena din anul 1912*, p. 46—58. Sint prezentate șapte documente referitoare la desfășurarea mișcării muncitorilor mineri de la exploatarea auriferă de la Lena. Rapoartele, declarațiile și mărturiile reflectă, sub toate aspectele, cauzele și mersul grevei. Este deosebit de interesant documentul cuprinzând corespondența lui I. Haghii către ziarul „*Pravda*” care cuprinde grafice ale salarizării și posibilităților de cumpărare de care dispuneau minerii. De asemenea prezintă o mare importanță documentul privind represaliile pientru înăbușirea grevei. Documentele sint publicate de Institutul de marxism-leninism de pe lângă P.C.U.S. *Din istoria „foametei” (crizei) de combustibil din Rusia în ajunul primului război mondial*, p. 59—78. L. E. Șepelev prezintă un document privitor la pozițiile deținute de capitalul străin în Rusia. Documentul arată strînsa legătură între marile monopoluri occidentale și conducătorii Rusiei țariste, subordonarea acestora din urmă față de capitalul străin. *Din istoria mișcării muncitorești din gubernia Moscova în anul 1917 (martie-aprilie)*, p. 79—106. Împreună cu un articol introductiv, V. E. Poletacv publică 29 de documente, în special hotărîri și rezoluții ale ședințelor, adunărilor și mitingurilor muncitorilor și funcționarilor din Moscova și împrejurimi. Din toate aceste documente reiese vădit poziția clasei muncitoare față de cerințele revoluției. *Primele tribunale popular-revoluționare de la Petrograd*, p. 107—128. I. S. Tocarev și V. A. Zubcov publică 28 de documente referitoare la formarea și activitatea primelor tribunale revoluționare din noiembrie 1917. *Eroismul unităților Armatei Roșii pe frontul de răsărit în anii 1918—1920*, p. 129—152. D. O. Oznobișin publică 14 documente, reprezentînd ordine de front datate între 9 iulie 1919 și 11 mai 1922, atestînd eroismul de care au dat dovadă unitățile Armatei Roșii de pe frontul de răsărit. *Despre măsurile guvernamentale pentru înăbușirea aji-*

¹⁾ Prima, a doua și a patra lucrare au apărut.

tației populare în perioada abrogării privilegiilor iobăgiste, p. 151—193. Sub acest titlu P. A. Zaionciovski publică un bogat material constituit din ordine, planuri de comandament și corespondență între diferiți ofițeri superiori, care scot la iveală organizarea forțelor militare țariste în vederea suprimării încercărilor de revoltă în timpul evenimentelor din jurul anului 1860. JURNALE ȘI MEMORII: S. M. Solovei, *Despre activitatea comitetului de partid al raionului Rojdestvenskii din Petrograd în anul 1917*, p. 194—204. Autorul este unul din foștii membri ai acestui comitet, articolul având astfel un caracter narativ. M. S. Muh-tar-Londarscoi, *Detășamentul de luptă al Gărzilor Roșii de la uzina Putilov*, p. 205—212. Articolul consemnează formarea și activitatea acestui detașament, evocând figurile lui Lenin și Sverdlov care au îndrumat direct lupta comuniștilor de la uzinele Putilov. Acest capitol mai conține un articol comemorativ, închinat celei de a șaizecea aniversări a nașterii academicianului R. M. Pancratova, p. 213. ARTICOLE: V. A. Radus-Zencovici, *Documentele arhivelor secrete de stat despre Marx și Engels*, p. 214—218. Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. dispune de importante materiale din fondurile secrete ale arhivelor de stat din Prusia, Austria, Belgia, Franța și Elveția. Aceste fonduri conțin scrisori, proclamații și gazete ale luptătorilor revoluționari, documente despre arestări, denunțuri și rapoarte ale organelor de poliție și siguranță privind persoane și organizații revoluționare. Din aceste documente, Radus-Zencovici analizează pe cele care privesc activitatea lui Marx și Engels, aducând astfel o nouă contribuție la cunoașterea vieții și activității marilor dascăli ai proletariatului. COMUNICĂRI: G. A. Belov, *Al III-lea Congres internațional al arhiviștilor*, p. 219—227. G. A. Belov, șeful delegației sovietice la Congresul internațional al arhiviștilor de la Florența, face o succintă prezentare a problemelor dezbătute de către delegații țărilor participante, subliniind importanța schimbului de experiență realizat prin expunerea de către aceștia a metodelor de lucru utilizate de ei și necesitatea stringerii legăturilor științifice și a largirii schimbului de experiență dintre arhiviștii din diferite țări. M. P. Gubenco, *Materiale documentare ale instituțiilor cooperatiste, organizarea lor și importanța pentru cercetările istorice*, p. 228—236. I. A. Șparog, *Documente pentru istoria combinatului metalurgic din Cuzețec și a orașului Stalinșc*, p. 237—239. F. L. Alexandrov, *Materiale documentare despre tipografiile clandestine ale P.M.S.D.R.*, p. 240—

244. Sint prezentate materiale despre tipografiile clandestine ale P.M.S.D.R. din Tiflis, Petersburg, Rostov pe Don, Moscova și altele. Z. V. Craiscaia, *Prelucrarea tehnică și păstrarea surselor Pricazului nobilimii*, p. 245—247. Este vorba de documentele de mari proporții din sec. XVII, pentru păstrarea cărora s-au impus o serie de măsuri speciale. NOTE ARHIVISTICE: A. M. Astrahan, *Cvintarea lui M. I. Kalinin la ședința Dumei orașenești din Leningrad din 25 oct. 1917*, p. 248—249. S. M. Cliașchin, *Așa a început viața* (din istoria unei organizații clandestine de comsomol), p. 250—252. K. V. Sivkov, *Virtețul vieții de muncă anuală a țăranilor din gubernia Tula la sfârșitul sec. XVIII*, p. 252—254. M. G. Tarsis, *Prima linie de carantină veterinară organizată de stat în Rusia*, p. 255—256. CRITICA ȘI BIBLIOGRAFIE: L. M. Ivanov — *Culegeri de documente despre revoluția din anii 1905—1907 în Ucraina*, p. 257—262. A. L. Lidorov — *Port-Arthur. Amintirile participanților*, p. 262—265. CRONICA: O. V. Levșunova, O. F. Nichitina, S. M. Kuraeva și S. P. Harchevici, *Note despre arhive și documente*. Numărul 1 al revistei se termină cu un articol intitulat — *Viața științifică a arhivelor*. Nr. 2 al revistei „Istoriceskii arhiv” cuprinde: DOCUMENTE: *Două articole ale lui V. I. Lenin despre școlile populare*, p. 3—6. Sint publicate două articole ale lui Lenin, primul intitulat „Mizeria profesorilor din școlile populare”, apărut în ziarul „Za Pravdu” nr. 31 din 4 dec. 1913, iar al doilea „Despre școlile noastre” apărut în „Proletarskaia Pravda” nr. 10 din 18 dec. 1913. În cele două articole Lenin demască realitatea din școlile Rusiei țariste, arătând că profesorilor li se plătesc salarii de mizerie, că numărul școlilor este cu totul insuficient. El combatte falsa propagandă pe care o făcea guvernul țarist acestor școli. Este prezentată și o fotografie după un rabel statistic întocmit de Lenin. Documentele și articolul introductiv aparțin Institutului de marxism-leninism de pe lângă C. C. al P.C.U.S. *Delegații comuniști la Congresul Internațional al II-a despre V. I. Lenin*. Articol introductiv de A. A. Struciova, p. 7—24. Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. prezintă caietul de impresii al participanților comunisti la cea de a II-a Internațională. Cele 43 de semnături ale delegaților din diferite țări ale lumii sint precedate de cuvinte de sinceră admirație și respect pentru personalitatea lui Lenin. *Mărturiile H. K. Krupskaia în memorii și materiale biografice despre Lenin*, p. 24—40. Cele 18 documente semnate de H. Krupskaia reprezintă o contribuție la

îmbogățirea cunoștințelor despre viața, modul de a lucra și opera lui Lenin. Articolul introduce apartine lui V. S. Arizdo. *Scrisorile lui S. G. Șaumian* (1904—1918) p. 41—64. Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. publică 16 scrisori ale lui S. G. Șaumian, unul din elevii și colaboratorii apropiați ai lui Lenin, către acesta și către Sovietul Comisarilor, expediate din Caucaz sau din străinătate. Articolul introductiv este semnat de Borveghian. *Despre participarea imperialismului englez la organizarea intervenției împotriva Rusiei Sovietice*, p. 65—84. Este prezentată corespundența oficială a diverselor personalități reacționare alb-gardiste, din care reies clar manevrele Angliei împotriva tinerii Puteri Sovietice. Articolul introductiv este semnat de V. A. Boiarskii. *Din istoria insurecției soldaților reșitiști din Turkestan în iulie 1912*, p. 85—121. Este vorba de o mișcare mai puțin cunoscută. Documentele publicate, mărturi, rapoarte și ordine, arată cauzele și desfășurarea acestor turburări ostășești. Articolul introductiv aparține lui A. L. Kusanov și S. I. Ivirskii. *Din istoria finanțelor din Rusia, la mijlocul secolului XVIII*, p. 112—135. Este prezentat un tabel al veniturilor statului pe anul 1769. Articolul introductiv a lui S. M. Troitski conține generalități asupra situației. **JURNAL ȘI MEMORII**: S. A. Zaiakini, *Întilnirile cu V. I. Lenin în anul 1917*, p. 136—139. Autorul, muncitor la uzinele Putilov în acei ani, redă întâmplările lui Lenin cu muncitorii, strînsa legătură între Partid și clasa muncitoare. **ARTICOLE**: V. V. Maksacov, *Organizarea fondurilor fonduri arhivistice private și a fondurilor de proveniență personală*, p. 140—154. Autorul scoate în evidență necesitatea centralizării fondurilor arhivistice și modul în care acest proces s-a realizat în U.R.S.S. n. A. Litvak, *Despre unele metode de publicare a izvoarelor cu caracter statistic*, p. 155—166. B. A. Litvak discută problemele ridicate de documentele cu caracter statistic aflate în arhive, necesitatea publicării lor și posibilitățile existente. **COMUNICĂRI**: M. A. Pluhina, L. E. Șepelev, *Cu privire la situația economică a Rusiei în ajutul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie*, p. 167—177. Autorii comunicării trec în revistă materialele documentare de la Arhiva centrală de stat a U.R.S.S. din Leningrad, urmărind fondurile uzinelor, băncilor și altor întreprinderi capitaliste. B. V. Levsin, *Documente despre primele Premii Lenin*, p. 178—179. Autorul prezintă documente privind fondurile Premiului Lenin și acordarea lui pînă în anul 1935. V. M. Svorotțova, *Despre organizarea materialelor*

documentare pentru istoria artelor, p. 180—186. M. I. Masterova, *Materialele fondului administrației minelor din sud-estul Rusiei, despre situația minerilor din sudul Rusiei (1900—1917)*, p. 187—191. Analiză, pe baza datelor furnizate de documente, a condițiilor de viață ale minerilor din sudul Rusiei în începutul sec. XX. B. S. Batulin, *Din istoria practicii arheografice în Ucraina, în secol. XIX—XX*, p. 192—195. L. H. Pușcarev, *Cu privire la principiile publicării textelor folclorice*, p. 196—198. **NOTE ARHIVISTICE**: F. F. Kuznețov, *Cine s-a ocupat de „Cronica de casă” la revista „Cuviințul rus”*, p. 199—200. V. A. Sivkov, *Despre constructorul mașinii cu aburi a lui A. S. Viatkin*, p. 201—203. Autorul prezintă un document din Arhivele de Stat ale regiunii Sverdlovsk care cuprinde date referitoare la mașina cu aburi a lui Viatkin. **CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE**: L. A. Goldenberg, R. V. Ovcinnikov, *Contribuție la Arhiva tehnică*, p. 204—208. Discuție asupra lucrării lui A. A. Kuzin „Tehnicșkie arhivi”, referitoare la organizarea arhivelor conținând documente cu caracter tehnic. K. I. Tișcenko, A. V. Cernov, *Îndrumător în instituțiile Ucrainei de apus de pînă la alipirea ei la R.S.S. Ucraineană*, p. 208—210. Prezentarea lucrării cu titlul de mai sus apărută în 1955 la Lvov sub redacția lui I. L. Butici și V. I. Strelskii. K. G. Mitiaev, V. H. Avtokratov, *Noi publicații privind teoria și practica în activitatea arhivistă*, p. 211—214. Scurtă prezentare a lucrărilor de acest gen, apărute în ultimii ani în U.R.S.S. **CRONICA**: G. A. Konjuhov, *Consfătuirea participanților la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*, p. 215—216. Consfătuirea s-a deschis la 22 iunie 1956, la Institutul de Istoria Partidului de pe lângă C.C. al P.C.U.S. Participanții au luat cuvîntul, povestind episoade din lupta lor. G. K., *Adunare dedicată celei de a 70-a aniversări a nașterii lui G. K. Ordănikidze*, p. 217. Sînt rezumate cuvîntările personalităților politice, a oamenilor de știință și militariilor care au participat. S. M. Kleatkin, V. E. Poletaev, *Din sectorul publicării izvoarelor pentru istoria societății sovietice*, p. 217—219. Sînt prezentate programul și ultimele realizări ale cercetătorilor din acest sector. A. D. Nicolaev, *Centrul sovietic de materiale informative al celui de al 3-lea an geografic internațional*, p. 219—221. Autorul arată care este organizarea acestui centru și importanța materialelor ce se pîstrează aici. I. D. Voronin, *Construirea de localuri pentru arhivele de stat*, p. 221—222. Numărul 3 al revistei „Istoričeskii arhiv” cuprinde: **DOCUMENTE**: *Mișcarea de partizani din Kuban (anii 1942—1943)*, p.

3—47. Sub acest titlu sînt publicate 35 de documente reprezentînd ordine de zi și de firomt ale detașamentelor de partizani, liste de nume, mărturii și în fine fotografii care illustrează puternica mișcare de partizani din Kzulban. Articolul introductiv este semnat de I. I. Kuțenko și V. I. Letkin. *Documente despre eroul Uniunii Sovietice, D. M. Karbișev*, p. 48—79. Articolul introductiv de A. P. Kladt ca și cele 15 documente, decrete și scrisori cîntesc memoria eroului. *Lupta bolșevicilor din Moscova pentru ridicarea nivelului producției industriale (1929—1932)*, p. 80—118. Sînt prezentate 22 de documente, cu un articol introductiv semnat de I. V. Iudin. Din documente reiese diferența fundamentală dintre sectorul capitalist care se sbațea în criză și sectorul socialist care prospera. *Materialele celui de al V-lea Congres al social-democraților din Polonia și Lituania*, p. 119—137. Documentele aparțin Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C. C. al P.C.U.S. Articolul introductiv este scris de C. Dzerjinscaia și R. A. Ermolaeva. *Greva muncitorilor din industria forestieră din masivul Belovejski (1932—1933)*, p. 138—153. Cele 9 documente prezentate de T. D. Lihtovskaia redau aspectele luptei muncitorilor din nordul Belorusiei, conduși de Partidul Comunist, împotriva capitaliștilor polonezi. — *Despre atragerea capitalului american în industria minieră din Rusia*, p. 154—159. Documentul publicat, datat din iunie 1917, reflectă încercările burgheziei ruse, care deținea puterea în urma revoluției din februarie 1917, de a se salva prin intervenția capitalului străin în Rusia. — *Din istoria concernului lui I. Stabeev*, p. 160—173. Este vorba de unul din cele mai mari concerne din Rusia, format în timpul primului război mondial, ca rezultat al concentrării capitalului. Articolul introductiv este semnat de I. V. Volobueva și I. T. Ghindina. — *Din istoria relațiilor ruso-chineze (1695—1720)*, p. 174—184. Este publicată corespondența diversilor diplomați ruși din China. Ultima scrisoare este adresată lui Petru I. Articolul introductiv este scris de I. F. Kurdinkova. **JURNALE ȘI MEMORII** : B. I. Ivanov, *Lupta muncitorilor din industria alimentară pentru pîine și alimente, în ajunul lui Octombrie 1917*, p. 185—198. Autorul descrie episoade din lupta muncitorilor conduși de partid în perioada februarie-octombrie 1917. Vorbește despre instituirea controlului muncitoresc și pregătirea muncitorilor pentru cucerirea puterii. **ARTICOLE** : T. V. Bataeva, *Despre extrasele din documentele epocii sovietice*, p. 199—208. Auroarea dezbată o serie de aspecte ale metodicii prelucrării arhivistice a materialului documentar

actual. I. A. Rubin, *În problema organizării fondurilor de materiale documentare din arhivele militare*, p. 209—218. **COMUNICĂRI** : V. E. Poletaev, I. U. Tomașevici, V. A. Cernih, *Unele probleme referitoare la prelucrarea arheografică a documentelor istoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie*, p. 219—227. V. V. Bedin, I. F. Kovalev, *Folosirea materialelor documentare în interesul economiei naționale*, p. 227—229. Autorii se referă la folosirea documentelor în vederea obținerii de date tehnice sau pentru analogii necesare procesului de producție. **NOTE ARHIVISTICE** : H. I. Kaminski, A. M. Karpacev, *Cu privire la proclamarea Belorusiei ca Republică Socialistă Sovietică independentă*, p. 230—232. R. I. Obuneva, *Aniversarea primului an de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie în gubernia Pscov*, p. 232—233. A. K., *Noi documente despre Cicalov*, p. 233—234. G. G. Frumencov, *Din biografia lui P. F. Vinogradov*, p. 235. S. I. Volcov, *Jurnalul lui D. M. Volkonski (1812—1834)*, p. 235—236. **CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE** : A. O. Lazo, A. P. Șurighin, V. A. Boiarskii, *Lupta pentru puterea Sovietică în Primorie (finiturile de la mare) (1917—1922)*, p. 237—240. N. V. Ustiugov, L. V. Cerepnin, *Palatografia rusă*. Recenzia importanței lucrări de specialitate a lui L. V. Cerepnin, apărută la Moscova în anul 1956. **CRONICA** : E. V. Cellini, *Congresul arhiviștilor și istoricilor din R.S.S. Georgia, Armenia și Azerbaidjan*, p. 244—247. Congresul a avut loc la Tbilisi între 27—30 martie 1957. I. D. Voronin, *Proiecte-tip de depozite pentru păstrarea arhivelor*, p. 247—253. Articolul prezintă planuri de localuri speciale pentru depozite. I. I. Kuțenko, V. F. Latkin, G. A. Sazonov, *Activitatea arhivelor de partid pentru culegerea memoriilor vechilor bolșevici*, p. 253—254. Nr. 4 al revistei „Istoriiskii arhiv” cuprinde : **DOCUMENTE** : *Grupele internaționale ale P.C.R. (b) și formațiile militare din Rusia Sovietică (1918—1920)*, p. 3—36. Articolul introductiv este scris de A. A. Strucicov. Sînt prezentate 32 de documente, precum și fotografii de importanță documentară, care atestă existența în această perioadă, în Rusia, a grupelor internaționale și activitatea lor. — *Protocoloalele Comitetului Central al Flotei Balice (august-octombrie 1917)*, p. 37—70. Cu un articol introductiv de I. I. Zolin. — *Lupta popoarelor rus și mongol împotriva bandei gardiste albe a lui Ungbern*, p. 71—81. V. V. Dușenkin prezintă un document care pune în lumină evenimentele ce au avut loc pe teritoriul Mongoliei în anul 1921. — *Rezistența de la Buchenwald*, p. 82—100. Sînt prezentate 7 docu-

mente care oglindesc lupta dusă de deținuții din lagăr împotriva fasciștilor. Articolul introductiv este semnat de N. F. Kiung, T. A. Illeritkaia, B. G. Litvak. — *Din istoria relațiilor financiar-economice ruso-americane în anii 1916—1917*, p. 101—121. A. E. Ioffe publică 10 documente care reflectă pe deplin politica imperialistă americană de a subjugă Rusia pe calea exportului de capital. — *Aspirațiile nobilimii și politica financiar-economică a țarismului în anii 1880—1890*, p. 122—135. — *Revistele din deceniul VII al sec. XIX în aprecierea Secției a III-a*, p. 156—167. Articolul introductiv de V. F. Belicov, membru corespondent al Academiei de Științe a U.R.S.S. Se analizează presa și ideile preconizate în presa progresistă. **JURNALUL ȘI MEMORII**: D. I. Grazkin, „Adevărul (Pravda) Tranșeelor” p. 168—183. Autorul, unul din redactorii acestui ziar care a apărut clandestin în timpul primului război mondial și a avut o largă circulație pe frontul de apus, evocă activitatea celor ce scoteau ziarul și felul în care el era primit de ostași. I. G. Batișev, *Despre activitatea Dumei raionale Sușcevsco-Marinskii, din Moscova, în anul 1917*, p. 184—192. **ARTICOLUL**: T. G. Snitko, *Despre metoda credinței ghidurilor Arhivelor Statului*, p. 193—204. Autorul analizează pe larg problema organizării fondurilor arhivistice, ajungând la generalizarea unor reguli ce pot servi ca îndreptar oricărei arhive. **COMUNICĂRI**: I. I. Fișman, *Documentele de înființare a raionului industrial Briansk în anii 1921—1925*, p. 205—211. **NOTE ARHIVISTICE**: A. M. Șemet, *Scrisorile lui V. I. Zaslulici către M. I. Pavlik*, p. 212—216. L. I. Panin, *Din istoria recensământului populației*, p. 216—221. Autorul analizează documente referitoare la recensământul populației Rusiei europene din a doua jumătate a sec. XIX. A. N. Saharov, *Din istoria războiului țărănesc condus de Stepan Razin*, p. 221—223. Autorul aduce o contribuție la această problemă prin studiarea unor documente inedite. A. I. Kozachenko, *Din istoria Zemskii — Soborului din anul 1653*, p. 223—227. V. I. Buganov, *Descriere a răscăleii din Moscova, din anul 1648*, în *Colecția Arhivelor*, p. 227—230. Este vorba de un document contemporan intitulat chiar descrierea răscăleii, pe care autorul îl prezintă. V. I. Koretki, *Știre despre împotrivirea țăranilor de pe moșia mănăstirii Antonievo-Siiskii, în a II-a jum. a sec. XVI*, p. 231—232. **CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE**: I. I. Borisov, *Principalele documente ale istoriei colectivizării gospodăriei satești*, p. 233—236. B. L. Noi lucrări arhivistice de informare, p. 236—239. **CRONICA**: *Note despre arhive și documente*, p. 240—247.

Aspecte din diferite unități arhivistice din U.R.S.S. Nr. 5 al revistei „Istoriесkii arhiv”: **DOCUMENTE**: *Noi documente ale lui V. I. Lenin (oct. 1917 — ian. 1918)*, p. 3 — 20. Sunt prezentate 35 de documente semnate de V. I. Lenin, făcând parte din arhiva Institutului de Marxism-Leninism de pe linia C.C. al P.C.U.S. Unele documente sunt însoțite de fotocopii. Publicarea a fost pregătită de I. I. Mahin și T. V. Șepelev. — *Organizațiile locale ale P.M.S.D.R. (b) în ajunul celui de al VI-lea Congres al Partidului*, p. 21—45. Cele 19 documente publicate vorbesc despre activitatea organizațiilor de partid în cursul anului 1917, de pregătirile în vederea Congresului. Articolul introductiv al lui V. V. Anikeev conține și o hartă pe care sunt indicate organizațiile locale. — *Protocoloalele Comitetului Central al flotei baltice (august—octombrie 1917)*, p. 46—94. — *Din activitatea comisarilor Comitetului de luptă revoluționar din Petrograd în zilele Revoluției din Octombrie*, p. 95—118. I. A. Bulighin și I. U. Tomașevici publică 17 rapoarte, referate și dări de seamă ale comisarilor bolșevici. — *Din istoria Gărzii Roșii din Petrograd*, p. 119—145. Sunt prezentate 35 de documente privind formarea și acțiunile detașamentelor Gărzii Roșii din Petrograd. Articolul introductiv este semnat de R. V. Serdnok, A. I. Alexeev, N. S. Komarov și S. G. Levkov. — *Lupta pentru pace în noiembrie 1917*, p. 144—160. N. Podvoiski prezintă 14 documente despre lupta soldaților ruși pentru încetarea războiului imperialist. — *Despre solidaritatea internațională a proletariatului în apărarea Rusiei Sovietice*, p. 161—181. U. R. Kopilov publică 13 documente care reflectă solidarizarea mișcării muncitorești din țările Europei și din America cu tinăra Putere Sovietică, împotriva intervenției Antantei și a reacțiunii alb-găluite. Primul din aceste documente este un apel al Comitetului de acțiune social-democrat român din Odesa, adresat marinărilor și soldaților români. Apelul cheamă la luptă împotriva intervenției pentru apărarea Patriei Sovietice și eliberarea României de sub jugul monarhiei. — *Curîntarea lui F. E. Dzerjinski, la deschiderea celui de a IV-a conferințe a comisiilor vernalu extraordinare*, p. 182—185. Cu ocazia împlinirii a 80 de ani de la nașterea lui Dzerjinski, A. K. Gonciarov și I. A. Dorosenco publică textul integral al cuvîntării acestuia ținută la deschiderea conferinței, în 3 februarie 1920. **JURNALUL ȘI MEMORII**: *Memoriile participanților la Marșul Octombrie*, p. 186—220. V. T. Loghinov, V. N. Stepinov și Z. N. Tihonov publică, pe baza unor documente din arhivele Institutului de marxism-

leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S., date referitoare la activitatea revoluționară a mai multor bolșevici de frunte, participanți la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. G. I. Ciudnovski — *Palatul de iarnă în ajunul asaltului*, p. 221—223. Articolul introductiv este semnat de L. K. Vinogradov. T. F. Lidvinskaia — *Raionul Butirskii din Moscova în lupta pentru Puterea Sovietică*, p. 224—236. Autoarea descrie lupta pentru instaurarea Puterii Sovietice în acest raion al Moscovei, luptă la care a participat începând de la 5 mai 1917 cînd a revenit din emigrație, de la Paris. ARTICOLE: *Despre publicarea documentelor pentru istoria Revoluției din Octombrie*, p. 237—246. Acest articol redacțional dezbate problema publicării documentelor referitoare la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, arătînd importanța acestor documente și realizările înfăptuite în domeniul acestor publicații. N. R. Prokopenko, *Arhiva centrală de stat a Revoluției din Octombrie și a construirii socialismului în U.R.S.S.*, p. 247—258. N. R. Prokopenko se ocupă pe scurt de documentele referitoare la construirea socialismului în industrie și în agricultură în Uniunea Sovietică, în perioada 1917—1957. COMUNICĂRI: P. P. Kovalev, A. A. Novicov, *Materiale documentare ale V.S.N.H. (Pentru istoria organizării și activității Sovbozruilor și a Prombiroului. Scurtă informare pentru anii (1917—1926)*, p. 259—263. Autorii prezintă materiale din Arhiva de Stat a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, referitoare la activitatea V.S.N.H. (Sovietul Suprem al Economiei Naționale), a filialelor sale raionale și regionale și a Biroului pentru industrie în cadrul luptei pentru construirea unei economii socialiste. NOTE ARHIVISTICE: V. I. Selițki, *Despre scrisorile muncitorilor către Comitetul Central al P.M.S.D.R. (b) (apr.-oct. 1917)*, p. 264—266. Din articol reies problemele care preocupau clasa muncitoare din Rusia în acea perioadă: problema încetării războiului și a cuceririi puterii. L. P. Borodin, S. P. Nosov, *Calea de luptă a detașamentului de ofeș „Volodarski”*, p. 226—269. Un document în legătură cu formarea acestui detașament și lupta împotriva grupărilor contrarevoluționare. I. I. Dovgopolii, *Document privind situația cetățenilor ruși din S.U.A. după victoria Revoluției Socialiste din Octombrie*, p. 269—271. Acest document demască falsă democrație americană care ia măsuri represive contra cetățenilor ruși, pe baza teoriei „Importului de revoluție”. Documentul este un manifest dat de Comitetul Executiv al celui de al 2-lea Congres al coloniștilor ruși din S.U.A. și Canada, intitulat „Deschideți-ne

granițele”. M. G., *Țăranii din ȧrile din nordul Europei despre Marele Octombrie*, p. 272—273. Autorul prezintă o declarație a unei delegații de țărani finlandezi, norvegieni și suedezi care aduc Puterii Sovietice salutul țăranimii din țările lor și arată că aceasta este alături de frații săi, țărani din U.R.S.S. CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE: V. N. Zelenetșkaia, *Dezvoltarea elctrificării în Țara Sovietelor (1921—1923)*, p. 274—277. Prezentare a culegerii de materiale și documente apărute sub redacția lui I. A. Gladkov în 1956. N. A., *Indice bibliografic al publicațiilor documentare pentru istoria Revoluției din Octombrie*, p. 278—279. Se comentează lucrarea cu același titlu apărută la Moscova în 1957. CRONICA: S. T. Pleșacov, V. R. Hodorkovski, *Documentele fotografice și cinematografice ale Revoluției Socialiste din Octombrie*, p. 280—281. A. N., *Despre critica izvoarelor istorice*, p. 281—287. Autorul prezintă lucrarea cu același titlu a docentului A. T. Merzon. Nr. 6 al revistei „Istoricul arhiv” cuprinde: DOCUMENTE: *Din istoria luptelor Partidului Comunist pentru instaurarea puterii sovietice în Lituania și Belorusia (anii 1918—1920)*, p. 3—34. Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. publică 32 documente referitoare la activitatea organizațiilor P.C. din Lituania și Belorusia pentru instaurarea Puterii Sovietice. Sint prezentate: corespondența conducătorilor Partidului, manifeste către muncitori, țărani și soldați, protocoale. Documentele relevă rolul conducător pe care l-a avut Partidul Comunist în lupta popoarelor Lituaniei și Belorusiei pentru Puterea Sovietică. — *Despre situația armatei în ajunul evenimentelor din Octombrie (Raportele comisarilor Guvernului Provizoriu și ale comandanților armatei operaive)*, p. 35—60. Cele 24 de documente secrete precedate de un articol introductiv, semnat de M. B. Keirin-Marcus, fac parte din fondul Ministerului de Război al Rusiei. Din majoritatea ordinelor și rapoartelor prezentate reiese starea de spirit a diverselor unități militare. Termenul de bolșevizare, precum și relatările despre creșterea influenței bolșevicilor, sint foarte frecvente. — *Greva muncitorilor pielari din Moscova în august-octombrie 1917*, p. 61—81. Se publică 25 de documente referitoare la greva pielarilor. Documentele scot la iveală cauzele grevei, desfășurarea sa revoluționară, revendicările impuse de muncitori, precum și solidarizarea muncitorilor din alte întreprinderi și centre industriale cu greviștii. — *Rezistența la Buchenwald*, p. 82—110. Documentele publicate, mărturiile și scrisorile foștilor deținuți vorbesc despre condițiile groaznice de

viață din lagărele germane de prizonieri, despre criminala doctrină rasială fascistă și despre organizarea și formele de rezistență ale prizonierilor. Documentele dezvăluie forța internaționalismului proletar și arată rolul jucat de comuniștii germani în ajutorarea prizonierilor din lagăr. — *Din istoria relațiilor ruso-tailandeze (sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX)*, p. 111—130. Cele 27 scrisori și rapoarte reprezintă un valoros material documentar referitor la relațiile internaționale din această epocă și rolul jucat de Rusia în cadrul tratatelor franco-tailandeze. — *Misiunea lui I. Hofman în Livonia și Statul rus în anii 1559—1560*, p. 131—142. Cu un articol introductiv care analizează condițiile istorice în cadrul cărora s-au produs evenimentele respective, I. K. Madison publică două documente, unul, reprezentând instrucțiunile lui Ferdinand I de Habsburg, pentru trimisul său I. Hofman, dat la 22 octombrie 1559 și al doilea, cuprinzând informațiile lui Hofman despre Rusia și Livonia, datat din 1 iulie 1560. Din documente reiese că misiunea lui Hofman avea un caracter de spionaj și tindea să împiedice Rusia de a-și cuceri o ieșire la Marea Baltică. **JURNAL ȘI MEMORII**: I. A. Ciciacov, „*Înainte de furtună*”, p. 143—153. Autorul povestește unele evenimente care reflectă poziția armatei ruse față de primul război mondial și față de Puterea Sovietică. Evenimentele se desfășoară în lunile premergătoare lui Octombrie 1917. Se desprinde ideea încrederii nemărginite pe care o aveau ostașii în victoria revoluției, în Partidul Comunist. **ARTICOLE**: D. C. Lihacev, membru corespondent al Academiei de științe a U.R.S.S., *Cu privire la restaurarea vechilor texte ruse*, p. 154—167. Autorul se referă la problema interpretării textelor vechi. Articolul cuprinde o bogată documentare și reflectă poziția critică a autorului față de diverse lucrări publicate anterior. D. S. Lihacev este pentru o interpretare critică a textelor, pentru participarea activă, constructivă a cercetătorului la citirea textului. **COMUNICĂRI**: G. A. Belov, *Conferința internațională a Mesei Rotunde a arhivelor*, p. 168—173. Recenzia acestui articol apare în prezentul număr al „Revistei arhivelor”. **NOTE ARHIVISTICE**: V. P. Korsunova și M. M. Sitcovețcaia, *Scrisorile lui Liuben Karavelov*, p. 174—176. Cu ocazia împlinirii, în noiembrie 1957, a 120 de ani de la nașterea marelui scriitor și luptător bulgar pentru binele omenesc, se publică două scrisori inedite ale acestuia adresate una lui A. A. Hovanski, alta lui M. P. Pogodin, V. V. Bedin, G. M. Gorfein. *Informație istorică despre lucrările statistice ale Ministerului Industriei și Comer-*

țului, p. 176—177. Citeva observații pe marginea acestei lucrări apărute în anul 1916, sub semnătura lui V. P. Semenov-Tian-Șan. Lucrarea prezintă un deosebit interes pentru studiul dezvoltării social-economice a Rusiei la sfârșitul sec. XIX — începutul sec. XX. R. E. Altsuller, *Două confuzii*, p. 177—178. Se comentează identificarea a două documente care erau în contradicție în ceea ce privește unele date din viața comandantului de oști, M. I. Kutuzov. S-a stabilit că e vorba de două persoane diferite, purtând același nume. **CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE**: A. T. Pavlov, *Istoria uzinei în documente*, p. 179—182. A. T. Pavlov comentează culegerea de documente, dintre anii 1895—1917, apărută în 1956, privind istoria uzinei de locomotive din Harcov. Autorul subliniază meritele și importanța acestei lucrări pentru studiul istoriei U.R.S.S., în general, și al regiunii Harcov, în special. În același capitol apare un articol închinat celei de a 70-a aniversări a zilei de naștere a prof. S. N. Valka. **CRONICA**: *Despre lucrările arhivelor de partid și a vechilor bolșevici în legătură cu a 40-a aniversare a Revoluției din Octombrie*, p. 183—184. Se îmbină studierea documentelor cu mărturiile participanților și cu memorii. A. H. Gorfunkel, A. B. Goldovskaia, E. S. Paina. *A 250-a aniversare a Leningradului (Conferința științifică a arhiviștilor)*, p. 184—185. Sunt prezentate lucrările în pregătire cu privire la istoria orașului și aportul arhiviștilor în vederea acestei aniversări. I. D. Anașkin, *Arhiva Centrală de Stat a Federației Ruse*, p. 185. Se comunică înființarea acestei arhive, profilul ei și fondurile intrate până în prezent. N. I. Vihodțev, *În întimpinarea celei de a 40-a aniversări a Armatei Roșii*, p. 186. — V. I. Sokova, *Seară dedicată amintirii lui M. I. Kalinin*, p. 187. S-au prezentat documente referitoare la M. I. Kalinin. I. D. Voronin, *Un nou local de arhivă din Moscova*, p. 187. Numărul 6 al revistei „Istoricul arhiv” mai cuprinde și sumarul celorlalte 5 numere apărute în anul 1957. — Această sumară prezintă a conținutul celor șase numere ale revistei „Istoricul arhiv”, apărute în anul 1957, este desigur cu totul insuficientă pentru cerințele specialiștilor interesați în anumite probleme de ordin istoric sau preocupări de diverse aspecte ale muncii arhivistice. Ea are doar scopul de a informa în linii generale pe cititorii „Revistei Arhivelor” despre preocupările și realizările arhiviștilor sovietici. Revista prezentată este încântabil una din cele mai valoroase publicații de specialitate arhivistică. Ea poate și trebuie să constituie un exemplu pentru noua serie a revistei noastre, atât în privința

organizării conținutului cit și în ceea ce privește complexitatea acestuia.

V. VILCEANU

G. A. Belov, *Conferința internațională a „Mesei rotunde a Arhivelor”* (Mejdunarodnaia konferenția „Cruglogo stola arhivov”), în *Istoriceskii Arhiv* nr. 6, Moskva, 1957, p. 167—173.

În ultimul număr pe 1957 al revistei *Istoriceskii Arhiv* (Arhiva Istorică) apare comunicarea directorului general al Arhivelor de Stat ale Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, G. A. Belov, asupra celei de a treia conferințe a „Mesei rotunde a Arhivelor”, care a avut loc la Zagreb între 23 și 25 mai 1957. La această conferință au luat parte delegații de arhiviști din Austria, Belgia, Danemarca, Elveția, Franța, Republica Democrată Germană, Republica Federală Germană, Republica Populară Federativă Iugoslavia, Republica Populară Polonă, Republica Populară Ungară, Suedia și Uniunea Sovietică.

Prima conferință a acestei organizații arhivistice, care nu este o parte structurală a Consiliului Internațional al Arhivelor, dar lucrează sub auspiciile acestuia, a avut loc la Paris, în 1954, și s-a ocupat de problema Arhivele și învățămîntul, acordînd o deosebită atenție folosirii materialelor documentare pentru nevoile învățămîntului superior și mediu. Conferința a doua, din 1955, s-a ținut la Namur și s-a ocupat de problema controlului arhiviștilor asupra materialelor documentare ale instituțiilor, organizațiilor și întreprinderilor în activitate, de clasarea și evidența acestor materiale și de relațiile dintre arhive și administrație.

La cea de a treia conferință s-a discutat raportul prezentat de Robert H. Bautier, secretarul Comitetului executiv al Consiliului Internațional al Arhivelor, pe tema *Rolul și locul arhivelor în stat*, raport alcătuit pe baza răspunsurilor trimise de 39 de țări. La chestionarul următor: de ce departament țin arhivele în diferitele țări; ce problemă este privită de arhiviști ca fiind de prim ordin: asigurarea păstrării materialelor documentare sau folosirea acestora; în ce mod se face completarea arhivelor; cum asigură arhivele apărarea intereselor statului și ale diferiților cetățeni; cum se duce munca științifică în arhive; care este structura organelor arhivelor în diferitele țări; care sînt posibilitățile de ridicare a calificării arhiviștilor și, în sfîrșit, care sînt condițiile materiale ale muncii lor.

În privința apartenenței, raportul constată că în unele țări Arhivele țin de Ministerul Instrucțiunii, în altele de Ministerul Afacerilor Interne. De altfel, pentru mulți dintre arhiviștii apuseni, problema subordonării administrative nu prezintă o importanță deosebită, esențial fiind faptul că există legi de bază și regulamente care stabilesc în mod clar și precis sarcinile, competența, funcțiile administrației arhivelor și ale unităților în subordine, pentru ca arhivele să-și poată îndeplini obligațiile lor în orice condițiuni și față de orice organ.

La discuții s-a arătat că în majoritatea țărilor se încearcă o centralizare a activității arhivistice, care cade fie în sarcina unei direcții generale, fie a unui birou central sau a unui consiliu superior. Arhiviștii din țările capitaliste au fost nevoiți să recunoască că nivelul de centralizare atins în arhivistică de Uniunea Sovietică nu este, încă, accesibil țărilor lor.

În problema „care este latura principală a activității arhivelor”, arhiviștii din Australia și S.U.A. consideră că datoria fundamentală a arhivelor este să servescă statului și administrației, că arhivele sînt o verigă importantă în aparatul de stat, atît în administrarea materialelor documentare ale diferitelor departamente, cit și în adunarea materialelor necesare rezolvării sarcinilor de stat. Italia și o serie de alte țări consideră că arhivele au în primul rînd un rol științific și că latura administrativă în activitatea arhivistică este secundară. După părerea arhiviștilor din Elveția, Danemarca, Franța, Polonia, activitatea arhivelor trebuie să se dezvolte în ambele direcții, fără contradicții puternice între ele. Pentru arhiviștii din Belgia, Spania și, de altfel, pentru majoritatea arhiviștilor europeni, activitatea științifică stă pe primul plan. Aceștia consideră pregătirea și publicarea ghidurilor, a inventarelor, a listelor noilor depuneri, a conspectelor și buletinelor partea esențială a muncii majorității lucrătorilor științifici din arhive. Fără a mai vorbi de publicarea documentelor, care după cum a remarcat R. Bautier este un domeniu din activitatea arhivistică părăsit în multe din țările capitaliste.

După terminarea celui de al doilea război mondial, în arhive se remarcă tendința de înlocuire a inventarelor vechi cu inventare analitice sau *calendristice* (cataloge tematice pe materii).

În privința imbinării sarcinilor științifice și administrative în munca arhivelor, aproape toți delegații au fost de acord că acestea sînt indisolubil legate, deși latura științifică este aceea căreia trebuie să i se dea

importanță mai mare; în același timp arhivele trebuie să fie strins legate de instituțiile administrative, căci altfel nu se poate asigura păstrarea în bune condițiuni a documentelor, folosirea lor în interesul statului și controlul asupra selecționării.

Antonino Lombardo, inspectorul general al Arhivelor Italiei, a adus în discuție fapte care dovedesc că ruptura dintre funcțiile științifice și cele administrative ale arhivelor este în dauna muncii lor. Legislația arhivistică, în Italia, nu este elaborată de arhiviști, ci de funcționari și de aceea aceeaș este de multe ori departe de a răspunde nevoilor serviciilor arhivelor. De elaborarea legilor și instrucțiunilor privind munca arhivistică trebuie să se ocupe nemijlocit organele arhivelor și, în primul rând, arhiviștii care în munca lor de fiecare zi sint legați mai mult de arhive.

În raport s-a pus și problema dacă păstrarea temporară a documentelor constituie o obligație pentru arhivele de stat, la care s-au dat două răspunsuri. În S.U.A. și în țările anglo-saxone, unde arhivele sint ajutorul direct al administrației de stat, în arhive intră atit materialele destinate păstrării permanente, cit și cele nesupuse păstrării, deoarece aici li se creează condițiile materiale organizatorice necesare. Arhiviștii din aceste țări consideră că nașterea arhivei unei instituții se suprapune cu începerea activității, a lucrărilor ei și se continuă pină la distrugerea sau predarea acestora la arhive, găsind nejustă orice practică contrarie. Majoritatea țărilor europene sint de părere ca arhivele să primească în depozitele lor numai materialele de păstrare permanentă, cu excepția materialelor documentare ale instituțiilor lichidate. Problema fundamentală pentru arhivistica europeană — remarcă R. Bautier — nu este păstrarea documentelor nesupuse păstrării permanente, ci controlul asupra sistematizării și selecționării lor.

Problema publicității arhivelor și a apărării intereselor statului și ale particularilor a ocupat o mare parte din raport, în care se arată că arhiviștii din Elveția, Olanda, Grecia și alte țări consideră că poate fi dat publicității orice document păstrat de arhivele de stat, cu excepția citiva categorii de documente, care, pe diferite temeiuri, trebuie să fie păstrate secrete. În majoritatea țărilor s-au fixat termene după care se permite publicarea documentelor: în țările europene termenul este de 50 și în unele cazuri chiar de 100 de ani, în altele s-au stabilit date fixe drept limită a publicării (în arhivele Vaticanului — anul 1846, în Italia — 1900, în Brazilia — 1880, în Turcia — 1908 etc.).

În toate statele legea apără interesele înalte ale țării în ceea ce privește siguranța internă și externă, apărarea națională etc. Și apărarea intereselor particularilor și ale familiilor lor limitează publicarea materialelor judecătorești, a unor documente financiare, a documentelor privind divorțurile, adopțiunile etc.

S-a vorbit în raport și de perspectivele în munca arhivistului. Din răspunsurile primite a reieșit că profesiunea de arhivist are un caracter special, că domeniul de activitate este limitat, că într-o serie de țări (Austria, Belgia, Olanda, Italia, Danemarca, Suedia etc.) trecerea arhiviștilor la muncă din bibliotecă și muzee nu se admite decât în cazuri excepționale, că trecerea în învățământul superior se admite numai pe bază de lucrări științifice și numai la catedrele disciplinelor auxiliare ale istoriei. Din discuții a reieșit, totuși, că în multe țări arhiviștii sint, în același timp, și profesorii în învățământul superior.

La conferință, a fost discutată pe larg problema publicării izvoarelor istorice. E. Sabbé a arătat că în Belgia există comisia cărora arhivele le predau pentru publicare toate culegerile de documente pe care le pregătesc. Arhiviștii belgieni se străduiesc să înființeze astfel de comisii arheografice în fiecare provincie.

La ultimul congres al Uniunii arhiviștilor iugoslavi s-a pus, de asemenea, problema creării unei comisii arheografice, care să fie alcătuită din reprezentanți arhivelor, ai instituțiilor de învățământ superior, din activități sociali și politici. Desigur, problema activității Comisiei arheografice se bucură de multă atenție și în U.R.S.S.

R. Bautier a remarcat sistemul original de rezolvare a problemei publicării izvoarelor arhivistice în S.U.A., unde se încearcă înlocuirea editării colecțiilor de documente cu vizuarea microfilmelor de pe documentele ce interesează instituțiile și persoanele particulare. Toți delegații au ajuns la concluzia că un astfel de procedeu este prea utilitarist. Nu este normal ca pentru documentele vechi să se facă filme în loc de ediții. De altfel, s-a constatat că în majoritatea țărilor problema publicării se prezintă nesatisfăcător.

În arhivele din Uniunea Sovietică se acordă mare importanță muncii de publicare, fapt arătat în completarea făcută de G. A. Belov, ca urmare a faptului că răspunsurile Direcției Generale a Arhivelor Uniunii Sovietice, la chestionarul lansat nu au fost primite la timp de secretarul Comitetului executiv al Consiliului Internațional al Arhivelor.

G. A. Belov a arătat importanța mare acordată de Guvernul Sovietic păstrării și folosirii arhivelor în interesul poporului și al statului, rolul arhivelor în viața socială și culturală de după război, ajutorul prețios la amenajarea canalelor, a centralcilor electrice și a întreprinderilor, la lucrările de refacere a obiectivelor distruse de război, la restaurarea monumentelor trecutului. A subliniat intensitatea muncii de publicare a izvoarelor istorice, în domeniul căreia, conform planului de perspectivă pe 1956—1960, urmează să se publice peste 300 de culegeri de documente și aproximativ 150 de cărți cu conținut arhivistice, și faptul că arhivele sovietice își duc activitatea atât pe linia îndeplinirii sarcinilor practice ce stau în fața poporului și a statului, cât și pe linia activității științifice, ele fiind instituții cu caracter științific.

Discuții multe a provocat întrebarea dacă arhivistul poate să folosească parte din timpul său de muncă pentru lucrări științifice personale; cei mai mulți dintre cei care au discutat au fost de părere că arhivistul trebuie să-și folosească timpul său de muncă pentru alcătuirea aparatului de informare științifică a materialului documentar, ceea ce constituie de altfel, fără îndoială, o muncă științifică. „Un inventar bine alcătuit — spune A. Lombardo — reprezintă o muncă științifică”. Un arhivist trebuie să se ocupe numai de arhive și aceleași planuri să le nutrească și pentru viitor, la care delegatul Jugoslaviei, I. Marianovici, de acord cu cele spuse, remarcă, însă, importanța inițiativei arhivistului în organizarea muncii științifice, în studierea istoriei locale, mai ales că în multe locuri arhivele sînt singurele instituții științifice.

În încheierea conferinței, Charles Braibant, președintele de onoare al Consiliului Internațional al Arhivelor, a dat citire textului rezoluției redactate pentru arhiviștii din Franța și Italia, în care se menționează concluziile conferinței.

Conferința „Mesei rotunde a Arhivelor” a avut o mare importanță nu numai prin cele discutate în sedințe, ci și prin legăturile și schimbul de informații între delegați. Astfel de întâlniri contribuie la o înțelegere reciprocă mai bună și la prietenia dintre popoare.

IULIA GHEORGHIAN

Archivni časopis, 4, Ročník 1957, Vydává archivní správa ministerstva vnitra, v. nakladatelství Orbis n.p., Praha XII

(Revista Arhivelor, 4, An. 1957, Publicația Direcției Arhivelor din Ministerul de Interne, Editura Orbis i. s., Praga XII), p. 173—232 + 4 pl.).

Revista Arhivelor din Republica Cehoslovacă cuprinde în numărul său de pe trimestrul IV/1957 următoarele studii și informații:

Iaroslav Svoboda, „Despre organizarea arhivelor în Uniunea Sovietică” (p. 171—194). Reținem din acest articol activitatea intensă de conducere și organizare a Direcției Generale a Arhivelor M.A.I. și a subunităților sale (direcțiile arhivelor în republicile unionale și serviciile arhivelor în republicile autonome, districte și regiuni). Autorul descrie apoi pe larg următoarele tipuri de arhive din Uniunea Sovietică: arhivele centrale de stat din Moscova și Leningrad, subordonate Direcției Generale a Arhivelor; arhivele centrale de stat din republicile unionale și autonome; arhivele de stat regionale și orașenești, subordonate direcțiilor sau serviciilor arhivelor din republicile și regiunile respective; arhivele raionale; arhivele administrative (numite și registraturi vechi) ale instituțiilor și întreprinderilor.

Aflăm că, în cei 40 de ani ai Puterii Sovietice, numărul arhivelor din U.R.S.S. a crescut de la cîteva zeci, în 1917, la peste 4.500 cite sînt astăzi.

Pentru construirea de noi localuri de arhivă, Direcția Generală a Arhivelor din U.R.S.S. a elaborat trei proiecte tip:

tipul I, cu capacitate de depozitare pentru 1.200.000 de pachete (un pachet avînd 200 de acte), cu spațiu de 12.670 m³ și cu lungimea rafturilor de 12.600 m;

tipul II, cu capacitate de depozitare pentru 240.000 de pachete, cu spațiu de 2.450 m³ și cu lungimea rafturilor de 2568 m;

tipul III, cu capacitate de depozitare pentru 18.000 de pachete, cu spațiu de 243 m³ și cu lungimea rafturilor de 210 m;

Mai notăm descrierea a două instituții importante: *Institutul de Istorie și Arhivistică* din Moscova, cu durata de studii de 5 ani și cu efectiv de 800 de studenți și *Arhiva Institutului de Marxism-Leninism*, unde se păstrează manuscrise de la Marx, Engels, Lenin și de la ceilalți luptători ai partidului.

Zdeněk Šamberger, „Iniția sedințe a Consiliului științific al arhivelor” (p. 195—199). Se arată că acest consiliu consultativ al Direcției Arhivelor Cehoslovace este format din 20 de membri numiți de Ministerul Afacerilor Interne, de comun acord cu președintele Academiei de Științe și cu Minis-

terul învățămîntului și Culturii, dintre istorici și cunoscători de arhive de la institutele științifice, din învățămîntul superior, de la Direcția Arhivelor și de la arhivele centrale de stat. Din lucrările primei ședințe, ținute la 10 iulie 1957, este demn de reținut referatul despre activitatea Direcției Arhivelor Cehoslovace, între anii 1954—1957.

Josef Nuhliček, în articolul despre „*Starea de azi a serviciilor de registratură din Republica Cehoslovacă*” (p. 199—206), analizează funcționarea serviciilor de registratură, mai ales de la instanțele judecătorești și de la sfaturile populare.

Eugen Bidovský, „*Istoria și fondurile arhivei din regiunea Košice*” (p. 206—213). Autorul după ce face istoricul regiunii și arhivei de stat din Košice descrie cele 113 fonduri depuse aici, pe care le grupează în: politice, judecătorești, bisericești, economice și diverse, fiecare cu subîmpărțiri. În ceea ce privește arhivele bisericești, Arhiva Statului din Košice a preluat, în martie 1956, următoarele 11 fonduri romano-catolice: arhivele capitulurilor din Košice și Rožnava, arhivele prepoziturilor (stărețiilor) din Iasov, Leles și Velky Varadin, arhivele episcopale și ale seminariilor din Košice și Rožnava, actele dominicanilor din Košice (1484—1913) și 873 de registre confesionale de stare civilă.

Dagmar Stuchliková — Culková, în „*Două comemorări*” evocă amintirea lui Alois Jelen și Jan Hulovskii, foști arhivari, în veacul trecut, la arhiva gubernială din Praga.

Capitolul „Știri” (p. 215—222) cuprinde informații despre: *Congresul al II-lea din Leipzig al arhivarilor din R.D.G.* Se relatează că la congresul al II-lea ținut între 24—27 iunie 1957 la Leipzig, au luat parte peste 500 de arhiviști din R.D.G., precum și delegați din alte țări, din U.R.S.S., R.P.U., R.C.S., R.F.G., R.P.R. S-a prelucrat raportul privind activitatea desfășurată de arhivele din R.D.G. în ultimii 5 ani, adică de la primul congres ținut în 1952 la Weimar pînă la zi, precum și probleme de actualitate ca: sarcinile comune ale istoricilor și arhiviștilor, despre regionalism și centralism în arhivele de stat, despre chestiuni gospodărești ș. a.

Săptămîna tehnic-arhivistică din Marburg (R.F.G.). Conferința de lucru a arhiviștilor, restauratorilor și chimiștilor ținută de la 26 februarie la 1 martie 1957 la Școala de arhivistică din Marburg a tratat despre materialele de restaurare a documentelor, ca: glutofix, lac de acetylceluloză etc. Utilizarea de către arhiviști a măștilor de protecție, cînd lucrează în condițiuni nesănătoase, propusă de conferință, o apreciem ca o măsură sanitară bine venită.

Conferința de lucru referitor la istoria dreptului, din zilele 18—20 iunie 1957, a istoricilor dreptului din Republica Cehoslovacă a dezbatut probleme care interesează munca arhivistică, recomandînd a se recurge, în cercetări, la documentele originale „ad fontes” și a se edita cataloage și inventare de documente. S-a recomandat, de asemenea, introducerea limbii latine în învățămînt, începînd de la vîrsta de 11 ani pînă la universitate.

Seminarul de lucru al conducătorilor de arhive din întreprinderile regionale ale Ministerului Minelor și Cărbunelui din R. Cehoslovacă (2—5 iunie 1957) în cadrul căreia s-au discutat probleme profesionale de arhivistică, despre termenele de păstrare și selecționarea actelor.

Josef Křivka în articolul „*Aniversarea a 60 de ani de viață a dr. Emanuel Janousik*” apreciază activitatea rodnică pe tărîm arhivistic desfășurată de sus-numitul la Ministerul Agriculturii, la Școala de arhivistică din Praga, la Facultatea de filozofie a Universității Masaryk din Brno și în prezent la Cabinetul de istorie al Academiei Agricole Cehoslovace.

Partea bibliografică (p. 222—230) cuprinde: *Arbivmitteilungen* (Comunicări arhivistice), publicația Direcției Arhivelor Statului din R.D.G., nr. 1, 2, 1957, din care subliniem articolul de actualitate al lui H. O. Meisner despre „*Arhive și muzee*”, în care susține principiul că documentele aflate la muzee trebuie predate Arhivelor Statului.

Urmează recenziile următoarelor lucrări apărute în cadrul Direcției Arhivelor din Ministerul de Interne cehoslovac: Marie Ličková, *Consiliul legislativ din Cebia (Boemia) — Catalogul actelor din anii 1725—1733*, Praga, 1956, 366 p.

Dr. Miloslav Volf, *Uniunea economică patriotică, 1767—1872*. Inventar. Praga, 1956, 93 p.

Dr. Václav Ljva, *Izvoare privilegiate la războiul de 30 de ani*. Regestele fondului arhivei militare a Ministerului de Interne cehoslovac, partea VII, 1643—1645, Praga, 1955, 491 p. + 32 pl.; partea VIII, 1646—1648, Praga, 1957, 306 p. + 32 pl.

Václav Hlavsa, *Pentru o Praga nouă și mai frumoasă*. Documente privind activitatea Clubului comunist de la primăria din Praga, 1923—1938, Praga, 1957, 296 p. + 12 pl.

Ondřej R. Halaga. *Arhiva orașului Košice*. — Îndrumătorul fondurilor și colecțiilor. Praga, 1957, 173 p. + 13 pl.

La rubrica „*Scrisori către redacție*”, Jaroslav Dřimal, autorul lucrării „*Arhiva orașului Brno*”, răspunde criticii lui V. Nešpor, a cărui replică se publică de asemenea.

Revista are un supliment de 4 planșe cu reproduceri de acte din secolul al XVII-lea.

LIVIU MOI DOVAN

Levéltári Közlemények

A Levéltárak Országos Közpon-tjának folyoirata. Huszonhété-dik évfolyam, Akadémiai Ki-ado, Budapest, 1956, 308 oldal. (Comunicări arhivistice. Re-wista Centrului Național al Arhivelor, Anul 27, Editura Academiei, Budapesta, 1956, 308 p.).

Acest număr din revista de specialitate arhivistică, *Levéltári Közlemények*, apare cu ocazia jubileului de 200 de ani de existență a arhivelor maghiare.

Conține 8 studii prețioase de specialitate scrise de autori maghiari și 4 studii de reprezentanți ai țărilor care au luat parte la jubileu, susținute de autorii lor la serbările festive de la Budapesta între 12 și 18 iunie 1956.

Vom prezenta arhiviștilor din patria noastră toate studiile din revistă în ordinea apariției lor în corpul publicației.

Prima lucrare este a lui Ember Gyöző, *A Kétszázéves Országos Levéltár* (Arhiva Națională împlinește 200 de ani).

Arhiva Națională Maghiară s-a înființat în 1756.

În existența acestei instituții se disting trei perioade : prima, de la înființare (1756) până la 1875 ; a doua, de la 1875 până la 1944, iar ultima, de la 1944 până în zilele noastre.

Prima perioadă cuprinde epoca organizării feudale a statului ungar, în timpul căreia arhivele aveau menirea de a apăra dreptu-rile și privilegiile feudale.

Ca să putem înțelege ordinea desfășurării momentelor mai importante care au pus ba-zele legale ale existenței Arhivei Naționale Maghiare, trebuie să amintim câteva date istorice mai importante.

Arhivele centrale din timpul feudalismului au luat ființă, la curtea regilor, ca arhive personale ale curții și, în același timp, ca arhive ale statului feudal.

Până la lupta de la Mohaci, arhivele fami-liilor regale au fost totodată și arhivele cen-trale ale statului.

Primele urme de arhivă regală le găsim de la sfârșitul secolului al XII-lea din timpul domniei lui Béla al III-lea, care a dispus ca

la curtea regală orice problemă să fie re-zolvată în scris.

Și documentele din secolul al XIII-lea a-mintesc de arhiva regelui, de cele mai multe ori, însă, este amintită în secolul al XIV-lea, în timpul regilor angevini Carol Robert și Ludovic cel Mare. Această arhivă însă nu s-a păstrat, o parte din ea a fost luată de văduva lui Ion Corvinul, fiul regelui Matei. Din acest material numai o parte mică s-a întors, în secolul al XVIII-lea, din străinătate.

Văduva regelui Ludovic al II-lea, mort la Mohaci, a încărcat pe un vas o parte din materialul acestei arhive voind să-l ducă la Viena. Vasul, însă, s-a scufundat în dreptul orașului Esztergom (Strigoniu). Parte din ma-terial a ajuns și în mîinile oamenilor lui Ferdinand de Habsburg și Ioan de Zápolya, iar de la aceștia, la Viena.

După 1526 vin la tronul Ungariei domni-tori din casa de Habsburg. La curtea regilor din capitala statului, Viena, s-au pus teme-lliile arhivelor, legate de activitatea acestei curți.

În timpul domniilor habsburgice, s-au pus bazele obligațiilor palatinului țării și ale Sfatu-lui țării de conservare a materialului docu-mentar, legat de activitatea curții regale. Astfel, în 1554, palatinul Nádasdy Tamás ție-ne, într-un dulap, documentele țării printr documentele sale proprii.

În 1613 se găsesc în „arhivum regni“, de abia 11 documente, păstrate în „cista regni“.

Dar acești palatini s-au ocupat mai mult de arhiva lor personală decît de a țării. În reperate rinduri, Sfaturile țării au încercat să oblige pe palatini să scoată documentele țării dintre actele lor personale, fără nici un re-zultat însă.

La propunerea consilierului Klobusiczky, la sesiunea dietei din 1722/1723, s-a hotărît în sfîrșit legiferarea dispozițiilor relative la ar-hiva națională.

S-a stabilit că în „universale archivum regni“ vor fi depuse „publica regni acta“, adică : acta dietalia, politica și juridica, îm-părțire ce s-a menținut pînă în zilele noastre.

Judecătorii supremi ai țării au fost obli-gați să depună în Arhiva Națională cite o copie legalizată de pe sentințele pronunțate.

Particularii puteau să-și depună actele lor personale tot la această arhivă.

Legea nr. 45 din 1722/1723 conține și dis-poziții cu privire la personalul arhivei și la local.

Dar această lege n-a fost aplicată timp de 30 de ani.

De-abia după 1749, cînd s-au înființat la Viena Arhivele de Stat (Haus, Hof — und Staatsarchiv), la indemnul personal al palati-nului Batthyány Lajos, s-a început adunarea

materialului arhivistice de la instituțiile de stat, eclesiastice și chiar de la particularii despre care se știa că aveau materiale care intrau în categoria acelor care se păstrau în Arhiva Națională.

Tot Batthyány Lajos a fost acela care, în baza legii nr. 45 din 1722, a numit pe primul arhivist principal al țării, căruia i-au fost date instrucțiuni pentru îndeplinirea lucrărilor de adunare și clasare a materialului din arhivă.

Arhiva a fost instalată în clădirea dietei din Bratislava, în două camere.

În 1874 personalul se compunea dintr-un arhivist și un ingrijitor.

Pentru a cunoaște componența vechii Arhive Naționale, vom urmări împărțirea întrebuințată de Ember Gyöző în lucrarea sa.

În prima parte, „archivum regni”, intră materialele adunate cu ocazia ședințelor dietei, a comisiilor dietale și materialul relativ la unele probleme mai importante, de care s-au ocupat aceste diete.

Acele au fost clasate pe probleme; de asemenea legile, din care exemplarul cel mai vechi datează din 1267.

Partea a doua, arhiva palatinală sau „Archivum palatinum”, cum este cunoscută în literatura de specialitate din Ungaria, cuprinde actele și documentele personale ale palatinilor țării de la mijlocul secolului al XVI-lea pînă la 1848, data abdicării ultimului palatin.

Partea a treia, arhiva judeului palatinal „archivum iudicum curiae” cuprinde acte cu caracter jurisdicțional, dar și informații cu caracter politic și de administrație publică. Materialul, cu lipsuri, datează de la jumătatea secolului al XVIII-lea pînă la mijlocul secolului al XIX-lea.

Clasarea acestor materiale s-a făcut pe probleme. Ca instrumente ajutoare, are registre de intrare și registre indice cu cele mai multe cuvinte de bază.

La organizarea materialului s-a luat ca principiu de bază nu scopul științific, ci practic. Vechea Arhivă Națională avea menirea să prezinte materialul documentar necesar la dieta țării diferitelor comisii care țineau ședința în cadrul dietei. Însuși arhivarul țării se prezenta la dietă, aducând cu sine tot materialul arhivistice necesar și stătea la Bratislava pînă la încheierea lucrărilor. Documentele dietei și ale comisiilor erau preluate spre publicare de arhivarul țării. Pentru scopuri științifice materialul documentar nu a fost cercetat, în 120 de ani, nici cel puțin de 12 ori.

Pentru cercetare chiar și arhivarul țării, dacă vroia să copieze documente vechi, avea nevoie de aprobare din partea palatinului.

După revoluția din 1848/1849 orînduirea feudală a statului s-a lichidat și în locul ei au intrat în funcțiune organele noi, centrale, ale administrației de stat a statului burghez, ministerele. Arhivele organizațiilor de stat desființate și-au pierdut caracterul lor juridic și, în consecință, caracterul lor practic și au căpătat o importanță mai mult științifică de documentare pentru științele istorice.

În 1848 Academia de Științe Ungară a propus înființarea unei „arhive de stat”. Timpurile tulburi nu au permis, însă, realizarea acestui plan. De-abia în 1874, în urma unei noi propuneri făcute de Academie în 1867, este numit de rege, ca director al arhivelor, Pauler Gyula, un savant erudit în științele istorice.

Pauler a cercetat organizarea arhivelor în mai multe țări străine din apus și reîntors din călătoria sa de studii a făcut propuneri concrete cu privire la organizarea Arhivelor Statului, statutul personalului și scopul arhivelor. Noile Arhive Naționale și-au început activitatea de-abia în anul 1875.

La baza organizării Arhivei Naționale a rămas tot legea nr. 45 din 1723 și acest lucru denotă că noua formă de organizare era o continuare a celor vechi. Aici s-au concentrat, în primul rînd, arhivele autorităților de stat centrale ca: arhiva cancelariei ungare și arhiva cancelariei ardelen, arhiva locotenenței ungare și a guvernului ardelen. Mai târziu, s-a adăugat la acest material arhiva registraturii camerei ungare, arhiva registraturii erariului ardelen, a fîscului ardelen, a curiei ungare, a tablei ardelen, a ministerelor care au funcționat în 1848—1849 și a organelor de stat care au funcționat între 1849 și 1867. Faptul că s-a adunat o cantitate atât de mare de materiale, într-un timp relativ scurt, a îngreuiat mult găsirea depozitelor cu spațiu suficient pentru păstrarea materialului. Se aminteste că în această perioadă (1893), Arhiva Națională folosea pentru depozite 83 de încăperi pe teritoriul Budapestei.

Atunci s-a preconizat zidirea unui edificiu modern anume pentru acest scop. De-abia în jurul anului 1920 instituția s-a mutat în localul nou. Dar și depozitele noi au devenit în scurt timp neîncăpătoare, deoarece la Arhiva Națională, care a fost pînă în 1934, data înființării Arhivei Economice Centrale, singura arhivă centrală cu caracter civil, s-au centralizat toate materialele adunate de la organele de stat feudale și de la organele regimurilor burgheze, în afara celor cu caracter militar, fiindcă, după primul război mondial s-a înființat Arhiva Istorică Militară unde a trecut tot materialul cu caracter militar.

Termenul de păstrare, în general, s-a redus după 1945 de la 32 de ani la 5 ani.

Arhivele particulare nu s-au depus la Arhiva Națională, ci la Muzeul Național Maghiar. Cele mai multe arhive de familie importante au fost depuse la Biblioteca Szechenyi, care a funcționat în cadrul Muzeului Maghiar, devenind o secție aparte în 1882, iar în 1929, o instituție de sine stătătoare. Aceasta, în afară de arhive de familie, mai avea și însemnate colecții de documente. În 1934 s-a contopit cu Arhiva Națională.

După reorganizarea din 1875, Arhiva Națională a trecut sub tutela Ministerului de Interne. Acest fapt se explică prin aceea că problema actelor de înnoțire a intrat în sfera de activitate a Ministerului de Interne. Burghezia ungară, pe jumătate feudală, a lăsat multe drepturi și interese materiale serioase de situația diferiților membri ai clasei nobile. Calitatea de nobil se dovedea prin actele emise de Ministerul de Interne, pe baza documentelor aflate în depozitele Arhivelor Naționale.

Nu a fost o întimplare faptul că Republica Sovietică Ungară, în 1919, a desființat titlurile nobiliare și a trecut Arhiva Națională sub tutela Ministerului Instrucțiunii Publice. În 1920, după ce republica a fost înfrântă, Arhiva Națională a trecut iarăși sub tutela Ministerului de Interne, unde a rămas pînă în 1922, cînd a trecut iarăși la Ministerul Instrucțiunii.

Este un lucru cunoscut că arhivele, muzeele și bibliotecile au o activitate asemănătoare, dar și deosebiri fundamentale în activitatea lor.

În 1922, pe baza acestor considerente, au fost contopite într-un organ unic atît muzeele și bibliotecile importante, cit și Arhiva Națională, sub numele de Colecțiile Maghiare de Stat, iar din 1934 sub numele de Muzeul Național Maghiar, avînd și o oarecare autonomie.

În cadrul Muzeului Național Maghiar, înființat în 1802, funcționau numai instituții cu caracter strict științific și cultural, între acestea și Arhiva Muzeului Național Maghiar, ale cărei materiale documentare sînt transferate în depozitul Arhivei Naționale, cu care aceasta se contopesc. Cu această ocazie, au intrat în depozitele Arhivei Naționale multe fonduri de familie și colecții importante de documente. Situația, în ceea ce privește personalul și organizarea pe plan teritorial, nu s-a schimbat prea mult. O parte negativă a acestei organizări o reprezintă faptul că Arhiva Națională, deși cea mai importantă instituție de acest gen, nu avea nici o legătură organică cu arhivele județene sau orașenești de pe teritoriu, lucru ușor de înțeles în cazul organizării statului feudal, unde principiul de bază era tocmai descentralizarea și unde co-

mitatele și orașele libere regești aveau o autonomie legală bine definită, de neconceput însă în cazul organizării Arhivei Naționale sub regimul burghez, care urmărea tocmai lichidarea autonomiei orașelor și a comitatelor.

Multe probleme privind organizarea arhivelor, ridicate în 1872, au fost rezolvate de-abia după 1945. Între altele, s-a cerut ca arhivele capitulurilor (loca credibilia) să se treacă la Arhiva Națională. Acest plan n-a fost realizat atunci decît pentru arhivele capitulurilor de la Alba Iulia și Mănăstur (Cluj); restul arhivelor de acest gen au fost preluate de-abia după 1945.

De asemenea, de-abia după 1945 s-a trecut la organizarea îndrumării centrale a arhivelor comitatelor, ale orașelor și comunelor, care a fost încredințată Centrului Național al Arhivelor Maghiare și nu Arhivei Naționale.

Deși Arhiva Națională nu avea dreptul să se amestece în treburile interne ale arhivelor de pe teritoriu, totuși se formase un obicei ca Arhiva Națională să dea îndrumări în multe probleme și să se intereseze în de aproape de activitatea profesională a unităților arhivelor de pe teritoriu.

Această uzanță a fost legiferată în anii dinainte de eliberare, cînd arhiviștii nou numiți la comitate și orașe au fost obligați să funcționeze mai întîi un an în cadrul Arhivei Naționale de la Budapesta. Comiții numeau în această perioadă pe arhiviștii comitatelor și ai orașelor numai pe baza recomandărilor Arhivei Naționale.

În perioada dintre 1875 și 1945, Arhiva Națională s-a transformat într-o instituție cu caracter științific.

Statul personal, care se reducea în 1874 la arhivarul țării și un om de serviciu, cuprinde în Arhiva Națională nouă 24 de lucrători, din care 4 personal administrativ de îngrijire și 20 de funcționari. Dintre funcționari, numai 4 aveau calitate științifică, restul erau personal ajutător.

La ocuparea posturilor trebuia să se treacă un examen de admitere, care pentru funcțiunile de specialitate era foarte riguros. Este caracteristic faptul că în 1893, din cei 12 funcționari de specialitate ai Arhivei Naționale, 5 erau membri ai Academiei de Științe Maghiare, iar 3 membri în Direcția Societății de Istorie Maghiară. Toți aveau o activitate științifică, chiar și aici care făceau parte din personalul ajutător.

După primul război mondial aceste examene s-au desființat încetul cu încetul și s-a cerut numai preexaminare universitară. Totuși, între lucrătorii Arhivei Naționale, găsim pe toți istoricii de seamă ai acelor timpuri.

Institute speciale de istorie nu existau înainte de al doilea război mondial. Tinerii istorici erau obligați să lucreze în cadrul Arhivei Naționale. Era greu, spune autorul, să ajungi la Colegiul Eötvös, unde se pregăteau viitorii savanți și profesori, dar era și mai greu să ajungi la Arhiva Națională, deoarece dintre istoricii care au terminat colegiul Eötvös numai puțini au ajuns să fie funcționarii Arhivei Naționale. Drumul spre o catedră universitară trecea prin Arhiva Națională.

O altă muncă de organizare a fost clasarea materialului arhivistice dinainte de 1926 în arhiva diplomatică națională maghiară prin scoaterea documentelor din diferite fonduri și clasarea lor în ordinea cronologică.

Planul de clasare a întregului material din depozite pe perioade istorice și, în cadrul acestor perioade, pe probleme a fost greșit. Această lucrare ar fi contrazis principiul de bază în arhivistică, principiul integrității fondurilor. Planul nu a fost realizat și, din punct de vedere practic, acest lucru era imposibil.

Înainte de 1945 au apărut puține lucrări științifice privind probleme arhivistice. Singurul loc unde această muncă a putut să dea rezultate, au fost paginile organului oficial al Arhivei Naționale, *Levéltári Közlemények*, care a început să apară din anul 1923.

Istoricii Arhivei Naționale, care cunoșteau foarte bine materialul, nu au întocmit, totuși, instrumente ajutătoare pentru acei care nu știau să se orienteze în acest material.

După eliberarea Ungariei de către Uniunea Sovietică, lichidarea sistemului social și economic capitalist și trecerea la construirea socialismului, o schimbare radicală s-a resimțit și în arhivistică. În timp ce vechea Arhivă Națională era chemată să aperc orinduirea feudală, iar cea nouă — de până la 1945 — să stea în slujba istoriografiei burgheze, după 1948 arhivele au devenit organele auxiliare ale organizației de stat pentru crearea lumii noi, a socialismului.

În 1956 Arhivele de Stat, care erau sub tutela Ministerului Instrucțiunii, au trecut la Președinția Consiliului de Miniștri.

Schimbări radicale după 1950, în afară de organizarea structurală, s-au făcut mai ales prin crearea noilor depozite pentru material. În clădirea Arhivei Naționale se găsesc 12 depozite mari. Dintre acestea, înainte de 1945, numai 8 erau întrebuintate pentru scopuri arhivistice, iar unul din ele a ars complet în timpul luptelor. După 1949 acest depozit a fost reclădit și încă 4 depozite au fost înzestrate cu rafturi. După 1945 s-a înființat un laborator fotografic, un atelier de restaurare a documentelor și o legătorie.

Materialul arhivistice adunat în Arhiva Națională a fost colecționat de la organele centrale ale statului și de la familiile sau persoanele care au avut o activitate cu caracter general în viața poporului și a statului ungăr.

În perioada burgheză s-a strins material mai vechi de 32 de ani. După 1945 s-au adunat în depozite documente chiar mai moi de 5 ani. Materialul a fost împărțit în două părți: dinainte de eliberare și de după eliberare.

Partea dinainte de eliberare se subimparte după probleme (pe secții) în trei părți, iar în cadrul problemelor în ordine cronologică.

Primei părți îi aparțin arhivele organelor și administrațiilor centrale ale statului. Cronologic, aceasta cuprinde fondurile epocii feudale de până la 1867 și fondurile epocii burgheze.

A doua parte cuprinde arhivele judecătorești, iar a treia arhivele particulare și colecțiile. În prezent aproape toate arhivele de familie mai importante sînt depozitate la Arhiva Națională.

Demnă de menționat aci este colecția documentelor medievale, care numără până acum 104.000 de bucăți.

Dintre colecțiile mai însemnate — după 1926 — este colecția Kossuth. Tot aci amintim și de colecțiile de hărți și planuri.

Materialul perioadei democrației populare este în cantitate mică.

Arhiva posedă și o filmotecă în care se păstrează până în prezent peste 4.000.000 de microfilme. Se practică schimbul de microfilme cu multe țări și în special cu Austria și Cehoslovacia.

În sala de studiu lucrează zilnic, în medie, 40—50 de cercetători.

Expertizarea materialului, până în 1945, nu s-a făcut decît în cazuri excepționale. După 1945 numai în mică măsură s-a expertizat din materialul secției a II-a.

Înainte de 1945, Arhiva Națională n-a întocmit instrumente ajutătoare, fiindcă în mare majoritate fondurile vechi aveau instrumente ajutătoare contemporane. Aceste instrumente trebuie să fie înlocuite cu instrumente noi moderne, care să ajute efectiv munca cercetătorului. Astfel de instrumente sînt de exemplu: conextele de repartizarea documentelor pe probleme, registre pe teme, liste topografice și cele mai noi repertorii pe probleme și topografice.

Dar cele mai importante instrumente sînt inventarele de bază pentru fiecare fond sau chiar părți de fonduri. Aceste inventare conțin următoarele date: titlul fondului, anii extremi, obiectul, cantitatea, locul în depozit, enumerarea părților structurale, descrierea or-

ganizării arhivistice. Ele dau indicații asupra posibilităților de cercetare și asupra lucrărilor care urmează să se mai facă la fondul respectiv. Aceste inventare au fost întocmite pentru toate fondurile existente în depozitele Arhivei Naționale. După întocmirea inventarelor de bază la fondurile secției I-a și a II-a s-a început întocmirea inventarelor analitice. Este o scăpare a autorului că nu a arătat ce date cuprind aceste inventare analitice. Face trimitere numai la o lucrare proprie, *Arhiva ministerului din 1848/1849*, Bp., 1950.

La sfârșitul lucrării, autorul face propuneri concrete pentru rezolvarea multor probleme, care până acum nici nu au fost amintite în literatura de specialitate, ca statistica istorică, istoria instituțiilor, istoria arhivelor și arhivistica — știință de sine stătătoare. Constată lipsa manualului arhivistic, a unui dicționar de termeni arhivistici și a bibliografiei.

Gerics József, *A királyi kápolna tagjai által folylatott hitelyes tevékenység történetéhez* (Contribuție la istoricul activității de loc de adevărire a membrilor capelei regale).

Este un articol scurt de diplomatică. Autorul se servește de lucrările lui Kumorovitz L. Bernat și Szentpétery. Activitatea comiteului capelei regale în emiterea diferitelor diplome și păstrarea lor este împărțită în trei perioade. Prima perioadă până la mijlocul domniei lui Bela al III-lea, a doua până la sfârșitul secolului al XIII-lea—începutul secolului al XIV-lea, a treia perioadă (după Szentpétery) de la 1317 până la jumătatea secolului al XV-lea. După acești autori, în prima perioadă comitele capelei regale avea funcția de a păzi pecetea regală și de a aplica această pecete pe documentele regale.

Această funcție, în vremea lui Bela al III-lea, și-a pierdut importanța prin organizarea mai temeinică a cancelariei regale. Până la a doua jumătate a secolului al XIII-lea, nu sînt date precise despre „comes capellae”. De la această dată apare „notarius specialis” (secretarius), care păzește inelul cu pecetea regală, funcție ce era deținută de comitele capelei regale.

Activitatea comiteului capelei regale în emiterea diplomelor începe la 1317 și se termină pe la mijlocul secolului al XV-lea. În acest timp se desparte funcția de „notarius specialis”, însărcinat cu paza pecetii regale, de „comes capellae”, care primește titlul de cancelar secret.

Această situație este dovedită cu documente analizate în lumina datelor publicate de autorii amintiți mai sus.

Komjáthy Miklos, *Hunyadi bormányzói kancelláriájáról*. (Despre cancelaria de guvernator a lui Huniadi).

Lucrarea se ocupă cu descrierea activității cancelariei lui Ioan de Huniadi. Cercetările sînt bazate pe material documentar și lucrări publicate. Autorii cercetați sînt Hajnal Istvan, Gabor Gyula și Elekes Lajos, dintre cei moderni, Schwandtner („Scriptores rerum Hungaricarum”) și Matei Bel, dintre cei vechi.

Autorul, care în calitate oficială a trebuit să cerceteze toate documentele lui Ioan de Huniadi aflate la Arhiva Națională, afirmă că un singur document poate să ne dea date despre existența cancelariei lui Ioan de Huniadi.

Documentul a fost eliberat de capitulul de Buda la 24 aprilie 1451, cu următorul text: „Petro de Sary cancellaria illustris domini Johannis Hunyadi regni Hungarie gubernatoris”.

Autorul combate ideea că acest Sary Peter ar fi fost cancelistul lui Huniadi, pe baza documentelor cercetate, în care Huniadi nu amintește niciodată numele lui Sary.

Mulți istoriografi burghezi au susținut că episcopul din Oradea, Vitéz János, ar fi fost organizatorul cancelariei lui Huniadi. Autorul susține că și această afirmație este greșită. Citează un codice manuscris, pe pergament, aflat la Biblioteca imperială din Viena, care cuprinde toate scrisorile redactate de episcopul Vitéz, între anii 1445—1451, în numele lui Huniadi, adresate către papă și diferiți domnitori din Europa. Aceste scrisori se ocupă de probleme de politică externă și au fost transcrise de preotul Ivanich Pal din Zaereb, fost proto notar al guvernatorului Huniadi. În concluzie, cancelaria guvernatorului Huniadi, susține autorul, nu se poate afirma că ar fi o continuare a cancelariei regale. Această cancelarie este o instituție de sine stătătoare. Poate avea, eventual, legături cu cancelaria voievodală ardelenă a lui Huniadi.

Această legătură se poate deduce și din faptul că Huniadi, la începutul activității sale de guvernator, până a nu i se fi făcut pecetea de guvernator, care se aplica în ceară roșie, a întrebuințat pe documente pecetea voievodală aplicată în ceară verde și s-a intitulat pe lângă guvernator și voievod al Ardealului.

Esze Tamás, *A szepesi Kamara levéltára a Rákoczi — szabadságharc idejében. Fehet az Rákoczi — szabadságharc levéltárgyének történetéből*. (Arhiva Camerei de Szepes din timpul revoluției lui Rákoczi. — Un capitol din istoria arhivei rezoluției lui Rákoczi).

Se prezintă cu lux de amănunte: istoricul arhivei Camerei de Szepes, din Katowice [Kassa], al arhivei casei domnitoare Rákóczi din Munkacs [Munkacs], al „Archivum Regni”, actele emigrației Thököly, material documentar relativ la activitatea autorităților revoluționare [kuruc] în Ardeal, arhivele capitulurilor și despre soarta unor arhive familiale.

Wellmann Imre, *Levéltári terminologiai problémák.* (Probleme de terminologie arhivistice).

Tratind despre terminologia arhivistică, autorul o definește ca fiind cea parte a științei arhivisticii care se ocupă cu problemele termenilor tehnici corecți și unitari ce trebuie să se folosească în limbajul arhivistic. Este necesar să se adune toți termenii tehnici, întrebuințați în practica arhivistică, dintre care trebuie să se aleagă termenii cei mai potriviți, care pot exprima exact o noțiune. Așa dar, scopul constă în găsirea unui singur termen potrivit pentru fiecare noțiune arhivistică. Această muncă nu se poate rezuma la adunarea și sistematizarea termenilor tehnici. Autorul arată că întrebuințarea corectă a termenilor arhivistici este strâns legată de determinarea anticipată a conținutului noțiunii.

În arhivistica ungară, Herzog József a fost primul care a ridicat problema terminologiei într-un articol apărut în 1932, în revista *Levéltári Közlemények*. Problema a fost pusă, însă, incomplet și unilateral, întrucât s-au enumerat numai fazele la care a ajuns arhivistica în determinarea noțiunilor de bază, plecând de la noțiuni abstracte, fără să se exemplifice cu documente și deci să se determine noțiunile pe baza textelor spre a se ajunge la termeni adecvați.

În 1954, s-a hotărât, la conferința arhivistilor din Republica Democrată Germană, constituirea unei comisii speciale, care să se preocupe de problema terminologiei arhivistice.

Este de menționat cartea apărută sub titlul: „Vocabularium bibliothecarii” — Commencé par Henri Lemaire, revu et augmenté par Anthony Thompson, Ed. U.N.E.S.C.O., Paris, 1934, care este de fapt un dicționar ce conține 2300 de denumiri din activitatea bibliotecilor, multe din acestea având continuitate cu activitatea arhivistice.

O mare greșeală a acestei lucrări este că nu dă definiția noțiunilor folosite în text.

Francezii au fost primii care au stabilit printr-un decret un limbaj special arhivistic. Autorul nu comentează, însă, de loc acest fapt.

La conferința arhivistilor germani de la Marburg din 1929 s-a constituit o comisie în

scopul unificării limbajului arhivistic, urmînd ca propunerile finale să fie prezentate la următoarea întîlnire.

La adunarea de la Linz — Viena, care a avut loc în 1930, s-a văzut, însă, că, pe calea unor discuții plenare, chestiunea progresează foarte greu. Din propunerile comisiei, sub conducerea lui H. O. Meisner, s-a reușit să se discute numai două noțiuni: arhiva și arhivistice sau arhivalice.

Primul proiect german de terminologie arhivistică s-a redactat, pe baza lucrării lui H. O. Meisner și W. Leesch, abia în 1935.

Lucrarea se împarte în 6 capitole: 1. problema arhivei, registraturii și arhivisticii în general, împărțirea arhivelor; 2. genuri de acte; 3. depozitarea actelor; 4. lucrările în legătură cu preluarea actelor în scopul păstrării lor; 5. instrumente ajutătoare pentru arhivă și registratură; 6. cercetarea.

În 187 de teme dă cele mai importante noțiuni și determinarea lor. În cîteva locuri face exemplificări.

Wellmann I. comentează în lucrarea sa articolul lui Herzog și susține că la noțiunile de bază se poate ajunge doar printr-un „proces logic abstract” și numai după aceea urmează să se dea termenul tehnic corespunzător.

Pentru a susține teoriile proprii, analizează mai întîi lucrările lui W. Flach, G. A. Knyazev și Brennecke.

Autorul face o propunere interesantă cu privire la gruparea problemelor de terminologie după următorul plan: 1. structura organizațiilor creatoare de acte, modul de manipulare a actelor; 2. genuri de acte și caracteristicile lor interne și externe; 3. munca registraturilor, sisteme de registratură, instrumente ajutătoare de registratură, expertizare; 4. depozitarea materialului arhivistic, păstrarea și paza; 5. clasarea și instrumentele ajutătoare pentru arhive; 6. folosirea științifică a actelor și problemele legate de fotocopierea actelor; 7. publicitatea izvoarelor științifice și prelucrarea lor; 8. probleme cu caracter administrativ; 9. organizarea și administrarea arhivelor; 10. știința arhivisticii (istoria, teoria și legislația arhivistică).

În dicționarul polonez de terminologie arhivistică se indică denumirile actelor după caracteristicile lor, abreviațiunile și, într-o mai mică măsură, termenii legați de tehnica și teoria arhivistice.

Este bine cunoscută lupta arhivistilor din lumea întreagă pentru realizarea unui manual arhivistic și a unui dicționar de terminologie arhivistică universală. Cînd se va îndeplini acest plan este greu de precizat, fiindcă se cere o muncă uriașă pentru unificarea tuturor

termenilor întrebunțați, în diferite perioade, de organele creatoare de arhive:

Dávid Zoltán, *Térképek leltározása a magyar országos levéltárban*. (Inventarierea hărților în Arhiva Națională Maghiară).

Inventarierea hărților se rezumă la două categorii de hărți, cele manuscrise și cele tipărite. Hărțile manuscrise s-au făcut, în general, într-un singur exemplar, cele tipărite, în mai multe exemplare. În Franța, Germania și Olanda existau încă din secolul al XVI-lea hărți manuscrise și chiar tipărite. În Ungaria s-au făcut hărți abia pe la jumătatea secolului al XVIII-lea de Bel Mátyás.

Autorul împarte hărțile în trei perioade, după valoarea lor ca izvor de cercetare.

În prima perioadă, între 1720 și 1766, hărțile au fost întocmite cu foarte mare atenție. Aceste hărți unice au fost adevărate opere de artă; în ele sînt multe date care cu timpul au dispărut.

În a doua perioadă, între 1788 și 1810, hărțile cuprind date prețioase relativ la dezvoltarea agriculturii, corectarea albiilor rîurilor și secarea mocirlelor și bălților formate în timpul ocupației turcești.

În a treia perioadă, între 1811 și 1870, s-au întocmit hărți urbariale, silvice și pentru canalizări.

În 1931, Arhiva Națională a întocmit un regulament pentru inventarierea hărților.

Regulamentul stabilește ca inventarierea să se facă după sistemul fișelor.

Conținutul hărții se determină culegînd datele din următoarele discipline: geografia, fizica, istoria agriculturii, topografia și cartografia.

S-au întocmit și indici pe baza fișelor.

Dia descrierea autorului se constată că s-a făcut o mare ereșeală cu ocazia lucrărilor de inventariere, fiindcă s-au scos din fonduri, pe lire hărți, și planuri în scopul inventarierii lor aparte. Prin acest procedeu au fost, însă, descompletate fondurile.

Activitatea de inventariere este bine să se continue, dar — pentru a nu se descompleta fondurile, prin inventarierea aparte a hărților și a planurilor — ar trebui ca acestea să rămîni la fondurile respective, din punct de vedere al depozitării, iar fișele lor să se păstreze separat.

Vörös Károly, *A levéltári iratanyag nemzetköz felhasználásának néhány kérdése. Különös tekintettel a magyar levéltárügy helyzetére és feladataira*. (Citeva probleme referitoare la folosirea internațională a materialului arhivistic. Cu privire specială asupra situației arhivisticii maghiare și a sarcinilor ei).

Lucrarea s-a citit la 16 iunie 1936 în ședința de sărbătorire a 200 de ani de la înființarea Arhivei Naționale Maghiare.

Este o lucrare foarte interesantă, care analizează misiunea arhivelor de a face ca materialul documentar să fie folosit multilateral.

Menționează că arhivele moderne, datorită intensificării activității instituțiilor din zilele noastre, se îndreaptă mai mult spre funcțiuni practice, ca să poată reglementa cit mai clar și simplu posibilitățile de folosire a materialului arhivistic.

Această problemă este necesar să se rezolve și pe plan internațional.

În partea istorică a acestui articol autorul descrie situația materialului arhivistic, format pe teritoriul fostei monarhii austro-ungare și arată importanța lui pentru istoria comună a popoarelor din bazinul dunărean. Baza colaborării este cunoașterea reciprocă a materialului arhivistic.

În vederea acestui scop face o serie de propuneri obiective pe care le vom înfățișa în rîndurile ce urmează.

Consideră necesar să se facă schimb de instrumente de cercetare, chiar și în manuscris. Menționează că arhiviștii din Republica Democrată Germană au și trimis Institutului de Istorie a Partidului din Republica Populară Ungară microfilmele acestor instrumente, întocmite pentru materialele privind mișcările muncitorești.

După cunoașterea mai aprofundată a materialului nu propune să se specifice chiar unele probleme care se cercetează în mod reciproc și să se întocmească instrumente de cercetare pentru acest material.

O altă problemă ridicată a fost schimbul de microfilme. Multe greutatea s-au întîmpinat cu ocazia filmării documentelor cerute pentru lucrări mari. Cu mare greutate, și numai incomplet, s-a putut aduna materialul deoarece arhiviștii nu cunosc în amănunt problemele indicate de cercetătorii străini. Vörös K. propune vizite reciproce de cercetători din țările interesate, pentru alegerea materialului de care au nevoie.

Dacă dintr-un motiv oarecare nu se poate realiza acest lucru, propune să se prevadă în planul de muncă al Arhivelor din țările în cauză timpul necesar lucrărilor de acest gen.

Propune, de asemenea, să se facă schimb de lucrări, articole, studii și instrucțiuni cu caracter arhivistic. Pentru aceasta este util să se cunoască reciproc metodele folosite în lucrările de organizare a materialului. Cere să se facă schimb chiar cu instrucțiunile pentru uz intern și cu caracter secret. În

ceea ce privește publicațiile de specialitate epuizate, propune să se microfilleze.

Apreciază că este util să se publice reciproc diferite lucrări, studii, articole și note în publicațiile de specialitate, cu renunțarea la dreptul de autor, fapt ce va contribui la cunoașterea problemelor comune și la rezolvarea multor chestiuni spinoase în arhivistică.

G. Frolov, *A. Régi Jratok Központi Levéltára a Szovjetunióban* (Rövid történeti összefoglalás). (Arhiva centrală de stat a actelor vechi din Uniunea Sovietică).

Descrierea istorică începe cu decretul lui V. I. Lenin, emis la 1 iunie 1918, privind organizarea nouă și centralizarea arhivelor în Republica Unională Socialistă Sovietică Rusă.

Ne dă date prețioase despre organizarea arhivelor în cursul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea și a fondurilor intrate în Arhiva centrală de stat a actelor vechi.

Describe fondurile pe grupe, așa cum se găesc acum în această arhivă.

Autorul ne dă date asupra fondurilor care conțin material relativ la istoria Transilvaniei și a Ungariei.

Cel mai vechi document este din 1263.

Această arhivă posedă aproape 4.000.000 de unități de păstrare.

Materialul a fost depozitat într-o clădire amenajată special pentru acest scop după planurile arhitectului academician A. Timbrarov, în 1886.

Studiul prezintă istoricul instituției și se încheie cu bibliografia instrumentelor ajutoare de cercetare, ediții de izvoare și articole publicate de personalul instituției.

A. Haas și E. Hradecky, *A prágai központi állami levéltár rendi eredetű fondjai* (Fondurile de origine feudală din Arhivele Centrale de Stat din Praga).

Studiul se ocupă cu descrierea instituțiilor creatoare de arhivă din epoca feudală. Descrierea nu este făcută pe grupe de instituții cu activități similare, ci se bazează pe așezarea actuală a fondurilor în depozitele proprii.

Cele mai vechi acte de proveniență feudală se găsesc în Arhiva Coroanei Cehce, care constituie cel mai important fond de documente din Arhivele Centrale de Stat din Praga.

Lupta de la Muntele Alb din 1620 a pus capăt dezvoltării organice a Arhivei Coroanei Cehce.

Cel mai vechi document păstrat în această arhivă este diploma lui Carol al IV-lea, din 6 octombrie 1355.

În urma legii nr. 29 din 7 mai 1954 aceste arhive s-au transformat în Arhivele Centrale de Stat. Materialul s-a depozitat într-o

clădire cu 7 etaje, zidită special pentru arhive în 1933. Autorul afirmă că aceste depozite sînt cele mai moderne și mai bine înzestrate din întreaga Europă Centrală.

Walter Goldinger, *Az osztrák levéltárak 1918–1945 között.* (Arhivele austriece între 1918 și 1945).

După dispariția monarhiei austro-ungare s-a deschis lupta între statele succesoare și noua Republică Austriacă pentru reglementarea problemei arhivelor ce s-au format pe teritoriul străine, față de actuala republică.

Autorul arată că s-a reușit, totuși, ca aceste arhive să rămână în continuare în depozitele din Viena.

În articol se trec în revistă datele istorice de care sînt legate transformările survenite în organizarea arhivelor de stat austriece.

O dată importantă este hotărîrea Consiliului de Miniștri din 7 octombrie 1920, cînd se înființează un Serviciu de Arhive (Archivamt), subordonat administrației de stat. Activitatea acestui serviciu s-a rezumat la dirijarea problemelor de specialitate și funcționa ca organ consultativ pentru aceste probleme, pe lângă organele administrației de stat centrale, federale sau provinciale. Primul conducător al acestui serviciu a fost profesorul dr. Michael Mayr, cancelarul de mai tirziu al Republicii Federale Austriece.

Prin completarea Constituției federale cu o lege nouă, în 1925, s-a conturat și mai precis despărțirea organică a arhivelor provinciale de Viena.

Mare importanță prezintă fondul Arhiva de Stat pentru Interne și Justiție din care au fost distruse — în focul din 15 iulie 1927 de la palatul Justiției din Viena — multe documente prețioase, referitoare la istoria internă a Austriei.

Totuși, cum spune autorul, datorită muncii duse cu abnegație de o mîna de arhiviști „multe documente au putut fi salvate din moloz și cenușă”. Nu se arată, însă, ce material a fost salvat.

Petar Mijatev, *A bolgár levéltárügy Bulgáriának a török uralom alól való felszabadulásától az állami levéltári fond 1951 évi létrejöttéig.* (Problema arhivistică bulgară de la eliberarea Bulgariei de sub dominația turcească, pînă la înființarea Fondului Arhivistic de Stat din 1951).

Materialul arhivistic din Bulgaria, creat în timpul stăpînirii otomane, a fost luat, în mare parte, de autoritățile în retragere, în anul 1878, ca urmare a eliberării Bulgariei de sub dominația otomană; parte a fost distrus de acestea și numai o mică parte a rămas pe loc.

Între aceste materiale în limba turcă sînt și materiale în limba bulgară, care s-au cecuat în ultimele decenii ale dominației turcești.

În 1879 se înființează la Sofia Biblioteca Națională, care, pe lângă cărți, a colecționat și material arhivistic, prin cumpărare sau prin donații. Ministerul Instrucțiunii a adunat, de asemenea, material arhivistic pentru înființarea unui muzeu.

Legea de organizare a Bibliotecii Naționale s-a promulgat abia în 1910. La această dată există pe lângă Biblioteca Națională o Secție de arhivistică și în felul acesta activitatea s-a continuat, pe bază legală, și în domeniul arhivisticii. După spusele unui director, la această instituție pe vremea aceea „actele și documentele au fost îngrămădite în sertare și în colțuri de camere, expuse fiind la pericol de foc și alte calamități”.

Petar Mijatev ridică problema expertizării și arată că în Bulgaria expertizarea s-a făcut într-un mod cu totul neștiințific.

Prin încredințarea autorităților s-a adunat un mare volum de material în arhivele instituțiilor de stat. Din lipsă de spațiu, s-au distrus, fără nici un fel de discernămint, materiale formate în arhivele instituțiilor de stat.

Sp. Kazandjiev, secretarul științific al Academiei de Științe Bulgare, care a fost însărcinat de Consiliul de Miniștri, în 1934, cu redactarea unui regulament pentru expertizarea arhivelor vechi de stat, stringerea și distrugerea lor, prezintă, în 1947, un raport în cadrul Secției de filozofie și științe sociale, cînd s-a dezbătut din nou problema înființării arhivelor de stat, raport din care reiese clar modul cum s-a făcut expertizarea, lucru ce exemplificăm în cele ce urmează.

1. — Arhivele vechi au fost distruse în mod arbitrar și fără responsabilitate. Expertizările s-au făcut totdeauna din cauza lipsei de spațiu, fără directive concrete și numai pe baza dispozițiilor generale. Personalul care îndeplinea această sarcină era lipsit de experiență și de multe ori nici nu cunoștea clar scopul acestei munci.

2. — Distrugerea s-a efectuat, aproape în toate cazurile, fără să se țină seama de valoarea istorică a documentelor. Decisiv a fost în astfel de cazuri numai scopul practic; încetînd acesta, actul era distrus. În acest fel a fost distrus tot materialul arhivistic al Ministerului de Interne, care cuprindea și Colecția decretelor originale ale țarilor, pînă la 1900. La Ministerul Instrucțiunii au dispărut actele proceselor politice. Evident, persoanele în cauză au avut

tot interesul să dispară acest material documentar.

3. — Distrugerea arhivelor de la instituțiile de stat s-a efectuat periodic din 7 în 7 ani și, fiindcă în directivele date nu s-a stabilit nici un principiu de bază și nu s-a arătat, în mod concret, valoarea istorică și culturală a materialului care trebuie reținut, păstrarea lor a fost întotdeauna opera întîmplării. Situația aceasta a durat pînă în 1951.

Un document interesant din această perioadă reprezintă scrisoarea, din septembrie 1949, a conducătorului muzeului din Bazargic, adresată președintelui Academiei de Științe Bulgare, prin care cere ajutorul Academiei ca să se oprească distrugerea masivă și fără nici o răspundere a materialului arhivistic, semnalînd distrugerea protocoalelor consiliului comunal din Bazargic și a registrelor de stare civilă pînă la 1900.

Toate aceste greutăți au fost eliminate prin înființarea Fondului Arhivistic de Stat Bulgar. Organizarea rețelei Arhivelor de Stat a marcat începutul unei ere noi în dezvoltarea și rezolvarea problemelor arhivistice din Bulgaria.

Ultimul articol cuprinde darea de seamă asupra jubileului de 200 de ani al Arhivei Naționale Maghiare, semnat de Iványi Emma.

Această publicație se termină cu recenzierea unor lucrări de specialitate apărute în Republica Populară Ungară și în străinătate.

AL. RUSU

Mircea Tomescu, *Calendarele românești 1733—1830. Studiu și bibliografie*, Buc., Ed. de Stat Didactică și Pedagogică, 1957, 154 p.

Pasionat pentru munca de mîgală, posedînd măiestria de a reconstitui dintr-o puzderie de informații tangențiale aspecte ale culturii noastre din vremuri apuse, astfel ne apare autorul lucrării *Calendarele românești*, profesorul Mircea Tomescu. Lucrarea, bazată pe un bogat material, folosit în mod critic și creator, se adaugă la puținele de acest fel, ca un aport prețios la documentarea multiplă a istoriei patriei noastre. Are 154 de pagini și cuprinde, în afară de introducere, șapte capitole: I. Începutul calendarelor în limba română; II. Calendarul popular; III. Calendarul literar istoric; IV. Calendare de perete și bisericesti; V. Rolul calendarelor în cultura românească; VI. Repertoriul bibliografic al calendarelor românești (1733—1830) și VII. Tabele.

În *introducere* se face caracterizarea și un scurt istoric al calendarelor. Calendarele și almanahurile cuprindeau o parte pur calendaristică, alta astronomică, a treia astrologică și ultima instructivă și distractivă. Din cauza greutateii de multiplicare, la început nu apăreau în fiecare an, ci la 30, 110, 112 sau 140 de ani. Au fost cunoscute de greci, dar o mare circulație au avut la chinezi în evul mediu; un almanah de la Pekin ajunsese la un tiraj de 8.000.000 de exemplare.

În Europa încep să apară în secolul al XV-lea, după descoperirea tiparului. Unele cu caracter mistic, altele practic, conținând și informații istorice despre țările noastre, cum este *Calendarii historici*, apărut în 1603, care conține informații despre evenimentele din Transilvania și Țara Românească în timpul lui Radu Șerban. Cele mai vechi calendare în Europa au fost scrise în limba latină și germană, apoi slavă, iar în secolul al XVII-lea calendarele sînt cunoscute și rușilor, ca efect al acțiunii de luminare a poporului întreprinse de Petru cel Mare. Și înainte de aceasta au circulat în manuscris unele calendare traduse din limba germană. Primul calendar rus tipărit a apărut la Moscova în anul 1709.

I. Începutul calendarelor în limba română.

Tipărirea calendarelor în limba română începe din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, în manuscris fiind cunoscute din secolul precedent, dar și mai înainte. Circulau calendare scrise în limbi străine, cunoscute de domni și boieri. Sînt dovezi încă din 1569 despre existența unor astfel de calendare la noi, venite din Italia, Germania, mai puțin Franța și poate și Austria.

Cum în secolul al XVIII-lea se formase o clasă care nu avea alt mijloc de a se întreține decît limba proprie, a trebuit să se treacă la traduceri, apoi la întocmirea de calendare în limba română. Cu tot monopolul turcesc asupra mărfurilor românești, pînă la pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774) negustorii din Principate aveau strîns legături comerciale cu Brașovul și Sibiu, iar în Răsărit cu Rusia și Polonia. În acest secol pătrunde la noi în mod deosebit, și cultura franceză, dar procesul dezvoltării economice și formarea unei burghezii românești impun răsîndirea unor cunoștințe pe calea scrisului în limba română; așa se face că apar și primele calendare românești: în 1733, al lui Petru Soanu la Brașov, în 1785 al lui Mihail Strilbitchi la Iași, iar la Viena, printre alte publicații pentru populația românească din Transilvania, și un calendar pe anul 1794.

II. Calendarul Popular.

În acest capitol, autorul face expunerrea pe scurt a primelor calendare în limba română, tipărite.

1. — *Calendarul de la Brașov (1733 febr. 20)* se datorește dascălului, mai tîrziu preot, Petcu Soanu din Brașov, om inimos, dormind de a-și lumina enoriașii, și spirit inventiv, și-a făcut singur o tipografie, tăindu-și literele din plumb și sînt mărturie că ar fi publicat mai multe calendare, dar nu s-au păstrat decît două exemplare din acest calendar (se pare că provin din ediții diferite) aflate acum în biblioteca Academiei R.P.R.

Titlul lui autentic este: „*Calendarii acuum intii ruminescu alcătuitu de pe cel sârbescu: Așezatu-s-au pe limba ruminească, ca intru 100 de ani să slujască*”.

El cuprinde mai multe părți: *Învățătura planetelor; Altă învățătură pentru semințe; Supunere de casnici (prevestiri după planete); Știință ce planete, ce zi și ce cîasu stăpînește; La aceste 7 planete să se caute de cîasurile zilei și nopții, că spune care cîasu e bunu și care e rău; Pentru perirea (eclipsele) Soarelui și a Lunei și se închie cu „sinaxarul celor 12 luni, arătîndu-li-se numărul zilelor, al ceasurilor zilelor și nopților și sîrbătorile neschimbătoare*”.

Este tradus de pe un calendar sîrbesc, acesta la rîndu-i de pe unul chievean și — cum foarte bine observă autorul — „este prototipul almanahurilor de prefaceri populare, caracteristice orînduirii feudale în descompunere, adică o enciclopedie de credințe deșarte, în care pîtrund și informații ale culturii noi” și tocmai această ultimă caracteristică constituie și importanța lui.

2. *Calendarul de la Iași (1785 aug. 8)* a fost compilat „din multe feluri de cărți” indicate în titlu de protoieriei Mihail și Policarp Strilbitchi, care coborau dintr-o familie polonă de gravori.

Calendarul este alcătuit din două părți.

Prima parte, după o *predoslovie*, cuprinde: Scara cărții; *Hronologie lucrurilor celoru vechi și celoru noae* (în care amintește și de căderea Bucovinei sub imperiul austro-ungar); *Alasă socoteală de la oareș care Greci și Rămîeni*; *La începutul lunilor sau a vremilor*; Sinaxarul celor 12 luni cu zodiile lor; *Pentru siropuri cum pot să se facă*; *Pocosturile sau vernicele* (preparate necesare picturii) *cele ce nu vor zugrăvii să arate ucenicilor săi...* și *Comedie*.

Partea a doua este intitulată *Calendariu pe 112 ani* ce conține prognoștiuri referitoare la vreme, semănături, pomcturi etc., orînduite după cele șapte planete și se închie cu

Prognostice foarte curioaznice ce arată pe 12 luni.

Acest calendar cuprinde mai multe elemente prognoastice decît cel din 1733, printre care manifestă opoziție față de obiceiurile breslelor din timpul orînduirii feudale de a nu populariza descoperirile tehnice.

3. (*Calendarul de la București (1795)*), intitulat *Calendariu acumu a doua oară tipărit*, este un prognostic, cuprinzînd 28 de cicluri a cîte 8 ani, traducere după un calendar unguresc necunoscut.

În continuare autorul prezintă exemplarele identificate din cele 3 calendare arătate mai sus, respectiv 11, 5, 4, aflate în majoritate la Biblioteca Academiei R.P.R.

Urmează apoi studiul asupra unui *calendar manuscris* de la 1802, care conține în general aceleași elemente, fiind important prin tendința compilatorului de a opune și înța superstițiilor, apoi studiul asupra *calendarului pe 7 planete*, tipărit la Iași în anul 1816 decembrie 15, și asupra altor calendare populare.

Studiul asupra Calendarelor populare se încheie: cu constatarea că la baza primelor noastre traduceri stau izvoade rusești și unul unguresc și că povestirile ce cuprind sint aceleași, uneori chiar și textul este identic. Ele s-au retipărit din ce în ce mai rar, pînă în 1936, cedînd treptat locul altor genuri de publicații reclamate de gustul unei societăți în plină dezvoltare.

III. Calendarul literar istoric.

În acest capitol autorul scoate în evidență, cu o deosebită îndeminare și cu o ascuțită perspicacitate, trăsăturile esențiale și importanța calendarelor de pe o treaptă superioară, calendarele literar-istorice. Calendarele de la Sibiu, Calendarul de la Viena (1794), Calendarul de la Buda (ale lui Samuel Micu, Gh. Șincai, Petru Maior, Zaharia Carcalechi și Ștefan Niagoe) și Calendarul lui An'on Pann reprezintă, într-adevăr, cum bine observă autorul, un mijloc de informare și culturalizare pentru burghezia rominească ascendentă și o tribună de luptă naționalistă pentru burghezia și intelectualitatea rominească din Transilvania, care nu mai putea tolera situația creată de samavolnicia *unio trium nationum* din anul 1437.

La aceste calendare se disting în general 4 părți: partea calendaristică, istorică, didactică și literară.

Aci găsim informații practice ca indicarea târgurilor ce se țineau în Transilvania sau peste hotare, sfaturi de cum să te comporți la petreceri, versuri moralizatoare și ghicitori.

tabele de monedele circulației sau chiar cite o năvelă ca *Cei doi excessuri a amerii* (adică Cei doi îndrăgostiți peste măsură).

Dar tot prin astfel de calendare și-au făcut cunoscute lucrările corifeii Școlii ardelenene Samuel Micu, Gh. Șincai și Petru Maior, luptători dirzi și luminați pentru drepturile rominilor din Transilvania și pentru unire. Și ceilalți autori de calendare, amintiți mai sus, luptători pentru ridicarea culturală a rominilor, au folosit același mijloc pentru a-și propaga ideile.

IV. Calendare de perete și calendare bisericești.

În acest capitol, autorul expune pe scurt activitatea în domeniul publicării de calendare (1809—1824) a harnicului învățator de la Rădăuți și Tereblecea, „primul Romîn bucovinean care, într-un timp foarte neprielnic, a deschis drum scrisului rominesc” și a episcopului unit de la Oradea Mare, Samuel Vulcan (1820—1830), care, pe lingă publicarea de calendare, a sprijinit opera lui Micu, Șincai și Maior. Cuprinzînd numai elemente calendaristice sau și tabele de personalul episcopiei unite, aceste calendare nu prezintă mare interes pentru cultura rominească.

V. Rolul calendarelor în cultura rominească.

După o scurtă și sugestivă considerație asupra tipăriturilor rominești din secolul al XVIII-lea, autorul face o amplă și foarte atentă analiză a importanței calendarelor în dezvoltarea culturii rominești, apreciînd că ele „vestesc zorii unei noi orienări în cultura rominească”.

Cu o documentare bogată conchide, de asemenea, că ele înscamnă „un pas hotărît în descătușarea culturii noastre din mreiele misticismului”, punînd la îndemîna strămoșilor noștri, ca cele de la Sibiu și Buda, informații de natură economică, gospodărească și spirituală sau și constituind, ca cele de la Buda, tribuna naționalismului burgheziei rominești de pretutindeni, ele răsîndindu-se în toate ținuturile locuite de romîni.

Autorul remarcă, de asemenea, că tot aici trebuie căutate incențurile literaturii romine moderne prin năvele (*Cei doi excessuri a amerii*, *Adelaida*), anecdote, versuri originale și răsîndire de nume de țări și pînze necunoscute limbii noastre, cu exemplificări bogate și bine alese.

VI. Repertoriul bibliografic al calendarelor rominești (1733—1830) este întocmit după cla-

sificarea tematică, fiecărui calendar făcându-i-se descrierea bibliografică, indicarea cuprinsului sau, unde a fost cazul, și note informative și indicații asupra manuscriselor, copii după calendarul respectiv.

VII. *Tabele*. Cele 3 tabele (1 cronologic și 2 toponimice) și Indicele analitic cu care se încheie lucrarea, sînt de mare folos cercetătorului.

Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára. Szerkesztette Bodor András, Cselényi Béla, Jancsó Elemér, Jakó Zsigmond és Szabó T. Attila. Tudományos Könyvkiadó, Bukarest. — A Bolyai Tudományegyetem Kiadványai, I, Tanulmányok, 1, Kolozsvár, 1957 (*Volum omagial pentru a optzecea aniversare a zilei de naștere a lui Kelemen Lajos*. Redactat de Bodor A., Cselényi B., Jancsó E., Jakó Zs. și Szabó T. A., Ed. Științifică, Buc. — Publicațiile Universității Bolyai, I, *Studii*, 1, Cluj, 1957), 699 + 3 p. + 27 pl.

Kelemen Lajos, fost director general de muzeu și arhivă, nestorul istoriografilor și arhiviștilor maghiari din România, a implinit la 30 septembrie 1957 vîrsta de 80 de ani. Savantul ardelean și-a închinat toată viața sa dezvoltării și organizării arhivei Muzeului Ardelean, precum și studiului și prelucrării materialelor manuscrise ardelenice. Ca rezultat al muncii sale neobosite și conștiente de achiziționare s-a format acea colecție de arhivă de o valoare incomparabilă, care în prezent servește cercetărilor științifice sub numele de Arhiva Istorică a Filialei Academiei R.P.R. din Cluj. Studiile și publicațiile sale dau imbold și formează o bază sigură și pentru cercetătorii de azi din cele mai variate ramuri ale istoriografiei. Sprijinul continuu, acordat nenumăraților cercetători, este un exemplu în plus de spiritul de abnegație cu care a servit știința. Pentru această rodnică activitate Universitatea Bolyai din Cluj a făcut să apară o frumoasă publicație colectivă, scrisă în onoarea lui Kelemen Lajos de prietenii, elevii, colaboratorii și admiratorii săi. Studiile publicate de istoriografia maghiari, romini și sași oglindesc starea actuală a cercetărilor pe tărîmul de muncă unde a lucrat și lucrează și astăzi Kelemen Lajos.

Volumul omagial se deschide cu *Prefața* (p. 5—7), scrisă de Takács Lajos, rectorul Universității Bolyai. Urmează studiile: Balogh Jolán, *O ladă din Cluj, din anul 1776, în stilul renașterii* (p. 9—23); Bágyuj Lajos, *Raport despre lucrările de restaurare la biserică Sfîntul-Mihail din Cluj, executate în anii 1956—1957* (p. 24—32); Benczédi Pál, *Colecția de manuscrise din biblioteca fostului*

Lucrarea prof. Mircea Tomescu, prin conținutul și bogăția de conținut care o caracterizează, constituie un sprijin prețios pentru specialiști; unele mici scăpări (la p. 46, r. 16. 1816—1946 pentru 1956; *Iosipescu* în loc de *Isopescu*, p. 7 și 12) și o inconsecvență (Samuil Clain, Samuel Micu, Samuel Micu Clain, p. 67, 68, 90) nu-i știrbesc întru nimic incontestabila valoare.

ION GH. VASILE

Colegiu unitarian din Cluj (p. 33—43), adică din Secția a III-a a Bibliotecii Academiei R.P.R. Filiala Cluj. Autorul prezintă piesele mai valoroase din această colecție însemnată de manuscrise și piese arhivistice. Benkő Samu, *Năzuințele de autoculturalizare ale studenților Colegiului din Tîrgu-Mureș în cel de al patrulea deceniu din secolul trecut* (46—57). Julius Bielz, *Revoluția din 1848—1849 la Sibiu după izvoarele iconografice* (în limba germană, p. 58—63). Biró Vencel, *Comerțul Transilvaniei în secolul al XVI-lea și al XVII-lea* (p. 64—77). Bodor András, *Napoca în lumina inscripțiilor* (p. 78—111). Valeriu L. Bologa, *Informațiuni medicale și sanitare despre Transilvania în lucrările a doi savanți italieni din secolul al XVIII-lea* (în limba română, p. 112—116). Bónis György, *Formularul de documente din Somogyvár* (p. 117—133), în care autorul demonstrează că această „carte de formula” — care în prezent se păstrează la Biblioteca documentară „Bolyai” din Tg.-Mureș — a fost întocmită, în cea mai mare parte, în anii 1480—1486 de un notar al locului de adevărate din Somogyvár (R.P. Ungară). Stylianarul prezintă o mare importanță pentru cunoașterea dreptului consuetudinal maghiar din evul mediu. Victor Chereșteșiu, *Martie 1848 — la rominii din Transilvania* (în limba română, p. 134—149). Cselényi Béla, *Cîteva probleme de detașu ale luptei de la Belgrad din anul 1456* (p. 150—156). Csetri Elek, *Kelemen Benjámin, agricultor progresist. (Contribuții la istoria agriculturii raționale în Transilvania dinaintea anului 1848)* (p. 157—178). Constantin Daicoviciu, *Țara lui Dromichaites. (Lectio in Polyb.*

fragm. 102.) (în limba română, p. 179—182). Mihail Dan, *Structura și caracterul armatei lui Ioan de Hunedoara* (traducere după originalul românesc, p. 183—197). Dani János, *Date asupra copilăriei și studenției lui Carol Pop Szathmári* (p. 198—206). Dárkó László, *Frescele descoperite cu ocazia restaurării bisericii Sfântul-Mihail din Cluj în anii 1936-1937* (p. 207—218). Debreczeni László, *Recensământul din 1933 al monumentelor istorice din Cluj și însemnătatea lui pentru istoria arhitecturii* (p. 219—248). Entz Géza, *Artiștii în epoca gotică ardelene* (p. 249—264). Farczády Elek, *Biblioteca documentară „Bolyai” din Tirgu-Mureș* (p. 265—278), în care se păstrează și o valoroasă colecție de manuscrise și documente din sec. XV—XIX. Ferenczi István, *Castrul roman de la Tibău* (p. 279—292). Samuil Goldenberg, *Comerțul Clujului în secolul al XVI-lea* (traducere după originalul românesc, p. 293—310). Gustav Gundisch, *Vințul și Universitatea săsească* (în limba germană, p. 311—323). Herepei János, *Casa denumită „bokályos”* (p. 326—333). Kurt Horedt, *O fierărie săsească din secolul al XIII-lea. (Contribuție arheologică la cercetările privind originea sașilor din Transilvania)* (în limba germană, p. 334—348). Imreh István, *Contribuții la biografia lui Gábor Aron* (p. 349—360). Jakó Zsigmond, *Arta interiorului în Clujul secolelor XVI—XVII. (Puncte de vedere pentru cercetarea culturii noastre din timpul nașterii)* (p. 361—393). Jancsó Elemér, *Tradițiile mișcării iacobine în țara noastră. (Contribuții la istoria mișcării iacobine din Transilvania și Partium)* (p. 394—415). Kiss András, *Dezvoltarea ordinii de funcționare a arhivei orașului Cluj, din secolul al XIV-lea până în secolul al XVIII-lea* (p. 416—435). În această lucrare autorul examinează în amănunt dezvoltarea formelor de păstrare a actelor din arhiva orașului Cluj, care — ca și celelalte arhive orașenești — s-a dezvoltat din privilegiile dobândite de comunitatea orașenească pentru asigurarea drepturilor și libertăților lui. Atât timp cât numărul acestor privilegii era mic, singura preocupare era păstrarea lor cu grijă, după ce s-a mărit, însă, numărul documentelor, a fost necesar să se treacă la inventarierea și ordonarea lor. Deși până la sfârșitul secolului al XVI-lea materialele arhivistice din arhiva orașului Cluj nu au fost organizate în baza unui sistem prestabil, totuși, de curând, s-au luat unele măsuri pentru ușurarea administrării și securitatea păstrării lor. Pentru a ușura căutarea documentelor, începând încă din secolul al XIV-lea, notarii orașului au făcut însemnări contemporane sau ulterioare pe verso-ul documentelor, iar legislația orașului, începând

din anul 1488, a avut grijă de asigurarea instituțională a păstrării lor. În prima jumătate a secolului al XVI-lea, majoritatea documentelor au primit cote unitare (cifre, uneori litere) și probabil au fost și inventariate. Prima organizare sistematică a arhivei a fost făcută de notarul Diösy Gergely care, în anul 1592, a întocmit în limba maghiară cel mai vechi inventar al arhivei păstrat până în prezent. După analizarea sistemului aplicat de Diösy, autorul ne prezintă în amănunt istoria și principiile reorganizărilor efectuate până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, adică până în preajma marilor reforme din epoca lui Iosif al II-lea. Kós Károly, *Orbán Balázs — etnograf* (p. 436—451). Kristóf György, *Hugo Meltz, întemeietorul școlii literare Petőfi din Cluj* (p. 452—462). Makkai László, *Problemele folosirii pământului în țiguri. (Folosirea pământului în „loturi” și „grădini” în secolele al XIII-lea și al XIV-lea)* (p. 463—478). Nagy Jenő, *Contribuție la istoria dezvoltării „ciocarecilor” secuiești* (p. 479—485). B. Nagy Margit, *Contribuții la istoria construirii castelului din Sinmiclăuș* (p. 486—496). Andrei Oțetea, *Complotul Mihail Gross* (în limba română, p. 497—507). Francisc Pall, *Despre două documente false: al lui Ioan de Hunedoara și al lui Matias Corvin (din anii 1448 și 1459)* (în limba română, p. 508—510). Autorul atrage atenția asupra faptului că aceste două documente — folosite fără nici o bănuială de unii din istoricii noștri — fac parte dintre plăsmuirile unui foarte harnic falsificator, faimosul Ivan Tomko Marnavici (1580—1617), episcop al Bosniei. Aceste falsuri au fost dovedite în anul 1636, de episcopul albanez Franciscus Blancus. Pataki József, *Contribuție la istoria relațiilor științifice româno-maghiare. (Correspondența dintre Koncz József și Nicolae Densusianu)* (p. 511—523). David Prodan, *Munca iobăgească în comitatul Tirnavei la 1726* (în limba română, p. 524—531). Ion I. Russu, *Un raport epigrafic de la Mihăileni — Odorhei* — (în limba română, p. 532—541). K. Sebestyén József, *Picturile de pe tavanul și corul bisericii din Gbelința (542—554)*. Szabó T. Attila, *Contribuție la istoria modei cusăturilor slovace în Transilvania și influențele exercitate de ea* (p. 555—565). Szász Károly, *Contribuție la istoria picturilor și sculpturilor în lemn și piatră de la Baia-Mare* (p. 566—576). Szentmártoni Kálmán, *Contribuții la istoria școlii din Rimetea* (p. 577—586). Tóth Kálmán, *Tipograful Makai Nyirő János. (Un capitol din istoria tipografiei Heltai)* (p. 587—606). I. Tóth Zoltán, *Bălcescu — omul* (p. 607—613). Vita Zsigmond, *Originea și dezvoltarea muzeului Colegiului din Aiud* (p. 614—629). Szabó T.

Attila și Magyari András, *Viața și opera științifică a lui Kelemen Lajos* (p. 630—650). Lucrarea conține date mai importante din viața lui Kelemen Lajos, bibliografia lucrărilor privind viața și opera lui Kelemen, precum și lista lucrărilor sale tipărite în anii 1897—1936 și a celor în manuscris.

După studii urmează *Scurte rezumate ale studiilor*, în limbile maghiară (p. 653—656), română (p. 657—667), germană (668—680) și rusă (681—693). Volumul se încheie cu *Lista ilustrațiilor, Cuprinsul și Erata*.

I. ARVAY

Alexander Húščava, *Dejiny a vyvoj nášho písma* (Desvoltarea istorică a caracterelor scrisului nostru), Bratislava, 1951, 382 p. + 85 pl.

Manualul scris de cunoscutul specialist slovac în științele auxiliare ale istoriei, profesorul Húščava, ne oferă prilejul de a vorbi despre o problemă, care — după părerea noastră — nu poate fi indiferentă nici din punctul de vedere al muncii cercetătorilor de istorie, nici din cel al arhiviștilor, manualele științelor auxiliare ale istoriei fiind menite să lămurească principiile de bază ale muncii sistematice aplicate la izvoarele arhivistice originale. Ne gândim în special la situația paleografiei latine în țara noastră.

Sînt cunoscute eforturile susținute depuse de Arhivele Statului în scopul păstrării și sistematizării documentelor scrise referitoare la trecutul țării noastre, cum și continua preocupare a Academiei R.P.R. pentru publicarea și prelucrarea lor. Aceste lucrări, care au luat un avînt necunoscut pînă acum în istoria Arhivelor și a instituțiilor noastre științifice, pun în fața unor probleme noi atât pe arhivist și pe cercetătorul istoric, cit și pe cei care răspund de pregătirea științifică a cadrelor noi. Pentru a contribui la rezolvarea acestor probleme, Academia R.P.R. a încercat, în introducerea la colecția de „Documente privind Istoria României”¹⁾, să sistematizeze rezultatele de pînă acum ale cercetărilor în domeniul științelor auxiliare ale istoriei.

După organizarea unitară pe țară a materialului arhivist și în urma publicării colecției amintite a devenit clar pentru oricine că mare parte din materialul documentar

vechi din țară (dinainte de 1800) este scris în limba latină și că cercetările noastre în domeniul științelor auxiliare au rămas în urmă chiar în ceea ce privește materialul acesta documentar. Această rămînere în urmă a fost înlăturată numai în mică parte de publicația amintită a Academiei R.P.R. Cum să pretindem însă arhiviștilor noștri muncă precisă de evidență și cadrelor tinere înlăturarea lipsurilor epocii burgheze, dacă nu le dăm posibilitatea să cunoască temeinic această moștenire de scriere latină — cea mai bogată din tot sud-estul european — dacă nu le punem la dispoziție manuale? Părerea noastră este că, atît pe linia arhivelor, cit și pe linia institutelor de cercetări și a universităților, ar trebui să se pună accent deosebit pe cercetările în domeniul științelor auxiliare ale istoriei, care ar putea crea posibilitatea ca în această uriașă moștenire de documente în limba latină să lucreze cit mai mulți specialiști. La acest rezultat se poate ajunge mai curînd prin studierea intensă a paleografiei latine.

Este drept că manualul de paleografie latină al lui Const. Andreescu²⁾ ne informează bine asupra fazelor paleografiei latine, dar acest manual, pe de o parte, nu dă lămuriri asupra specificului materialului arhivist din țara noastră, iar, pe de altă parte, astăzi se poate procura greu.

Dezvoltarea rapidă a istoriei moderne a scrisului ne face de asemenea atenți la necesitatea unei noi sistematizări, la nivelul epocii, care să țină cont de nevoile concrete ale cercetărilor istorice, ale arhiviștilor și ale creșterii cadrelor.

Deși cercetările istorice cehoslovace se găsesc, sub acest raport, într-o situație mai bună decît ale noastre, totuși aceleași nevoi au determinat și elaborarea manualului profesorului Húščava de la universitatea Komensky din Bratislava. De aceea, această lucrare ne poate da sugestii foarte utile pentru întocmirea unui asemenea manual în țara noastră.

Prof. Húščava prezintă într-o formă clară bazele paleografiei, urmîrind deopotrivă dezvoltarea scrisului atît pentru cărți, cit și pentru documente și influența reciprocă a acestora. Înainte de toate ne face cunoscute în capitole vaste, bogate în trimiteri bibliografice, începuturile cercetării paleografiei latine și metodele ei, vorbește apoi de diferitele materiale de scris și de instrumentele de lucru ale științelor de carte din evul mediu, însoțind acest capitol de o ilustrare

¹⁾ Documente privind Istoria României, Introducere, vol. I. (Buc.), 1956, 670 p.; vol. II (Buc.), 1956, 638 p.

²⁾ Constantin I. Andreescu, *Manual de paleografie latină*, Buc.—Iasi, 1938, 248 p. + 8 pl.

instructivă. Această parte introductivă a cărții se încheie cu prezentarea metodelor miniatu-risticii medievale.

Obiectul capitolelor următoare este pre-zentarea amănunțită a formării caracterelor scrisului latin, începând din timpurile cele mai îndepărtate. Prezentarea rezumativă a provenienței și a caracteristicilor diverselor tipuri de scriere este foarte clară și potrivită scopului didactic al acestui manual. Autorul, după ce ne arată rezultatele dezvoltării scri-sului din epoca carolingiană, atît în domeniul codicelor, cit și al documentelor, trece la scrisul gotic. Putem regreta, doar, că profes-orul Húščava, în raport cu capitolele ante-rioare, nu a lărgit cu date locale acest capitol și nici pe cel următor, care se ocupă cu tipurile de scriere umanistice. Anume, înce-pînd cu secolul al XII-lea, s-a păstrat un bo-gat material documentar de proveniență slo-vacă, material care dă posibilitatea examinării particularităților care deosebesc scrisul gotic local de gotica generală europeană. Este drept, la pagina 233 amintește că literele minusculei gotice cehe aparțin grupeii mai col-țuroase, mai frînte a goticii europene, dar în analiza caracteristicilor locale nu se adin-cește în așa măsură, nici în cazul scrierii gotice, nici a celei umanistice, ca cercetarea noastră istorică să poată folosi aceste capitole ale lucrării sale la studii comparative. După prezentarea succintă a evoluției scrisului în epoca nouă, cartea se ocupă de problema prescurtărilor, a cryptograficii, a interpuncției și a numerelor. La sfîrșitul cărții, aproape două coale cuprind un bogat material biblio-

grafic (cărți și reviste), care completează și adîncește materialul de bibliografie special. care ne stă la dispoziție în cartea lui Const. Andreescu.

Cartea profesorului Húščava reprezintă, de-sigur, un mare ajutor atît pentru cadrele tinere de specialitate, care se formează la universități, cit și pentru arhiviștii slovaci. Cartea vrea să prezinte în primul rînd cu-noștințele de bază sigure, necesare specia-liștilor tineri, și își atinge perfect scopul. Buna sistematizare, claritatea expunerii, trata-rea strictă a ceea ce este esențial, orientarea temeinică în literatura de specialitate ne pre-zintă pe autor ca pe un bun cunoscător al paleografiei latine, iar manualul constituie un prețios îndreptar în această disciplină.

În ceea ce privește întocmirea manualelor universitare putem învăța mult din această lucrare a prof. Húščava.

Pe lingă valoarea conținutului, lucrarea se prezintă foarte bine și din punct de vedere al ilustrării și al editării. O carte de specia-litate în paleografie numai atunci își poate ajunge scopul cînd reproducerea ei sînt clare și redau și subtilitățile grafice.

Alegerea foarte potrivită a bogatului ma-terial ilustrativ face cinste profesorului Húščava, iar realizarea tehnică, Academiei Slovace de Științe.

Credem că lucrarea profesorului Húščava va servi și cercetătorilor din țara noastră în materie de paleografie latină.

ANDREI MACÁK

C U P R I N S U L

	Pag.
ION PARASCHIV, director general al Arhivelor Statului, <i>Cuvint înainte</i>	3
CONSTANTIN TIMARU, <i>Aspecte actuale ale problemei arhivelor din R.P.R.</i>	7

S T U D I I

MANEA MĂNESCU, prof. univ., membru corespondent al Academiei R.P.R., <i>Importanța organizării arhivelor statistico-economice</i>	13
A. SACERDOȚEANU, <i>Problemele actuale ale arheografiei noastre</i>	22
SIGISMUND JAKÓ, <i>Instrucțiuni arhivistice ale oficiilor din Transilvania, 1575—1841. Problema reorganizării arhivelor din Transilvania</i>	34
GH. UNGUREANU, <i>Actele de stare civilă în Moldova până la Regulamentul Organic</i>	82
FRANCISC PALL, <i>Relațiile comerciale dintre brașoveni și raguzani (cu documente inedite despre negoțul linii în anul 1578)</i>	93
ION IONĂSCU, <i>Despre catagrafia ținutului Putna din anii 1773—1774</i>	121
EMIL VIRTOSU, <i>Un diplomat manuscris al Țării Românești (1841)</i>	131
AL. NEAMȚU, <i>Cîteva probleme de istorie oglindite în arhivele miniere din Transilvania</i>	150
LIVIU MOLDOVAN, <i>Registrele confesionale de stare civilă din Transilvania</i>	159

D I S C U Ţ I I, N O T E, C O M U N I C Ă R I, D O C U M E N T E

ION MĂRCUŞ, <i>Cîteva propuneri în problema folosirii materialelor arhivistice</i>	186
MIHAI REGLEANU, <i>Conspiciul sumar al manuscriselor de la Arhiva Istorică Centrală, cu un tabel de corespondența cotelor vechi</i>	195
ILEANA LEONTE, <i>Două etaloane: palma lui Șerban Vodă și a lui Constantin Brîncoveanu</i>	217
MIHAI REGLEANU, <i>Cîteva observații cu privire la citarea materialului folosit din Arhivele Statului</i>	220
AL. ANDRONIC, <i>Documente referitoare la Principatele Române aflate în fondul Voronțov păstrat în Arhiva centrală de stat a actelor vechi din Moscova</i>	222
VALERIAN POPOVICI, <i>Un important document privind începuturile industriei de birtic din Moldova</i>	227
M. GUBOGLU, <i>Un mănunchi de documente turcești privind evenimentele din Țările Românești în jurul anului 1821</i>	234
GH. DUZINCHEVICI, <i>Un vechi inventar de arhivă, Pomarius, 1546</i>	257
ELENA LIMONA, <i>Un document privitor la mișcarea muncitorească din Praga din anul 1844</i>	263
AL. RUSU, <i>File dintr-un manuscris medieval descoperite în coperta unui registru</i>	265
GH. UNGUREANU, <i>Prețuirea arhivelor de către Mihai Eminescu și Ion Creangă</i>	267
MIHAI APOSTOL, <i>Un document din 1907</i>	277
ION BURTOIU, <i>Ecoul proclamației de la Islaz în orașul Văleni</i>	280

C R O N I C Ă

<i>Sărbătorirea a 200 de ani de la înființarea Arhivelor Naționale Maghiare</i>	282
<i>Al III-lea Congres Internațional al Arhivelor</i>	285

	Pag
<i>Cea de a doua sesiune a arhiviștilor din Republica Democrată Germană</i>	288
<i>Din arhivistica sovietică. Constatări ale delegației de arhiviști romini la Moscova și Leningrad</i>	291
<i>Delegații arhivistice și cercetători de peste hotare la Arhivele Statului, în ultimii ani</i>	308

RECENZII, NOTE BIBLIOGRAFICE

<i>Publicațiile Arhivelor Statului apărute între anii 1947—1958</i> , MIHAI M. FĂNESCU	310
<i>Istoriceskii arhiv</i> , 1—6, 1957 (V. VILCEANU)	314
G. A. BELOV, <i>Conferința internațională a „Mesei rotunde a Arhivelor”</i> (I. GHEORGHIAN)	321
<i>Archivni časopis</i> , 4, 1957 (L. MOLDOVAN)	323
<i>Levél-tári Közlemények</i> , 1956 (AL. RUSU)	325
MIRCEA TOMESCU, <i>Calendarele românești 1733—1830. Studiu și bibliografie</i> . (I. GH. VASILE)	333
<i>Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára</i> (I. ARVAY)	336
ALEXANDER HÚŠCAVA, <i>Dejiny a vyvoj nášho pisma</i> (ANDREI MACÁK)	338

СО Д Е Р Ж А Н И Е

ИОН ПАРАСКИВ, начальник Главного Архивного Управления, <i>Вступительное слово</i>	3
КОНСТАНТИН ТИМАРУ, <i>Современные виды вопроса Румынских Архивов</i>	7

О Ч Е Р К И

Проф. унив. МАНЯ МЭНЕСКУ, член корреспондент Румынской Академии Наук, <i>Значение организации статистическо-экономических архивов</i>	13
А. САЧЕРДОЦЯНУ, <i>Современные вопросы нашей археографии</i>	22
СИГИЗМУНД ЕКО, <i>Архивные указания учреждений Трансильвании 1575-1841. Вопрос реорганизации архивов в Трансильвании</i>	34
Г. УНГУРЯНУ, <i>Акты гражданского состояния в Молдавии до Органического Регламента</i>	82
ФРАНЦИСК ПАЛЛ, <i>Торговые отношения между городами Брашов и Рагуза (с неопубликованными документами относящимися к торговле шерстью в 1578 году)</i>	93
ИОН ИОНАШКУ, <i>Относительно переписи населения Края Путны в 1773-1774 годах</i>	121
ЭМИЛЬ ВЫРТОСУ, <i>Рукописный diplomatarium Валашского Княжества (1841)</i>	
АЛ. НЯМЦУ, <i>О некоторых исторических вопросах отраженных в горных архивах Трансильвании</i>	131
ЛИВЬЮ МОЛДОВАИИ, <i>Конфесиональные книги гражданского состояния в Трансильвании</i>	150

ДИСКУССИИ, ЗАМЕТКИ, СООБЩЕНИЯ, ДОКУМЕНТЫ

ИОН МЭРКУШ, <i>Несколько предложений относительно вопроса использования архивных материалов</i>	186
МИХАИ РЕГЛЯНУ, <i>Краткий обзор рукописей Центрального Исторического Архива, с перечнем соответствия старых шифров</i>	195
ИЛЯНА ЛЕОНТЕ, <i>Два эталона: вершок господаря Шербана и Константина Брычкова</i>	217
МИХАИ РЕГЛЯНУ, <i>Несколько примечаний относительно цитирования материала использованного в Государственных Архивах</i>	220
АЛ. АНДРОНИК, <i>Документы относительно румынских княжеств находящихся в фонде Варонцовых, хранившийся в Московском Центральном государственном Архиве древних актов</i>	222
ВАЛЕРИАН ПОПОВИЧ, <i>Важный документ касающийся начала бумажной промышленности в Молдавии</i>	227
М. ГУБОГЛУ, <i>Ряд турецких документов касающихся событий в румынских княжествах 1821 года</i>	234
Г. ДУЗИНКЕВИЧ, <i>Старая архивная опись, Rotarius, 1546</i>	257
ЕЛЕНА ЛИМОНА, <i>Документ относительно рабочего движения в Праге 1844 года</i>	263

АЛ. РУСУ, <i>Листы средневековой рукописи обнаруженные в обложке одной книги</i>	265
Г. УНГУРЯНУ, <i>Оценка архивов данная Михаем Еминеску и Иоаном Крянга</i>	267
МИХАЙ АПОСТОЛ, <i>Документ 1907 года</i>	277
ИОН БУРТОЮ, <i>Эхо Ислазской прокламации в городе Валень</i>	280

ХРОНИКА

<i>Празднование 200 летия со дня образования Венгерских Национальных Архивов</i>	282
<i>Третий Международный Конгресс архивистов</i>	285
<i>Вторая сессия архивистов Немецкой Демократической Республики</i>	288
<i>Из Советского архивного дела. Впечатления румынской делегации архивистов о пребывании в Москве и Ленинграде</i>	291
<i>Зарубежные делегации архивистов и исследователей в Государственных Архивах Р.Н.Р. за последние годы</i>	308

РЕЦЕНЗИИ И БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ

<i>Публикации Государственных Архивов вышедшие в свет между 1947—1958 годами, Михай М. Фэпеску</i>	310
<i>Исторический архив, 1—6, 1957 (В. Вылчану)</i>	314
<i>Г. А. БЕЛОВ, Международная конференция Круглого стола архивов (Ю. Георгиян)</i>	321
<i>Arhivni časopis (Архивный журнал) 4, 1957 (Л. Молдован)</i>	323
<i>Levéltári Közlemények (Известия архивов), 1956 (Ал. Русу)</i>	325
<i>МИРЧА ТОМЕСКУ, Румынские календари 1733—1830. Очерк и библиография (И. Г. Василе)</i>	333
<i>Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára (Юбилейный том празднования 80-ти летия со дня рождения Келемена Лайоша) (И. Арвай)</i>	336
<i>Alexander Húskava, Dějiny a vývoj našeho písma (Историческое развитие нашего письма.) (Андрей Макак)</i>	338

S O M M A I R E

	pag.
ION PARASCHIV, directeur général des Archives d'État, <i>Avant-propos</i>	3
CONSTANTIN TIMARU, <i>Aspects actuels du problème des Archives de la République Populaire Roumaine</i>	7

ÉTUDES

MANEA MĂNESCU, prof. univ., membre correspondant de l'Académie de la R.P.R., <i>L'importance de l'organisation des archives statistiques-économiques</i>	13
A. SACERDOȚEANU, <i>Les problèmes actuels de notre archéographie</i>	22
SIGISMUND JAKÓ, <i>Instructions concernant les archives des institutions de Transylvanie, 1575—1841. Réorganisation des archives de Transylvanie</i>	34
Gh. UNGUREANU, <i>Les actes d'état civil en Moldavie jusqu'à l'institution du Règlement Organique</i>	82
FRANCISC PALL, <i>Relations de commerce entre Braşov et Raguse (avec des documents inédits sur le commerce de la laine en 1578)</i>	93
ION IONAŞCU, <i>Le recensement des habitants du district de Putna entre les années 1773—1774</i>	121
EMIL VÎRTOSU, <i>Un diplomatarium manuscrit de la Valachie</i>	131
AL. NEAMȚU, <i>Quelques problèmes d'histoire reflétés dans les archives minières de Transylvanie</i>	150
LIVIU MOLDOVAN, <i>Les registres d'état civil des confessions de Transylvanie</i>	159

DISCUSSIONS, NOTES, COMMUNIQUÉES, DOCUMENTS

ION MĂRCUŞ, <i>Quelques propositions au sujet de l'emploi des matériaux des archives</i>	186
MIHAI REGLEANU, <i>Court aperçu des manuscrits de l'Archive historique centrale avec un tableau de correspondance pour les cotes anciennes</i>	195
ILEANA LEONTE, <i>Deux étalons : la paume de Şerban Voda et celle de Constantin Brîncoveanu</i>	217
MIHAI REGLEANU, <i>Quelques observations concernant la citation du matériel des Archives d'État</i>	220
AL. ANDRONIC, <i>Documents du fond Vorontov de l'Archive centrale d'état des vieux documents de Moscou concernant les Principautés Roumaines</i>	222
VALERIAN POPOVICI, <i>Un document relatif aux commencements de l'industrie du papier en Moldavie</i>	227
M. GUBOGLU, <i>Quelques documents touchant les événements des Pays Roumains aux environs de 1821</i>	234
GH. DUZINCHEVICI, <i>Un vieil inventaire d'archive, Pomarius, 1546</i>	257
ELENA LIMONA, <i>Un document concernant le mouvement ouvrier de Prague de l'année 1844</i>	263
AL. RUSU, <i>Feuilles d'un manuscrit du moyen-âge découvertes dans la reliure d'un registre</i>	265

	Pag.
GH. UNGUREANU, <i>L'appréciation accordée aux archives par Mibai Eminescu et Ion Creangă</i>	267
MIHAI APOSTOL, <i>Un document de 1557</i>	277
ION BURTOIU, <i>L'écho de la proclamation d'Istaz dans la ville de Valeni</i>	280

CHRONIQUE

<i>L'anniversaire du bicentenaire des Archives Nationales Hongroises</i>	282
<i>Le troisième Congrès International des Archives</i>	285
<i>La deuxième Session des Archives de la R.D.A.</i>	288
<i>Des Archives Soviétiques. Constatations faites par la délégation des archivistes roumains à Moscou et à Leningrad</i>	291
<i>Délégations d'archivistes et hommes de science de l'étranger aux Archives d'État au cours des dernières années</i>	308

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

<i>Les publications des Archives d'État apparues entre 1947—1958</i> , MIHAI FĂNESCU	310
<i>Istóriceskii arhiv</i> (L'archive historique), 1—6, 1957 (V. VÎLCEANU)	314
G. A. BELOV, <i>La conférence internationale de la „Table ronde des Archives“</i> (I. GHEORGHIAN)	321
<i>Archivni časopis</i> (La revue des archives), 4, 1957 (L. MOLDOVAN)	323
<i>Levéltári Közlemények</i> (Communiquées archivales), 1956 (AL. RUSU)	325
MIRCEA TOMESCU, <i>Les calendriers roumains entre 1733—1830. Etude et bibliographie</i> (I. GH. VASILE)	333
<i>Emlekkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára</i> (Un volume festif pour le 80-ème anniversaire de Kelemen Lajos (I. ARVAY)	336
ALEXANDER HUŠČAVA, <i>Dejiny a vyvoj nášho písma</i> (Le développement historique des caractères de notre écriture) (ANDREI MACÁK)	338

Pe copertă : Clădirea Direcției Generale a Arhivelor Statului din
București, aspect exterior.

**На обложке : Здание Главного Управления Государственных
Архивов в Бухаресте, внешний вид.**

Sur la couverture : L'édifice de la Direction Générale des Archives
d'État de Bucarest, aspect extérieur.

E R A T A

<i>Pag.</i>	<i>rînd</i>	<i>în loc de</i>	<i>se va citi</i>	<i>Pag.</i>	<i>rînd</i>	<i>în loc de</i>	<i>se va citi</i>
5	18	avînd	avînt	171	39	prototopi	protopopi
23	5	studiul	stadiul	198	18	anaforele	anafocale
26	22	sz (кѣи)	sz (кѣи)	199	4.5	Nr. inventa-	Nr. inventa-
54	2	familiare	familiale			rul	rului
57	nota 1	166	1663	200	48	1819	1818
63	49	conemporană	contemporana	215	37	ducumente	documente
			nă	217	9	măsurători-	măsurătorile
84	14	pecurilor	peciurilor			lor	
86	22	ținute	ținutale	225	33	S. C. Greig	S. C. Grieg
86	22	cestei	acestei	225	41	Severin	Severini
88	8	Mitropiliei	Mitropoliei	226	38	capturae	capturate
91	32	cître	cîte	230	23	incurgere	în curgere
91	41	ași	a-și	236	30	porbleme	probleme
92	21	capitlulu	capitulu	251	3	[1822]	1822 oct. 28
95	38	pare	parte	257	23	Ban	Band
97	nota 2	p. 27—20	p. 27—29	258	49	sachsichen	sächsichen
99	„ 4	Reguzei	Raguzei	264	1	2 4	264
101	34	lucrări	lucruri	270	4	„Dosaiul	„Dosariul
104	nota 2	19 8	1938	289	24	preocuparte	preocupare
105		unitre	dintre	292	32	Rusia Veche	Rusia vechе
115	17	în Vlachia	in Vlachia	299	36	romano	romino-
115	23	din Pouato	di Prouato	299	37	izvorît	izvodit
116	2	piacendovi	piacendoni	299	42	„Elenei Va-	„Elenei Va-
116	37	în Brasseuo	in Brasseuo			lașanca“	„lașanca“;
117	3	vi scrisici-	vi scrisi	302	7	Palanzov	Palauzov
		erca	cierca	302	35	M.I.Cutuzov	M.I.Kutuzov
117	11	qualche costa	qualche cosa	302	47	Prncipatelor	Principatelor
117	16	di oni costa	di oni cosa	305	15	maniscrisul	manuscrisul
117	19	escriveti	e scriveti	305	30	Emil Zola	Emile Zola
117	20	cento	certo	306	9	Rimschi-	Rimski-Kor-
117	21	fecio	facio			Corsacov	sacov
117	30	ostelelile	ostenelile	310	col. I		
117	35	come și	come si		5	1925	1926
117	nota 7	Doc. v.	Doc. V	320	col. I		
118	30	caer	care		59	M. P. Pogo-	M. P. Pogo-
118	40	Petho	Perho			din,	din.
119	37	mandați	mandati	320	col. I		
119	39	colpa ame	colpa a me		60	Gorfein.	Gorfein,
120	35	uitora	vitora	325	col. I		
120	41	tata Pero	tuta. Pero		6	folyoirata	folyoírata
123	16	Vedemostie	Vedomostie	325	col. I		
126	nota 79	scultenici	scutelnici		8—9	Kiado	Kiadó
129	5	Sojeva	Soveja	327	col. I		
130	2	Iasie	Isaie		7	sătătoare	stătătoare
131	nota 2	Fedelsciori	Fedelesciori	329	col. II		
135	35	comosiei	comisiei		1	hormányzói	Kormányzói
136	28	cărui	a cărui	329	col. II		
139	nota 3	Georghian	Gheorghian		59	rezoluției	revoluției
147	40	Adimministra-	Administra-	332	col. II		
		tiv	tiv		6	kozott	között
162	40	religiei	religiei	337	col. I		
171	12	registrelor,	registrelor		3	raducere	traducere
		confesio-	confesio-	337	col. I		
		nale	nale		2—3	jumătate	jumătate

12 lei